

A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE MULTJÁBÓL

SZERKESZTI: DR. PFEIFFER JÁNOS

12.

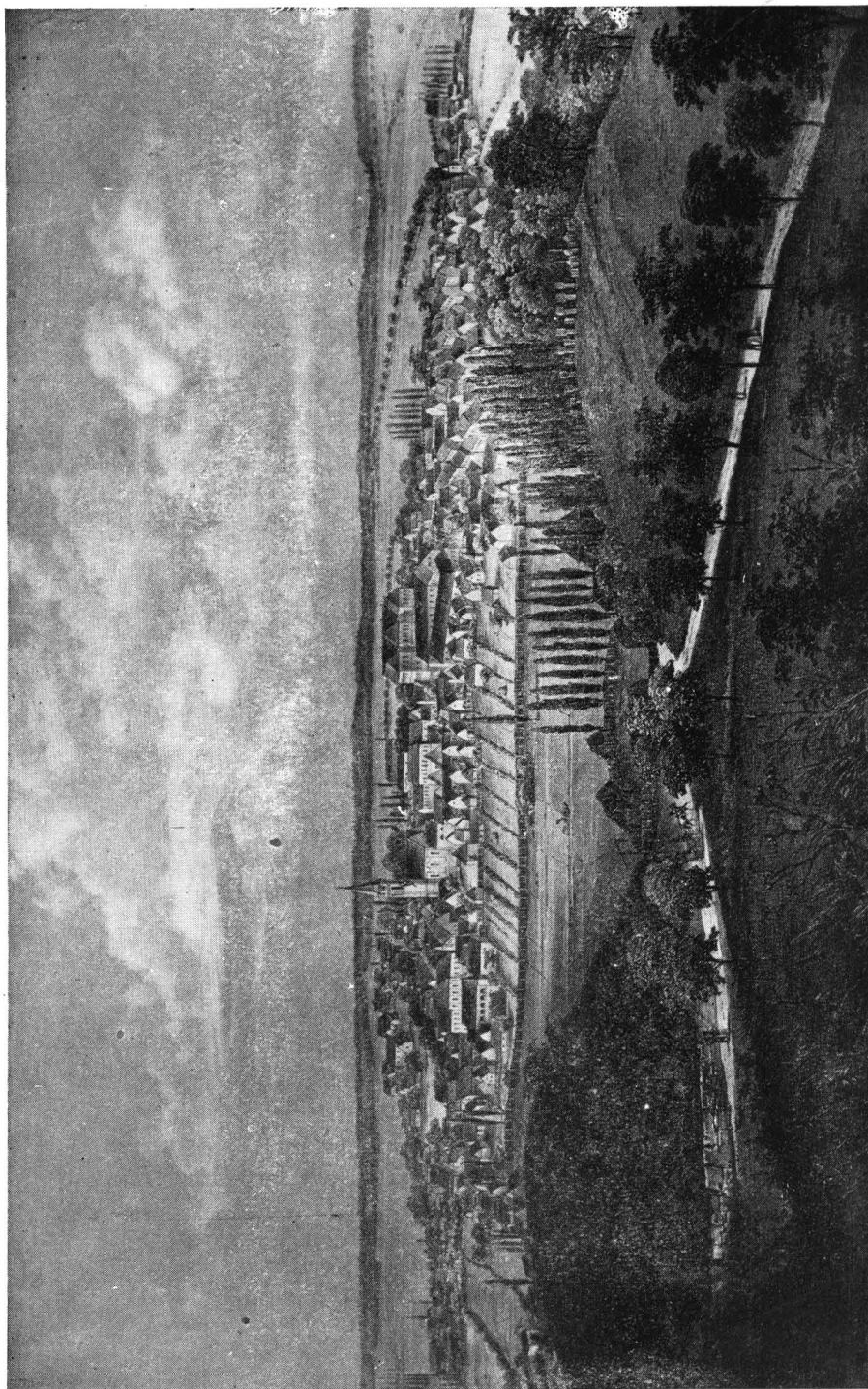
A KAPOSVÁRI PLÉBÁNIA TÖRTÉNETE

IRTA:

DR. HOSS JÓZSEF

**ÁLT. PÜSPÖKI HELYTARTÓ
NAGYPRÉPOST**

**VESZPRÉM
1948**

KAPOSVÁR A MÚLT SZÁZAD HETVENES ÉVEIBEN

Az előtérben a plébánia-templom, jobbról közvetlen a kálvária, távolabb a Szent Anna-kápolna

A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE MULTJÁBÓL

SZERKESZTI: DR. PFEIFFER JÁNOS

12.

A KAPOSVÁRI PLÉBÁNIA TÖRTÉNETE

IRTA:

DR. HOSS JÓZSEF

**ÁLT. PÜSPÖKI HELYTARTÓ
NAGYPRÉPOST**

VESZPRÉM

1948

Nihil obstat.

Sümegecsehi, die 14. Apr. 1948.

Dr. Elias Anty m. p.
censor.

6300—7/1948.

Imprimatur.

Wesprimii, die 25. Aprilis 1948.

† LADISLAUS m. p.
episcopus.

Előszó.

Nemes örömmel és büszkeséggel ajánlom ezt a könyvet a tudomány és az egyházi élet köreinek, valamint az érdeklődő nagyközönségnek, különösképen pedig egyházmegyém papságának s híveinek. A tudós szerző először hosszú évek közvetlen lelkipásztori tapasztalatával ismerte meg tárgyát. Majd fiatalos acélossággal, kitartással, minden akadályt legyűrő szorgalommal 20 éven át szabad idejét teljesen a levéltári kutatásnak és a tudományos irodalom tanulmányozásának szentelte. Onfeláldozó és önmegtartózkodó munkálkodása megteremtette méltó gyümölcsét.

A legavatottabb szakértői vélemény szerint ez a mű a magyar egyháztörténeti irodalomban mintaszerűen tudományos módszerességgel, hatalmas levéltári anyagával és a leggondosabban körültekintő könyvészeti tájékozottságával a maga nemében az első helyet érdemli meg. Színvonala hasonló külföldi alkotókkal összemérve is mindenképpen útmutató és tiszteletet érdemlő.

A nagy munkának a történetírói eredményeken kívül az életre is kiható fontos jelentősége van. Egyrészt megmutatja, miként kell a helyi szempontoknak és a nép vallásos életének figyelembevételével múltat és jövőt a jelen tudományosságával egybekapcsolni, másrészt egy kis sejt fejlődésének képében a magyar katolikus élet többszáz évének hű keresztmetszetét adja: a romokon, a szinte reménytelen semmiből való sikeres újjáépítést. Ez a mi nemzedékünknek szóló legnagyobb tanulsága.

Főpásztori hálával és szeretettel eltelve kérem az íróra és művére a jó Isten áldását.

Budapest, az irgalmas rendiek kórháza, 1948. március 17.

† L Á S Z L Ó
püspök.

*Szeretett volt kaposvári híveimnek
lelkipásztori szívem minden melegével.*

BEVEZETÉS.

Ebben a könyvben az olvasó elé táruló történelmi események elbeszélése eredetileg nem a nyilvánosság számára készült. A kaposvári plébánia helyzetének vizsgálatakor rájöttem, hogy a jelen helyes megértéséhez szükséges a múlt ismerete is. Hogy tehát utódaim és a magam számára a helyes tájékozódást biztosítsam, elkezdtem a plébánia múltjának kutatását. Ezek szerint munkám eredményét belső használatra szántam. Szakemberek unszolására csak később határoztam el: az adatokkal nyilvánosság elé lépek.

A döntésben két tárgyi tényező befolyásolt erősen. Az egyik ez: Kaposvár történetével levéltári kutatások alapján és módszeresen eddig senki sem foglalkozott. A város és benne a plébániának gyors fölemelkedése pedig megérdemli, hogy haladásának útját megrajzolják. A másik ok a következő: a köztudatban mind a várostra, mind a plébániára vonatkozóan több kérdésben téves hagyományok élnek. Kíváncsnak mutatkozott a történelmi tévedések kiküszöbölése és a katolikus hívek előtt a történelmi események igaz felsorakoztatása. Nagyon kevés kaposvári ember ismeri ugyanis városának és plébániájának történetét és a maga körül kialakult világ eredetét. Ezért levéltári kutatásokba fogtam. A levéltári hivatkozások jelzésénél lehetnek elírások. Egyről azonban nyugodt vagyok, minden adatnak személyesen utána jártam s ellenőrzés után írtam le.

Kétértelmű, sokszor nehéz munkával igyekeztem a szétszórtnak rejtőző adatokat összegyűjteni. Ezért történik némelykor talán terjengősen is utalás levéltári forrásokra. Nem vitatkozom téves hiedelmek cáfolásával. Helyette inkább bővebb levéltári indokolással igyekszem a történelmi igazságot megállapítani. Innen van, miért nem vontam le a történelmi adatokból messzemenő következtetéseket s miért törekedtem a tényeket a történelmi igazságnak megfelelően minden szépítés nélkül előadni.

A kutatásról szólva, köszönetet kell mondanom dr. Pfeiffer János egyházmegyei tanfelügyelő, pápai kamarás, volt püspöki levéltárosnak a kutatásban tanúsított előzékeny, készséges támogatásáért. Hálás szívvel emlékezem meg dr. Molnár Istvánról, Somogy vármegye főlevéltárnokáról nemcsak a baráti támogatásért a gyűjtési munkában, hanem az állandó lelkesítő s újabb és újabb forrásgyűjteményekre figyelmet felhívó indításaiért. Ugyanezt kell mondanom Bereczk Sándor Kaposvár város ny. műszaki tanácsosáról, a város múltjának művelőjéről és a helyi viszonyok jó ismerőjéről. Sokban segített a helyi körülmények között való eligazodásban.

Tekintettel a könyv említett úttörő jellegére, tudatában vagyok annak, hogy a munkán több a kívánni való. A hiányosságot írás közben magam is többször éreztem. Szolgáljon mentségül a kutatásban jelentkező sok nehézség. A plébánia levéltára 1886-ban, a paplak átépítése idején elkallódott. A fennmaradt töredékes városi jegyzőkönyvek azt mutatják, sok értékes adat volt a város levél-

tárában a plébánia életére is. Ámde a város régi levéltárát 1907-ben selejtezés címén kidobálták és megsemmisítették. Így a távolabb eső vármegyei, püspöki, országos levéltárakra s egyéb források tanulmányozására voltam utalva. A mondott források természetüknél fogva nem tartalmazhatnak annyira közel fekvő adatokat, mint a közvetlen helyi följegyzések.

Ha a megrajzolt események összképét nézzük, alig találunk bénne országosan elő nem forduló helyi különlegességeket. Nincs rajta csodálkozni való Kaposvár a legutolsó évtizedekig jelentéktelen hely volt. Különböző helyekről összeverődött népének épen népi összetételénél fogva módjában sem állott valami helyi sajátosság kialakítása. A plébánia életében inkább az országos helyzet képe tükröződik vissza. Legföljebb azt mutatja, hogy az országos mozgalmak, szokások, törekvések, hatásukat milyen széles körben éreztették.

A kaposvári plébánia multjának földerítése tehát nem ad új színeket a magyar katolikus Egyház történetéhez. Megírása valamire mégis érdemes volt. Megtanít napjaink katolikus életének, katolikus intézményeinek megbecsülésére. Nagy gazdasági szegénységben, lelki elmaradottságban indították el a XVIII. század elején Kaposvár katolikusai egyházi szervezetük és vallási intézményeik visszaállítását. Nem kis nehézségek között iparkodtak azokat fenntartani és ahogy tudták, fejleszteni. Mindezek meggondolásakor tisztelettel kell emlékeznünk kaposvári katolikus elődeinkről. Kötelességük meglevésével megvetették az alapot, amelyre a mai nemzedék ráépíthetett. Nem műveltek rendkívüli dolgokat. De ez nem is várható. Hísz úgyszólván a semmivel kezdtek. A XVII század végén, a török hódoltság következtében nemcsak az Alföld, de Somogy vármegye is pusztaság volt. Amint a katolicizmus életében Kaposvárról és Somogy vármegyében látunk, mind az utolsó két század hitének és áldozatosságának eredménye. Erre büszkéek lehetünk. Ezért iparkodtam a fejlődési folyamatot az adatok lehetősége szerint végigvezetni és kimutatni.

Az összegyűjtött adatok földolgozásában a történelírás mai módszerét követtem. Igyekeztem elmondani a plébánia intézményeinek kétszázéves sorsát. Vele párhuzamosan törekedtem, hogy a hívek mindenkori törekvéseit, lelki sajátosságait is bemutassam. A módszeres földolgozásban Vanyó Tihamér dr., pannonhalmi főiskolai tanár, egyetemi magántanár előzőeken szívesége és készsége sokat segített. Nemcsak a kéziratot olvasta át, hanem a módszer kérdéseiben is értékes útbaigazítással szolgált. Ezért neki itt őszinte elismeréssel adózom. Aggházy Mária dr. az egyházi épületek leírásában nyújtott segédkezel. Itt köszönöm meg fáradozását.

Az anyag beosztásában törekedtem a fejezetek arányosságára. Érzem azonban, szándékom nem mindig sikerült. Részen az anyag természete hozta magával. Másrészt figyelemmel kellett lennem az olvasókra, mert legtöbb érdeklődőre mégis csak Kaposvárról és Somogy vármegyéből számíthatok. Miután a hely történetével — miként említettük — levéltári kutatás alapján s módszeresen eddig senki sem foglalkozott, a helyi világi vonatkozású dolgokat itt-ott kissé részletesebben kellett tárgyalnom. Tettem azzal a szándékkal, hogy a város történetének jövődjé megírását így is elősegítsem. Ha a könyv elsősorban a plébánia történetével foglalkozik is, a bénne közölt események Kaposvár város történetének mégis csak egyik nagyobb darabja.

Szerettem volna a helyi eseményeket a vármegye és az egyházmegye hasonló megnyilatkozásainak keretébe elhelyezni. Ámde mind a két intézmény történetének megírása még várat magára. Külön kellett volna foglalkoznom velük, ami messze elvitt volna tárgyamtól.

A katolikus eredetű állami gimnáziummal nem foglalkoztam, mert Bécsy Márton és Prilisauer Adolf gimnáziumi tanárok már korábban megírták a gimnázium történetét. Hasonló okokból mellőztem a kórház multjának ismertetését is.

A vallásos élet bemutatásában bőven támogattam állításaimat Magyarországon eléggé nem értékelt anyakönyvekből merített statisztikai adatokkal. Igaz, ezekkel nem lehet a lelki értékeket lemérni. Mindazáltal a hitélet körében bizonyos visszakövetkeztetésre, összehasonlításra adnak módot. Így van létjogosultságuk.

Őszinte köszönettel adózom a kaposvári Nagyboldogasszony egyházközség vezetőségének, valamint Kis György dr., c. prépost, plébános utódomnak, amiért a kiadás költségeihez hozzájárulni szívesek voltak.

A könyvet azzal a kívánsággal bocsátom útjára, találjon volt nagyrabecsült plébánostársaim között sok követőre az ismeretlen, de értékes és érdekes somogyi vallásos élet föltárásában. Csak jobban megismerteti velünk sokat szenvedett hazánkat, nehéz napokat látott egyházmegyéinket és gyakran megsanyargatott híveinket. Megtanítja értékelni elődeink, a magunk és egyházunk munkáját. Öntudatosan büszkéek lehetünk katolikus magyar voltunkra.

Veszprém, 1943. Szent József ünnepén.

Dr. Hoss József.

Utólagos megjegyzés. Az események vázolását 1943 január 1-ig vezettük. A közbejött események miatt csak most adhatjuk át a nyilvánosságnak.

I. Fejezet.

Általános jellemzés.

A három somogyi tájegység. — Kaposvár fekvése a tájegységben, terepviszonyai. — A kaposvári táj multja. — A város gyors fejlődésének akadályai. — Kaposvár településének módja. — Kaposvár az egyházi közigazgatásban. A fiókközségek. — A plébánia népességének fejlődése. — A város gazdasági, társadalmi, nemzetiségi viszonyai. — A művelődés színvonala. — A plébánia kegyurai. — A nem katolikusok.

A három somogyi tájegység.

Somogyvármegye három tájegységre oszlik: a külső-somogyira, a belső-somogyira és a Zselicségre. A külső-somogyi tájat a Balatontól a Kapos völgye felé haladó dombhátak jellemzik. Ezek lejtősen ereszkednek alá a Kapos völgyébe. A dombhátakat párhuzamosan haladó völgyek barázdálják. Bennük kisebb-nagyobb patakok. A föld felszíne itt lösz, azért termékeny. Különösen búzát és kukoricát terem.

A belső-somogyi táj viszonylag simább, homokos felszínű terület. A marcali dombhát töri meg. Ez a föld főképp rozso, burgonyát terem. A segesdi részen az ősi tölgyesek kiirtása előtt híres legelők voltak.

A Zselicség a Kapos völgyének déli részén kezdődik, a Kapos völgyéből 120—150 m-re kiemelkedő dombokkal. A dombok a Dráva felé lejtenek. Végül annak síkságába beleolvadnak. A dombos táj itt szaggatottabb és ezért inkább hegység jellegű. Ebben különbözik a külső-somogyi terület lankásabb felszínétől. A felszín ezen a részen pannon agyag. Hátáról lepusztult az eredeti lösztakaró. A lösznek itt csak a völgyekben maradt meg némi nyoma. Talaja inkább állattenyésztésre alkalmas.¹

Ez a három táj nem egészen a vármegye közepén találkozik össze. Itt kellett kifejlődni a helynek, ahol az emberek termékeiket kicserélhették. A három somogyi táj között azonban csak árnyalati különbség van. Ezért csak akkor tudott itt nagyobb város alakulni, amikor a közlekedési viszonyok lehetővé tették.²

Kaposvár fekvése a tájegységben. Terepviszonyai.

Kaposvár vásárhelyül kiválóan kínálkozott. A terep a zselici és külső-somogyi tájegység választó vonalán fekszik, a vámmal ellátott régi keceli átkelő mellett,³ a zselici dombok közepe táján, a belső-somogyi táj szélén. Ha a várost északról délre nézzük, azt kell mondanunk: egyik része a zselici dombokra támaszkodik, másik része a Kapos folyó völgyének lecsapolt árterületét foglalja el. Nagyobbik fele a Kapos völgyéből enyhén emelkedő lankás északi oldalon, majd följebb, magukon a lapos dombhátakon és a köztük elhúzódó völgyekben fekszik. A hepe-hupás talajnak megfelelően Kaposvár az elhelyezkedés szempontjából olyan, mint egy soklábú pók.

A város belső területe tehát nem egységes. A déli részen kimondottan zselici jellegű, az északi jellegzetesen külső somogyi tájképet mutat. Ezzel ellenében a Kapos folyó volt árterülete síkság. A nyugatról, délről és keletről

elterülő zselici dombok: az Ivánfa-, Roma-, a Kapos-, meg a Kecel-hegyek szőlővel borított felszíne kedves képet ad a városnak. A Kapos folyó magán a városon szalad keresztül és két egyenlőlten részre osztja.

A kaposvári táj multja.

Ha Kaposvárnak most ismertetett elhelyezkedési felszínét összehasonlítjuk az 1781-ben befejezett (II. József-féle) katonai térkép-felvételen (Képmelléklet 5.) és az 1802-ben készült Nagy József-féle térképen⁴ (Képmelléklet 6.) feltüntetett állapotokkal, érdekes megfigyeléseket tehetünk. A külső somogyi tájegységhez tartozó terület nagyjában ma is azt a képet mutatja, mint 1781, illetve 1802 körül. Csak Kaposfüred község felé eső részen állott akkor még magas növényű, egyes helyeken sűrű erdő.⁵ Ezt később kiirtották. Az irtási folyamat 1852 után fejeződött be.⁶ A XIX. század elején élt kaposváriak úgy tudták, hogy a határ-
rukban levő szántók nagyobbik fele valaha nem járt föld, hanem irtásból keletkezett erdő volt.⁷ 1782-ben a kaposvári úrbéri örök szerződés megkötése idején a földesúr engedélyéhez kötötték az erdők addig szabad tarolását. Ennek az erdőirtásnak a plébánia története szempontjából azért van jelentősége, mert a kaposváriak az említett írás-földek birtoklása ellenében vállalták magukra katolikus jellegű elemi iskolájuk tanítóinak fizetését 1787-ben.⁹

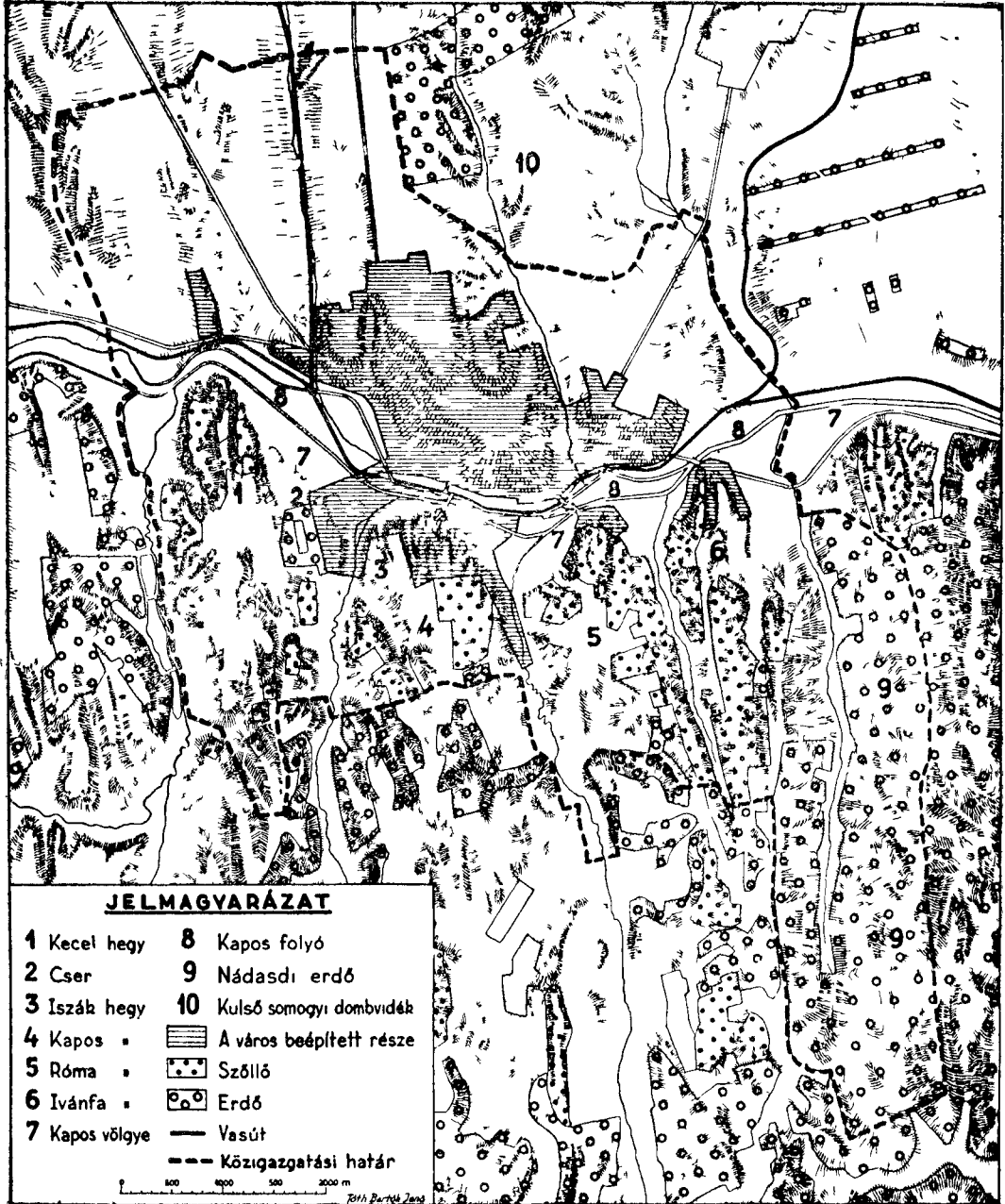
A zselici tájegységhez tartozó dombok közül az Ivánfa-hegy már az 1712. évi település előtt is szőlőhegy volt.¹⁰ 1730 körül a Kapos-hegy biztosan,¹¹ az Iszák-hegy valószínűen szőlőművelés alatt állott.¹² A Roma-hegyet úgy látszik még erdő borította, mert az 1732-ben keltezett hercegi uradalmi összeírás mint szőlőhegyet nem említi. 1784-ben a Lonka-heggyel együtt¹³ már szőlővel beültetett terület volt. A felszín változása itt tehát ez alatt az 51 év alatt ment végbe. A Kecel-hegyet ekkor még teljes egészében erdő borította (Képmelléklet 5.). 1784 és 1802 közt vágták ki az erdőt és szőlővel ültették be.¹⁴ Viszont az Iszák-hegyet még 1852 előtt szántóvá alakították át.¹⁵ Egykor azonban valamennyi szőlőhegy erdő volt.¹⁶ A Zselicség és táját tehát az ember viszonylag elég későn alakította át kultúrlájjá.

Kaposvár területén a legnagyobb változást a Kapos völgyének átalakulása mutatja. A XIX. század elejéig a Kapos völgye összefüggő hatalmas mocsár volt. Közepén a lomha folyású Kapos folydogált.¹⁷ Nagy esőzések idején terjedelmes árvizeket okozott.¹⁸ A mocsárnak meg volt a maga állat- és növényvilága.¹⁹ A korábban megkezdett kísérletek sikertelensége után²⁰ Beszédes József mérnök, Széchenyi István egyik munkatársa, lecsapolta a Kapos berkét. A lecsapolási műveletek befejezése (1832) után a mocsár kiszáradt. A vizimadarak elköltöztek, a halállomány elpusztult. Eltűnt az épületek fedésére szolgáló nád. A mocsár helyén mindenütt állattenyésztésre alkalmas édeslűvű rétek keletkeztek.²¹ A mocsárnak Kaposvár területére eső részén az így nyert réteken a város rohamos fejlődésének évtizedeiben (1890 után) részben házakat építettek. Ha a XVIII. századbeli kaposváriak visszatérhelnének, ugyancsak alig ismernének rá városukra.

A város gyors fejlődésének akadályai.

Kaposvár minden időben értékes települési helyen,²² a Kapos folyó völgyének szélén, tájegységek találkozásában fekszik. Ezen kívül még utak is vitték rajta keresztül.²³ Mindezek a körülmények első tekintetre arra a következtetésre engednek, hogy városunk kedvező földrajzi fekvése miatt megalapítása után hamarosan jelentékeny központtá fejlődött.

A tények azonban az ellenkezőjét mutatják. Mélyebb megfontolások a tényeket igazolják. Igaz, hogy Kaposvár tájegységek választóvonalán fekszik. Azon-

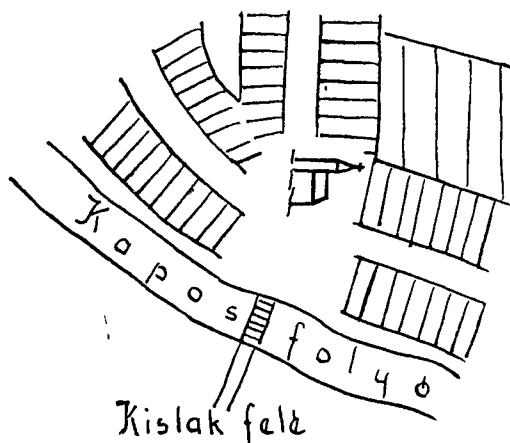

ban a három somogyi tájegység nem mutat nagy eltéréseket. Ezért soká nem fejlődött ki Somogyvármegyében jelentékenyebb város.

A vármegyének voltak útjai. De ezek csak a szomszédos forgalmat bonyolították le. Egyik községet a másikkal kötötték össze.²⁴ Így csak több kisebb vásárhely kialakulását tették lehetővé. Egyébként pedig Kaposvár kiesett a nagy országutak vonalából. Az olaszországi út Budáról Nagykanizsán át, a Balkánra vezető út a Duna mentén haladt.²⁵ Ebben leli magyarázatát, hogy Kaposvár Pécs és Nagykanizsa mellett a legújabb időkig a fejlődésben elmaradt.

Kaposvár településének módja.

Arra következtetünk, hogy a török hódoltság megszűnése után az emberek nem építkeztek a Kapos mocsarában fekvő kaposi vár falai alá. Helyette inkább a várhoz tartozó kis területen építették fel a hajduk és huszárok házaikat és tanyáikat.²⁶ A vár lerombolása (1702)

Kaposvár eddig ismert legrégebb térképe 1777-ből. (Eh. lt. Rep. 80. Fasc. Nr. 189. et F.) A vázlatos rajzon jól kivehető a mai Fő utca, Zárda utca, Korona utca. — A templom a település központja.

után ide az áradástól, a Kapos folyó kiömlésétől mentes északi lankákra, nem messze a mocsár szélétől építették fel templomukat is. 1712 után az úratelepülés kezdetén²⁷ ide a templom köré az utak mentén építkeztek az első telepeseik. A templom Kaposvárról tehát, mint a település központja jelentkezik. Vagyis a földrajzi adottságot követi a templom elhelyezése. Viszont a templom környékét követi a hívek megszállása.²⁸

De a hely fekvése szabta meg a fiókegyházak csatlakozását is. A Kaposvárról sugar alakban szétágazó útakon a környékbeli községek nagyobb részének földrajzi szempontból Kaposvár volt az első szomszédja. Így Kaposújlaknak, Jutának, Kaposfürednek, Toponárnak. A távolabb eső Hetes, Csombárd is

Kaposvár felé fordult, mert a XVIII. század elején fennállott igen elmaradott útviszonyok között a szárazabb területen nagyobb nehézségek nélkül megközelítették Kaposvárt, mint a plébánia központját.

Kaposvár az egyházi közigazgatásban. A fiókközségek.

Az egyházi közigazgatás szempontjából Kaposvár mindig a veszprémi egyházmegyéhez, azaz a veszprémi püspök joghatósága alá tartozott.

A török hódoltság után egyházmegyénknek Somogy vármegyében fekvő részét egészen újra kellett szervezni.²⁹ Eleinte kevés lévén a plébániák száma, az egész Somogy vármegye egyetlen esperesi kerületet alkotott, a somogyi esperesi kerületet. Hivatalosan districtus seu archidiaconatus Simighiensis-nek nevezték.³⁰

Bíró Márton általános püspöki helytartó Acsády Ádám veszprémi püspök (1725–44) hozzájárulásával 1734-ben Somogy vármegyét jogilag a kaposvári és igali esperesi kerületekre osztotta.³¹ A körülmények alakulása miatt elhatározását nem tudta végrehajtani. Ezért 1735 februárjában a kaposvári esperesi kerület helyett legalább írásban a segédsit állította fel.³² Az életben ezt a rendel-

kezését sem tudta megvalósítani. Somogy megyének két esperesi kerületét 1742-ig egy esperes vezette. Vagyis a gyakorlatban megmaradt a régi archidiaconatus Simighiensis.³³

Acsády Ádám püspök minden korábbi intézkedését megváltoztatta és 1742-ben megint két esperesi kerületet állít fel Somogyban: a kaposvárit és a Balatonon innen fekvő felső-somogyi.³⁴

Biró Márton (1745–62) püspökké történt kinevezése után rövid időre fenntartotta és a maga részéről is megerősítette elődje intézkedését.³⁵ Majd 1746-ban a régebbi keletű elgondolásokat félretette s megszervezte a kaposvári és segedi esperesi kerületeket.³⁶

A korábbi felosztások egymáshoz viszonyítva alig jelentettek területi változást.³⁷ Inkább elnevezésbeli különbségek voltak. A helyzet nem kellő ismeretéből folyó tapogatódzások. Biró Márton intézkedése teljes szakítást jelent a múlttal. Visszatért t. i. a hódoltság előtti fennállott és a földrajzi fekvéshez igazodó beosztáshoz. Eljárása a terület szempontjából u. i. a középkori somogyi és segedi főesperesség visszaállítását jelenti esperesi kerület elnevezéssel.³⁸

Az esperesi kerületek beosztásánál a többszöri változás idején Kaposvár 1734-ben néhány hónapig a kaposvári, azután 1735-től 1742-ig az igali, 1742–1746-ig ismét a kaposvári esperesi kerülethez tartozott.

A XVII. század első felében Somogy vármegyének még nem volt főesperese. Bajzáth József püspök (1777–1802) a veszprémi egyházmegye belső életének nagy szervezője 1777-ben Somogy vármegyét öt esperesi kerületre osztotta.³⁹ Ugyanakkor fölét helyezte, vagy helyesebben visszaállította a török hódoltság előtt már fennállott somogyi főesperességet.⁴⁰ Mégis azzal a különbséggel, hogy a most szervezett főesperesség az egész vármegyét magában foglalta. Kaposvárt az új beosztás szerint a somogyi főesperességhez tartozó kaposvári esperesi kerületbe sorozták be.

Kurbély György püspök (1809–21) teszi teljessé Somogy megye egyházi közigazgatását. 1813-ban újra felállítja a középkori segedi főesperességet.⁴¹ Kihátolja a vármegye területéből a belső-somogyi tájegységet és a középkori mintára ezt teszi meg az új főesperesség területének. Az új rendezés Kaposvárt nem érintette.

Kaposvár egyházi közigazgatási helyzete azóta a legutóbbi időkig nem változott. 1911-ben az egyházmegyei hatóság Kaposvár városát két plébániájával kivette a kaposvári esperesi kerület kötelékéből és Kaposvár városi esperesi kerület címén önálló közigazgatási egységgé tette.⁴²

Ila a plébániát önmagában nézzük, Kaposvár város nem egyedül álló közigazgatási sejt. Hozzá tartozik Kaposfüred és Kaposszerdahely, mint fiókközség.

Maga a város két plébániára és két egyházközségre oszlik, úgy mint a Nagyboldogasszonyról nevezett anyaplébániára és belőle 1929-ben kiszakított Jézus Szíve plébániára és egyházközségre. Később, valahányszor a kaposvári plébániáról lesz szó, a Nagyboldogasszony plébániát mindig az egész városra való kiterjedtségében értjük. 1929 óta megszüntetett határai között folytatott életét mutatjuk be.

A plébánia népességének fejlődése.

Kaposvár város lakosainak száma az 1940. évi népszámlálás szerint 33.022. Ebből 26.501 a róm. kat. Plébániák szerint való megosztás szempontjából 19.989 lélek él az anyaplébánia, 6521 a Jézus Szíve plébánia területén. A reformátusok száma 2871, 2480 az izraelita és 783 az ág. ev. valláshoz tartozik.⁴³ Ez a lélekszám nem természetes fejlődés, hanem bevándorlás eredménye. Ha a történelem világánál szemléljük a fejlődés eredményét, érdekes kép tárul elénk.

Év	L é l e k s z á m				
	róm. kat.	ág. ev.	ref.	gor. kel.	izr.
1712	7 jobbágy és 2 zsellérháztartás, ⁴⁴ azaz kb. 45 lélek				
1719	65 gazda és 4 zsellérháztartás, ⁴⁵ azaz kb. 345 lélek				
1729	41 gazda-, 41 zsellér- és 35 iparosháztartás, ⁴⁶ vagyis kb. 585 lélek				
1743	533 nyolc éven felül lévő katolikus, két ág. ev. ⁴⁷				
1748	1160 róm. kat. (228 család) ⁴⁸				
1770	1997	—	—	—	1 ⁴⁹
1773	1851	—	—	—	16 ⁵⁰
1782	1995	—	—	—	19 ⁵¹
1802	2329	—	—	—	52
1815	2644	10	44	29	26 ⁵³
1822	2829	100 prot.		35	68 ⁵⁴
1828	3314	86	39	—	95 ⁵⁵
1835	3206	45	120	25	101 ⁵⁶
1840	3130	—	—	18	129 ⁵⁷
1847	3772	—	—	11	237 ⁵⁸
1855	4021	—	—	15	473 ⁵⁹
1865	4311	—	—	3	820 ⁶⁰
1869	5308	62	196	4	1078 ⁶¹
1880	7194	66	505	8	1792 ⁶²
1890	9495	256	592	3	2180 ⁶³
1900	13746	426	1212	25	2771 ⁶⁴
1910	18627	528	1536	35	3359 ⁶⁵
1920	23310	752	2097	121	3305 ⁶⁶
1930	26162	831	2524	37	3025 ⁶⁷

Kaposvár társadalmi, gazdasági, nemzetiségi viszonyai.

A most bemutatott nagyarányú bevándorlás meglátszik Kaposvár társadalmi képén. A város társadalmilag nem egységes. Az egyes társadalmi rétegek meg lehetőségen elzárkózottan élnek egymástól.⁶⁸ Kaposvár most van várossá fejlődése első századának közepe táján. Az idő rövid volt ahhoz, hogy a társadalomban egységes városgondolat alakuljon ki. A városi összetartozandóságnak gondolata összegyűjtő, közérdekű, áldozatos, buszke, rátarti, erkölcös ismérveiben már fel-fel bukkan, de még nem érelődött meg. A városnak nincsenek patriciusai. Néhány család, aki annak számítna, teljesen magának él. A város dolgai iránt kevés érdeklődést mutat. A városi társadalom bevándorolt része legföljebb három-négy évtizedes múlttal rendelkezik. Ez a réteg még nem látja a városi közösségnek összefogó, építő, áldozatot is megérdemlő, a közt megbecsülő, patriarchális erejét. A város fejlesztésében tűri ami történik, bírálatot mond, de maga tevékenyen nem működik közre. Valahogy még nem érzik egészen az emberek, hogy a város az övék, és csak az övék, ahol élni és meghalni kell és érdemes. A városban lakó földművesekből átalakuló városi polgár a régi világból megmaradt kevés iparos és még kevesebb kereskedő család az az erjesztő elem, amely hosszú évek alatt segíti a város társadalmát igazi városi társadalommá kifejlődni a közösség nagy összefogó érzésével. Ha a város törvényhatóság lesz, ez a fejlődési folyamat biztosan meggyorsul, mert a megyei

gyámkodás érzése helyett kifejleszti a város egész társadalmában az egymásért és a közösségért való önzetlen összemunkálkodást minden téren.

A városnak gazdaságilag iparos és kereskedő jellege van. Széles iparos társadalma⁶⁹ és tekintélyes kereskedő rétege üti rá ezt a bélyeget. A földműves elem (11·7 %) le nem kicsinylendő hányad. De a valóságban nincs emmi, mert a népszámlálás alkalmával sok napszámos is földművesnek mondta magát. Éppen ezért az igazi földműves nem is jutott jelentősebb szerephez a város életében. Tisztviselő rétege akkora, amekkorát megyei központ jellege magával hoz. Tanult embereket foglalkoztató egyéb intézménye kevés van. Széles népréteget képvisel a zsellér és napszámos elem is. Ezek a külső városrészekben és a várost két oldalról körülfogó hegyeken laknak. Soknak van kis háza, esetleg hozzá kis földje. Életük fenntartásáról a városban jelentkező munkaalkalmakból élnek. Egyesek külső mezei munkákat is vállalnak. Sőt vidéken részes aratást is végeznek.

A városnak nehéz ipara nincs, mert ennek kialakulására hiányzik az elsőrendű feltétel, a nagy víz, vagy szén. Ipara mezőgazdasági jellegű. Így a cukorgyár, néhány malom, a Hangya helyi üzei. Van néhány téglagyára. Mezőgazdasági ipara azonban még fejleszthető volna. Kisipara annál nagyobb és szétágazóbb. De ez is a mezőgazdasággal kapcsolatos.

Kereskedelme gyűjtő. A mezőgazdasági termékeket a mögötte álló gazdag vármegyéből összeszedi és a nagyobb piacok felé irányítja.

Nemzetiségi szempontból minden időben magyar jellegű település volt. Az ide kollektizált idegeneket teljesen beolvasztotta a magyar nép egységébe. Magyar érzületére jellemző, hogy a század elejéig nemcsak a környező falvak, hanem maga a város közönsége is erősen rokonszenvezett a 48-as és függetlenségi eszmékkel. Kossuth Lajosnak is felajánlották a kaposvári választókerület képviselőjelöltségét.⁷⁰ A népesség magyar voltának megfelelően a plébánia is mindig magyar jellegű volt.

A művelődés színvonala.

Ha az általános műveltséget az írni-olvasni tudásban keressük, akkor azt kell mondanunk, a város művelődés szempontjából jelentékeny utat tett meg. 1880-ban a lakosság 6 éven felül levő részéből mindössze 54·1 %, 1890-ben 62·2 % tudott írni és olvasni.⁷¹ Ma ez a százalék, az 1930. évi népszámlálás tanúsága szerint 93·7 %-ra ugrott fel.⁷² Az országos átlagnál 2—3 %-kal magasabbra. A legutolsó népszámlálás biztosan még újabb javulást hozott. 1896-ban azt a megállapítást tették, hogy a város helyzete az általános művelődés szempontjából megnyugtató. A megállapítás ma is megállja a helyét.

Az ismereteket alsó fokon hat állami elemi iskola, megfelelő osztályokkal; a Nagyboldogasszony egyházközség hat osztályú elemi leányiskolája és a négy osztályú zsidó iskola terjeszti. Van ezenkívül siketnéma intézete, mezőgazdasági szakiskolája, kereskedő és iparostanonciskolája, továbbá községi polgári fiú- és leányiskolája, állami fiú- és egyesületi leánygimnáziuma, városi felső fiú kereskedelmi iskolája. A vármegyének régi gazdag könyvtárához csatlakozik a Nemzeti Kaszinó és az egyházközség könyvtára. A felnőttek művelődését előadások tartásával az egyházközség szabad egyeteme, a Bethlen Gábor Szövetség, a Bersenyi Irodalmi Társaság, a népfőiskola mozditja elő. Az ipartestület az iparosok továbbképzésére szaktanfolyamokat rendez. Ha kultúr színvonal tekintetében Pécs, Sopron, Győr, Székesfehérvár meg is előzi, ha lakóiban nem is általános a készség a tudomány, irodalom, művészet felfokozott támogatására és az önművelésre, okos, bölcs kezdeményezéssel még sokat lehet tenni s nagy eredményeket lehet elérni.

A kaposváriak kezdetől fogva lelkes támogatói voltak a színművészetnek.⁷³

Ebbeli érdeklődésüket nem változtatta meg a mozi fejlett technikája sem. A zenei műveltséget az utóbbi évtizedekben alakult zeneiskola tartja fenn.

Két napilapja van a városnak, a Somogyi Ujság és az Új Somogy.

A földesurak és kegyurak.

A jobbágylághoz a jobbágnak nem volt tulajdona. Ezért nagyobb egyházi alkotások idején a földesúr, vagy a kegyúr juttatott az egyháznak több-kevesebb adományt, vagy teljesített magára vállalt kötelezettséget. Innen van, hogy templomok, egyházi létesítmények, iskolák összefüggnek a mindenkori földesúr nevével. Ez a körülmény szükségessé teszi, hogy a plébánia általános jellemzésének keretében szóljunk a plébánia kegyurairól, illetve földesurairól.

Esterházy Pál nádor az újrászervezési bizottság előtt igazolta jogát a kaposi várhoz és a hozzátartozó birtokokhoz.⁷⁴ 1702-ben királyi adományleveleket is kapott rá. Alapítója a hitbizománynak és annak hasznélvezője 1713 március 26-án bekövetkezett haláláig. Utána a hitbizományos hercegek ilyen sorrendben következnek:⁷⁵

Mihály hg. 1713—1721 márc. 24.

József hg. 1721 márc.—1721 jan. 6.

Pál Antal hg. 1721 jun.—1762 márc. 18.

(Fényes) Miklós hg. 1762 márc.—1790 szept. 28-ig.

Antal hg. 1790 szept.—1791 jan. 22.

Miklós hg. 1791 jan.—1833 nov. 25-ig.

Pál hg. nagykövet 1833 nov.—1866 május 21.

Miklós hg. 1866 május—1894 jan. 28.

Pál hg. 1894 jan.—1898 okt. 22-ig.

Miklós hg. 1898 szept.—1920 ápr. 6.

Pál hg. 1920 ápr.—

A nem katolikusok.

A kaposváriak néhány görög keleti rác leszármazásával eredetileg mind katolikusok voltak.⁷⁶ A város lakossága még a múlt század elején is majdnem tiszta katolikus. Az 1930. évi népszámlálás kimutatása szerint ma a katolikusok a lakosság 80 %-át teszik. Időközi letelepülések⁷⁷ okozták, hogy ma vallási téren a régi egyöntetűség helyett bizonyos színeződés állott be.

Az itt élő nem katolikusok között időbeli sorrendben a zsidókkal kezdjük. A XVIII. századbéli szórványos letelepedésükkel szemben a múlt század elején jönnek nagyobb számban Kaposvárra.⁷⁸ Ekkor templomuk még nem volt, de bekerített temetőjük igen.⁷⁹ Istentiszteletre a szomszédos Toponár községbe jártak.⁸⁰ Hitközségi életük 1834 körül indult meg. Kohn Tóbiás toponári rabbi 1834-ben szervezi meg a kaposvári szent egyletet.⁸¹ Első imaházuk a Vár utcában, a Barátányi házban volt. 1842-ben vásároltak telket hitközségi intézményeik számára és ideiglenes hitközségi épületet is emeltek tömésből. Rendes templomot 1862—63-ban építettek.⁸² 1882-ben egészen átalakították.⁸³ 1906-ban belülről tették rajta bizonyos változtatásokat. 1811 óta négy osztályú elemi fiú- és leányiskolát tartanak fenn.⁸⁴ Jelenlegi székházukat 1896-ban, jól felszerelt új iskolájukat 1906-ban építették. Belső vallásos életük mellett tiszteletreméltó karitatív munkát végeznek hitsorsosaik között. Van 1933-ban épített új szeretetházak is.⁸⁵ A kaposvári zsidók nagyobbik fele kereskedelemmel, kisebbik iparral foglalkozik.

A reformátusok megfelelő előkészítő tanácskozások⁸⁶ után 1881 március 6-án 244 Urvacsorázó hívővel kimondják a gyülekezet megalakulását.⁸⁷ Első papjuk Szabó Ferenc azelőtt gigei s.-lelkész volt. Istentiszteleteiket a községi elemi iskola egyik termében tartották.⁸⁸ 1883-ban az iskola helyett megkapták bérbe

a Deák-téri ovoda épületét. Itt helyezték el a lelkészlakást és imatermet.⁸⁹ Innen 1887-ben átköltöztek időközben a Petőfi és Honvéd utcák sarkán megépített lelkészlakba. Ennek az épületnek egyrésze imaházul is szolgált.⁹⁰ 1887-89-ig felépítik a németladi kat. templom mintájára első templomukat.⁹¹ Első rendes lelképásztoruk 1889 óta Csertán Márton. A város fejlődésével a beköltöző, vagy inkább idehelyezett tisztviselők a reformátusok számát erősen megemelték. A század elején összes híveik száma meghaladta az ezret. A régi templom az igényeknek nem felelt meg. Ezért 1902-ben megkezdett előkészületek után 1906

1908 között 60.000 K. költséggel megépítették a budai ref. templom mintájára a most is fennálló templomot és 19.000 K-ért a lelkészlakot.⁹² Vallási életük mellett a gyülekezet hitbuzgalmi és karitatív intézményeit elevenesség és életrevalóság jellemzi. Ezt jelentékenyen elősegíti az 1929-ben megépített kultúrház.

A statisztika bizonyossága szerint az evangélikusok mindig kevesebben voltak, mint a reformátusok. 1902-ig az ecsényi gyülekezethez tartoztak. 1902-ben csatlakoztak a kaposvári reformátusokhoz. 1915-ben különváltak s Takács Béla lelkész szervezése mellett 1917-ben megalakult az önálló ev. gyülekezet. Istentiszteleteiket 1916 végéig a ref. templomban tartották. Kaposvár város ekkor ideiglenes használatra átadta nekik a régi tűzoltó laktanya épületét. Ennek földszinti részét átalakították templomnak. A lelkész ugyanezen épület emeletén lakott. Ez az állapot 1930-ig tartott. Ebben az évben a gyülekezet lélekszámához viszonyítva igen nagy áldozat vállalásával megépítette a park mellett stílusos templomát.⁹³ Gyülekezeti életüknek a befelé hajló csendes építő munka a jellemzője. A különböző vallású lakosok a szokásos társadalmi formák keretei közt békességben és kölcsönös megbecsülésben élnek egymással. Vallási közösség nincs. (A vallási mozgalmakról l. Statisztikai kimutatások 1. sz.)

II. Fejezet.

A régi Kaposvár egyházi viszonyai.

A kaposi vár és váralja. — A lelképásztorkodás Somogy megyében a török hódoltság alatt. — A lelképásztorkodás a hódoltság után. A jézustársaságok. — A ferencesek. — A bencés plébánia. — A bencés plébánosok. — A bencés plébánosok gazdasági helyzete. — Az 1702. évi átalakulás. — Új rendház. — Az első plébániatemplom építése. — A régi Kaposvár lakói. — A plébánia és templomának további sorsa.

A kaposi vár és váralja.

Kaposvárt legkorábban Rupulujvárnak,¹ vagy egyszerűen Ujvárnak² nevezték a XIV. században élt vagyonos Rupulujvári köznemesi származású s valószínűleg a várat is megépítő családról.³ Amikor a vár a XV. században gazdát cserélt, nevét is megváltoztatták. Az alatta elfolyó Kapos, vagy Kapus vizétől Kapusujvár,⁴ más alakban Kaposujvár,⁵ megrövidítve Kapus,⁶ vagy Kapusvár,⁷ illetőleg Kapos,⁸ vagy Kaposvár⁹ nevet kapta.

Kaposvár vára (Képmelléklet 1., 2., 3. sz.) 1521-ig a Tamásy és Dersfy, majd az Ujlaky és Dersfy családok közös birtoka.¹⁰ Az utolsó Ujlaky elhunytá után kizárólag a Dersfyké.¹¹ Ez utóbbiak férfiágon kihalván, a vár és a hozzátartozó tekintélyes birtok házasság révén az Esterházy hercegi család kezére került.¹²

Nagyságát és jelentőségét illetőleg középszerű várnak minősítjük. A környékbeli kisebb várnál (Korolna, Csurgó stb.) minden esetre fontosabb volt. Szigetvár azonban jelentőségben megelőzte.¹³

A vár körül volt a külső város, vagy a váralja.¹⁴ A külső város életéről, nagyságáról a török hódoltság előtt, vagy alatta nincs tudomásunk. A XVII. századból származó leírások »Städtlein«, azaz kis város¹⁵ néven említik.

Kaposvár visszafoglalását követő nyáron, 1687 júliusában a császáriak leltározták hivatalosan is a várat. Az eljárás folyamán, vázlatosan leírják a várban talált épületeket. Belőle megtudjuk, hogy a külső városban mindössze kb. 50 ház állott, amely a visszafoglalás során elpusztult.¹⁶ A külső város tehát tényleg kicsi volt.

Kicsinek kell azonban mondanunk a váralját nemcsak a hódoltság végén, hanem alatta, sőt előtte is. Erre utal a várhoz tartozó földek csekély volta is. A váralján jelentősebb ipari és kereskedelmi élet a török hódoltság alatt nem fejlődhetett ki. A vár környékén fekvő birtokok, mint Juta, Hetes, Kaposfüred, Zarány, Kaposújlak, Kaposmérő nem voltak a vár tartozékai, hanem idegen uraké. Vagy ha a vár tartozékai voltak is, mint külön birtokegységek szerepeltek, mint pl. Omak, Várvize stb. Azokon a birtokokon élő emberek nem voltak a vár jobbágysai. A vár körletéhez tartozó 59 db. föld¹⁷ nem sok embernek adhatott megélhetést még csak kiegészítésként, vagy mellékjövedelemként sem.

Amint a vár életét nem ismerjük, egyszersmind azt sem tudjuk halározottsággal megmondani, ki látta el a külső város lakóinak lelki gondozását. Plébánia létezéséről a hódoltság előtt nincsen tudomásunk. Dülönév, épületrom, vagy valamilyen elnevezés nem sejteti, milyen egyházi szervezetben éltek a régi Kaposvár külső városának lakói. A XIV. századbeli pápai tizedjegyzékek a Kaposvár körül fekvő plébániás községeket mind felsorolják.¹⁸ Kaposvárról hallgatnak. Ez a hallgatás azt valószínűsíti, hogy a vár ekkor még vagy nem állt, vagy ha megvolt is, a váraljában plébános nem működött. A hitújítás korából fennmaradt egyháztörténelmi emlékeink az említett plébániás községekből többet felemlítenek.¹⁹ Kaposvárról mil sem szólnak. A jézustársaságiak andocsi missziós területükön megtartották a hódoltság előtti plébániai beosztást.²⁰ Így megtaláljuk Kaposfüredet, Jutát, Batét stb. Kaposvár újra nem szerepel a névsorban. A felsorolt tényekből azt a végső következtetést vonjuk le, hogy a kaposi vár külsővárosában plébánia nem állott fenn. Nem volt rá szükség a lakosság kevés száma miatt. És a hódoltság alatt ez a kevés számú polgári lakosság sem volt mind katolikus, mert laktak jelentősebb számban itt görögkeleti rákok is. A lelkipásztorkodást tehát valószínűleg a várban működő várkaplán²¹ látta el a váraljában is. Vagy ha nem ez az eset állott fenn, akkor kaphattak papot a várbeliek a szomszédos szerdahelyi pálosoktól.²²

A lelkipásztorkodás Somogy megyében a török hódoltság alatt.

A török hódoltság alatt Somogy vármegye területén is megszűnt az egyházi hierarchia, mert a plébániák megszűntek.²³ A megmaradt lakosság lelkipásztorai az ország többi megszállt területéhez hasonlóan, a ferencesek és a jézustársaságiak. A lelkipásztorkodást azonban nem szabad a mai értelemben venni. Az említett szerzetesek nem helyben lakó zárdai életet élnek, hanem faluról-falura járó vándor hithirdetők.

A somogyi közállapotok a XVI. század második felében -- tehát a vármegye megszállása után --, a század végéig nagyon zavarosak, nyugtalanok. Ezen idők egyházi állapotait még nem ismerjük.

A XVII. századbeli viszonyokra I. Lipót császár adománylevele vet világosságot.²⁴ A jézustársaságiak 1620 táján Pécs székhellyel úgynevezett török missziót létesítettek. I. Lipót 1699 szept. 1-én kelt adománylevelében elmondja, hogy a rend tagjai pécsi házuiból elindulva, paraszti ruhában többször bejárták a Balatontól Mohácsig, Kanizsától és Szigetvártól Harsányig elterülő vidéket. Püspökök, plébánosok, káplánok, állandóan ott lakó szerzetesek hiányában szegénység, nélkülözés, éhség, szomszúság, fáradtság, éjjelezés, veszedelmek, üldözés, megvesszőzés, bebörtönzés elviselésével, gyakran életük veszélyeztetésével

fáradoztak mind a megtévedettek megtérítésén, mind a hívők megtartásán. Apostolútjaikon biztosan megfordultak a kaposi külső városban is.

Az atyák báró Jakusich György veszprémi püspök (1637—43) kérésére 1638-ban Andocsón is megtelepedtek.²⁵ A missió területe Kanizsától Budáig, Kaposvártól Székesfehérvárig terjedt. Nagy kiterjedésű munkaterület egyházi mintára rendezték el. Hat kerületre (districtusra) és 16 plébániára osztották. Az egész területen egyetlen plébános, vagy más állandó lakóhellyel bíró pap nem élt. A híveket a világiakból kiválasztott úgynevezett licenciátusok²⁶ gondozták. Nevezetesen felolvastak nekik szentírásból, kereszteltek, temettek, eskettek. A jézustársasági atyák egész éven át, Andocsról kiindulva, faluról-falura járva foglalkoztak az emberekkel. Miséztek, prédikáltak, gyóntattak, hitoktatást végeztek. Munkájukat bihetetlen nehézségek között végezték, igen nagy szegénységben. Minden nap újabb és újabb nehézségeket kellett legyőzniök, amiben részben a török, részben a másvallásúak, részben a foglyok, részben az átutazók, rác hajduk, esavargó török katonák sodorták őket. Szinte megindulással olvassuk Horváth János andocsi házfőnök 1643-ból kelt jelentését, amelyben megrázó képét festi meg hősi munkájuknak.²⁷ Az andocsi missió 1686-ig állott fenn.²⁸ Az atyák, ha a közeli kaposfüredi plébánián megfordultak, a szomszédos Kaposvárt bizonyára nem kerülték el.

A ferencesek hasonló apostoli munkájáról Horváth Miklós Andocsón működött jezsuita életéből van értesülésünk. A halálakor kelt megemlékezés felmutatja, hogy somogyi apostolkodása közben a kisebb képzettségű bosnyák ferenceseknek segítségére volt nehezebb lekipásztori kérdések megoldásában.²⁹

Tyngén János Károly pécsi városparancsnok 1687 jan. 4-én kelt és Klarics Miksa ferences atyához intézett levelében közli, hogy visszaadja a ferenceseknek régi pécsi házukat. Amikor ezt teszi — mondja a városparancsnok —, tekintettel van arra a sok nehéz, fáradtságos munkára, amelynek végzésével a török szörnyű uralma alatt a ferencesek itt, ezeken és a velük szomszédos részeken az igaz katolikus hitet megőrizték és fenntartották.³⁰

Lelkipásztorkodás a hódoltság után. A jézustársaságiak.

A jézustársaságiak és ferencesek áldozatos munkája Kaposvár visszafoglalásával nem szűnhelett meg. Széchenyi Pál veszprémi püspök (1687—1710) nem tudott papot küldeni a felszabadított magyarok lelkigondozására.³¹ A zavaros közviszonyok, bátorságos idők hiánya,³² a nép nagy szegénysége,³³ a település lassú megindulása,³⁴ a birtokviszonyok rendezetlensége,³⁵ több mint évtizedre lehetetlenné tette szervezett hierarchia működését. De a lelkekkel mégis törődni kellett. A jézustársaságiak a lehetőség határai között igyekeztek továbbra is apostoli buzgósággal pótolni az állandó lekipásztorokat. A régi katolikus hívek buzgalmát felélesztették, az újonnan megtérteket megerősítették, a megátalkodottak nyakasságát meglőtték, a tévelygőket helyes útra vezették, az ingadozókat megerősítették, a tudatlanokat oktatták, a licenciátusok³⁶ részéről végzendő imák és tanítások rendjét megállapították és más intézkedéseket és rendelkezéseket tettek a jó ügy érdekében. A szenvedésből is kijutott az apostoli utak alkalmával. A ruházatra nem volt panaszkodás, azt elegendő mennyiségben hazulról vitték magukkal. De éjjeli szállásuk sokszor fűvön, szalmán volt, csűrben, vagy szabad ég alatt, istállóban, vagy valami nehéz-szagú viskóban. A szunyogoktól is sokat kellett szenvedniök. Élelmük egyszerű főzelék, sózott hagyma fekete árpakenyérrel. Italuk víz, vagy zavaros bor. Némelykor itt-ott jobb étkezéshez is jutottak. A mostoha időjárás, életveszélyes, bizonytalan átjárók igen próbára tették türelmüket. A várakozás, a helyszínen ismételt megjelenés, a tanítások sokszoros ismétlése sokszor igen terhes volt. Azonkívül több ízben kénytelenek voltak számos gyalázkodást, szóbeli bántalmakat eltűrni. Felnőtt

előkelők szóval, vagy tettel kifogásokat, nehézségeket emeltek. Makacs, izgága emberek titkos gyűléseken és helyeken lámadásokat intéztek ellenük, elgáncsolni igyekeztek őket.³⁷

Működésük Pécs központtal mintegy 300 községre terjedt. Északra a Balatonig, délre Eszékig. P. Horváth György, P. Franz Gáspár és P. Bittavi Mihály pécsi jézustársasági atyák fordultak meg a fentebb leírt apostoli körútjaikon, most már kifejezetten Kaposvárról is. Közülük az egyik atya már 1687-ben itt a hívek nagy vigasztalására és lelki üdvösségére munkálkodott.³⁸ Nemesak a lelkeket nyerte meg Krisztusnak, de a betegeket is ellátta szentségekkel.³⁹ 1688-ban a Szigetvárt ostromló magyar seregben is ott látjuk az egyik pátert. Nagy nélkülözések közepette gondozta a betegeket és sebesülteket.⁴⁰ Ugyanebben az esztendőben ellátogatott Kaposvárra is, sőt eljutott egészen a Balatonig. 1689-ben is megfordultak a vidéken jézustársaságiak.⁴¹ Ekkor Kaposvárról visszamaradt négy mohamedánt kereszteltek meg.⁴² 1690-ben a szakadár rácok megtérítésén fáradoztak⁴³ és ugyanakkor visszatérítték a katolikus egyházba a tekintélyes Igmándy Sámuel. Őt Kaposvár és környékének református lakói mintegy püspöküknek tekintették.⁴⁴

A későbbi feljegyzések is említést tesznek további apostoli utakról, de a helyneveket nem említik.

A ferencesek.

A ferencesek ilyen missziós működéséről nincsenek írásbeli adataink, mert a szigetvári ferences zárda házi krónikáját a későbbi zavaros időkben valahova elásták és az utódok mind a mai napig nem találták meg.⁴⁵ A többi ferences zárda pedig Somogyban később épült. A ferencesek 1688-ban lelkipásztori gondozásra megkapják Siklóst,⁴⁶ 1689-ben Szigetvárt.⁴⁷ Ezekről a helyekről vándorapostolként mehetek messze vidékre. Ha a ferencesek a hódoltság alatt kitartottak a katolikus hívek mellett, szinte elképzelhetetlen, hogy a hódoltság megszűnésével egyszerűen félreállottak volna. 1746-ban a Szűz Máriáról és Szent László magyar királyról nevezett két ferences rendtartomány vitájában⁴⁸ a Szent László rendtartomány atyái a többi között tényleg azzal is érveltek, hogy a török időkben és utána is a két rendtartomány közül ők végeztek lelkipásztori munkát Somogy megyében. Ennek — mondják a Szent László rendtartomány atyái — még most is vannak élő tanúi. A Szent Lászlóról nevezett ferences rendtartomány atyái Szigetvárról történt megtelepedésük után valószínűleg gyakrabban megfordultak a környéken, így Kaposvárról is.

A bencés plébánia.

A vándor missziósokkal és licenciátusokkal való lelkipásztorkodás Kaposvárról 1693-ig tartott. A pannonhalmi bencés főapátok vallásos buzgóságából és a katolikus hit terjesztése végett saját egyházterületükön kívül eső helyekre is átengedték rendtársaikat.⁴⁹ Így kerültek Kaposvárra is. Itt valószínűleg bejátszott az udvar kívánsága is, mert ezzel a megoldással a hadi tanács megszabadult külön papnak a kiküldésétől a várban tartózkodó katonák részére. Az udvar annál is inkább kérhette a főapát támogatását, mert I. Lipót 1690 aug. 9-éről kelt kiváltságlevelében a bencéseknek visszaadta a Szent István féle somogyi lizedet, illetve régi jogaikat megerősítette.⁵⁰ Széchenyi Pál veszprémi püspök (1687—1710) tekintettel arra, hogy Kaposvárnak nincs plébánosa, 1693 aug. 27-én kinevezte Szenczy (Czencz) Román rendi jószágkormányzót kaposvári plébánossá.⁵¹

Ez a kinevezés nagy jelentőségű lépés. Nem csak azért, mert Igaltól Szigetvárig és Somogy vármegye eme részében a keleti határtól a nyugati határig nem

volt állandó jellegű lelkipásztor, hanem azért, mert Somogy vármegye felszabadulása után Igal mellett Kaposvárotti alakul az említett nehéz viszonyok közt legelőször plébánia. Az események értékét mutatja az a körülmény, hogy a plébániák alapítása az 1699-ben megkötött s a szilárd békét biztosító karlócai békekötés után pár esztendőre kezdődik el csak.

Az egyházi élet megszervezésében a hivatalos lényezők is siettek a bencések kezére járni. A kaposvári várat ekkor a felszabadító hadsereg győzelmével szerzett kincstári vagyonként kezelték.⁵² Már több, mint egy éve működik a várban a plébános és még nincs állandó lakása és temploma. Ezért a kánizsai lisztartóság — tehát hivatalos szerv — 1694 okt. 1-én a belső várban levő s a keresztlények börtönéül használt toronyromot a mellette levő két házikóval együtt oly feltétellel adja át a bencéseknek, hogy annak felhasználásával kápolnát és maguknak székházat építsenek.⁵³ A bencések a rendelkezéseknek eleget tettek és »az istentisztelet előmozdítására azon a részen« a kápolnát megépítették. Ha nem is mindjárt, de mindenesetre az 1695. évben. Ez az istentiszteleti hely nem volt a szó szoros értelmében vett plébániatemplom. Várkápolnára kell gondolnunk, ahova imádkozni járt a várkatonaság és a külsőváros lakossága. A várkápolnák megépítéséről, nagyságáról és egyéb körülményeiről nincsenek értesüléseink.

A bencések 1700-ig vezették a kaposvári plébániát. Kiss Zsigmond plébános áthelyezésével kapcsolatban a főpát nem küldött bencés rendtagot, hanem átmenetileg ferencesre bízta a kaposvári híveket.⁵⁴ Ez az állapot meddig tartott, nem tudjuk. 1705-ben azonban újból bencést találunk a kaposvári plébánián.⁵⁵

A bencés plébánosok.

A bencések nem voltak a mai értelemben vett plébánosok, hanem inkább katonai lelkészek »az börsületes sereg szolgáltyára«.⁵⁶ Erre vall Csoknyai János kaposvári alkapitány viselkedése, amikor Vastley Godfried plébánost alárendeltjének nevezi. A várkatonaság körül teljesített lelkipásztori munkák mellett ők lelkipásztorkodtak a környék hívei közt is.⁵⁷

A kaposvári bencés plébános papi hivatásán kívül más küldetéssel is jött Somogyba. El kellett látnia a somogyi tizedszedőkkel szemben a jószág-felügyelői tisztet. Ebbeli kötelessége sokszor távollartotta Kaposvártól. Rendi előjárói ezért hitszónokokat,⁵⁸ ma azt mondjuk káplánokat küldöttek segítségére. Távollétében ezek végezték a lelkipásztori munkát.

A bencés plébánosok közül hármat személy szerint is ismerünk. 1700—1705-ig nem tudjuk kik működtek Kaposvárotti, mint lelkipásztorok. Az azonban bizonyos, hogy a kaposváriaknak plébánosuk ekkor is volt. Az ismert plébánosok időrendben így következnek:

Szenczy (Czencz) Román.

1693 aug. 7—nov. 8.

Az első kaposvári plébános. Egyike a Somogy megyében apostolkodó bencéseknek. Buzgó tevékenységéért Széchenyi Pál veszprémi püspök 1693 aug. 7-én kaposvári plébánossá nevezte ki. »Bizva nagyon tisztelendő Szenczy Román atya buzgó, ernyedetlen lelkipásztori munkásságában, neki, mint elismerésre méltó, érdemeket szerzett férfiúnak, a kaposvári plébániát adományozzuk.«⁵⁹ Hivatalába Göncz Celesztin jószágkormányzó és rendtársa iktatta be.⁶⁰

Lelkipásztori tevékenysége előtt irodalmilag is működött. Megjelent egy fordítása Szent Benedek ereklvéinek ismertetéséről. A munka teljes címe: »Ereie és Haszna Szent Benedek Pátriárka keresztinek, avagy ereklvéinek és

azon levő bötüknek magyarázattya. Magyarról fordítottatott. Az előttem járók engedelmeiből. Bécsben Rickhesin Susanna által kinyomatott 1668.⁶¹

Élete folyásáról a következő adatok maradtak fenn: 1633 körül született. 1675-ben Pannonhalmán jószágkormányzó. 1683–84-ig nagyeceni adminisztrátor. 1691–93-ban ismét jószágkormányzó. Meghalt 1693 november 28-án. A szomszédos Juta községben a Mindenszentekről nevezett templomban helyezték nyugalomra.⁶²

Kaposvárt templom és otthon nélkül, szerzetesi szegénységben élt,⁶³ megszorva híveivel a kezdetleges élet minden viszontagságát.

Lendvay Placid főpát 1694 febr. 27-én a pannonhalmi főpátsággal lettki közösségben élő rendházakkal a következő levélben közölte halálát: Czencz Román Isten és emberek előtt kedves rendtársunk és fogadalmas testvérünk, szerzetesi hivatásának körülbelül 40-ik, életkorának pedig 60-ik évében halt meg. Ámbár teljes kort ért el, — a mi szemünkben mégis korán hunyt el, mert igen nagy vágyódást hagyott maga után. Az embereknek ugyanis ebben a mai vas korszakában az aranykornak egy kis maradványát őrizte meg. Élete ugyanis állandó bírálója volt a gyarlóságoknak és a legtöbb erény zsinór mértéke. Legyen elegendő kiemelni azt, hogy kioltathatlan volt benne a lelkek üdvössége után való vágyódás. Szellemében tanult, hogy ezzel a lelkeket Krisztusnak megnyerje, de egyúttal a saját lelkét is megmentse. Innen van, hogy nem zárkózott be egy városnak, vagy várnak falai közé, hanem a török iga alól újonnan felszabadult és nem katolikus széles néprétegek vallási ingadozásaiiba fennkölt lélekkel csöppögtette bele az evangélium tanítását. Ebben a munkában annyira csüngött a lelkeken, hogy mindenkinek adni tudott anélkül, hogy bárkinek bármit is ártott volna. Azt tartotta ugyanis, hogy az egész élet vagy imádság, vagy küzködés. A kényelmes semmittevés pedig az élő ember temetője. Ezért is amíg élt, síkra szállt az Isten országáért. Őrt állt az anyaszentegyház védőbástyáján a téves tanítások erkölestelenségeivel szemben. Őrt állt nem elpuhultan, vagy elismerést váróan, hanem az élet porával elborítottan és fölkesztetten. Őrt állt oly lelkülettel, hogy vagy győz, vagy pedig a dicsőséges munkának zászlaját magasan lobogtatva a küzdelmes vihar sújtja le. Harcolt, győzött és érdemeket szerzett az örökkévalóság számára...⁶⁴

Vastlei Godfried.

1694–96, 1705–06.

Fodor István alkapitány 1691 január 27-én arra kéri a pannonhalmi főpátot, hogy a meghalt Romanus atya helyébe küldjön egy böcsületes Páttert a böcsületes seregnek szolgáltyára.⁶⁵ E kérésre a főpát Vastlei Godfried rendtagot küldte Kaposvárra plébánosnak.

Vastlei Godfried győri német—magyar család gyermeke. 1674-ben tett fogadalmat. 1679-től Pannonhalmán, mint kulcsár teljesített szolgálatot. 1691-től 1696-ig jószágkormányzó és plébános Kaposváron. 1700-tól 1702-ig főmonostori alperjel, utána egyszerű rendtag, majd 1705–1706-ban ismét kaposvári plébános. Meghalt 1706 szeptember 9-én.⁶⁶

Kaposvári működéséről eltávozása alkalmából Csoknyai János alkapitány a vár és környéke nevében a főpáthoz intézett levelében legnagyobb elismeréssel emlékezik meg. Elmondja, hogy volt plébánosuk kiváló buzgóságban töltötte napjait a katolikus hit növelésére és a lelkek javára. Nemesak olyant nem tett, ami szent vallásunk és az erkölcs ellen lett volna, hanem mind máig szent hitünk becsületének és erejének növelésére dolgozott.⁶⁷

Egyénisége a szívvel-lélekkel papot mutatja. Lemond a rend javára családi örökségéről.⁶⁸ Mint tízedszedő, tisztjét lelkiismeretesen teljesítette. Pannonhalmi rendtag korában védi a rend kiváltságos helyzetét.⁶⁹

Kaposvári plébános korában sok küzdelme és baja volt kormányzói minő-

ségében sankóházi Sankó Miklós somogymegyei nemes úrral. A főapát tekintettel azokra a folytonos küzdelmekre, amelyekben élt és tizedszedés közben a nép részéről megnyilvánult ingerültségre, 1696-ban elhelyezte Kaposvárról.⁷⁰ 1705—1706-ban újra Kaposvárt találjuk. Ez időbeli működéséről nem tudunk.

Kis Zsigmond.

1696—1700.

Élete folyásáról a következőket ismerjük. 1689-ben noviciusmester és lelki igazgató Pannonhalmán. 1690-től Győrött jószágkormányzó. 1693-ban deáki gondviselő. 1694—96-ban főmonostori perjel. Utána négy évig Kaposvárott jószágkormányzó és plébános. 1700 júniusától deáki jószágkormányzó. 1703-ban bélai apát. Meghalt 1720 december 7-én.⁷¹ Egyéniségéről, kaposvári működéséről nincs közvetlen tudomásunk. A rendben viselt előkelő tisztségeiből arra kell következtetnünk, hogy előjárói és rendtársai szemében tekintélyes ember volt. Kaposvári plébánossá és somogyi jószágkormányzóvá történelmi kinevezése alkalmából azt írja róla Lancsics: „a főapát a pannonhalmi konvent egyik tekintélyes tagját, magát a perjelt küldte le Kaposvárra plébánosnak, Gergely atyával, mint szónokkal együtt.”⁷²

Kaposvári működésének idejéből életének kis epizódja maradt ránk. 1699-ben lámogatta a kaposvári szabó céh kérelmét a győri szabócéhnel a céhlevél kiadása iránt.⁷³

Karner Egyed főapát a dézsmaszedés eddig gyakorolt módját megváltoztatta. 1700-ban felszólította Heher császári tiszttartót, hogy évi külön fizetés fejében vállalja el a főmonostori tizedek összegyűjtését is. Heher a főapát kérését hajlandó volt teljesíteni. Kis Zsigmond kaposvári plébános, jószágkormányzó és somogyi tizedszedő a maga megaláztatását látja a főapát intézkedésében, azért igyekezett a megoldás elé akadályokat gördíteni. Erre a főapát Kis Zsigmondot Deákiba helyezte át az ottani gazdaság vezetőjének.⁷⁴

Ismeretlen.

1700—1704.

Kis Zsigmond távozása után József nevű ferences szerzetes vette át a kaposvári plébánia vezetését.⁷⁵ Hogy ez az állapot meddig tartott, ez idő szerint nem tudjuk megmondani.

A tizedszedésnek előbb vázolt módja csak rövid ideig tartott, mert az 1701 augusztus 30-án kelt királyi leiralt másként intézkedett. Erre a pannonhalmi főapátság a somogyi tizedet, a kanizsai kerület kivételével, ismét maga szedte.⁷⁶ Szükség volt tehát rendtagra, aki a tizedszedő főtiszteket ellenőrizzé.

Tényleg tartózkodott Kaposvárott bencés lelkész 1700 után is. Esterházy Pál herceg. Kaposvár új birtokosa 1703-ban vásártartási engedélyt szerez Kaposvárnak. Az engedély úgy szól, hogy vasárnap a heti piacot a szentmise befejezése után lehet megkezdeni.⁷⁷ Ha vasárnaponként szentmise volt, állandó lelkipásztornak kellett itt laknia, mert az akkor fennforgó viszonyok között missiósz pappal ezt a kérdést megoldani nem lehetett.

Allo Konrád magyar származású, de az osztrák rendtartományban működő bencés 1700 körül visszatér hazájába. A főapát Kaposvárra küldi hitszónoknak.⁷⁸ Kaposvárott a bencés plébánia megalakulása óta mindig voltak hitszónokok, más szóval, káplánok. Ha Allo Konrád hitszónokként működött Kaposvárott, világos, hogy plébános is volt, aki mellett a munkában segédkezett.

A bencés plébánosok gazdasági helyzete.

A bencések a kanizsai tiszttartóságtól kapott területen a toronyrom felhasználásával a kaposvári várban megépítették rendházukat. Következteljük abból a tényből, hogy éveken át Kaposvárott laktak. A következtetésen túl egyebet nem tudunk.

Mivel a bencés plébánosok hívei javarészt a várat megszálló hajduk és huszárok voltak,⁷⁹ hihetőleg a haditanács is hozzájárult a plébános eltartásához. De a bencés rend is vállalta a maga részét.

Lipót császár a Szent Istvántól kapott somogyi tized kiváltságának megújítása alkalmával kikötötte, hogy pannonhalmi főapátságnak kötelessége lesz a felszabadult területeken a plébánosokról való gondoskodás.⁸⁰ A segélyezés mértékét 1688-ban kell általános királyi rendelet szabályozta. E szerint minden plébános kapott hetenként egy forintot, naponként két adag ételmet és lovai számára takarmányt.⁸¹ Kellett azonban, hogy a rend ezen rendelkezésén túl is gondoskodjék a kaposvári plébánosról, mert az a lelkipásztori teendőkön kívül a rend gazdasági ügyeiben is eljár. A rend részéről való gondoskodás annál könnyebben ment, mert a bencéseknek kellett a beszolgáltatott dézsma befogadására alkalmas, elég tekintélyes majorjuknak lenni.⁸² Az itt felhalmozott eleségből több minden felhasználhattak háztartásukhoz. A hívek pedig stólailettelékkel járultak a plébános eltartásához.

Ezen az általános megállapításon túl a kaposvári bencés plébános eltartásáról semmit sem tudunk. De ha a felsorolt körülményeket figyelembe vesszük, azt kell mondanunk, a bencés plébánia fenntartása nem okozott különösebb gondot.

Az 1702. évi átalakulás.

Az 1702-ik esztendő jelentős változást hozott a plébánia életében. A legfelsőbb haditanács parancsára a kaposi várat lerombolták.⁸³ A rendelkezés következtében a bencések új helyzet elé kerültek, mert a vár sorsában osztozott a bencés rendház és a várkápolna is. Az 1702. évi úrbéri szerződés világosan kimondja: »a belső vár fundusát, — aki most pusztá — kiadhatni.«⁸⁴ A belső vár helyén a hercegi uradalom később majorot építtetett. A majorról az 1732 évi összeírás egészen részletes leírást közöl.⁸⁵ Az említett két épületről teljesen hallgat. Nem tette volna, ha még állottak volna a bencés rendház és a kápolna.

A lakosság szempontjából is nagy változást jelentett a várnak erősségi jellegétől való megfosztása. Megszűnt a katonai kormányzat s a hely fölött a földesúr: Esterházy Pál herceg vette át a rendelkezést. A vár birtokaiba történt beiktatása után⁸⁶ rendező viszonyát a megmaradt lakosokkal, úrbéri szerződést köt velük.⁸⁷ A megszabott föltételeket 1703-ban enyhíti.⁸⁸

A kaposvári plébánia a várral kapcsolatban létesült, sorsát mindazáltal nem költötte a várhoz. A bencések helyben maradtak a megváltozott viszonyok között is. Vállalták a rájuk háruló újabb feladatok elvégzését: új otthon megalapítását és új templom építését, amely már nem várkápolna, hanem plébánia-templom kellett hogy legyen.

Új rendház.

Miként oldották meg a rendház kérdését, adatok hiányában nem tudjuk megmondani. Létfenntartásukhoz most már azon idők szokása szerint a híveknek is hozzá kellett járulni egyéni szolgáltatás alakjában. A bencés rend korábbi támogatását továbbra is fenntarthatta. Esterházy Pál hercegnek Hamoll János bérlővel 1702-ben kötött bérleti szerződéséből az látszik, hogy a plébá-

nosok ellátásához bizonyos szolgáltatásokkal a hercegi uradalom is hozzájárult.⁸⁹ Az 1702. évi úrbéri szerződés végén a szerződés kézírásától eltérő írással találjuk a feljegyzést: »az capusvári plebanusnak rendeltetelt esztendőnként az uraságtól tíz kila buza oly conditioval és obligatioval, hogy minden szombaton elő hercegségéért szil misét mondani tartozzék«. Valószínűleg erre a járandóságra utal a Haunolt Jánossal kötött szerződés 10. pontja.

Az első plébániatemplom építése.

Az első plébániatemplom építésének idejéről nem maradt fenn írásos forrás. Az bizonyos, hogy 1704-ben állott.⁹⁰ Az 1712. évi uradalmi összeírás mondja, hogy az 1701. évi rácbetörés alkalmával a templom sem maradt épen. Tehát a templom ekkor már megvolt. Következteitni tudunk azonban arra is, hogy már 1703-ban állott. Ebben az évben kell vásártartási engedély értelmében ugyanis a heli piacot vasárnap, a szent mise befejezése után tarthatták.⁹¹ A heli piacot még a XIX. században is sokáig a templomtéren tartották,⁹² mert másutt nem volt megfelelő hely. A második és harmadik plébániatemplom az első helyén épült.⁹³ Tehát a piacot hajdan is ott tartották, ahol akár a XVIII. század közepén, vagy a múlt század második felében. Ez a körülmény adja meg a piaclartási engedély teljes értelmét. A piacot nemcsak azért nem engedélyezték a szentmise idejére, hogy a híveket attól el ne vonja, hanem főképp azért, hogy a szentmise megtartását ne zavarja. A vasárnapi szentmise bemutatása pedig feltételezi a templom fennállását. A templomnak e szerint 1703 előtt kellett épülnie. Véleményünk szerint az építés nem történhetett máskor, mint 1702-ben, a vár lerombolásával egy időben.

Az építés körülményeire nincs adatunk. Azt kell mondanunk azonban, hogy még azokban a szegényes időkben sem ütközött nagyobb nehézségbe. A legkezdetlegetesebb építési anyagból és legegyszerűbb építési módszerrel készült.⁹⁴ Fagerendákból, sövényből, faszindelyből. A vár lebontása idején volt elég építőanyag. A templom felépítéséhez szükséges fa ekkor bőven állott rendelkezésre s nem jelentett különös értéket. A lakosok ingyen megkaphatták. A legnagyobb tételt a munka jelentette. Ezt a hívek azon idők szokása szerint természetben szolgáltatták. Ha nem voltak is sokan, el tudták végezni, mert a templom nem volt nagy.

A régi Kaposvár lakói.

Kaposvár várának lakói a török kivonulása után magyarokból, rácokból és itt maradt törökökből állottak. A magyarok a katolikus mellett az evangélikus, református valláshoz tartoztak. A rácok görögkeletiek, a törökök mohamedánok voltak.⁹⁵

Amint láttuk, a különböző vallású lakosságot a jézustársaságiak iparkodtak atyáik hitére visszavezetni.

Nemcsak a katolikusok, hanem általában a lakosság számát sem tudjuk megállapítani, mert a kaposiak 1702-ig sohasem engedték magukat összeírni. Az 1692-ből fennmaradt összeírás 120-ra teszi az itt lakókat. Ugyanez az összeírás viszont 128 lakott házról beszél. Ebből az látszik, mégis több volt a lakosok száma 120-nál.⁹⁶ Heher János kamarai tisztartó hivatalos összeírása 1701-ből kb. száz házból állónak mondja a várost.⁹⁷ A békességesebb idők visszaállta után tehát az emberek ide települése nagyobb iramban folytatódott, mint ahogy megindult.

Foglalkozására nézve Heher János szerint a lakosok csupa hajduk és huszárok voltak.⁹⁸ 1699-ben találkozunk már csizmadia és szabó iparosokkal.⁹⁹ Volt itt még néhány rác és zsidó kereskedő is.¹⁰⁰ Az 1702. évi úrbéri szerződés említést tesz olyan szegény sorsú lakosokról, akik csak kezük munkájából tar-

tották fenn magukat. A várnak és váraljának igen kicsi határa volt, úgy hogy az emberek nem is tudtak onnan megélni, azért kénytelenek voltak Pestetics Pál Zarány, Fészerlak, Toponár, Apáti, Csigod pusztáin kenyeret keresni.

A lakosok nem voltak örökös jobbágyok, hanem »ki böcsületes nemes ember, ki katona, ki hajdu, ki szabad legény közülök«. Azért kiki házáat, földjét szabadon eladhatta s tetszése szerint való helyre költözhetett.¹⁰¹

Adatok híján a vár és város lakóinak vallásos életéről is csak keveset szólhatunk.

A török hódoltság alatt az emberek lelkileg is nagyon elhanyagolt állapotban éltek. Azt látjuk, hogy az állandó lelkipásztorok Kaposvárra érkezését örömmel vették és vigasztalásukra szolgált.¹⁰² Ez a megnyilatkozás Istent kereső vágyódásukra mutat.

A XVII. század végén a csizmadia és szabó céhet találjuk Kaposvárott.¹⁰³ Tudjuk, hogy a céhek erkölcsileg is fegyelem alatt tartották tagjaikat és ügyeltek vallásos életükre. Erre mutat a kaposvári szabó céh tizedik cikkelye. Ha egy fiatal mester házasságtörést követ el, vagy saját mesterének házába kéjnyt vezet be, azon bűnös cselekedetért érdeme szerint büntetendő »Az öltödi cikkely bizonyos templomi szolgálatról rendelkezik. Egyik céhtagnak kötelessége volt: »minden vasárnap és ünnepnapon az oltár előtt a gyertyákat meggyújtani, ahogy szokás. És addig viseli ezt a tisztséget, amíg a céhben más utódot nem talál, akinek átadja a lámpásokat.« Mindkét céhnek minden esetre volt rá gondja, hogy tagjai egyéb vallási kötelességüket is teljesítsék.

A plébánia és templomának további sorsa.

Az új elrendezés után csak békességre volt szükség, hogy a város és benne a plébánia fejlődésnek indulhasson. Epen ez hiányzott, mert 1704-ben Rákóczi Ferenc felkelése következtében a rácok betörték Somogyba.¹⁰⁴ Az esemény hatására a helyben lakó rácok felbátorodva Kaposvárt felgyújtották.¹⁰⁵ A felgyújtás következtében a plébániatemplom is megrongálódott. Arról nincs adatunk, hogy a rákövetkező esztendő k mi hoztak a kaposvári plébániára. Egyéb források úgy beszélnek róluk, mint a pusztulás¹⁰⁶ és zavar¹⁰⁷ idejéről. A plébánosoknak és szerzeteseknek sok felé menekülniök kellett, hogy életüket megmentésük.¹⁰⁸ Ez történt Kaposvár felgyújtása alkalmával is. Az életben maradt lakosság elmenekült. A menekülés állapota nem tartott sokáig. Hamarosan visszatértek, mert 1705-ben Vastlei Godfriedet megint mint plébánost Kaposvárott találjuk.¹⁰⁹ Ezúttal csak rövid ideig működött itt, mert 1706-ban meghalt. Természetes halállal múlt-e ki, vagy pedig a város 1706-ban bekövetkezett elpusztítása idején¹¹⁰ esett-e élete áldozatul, nem tudjuk.

A plébánia és a templom további sorsát sem ismerjük, mert az 1707 után történetekről adatot nem találunk.

Bármint álljon is a dolog, bizonyos, hogy magának Botlyán Jánosnak megállapítása szerint az 1707. év legelején¹¹¹ a somogyi »faluk mind elfutottak nagyobb részint... és hogy a vármegye hadai is eloszlottak mind.« A kaposváriak is városuk ismételt pusztulása után újra szétmentek, de most már úgy, hogy nem tértek vissza. A szétszóródást elősegítette Vastlei Godfried halála is. Nem volt senki, aki a megfélemlített népet összetartotta volna. Az 1712 évi hercegi uradalmi összeírás megállapítja, hogy Kaposvárott most »senki se lakik« ... »most azon pusztán áll«.

1709 után békésebb idők jártak Somogy megyében. A város határában és szomszédságában néhány család telepedett meg és tengette itt életét az 1712 évi hivatalos összeírás idején.¹¹²

III. Fejezet.

Kaposvár és a kaposvári hívek.

Helyzetkép 1712 őszén. — A város külső képe. — Az első település. — Szlávok és németek jönnek. — Nagyobb német megszállás. — Állandó népi hullámozás. — A régi lakosság eltűnése. — A lakosság társadalmi szempontból. — A régi kaposváriak gondolkodása, életfelfogása. — A lakosság foglalkozása. — A kaposváriak gazdasági helyzete. — A város jellege átalakul. — A katolikus hívek jellemzése.

Helyzetkép 1712 őszén.

Ezt a fejezetet keretnek szántuk, hogy az olvasó a később következő apró, szintelen eseményeket megértse, a jelenségeket értékelni tudja s az igazságnak és való helyzetnek megfelelő képet alkosson magának a plébánia életéről.

A kuruc-háborúk végén az elpusztult Kaposvár helyén található állapotokat a hercegi uradalmi tisztartó 1712 őszén így írja le:

„Innét megengedem szép haszna lehetett ennek előtte méltóságos urasághnak, minthogy egynéhány száz házból álló város volt. De mindgyárt a praeterlapsorom disturbiorum az ráczságtól egészen elégtellett elpusztított annyira, hogy az egyház sem maradt épen s lakosai is ki egyfelé, ki másfelé akik maradtak elszéledtek és most is azon pusztán áll. Hanem aminemű conditiók alatt most kívánják névvel jóforma emberek megszállani szállal alázatosan repraesentáltatott ő Hercegségének, mint azon emberek önként is alázatosan instálván várják kegyelmes resolútióját ő Hercegségének.

Itten a hid előtt is volt a kapos vízen által vámja is az urasághnak, de a város elpusztulásával mind a hid s mind a vám oda lett hanem anno 1712 aprilisában tiszt uraimék még ugyan a kaposi jószággal megcsináltatván a hidat a vámkerék is föltették és egy nyomorult ráczól állítván a vámbhoz de mint hogy az csak egyedül vagyon semmit sem adnak rajta a fel és lejárók sőt ha rácz nem lett volna eddig régen megölték volna, arra nézve más embert oda nem is lehetett állítani és nem is léssen semmi belőle mégha a város ő Hercegséghe kegyelméből meg nem telepítetik.

A vár régen leromboltatott hanem csak ugyanannyira mint a belső volt, ott vagyon még fent egy darab terület, ahol jóllehet nem kevés munkával de ugyancsak lehetne magtárt építtetni ha itt is majorságot akar tartani az uraság.

Volt mindjárt a váron alul a kapos vizén egy gilicei nevű jóforma 3 kerekű malom, melyet azelőtt odavaló kapitány Csányi Bernát birt ez is alapjában elpusztult az elmúlt háboruban csak a helye vagyon. A víz ereje a gátat megszagatván nagy munkával, de ugyancsak meglehetne építeni. Ezen malomhoz tartozandó vasakat mostani utammal kikeresem, melyek Baranyay Miklós tisztartó házában vannak. A gát és malom feje is igen elromlott. Ezt a malmot kívánják a megszállás föltételei között a kaposiak.

Volt a városon alul majd egy ágyulóvénnyire más egy hármas nevű derék 3 kerekű malma is az urasághnak. Az is egészen elpusztult és minden eszközei odavannak mindazonáltal csak nagy munkával felépülne.

Minnek előtte ő Hercegséghe a kaposi jószágot megszerezte volna Heher János nevű odavaló harmincados, aki egyszersmind kincstári tisztartó is volt építetett mindgyárt a város irányában a kapos vizén túl igen alkalmas helyen egy majort magának uraságh telkén melyet már Heher János ur meghalálózván öccse András bír a hozzá tartozó szántóföldekkel, rétekkel és mindgyárt ott felül egy nagy szállójével Jeszenszky István hgi titkár akkor pedig ő Hercegségének teljhatalmu megbízottja az akkori tisztartó uraméknak meghagyta, hogy további hgi elhatározásig ebben ne háborgassák. Említett Hehernek ehhez a jószághoz semmi joga és igazsága nincsen azért ő Hercegséghe elhatározásán áll mitevő legyen ezen dolog iránt.

Minthogy most kaposvárt senki se lakik ami kevés határa vagyon az is az uraság számára tett ott bizonyos velést amelyből harmadikja vagyon az uraságnak amint ott szokott lenni körülbelül tíz keresztből álló hét asztag. Ugyanazon a téren sok másik szántott, az ebből való kilencedbeli két asztag. Item idei majorságbeli öt asztag, item majorságbeli idei zab egy asztag.

Ezen városnak ezelőtt is igen kicsi határa volt. Hanem Festetich Pál uramnak öt pusztáját árendában szolgálták a városiak, úgy mint Záránt, Toponárdot, Kétszerlakot, Apátit és Csigodot most ugyanezen Festetich uram valami Pappsára nevű praediumját mongya ott lenni a felől senki nem emlékezik, mégis határát a város alá akarja húzni s ha úgy lenne semmi határa Kaposvárnak nem lenne.

Ennek a városnak szőlőhegye is kevés vagyon melynek egy részét munkáljuk s egy része pedig most is pusztá, amely rész munkáltatlik arról kilencdet ad az uraságnak.

A város helyén amint azelőtt kertek voltak most is szép szilvások vannak, ahol mind tavaly mind az idén sok feles szilva volt melyet tisztartó Baranyay Miklós hordatott el megaszaltatván hogy az uraságh hasznára fordítsa.¹

A város külső képe.

A megrajzolt zilált körülmények között indul el a második Kaposvár élete. Az induláshoz a lökést az emberek élni akarása adta meg. A régi Kaposvár életben maradt, elmenekült lakói 1712 őszén újra összeverődtek s Esterházy Pál hercegtől letelepedési engedélyt kértek. A herceg érdekei egészen azonosak voltak a kérelmezőkével. Azok élni akarnak, a birtokos meg jövedelmet szeretne látni. Esterházy Pál érthetően készséggel teljesítette a kérelmet. 1712 december elsején Kismartonban kiadja a települési engedélyt.² Ez a hercegi okmány Kaposvár városának alapító oklevele.

A kibocsátott engedély alapján elkezdődik a települési folyamat. Az otthont kereső emberek a város régi területén az utak mentén építkeznek. A II. József féle térképen (Képmelléklet 5. sz.) jól látszik, hogy a város legrégebbi utcái a Taszár, Báté felé menő Fő-utca, a Kaposfüred felé vezető Pap- (Zárda-), Új- (Petőfi-) és Közép- (Füredi-), a Kaposmérő felé vivő Hosszú- (Berzsenyi-) és Kanizsai-utca; a vár helyén épült majort a várossal összekötő Vár- és a Zselicségbe tartó, legrégebben Kálvária-, később Sétalér- (Irányi Dániel-) utcák. — A Gilice- (Teleky-) utcának csak a város felé eső részén épült néhány ház. Eleinte még ezek az utcák is csak gyéren lakottak voltak. Az utcák kialakulásában egészen a múlt század hetvenes éveig megmaradt ez a helyzet. A folyton szaporodó lakosság az említett útvonalakon keresett továbbra is elhelyezkedést. A Fő-utca nem terjedt egészen a mai Virág-utcáig. A többi utca mai hosszúságát érte el akkor is.

Ujabb utcák a múlt század hetvenes éveinek végén az Anna-utca megnyitásával kezdődnek. A következő évtizedben folytatódnak. Egészen csak a Megyes-telek (1896) és több hercegi háznak a város részéről történt megvételével alakulnak ki. A kései utcakeletkezéseknek oka nemcsak a népesség fejlődésének kérdése, hanem az a tény is, hogy a város legértékesebb telkei és házai a hitbizomány kezén voltak.³

A lakóházak sárral tapasztott sövényből készültek. A XVIII. század végén kezdik építeni a kaposiak házaikat tömésfalból.⁴ Az épületeket náddal vagy zsuppal fedték.⁵ Egy-két ház kivételével mind földszintes volt. A ház tűzfala nézett az utcára.⁶ Az utca irányában akkor nem építkeztek. Minden lakóházhhoz jó nagy udvar tartozott, amelyet palánkkerítés vett körül.⁷ Az utcák és járdák jó sokáig kövezetlenek.⁸ Az őszi esőzés és tavaszi olvadás idején feneketlen a sár.⁹ Éjjeli világítás nincs.¹⁰ A sáros járda szélén bűzt terjesztő nyitott árkok-

ban folydogál a szennyvíz.¹¹ Szóval Kaposvár külsőleg nem volt több falunál, vagy talán parasztvárosnak nevezhetnénk, amelyet a közigazgatás nyelvén annak idejében mezővárosnak hívtak.¹² (Képmelléklet 4. sz.) A városnak az északi dombok felé eső része száraz talaj, a Kapos folyóhoz közelebb eső déli rész vízeayós. A házak e részen többnyire nedvesek, egészségtelenek. A Kapos kiöntése és a moesár kigőzölgése miatt levegője egészségtelen, úgy hogy a váltóláz, a malária majdnem évenként járványszerűen lépett fel.¹³ Ha hozzávesszük kaposvárnak akkor elzárt életét, nem csodálkozhatunk, ha Bareza Károly, az 1806-ban felállított Kaposvári gimnázium gondnoka és kaposi főbíró 1819-ben a gimnáziumi tanárokról szólván, azt jelenti a vármegyének: elég teher számukra, hogy ilyen kellemlen és unalmas vidéken kelleik idejüket a közjóra feláldozni,¹⁴ mint Kaposvár.

A város külső képe 1802-ben változott meg némileg. 1802-ben nagy tűzvész pusztított a mai Korona- és Vár-utcákban és a régi vár helyén épült majorban Kertész Juli, Szabó István volt kaposvári tiszttartó elbocsátott hűtelen szolgálója 1802 április 25-én, Szent György napját követő vasárnapon a szentmise ideje alatt bosszúból felgyújtotta volt gazdájának házát. Elpusztult a Korona- és Vár-utcákban, valamint a vár helyén épült majorban 11 ház. A kár összege a hivatalos megállapítás szerint 21.227 frt-ra rugott.^{14*} A tűzvész után a herceg az említett utcákat kiszélesítette s csak csinosabb házakat engedett építeni. Egyébként a város a múlt század negyvenes éveiben kezd külső megjelenésében lassan átalakulni, míg mai városképét ölti magára.

Az első település.

Esterházy Pál abban reménykedett, hogy engedélye nyilvánossá tétele után az emberek Kaposvárra települése gyorsan halad előre, mert ő maga is, Somogy vármegye is három évre házadó mentességet biztosított a jövevényeknek.¹⁵ A település azonban lassan ment 1715-ben, az engedély kiadásának harmadik évében összesen 17 családfőt írtak össze.¹⁶ Tudjuk, ez az összeírás hézagos, mert nem mindenkit vettek fel. 200—250 lélekre becsüljük ekkor a mezőváros lakóit. Ugy látjuk, ebben az évben indul meg a községi élet. Jön a plébános, jönnek a hercegi tisztek családjaikkal és személyzetükkel. A megszervezett közösség rálép az érvényesülés útjára.

Az egykorú írások azt mondják, a hely alkalmas volta, a négy országos vásár ajánlatossá tette az ideköltözést,¹⁷ nem tudjuk mi okból, 1730-ban, 18 évvel a telepedés megkezdése után mégis mindössze csak 113 családfőből állott a város, nem egészen 600 lélekből.¹⁸ Közülük — amint említettük — néhányan a régi Kaposvár visszatért lakosai voltak. A többi bevándorolt Somogy megyéből és a szomszédos megyékből jöttek. Voltak, akik a Dráván túlról érkeztek, voltak távolabb vidékről valók is kevés számmal.^{18*} Az új kaposváriak mondhatjuk mind magyarok. A név abban az időben legtöbbször megjelölte a népi hovátartozást is. Már pedig Kaposvár 1715 és 1720. évi összeírásában szereplő nevek túlnyomó többségben magyarok. A kevés idegen hangzású név leginkább szláv eredetű.¹⁹

Szlávok és németek jönnek.

Mivel az első települések nem hozták meg a várt eredményt, Esterházy Pál utóda Pal Antal herceg (1713—62) újabb telepítésbe kezd. Írásos adataink ninesenek róla, csak következtelünk rá abból az emelkedésből, amit a családfők számának növekedése mutat az 1732., 1743., 1751. években.²⁰ Az anyakönyvek ugyanezt igazolják, mert az esztendőik jártában újabb és újabb, eddig nem szereplő nevek fordulnak elő.²¹

Az új nevek azonban már nem mind magyarok. Főleg az 1730 és 1743 között érkezett több telepes neve szláv hangzású. Az újabb telepesek tehát már nem tiszta magyarok, hanem szlávokkal kevertek. A szlávok megindult beszivárgása

1743 és 1748 között erőteljesebbé válik és 1748 után, de még 1771 előtt eléri tetőfokát.²²

A szlávok a kaposváriak hagyománya szerint a horvátországi Turmezöről (Turopolje) és környékéről valók. A hagyományt megerősíti az 1748. évi egyházlátogatás alkalmával készített összeírásban található Turopolli vezetéknév is.²³

Az 1730-as, az 1743-as összeírásban a szláv nevek mellett alig akad 1–2 német nyelvű. Az 1748. évi egyházlátogató összeírásban már 30-ra ugrik fel számuk.²⁴ Jelölül annak, hogy több német család telepedett meg Ezen német jövevények származási helyét nem ismerjük.

A város helyzetét népiség tekintetében tehát a történelmi hűségnek megfelelően állapítja meg az 1748. évi egyházlátogató bizottság, amikor ezt mondja: »ennek a városnak lakói többségükben magyarok, akik Illírekkel, vagy másként Dalmatákkal és németekkel vegyesen élnek.«²⁵ Hasonló megállapítást tesz Béli Mátyás,²⁶ ugyanez tűnik ki az anyakönyvekből is.

Nagyobb német megszállás.

A telepéseknek nem volt érdekük, hogy minél többen legyenek, mert a város szűk határai között megélhetésüket mind nehezebbé tette volna. A földesúr érdekei ép az ellenkezők voltak. Jövedelme szempontjából kíváncs volt a minél népesebb Kaposvár. Ezért Pál Antal herceg utóda, Miklós herceg (1762–1790) új telepítésbe fog. A magyarok állandó bevándorlása mellett 1766 körül²⁷ a hagyomány szerint osztrák Sziléziából és Morvaország német-lakta vidékeiről német iparos családokat hoz Kaposvárra. A telepítés nem egyszeri, hanem folyamatos, lassú menetű, de állandó, úgy hogy 1787-ben számuk 264-re emelkedik.²⁸ Beszivárgásuk tovább is folytatódik s a XIX. század első évtizedeibe is átnyúlik. Számarányukra való hivatkozással 1787-ben és 1822-ben nyelvi igényekkel is fellépnek. 1787-ben német káplánt kérnek azzal az indoklással, hogy már húsz éve nélkülözik a vallás vigasztalását és gyermekeiket német nyelvű hitoktatásban akarják részesíteni. 1822-ben minden ötödik vasárnapon szeretnének német szentbeszédet és népéneket.²⁹

A vázolt népkeveredés nem változtatta meg városunk magyar népi jellegét. A magyarság a XVIII. században is megtartotta számbeli fölényét és vezető szerepét. Számbeli fölényének megfelelően a templomban, az iskolában is mindig magyar volt és maradt az istentisztelet, a szentbeszéd, valamint a hitoktatás, a tanítás nyelve. Állításunk igazolására szolgáljon e példa: 1771-ben Kaposvár lakóinak száma 1791. Ebből legfeljebb 400 a nem magyar (151 német és 236 szláv eredetű).³⁰ Tehát a város háromnegyed részben magyar. Ez az arányszám később sem rosszabbodott, hanem javult.

Állandó népi hullámvás.

Az idegenek bevándorlását forrásközlés hiányában nem tudjuk nyomon követni, mert töredékadatok állanak csak rendelkezésünkre. Így tudjuk pl. hogy 1773-ban Kaposvárra költöztek állandó lakásra hárman, szolgálatra negyvenhatan. 1782-ben 12 férfi és 10 nő jött állandó lakosnak, 15 férfi és 11 nő szolgálatra.³¹

Ha további adataink nincsenek is, azt mindazonáltal tudjuk, hogy a lakosság hullámvása állandó volt. A kaposvári plébános három évenként szokta összeírni híveit. Eljárását így indokolja meg: »A lakosság összeírása ebben a plébániában legújabb keletű, 1815-ből való. A plébános a kaposváriak állandó költözködése és változása miatt rendszeren minden harmadik évben szokta meg-ejteni az összeírást.«³²

A beköltözési folyamat a XIX. század későbbi évtizedeiben is tovább tart

Igy pl. a plébánia halotti anyakönyveinek tanúsága szerint 1852–60 között 1038 kaposvári lakos hunyt el. Ebből mindössze 325 a kaposvári születésű, ezzel szemben 639 vidéki és 71 külföldi származású.³³ Mutatja, hogy Kaposvár felnőtt lakosságának igen nagy hányada nem bennszülött, hanem idegenből való.

A zsidók szabad költözködésének kimondása után (1840), ezek is mind tömegesebben telepsznek meg Kaposvárott. 1910 körül számuk meghaladta a háromezret³⁴

Az alkotmányos élet visszatérése (1867) a vármegyei, de főleg az állami kormányzati szervek kiépítését hozta magával. Ennek nyomán tekintélyes számú tisztviselő család érkezik Kaposvára. Az utak és vasutak kiépülésével kapcsolatban alakult gyári és ipari üzemek sok szakembernek és munkásnak adtak foglalkozást és vele együtt letelepedési lehetőséget. Nyomukban, vagy talán velük együtt megjelentek a szabad pályákon mozgó mérnökök, orvosok, építészek, ügyvédek. Megnövekedvén a fogyasztás, több iparosra és kereskedőre lett szükség. Megszaporodott tehát ezek száma is.

Az állandó bevándorlás folyamán leginkább Somogyból és a szomszédos vármegyékből³⁵ jöttek az emberek és felduzzasztották a város lakosságát. Ez a beözönlés 1890 után indult meg nagyobb arányokban és tartott az 1930-as évekig.

A régi lakosság eltűnése.

A sokrétegű bevándorlással a város régi összetétele egészen megváltozik. A nem szünetelő népi hullámozásban a XVIII. században ide költözött szlávok kezdenek először megfogyatkozni. Pesthy Frigyes helységnévtárában már 1864-ben megállapítja, hogy „nagyban fogyóban vannak”.³⁶ Hasonló sorsra jut a német iparos-réteg is. Részben kihaltak, részben beolvadtak a magyarságba. Mindkét nemzetiségnek beolvadását nagyban előmozdította katolikus vallásuk, mert ezen a révén könnyebben összeházasodtak a magyarokkal.^{36*} A templomban az istentisztelet magyar nyelven magyar gondolkozásra szoktatta a felnőtteket. A kat. elemi iskola kizárólagos magyar szelleme és nyelve a nemzeti nyelv ismeretében és magyar szellemben nevelte fel a gyermekeket. A német származású gyermekek magyar gyermekek környezetében magyarnak nőttek fel. Ma a régi szláv és német telepeseeknek nincs egyetlen képviselőjük. A mai Kaposvár német származású iparosai nem a XVIII. századbeli telepések leszármazottjai, hanem többnyire a szomszédos Tolna és Baranya vármegyék német-ajkú szigeteiből érkezett telepések.

Majdnem hasonló sorsra jutott a régi széles magyar iparos társadalom is. Elmondhatjuk, ma a régi kaposvári iparosoknak csak nagyon vékony rétege él már. Vagy kihaltak, vagy csak leányutódaik maradván, a családok apai ágon megszűntek. Voltak, akik gyermekeiket taníttatták.³⁷ Mások, nem kevesen, a céhrendszer megszűnése után kialakult gazdasági helyzetben a versenyt nem bírták.³⁸ Tönkrementek, elköltöztek. Élt még itt néhány magyar és rác kereskedő. Ezek nagyobbik része a zsidóság előnyomulásával párhuzamosan tűnik el.

A letűnt 200 év alatt a társadalmi kicserélődés Kaposvárott olyan nagyfokú, hogy bátran kimondhatjuk ítéletünket: a mai Kaposvárnak népi szempontból semmi köze a város megalapítóihoz. Ma mindössze Szigethy, vagy Szigethváry családról (a volt törvényszéki elnök és testvére) mondhatjuk határozottsággal, hogy az 1720 körüli telepések leszármazottja. Várvizy és Körtönyey nevének is szerepelnek az első összeírásokban. Ma is vannak még ilyen nevék a városban. Amde a XVII. századbeli összeírásokban a környező falvak lakosai között is voltak hasonló nevék. Nincs kizárva, hogy a ma élő kaposvári Várvizyek és Körtönyeyek későbbi beköltözöttek. Nem állíthatjuk tehát határozottsággal kaposvári ősi voltukat. De az ellenkezőt sem mondhatjuk. Ma még él néhány

ügynevezett „gyökér» család (Szárász, Majszterics, Keresztury, Uszkay, Rotkay stb.). Ezek is azonban, anyakönyveink tanúsága szerint, legjobb esetben a XVIII század második felében tűnnek fel.

A lakosság kicserélődését a régi gyökér-családok természetes szaporodásának kellett volna ellensúlyoznia. Az anyakönyvek adatai alapján az alábbi közölt táblázat eredménye azonban azt igazolja, hogy Kaposvárról a lakosság természetes szaporaságát a népesség kialakulásában az idegen beszivárgás elnyomta. Nem is volt nehéz, mert a természetes szaporodás önmagában is gyenge volt.

Év	A hívek száma	Tényleges szaporodás	Természetes szaporodás	Term. szaporodás ezreléke	Jegyzet
1778—1785 ³⁹	2039—2165	125	17	1·04	* A hívek számának csökkenése a plébánia megosztásának következtében állott be.
1791—1800 ⁴⁰	—	—	144	—	
1802—1815 ⁴¹	2329—2644	335	197	6·4	
1815—1825 ⁴²	2644—2829	185	27	1·02	
1825—1835 ⁴³	2829—3212	383	— 192	— 6·—	
1835—1855 ⁴⁴	3212—4021	809	227	2·84	
1855—1865 ⁴⁵	4021—4311	260	— 73	— 1·7	
1869—1880 ⁴⁶	5308—7194	1886	— 159	— 1·56	
1880—1890 ⁴⁷	7194—9495	2301	196	2·72	
1890—1900 ⁴⁸	9495—13746	4251	— 148	— 1·56	
1900—1910 ⁴⁹	13746—18626	4880	1432	10·45	
1910—1920 ⁵⁰	18626—23509	4883	1017	5·46	
1920—1930 ⁵¹	23509—26811	3302	1229	5·27	
1930—1940 ⁵²	19721—*	—	— 139	— 0·69	

A betegség és halálozás vizsgálata nem mutat fel a népesedés szempontjából semmi feltűnőt. A múlt században a harmincas években a kolera, azóta a tüdővész és gyermekbetegségek pusztítottak erőteljesebben. Ez a halandóság a népesség fejlődését jelentősebben nem befolyásolta. (L. Statisztikai mellékletek 2. sz.)

Ilyen körülmények között Kaposvár lakóinak fajiságáról, vagy faji sajátosságáról nem lehet beszélni. Nem természetes fejlődés útján kialakult egységes nép, hanem állandó bevándorlásból alakult keverék. Tudományos nyelven horvátok népe, mint a magyar városok nagy része. Típus szempontjából legtöbbször a dinári és alpesi típushoz tartozik. De előfordul északi és keletbalti, sőt mongoloid típus is. Termelők is a kimondottan zömök, inkább alacsonyabb, magyar típusnál valamivel magasabb. Közepes nagyságú.

A lakosság társadalmi szempontból.

Kaposvár város lakosságát társadalmi szempontból olyan elhelyezkedésben találjuk, mint az ország többi faluját.

Van a városban nemes ember és jobbágy. A jobbágyok között vannak szabadosok, szabad költözködésűek és örökös jobbágyok.

A nemesek mindig kevesen laktak a városban. 1720-ban, 1762-ben két-két nemes embert említenek az összeírások.⁵³ A XVIII. század második felében egy-két taxás nemes is találkozunk.⁵⁴ 1828-ban hét volt a számuk,⁵⁵ 1813-ban is viszonylag nem sokan vannak.⁵⁶ A nemesek többnyire a vármegye helyben lakó néhány tisztviselőjéből, egy-két ügyvédből, esetleg orvostól, vagy az uradalom gazdatisztjeiből állott. A felsoroltak nem adóztak a hercegnek. A többi ide költözött nemes úgy fizette a kilencedet és tizedet, mint a jobbágyok.⁵⁷

A nemesség különben távoltartotta magát Kaposvártól. Itt ház vagy földingatlana nem volt s meglegedett azzal, ha a megyegyűlések alkalmával megjelent a székvárosban. Viselkedésükön nincs csodálkozni való. Kaposvár szegényes házaival, egyszerű életével, minden szellemi élvezetet nyújtó alkalmasság hiányával nem gyakorolt vonzó hatást a vidéken külön viszonyok között élő nemességre. Gazdasági érdekei sem vonzották ide.

Az összeírások beszélnek szabadosokról is. Számukról nem tudunk képet alkotni, mert az összeírásokból nem lehet megállapítani, kik a szabadosok. Az írások mindig csak azt hangoztatják, hogy a kaposváriak szabad költözködésű emberek. A szabadosok nem tartoztak a nemesi osztályhoz, de adót általában nem fizettek. A kaposi szabadosok földjeik után bért fizettek, kilencedet és tizedet csak immel-ámmal.⁵⁸

A lakosok zömét a jobbágyság tette. Ezeknek is az a fajtája, akiket kontraktuális, azaz szerződéses jobbágy néven ismerünk. Az egykorú írások szabad költözködésű jobbágyságnak, vagy árendásoknak, bérlőknek mondják.⁵⁹ Az örökös jobbágysággal szemben Kaposvárott az volt a kiváltságuk, hogy szabadon költözködhettek, robotot nem teljesítettek, s a tizedet pénzben fizették.⁶⁰ Házuk után egy tallért adóztak és megadták a terményekben járó kilencedet. Kötelezettségük volt még bizonyos alkalmakkor az ajándékadás és a hosszú fuvar. Az ajándékadást és fuvar kérdését nem foglalták írásba, hanem a szokásjog alapján intézték. Különösen a fuvarszolgáltatás némelykor nagyon terhes volt.⁶¹

A földesúrral 1712-ben kötött szerződésük nem a hatóság, vármegye közbejöttével jött létre. Tehát ideiglenes jellegű volt. Ezért Esterházy Pál Antal és Miklós hercegek 1756-ban, illetve 1764-ben az eredeti szerződést újra megerősítik, de Pál Antal bizonyos megszorításokat is tesz rajta. Az ideiglenes magánjellegű szerződés helyett Mária Terézia királynő rendelkezésére hosszú viták után 1782-ben legfelsőbb jóváhagyással örökös szerződést kötöttek.

Ez a helyzet 1848-ig állott fenn. Az 1848. évi törvények a jobbágyságot megszüntették ugyan, de a vele kapcsolatos gazdasági kérdéseket nem oldották meg. Több mint évtized után, 1861-ben került rá a sor.⁶² A hitbizomány ekkor kiadta a kaposváriaknak az őket megillető tulajdonrészt. A bordézsma ügyét már korábban elintézték.⁶³

A szabad költözködésű jobbágyság mellett voltak még Kaposvárott örökös jobbágyságok is. A XVIII. század elején 17 ilyen családfő élt, a második felében mindössze hat.⁶⁴ Miért fogytak meg ennyire, nem tudjuk okát adni. Talán bérlőkké lettek, vagy az uraság máshova költöztette őket. A földesúrnak teljesített szolgáltatásokat külön kötött szerződés szabályozta.

A jobbágyság legalsó rétegéhez tartozott a zsellér. Volt házas és házatlan zsellér. A házatlan zsellérnek se háza, se földje nem volt, s más gazda házában lakott. A házas zsellérnek volt háza és belsősége, telke és szőlője. Esetleg kis szántója és rétje, de a földközösségen kívül. Igás állatja nem volt, azért gyalog robotolt. Mivel elegendő földje nem volt, a házatlan zsellérrel együtt módosabb gazdánál keresi meg kenyerét. Kaposvárott mindkét fajta zsellér lakott.⁶⁵

A régi kaposváriak gondolkozása, életfelfogása.

A kaposvári társadalom bemutatása után az is érdeklődésünkre tarthat számot, milyen volt a letűnt nemzedékek gondolkodása, életfelfogása.

A rendelkezésünkre álló gyér adatokból a következő képet kapjuk. A régi kaposváriakban volt hűség. A feljebbvalók iránt engedelmesek voltak.

1715-ben több kaposvárkörnyéki község nem akarta elismerni herceg Esterházy Mihály földesúri jogát. A kaposváriak hatalmi szóval kényszerítették a szomszédokat köteletségük elismerésére.

1766-ban, amikor az úrbéri kérdés körül nyugtalankodás támadt a vármegye jobbágyságai között, »midőn a parasztok annyira zenebonászkodtak« s meg akarták támadni a tisztartó házát, aki már futóféliben volt, a kaposváriak nem engedték menekülni, hanem lakóhelyén megvédelmezték. A vármegyei házát is veszedelem fenyegette. Ezt is oltalmukba vették. Nemes viselkedésükért a vármegye 300 forinttal ajándékozta meg őket.

1800 novemberében a somogyi felkelő katonaság meg akarta támadni Kaposvár városát és a vármegyei házát akarta kifosztani. A kaposváriak megvédték az általános nyugalmat és 14 napon át fegyveresen álltak őrt. Megszállták a megyeházát és az uradalmi épületet. Segítették bekeríteni az insurgens katonaságot és a fegyverletétel után őrizték őket és készen állottak, hogy a végsőkéig helyt állnak. Viselkedésükről lovag Donnerfeld lovaskapitánytól elismerő iratot is kaptak.⁶⁶

Az egyházlátogatási jegyzőkönyvek a kaposváriakat általában készséges, jóakarató embereknek mondják. Tulok Ferenc plébános (1805–1818) panaszkodik a kaposvári némel iparosokra, de ő is megállapítja, hogy a többiek jóindulataiak.⁶⁷

Gazdasági kérdésekben a hercegi uradalommal többször viszálykodásba kerültek. Oka a herceggel kötött szerződések ideiglenes jellege volt. Ebből panaszok, félreértések, viszályok keletkeztek.

A veszprémi püspök kiküldöttje 1781-ben tárgyal a kaposváriakkal s megállapítja, hogy a gazdasági kérdésekben nem lehet velük beszélni, mert macakosok. A megállapítás úgy látszik nem minden alap nélkül való.⁶⁸ 1820-ban legelőjük kérdésében »sérelmes panaszt« tesznek. A panaszos írás az uradalmat azzal vádolja, hogy az úrbéri örökös szerződést megszegte. Velük kénye-kedve szerint bánik, azt teszi, ami neki hasznos, nekik pedig kárukra van. 1822-ben ugyancsak legeltetési és fázási ügyben indítottak pert az uradalom ellen. A peres eljárás a kaposváriak fellebbezése folytán még 1819-ben sem nyert befejezést.⁶⁹ Ezt megelőzően az úrbéri örök szerződés kérdésében is nagyon nehezen jött létre a megegyezés.

Somogy vármegyében a kaposváriak a nemesdédiekkel együtt az utolsók voltak az úrbéri örököség megkötésében.⁷⁰ Jellemző nyakasságukra, hogy még akkor is kitartottak a régi 48-as politikai irányzat mellett, amikor a város érdekében már az ellenkezőjére lett volna szükség.

Kaposvár lakossága — mint láttuk — a múlt század elején szegény volt.⁷¹ Makacskodásuk talán szegénységükkel magyarázható. Nem könnyen teremteték elő életük fenntartásához szükséges eszközöket, érthető, ha gazdasági vonatkozású dolgokban nehezen voltak megmozdíthatók.

A följegyzések nyugtalankodó természetükre és ingerlékenységükre is utalnak. A veszprémi püspöki szentszék Galamb György plébános (1818–22) ügyében megállapítja Galamb György alkalmatlanságát a plébánia vezetésére. Egyúttal kijelenti, hogy a kaposvári nép is nyugtalan.⁷² A város vezetősége könnyen tudta felingerelni őket. Györe János, Tulok Ferenc, Komcsák György plébánosok élete mutat föl ebben a tekintetben élénk példákat. Dessewffy János tanú kihallgatása alkalmával a Tulok-féle perben ezt vallotta: »Én mint katona sok tartományt bejártam, de a kaposvári nép, különösen az előjárók természetéhez hasonló természetű embereket nem találtam. Olyanok ezek, hogy maga a püspök sem igazgathatná őket, ha csak szűntelen veréssel nem büntelné.«⁷³

Ha a nemesi feljebbvalók iránt engedelmesek is voltak, általában a kiváltságos nemesi osztályt nem szerették. Tulok Ferenc plébános (1805–18) a nemesi osztály ellen viseltetett ellenszenvükről beszél. »Nem találtam még népet — úgy mondja —, amely a nemeseket úgy gyűlölné, mint a kaposváriak.«⁷⁴ Társadalmi felfogásukra vet világot, hogy 1828-ban az elemi iskola

építése idején a gimnáziumi tanárokat is kényszeríteni akarták az elemi iskola építéséhez kapott fa kitermelésére és megmunkálására.⁷⁵

A kaposváriak különben szerették az élet kellemességeit és a kényelmeskedést. Ezt a megállapítást 1828-ban hivatalosan tették róluk.⁷⁶ De így lehetett az náluk már korábban is. Példa rá: 1751-ben a városiak alig van 600–700 lakójánál több. A város három korcsmájában féléven át elfogyott 200 akó bor.⁷⁷ Pedig a vendéglő szempontjából jobb idény a hercegé volt. Folth Ignácné kalapos özvegye temetése alkalmával 1779-ben elfogyott 46 font hús, 60 font kenyér, három és fél akó bor.⁷⁸ A kaposváriak szórakozásai között a mult század elején főleg a teke, a kártya járta. Az úrbéri szerződés tilalma ellenére szerettek az erdőben vadászni,⁷⁹ pincészserezni.⁸⁰ A Kapos mocsarában halásztak. Tulok Ferenc plébános korcsmázó szokásukat említi.⁸¹

Egymásra utalt falusi életükben az emberek a pihenést, szórakozást a néha megjelenő színészek színi előadásain kívül egymás között kerestek. A későbbi városi zsúrok helyett Kaposvárt kedélyes vacsorákat rendeztek.⁸² A társadalmi ellentétek kisebbek voltak a mainál. »A város lakói úgy érezték miként hacsak egymás testvérei volnának. Azt tarthatták Kaposvár a világ közepe. A társadalmi élet virágzott. Más hasonló városok irigy szemmel nézték a vidéki és barátságos életet, melyben a lakosság minden osztálya egyaránt osztozott. Tervezni kellett csak valami okos dolgot, ott volt azonnal az egész város. Tiszteletük, szereltük egymást, ez volt az alapja mindennek. Az utóbbi években (1882-ben íródtak e sorok) mintha a sátán szállt volna közibénk, a kötelekek meg-lazultak s ma ott állunk, nem sok az irigyelni való életünkben.«⁸³ Fajdogálni kezdték az új idők szelei. Az egyszerűbb emberek, az iparosok munkájuk végeztével szerettek a hegyre járni, a pincékben iddogálni.

A lakosság foglalkozása.

Ha Kaposvár régi lakosainak foglalkozását vizsgáljuk, érdekes jelenségre találunk. A település első éveiben a földműves elem vezet számszerűleg.⁸⁴ Az iparosok nem érik el a földművesek számának felét. 1729-től az iparosság erősen előre tör s a későbbi évtizedekben számuk folyton emelkedik.⁸⁵ A XVIII. század végén erősen visszaszorítják a földműveseket. A kaposvári kis határban tényleg nem élhetett volna meg sok ember csak a föld megműveléséből. 1776-ban 265 úgynevezett gazda, vagy telepes közül 169-nek mindössze három hold földje van, 25-nek három és hat között, 36-nak hat hold, 25-nek 7–10 között és csak tíznek van 10–13 hold között földje.⁸⁶ Tehát a lakosság kétharmad részének nem volt meg az életlehetősége a földből. Hogy élhetett meg tehát mégis annyi ember?

A kaposváriak helyzetét tisztán világítja meg Tallián János alispán 1767-ben kelt ajánlólevelében: »Az igaz, kaposvári népnek sokaságára nézve ugyan kaposvári halár igen szoros, kitsin, nem is annyira extendáltatik, hogy itt egész, vagy fél helyes gazdákat lehetne kitsinválni, hanem mivel jobbára mesteremberek, élményeket mesterségekkel, kereskedésekkel, kézimunkájokkal szokták leginkább keresni.« Szerinte éppen ebben van Kaposvár jelentősége, mert ha nem így volna, más vármegyéből kellene iparosokat hozatni.⁸⁷

Ez az ipari tevékenység legtöbbször a környékbeli mindennapi igények kielégítésére szorítkozik. A jobbágy egyszerű életkörülményeinél fogva csak kevés iparágat foglalkoztatott s azt is csak módjával. Szélesebb ipari köröknek az uradalmak adtak több-kevesebb munkát. A mondottaknak az lett a következménye, hogy a legtöbb iparos csak iparából nem tudta magát fenntartani. Vagyis a földműves jobbágy mellett ő is munkálja a földet.

»Az idevaló iparosok legnagyobb része — mondja az 1828. évi összeírás — de különösen a csizmadiák, takácsok, magyar szabók, amikor a földet kell mű-

velni, a mezőn foglalatostkodnak, gabonaérés idején mesterségüket űzik. Szüret után — mivel majdnem mindegyik szőlősgazda volt — a pincékben élnek, a pincét őrzik, majd a borok eladásából nyert pénzen a korábban, a szorosán vett pihenés ideje alatt elkészített gyártmányaikkal vásároznak.«⁸⁸

A vármegye helyben lakó kevés tisztviselőjén, egy-két orvoson, ügyvéden, az uradalom tisztikarán és 1806 óta néhány gimnáziumi tanáron kívül Kaposvár lakóinak nagyobb része iparosból állott és csak kisebb részében földműveléssel foglalkozó jobbágyból. 1848-ban négyszáz iparossal szemben mindössze 4 a ház és földbirtokos mezei gazda.⁸⁹ Ez a helyzet állott fenn a múlt század ötvenes éveiben is. A várost »nagyobb részt mesterséget űző földművesek lakják 25–30 házon kívül, melyekben kereskedők és állami hivatalnokok lakaak és házbért fizetnek« — mondja egyik 1855. évi feljegyzés.⁹⁰

A mezőváros iparos jellegét kiegészítés (1867) után is megtartotta. Kaposvár képviselőtestülete 1883-ban több vásártartási engedélyt kér. Előterjesztését így indokolja meg: »A képviselőtestület megállapítja, hogy tekintettel arra, hogy városunk tulnyomó része iparos és marhatenyésztő gazda, ... mindkettő iparának és fáradságának eredményét az országos vásároknak látja.«⁹¹

A kaposváriak gazdasági helyzete.

A XVIII. század elején (1728) a kaposváriak meglehetősen szerény viszonyok között éltek. Kukoricát a kertekben vetettek Termését fölőtték. Kevés rétjüket a Kapos többször elöntötte, eladásra abból semmi sem jutott. Gyenge, hamar romló boraikat szállítani nem lehetett. Jövedelmük abból is csak annyi volt, ami keveset maguk között el tudtak adni. Sőt megélhetésük biztosítására a szomszédos vármegyékbe kellett menniök a szükségesek megszerzésére.⁹² A föld művelésének módja sem megfelelő. Két forgóra osztották szántóikat.⁹³ Egyik felét művelték, másik felét parlagon hagyták

A helyzet száz év múlva sem sokat változott. Ekkor már három forgóban művelték földjeiket, de trágyázás hiányában a földek még a házi szükségletet sem fedezték. A nagyon sovány földeket pedig egyesek nemtörődomségből, mások szegénységük miatt nem trágyázták. Ép így elhanyagolták szőlőik trágyázását. Elegendő rétjük sincs. Tehát megtelelő számú állatot sem tudnak tartani

Az 1828. évi vármegyei összeírás kereseti lehetőségeiket abban jelöli meg, hogy a városban van a megye székhelye, a hercegi uradalom tisztartósága és számvevősége, katonai bizottság és a gimnázium Az iparosok és kereskedők munkaalkalomhoz, megrendeléshez juthatnak. A lakosok pedig fölösleges lakásaikat bérbe adhatják s diákokat fogadhatnak lakásra és ellátásra.⁹⁴

Az iparosok túlnyomó többsége csak harmadosztályú volt⁹⁵ Jövedelem szempontjából az se jelentett sokat. Végelemzésben azt kell mondanunk: a régi kaposváriak szegények voltak s csak szerény ipari és még szerényebb kereskedelmi tevékenységet fejtek ki. A külső világgal, Kanizsát leszámítva, úgyszólván nem érintkeztek. Eseménytelen egyformaságban éltek szinylődő, lespedő életüket. Találón jellemzi őket a Jelenkor az új megyeház felavatása alkalmával 1832-ben. A többek között ezeket írja: »Olyan sokan jöttek össze, hogy a kocsik egymást érő sokasága a csendes kaposváriakkal csaknem azt képzelletté, hogy Európa leglármásabb városában élnek.«⁹⁶ Valamelyes mozgalmasságot a követválasztások, a megyei tisztújítások jelentettek.⁹⁷ Egyébként kellemes, kedélyes nyugalomban folyt itt az élet »Itt ... a régi idők erkölcei a nyugalmas heverés, kedélyes pangás méla csendben ringatá ... a népességet« írja a Somogy 1866-ban.⁹⁸

A város jellege átalakul.

1883 után két évtized alatt a város jellege jelentékenyen átalakult. Az utak és vasutak, posta és távíró megváltoztatták Kaposvár életének régi, hosszantartó mozdulatlanságát, mert bekapcsolták a gazdag, nagy Somogy vármegyét Kaposvár forgalmába. Az egész vármegye területéről sokan itt keresték gazdasági és szellemi szükségleteik jelentékeny részének kielégítését, testi bajaik orvoslását. Itt taníttatták gyermekeiket. Mindennek az lett az eredménye, hogy a város a foglalkozás vonalán is bizonyos átalakuláson ment át. Az iparosok mellett hirtelen kifejlődött társadalmi súllyal bíró tekintélyes kereskedő réteg. 1900-ban a Kaposvár című lap már ezt írja: »Kaposvár lakosságának túlnyomó része iparosokból és kereskedőkből áll.⁹⁹ Az átalakulás rohamosan történt meg. Kisebb mértékben Kaposvárott ugyanaz ment végbe, mint az ország fővárosában. A gazdasági és társadalmi eltolódás következtében a város vezetésében is változás állott be. A »bicsakos«-nak nevezett¹⁰⁰ régi maradi helyi vezetőséget az idők vonalán haladó irányítók váltják fel. Távolba látó törekvésük nyomán a falúszerű Kaposvárból iparos-kereskedő jellegű igazi város lesz.

A katolikus hívek jellemzése.

Ámbár a város hirtelenül összeverődött emberek társasága, a ma élő kaposváriak természetes tulajdonságairól derűlátással kell nyilatkoznunk.

Az általános emberi foglalkozásoktól és gyengeségektől eltekintve, azt kell mondanunk a kaposvári katolikus ember törvénytisztelő. A legkivételesebb esetek közé tartozik, ha a hatósági intézkedésnek ellentmondani igyekszik. Züllött családi élet nem sok van. A megélhetés nehezebb volta miatt az összeállás, vagyis a vadházasság terén sok kívánni való volna. Ennek következménye, hogy viszonylag sok a törvénytelen származású gyermek. Velejárója aztán a fiataloknál bűnözésének megszorodása. A kaposvári általában jóindulatú, nyárs-polgári hajlandóságú. Korcsmázonak nem mondható. Mulatozásaiban is van tiszteletreméltó fejlődés. A régi időkben gyakori késeles, a somogyi bicska egészen divatját multá.

Legnagyobbrészt somogyiakból álló legszélesebb társadalmi rétege a városnak az iparosok. A kisipar nagyon megnehezedett gazdasági helyzete miatt, ez az érdekes társadalmi osztály sajnos lassan elszegényedik és talajtalanná válik. Mindkét jelenségnek természetesen vannak erkölcsi következményei is.

A város katolikus lakossága minden fejlődésre kész és áldozatot is tud hozni. Az egyházközség megalakulása 1928-ban újdonszerű volt, áldozattal is járt. Mégis komoly nehézséget senki sem támasztott ellene. A kaposvári katolikus örül, ha egyházában valami történik s jól eső érzéssel ujságolja. Jó vezetés mellett irányítható s vezethető, mert jó néven veszi, ha törődnek, foglalkoznak vele. Idegenek mondják, a kaposváriak közvellenek, meleg lelkek. Kaposvárnak van lelke.

Általában élénk magyar vérmérséklettel s istenfélelemmel párosult szorgalom, becsületesség, egyenesség jellemzi őket némi hajlandósággal az elégedetlenségre. Ez jellegzetes magyar vonás. Magyar voltukra büszkék.

IV. Fejezet.

A plébánia külső története.

Helyzetkép Rákóczi felkelése után. — A plébánia megalakítása. — A fiókegyházak. — Az első káplán. — Barokk vallásosság. — A plébánia megosztása. — A felvilágosodás kora. — Német szabadosság. — Újabb határkiigazítás. — A szabadságharc. — A második káplán. — A szabadelvű idők. — Antiszemita mozgólódások. — A harmadik káplán. Új templom. — Katolikus Kör. — Vallási elmélyülés. — A Károlyi féle kormányzás. — A tanácsköztársaság. — A tanácsköztársaság után. — Az egyházközség. — A plébánia külső kapcsolatai.

Helyzetkép Rákóczi felkelése után.

A török hódoltság megszűnése után nehezen indult meg egyházmegyénk somogyi részének újjászervezése. A nehézség csak fokozódott a kuruc felkelés végén. Somogy megye mellékszíntere volt ugyan a mozgalomnak, de talán annál inkább érezte súlyát. Hol a kuruc, hol a labanc volt az úr a vármegyében. Egy-másra törtek, egymást pusztították s nem kímélték az emberéletet, vagy gazdasági értéket. Csoda-e, ha ilyen körülmények között az egyházi élet fellámasztása nem ment. 1705-től 1711-ig Somogy megyében mindössze két plébánia létesült. 1705-ben, tehát a kuruc mozgalom elején a karádi, végén a somogy-szentpáli.¹ És aztán az óriási szegénység² és a vármegye elnéptelenedése³ következtében megint nem történik semmi egyházi vonatkozásban. Csak 1715-ben és az utána következő években indult meg a lassan építő munka. A vázolt nehéz esztendőek egyházi szervezési munkáját részleteiben nem ismerjük, mert Volkra János, akkor Veszprém püspöke (1710–20) Győrré történt átköltözése idején a püspöki levéltárat, a káptalan tiltakozása ellenére, magával vitte s ott tűzvész megsemmisítette.⁴ Az eredmények azt mutatják, hogy a szervezési munka eleinte nagy lendülettel indult, de aztán ellanyhult. 1720 körül már 19,⁵ 1733-ban mindössze 24 plébánia volt a nagy Somogyvármegyében.⁶

A plébánia megalapítása.

A most említett levéltári okokból a kaposvári plébánia megalapításának idejére sincs pontos írásos adatunk.

Somogy vármegye nagygyűlése 1716 március 12-én tartott ülésében 30 frt tiszteletdíjat utalt ki Vörös József Gábornak. A kiutalásról szóló nyugtát Vörös József Gábor így írta alá: »parochus in Kaposvár«,⁷ azaz: kaposvári plébános.

A tényt a plébánia anyakönyvei is megerősítik. Vörös József Gábor a keresztelési anyakönyvek elvesztett első kötetének egyik adatát 1731-ben újra anyakönyvezi. Az esetet így írja be: »anno 1716 die 2-a Februarii baptisatus est infans per me Josephum Gabrielem Vörös nomine Maria Philippina«.⁸ Tudjuk eszerint, hogy 1716 legelején már megvolt a plébánia, mert van plébánosa a községnek.

A vármegye a tiszteletdíjat Vörös József Gábor kérésére a rabok lelki gondozásáért utalta ki. Vörös József keltezés nélkül írt kérelmében új gazdának mondja magát. Szóhasználat szerint rendesen az első, a második évben szokták a kezdő gazdát új gazdának nevezni. Vörös József eszerint már korábban Kaposvárott volt. Erre utal a kérelem indokolása is. Hosszabb időnek, legalább is több hónapnak kellett elmulnia, hogy Vörös József kérelmével a vármegye elé mehetett s hivatkozhatott lelkipásztori buzgalmára. Tehát 1715-ben biztosan Kaposvárott volt.

A kaposvári plébános mondott kérelmében hivatkozik a vármegyének az igali nagygyűlésen iránta mutatott bőkezűségére. Somogy vármegye 1715 június

havában tartotta gyűlését Igalban.⁹ Vörös József Kaposvárra érkezésének ideje tehát az 1715. év első fele. Talán az év eleje, vagy a kora tavasz.

Következtetésünket egyéb körülmények is kiegészítik. Kőrmendy Sándor kadarkúti ref. lelkész »A nagy világ képekben« című folyóirat 1855. évfolyamában megírta Kaposvár történetét. A cikk az 1715. évről ezeket mondja: A kaposváriak »ugyanezen évben már r. kat. gyülekezetet, egyházat is alapítottak«.¹⁰ Kőrmendy Sándor írása nem egykorú forrás. De állítása szerint adatait a vármegye levéltárában található régi feljegyzésekből és a városi levéltárból merítette. Kőrmendy Sándor hivatkozott forrásai azóta elvesztek. Így ellenőrizni nem tudjuk. Megállapításaiból mindazonáltal az kitűnik, hogy a régiek is 1715. évben látták a kaposvári plébánia megalapításának idejét.

Az 1815. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv a hagyományra való hivatkozással 1712-re teszi a plébánia alapítását.¹¹ A megállapítás téved. Összekeveri a plébánia alapítását a városéval. A település valósággal 1713-ban kezdődött. Az első években a kevés számú szegény lakos nem gondolhatott plébánia szervezésére.

A plébánia tehát 1715-ben áll. Egyebet aztán nem is tudunk. A részletes szervezési körülményeket nem ismerjük. Azt se tudjuk, hogy a vármegye 1715-ben miben és hogyan segítette a plébánia megalakulását. Lehetséges, hogy az építkezések körül, lehet, hogy erkölcsileg, mert Vörös József kérelme arról értesít, hogy Kaposvárra jövedelekor zilált állapotokat talált. Akár anyagi téren, akár erkölcsi tekintélyével támogatta a vármegye a plébánost, a plébánia megszervezését segítette elő.

Azt világosan látjuk, hogy Kaposvár új plébánosa többé már nem bencés szerzetes, hanem egyházmegyei pap. Úgy látszik, a bencések a megváltozott viszonyok között nem tartottak igényt a plébánia vezetésére.

Ha a plébánia megalapításának tényét összehasonlítjuk a vármegye egyházi viszonyaival, azt kell mondanunk: a megkezdett alapítások közt Kaposvár megint az élen jár. Mindenütt később indul meg a plébániák szervezése.

A plébániát, mint egyházi közigazgatási és lelkipásztori intézményt úgy szervezték meg, amint a trienti zsinat a plébániát és plébánost látni akarta. Berendezettségében olyan egyszerű, mint az élet volt akkoron. Szerveit később úgy építette ki, amint a korviszonyok magukkal hozták és a lelkipásztori érdekek megkívánták.

A fiókegyházak.

Vörös József a kaposvári hívek gondozására kapott megbízást.¹² A környéken messze földön nem volt akkor katolikus pap. Természetes, hogy a hívek lelki ügyekben a környékről is felkeresték. Nemcsak személy szerint érintkeztek vele, hanem a környék közelebbi és távolabbi községei: Kaposfüred, Toponár, Juta, Kaposújlak, Kaposmérő, Hetes jogilag is mint fiókegyházak csatlakoztak hozzá.

Kaposfüred 1716-ban már biztosan fiókközség.¹³ Jutáról, Toponárról írásban 1726-ban esik szó először.¹⁴ De biztosan korábban is Kaposvárról gondozták lelkipásztorilag. Kaposújlakot, Kaposmérőt, mint leányegyházakat az 1733. évi összeírás említi.¹⁵ Hetes 1738-ban szerepel először a kaposvári plébánia keresztelési anyakönyveiben.¹⁶

Az egyházi közigazgatás a XVIII. század első évtizedeiben még sok tekintetben szervezetlen volt. Ezen a vidéken a plébániák nem voltak pontosan elhatárolva. Csak így tehetette meg Rajky János plébános (1738–1751), hogy valamikor még 1748 előtt Csombárdot és Fészerlakot önhatalmúlag plébániájához kapcsolta.¹⁷

Kaposvár plébániájához tartozott még Szilvásszentmárton község is. Lakói tiszta reformátusok voltak. A községnek plébániánkhoz csatolása nem lelki-

pásztori, hanem valláspolitikai érdekből történt. Miután református lelkész nem lakott a faluban, a hivatalos rendelkezések értelmében a kaposvári plébános fennhatósága alá osztották be,¹⁸ bár területileg sem függött össze sem Kaposvárral, sem a kaposvári plébánia kötelékébe tartozó Kaposszerdahely pusztaival. A plébánia anyakönyveiben 1747-ben találkozunk először nevével.¹⁹ A hivatalos írások között csak jó későn, 1771-ben jelentkezik Kaposvár fiókegyházaként.²⁰ Ekkor azonban már néhány katolikus is élt benne.

Az első káplán.

A plébánia a most megrajzolt keretek között indult és igyekezett kiépíteni Isten országát. Történelmi útjának egyik jelentős fordulóján 1757-et mutat az idő. Györe István plébános (1757–74) elhatározásából megjelenik a plébánián az első állandó kisegítő pap, a káplán.²¹ A lépésnek fontosságát akkor értjük meg, ha megfontoljuk, hogy Csombárd Kaposvártól több mint 15 kilométerre fekszik észak-nyugat felé, Kaposmérő 9 km. Ezen a meglehetősen nagy területen több község feküdt. Ha a községek akkor alig voltak is nagyobbak mai jóra való pusztánál,²² az út és közlekedési viszonyok miatt annyi munkát adtak a várossal együtt egy papnak, hogy kötelességének nem tudott eleget tenni. Rajky János plébános (1738–51) 1748-ban nem tudta megmondani, csombárdi hívei meggyóntak-e húsvétra, vagy sem.²³ A jutaiak panaszkodnak a plébánosra, mert nem kapják meg a szerződésben biztosított szentmiséket.²⁴ A káplán — mint korábban az időleges kisegítők legtöbbször — most is ferences pap az andocsi házból. Csak 1765-től kezdődőleg egyházmegyei pap.²⁵ De még utána is megtörtént, hogy ferences volt a káplán. A segédlelkész alkalmazása sokat jelentett a lelkipásztori munka tökéletesítésében, mert ha egyik pap történetesen a fiókegyházak valamelyikében tartózkodott, otthon is mindig volt, aki a hívek rendelkezésére állott. Az időközben kibontakozott barokk vallásos élet úgys is adott elég munkát a lelkipásztornak.

Barokk vallásosság.

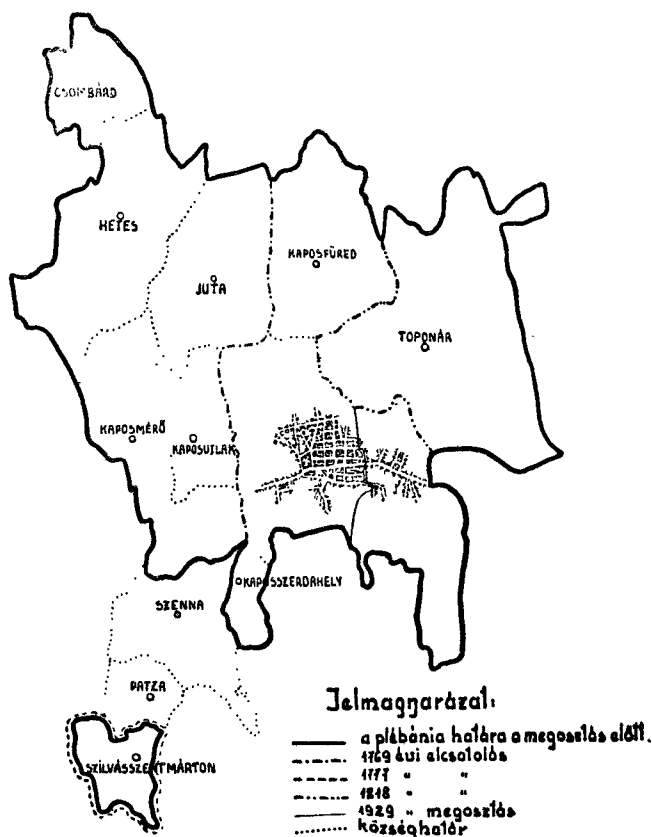
A plébánia megalapítását követő évtizedekből alig ismerünk valamit a kaposváriak vallásos életéből. A barokk korszak az, amikor bővebben csörgedeznek a vallásos élet erei. Kaposvárott is csak azt találjuk, ami a barokk vallásos életet országosan jellemzi. Így: virágzik a plébánia területén Nepomuki Szent János tisztelete,²⁶ meg van szent Rókus kultusza.²⁷ A kaposváriak szívesen tartanak körmenetet a szomszédos községekbe, vagy a távolabb eső Szilbe, vagy Andocsra.²⁸ Körmenetben könyörögnek egyes keresztekért, vagy a hegyi kápolnáknak jó termésért, elemi csapások elmulasztásáért, háború megszűnéséért.²⁹ A nyári hónapokban körmenetekben kísérik minden újhód vasárnap az Oltáriszentséget a templom körül, az iparosok az oltár körül felajánló (offeratoriális) körmenettel végézik.³⁰ Szokásban volt az egyházkelés,³¹ vagyis szülőanyák megáldása, a vetések, szőlőhegyek megáldása,³² Vízkereszt napján a házáldás,³³ a felhő ellen való harangozás.³⁴ Megvolt az Oltáriszentség testvérülete,³⁵ a Szentháromság lársulata,³⁶ a kordások testvérülete, a skapuláré lársulata.³⁷ Ismerték a nappali, éjjeli zsolozsmázást.³⁸

A plébánia megosztása.

A barokk vallásosság hatása alatt a nemesség sok helyen magánkápolnákat létesített és házi káplánokat alkalmazott. Plébániánk területén is látjuk ennek a gondolkodásnak nyomát. Jankovics Krisztina kastélyában Iletesen, a Festetich családnál Toponáron van magánkápolna és ferences házi káplán.³⁹

Ez segített is valamelyest a lelkipásztori munkán. Kaposfüred pl. csak 1762 után, a toponári házi káplán alkalmazása után kaphatott hivatalosan minden harmadik vasárnap szentmisét.⁴⁰ Ám az egyházhatóságot nem tévesztette meg, hogy nem ez a lelkek művelésének rendes módja, s a kaposvári nagy plébánia megosztást kíván.

Kiss István igali esperes már 1735-ben javasolja,⁴¹ állítsanak fel plébániát Hetesen, a távolabb fekvő fiókegyházak egyikeben. Koller Ignác veszprémi püspök (1762–73) 1769-ben megoldja a kérdést s Csombárd, Juta, Kaposújlak és Kaposmérő elcsatolásával felállítja Hetesen az új plébániát.⁴² Az első lépést követi nem sokára a második. 1777-ben január 1-ével megalakították a kaposszentbenedeki plébániát⁴³ s hozzá osztották be Szilvásszentmártont. A plébánia területi megszükitésének a jelentősége abban van, hogy ugyanannyi egyházi személy maradt jelentékenyen kisebb területre. A kaposvári plébános és káplán a toponári házi káplánnal, tehát hárman több munkát szentelhettek megmaradt híveiknek, mint annak előtte. Szükséges is volt, mert már csak néhány esztendő s beköszönt a jozefinizmus címén ismert szellemi irányzat, nem kis veszedelmére a vallásos életnek.

A kaposvári plébánia területi változásainak képe.

A felvilágosodás kora.

II. József kormányzati rendszere és szelleme alkalmas lett volna a fent megrajzolt vallásos élet elsekélyesítésére. Szerencsére Kaposvárotn is az történt, ami sokfelé az országban ebben az időtájban. A császár rendelkezéseit nem hajlották komolyan végre. Az újhholdkor szokásos körmenetekel a templom körül tovább is megtartották, a szőlőkben szombaton délután nem dolgoztak továbbra sem. Nepomuki Szent János litániáját és a Szent János kápolnába vezetett körmenetekel a régi módon megtartották.⁴⁴ A felhő ellen való harangozás szokása is megmaradt.⁴⁵ A szentségek gyakori használata is tovább divott még a mult század elején is.⁴⁶ 1794–98 között a kaposváriak plébániatemplomukat megnagyobbítják.⁴⁷ Így a szentmise meghallgatásának lehetőségét megkönnyítik.

A jozefinista szellemet mindazáltal nem sikerült feltartóztatni. Terjesztője Tulok Ferenc plébános (1805–1818) és lelkipásztori intézkedései. Meg-

szüntette a hegyekbe vezetett és egyéb körmeneteket. Kecel-hegyen pl. keresztel szentelt és híveit nem körmenetben vezette oda.⁴⁸ Megtiltotta a híveknek, hogy saját adományukból a Szűz Mária szobra előtt gyertyát égessenek. A kaposváriak nehézkességgel vádolják a gyónlatások körül. A céhek azelőtt évenként két misét mondattak. Tulok Ferenc mindegyik céh miséjét egyre vonla össze. Mária Terézia korában engedélyezett hajnali miséknek nagy miséknek kellett lenniük. Tulok Ferenc csak kis misét mond. Nem szerette, ha a szentek tiszteletére szentmisét mondatnak. »Mit használ a szentek közbenjárása«, szokta mondani ilyenkor.⁴⁹ A városi hatóság is furcsa állásfoglalást tanúsított vallási kérdésekben. Illetéktelenül beavatkozik a házassági ügyekbe.⁵⁰ Mindezek az intézkedések mutatják, hogy a kaposvári plébániában is kezd utat törni a jozefinista szellem.

Német szabadosság.

Nagyobb lelki veszedelmet jelentett a Mária Terézia uralkodása alatt nagyobb számban Kaposvárra letelepedett németek viselkedése. A XVIII. századbeli iratokból nem tűnik ki az ősi lakosságával ellentétes szellemük. Talán az újabb német telepesek más lelkűek voltak, mint az elsők. Lehetséges azonban, hogy a koráramlatok hatása alatt mutatkozik az új szellem a jövevényeknél is. Tulok Ferenc plébános 1815-ben,⁵¹ a kaposvári esperesi kerület pedig 1821-ben meglehetősen sötét képet rajzolnak a kaposvári németek vallásos életéről.⁵² Azt mondják szabadosak, az egyház törvényeit megvetik, fegyelmezetlen életet folytatnak, a vasárnapi szentmisét elhanyagolják, a plébánossal tiszteletlenül bánnak, féktelenül káromkodnak, minden egyházi fegyelmet kigúnyolnak. Gyakori köztük a vadházasság. Majdnem nyilvános parázñaságban élnek. Ilyen viselkedés korábban elképzelhetetlen lett volna, mert az állam és egyház szoros együttműködése miatt maga a hatóság lépett volna fel ellene. A jelenségek az új idők szelleme. Nyilvánvaló, hogy eltűnt a barokk kor tekintélytisztelte.

Újabb határkiigazítás.

A házi kápolnák és házi káplánok XVIII. századbeli intézménye nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. A lelkészkedő papság rossz szemmel nézte a házi kápolnákat és káplánokat, mert az egész rendszerben a komoly vallási műveltség gátlóját s nem előmozdítóját látta.⁵³ Tulok Ferenc plébános is keserűen panaszkodik 1815-ben a toponári házi káplánra.⁵⁴ Ebbe az időbe esett Festetich Lajosné szül. Farkas Kriszlina halála 1817-ben. A gyászeset alkalmat adott az egyházhatóságnak, hogy a helyi káplán ügyébe beleszóljon. Nem kívánta annak további fenntartását. Elutasította Tulok Ferenc új kápláni állomás szervezésére tett javaslatát és a vallásalap támogatásával 1818-ban Toponár községet Fészerlak, Zarany és Répás puszták odacsatolásával külön plébániává tette.⁵⁵

A kaposvári plébános ettől kezdve több mint 100 esztendeig csak Kaposvár városára mint anyaegyházra, Kaposfüred és Kaposszerdahelyre mint fiókegyházközségre leszűkített területen lekipásztorkodott. Gondviselészerű volt az egyházhatóság 1818. évi döntése, mert a folyton nagyobbodó város több munkát kívánt helyben. Elég sok volt Kaposfüred és Kaposszerdahely is, mint leányegyházak.

A szabadságharc.

A következő évtizedekből a plébánia külső történetére vonatkozóan hallgatnak forrásaink.

Az 1848. évi szabadságharc mutat rá megint Kaposvár lakosságának lelkiletére. Jellasics seregének jobbszárnya 1848 szeptember 22-én átvonult Kapos-

várott.⁵⁶ A rációk ez alkalommal a plébániatemplomot átkutatták. Arról nem maradt fenn feljegyzés, vajjon valami kárt is tettek volna.⁵⁷ A város lakossága a szabadságharc idején hazafias felbuzdulásból a plébániatemplom megrepedt nagy harangját felajánlotta a honvédségnek ágyuvá való átöntés céljaira.⁵⁸

A szabadságharcot követő elnyomatás a felajzott magyar lelket nem tudta megölni. A nemzeti érzés, vagy helyesebben az elkeseredés még a vallási megnyilatkozásokban is kitört. Kaposvárott 1850 május 9-én és 10-én tartották az akkor hirdetett jubileumi év ájtatosságait. Az esti könyörgés végén az uralkodóért mondott imádság közben a gimnázisták és az elemi iskolai tanulók felúnlően köhögni kezdtek. A köhögés annyira elfajult, hogy az ájtatosság végzését is megzavarta. Súlyosbította a helyzetet, hogy az eset megisméllódott. Feljelentésre a politikai hatóság vizsgálatot rendelt el. A gimnázisták közül egyet a gimnáziumból ellávóltottak, többet botúlásra ílétek. Az elemi iskolásokat nem vonták felelősségre. A fiatalok a közhangulatot fejezte ki nem megfelelő alakban. A hivatalos vizsgálat megállapítása szerint a tüntetésben »a choruson s oratoriumokban jelen volt kézműves inasok és legények és egyéb pár emberek is« résztvettek.

A kaposváriak is, mint mindenütt az országban, várva-várták a napot amikor a nemzet elnyomatása megszűnik. Annál nagyobb keserűséget hozott, amikor a megbékélési tárgyalások 1861-ben meghiusultak. Azoknak a napoknak kaposvári hangulatát így fejezi ki a Pécsi Lapok: »Kaposvár jelenleg olyan, mint ősz végén a kas, midőn bezárták száját; alig van egy kis dongás, mely az életjelt mutatná. Ez azután a bőjt midőn a test és lélek egyformán bőjtől s még csak akkora kis élvezete sücs, mint egy virágszirom, melyre a lélek rászállhat. Mintha minden ember opiumot szívott volna, örömtelen, fél kábult s úgy csügg ereszkedik hol erre hol arra, mint a pók a kötelein. Mekkora ellentét: a természet éled, az ember pedig lehajtja homlokát.«⁵⁹

A második káplán.

Kaposvárott kezdettől fogva volt vármegyei börtön s abban a vármegye rabjai. A plébánosok lekipásztorilag keveset foglalkoztak velük. Különösen áll ez a megállapítás a XIX. század plébánosaira. A helytartótanács kívánta lelkipásztori gondozásukat. Ebből az elhatározásból született meg a rabok káplánja. Mivel a plébánián nem volt elegendő pap, a helytartótanács támogatásával 1864-ben új kápláni állomást szerveztek.⁶⁰ Az új káplán kötelessége volt a raboknak misézni, prédikálni s vallás erkölcsi oktatást adni. Vasár- és ünnepnapjai egészen a raboknál teltek el. A hívek lelkigondozása szempontjából csak hétköznapi jöhetett tekintetbe. A hitoktatás szempontjából minden esetre jó segítség volt. A második káplánra égető szükség volt már. Ha az intézkedés lelkipásztori szempontból nem is jelentett teljes megoldást, mégis haladást hozott.

A szabadelvű idők.

Az 1867. évi kiegyezést követő idők szabadelvű hatása Kaposvár egyházi életében is meglatzik.

A hitéletet részben a korszellem, részben helyi okok miatt nagy ellankadás jellemzi. Ezt az álomszerű állapotot így írja le a kaposvári irgalmas nővérek házi krónikája: »Mint mindenütt — mondják a nővérek 1874-ben —, itt is eleinte sok volt a keresztünk. Ha a szomorú egyházi állapotoktól eltekintünk és nem vesszük tekintetbe az istentiszteletek szegényes megnyilatkozását, azt kell mondanunk, külsőleg kevesebb volt keresztjeink száma. Különösen minden a lelki terméketlenség bélyegét viseli magán.«⁶¹

Az immár községi jellegűvé vált elemi iskola tanítói egyáltalán nem kísérik vásár- és ünnepnap szentmisére a gyermekeket. A kevésszámú pap nem tudta ellenőrizni a szentmise látogatását. A szülők nagy bánatára, tisztán a gyermekek tetszésére volt bízva, mennek-e szentmisére, vagy sem.⁶²

Kaposvárott szerződés és szokásjog alapján részben a város gondoskodott a katolikus egyház személyi és dologi kiadásairól. 1873-ban Somogy vármegye önhatalmúlag megszüntette a város és a plébánia között fennálló jogviszonyt. Következménye lett, hogy az egyházi személyek és intézmények gazdasági támasz nélkül maradtak.⁶³ A kaposvári katolikusok úgy akartak a bajon segíteni, hogy vallási ügyeik intézésére és intézményeik fenntartására püspöki és kormányhatósági jóváhagyással, azoknak az időknek elgondolása szerint, ugyanezen 1873. évben megalakították a hitközség szervezetét.⁶⁴ De úgy alakították meg, hogy a plébánost, a természetes vezetőt kihagyták az elnökségből és csak az ideiglenes választmányba vették fel. Az egyházhatóság részéről kiküldött egyházi és világi püspöki biztosoknak kellett rendet teremteni.⁶⁵ A hívek nem értették meg a hitközség gondolatát. Ezért közönnnyel viselkedtek iránta.⁶⁶ Viszont a hitközség vezetősége sem tudta akaratát érvényesíteni.⁶⁷ A vezetőkben megvolt a jóakarát, de megfelelő szellemi légkör és katolikus gondolkodás megvégrehajtó hatalom hiányában a hitközség nem tudta hivatását betölteni. Hét évi vergődés után kimondta működésének megszűnését.⁶⁸

Az itt megnyilvánult szabadelvű szellem később még jobban lefoglalta a lelkeket. 1891-ben 732 újság érkezett Kaposvárra. Ebből mindössze 3 példányban fizettek elő a katolikus szellemű »Magyar Állam«-ra, 8 példányban a hitbuzgalmi »Órangyal«-ra.⁶⁹ A szaklapok leszámításával minden újság a liberális korszakemet sugározta. De mutatja az emberek gondolkozását is, hogy a katolikus szellemű újság ilyen elenyészően csekély megrendelőre talált.

1905-ben hivatalos helyeken nem jó néven vették a Katolikus Kör megalakulását s a katolikusok tömörülését.⁷⁰

Antiszemita mozgolódások.

1883-ban zsidó-ellenes országos társadalmi mozgolódás indult meg. A hangulat Kaposvárott is érezte hatását. Augusztus 20-án este csoportok mutatkoztak az utcákon. Ebből az utcából tíz, a másiktól 30–40 ember jött a templomtérre. Amikor már százakra nőtt a tömeg, megjelent a téren a rendőrség, élén a polgármesterrel. Ott volt a rendőrkapitány, a rendőrbiztos. Többszörösen távozásra szólították a tömeget. A kérés nem használt. Sőt pár-szor kövek is repültek a város kapitánya felé, akit föbe is dobtak. Mielőtt a mozgalom komolyabb alakot öltött volna, megjelent vagy 40 szuronyos honvéd s a rendzavarókat szétszórta s a mellékutcákra szorította. Erre kisebb-nagyobb csoportokban a korcsmákban és magánházakban eltűntek. Később kisebb csoportok újra megjelentek. Semminemű törvényteleniséget nem követtek el. Másnap újra kísérletet tettek. A hatóság fellépése azt is megakadályozta. Több ablak-beverésen és egy-két letartóztatáson, s egy tettlegességen kívül különösebb ügy nem adta elő magát. A város képviselőtestülete, az ügyesség óvintézkedéseket tettek nagyobb baj elhárítására. Ujváry Ferenc plébános szintén iparkodott a népet megnyugtatni.⁷¹

A harmadik káplán. Az új templom.

Az időközben folyton fejlődő város a plébániának két dologban okozott gondot már korábban. Meg kellett oldani a feladatot, hogy a számbelileg megsaporodott hívek legfontosabb vallási kötelességüket, a vasárnapi szentmise hallgatását teljesíthessék. Vasárnap szaporítani kellett a szentmisék számát.

A másik égető kérdés a hitoktatás ügye volt. Az 1869-ben megszűnt katolikus főleemi iskolában mindössze hat tanterem volt. A községi iskolában 11-re emelkedett ez a szám. 1892-ben az összes iskolákban már 25 tanteremben folyt a tanítás. Otven hittanórát kellett volna tartani hetenként. A plébános a hívek ügyes-hajos dolgaival foglalkozva, nem mehetett hitoktatásra. Két káplán egyéb lelkipásztori munka mellett, egyenként heti 25 hittanórát nem tarthatott.⁷²

Az előbbin 1886-ban az új templom megépítésével részben segítettek. Csak részben, mert a templom elkészülte után látták, hogy kicsi, a város katolikusainak számához.⁷³ A szentmisek szaporítását és a hitoktatás ügyét harmadik kápláni állomás felállításával rendezték el 1892-ben.⁷⁴ Majd 1897-ben a hitoktatás ügyének továbbfejlesztésére megszervezték az első, úgynevezett önálló hitoktatói állást.⁷⁵

Katolikus Kör.

Az egyházpolitikai törvények megszavazása idején, 1894-ben kiderült, mennyire szabadelvű gondolkozásúvá lett az ország vezető rétege. Kitűnt, hogy hozhatalak törvényt, amelynek célja és szelleme ellenkezett a társadalom nagyrésznének felfogásával és az ország többségét kitevő katolikusok érzületével. A kortársak a katolikus gondolkodás megújítására és a katolikus öntudat felébresztésére társadalmi úton a katolikus körök alapításával iparkodtak orvoslást keresni. Előadások tartásával, a személyes egymásrahatással akarták az egyénekben a katolikus világnézetet kialakítani. Az eszmeáramlat Kaposvárra a kilencvenes évek vége felé jutott el. Megvalósítása csak tíz év múlva következett be.⁷⁶ De a gondolat állandóan foglalkoztatta a legjobbakat. Jelölül annak, hogy a több évtizedes szabadelvű szellemmel szemben a város katolikusai között új gondolkodás kezd érvényesülni.

Vallási elmélyülés.

A jelen század elején Budapest hatására és példájára országosan újrábred a katolikus hitélet Magyarországon. A megújodás szele kissé későn ér városunkba. Nehezen is mozdul ki a kaposvári katolikus társadalom a régi hitéleti formákból. A korszellem mégis győzött és a katolikus vallási elmélyülés itt is bekövetkezett. Első jelei 1907-ben mutatkoznak. A város képviselőtestülete méltányolva a hívek kívánságát, megszervezi a negyedik kápláni állomást. A város elhatározását Németh István polgármester 1907 január 12-én kelt felterjesztésében imigyen indokolja meg. Hornig Károly veszprémi püspök (1888–1917) előtt: »Ezen kápláni állás megszervezésénél vezette a képviselőtestület azon tapasztalat, hogy a pasztorális teendők ellátása még egy lelkész igényel, s vezette azon kívánságnak megvalósítása iránti óhaj, hogy vásár- és ünnepnapokon a déli órákban is szentmise tartassék.«⁷⁷

Az 1909-ben tartott népmissió után addig ismeretlen lelki igények keletkeztek. Ezeknek mind a felnőtteknél, mind az ifjúságnál való értékeléséből építik meg a városban a második templomot: Szent Imre templomát.⁷⁸ Az utóbbiak kapcsán mozgalmasabb hitélet indul meg. Felmerült a gyermekek jobb vallási oktatásának kívánsága is. Az egyházhatóság itt új hitoktatói állás szervezésével elégíti ki a kívánalmakat.⁷⁹

A Károlyi-féle kormányzás.

A XX század elejétől kezdődően Magyarországon is jelentkező külföldi szellemi irányzatok mindinkább éreztették hatásukat. Következményük a világháború elvesztése után robbant ki egész valóságban.

A kaposvári plébánián már 1918 tavaszán látták, hogy nincs minden rend-

jén. Egy-egy menetszázadban június hónapban legfőljebb 10–10 katona gyónt meg. A harctérre induló katonák nagyobbreszt forradalmi eszmékkel telített hadifoglyok voltak.⁸⁰ A forradalomtól várták minden baj megszűnését.

A rendszerváltozásnak két megnyilatkozása volt: az egyik a Károlyi-féle kormányzás, a második a tanácsköztársaság.

Az 1918. évi őszirozás világ idejét a köz- és magánélet terén megnyilatkozó nagy nyugtalanság és bizonytalanság jellemezte. A változás helyileg abban mutatkozott, hogy a papjaik iránt egyébként előzékeny kaposváriak közül többen durva szavakkal illették az egyházi személyeket. December hó 11 és 12-e között a városba nyomuló vidéki megszervezett egyének nagy fosztogatást végeztek, különösen a Fő-utca üzleteiben. Az esemény után a rendőrhatalóság az esti órákban nem engedte meg a plébánia papjainak a szabad mozgást s így a betegek szentségekkel való ellátását és megtiltotta adventben a hajnali miséket. Karácsonykor, tekintettel a nyugtalan s bizonytalan közhangulatra, nem tartották meg az éjféli misét. Az egyházi élet, ha nehézkesen is, azért valahogyan ment. A papok munkája az inasiskolában volt a legnehezebb, mert az ifjúmunkásoknak nevezett tanoncok közül kívülről szíltatták a forradalmi hangulatot. Az általános szervezkedési lázban a katolikusok a Katolikus Körben tömörültek.⁸¹

A tanácsköztársaság.

A tanácsköztársaság Kaposvárott alakult meg az országban legelőször, amennyiben a kaposvári munkástanács már 1919 február 25-én kimondotta a termelő szövetkezetek felállítását és egyúttal birtokba vette a Mezőgazdasági Ipar R. T. bérletét.⁸²

Március 21-e, a hatalom tényleges átvétele után⁸³ hamarosan megjelent a tanácsköztársaság rendeletei között a hitoktatás megszüntetése.⁸⁴ A plébánia erre a Katolikus Kör termeit átalakította iskolává s, az elemi iskolás gyermekek szabad idejükben — rendszeren délutánonként — itt részesültek hitoktatásban. Az iskolások úgyszólván teljes számban megjöttek. Fegyelmezés szempontjából baj nem volt velük.

A szülők gondolkozására vonatkozólag Posgay Márton elemi iskolai hitoktató ezt jelentette az egyházhalásznak: »A szülők tekintélyes része a hitoktatás mellett van, ha az nem is az iskolában történik és közülük számosan nagyobb áldozatokra is hajlandók, csak hogy gyermekeik vallásoktatásban és erkölcsös nevelésben részesüljenek. Növendékeim közül többen jöttek hozzám beírathatni a hitoktatásra. És ugyanez történik a plébánián is. Mihelyt tehát alkalmas hely lesz a tanításra akár a Kat. Körben, akár a Szent Imre templomban, esetleg talán a zárdában, előadásaimat azonnal zavartalanul folytatni fogom és tudom is folytatni.«⁸⁵ A gimnázisták közül csak néhányan mentek el vöröskatonának. A többség itthon maradt. A diákok húsvéti gyónásukat és áldozásukat majdnem kivétel nélkül elvégezték. Általában — mondja Bécsy Márton gimn. hittanár jelentése — feltűnő, hogy az ünnepi és vasárnapi szentmiséken sokkal nagyobb igyekezettel és buzgósággal vesznek részt, mint azelőtt.⁸⁶

Az egyház és állam szétválasztásának kihirdetése után⁸⁷ feloszlatták az összes vallásos egyesületeket. Az Oltáriszentség köré csoportosult oltáregyesületi tagok mit sem törődve a rendelkezéssel, tovább is együtt maradtak. A húsvéti általánosságban nagyobb számban jártak a szentmisére, mint máskor. A húsvéti föltámadási körmenetet az Oltáregyesület rendezése mellett a hívek igen nagy részvételével megtartották.

A kommunisták Kaposvárott a templomokban nem leltároztak. Az anyakönyveket sem szedték el. Az éjjeli beteglátogatásokat engedélyezték s júniusig az egyháziak illetményét a város pénztárából kiutalták.

A papságot testi bántalmazások nem érték, de ha az utcán megjelentek, akadtak többen, akik csunya szavakkal illették. A politikai hatóságok pedig állandóan figyelték őket. Biczy Gyula káplánt egy hétre lezárták,⁸⁸ mert a Magyar Kultúrát kereskedelmi iskolai növendékei között terjesztette. A helyi vezetők az egyháziakat felszólították a papi szakszervezet megalakítására, de erre senki sem vállalkozott.

Zimmert József plébános minden nap felkereste a vezetőket és mérséklekre intette. Így sok esetben sikerült elhamarkodott intézkedések megtételét megakadályozni. Eljárásával a város lakosságának nagy szolgálatot tett. Fábián tanügyi népbiztos erőszakoskodására mind az iskolai, mind a kórházi irtalmas nővéreknek le kellett tenniük rendi ruhájukat.⁸⁹ Más városokban ebből az alkalmából a lakosság tüntetett az apácák mellett és követelte meghagyásukat. Kaposvárott semmiféle megmozdulás nem történt.

Július hó 1-ével az egyháziak illetményeinek kiutalását Latinka városi vezető megtagadta. Ebből semmi zökkenő nem keletkezett, mert a hívek már márciusban szervezkedni kezdtek a hitközség megalakítására és vallási intézményeik fenntartására.⁹⁰ A hitközség tagjaiul nagyon sokan jelentkeztek, főleg az alsóbb társadalmi rétegből. A hitközség tényleges működésére nem került sor, mert nem lett rá szükség.

A hívek nagyobbik fele a tanácsköztársaság alatt sem elégedett meg tisztán polgári házassággal, hanem Isten előtt is megkötötte házasságát. Igaz, sokszor kellő megfontolás és megfelelő létföltétel nélkül. Következménye lett sok szerencsétlen családi élet és válás.

A tanácsköztársaság megszűnésekor semmiféle hálaadást, istentiszteletet, vagy körmenetet nem tartottak.

A tanácsköztársaság után.

A hívek a tanácsköztársaság megszűnése után egész lélekkel és buzgósággal teljesítették vallási kötelezettségüket. A vallásos megnyilatkozás szemmel láthatólag erőteljesebb lendületet vett. Sajnos, hamarosan kiderült, hogy sok embernél inkább a tanácsköztársasággal szemben táplált ellenérzéséből, mint vallásos meggyőződésből fakadt. Nehézséget okozott az is, hogy a politikai visszaélések megtorlásaként jelentkező ugyancsak sokszor politikai színezetű eljárásokat a kereszténység köntösébe öltöztették. Emiatt lelkipásztori szempontból nem egyszer nehézségek adódtak. Évekre volt még szükség, amíg társadalmilag a lelki egyensúly helyreállott.

Az imént véget ért világháború egyébként az embereket Istent-keresőbbé tette, mert a látott szörnyű pusztulás a földi értékek mulandóságáról győzte meg őket. Természetszerűleg jelentkezett a vallás ügyei iránt való melegebb érdeklődés. Ennek a szellemnek hatása alatt alakul meg plébániánkban az úrleányok kongregációja, az eucharisztikus férfi liga, a Credo.

A vallásos felbuzdulás magával hozta a szegényekkel való odaadóbb szervezett törődést. Felkarolásuk, módszeres kezelésük, szociális intézményeket hívott létre. Így a Szociális Missió Társulatot, a napközi otthont, Szent Erzsébet otthont.

A felduzzadt hit- és karitativ élet egészen megváltoztatta a lelkipásztorkodás régi, falusi módszerét. A lelkipásztorkodó papság új utakat keresett: a hívekkel való közvetlen egyéni érintkezést és foglalkozást társadalmi téren, egyesületekben, a templomban, a betegágynál, szóval a lelkipásztorkodás egész vonalán.

A fokozott vallási igények kielégítése megmutatta, túlnépes már a kaposvári plébánia arra, hogy az egész város katolikus híveit, majdnem 30.000 lel-

ket egyetlen plébános vezessen. Ezért Rott Nándor püspök (1917—1939) 1928-ban két egyházközségre, 1929-ben két plébániára osztja a várost.⁹¹

A gyermekek lelkével való bensőségebb foglalkozás is bele tartozott a lelki újjászületés vonalába. Ennek biztosítására 1923-ban, 1924-ben és 1912-ben új hitoktatói állások létesültek.⁹²

1890-ben Kaposvárott a plébánoson kívül csak két káplán és a gimnáziumi hittanár foglalkozott a hívekkel, az elemi és középiskolai ifjúsággal. Ma a városnak két plébánosa, öt káplánja van. A gimnáziumi hittanáron kívül hat hitoktató tanít s nevel a különböző iskolákban s külön kórházi lelkész gondozza a 700 ágyas vármegyei kórház betegeit.

A kaposváriak büszkéek városuk hirtelen fejlődésére. Lehetnek is! Ne felejtjük azonban, az egyház is kivette részét a város fejlesztésében a maga területén, különösen az 1914-es háború után. Nem mondjuk, mintha lelkipásztori szempontból Kaposvárott nem volnának még megoldásra váró feladatok, pl. a plébániák szaporítása, több templom. Csak azt állapítjuk meg, hogy a város külső fejlődésével kapcsolatban a katolikus hívek, a katolikus egyház is iparkodott a magáét megtenni s tőle telhetőleg igyekezett az idők követelményeinek megfelelni. Az utolsó évtizedek lelkipásztori munkája Kaposvárott is egészen a városi lelkipásztorkodás jegyében folyik, a városi élet sokágú megnyilatkozásával.

Az egyházközség.

A megváltozott társadalmi és korviszonyok között a plébánia régi berendezettségével tisztán a papság munkájával és a katolikus iskola közreműködésével nem tudta már feladatát megoldani. A céhrendszer megszűnésével más úton-módon kellett a világi hívekkel a kapcsolatot keresni. A kegyúri intézmény sem bizonyult elég rugalmasnak és nem mindig szolgált a haladó fejlődést. A plébánia életében olyan, főleg gazdasági természetű kérdések is merültek fel, amelyeket nem lehetett a régi módon, csak adakozással megoldani. Igénybe kellett venni valamennyi hívő áldozatkészségét. Ezekből az elgondolásokból alakult meg 1928 tavaszán a katolikus hívek képviselte, az egyházközség szervezete.⁹³ Vele bevonult a világi hívek régen óhajtott közreműködése az egyház életébe. Azóta a hívek és papjaik tiszteltetreméltó, megértő együttműködése áldásos eredményeket mutat fel. A kezdet nehézségeivel való küszködés és az országos nehéz gazdasági helyzet ellenére az egyházközség székházat és kultúrházat épített, (Képmelléklet 48. sz.) megmentette az egyetlen katolikus intézményt: Ranolder János püspök (1849—75) kat. elemi iskoláját. Biztosította a katolikus lapvállalat fennmaradását, egyházközségi könyvtárt s karitatív intézményeket létesített és támogat az egyházközség keretén belül minden lelkipásztori, kulturális és szociális munkát.

A plébánia külső kapcsolatai.

Miként az egyén, úgy a plébánia is elkerülhetetlenül érintkezésbe jut azokkal a tényezőkkel, akik céljai elérésében támogatják, vagy gátolják. Ezek a kapcsolatok befolyásolják életét. Mindenkit érdekel, hogyan oldotta meg ezen a téren plébániánk feladatát.

Egyházi vonalon kezdjük. A plébánia hívei a veszprémi egyházmegye püspökeivel, mint egyházi főhatóságukkal, általában kellemes kapcsolatokat tartottak fenn. 1828-ban a bérnálás hírére lelkeshangú levélben köszöntik Kopácsy József püspököt (1825—42). Örömkönek adnak kifejezést, hogy városukban láthatják. A nagy távolság miatt — mondják — úgyis csak ritkán részesülhetnek ebben a szerencsében.⁹⁴

A szabadelvű szellem befészkelődése után a régi jóviszony megromlott. Csukly Károly tanító megválasztása körül ellentét merült fel az egyházhatóság és a hivatalos város között.⁹⁵ Az egyházhatóság azonban tapintatosan elsímította. A fullánk mégis megmaradt a lelkekben. 1873-ban a díjlevelét sürgető Bencz Márton kántornak Polgár János h. városi jegyző azt mondja szemébe: »Mi nem akarjuk a püspöki befolyást Önnek a megválasztásában.«⁹⁶ Ebben az időben a kaposvári városházán már erősen fujdogált az új idők szele. Szerencsére Ujváry Ferencben olyan plébánost kapták a kaposváriak, aki az idők szelleme ellenére is meg tudta változtatni a vezetők gondolkozásmódját s helyreállította a régi kapcsolatokat. Azóta is a kölcsönös megértés és jóakarát jellemzi a kaposvári hívek viszonyát a mindenkori veszprémi püspökhöz.

A hívek az Esterházy kegyúri családdal jobbágyi függő viszonyban voltak. Tőle a szorosan vett kegyúri terhek teljesítésén kívül csak kérhettek. Vagy teljesítette kérésüket, vagy nem. Összekoccanás, vagy egyéb ellentét nem merülhetett fel. Az Esterházyak kegyúri köteleességüket, főleg a XVIII. században, nehézkesen, vontatottan teljesítették. A múlt századtól kezdődően azonban jóakarattal viselték mindazokat a gazdasági kiadásokat, terheket, amelyeket az egyházjog és a magyar közjog a kegyurakra reá rótt. A hitbizomány élvezői mindig távol éltek a várostól, a szorosan vett jogi viszonyon túl, természet-szerűleg melegebb kapcsolat, vagy érdeklődés nem is fejlődhetett ki a kegyúr és a plébánia hívei között.

A város és a plébánia kapcsolatai már mélyebbek, hisz a város a katolikus iskolának egészen, a plébániának pedig részben fenntartója volt. Ebből kifolyólag összekoccanási felületek könnyebben keletkezhettek. Keletkeztek is. Attól függött, hogyan tudta a mindenkori plébános az összhangot megteremteni a híveket képviselő városi hatósággal. Györe István, Jankó János, Tulok Ferenc, Komcs György nem könnyű helyzetben élt ebben a tekintetben. Hosszú Márton, Tallián Lázár, Ujváry Ferenc szerencsésebb kézzel kezelték a mindenkor hatalmon levőket. Ha a plébános erőteljesebb egyéniség volt is, de mellette körültekintő és tapintatos, megtalálta az együttműködés módját. Ha kevésbé szilárd volt felfogásában és eljárásában, a városi vezetők a katolikusok rájuk hallgató részével megkísérelték, hogy akaratukat ők érvényesítsék vele szemben. A viszony kialakulását az egyes idők korszelleme is befolyásolta.

V. Fejezet.

A plébánia papjai.

I. Egyházi személyek. A plébánosok. — A káplánok. — A gimnáziumi hittanár. — A hitoktatók. — A kórházi lelkész. — 1. A plébánosok sorrendje: Vörös József Gábor, Rajky János Ignác, Grubánovics Zsigmond, Györe István, Jankó János, Tulok Mihály Ferenc, Galamb György, Ujváry Ferenc, dr. Zimmert József, dr. Hoss József, dr. Kis György. — 2. Káplánok sorrendje. — 3. A gimnáziumi hittanárok sorrendje. — 4. A hitoktatók sorrendje. — 5. A kórházi lelkészek sorrendje. — II. Az egyházak világi kisegítői. A templomatyá. — A kántor. — Az egyházfi. — Egyéb templomi alkalmazottak.

A kaposvári plébánia területén a plébános mellett a lelkipásztori munkában segédkező káplánok, a hittan tanítását végző gimnáziumi hittanár, a hitoktatók és a kórházi lelkész működik.

I. Egyházi személyek.

A plébánosok.

Kaposvár plébánosai a plébánia újraalakulása után (1715) mai értelemben vett plébánosként jelennek meg.

Az Esterházy család a plébániával kapcsolatban kegyúri jogot szerzett.¹ Ezért a plébános személyének változása esetén a plébános állását a kegyúr be-

mutató levele alapján töltötték be. Esterházy Pál herceg 1932-ben a kegyúri terheket megváltotta.² Azóta a plébánia kegyúri jellege megszűnt s jogilag szabad adományozásúvá vált, vagyis a veszprémi püspök legjobb belátása szerint küldi és nevezi ki a plébánost.

A káplánok.

A XI. század előtt minden plébánián csak egy felszentelt pap működött. A kisegítő lelkipásztori szolgálatot alsóbb hierarchiai fokozatban levő egyháziak látták el. A XI. század óta az Egyház a naponta való többszöri misézést szigorúan tilalmazta. Ez a körülmény szükségessé tette egy plébánián több felszentelt pap alkalmazását. Eleinte a plébános vette fel és bocsátotta el a kisegítő felszentelt papot. Az fizette, az szabta meg a munkakörét is. A püspök csak tudásuk és erkölcsi viseletük szempontjából gyakorolta felügyeleti jogát. A trienti zsinat ezt a gyakorlatot meghagyta. A legutolsó két században mindazonáltal a régi joggal szemben új gyakorlat fejlődött ki. Jelenleg a püspök küldi és helyezi át a kisegítő lelkipásztorokat. A régi udvari, vagy várkáplánok mintájára ezeket a lelkipásztorkodással foglalkozó kisegítő papokat is káplánoknak nevezték el.³

Egyházmegyénkben a XVIII. század folyamán a most vázolt fejlődésnek megfelelőleg kezd a helyzet kialakulni. Bajzáth József püspök (1777—1802) a püspöki szék elfoglalása után pár hónapra kelt rendeletében megtiltotta, hogy a plébánosok a püspök tudta és beleegyezése nélkül állandó kisegítőt alkalmazzanak. A már alkalmazott kisegítőt felfüggesztés terhe mellett egy hónap leforgása alatt el kellett bocsátani. »Egyáltalában nem vagyunk hajlandók eltűnni, — mondja a püspök — hogy a nép között lelkipásztori munkát végezzen olyan egyén, akit nem mi küldünk.« Különben ő maga is kíváncsúnak tartja, hogy a nagyobb kiterjedésű plébániák plébánosai, továbbá a beleges, vagy öreg plébánosok mellett káplánok működjenek.⁴ A rendelkezés azt mutatja, hogy mindezekig voltak az egyházmegyében olyan állandó kisegítő papok, akikkel nem a püspök küldött, hanem a plébánosok a saját hatáskörükben vették maguk mellé. Következésképpen maguk is fizettek. De már ebben az időtájtban is találunk példát arra, hogy némely plébános káplánja a plébánosok pénztárából (a vallásalap jogelődje) kapja illetményét.⁵

A plébános és a káplán egymáshoz való viszonyát nem jogszabályok állapították meg, hanem inkább az emberiesség és a paptársi megbecsülés, amint Bajzáth József püspök előírta.⁶

A káplánok szolgálati viszonyában ma is a Bajzáth-féle elvek az irányadók az egyházmegyében. Az 1923. és 1933. évi egyházmegyei zsinat ide vonatkozó határozatai is ezeknek az elveknek keretei között mozognak.⁷

Amennyire a fennmaradt adatokból következtetni tudunk, azt látjuk, Kaposvárra mindig a püspök küldött káplánt.

A plébánia újjászervezése után az első plébánosoknak káplánjaik nem voltak. Ha szüksége forgott fenn, ideiglenesen a közeli ferencesek segítettek a munkában.⁸ Az állandó jellegű káplánállomásokat a szükséghez mérten állították fel. Jelenleg négy káplán működik a plébánia területén. Ellátásukat a plébánián, illetményeiket különböző forrásokból kapták.⁹ Ezidőszert a plébános mindcenyegyes káplán tartásáért pénzbeli kárpótlást kap a várostól.¹⁰ Illetményüket ma részben Kaposvár városa, részben a magyar vallásalap fizeti, részben egyéb helyi járandóság teszi.

A gimnáziumi hittanár.

A gimnáziumi hittanár állásának megszervezése összefügg a kápláni állomások ügyével.

1814-ben Somogy vármegye január havi közgyűlése a gimnázium tanári karának előterjesztésére foglalkozott új kápláni állás megszervezésével, mert a tanári kar véleménye szerint a város lakóinak jelentékeny megszorodása, az uradalmi tisztek nagyobb számú letelepedése és a gimnáziumi hittanórák megtartása szükségessé tették a kérdés felvetését.¹¹

A megyegyűlés határozatából Tulok Ferenc túlzott követelése miatt nem lett semmi. Egyébként is Tulok Ferenc a dolgot elrontotta azzal a kijelentésével, hogy a káplánra nem annyira a plébániának, mint a gimnáziumnak van szüksége. Erre Vály János hercegi uradalmi ügyész és a vármegyei illetékes tényezők a gimnáziumi alapok terhére megszervezték az önálló gimnáziumi hittanári állást.¹² A hittanár 1869-ig a többi tanárral együtt a gimnáziumi alapítványból kapta fizetését. Személyét a vármegye gimnáziumi igazgatóválasztmánya javaslatára a mindenkori veszprémi püspök nevezte ki. 1869-ben a gimnázium államosítása idején a hittanárt, mint ill. talált tanárt az állam szintén átvette a gimnáziumi tanári kar létszámába.

A hittanárt ma is a vármegye gimnáziumi bizottsága választja¹³ és terjeszti kinevezésre a veszprémi püspök, illetve a vallás- és közoktatásügyi miniszter elé.

Fizetése azonos az állami középiskolai tanárok illetményével.

A hitoktatók.

Számuk az iskolák fejlődésével függ össze. Amikor a hittanórák száma annyira megszorodott, hogy egy hitoktató nem volt elégséges, 1912-ben¹⁴ megszervezték a második, 1922-ben¹⁵ a harmadik, 1923-ban¹⁶ a negyedik, 1924-ben¹⁷ az ötödik hitoktatói állomást. Az iparostanoncokkal való különleges foglalkozás tette szükségessé a hatodik, a külön tanonciskolai hitoktatót.¹⁸ Öt hitoktató illetményét a magyar vallásalapból kapja, a hatodikat Kaposvár városa fizeti.

A kórházi lelkész.

A kórházi betegeket 1898-ig lelkipásztori szempontból a plébános és káplánjai gondozták. 1898-ban az első hitoktatói állás megszervezésekor a hitoktatót tették meg egyúttal kórházi lelkésszé. A vármegye kórházát azóta 700 ágyasra fejlesztette ki. A hitoktató ennyi beteggel csak iskolai munkája rovására foglalkozhatott. Egyébként közegészségügyi megfontolások is a két munkakör elválasztását javallották. Az egyházhatóság 1936-ban a vármegyével egyetértésben külön kórházi lelkészt küldött Kaposvárra.¹⁹ A lelkész a kórház telepén lakik. Illetményét a kórháztól kapja.

A plébánosok sorrendje.

Vörös József Gábor

1715—1738.

Senki se tudja honnan jött. Származására nézve nemes ember. Ismerjük nemesi címerét is.²⁰ Pályafutásáról sincsenek közelebbi adataink. Egyet tudunk csak, hogy a Rákóczi-felkelés után ő Kaposvár első plébánosa. 1718-ban Somogyvármegye esperese,²¹ később az apostoli főjegyző, protonotarius apostolicus előkelő pápai kútintetés birtokosa.²² Képzettségére nézve: moralis teologus,²³ azaz alsóbb hittudományi tanfolyamot végzett.

Egyéniségére két esemény vet világosságot. Volkra János veszprémi püspök (1710—1720) halálával a veszprémi szeminárium fenntartó nélkül maradt. A kispapok egyrésze a győri papneveldebe került további neveltetésre, másik részük az egyházmegye egyes plébánosainál helyezték el.²⁴ Simonay János kispap Vörös József házában talált menedéket.²⁵

A kaposvári ezredesnek eleinte a vármegye nem tudott lakást adni. A vármegye kérésére Vörös József saját lakását adta át az ezredes és kísérete részére több mint egy esztendőre. Ezalatt ő maga holmijának pusztulásával visszavonult egy kis egészségtelen szobába. Amit tett, figyelemből tette a vármegye iránt. De meg azért is, hogy elsimítsa az esetleges ellentéteket a vármegye és a katonaság, továbbá a földesurak és a katonaság között.²⁶ Magánvagyonra is volt.²⁷ Paptársai előtt is megbecsülésben állott. Erre mutat, hogy 1730-ban őt és Rajky János marcali plébánost küldték ki megbízottukként a pannonthalmi főapátsággal folytatott tizedszedési perükben.²⁸ Megbízatai az egyházhatóságtól is voltak.²⁹

Könyvtára arról tanúskodik, hogy műveltség dolgában kora színvonalán állott.³⁰ A második plébániatemplom építését ő indította el és abban tevékenyen részt vett.

Élete utolsó éveiben összeütközésbe került Biró Mártonnal, Acsády Ádám püspök (1725—1744) helyettesével. Csák-Pullay előkelő nemesek házassági esetében tanúsított nem elég körültekintő eljárása miatt a püspöki szentszék elé is idéztette, amely 40 írt pénzbüntetésre ítélte.³¹

A plébánia keresztelési anyakönyveibe 1738 április 20-án írt be utoljára keresztelési adatokat.³² Szőlőjét halála évfordulóján mondandó alapítványi misére hagyta. Az alapítványi mise napja az 1748. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint május 31.³³ Tehát 1738 május 31-én halt meg.

Mindenesetre az ő érdeme a plébániának második megszervezése.

Rajky János Ignác.

1738—1751.

Az új Kaposvár második plébánosa. Életének körülményeiről egyet-mást már tudunk. Kettős keresztnéve nemesi származására mutat.³⁴ Meghalt 1751 július 22-én Kaposvárott, 55 éves korában.³⁵ Tehát 1696-ban született. A bölcséleti tanulmányokat Bécsben végezte, a hittudományok alsóbb évfolyamát Veszprémben tanulta. Mielőtt Kaposvárra került volna, előbb Szegváron két és fél, Marcaliban 15 évig volt plébános. Kaposvárott 13 évig működött. Beszért németül is.

Egyéniségének jellemzését így foglalhatjuk össze. Komoly pap. Ha egészséges, naponta misézik. A betegeket nagy buzgósággal ellátja a szentségekkel. Az Isten ígétének hirdetésében kötelességtudó. A hitoktatásra nézve ugyanezt nem lehet elmondani róla. Idősebb korában a prédikálásban is hanyatlott régi buzgalma. Ezért az 1748. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv panaszkodik, néha elmúlik egy hónap is, amikor a nép szentbeszédet hallgathat. Mindezekre nézve 1748-ban az egyházlátogatási bizottságtól utasítást is kapott. Állásának megfelelően komolyan élt. Vendégszerető házat tartott. Kifogásolják nyers modorát. Fiatalabb korában megtörtént, hogy híveit nemcsak sértő szavakkal, hanem tetteleg is bántalmazta. A hívek nem vették jónéven, hogy nemcsak otthon, de az utcán is legtöbbször nem reverendában, hanem úgynevezett papi civilruhában jelent meg.³⁶

A marcali plébániatemplom megépítésében neki is tevéleges része volt.³⁷

Könyvtára a korabeli egyházi műveltség fokát mutatja.³⁸

Ő kezdte el a halottak anyakönyvének vezetését. Befejezte elődjétől megindított templomépítésnek nagy munkáját.³⁹

Grubánovics Zsigmond

1751—1757.

Ennek a kiváló papnak a rövid kaposvári működését csak általánosságban ismerjük. Egyéniségét illetőleg hivatása magaslatán álló, komoly lelkipásztor. Nemcsak magánéletében kifogástalan, de házanépe is jó hírű.⁴⁰ Lelkipásztori tevékenységében, úgymint a gyóntatásban, hitoktatásban, a betegek lelki gondozásában buzgó.⁴¹ Szellemi felkészültsége nem mindennapi.⁴²

Nemesi családja Karádon lakott, ahol elődjei a veszprémi püspöknek voltak gazdatisztjei. Családjának leszármazottjai ma is élnek Somogy vármegyében és Karádon is. Zsigmond valószínűleg Antalnak és Rosta Borbálának fia. Ez az Antal 1723-ban szerepelt Karádon valamiféle tizedügyben.⁴³ Fia, Zsigmond, 1720-ban született. Ifjúsága éveit közelebbről nem ismerjük. Nevével először 1746-ban találkozunk. Halvax Ferenc S. J. a metafizika tanára Nagyszombatban, mint minden tekintetben legkiválóbbat, Biró Márton püspök (1745—1762) figyelmébe ajánlja.⁴⁴ A bölcséleti tanulmányok elvégzése után a hittudományok művelésében is derekasan megállja a helyét. Nedeczky László, a nagyszombati papnevelő igazgatója meleg szavakkal ajánlja Biró Mártonnak az egyházmegye eme neves növendékét. Kiválóságáért az a kitüntetés éri, hogy a kispapok között az akkor divatos nyilvános hittudományi vitatkozások során a kollégium dicsőségére s a püspöke örömeire a védő, a defensor szerepét töltötte be.⁴⁵ Biró Márton püspöke 1749 október 19-én szentelte pappá a veszprémi székesegyházban.⁴⁶ Utána nem egészen másfél évig püspöki titkár Biró Márton mellett.⁴⁷

1751 január 1-ével ideiglenes megbízatást kapott a karádi plébánia vezetésére. A joghatóságot megadó levélben Biró Márton elismeréssel emlékezik meg Grubánovics Zsigmond képzettségéről és lelki kiválóságairól.⁴⁸ Nagyon rövid karádi plébánoskodás után ugyancsak Biró Márton rendeletére Törököpányba megy,⁴⁹ ahol ugyanezen év március 18-án annak rendje módja szerint Horváth János kerületi esperes a plébániába beiktatja.⁵⁰

Itt csak pár hónapig marad, mert 1751 október 8-án már Kaposvárról kezdi meg lelkipásztori munkáját.⁵¹

1757 június 12-én⁵² a kaposvári plébániát a zalaegerszegivel cseréli fel. Biró Márton, mint egerszegi plébánosra rábízta a csácsi hívek gondozását is.⁵³ Zalaegerszegen munkájában s a Szentháromság kultuszának terjesztésében betegsége egy időre megakadályozza.⁵⁴ Később egészségét visszanyerte. Ekkor a plébánia vezetése mellett egyéb fontos megbízatásokat is kapott.⁵⁵

Biró Márton nagyrabecsülte érdemes papját, ezért 1762-ben pártfogolta a megüresedett kapornaki apátság elnyerésében.⁵⁶ Szándékát nem tudta megvalósítani, mert közben meghalt. Utóda Koller Ignác püspök (1762—1773) 1763-ban a lemondott Dubniczay István helyett kinevezettette veszprémi kanonokká.⁵⁷ A székesfehérvári egyházmegye megalakítása 1777-ben az éneklő kanonoki tisztségben találja. Mint ilyen, kinevezték az újonnan megalakult székesfehérvári káptalan nagyprépostjává. Ezt a méltóságot 24 éven át töltötte be. Megkapta a saármónostori apát címet, működött mint püspöki helytartó. 1791-ben pedig Fejérmegye kövele volt az országgyűlésen. Kitüntették az apostoli főjegyzői címmel is. Közügyekben való jártasságával, törvénytudásával, feddhetetlen életével, komoly életfelfogásával mindenütt általános tiszteletet vívott ki magának. Tekintélyes vagyonát a székesfehérvári egyházmegye céljaira hagyományozta. Szép öregségben, életének 81. évében, 1801 május 12-én hunyt el ájtatosan az Urban. A székesfehérvári székesegyház sírboltjában helyezték végső nyugalomra.⁵⁸

Györe István

1757—1774.

A kaposvári plébánosok sorában a negyedik. 1729-ben született Zalalövön nemesi családból. A filozófiai évfolyamokat Nagyszombatban végezte,⁵⁹ utána Biró Márton 1750 október 8-án felvette az egyházmegye kispapjai közé⁶⁰ és a hittudományok elsajátítására visszaküldte Nagyszombatba. Elöljárói minden elismerésre méltó, jólelkű fiatalembernek minősítették. Igen jó szónok volt. Magyar anyanyelvén kívül beszélt még németül is.⁶¹

A főiskola elvégzése után, 1755-ben szentelték pappá.⁶² Biró Márton (1745—1762) mint újmisést, mindjárt Dravec József veszprémi plébános mellé rendes káplánnak rendelte.⁶³ Két évig működött a veszprémi plébánián.⁶⁴ Megbízást kapott a veszprémi plébánia híveinek összeírására. Megbízatása teljesítése közben a szentkirályszabadjai és nemesvámosi reformátusok részéről kis kellemlenség érte.⁶⁵

1757 június 12-én lett kaposvári plébános.⁶⁶ Két esztendei lelkipásztori munkával megnyerte paptársai szeretetét. 1759-ben a kaposvári esperesi kerületesperesi tisztsége megüresedvén, kerületi paptársai egyértelműleg az ő kinevezését kérik Biró Mártontól. Előterjesztésüket azzal indokolják, Györe János rendelkezik ehhez a tisztséghez megkívántató lelki tulajdonságokkal. Püspökének vigasztalása, paptestvéreinek pedig büszkesége lesz,⁶⁷ mondják róla tovább. A kerületi esperesi tisztséget 1771-ig töltötte be.⁶⁸

A rabok lelkigondozása körül igen nagy buzgóságot fejtett ki.⁶⁹ Egyébként is érdemes embernek kellett lennie, mert munkássága elismerésül címzetes kanonok lett.⁷⁰

Életének második felében törések következtek be. Császár Péter tanítója feljelentette.⁷¹ Megindult ellene a hivatalos vizsgálat. Erre 1774 október 13-án hivatkozással sok küzdelmére, javadalmáról minden feltétel nélkül lemondott.⁷² Tulok Ferencnek, második utódának tudomása szerint nagy nyomorúságban élt és halt meg, úgy hogy közköltésen temették el.⁷³ Meghalt 1777 és 1780 között.⁷⁴

Jankó János

1774—1805.

1746 dec. 19-én született a vas megyei Dénesfa községben. Atyja György, anyja Kalamár Erzsébet.⁷⁵ A bölcseletet a budai jezsuitáknál végezte.⁷⁶ Kispapi éveit, mint a veszprémi egyházmegye növendéke, a nagyszombati szeminárium-ban töltötte. A szemináriumi évek után valószínűleg 1769 őszén szentelték pappá.⁷⁷ 1770 elején már Kaposvárról káplánkodott.⁷⁸ Nem sokáig maradt itt, mert 1771. év folyamán Veszprémbe helyezik karkáplánnak.⁷⁹ Mint veszprémi karkáplán nyerte el a kaposvári plébániát.⁸⁰ Hivatalába 1774 október 25-én iktatták be.⁸¹ A plébánia vezetését ugyanez év december 4-én vette át.⁸² Ünne-pélyes bevezetése 1775 február 25-én történt meg.⁸³ 31 évig állott a plébánia élén. Hosszú lelkipásztori működése után 1805-ben javadalmáról lemondott,⁸⁴ s Veszprémbe, az agg papok intézetébe vonult. Hosszas betegeskedés után itt halt meg 1812 június 12-én.⁸⁵

Beszélt magyar anyanyelvén kívül németül is. Prédikálni csak magyar nyelven szokott. Gyóntatott azonban németül is.⁸⁶

Egész egyénisége a szelídlelkű, békességes, szerény pap képét tükrözteti vissza.⁸⁷ Hívei oktatását, a hitelmezést, a szent ténykedéseket annak rendje-módja szerint pontosan végzi. Naponta bemutatja a szentmisét. A szentségek kiszolgáltatásában készséges. Lelkipásztori teendőinek, valamint az egyházható-ság rendelkezéseinek mindig megfelel. Reverenciában jár és hajkoronát visel. A papi zsolozsmát lelkiismeretesen végzi.⁸⁸ Káplánjaitól is hasonló viselke-

dést vár.⁸⁹ Meglőrtént ezért, hogy káplánt javítóba küldtek hozzá.⁹⁰ Mióta plébános, a templomban az öröklámpa éjjel-nappal ég.⁹¹ Szelídségével és jóságával nem párosult erély és határozottság. Engedékenységevel a város vezetői visszaéltek. Tiszteletlenek is voltak iránta, nem engedelmeskedtek neki, az elemi iskola vezetését is kivették kezéből. Főleg Vály János hercegi ügyész erőszakos természetéből folyólag gyámkodott felette.⁹² Az anyakönyveket gondos csinnal vezette. A kezeírásával vezetett anyakönyvek olvasása ma is élvezet. Végrendeletről mélységes hit és Isten akaratában való megnyugvás sugárzik.⁹³ Gazdasági ügyek iránt kevesebb érzéke volt. Feljegyzik róla, hogy a templom és a plébánia szőlőjét elhanyagolta.⁹⁴

Könyvtára a maga korában igen tiszteletreméltó műveltségről tanúskodik. A felvilágosodás szellemétől meg nem érintett, komoly műveltsége lehetett.⁹⁵

Végrendeletrében 600 forintot hagyott a kaposvári templomnak az örök-mécses fenntartására. A többek között 500 forintot arra a célra rendelt, hogy kamatait kaposvári szegény-árvák neveltetésére fordítsák addig a korig, amíg iparostanoncnak mehetnek.⁹⁶

Tulok Mihály Xav. Ferenc
1805—1818.

Zalaszentmihályon 1775 szeptember 23-án nemesi családból született. Atyja János, anyja Megyesi Rozália.⁹⁷ A bölcsélet évfolyamait Szombathelyen és Pozsonyban végezte. Hittudományokat Pozsonyban a Generális szemináriumban és Veszprémben tanult. Igen szép eredménnyel végzett. 1790-ben vették fel az egyházmegye kispapjai közé és nyolc év múltán szentelték pappá. A latin nyelven kívül beszélt még németül és szláv nyelven is. Prédikálni azonban csak magyarul szokott, bár németül is tudott szónokolni.⁹⁸

Szemináriumi előjárói igen jó ajánlással bocsátották az életbe.⁹⁹ Kétéves kaposvári, majd sümegi káplánkodás után 1801 július 28-án gelsei plébános, majd nemsokára, 1804-ben kanizsai kerületi esperes lett. Gelsei rövid, kiváló lelkipásztori működése után¹⁰⁰ 1805-ben a kegyúr bemutató levele alapján ki-nevezték kaposvári plébánosnak. Itt szintén hamarosan, — 1809-ben — a kerület esperese lett, egy évre rá c. kanonok.¹⁰¹

Komoly, papi munkáját Kaposvárott is folytatta. Az 1815-i egyházlátogatási jegyzőkönyv kiemeli odaadását a szentségek kiszolgáltatásában, különösképpen a betegek lelkigondozásában. A hitoktatást lelkiismeretesen végzi. Az iskolai felterjesztések elintézésében pontos, a plébániahivatal vezetésében rendes. A szentmisét nemcsak vasárnap, hanem súlyos eset, vagy betegség kivételével hétköznapiokon is bemutatja.¹⁰² Hívei megállapítása szerint jó szónok.¹⁰³ Segítette a szegényeket, árvák mindig voltak házában.¹⁰⁴ Szíves házigazda.¹⁰⁵ Papi hivatását, különösen Kaposvárott, nagy nehézségek között teljesítette, úgy hogy 40 éves korában már öregező ember volt.¹⁰⁶

Könyvtára egyenesen gazdagnak mondható. Sok igen komoly munka van köztük. De nála már megfigyelhető a felvilágosodás hatása. (Lauber, Schleichert, Szvorényi. Az utóbbi erősen jozefinista volt.) Feltűnő az orvosi könyvek száma. Talán foglalkozott a nép gyógyításával, vagy orvosi tanácsadással is. Azt állítja magáról, hogy irodalommal is foglalkozott, de erről részletesebben semmit sem tudunk.¹⁰⁷

Az egyházlátogatási jegyzőkönyvnek korai megöregedésére vonatkozó megjegyzése azokra a küzdelmekre vonatkozik, amelyeket a városi tanáccsal és Vály János hercegi jogtanácsossal vívott meg. A plébánia elfoglalása után hamarosan szembekerült híveivel, akik feljelentették az egyházhatóságnál.¹⁰⁸ Háborúságba keveredett Vály Jánossal is. Ez szintén panaszt emelt ellene.¹⁰⁹ Az ügy kivizsgálása után az egyházhatóság a vádakat alaptalanoknak találván, mind

a városi tanáccsal, mind Vály Jánossal szemben a plébánost megvédte.¹¹⁰ Az egyházhatóság fellépése hiábavalónak bizonyult. Se a városi tanács, se Vály János nem nyugodtak, hanem újra feljelentették plébánosukat.¹¹¹ Az egyházhatóság maga is, a püspöki szentszék útján is löbb vizsgálatot rendelt el Tulok Ferenc ellen.¹¹² Esztendőök teltek el így, keserű torzsalkodásokban¹¹³ anélkül, hogy rendet lehetett volna teremteni. Az áldatlan helyzetnek végre is 1816 júniusában kölcsönös megegyezéssel vetettek véget.¹¹⁴ Utána azonban Tulok Ferenc nem soká maradt Kaposvárott, mert 1818 május 19-én kinevezték murakereszturi apátnak.¹¹⁵ Távozása alkalmával esperesi kerületbeli paplársai meleg szeretettel búcsúznak tőle.¹¹⁶ Hat évig élt még Murakeresztúron, 1824 január 25-én bekövetkezett haláláig.¹¹⁷

A vázolt küzdelmek a felszínen mutatkozó jelenségei annak a helyzetnek, amelybe Tulok Ferenc elődje után került. De egyúttal lelki sajátosságainak is, amelyek egész életén át kísérték.

A kaposvári vezető férfiak Jankó János felett gyámkodtak.¹¹⁸ Tulok Ferenc ezt nem tűrte. Leereszkedő, gyengekezű elődjével szemben híveivel és a város vezetőségével való érintkezésben papi és nemesi mivoltának tudatában merev és tartózkodó volt.¹¹⁹ Néha túl szigorúan, keményen kezelte hibáikat.¹²⁰ Heves vérmérsékletén alig tudott uralkodni és ezért némelykor elhirtelenkedett lépésekre ragadtatta magát.¹²¹ Összekoccanásoknak kellett tehát jönniök.

Jankó János hosszú plébánoskodása alatt (1774–1805) Vály János hozzászokott a plébánia ügyeibe való beavatkozáshoz.¹²² Onzetlen férfiú volt, az iskolák nagy barátja.¹²³ De erőszakos és nem eléggé megfontolt. Nem egy esetben elhamarkodta a dolgokat.¹²⁴ Az öntudatos és plébánosi jogaira kényes Tulok Ferenc nem viselte el a gyámkodást. Vály János viszont tudatában volt állásával járó hatalmának és befolyásának mind a városban, mind a vármegyén. Élt is vele.¹²⁵ Két ilyen összetételű egyén nem fért meg egymás mellett.

De ellentétbe került Tulok Ferenc a város vezetőségével és azon keresztül híveivel, jozefinista papi szelleme miatt is. Tapintatlan kézzel irtogatta a barokk idők több vallásos szokását.¹²⁶ Eljárása közelről érintette hívei érzékenységét, érthetően felzúdulást, elégedetlenséget keltett. Vérmérséklete, lelki adottságai és életkörülményei megkeserítették napjait az egyébként érdemes, művelt papnak.

Galamb György

1818–1821.

Született Kaposvárott 1786 október 22-én polgári családból. Középiskoláinak elvégzése után, 1805-ben felvették a veszprémi papnevelő növendékei közé. A hit-tudományok mind a négy évfolyamát Veszprémben végezte, jó eredménnyel. 1809-ben szentelték pappá. Kispap korából származó minősítése zárkózott természetűnek mondja.¹²⁷

Öt évi káplánkodás után, 1814-ben a kaposvári gimnáziumnak lett hittanára és hitszónoka. Mint ilyet mutatta be a kegyúr plébánosnak.¹²⁸

Lelkipásztori működése nem volt szerencsés. 1818 augusztus 5-én kézbesítették plébánosi kinevezését és hívei szeptember 28-án már feljelentik az egyházhatóságnak, mert a stóla ügyében visszavonás támadt köztük.¹²⁹ A szücsök egy alkalommal gúnyt űztek belőle és kellemetlenkedtek neki.¹³⁰ De ő sem volt kíméletes. 1819 júniusában a nyílt téren, a gyermekek szeme láttára megverte a városbíró. Ez meg visszaütötte.¹³¹ Hívein kívül ellentétbe került káplánjával és a kisegítésre melléje rendelt ferences atyával.¹³² Bántotta, hogy nem ő a nemzeti iskola igazgatója, ezért összekülönbözött Szabó Ferenc gimnáziumi igazgatóval. Közte és Szabó Ferenc között levő viszonyból kifolyólag súlyos tapintatlanságot követett el. Kurbély György püspök előtt is bepanaszolta.¹³³ Rossz

viszonyban élt Heffling Antal tanítóval is. El is üldözte állásából.¹³⁴ Az ellentétek az évek telletével a plébános és hívei között nemcsak nem csillapodtak, hanem napról-napra fokozódtak, ezért úgyszólván sorozatosan feljelentették az egyházhatóságnál.¹³⁵ A helyzet annyira elfajult, hogy a hívek a szentségeket is kezdték megvetni.¹³⁶

A veszekedések közepette az egyházhatóság 1820 márciusában a plébánia vezetésétől felfüggesztette és felszólította, mondjon le javadalmáról.¹³⁷

Pongrátz József esperes veszekedő természetű és anyagi embernek tartja.¹³⁸

A feljelentésekre megindult ellene az eljárás. 1821 január 20-án folytatják le ellene a vizsgálatot. A kihallgatott tanúk az esperessel egyértelműleg vallanak; kapzsisággal vádolják. Nem jó néven vették tőle, hogy a Bíró Márton-féle szentes misét hétköznapiokon, a litániát szombat délutánokon, valamint a hitoktatást vasárnap délutánokon egy időben elhanyagolta. Fájt nekik, hogy környezete nemcsak befolyása alatt tartja, hanem még becsmérli is azt a népet, amelyből ő maga is származott. Nem tudják elfelejteni, hogy a városbíró bántalmazta. Megítélésük szerint nem Kaposvárra való. Gyenge szónok.¹³⁹

A tanúkihallgatások alapján a veszprémi püspöki szentszék 1821 okt. 19-én javadalmától megfosztja.¹⁴⁰ Saját állítása szerint, az ítélet végrehajtása előtt a plébániáról lemondott.¹⁴¹

Utána 1825-ig Kaposvárott maradt.¹⁴² Több sikertelen pályázás végén az egyházhatóság 1825 decemberében Badacsonytomajra küldte helyettes plébánosnak.¹⁴³ Itt ismét nem sok szerencsével működött. Végre 1830 Szent György napján otthagya Badacsonytomajt. Veszprémbe költözött az aggpapok intézetébe.¹⁴⁴

Kérésére 1840-ben Kopácsy József püspök (1825—42) megbízta a szentkirályszabadjai plébánia vezetésével. Ez a vállalkozása is balul ütött ki. Egy év múltán Kopácsy József kénytelen volt visszahívni.¹⁴⁵ 1842 július 12-én halt meg Veszprémbe,¹⁴⁶ mint az aggpapok intézetének tagja.

Hosszu Márton 1822—1844.

Galamb György lemondásával megüresedett kaposvári plébánia betöltésénél Esterházy Pál Antal kegyúr a három előző plébános bemutatásánál követett eljárását megváltoztatta. Nem a volt kaposvári káplánok közül választotta ki az új plébános személyét, hanem Salamon Ferenc nevű, kedvelt tisztartójának szavára hallgatva,¹⁴⁷ Hosszu Márton vizvári plébánost mutatta be az egyházhatóságnak. Erre 1822 szept. 10-én ki is nevezték plébánosnak.¹⁴⁸ A lelki inségben¹⁴⁹ szenvedő kaposvári hívek nemesszívú lelkipásztort kaptak benne, aki ellejejtette a keserű éveket.

Személyét illetőleg Pongrátz József hetesi plébános, mint kerületi esperes 1824 július 8-án kelt titkos minősítésében a jó pap képét rajzolja meg benne. A múltat kutatónak nincs itt sok szava. Hadd beszéljenek az egykorú személyes tapasztalások alapján leszűrt megállapítások.

Hosszu Márton — jelenti Pongrátz József¹⁵⁰ — beszél magyarul, németül és horvátul. Vasár- és ünnepnapokon a plébániai istentiszteleteket a megállapított rend szerint végzi. Mindenben az egyházmegyei előírások szerint jár el. Hétköznapiokon is buzgósággal szokta a szentmiséket bemutatni. Szentgyónását gyakran elvégzi, amit abból következtetek, mert gyengéd lelkiismeretű. Állásának csorbitása nélkül férfiakkal és nőkkel szívesen beszélget. Jókedvű, közlékeny, de tiszteleltre méltó minden hiba nélkül. Valahányszor szüksége fennforog, hívei gyónását szívesen meghallgatja. Szentbeszédeit minden vasár- és ünnepnap komolyan végzi és leírja. Előadási módja lélekből fakadó, hallgató-ságához mért. A hitelemzést szorgalmasan végzi, tanítási módja világos. Alkalmazkodik a gyermekek és egyszerű emberek felfogási képességéhez. A magya-

rázottak visszakérdezése alkalmából szelíd, türelmes. Ha beteghez hívják, a nap bármely részében szívesen elmegy. Azokat megvigasztalja, atyailag előkészíti s a szentségekkel ellátja, úgy hogy az ő hibájából senki sem hal meg szentségek nélkül. Reverendában jár és viseli a hajkoronát. Rendesen végzi a zsolozsmát. Híveinek jámborságával, alázatosságával és szép erényeivel jó példát ad.

A plébániaépületnek szorgos gondját viseli. A jegyzőkönyveket zárt szekrényben őrzi. A keresztelési, esketési, halálozási anyakönyveket tisztán, pontosan vezeti, az adatokat az egyes ténykedések után azonnal beírja. Plébániája területéről hosszabb időre nem szokott eltávozni. Világias dolgokkal a szükségesen kívül nem foglalkozik, legkevésbé a lelkiek rovására. Ha lelkipásztori munkája s a gazdaság engedi, hittudományi könyvek olvasásával foglalkozik. Állásához szükséges ismeretekben komoly tudással rendelkezik. A szegénylős szegények iránt alyai jóindulattal van s ahol tud, szívesen segít rajtuk. Káplánjára mind magánéletében, mind a szent ténykedések végzésében vigyáz, tanítja. Szelíden, testvériesen bánik vele. Békességben élnek együtt. A lakás és ételmezés körül minden szükségessel, sőt még azon felül is ellátja... Jövedelmét nem pazarolja el haszontalanságokra. De mivel társaságkedvelő, vendégszerető, kiadásait bevételével nem tudja egyensúlyban tartani. Innen van, hogy 1500 frt adóssága van.

Egyénisége az egyszerű, közvetlen, kedves papnak emlékét hagyta maga után paptársai emlékezetében is. És ha nagy dolgokat nem is művelt, de lelkének nemességével és jóságával a nyugalanságra hajlamos kaposvári nyáját össze tudta fogni és együtt tartani.¹⁵¹

A kaposváriak örültek is derék papjuknak. 1828 június 5-én »a kaposvári tanács és nép« aláírással köszönő levelet küldtek Kopácsy József¹⁵² püspöknek (1825—42) és hálájuknak adtak kifejezést, hogy jó papjuk van.

Vendégszeretében és társaságkedvelésében valóban nem tudta a kellő mértéket megtartani. 1500 frt adósság két év alatt a megjavított plébánián mégis kissé meg nem gondolt költekezésre vall. Ezt a hajlandóságát később hívei is észrevették s Pongrátz József kerületi esperesnek is tudomására hozták. Sőt úgy értékelték, hogy barátkozása már plébánosi kötelességeinek is rovására megy. A megye rabjai lelkipásztori gondozásának kérdésében az esperes közölte is Kopácsy József püspökkel aggodalmát.¹⁵³ Eljárásában később javulásnak kellett beállnia, különben nem tudta volna híveivel azt a zavartalan összhangot fenntartani, ami mindvégig megmaradt 22 éves működése alatt.

Életrajzi adatai a következők: Varjaskéren született (Somogym) 1783 aug. 12-én. Atyját Jánosnak, anyját Bogdán Margitnak hívják.¹⁵⁴ Egy osztály kivételével iskoláit Pécsen végezte. Kispap mindvégig Veszprémben volt. Harmadéves korában, mint jó minőségű növendék, 1806 márciusában felszentelték, mert nagy szükség volt szláv nyelven beszélő papra.¹⁵⁵ Felszentelése után 1807-ig berzencei káplán.¹⁵⁶ Innen kinevezték a zágrábi egyházmegyéből még 1777-ben visszacsatolt vizvári plébániára.¹⁵⁷ 1822-ben kaposvári plébános,¹⁵⁸ 1837-ben a kaposvári esperesi kerület esperese.¹⁵⁹ 1838-ban c. kanonok,¹⁶⁰ Somogy-, Baranya- és Esztergom vármegyék táblabírája. 1844-ben kinevezték veszprémi székesegyházi kanonoknak¹⁶¹ és az agg papok intézete vezetőjének. 1850-ben a boldogságos Szűz Máriáról nevezett almádi c. apát, 1852-ben székesegyházi főesperes, 1854-ben örkanonok. Ebben a tisztségében érte utol a halál 1855 január 10-én, Veszprémben. A székesegyház sírboltjában temették el.¹⁶²

Tallián Lázár.

1844—1859.

A somogymegyei többszázados multa visszatekintő Tallián család egyik sarjadéka. (Képmelléklet 12. sz.) A közeli Bolháson született 1811. év május 5-én. Atyja József, anyja Strobel Karolina.¹⁶³ A gimnázium osztályainak elvég-

zése után a veszprémi szeminárium növendéke lett, ahol 1829–33-ig elvégezte a hittudományok négy évfolyamát. Az előjárók megítélése szerint jóindulatú, komoly erkölcsű növendék, igen jó szónoki előadással. Beszélt németül is.¹⁶⁴ Nagyon fiatalon elvégezte tanulmányait, úgy hogy egy évig várnia kellett. Így csak 1834 május 4-én szentelték pappá.¹⁶⁵ Kápláni éveit Várpalotán és Pápán töltötte.¹⁶⁶ Családi kapcsolatai révén 1838-ban elnyerte a göllei plébániát.¹⁶⁷ Ebben a minőségében a vármegye táblabírája lett. Hatéves göllei működése után 1844-ben kinevezték kaposvári plébánossá.¹⁶⁸ Kaposvári munkásságának nagyobbik fele az abszolutizmus idejére esik.¹⁶⁹ 1852-ben a kaposvári esperesi kerület esperese.¹⁷⁰

Egyéniségét illetőleg már családi hagyományaiból kifolyólag is mélyen valóságos lelkű, egyszerű ember. Nemes mivoltára sokat adott. Viselkedésében mindig igazi nagy úr volt. Származása, összeköttetései és fellépése miatt igen nagy tekintélye volt.¹⁷¹ Ebben segítette az a körülmény is, hogy a múlt század ötvenes éveinek elején a megye főnökével és a törvényszék elnökével közeli rokonságban állott. Felsőbbsége iránt mindenkor hódoló tisztelettel viselkedett, de a neki járóit is szigorúan megkívánta. Igen pontos, kötelességteljesítő pap volt.¹⁷² Kaposvári öreg emberek lelkében, mint nagyon szigorú ember emléke él.¹⁷³ Förlépése első tekintetre gögös ember benyomását tette, de nem volt az. Nagyon megbecsült mindenkit Jóságúsága nem mindennapi. Ahol inséget, nyomort látott, tehetsége szerint segített. A veszprémi kórháznak ágyakkal való ellátását is ő tette lehetővé.¹⁷⁴ Ha tűzvész ütött ki, a veszedelem színhelyén rendszeren ő jelent meg először, magahajtotta lajtos kocsijával.¹⁷⁵ Konzervatív és törvénytisztelő ember volt. Legjobban jellemzi Pollák József káplánjával történt esete. A szabadságharc lezajlása után a püspöki helynök Pollák Józsefet Kaposvárra küldte káplánnak. Amikor Pollák József megjelent a plébánián, hivatalosan nem fogadta el, mivel politikailag gyanúba keveredett. Vendégül azonban szívesen látta. Csak akkor fogadta el káplánnak, amikor a püspökhelyettes közölte vele eljárásának indító okát.¹⁷⁶ A kaposvári esperesi kerület képviselőjében részt vett Zichy Domonkos püspök részéről 1848 június 14-re összehívott egyházmegyei tanácskozáson.¹⁷⁷ 15 éves plébánoskodása után 1859-ben a veszprémi székesegyház kanonokja,¹⁷⁸ 1867-ben a Szent Györgyről nevezett jádsi c. apát, 1888-ban olvasó kanonok. Meghalt 1896 november 9-én, 86 éves korában.¹⁷⁹ Veszprémében, mint c. püspök.

Halála alkalmából a káptalani jegyzőkönyv így jellemzi: »a boldogultnak minden jóra áldozatkész nagylelkűsége, tiszteletreméltó egyházas komolysága és buzgó vallásossága megérdemli, hogy áldással említettessék az utókor előtt.¹⁸⁰

1892 szeptember 24-én kelt végrendeletében a szegényeknek 100, a Tallián gyerekek nevelésére alapítványul 10 000, a Domonkos papi nyugdíjgyuletnak 1000, a szemináriumnak 200, az agg papok intézetének 100, a Dávidikumnak 100, egyéb ájtatos célokra 350, Huber Károly ny. kántortanítónak 200 forintot hagyott. Könyveit a papnevelőintézet örökölte.¹⁸¹

Komesz György

1860–1881.

1809 október 24-én Nagykanizsán született¹⁸² polgári családból. (Képmeléklet 11. sz.) Középiskoláinak elvégzése után, mint kispap mindvégig a veszprémi szemináriumban tanult. Előjárói »jóindulatú« kispapnak ismerték. Megvan minden reménység, — írják, — hogy jó pap lesz belőle.¹⁸³ Tanulmányai elvégzése után 1835-ben szentelték fel.¹⁸⁴ Utána megkezdte lelképásztori munkáját. Ebben nyugalmi évei leszámításával 46 évet töltött.

Nyolcéves káplánságának esztendeit Kaposváron töltötte.¹⁸⁵ Innen 1843-ban kinevezték Gyulakeszibe plébánosnak. Az 1848–49. évi nemzeti mozgalmakban,

mint ottani plébános tevékeny részt vett.¹⁸⁶ A nemzeti kormány felszólítására propaganda-beszédek tartásával bejárta a tapolcai járás valamennyi községét. Hasonló célzattal tett szolgálatot a nemzeti ügynek Tapolcán és szülővárosában, Nagykanizsán is. A szabadságharc elbukásával »sok más kellemetlenségek, hurcoltatások, faggatások után«¹⁸⁷ plébániáját 1851-ben felcserélte¹⁸⁸ az alsópáhoki-val. Nemcsak a hivatalos zaklatás bírta erre az elhatározásra. Úgy látszik, híveivel sem tudott kijönni, mert 1848 előtt eltelt éveire, mint keserűséggel teljes időre emlékszik vissza.¹⁸⁹

Alsópáhokon 1851—1859-ig eltöltött kilenc esztendő sem hozott sok megnyugvást. Híveivel itt sem tudta magát megértetni, s örömmel vette, amikor 1859-ben elnyerte a kaposvári plébániát.¹⁹⁰ Ténylegesen 1860 márciusában vette át új plébániája vezetését. Itt eleinte több-kevesebb békességben telt el élete. 1861-ben kerületi esperes,¹⁹¹ később vármegyei árvaszéki ülnök,¹⁹² az alkotmányos élet visszatérése után, 1867-ben c. kanonok lett. A vármegye képviselőiben résztvevő Ferenc József király koronázási ünnepségén.¹⁹³

A békés megértést azonban Kaposvárott sem tudta állandóan munkálni. Ellentétbe került káplánjaival, bánásmódja miatt.¹⁹⁴ Összekülönbözött híveivel,¹⁹⁵ akik 1872-ben feljelentették Ranolder János püspöknél (1849—1875) és a stóla-illeték önkényes emelésével, valamint a templompénztár szabálytalan kezelésével vádolták. 1873-ban a városi tanáccsal gyűlt meg a baja, 1875-ben pedig a hitközség lépett fel ellene, mert elhanyagolta a hitközség vezetését, aztán lelkipásztori kérdésekben tanúsított viselkedését rótták fel. Az egyházhatóság megvizsgálta a panaszokat. Az eredményt nem ismerjük. Egy bizonyos, hogy még ugyanebben az évben kétszer is felszólították, mondjon le a plébánia vezetéséről.¹⁹⁶ A felszólításnak nehéz helyzetében eleget tett. De lemondását hamarosan visszavonta. Az ellentétek azonban nem simultak el, mert 1880-ban a városi hatóság jelentette fel a polgármester megsértése miatt.

A folytonos kellemetlenségek mégis megtörték ellenálló erejét. 1881-ben másodszor és végérvényesen megismételte lemondását,¹⁹⁷ amelyet el is fogadtak.

Lemondása után Pécsre költözött. Itt 1886 május 20-án nagyon szegényes körülmények között fejezte be életét.¹⁹⁸

Komesz György, mint ember hideg, zárkózott természetű volt.¹⁹⁹ Emiatt többeket elidegenített magától. A méltányosság elvét sem tartotta mindig szem előtt.²⁰⁰ Ezért is összeütközésbe került híveivel. A kaposváriak és káplánjai kifogásolják ragaszkodását a pénzhez.²⁰¹ Földi reményeiben is csalódott.²⁰² Ezekből a forrásokból származott a sok félreértés, ellentét, amely életét egészen elkeserülte. Önmagával meghasonlott,²⁰³ a világtól elzárkózott. Keserűséggel telt lelke nem kereste az érintkezést híveivel, hagyta, hadd menjenek a dolgok a maguk útján, vagy inkább tespedjenek.²⁰⁴ Borongós, életűnt hangulat ülte meg lelkét. »21 lefolyt évek alatt békével eltűrt sok szenvedések, nélkülözések, szegénység, üldözések, adósságok miatt megfogyatkozott erőim lehangolt, elkeserült lelkemet arra indították, hogy a plébánia javadalmamról lemondjak« írja 1878-ban püspökének. Ilyen lelkiállapota természetesen nem tette alkalmassá az emberekkel való foglalkozásra, a plébánosi hivatás betöltésére. Érthető a hívek folytonos elégedetlensége.

Ujváry Ferenc

1881—1900.

Az egyházhatóság Komesz György lemondása után arra kérte Esterházy Miklós kegyurat, hogy a kaposvári plébániára kinevezendő plébános bemutatását tartsa fel arra az időre, amikor az összes pályázatok beérkeznek.²⁰⁵ A herceg hozzájárult az előterjesztéshez. Az egyházhatóság ajánlása és egyéb kapcsolatai révén a kegyúr 1881 október 11-én Ujváry Ferenc (Képmelléklet 10. sz.)

addig Pápa városi káplánt mutatta be a kaposvári plébániára.²⁰⁶ Kovács Zsigmond püspök (1877–87) azt várta Ujváry Ferentől, hogy a hívek és lelkipásztora között megzavart összhangot helyre fogja állítani. Várhatta, mert Ujváry Ferencnek ekkor már jó neve volt.

Az új kaposvári plébános az egyházhatóság és a hívek minden reménységének megfelelt. 1881 december 8-án, beiktatása alkalmával mondott első szentbeszédében a hit boldogító voltáról szólt. Ajánlotta magát minden rendű és rangú hívének bizalmába és kérte támogatásukat a reá váró nagy feladatok megoldásához. Ujváry Ferenc igen jó szónok volt. Érthető, hogy megindította a lelkeket »Szem nem maradt szárazon« mondja a Somogy című hetilap.²⁰⁷ Az első lépés megtette hatását A Somogy örömmel közli, hogy mindenki felfigyelt az új plébános hangjára.

Ujváry Ferenc tizenöt éves káplánkodása után,²⁰⁸ bőséges tapasztalatokkal gazdagon érkezett meg Kaposvárra. A helyzet megismerése után megérezte, mit kíván tőle a lelkipásztori érdek. Erős akaratlaltal, világos látással megkezdte soha nem nyugvó, tetterős plébánosi életét, mert ő a tettek embere.

Telteterejét már első kápláni állomásán is megmutatta. Devecserben az új katolikus iskola az ő szervezése mellett épült meg. Kaposvári lelkipásztori működését is az alkotások egész sorozata örököltette meg.

A második plébániatemplom, a plébániaépület, a kálvária, a kaposfüredi második oszdtályterem megépítése, a kaposfüredi templom megnagyobbítása mind nevéhez fűződik. Ezenkívül rendezte a várossal a plébánia gazdasági helyzetének nem könnyű kérdését.

Templomépítő készségét és ebben Kaposvárott szerzett tapasztalatait szélesebb körben is értékesítette. Az orczyi, miklósi és kercseligeti templomok építésében is irányító szerepet vitt

Szorosan vett lelkipásztori működése mellett tevékeny munkát fejtett ki a város és a vármegye életében is. És itt sem kevesebb eredménnyel, úgy hogy a közélet terén is nem mindennapi tekintélyt vívott ki magának. A város életében a rohamos fejlődésnek induló Kaposvár rendezése érdekelte különösen.²⁰⁹ Ebben a tekintetben Németh István polgármesternek gyakorlati megfigyeléseivel s a jövőbe látásával bölcs tanácsadója volt.

Ujváry Ferenc egyénileg igen egyszerű jellemű pap. Kifelé nehezen megnyilatkozó ember, de ha egyszer megnyilatkozott, kedély és humor áradt el személyén. Jó kedélyét, nyugodt magatartását mindvégig megőrizte. Az érintkezésben nem a formaságok embere, de egyenes, őszinte, meleg lelke volt mindenkinek és értett az emberekkel való bánáshoz.²¹⁰ A hittudományokban kiváló szellemi képességéhez viszonyítva nem különösebben képzett, de mélyen hívő lelke s természetes tehetsége pótolta a hiányokat. Különösen nagy tisztelője volt az üdvözítő Szent Szívének 1886 decemberében a kaposvári plébániatemplomban lévő Jézus Szíve oltár felszentelése alkalmával olyan szentbeszédet mondott, »minőt a templomot megtöltő hívek közül nagyon kevesen hallottak még«. Együttal ünnepélyesen kijelenté, hogy templomépítési szándékában és annak megvalósításában mindig a Szent Szív ígéreteibe helyezett bizalma támogatta. Munkájának minden sikerét a Szent Szívnek köszöni.²¹¹ Mellette nagyon kedvelte a rózsafüzért. Ezt naponként elimádkozta.

Erdemes munkásságát felettes hatósága is méltányolta. Hornig Károly veszprémi püspök (1888–1917) 1900-ban kinevezte veszprémi székesegyházi kanonoknak.²¹² Itt még hat évig működött, mint Veszprém város plébánosa.

Régi telteterejét itt is érvényesítette. Fehérváry József kanonoktársa bőkezűségéből emelt Szent László templom építését ő irányította. A síófoki templom építését munkájával és tekintélves pénzbeli adományával segítette. Utolsó lelkipásztori sikerei veszprémi plébánoskodása első éveiben mondott, mézédésen folyó szentbeszédei voltak. De azért Veszprémben már nem a régi kaposvári

plébános, hanem fáradt ember Korával járó testi gyengeségek, amelyek kaposvári működésének utolsó éveiben is jelentkeztek már, Veszprémben megtörték korábbi alkotó kedvét. Ezért 1906-ban lemond a plébánia vezetéséről.²¹³ Egy évi csendes, elvonult élet után 1907 június 4-én a kőszegi szanatóriumban fejezte be munkás életét.²¹⁴ Földi maradványait a veszprémi alsóvárosi temetőben helyezték nyugalomra.

Dr. Zimmert József
1900–1922.

Ujváry Ferenc után Zimmert József tábori lelkész lett Kaposvár plébánosa (Képmelléklet 7. sz.)

Született 1866 január 30-án Körtvélesen, Vasmegyében. Szemináriumi első két évet Szombathelyen végezte. A felső évfolyamokat Veszprémben hallgatta, ahol jó sikerrel végzett. 1890 július 27-én pappá szentelték. Három évig különböző helyeken működött kápláni minőségben. 1893-ban tábori lelkész lett. — 1898-ban kánonjogi doktor, 1900-ban kaposvári plébános. 1901-ben a koronás arany érdemkereszt tulajdonosa, 1910-ben a Boldogságos Szűz Máriáról nevezett turóci c. prépost, 1911-ben a Szent Sír Rend lovagkeresztese, 1922-ben kinevezték murakeresztúri apátnak. Mielőtt javadalmát átvehette volna, még ez év szeptemberének végén súlyosan megbetegedett s türelmesen elviselt szenvedés után, 1922 december 12-én Budapesten, az irgalmasok kórházában szép halállal meghalt.²¹⁵ Az ország megcsönkítése miatt nem lehetett azt a kívánságát teljesíteni, hogy szülőhelyén, szülei mellett temessék el. A kaposvári keleti temetőben hívei között várja a föltámadást.

Plébánosi működése idején alakult meg az Urak és Urleányok Kongregációja, az Oltáregylet, a Szociális Misszió Társulat. A plébániatemplom számára új orgonát szerzett s gazdagította a ruhafelszereléseket. Megépült a roma-hegyi, a kecel-hegyi kápolna. Megszervezték a második hitoktatói s a negyedik kápláni állást.

Dr. Hoss József
1923–1936.

Született 1881 szeptember 22-én Ujnép pusztán, Zala vármegyében (Képmelléklet 9. sz.) Középiskoláit a nagykanizsai kegyesrendi gimnáziumban, teológiai tanulmányait a budapesti Pázmány Péter tudományegyetemen végezte. Pappá szentelték 1906 június 30-án. 1908-ban a bécsi tudományegyetemen hittudorrá avatják. Egy évi kápláni működése után, 1909-ben a veszprémi papnevelőben a kispapok lelkiigazgatója, 1915-ben a veszprémi papnevelőben az ágazatos hittudomány tanára, 1923-ban kaposvári plébános, 1924-ben jádsi c. apát, 1935-ben h. esperes és ker. tanfelügyelő, 1936-ban pápai prelátus, majd székesegyházi kanonok és székesegyházi főesperes, püspöki irodaigazgató, 1938-ban a Katolikus Akció egyházmegyei igazgatója.²¹⁶ 1939-ben országgy. képviselő, a budapesti Pázmány Péter tudományegyetemen bekebelezett hittudor.

Lelkipásztori működése alatt az események foglalatja ez: a város megfelelő telket adományoz a pécsi utcai templom és egyházközség céljaira, átengedi a Füredi- és Petőfi-utcák találkozásánál levő Szedres-kertet ugyancsak templomepítés érdekében. A hívek négy harangot vesznek a plébániatemplom, keltőt a feltámadási kápolna, egyet a körtönyi hegyi lakosok részére. Kaposvár városa alaposan helyrehozza a plébániatemplomot. Átalakíttatja és rendbehozza a plébánia-épületet, tartozékaival együtt. Megépül a templom telkén a négy üzlet-helyiség.

A templomi berendezési tárgyakat újakkal kicserélik, vagy stílusosabb formába öltöztetik. A hívek áldozatkészsége hat zárt gyóntatószékkel, új Immaculata s Jézus Szíve szoborral gazdagítja a templomot. Elindul és befejeződik a

pécsi-utcai templom és plébániai lak építése. Kaposvár városa sekrestyét épít a feltámadási kápolnához, belül orgonakórust létesít. Évek során a kápolnát egészen új berendezésekkel és felszereléssel látják el. Megalakult az egyházközség. Az új egyházközség kultúrházat épít s megnagyobbítja katolikus iskoláját, egyházközségi könyvtárt szervez. Bölcsőde, napközi otthon létesül, mellette kultúrterem a Kanizsai-utcában. Az egyházközség visszaszerzi a plébánia-templom régi telkét. Esterházy Pál herceg a várossal és egyházközséggel egyetértésben megváltja a kegyúri terheket. Az egyházhatóság a plébánia régi területét megosztja s új egyházközséget szervez, két új hitoktatói állomást állít fel. Szociális téren az egyházközség bevezeti a magyar rendszerű szegénygondozást, létesíti a Szent Erzsébet otthonl. Gazdasági téren a város rendezi a plébános és káplánok eltartásának kérdését. Hitéleti vonalon: az egyházhatóság engedélyezi a mindennapi misézést és lelkipásztori munkát a feltámadási kápolnában, a vasárnapi misézést a napközi otthonban s az egyházközség iskolájában. Általában az egész lelkipásztorkodás teljesen városi jelleget ölt. Új vallásos egyesületek alakulnak. Kaposfüreden a hívek buzgósa és áldozatkészsége megnagyobbítja a régi templomot s új harangokat szerez be. Új tanítói lakás épül. Kaposszerdahelyen a hívek szorgalmából és áldozatából új templom épül. (Összeállította: Dr. Anty Illés theologiai tanár, volt kaposvári hittanár.)

Dr. Kis György
1936—

1890 augusztus 3-án született Veszprémben. (Képmelléklet 8. sz.) Középszkoláit és teológiai tanulmányait Veszprémben és a budapesti Pázmány Péter tudományegyetemen végezte. 1913 június 27-én szentelték pappá. Még ugyanezen évben a Szent Ágostonról nevezett felső papnevelő intézet tagja Bécsben. 1915-ben a hittudományok doktora Rövid kápláni működése után 1916-ban a veszprémi teológiai főiskolán az egyháztörténelem és egyházjog tanára. 1923-ban az oltáregyesületek egyházmegyei igazgatója, 1926-tól a kispapok lelkiigazgatója, 1927-ben a budapesti Pázmány Péter egyetemen bekebelezett hittudor. — 1935-ben a kisebb és nagyobb papnevelő kormányzója, 1936-ban kaposvári Nagyboldogasszony egyházközség plébánosa, 1937-ben bő c. prépost,²¹⁷ 1939-ben a kaposvári esperesi kerület esperese.

Plébánosi tevékenysége tovább folytatta és befejezte a plébániatemplom festésének művészi részét. Új Szent József, Szent Antal szobrot, két újabb gyóntatószéket szerez a templomnak. Az országalapító szent király emlékére bronz Szent István szobrot helyez a templom falába. Letörlesztette az egyházközség tekintélyes adósságát. Megnagyobbítja a Katolikus Kört. A napközi otthonhoz tornyot építenek s a hívek harangot helyeznek belé. Harmadszor tatarozzák a kálváriát s megépítették a hozzávezető lépcsőt. A feltámadási kápolnát újra festették s kívülről kórusfeljárót illesztettek hozzá. Az egyházhatóság felállítja a külön Kaposvár városi esperesi kerületet. A plébános megépítteti a kaposszerdahelyi templom tornyát s orgonát szerzett bele. A kaposfüredi templomban két oltárt állított, új padokat, gyóntatószéket csináltatott. A katolikus iskolát új padokkal szerelte fel, s új tanítói állást szervezett. A város az iparostanonciskolához külön hitoktatói állást szervez. Az egyesületi élet terén megalakítja a KIOE-t és a Dolgozó Leányok Egyesületét. Az egyházközség megvásárolja a székházzal szomszédos épületet.

2. A káplánok sorrendje.

P. Pribék László 1757 július—1764 július (ferences pap).

P. Kozorics Zakariás 1764 július—1765 április (ferences pap).

Gyéri János 1765 április—1768 január (egyházmegyei pap, később zala-szentgróti plébános).²¹⁸

- Beretva Mihály* 1768 január—1769 február.
Németh György 1769 február—augusztus.
P. Mansuetus 1769 szeptember—1770 április (ferences pap).
Haukó János 1770 április—1771 július.
Perics Ferenc 1771 július—1772 szeptember.
P. Zakariás 1772 szeptember—1773 szeptember (ferences pap).
P. Kapisztránus 1773 szeptember—1775 január (ferences pap).
Kovács György 1775 január—július.
P. Illés 1775 augusztus—szeptember.
Valentics József 1775 október—1777 március. Nagyrécei plébános.²¹⁹
P. Szizmann Kallistus és Pető László 1777 április—november (ferencesek).
Lekovics János 1777 október—1778 június, utána veszprémi karkáplán, később ősi plébános, majd veszprémi székesegyházi kanonok.²²⁰
Waldstein Ferenc 1778 szeptember—1779 július. Ekkor kinevezték veszprémi püspöki szertartóvá. Később attalai plébános.²²¹
Vida János 1777 október—1782 július. Mint újmisést jött Kaposvárra. 1782-ben kaposszentbenedeki plébános lett.²²²
P. Rohonczy Rezső, Szizmann Kallist, Lucz Gellért 1782 augusztus—1783 december (ferencesek).
Bertsényi Márton 1783 január 1—1784 október. Előbb Monostorapátiban volt plébános. Büntetésből lett kaposvári káplán, innen Nemesvidre került plébánosnak.²²³
Patyi Antal 1784 október—1787 július. Nagybajomi plébános.²²⁴
Vellinger József 1787 október—1790 november.
Böröndy Pál 1790 november—1792 november. Bakonybéli plébános.²²⁵
Reindl József 1792 november—1793 szeptember. Hárságyi plébános.²²⁶
P. Drávecz Antal, Juhász Donát és P. Babos Alajos 1793 október—1794 november (ferencesek).
Tóth Mihály 1794 okt.—1797 szept. Káptalanfai, v. pápakovácsi plébános.²²⁷
Thomayer András 1797 szeptember—1799 április. Bószénfai plébános.²²⁸
Tulok Ferenc 1799 május—1800 szeptember. Kaposvári plébános. Murakereszturi apát.²²⁹
Henics Miklós 1800 október—1804 október Buzsáki adminisztrátor.²³⁰
Somogyi József 1804 október—1806 július. Szentbalázsi plébános.²³¹
Ferenczy József 1806 szeptember—1809 május. Utána az inszurgensek káplánja, majd karádi káplán, később taszári plébános.²³²
Áts József 1809 október—1813 július. Szentgyörgyvári plébános.²³³
Taschler György 1813 október—1815 július. Tótvázsonyban plébános.²³⁴
Csépán József 1815 augusztus—1816 április. Bakónaki plébános.²³⁵
Molnár István 1816 április—1818 július. Ettől kezdve egy hónapig adminisztrátor Kaposvárott, majd szept.-ig ugyanitt káplán. Toponár első plébánosa.²³⁶
Pongrácz György 1818 november—1821 szeptember. Halápi plébános.²³⁷
Pirity Mihály 1821 október—1822 április. Ettől kezdve októberig ideiglenes adminisztrátor, majd újra káplán 1824 áprilisig. Külsőváti plébános.²³⁸
Dr. Nemesovits János 1824 április—1826 július. Balatoncsicsói plébános.²³⁹
Gébel József 1826 július—1832 május. Hetesi plébános.²⁴⁰
Harmat János 1832 június—1836 június. Somogyszentpáli plébános.²⁴¹
Komesz György 1836 szeptember—1843 július. Kaposvári plébános.²⁴²
Laváthy Sándor 1843 szeptember—1845 szept. Szentbalázsi plébános.²⁴³
Szigethy János 1845 szeptember—1847 szept. Somlósólyosi plébános.²⁴⁴
Pozsgay Alajos 1847 október—1849 július. További életét nem ismerjük.
Pollák József 1849 október—1853 szeptember. Karádi plébános.²⁴⁵
Ernhoffer József 1853 október—1854 december. Keszthelyi káplán, további sorsát nem ismerjük.²⁴⁶

Aczél József 1855 január—1855 november. Gyulakeszi plébános.²⁴⁷
P. Farkas Fábrián 1855 november—1856 március. Ferences, a Szent László-ról nevezett rendtartományból.

Kemenes (Csecsinovics) Ferenc 1856 március—október. A székesegyház nagyprépostja.²⁴⁸

Fertig János 1856 okt.—1858 márc. Nevelő Almássy Móric grófnál Bécsben.²⁴⁹

Apa János 1858 április—1864 augusztus. Gamási plébános.²⁵⁰

Ballek János 1863 április—1867 szeptember. Mosdósi plébános.²⁵¹

Péller Pál 1864 augusztus—szeptember. Veszprémi székesegyházi kanonok.²⁵²

Taschler Elek 1864 október—1865 október. Mint kaposvári gimn. tanár halt meg 1869-ben.²⁵³

Steiner Adám 1865 október—1869 május. Várpalotai plébános.²⁵⁴

Illés Ferenc 1867 szeptember—1868 szeptember. Bakonyánai plébános.²⁵⁵

Czompó Gábor 1868 október—1869 november. Enyingi plébános.²⁵⁶

*

Gyúrom Antal 1869 május—1871 szeptember. Tapsonyi plébános.²⁵⁷

Szabó Lajos 1869 november—1873 augusztus. Kéthelyi plébános.²⁵⁸

Végh Sándor 1871 szeptember—1874 július. Zalamerenyei plébános.²⁵⁹

Rosos István 1871 augusztus—1875 január. Székesegyházi kanonok.²⁶⁰

Végh Ágoston 1873 okt.—1875 aug. Mint somogyvári káplán halt meg.²⁶¹

Szücs Mór 1875 február—október. Kapornaki plébános.²⁶²

Magasi József 1875 október—1877.

Szabó József 1876 április—1884 február. Törökkoppányi plébános.²⁶³

Léránt Antal 1877 december—1888 május. Ósi plébános.²⁶⁴

Hock János 1884 március—szeptember. Budapest, József-városi plébános.²⁶⁵

Bécsy Márton 1884 szeptember—1888 július. Gimnáziumi hittanár. Veszprémi székesegyházi kanonok.²⁶⁶

Csányi Ferenc 1888 május—1890 március. Öreglaki plébános.²⁶⁷

Koronczy István 1888 július—1893 január. Gyékényesi plébános.²⁶⁸

Herbay Pál 1890 április—1899 december. Szentbalázsi plébános.²⁶⁹

*

Alasz Miklós 1893 február—november. Ugodi plébános.²⁷⁰

Kéry Gyula 1893 február—1903 április. Szentbékállai plébános.²⁷¹

Hankóczy János 1893 december—1901 november. Lajoskomáromi pléb.²⁷²

Zágor (Czigány) Pál 1900 szeptember—1903 július. Paloznaki, monostorapáti, csákányi plébános.²⁷³

Dr. Ujváry Endre 1903 április—1901 június. Kutasi plébános.²⁷⁴

Nagy Virgil 1903 július—1906 február. Miháldi plébános.²⁷⁵

Keresztes József 1904 július—1911 február. Somogyszentpáli plébános.²⁷⁶

Schandl József 1904 december—1907 december. Szőládi, majd balatonsze-mesi plébános.²⁷⁷

Jukk Béla 1906 március—1912 december. Pacsai plébános.²⁷⁸

Krizmanics Péter 1907 augusztus—1908 január. Gelsei plébános, majd újra káplán Keszthelyen.²⁷⁹

*

Dr. Bereczk Gyula 1908 január—február. Felsőiskázi plébános.²⁸⁰

Dr. Nágl György 1908 február—1910 február. Elhagyta az egyházi rendet.

Dr. Jankovich Tihamér 1908 február—1910 február. Somogyszobi pléb.²⁸¹

Csepinszky László 1910 február—október. Mint kaposvári káplán halt meg.

Csepényes István 1910 augusztus—1914 október. Somogyfajszai plébános.²⁸²

Szémerey János 1910 november—december. Nagybajomi plébános.²⁸³

Antal Lajos 1910 december—1914 októbertől adminisztrátor 1915 májusig, azután 1918 májusig káplán. Dabronyi plébános.²⁸⁴

*

- Hegedüs Ferenc* 1911 március—1916 november. Sármelléki plébános.²⁸⁵
Serák József 1913 január—1915 március. Veszprémi székesegyházi kanonok-plébános.²⁸⁶
Wache Ernő 1917 november—1918 április. Felsőrajki plébános.²⁸⁷
Kovács József 1916 augusztus—1917 január. Zalabéri plébános.²⁸⁸
Horváth József 1916 december—1921 július. Balatonlellei plébános.²⁸⁹
Biczgy Gyula 1917 január—1922 július. Gamási plébános.²⁹⁰
Móznér József 1918 július—1923 december. Kadarkúti plébános.²⁹¹
Illésfalvi (Ipsics) István 1918 július—1923 július. Göllei plébános.²⁹²
Gáspár Béla 1921 július—szeptember.
Bognár János 1921 szeptember—1922 július. Somogyszentmiklósi pléb.²⁹³
Futó Dezső 1922 július—1930 június. Lengyeltóti plébános.²⁹⁴
Dörnyei Imre 1922 augusztus—1923 július. Több helyütt káplán.²⁹⁵
Kozma György 1923 július—1925 november. Nagyrécei plébános.²⁹⁶
Babics Endre 1923 október—1925 november. 1927 július—1928 május. Balatonfüredi esperes-plébános.²⁹⁷
Gubicza Antal 1924 július—1928 augusztus. Sumegesehi plébános.²⁹⁸
Józsa Árpád 1925 november—1927 március. Az egyházmegyéből távozott.
Kovács Imre 1925 november—1931 december. Pacsai plébános.²⁹⁹
Hörösöki István 1928 május—1928 augusztus. Kéthelyi plébános, majd hitoktató.³⁰⁰
Dr. Géczy Lajos 1928 december—1933 augusztus. Tábori lelkész.³⁰¹
Tollár István 1928 augusztus—1929 november. Tábori lelkész.³⁰²
Vajay József 1929 november—1941 március. Köröshegyi plébános.³⁰³
Dr. Mészáros Béla 1930 július—1932 december. Csurgói, nagykanizsai hittanár, veszprémi theol. tanár, zalahalápi plébános. Az egyházi rendből távozott
Gulyás József 1931 december—1932 augusztus. Rédei plébános.³⁰⁴
Körmendy Béla 1932 augusztus—1935 december. Csökölyi plébános.³⁰⁵
Solymár (Schumacher) István 1932 december—1935 december. Nagykanizsai plébános.³⁰⁶
Sélley Kálmán 1933 szeptember—1937 augusztus. Kéthelyi plébános.³⁰⁷
Bozy László 1936 január—1938 október. Zalahalápi lelkész.³⁰⁸
Gál Sándor 1936 január—1942 szept. Tanonciskola hitoktató Kaposvárt.³⁰⁹
Gál Ferenc 1937 augusztus—1941 április. Némethladi plébános.³¹⁰
Nagy József 1938 október—³¹¹
Horváth Árpád 1941 március—³¹²
Burkus Pál 1941 március—1942 augusztus. Kisgörbői lelkész.³¹³
Harmat Imre 1942—³¹⁴
Polgár György 1942—³¹⁵

3. A Gimnáziumi hittanárok sorrendje.

- Galamb György* 1814—18. Kaposvári plébános.³¹⁶
Papp József 1818—19. Mosdósi plébános.³¹⁷
Horváth Ferenc 1819—33. Pécs egyházmegyei pap. 1833-ban pécsváradi plébános.³¹⁸
Koltay László 1833—35. Mosdósi plébános.³¹⁹
Korompay Ferenc 1836—60. 15 évig hittanár, 10 évig hittanár és igazgató, majd kisbárapáti plébános.³²⁰
Népassy Károly 1861—64. Vöröstói plébános.³²¹
Jánosi (Jánosik) Ágoston 1864—65. Veszprémi székesegyh. nagyprépostja.³²²
Taschler Elek 1865—69. Mint hittanár halt meg.³²³
Czompó Gábor 1869—74. Enyingi plébános.³²⁴
Gallubich Dénes 1874—76. Mint hittanár halt meg.³²⁵
Melhard Gyula 1876—84. Mernyei, majd attalai plébános.³²⁶

Hock János 1884—87. Budapest, Józsefvárosi plébános.³²⁷
 Bécsy Márton 1887—1920. Veszprémi székesegyházi kanonok.³²⁸
 Kőszeghy Antal 1920—21. Nágocsi, majd marcali esp.-pléb., c. kanonok.³²⁹
 Dr. Császik István 1921—1911. Balatonszepezdi lelkész.³³⁰
 Dr. Weisz György 1941—. Ideiglenes megbizatással.³³¹

4. A hitoktatók sorrendje.

A központi iskolánál:

Friedrich István	1898—1900	Somogyhársági plébános. ³³²
Schermann József	1901—1903	Nagygannai plébános. ³³³
Hajós Endre	1903—1906	Törökkoppányi plébános. ³³⁴
Sinkovits Nándor	1906—1907	Kaposszentbenedeki plébános. ³³⁵
Hotwagner Pál	1907—1908	Ajkarendeki plébános. ³³⁶
Sági József	1908—1911	Városlódi plébános. ³³⁷
Gréber Gyula	1911—1921	Miklósi plébános. ³³⁸
Bugdelich János	1921—1932	Nemesvidi plébános. ³³⁹
Rudnyánszky Miklós	1932—1940	1940—1942-ig háromfai plébános. ³⁴⁰
		1942-től újra kaposvári hitoktató. ³⁴¹
Soós Konrád	1940— ³⁴²	

Petőfi utcai iskolánál:

Horváth Ferenc	1912—1917	Távozott az egyházi rendből.
Pozsgai Márton	1917—1920	Nyugalomban. ³⁴³
Bognár Pál	1920—1921	Nyugalomban. ³⁴⁴
Németh Árpád	1921—1927	Balatonkenesei plébános. ³⁴⁵
Dr. Géczy Lajos	1927—1928	Hónvéd lelkész. ³⁴⁶
Sélley Kálmán	1928—1933	Kéthelyi plébános. ³⁴⁷
Kósa József	1933—1938	Gadányi plébános. ³⁴⁸
Csertő Antal	1938—1939	Pápai tanítóképző tanár. ³⁴⁹
Vass János	1939—1940	Kaposvári kórházi lelkész. ³⁵⁰
Koppányi Jenő	1940—1942 ³⁵¹	

A Séta-téri iskolánál:

Novits István	1922—1936	Szentbalázsi plébános. ³⁵²
Radax Dezső	1936— ³⁵³	

A Pécsi-utcai iskolánál:

Boldizsár Zoltán	1923—1929	Kaposvár II. esperes-plébános. ³⁵⁴
Móznér László	1929—1931	Balatonkeresztúri lelkész. ³⁵⁵
Fedor Tibor	1931—1932	Visszatért a premontrei rendbe. ³⁵⁶
Ifj. Bugledich János	1932—1933	Berhidai plébános. ³⁵⁷
Molnár István	1933—1937	Pápa II. plébános. ³⁵⁸
Krasznai Jenő	1937—1938	Tábori lelkész. ³⁵⁹
Puska Ferenc	1938— ³⁶⁰	

A polgári és kereskedelmi iskolánál:

Bujnovszky Tamás	1923—1926	Osztóvári plébános. ³⁶¹
Babics Endre	1926—1927	Veszprémi székesegyh. kanonok-pléb. ³⁶²
Hörsöki István	1927—1932	Pápai tanítóképző intézeti hittanár. ³⁶³
Dr. Anty Illés	1932—1936	Theol. tanár. ³⁶⁴
Gelencsér András	1936—1939	Kiskomáromi plébános. ³⁶⁵
Muzslay László	1939—1941	Barcsi hitoktató. ³⁶⁶
Illés Béla	1941— ³⁶⁷	

Az iparos-tanonc iskolánál:

Gál Sándor	1942— ³⁶⁸	

5. A kórházi lelkészek sorrendje.

Vaskuti József	1936—1938 ³⁶⁹
Horváth József	1938—1940 ³⁷⁰
Vass János	1940— ³⁷¹

II. A lelkipásztorok világi kisegítői.

A lelkipásztorkodást végző egyházi férfiaknak munkájukban segítőtársakra van szükségük. Ezek tevékenységükkel a lelkipásztor bizonyos teendőit vagy előkészítik, vagy kiegészítik. Legtöbbször a világiak rendjéhez tartoznak. Ilyen segítőtársak: a templomatyá, a kántor, az egyházfi és egyéb alkalmazottak.

1. A templomatyá.

A templomok vagyonát cleinte az egyháziak egyedül kezelték. A középkortól kezdve tekintélyes városok befolyására a világi hívek is képviselőket küldtek a plébánosok mellé a templomok vagyonának kezelésére. A szokás később az egész Egyházban általánossá lett.³⁷²

A kaposvári plébánia a templomi vagyon kezelésének ezt az állapotát mutatja. A plébános mellett világi férfi vezeti a templom és egyéb vallási intézmények pénzügyeit. A magyar nép ezeket a férfiakat templomatyának nevezi. Kaposváron a templomatyát a plébánossal és a földesúrral egyetértésben a város tanácsa választja.³⁷³ A plébános felügyelete alatt ő vezette a templom pénztárkönyveit és kezelte a Szent Anna kápolna, a Szent János szobra, a keresztek és misealapítványok vagyonát. Évenként a plébános a város vezelősege és a kegyúr képviselőjének jelenlétében a templom és egyéb intézmények vagyonáról számot adott.³⁷⁴ A XVIII. század elejétől fennállott eme gyakorlathat³⁷⁵ Bajzáth József püspök (1777—1802) pontosan szabályozta.³⁷⁶

A város mindig gyakorolta mind választó, mind felügyeleti jogát.³⁷⁷ Sőt a város és a plébánia között fennállott szoros kapcsolat megszakítása után is még három ízben: 1882-ben, 1898-ban és 1918-ban a város képviselőtestületének katolikus tagjai jelölték ki a templomatyá személyét.³⁷⁸ A most élő gyakorlat szerint a templomatyát az egyházközség képviselőtestülete választja hat évi időtartamra. A megválasztottat a püspök kinevezi.³⁷⁹

A templomatyá fáradozásai fejében a XVIII. században mentes volt a város lakóinak rendes szolgáltatásai alól.³⁸⁰ A múlt században már fizetése is volt, mert a templomnak és az alapítványoknak a híveknél levő kölcsönei után járó kamatok beszedése és az adóslevelek gondozása sok utánjárást kívánt. A várostól és a templompénztártól kapott évenként 10—10 forintot.³⁸¹ A Jézus Szíve misealapítvány kamataiból is élvezett bizonyos részesedést.³⁸² A város 1876-ban megszüntette a maga részéről a templomatyá tiszteletdíjának kiutalását. Ettől az időtől fogva részben a templom pénztárából, részben a kálvária pénztárából kárpótolták.³⁸³

Hornig Károly püspök (1888—1917) 1898-ban megszüntette a régi vagyonkezelési módszert. A híveknél levő kölcsönöket bevonta és a templomok, továbbá a vallásos jellegű alapítványok kezelését az alapítványi hivatalra bízta s pénzügyintézményként kezelte.³⁸⁴ A templomatyá munkája ekként jelentéktelenre esökkent. Csak a számadásokat készíti el a plébánossal együtt. Pénzt egyedül már nem kezel. Ezért megbízatása ma tiszteletbeli. Elismerésként megkülönböztetett helye van a templom szentélyében.

Névszerint a következő templomatyákat ismerjük: 1731—1743 körül Huszthy Györgyöt,³⁸⁵ 1748 körül Sipos Sándort,³⁸⁶ 1774 körül Farkas György.³⁸⁷ a század végén 1804-ig Hanzer János³⁸⁸ töltik be a tisztséget. Utóda Malkovics József.³⁸⁹ Őt 1807-ben Vucskies György³⁹⁰ váltotta fel. Utána Horváth György³⁹¹

következett 1821—33, majd Szigethy (Szigetváry) István³⁹² 1835—65, Szigethy János³⁹³ 1865—1881, Leposich Ignác³⁹⁴ 1882—1898, Leposich Viktor³⁹⁵ 1898—1918, Bereck Sándor³⁹⁶ 1918—.

2. A kántor.

A pap részéről végzett liturgikus ténykedésekbe a hívő nép az utolsó századok szokása alapján, anyanyelvén énekével kapcsolódik bele. Istentiszteletünk ilyen természete szükségessé tette a templomi hangszerek kezeléséhez, a népének oktatásához és a templomi ének vezetéséhez értő emberek alkalmazását.

Egyházi berendezettségünk a katolikus iskolák tanítóira ruházta ezt az ügynevezett kántori tisztséget.

Kaposvárott is ezt a helyzetet találjuk. Forrásaink némelykor egyenesen megmondják, hogy a tanító egyúttal orgonista is.³⁹⁷ De leginkább a jövedelmi összeírásokból tűnik ki a tanítók ebbéli foglalkozása, mert az összeírások részletesen feltüntetik a stólaból való részesedést az egyházi ténykedések: mint a temetés, zsolnározás, szentmisék után.³⁹⁸

A kaposvári tanítók működéséről nem sokat tudunk. De kevésbbé hízog az a kevés is, ami a forrásközlésekben fennmaradt. Tulok Ferenc 1806-ban így panaszkodik: »a kaposvári templomban zeng az ének a szentekről, a b. szűz Máriáról. De nem igazodik a szent mise menetéhez«. Elrendeli azért, hogy felajánlaskor, úrfelmutatáskor, áldozáskor a templomi ének alkalmazkodjék az oltáron folyó szent cselekményhez. A plébános eljárásából az látszik, nem hajtották végre Biró Márton püspök (1745—62) rendelkezéseit és nem vezették be a Szelepcsényi-féle énekjavításokat és miseénekeket. Tulok Ferenc ebben az időben vezette be a: »Dicsértéssel óh Mária« kezdetű könyörgő, valamint a »Menyországnak királynéja« kezdetű időszakos antifonát.³⁹⁹

A kaposvári esperesi kerület panasza 1821-ben a templomi ének és orgonálás alacsony színvonaláról⁴⁰⁰ tanúskodik, arról, hogy ebben az időben nem sokat törődtek a népének tanításával. Ha a megállapítást összevetjük Tulok Ferenc intézkedéseivel, azt kell mondanunk, Kaposvárt sem állt a népének helyzete jobban.

Orbán Gábor kántor-tanító (1822—52) úgy látszik, mint kántor is érdemes férfiú volt. Foglalkozott a régi egyházi énekek darabos rimelésének kijavításával, a régi énekszövegeknek a vallás komolyságához mért átírásával. E célból negyedévenként megjelenő folyóiratot is akart kiadni.⁴⁰¹

A múlt század második felében divott szokásnak hódoltak ifj. Mezey János és Bencz Márton kántorok is. Szerettek magános énekszólamokat énekelni. A hívek emiatt panaszt emelnek és kívánják a mindenki részéről ismert énekek bevezetését.⁴⁰² Vagyis a nép jobban megérezte, mint kántora, hogy a templomi ének a közösség éneke.

Később is panaszt hallunk a templomi énekekre. A panasz szerint a kaposvári plébánosok nem sokat törődtek az egyházi énekkel. Egészen ráhagyták a kántorokra. Ezek viszont évtizedeken át csak úgy falusi módon kezelték a kérdést.⁴⁰³ A nemtörődömség a század legelején érte el tetőfokát. 1903 előtt néhány évvel az urak miséjén egyházi zenét és izlésesebb énekeket adtak elő. Hatása alatt a régihez szokott nép egészen botrányos lázadásba tört ki.⁴⁰⁴

A kántori teendők többször elvonták a tanítókat iskolai kötelességük teljesítésétől. Részben ezért is kellett segédtanítókat alkalmazniok. Innen magyarázható, hogy 1778-ban, a nemzeti iskolák felállításakor a kaposváriak el akarták választani a tanítói teendőktől a kántoriakat. A nemzeti iskola megszervezését kimondó szerződésbe fel is vetlék ezt a kikötést. »Végre, ami a kántori hivatalt illeti, annak viselésére külön személt, hogy annál is inkább a tanításban miatta valami hátráltatás ne támadjon fogadni és békelyeztetni fogunk.«⁴⁰⁵ A szerződésnek ez a pontja is csak kívánság maradt. Szabó Ferenc gimn. és elemi isko-

lai igazgató 1818-ban újra megkísérelte a régi terv végrehajtását.⁴⁰⁶ Galamb György plébános is ugyanezt tette.⁴⁰⁷ Nem sikerült. Hasonló sorsa lett az 1853-ban felvetett ilyenmű javaslatnak is.⁴⁰⁸

1869-ben az iskola közsegésítése alkalmával⁴⁰⁹ a régi állapotot megszüntették és a tanítói, meg kántori munkakört szétválasztották.

Kaposvár városa, a 150 éves gyakorlatnak megfelelően, a kántorról való gondoskodást továbbra is a maga kötelességének tekintette. Ezért 1869-ben kántort választott⁴¹⁰ és azt Kaposvárra hozta.⁴¹¹

Az önálló kántor javadalmazásáról így gondoskodott. A régi kántortanítónak az iskolában természetbeni lakásuk volt. A város 1872-ig fenntartotta a régi állapotot 1872-ben az iskola szűk volta miatt a kántort kilakoltatta. Kárpótlásul évi 200 frt lakáspénzt állapított meg neki.⁴¹²

A kántortanító fizetésénél már a katolikus elemi iskola utolsó éveiben megkülönböztették a szorosan vett tanítói és kántori illetményt.⁴¹³ Az önálló kántori állás létesítése alkalmával átadták a kántornak a mesteri javadalom ingatlanainak használatát, a régi természetbeni járandóságot és az orgonálásért járó régi díjat.⁴¹⁴

1889-ben a plébánia gazdasági ügyeinek rendezése idején a város 600 o. é. forinttal megváltotta a kántor összes természetbeni járandóságát.⁴¹⁵ 1901-ben pedig 800 koronával az ingatlanok használatát.⁴¹⁶

A város képviselőtestülete 1902-ben Kutor Árpád megválasztása alkalmával a kántor fizetését évi 2.400 K-ra emelte fel, lakbérét pedig 700 K-ban állapította meg.⁴¹⁷ 1926 óta a koronának pengőre való átszámításától kezdődően a belügyminiszternek 118.303/1925. Bsz. körrendelete értelmében a város a kántornak a békében élvezett 2400 K fizetését a mindenkori zürichi jegyzés szerint számítható arany Koronában fizeti. Lakbérül a X. fizetési osztálynak megfelelő lakáspénzt utalja ki. A kántornak ehhez az illetményéhez jár még a stólában való részesedés.

A kántori állást a két első kántornál a város töltötte be.⁴¹⁸ A harmadiknál 1873-ban az egyházközség⁴¹⁹ Kutor Árpádot az 1889. évi egyezség értelmében a város képviselőtestületének katolikus tagjai választották.⁴²⁰ A most érvényben levő eljárás szerint az egyházközség képviselőtestülete a választásra illetékes tényező.

A kaposvári kántorok időbeli sorrendje ez:

1. *Iffy. Mezey János.* 1869—72. Született Óbecsén 1850-ben. Középiskoláit Kalocsán végezte. Meghalt Kunszentmártonban 1888. december 8-án. Rövid kaposvári működése alatt megnyerte a hívek és a városi tanács tetszését, akik külön kiállított díszoklevélben búcsúznak tőle. Saját szerzeményű több énekszövegen kívül »Istent dicsőítő énekkönyv a nagykunszentmártoni keresztény hívek részére« címen kiadta édesapjának, id. Mezey Jánosnak énektárát és gyűjteményes szerzeményét. Ez az énekeskönyv kedves és használt énekeskönyve a katolikus híveknek. A Bácskában és a Bánságban ma is közkézen forog. A kunszentmártoni Szent Márton temetőben ma is fennálló szép három tornyos temetői kápolna építése neki köszönhető.⁴²¹

2. *Bencz Márton.* 1872—73. Született 1843-ban. Pályázása alkalmával készített minősítési táblázat szerint orgonálása jó, bizonyítványai jók, de hangja nem érthető. Egy évi működés után, 1873. október 21-én meghalt Kaposváron.⁴²²

3. *Kecskés József.* 1873—1901. Született Bács-Topolyán 1841. március 9-én. Kántori tanítói oklevelét 1860-ban Kalocsán szerezte. Kántori és tanítói állomáshelyei ezek: Szeged Alsóváros (segédkántor), Csanlavér (segédkántor), Petrov-szello (h. kántor), Kecskemét (s. kántor), Tornya (h. kántor), Gyulavarsánd (kántortanító), Bácsföldvár (pusztaléplő), Kaposvár (kántor). 1866. május 15-én kötött házasságot Elek Jozefával. Házasságukból 16 gyermek született. Meghalt 1901. augusztus 15-én. Szép, magas bariton hangja volt.⁴²³

4. *Kutor Árpád*. 1902—1920. Született Nagyatádon, 1882. jan. 26-án. Középiskoláit Nagyatádon végezte. Kántori és tanítói oklevelét 1901-ben szerezte meg a csurgói állami tanítóképző intézetben. Mint a váci székesegyház segédkántorát választotta meg 1902-ben Kaposvár város képviselőtestülete. Kántori teendői mellett a róm. kat. elemi leányiskolában éneket tanított. Egyúttal a községi iparostanonciskola előkészítő osztályának vezetője is volt. 1920-ban állásáról lemondott, mert a szomszédos Toponáron kántornak megválasztották s az állami iskolához tanítónak kinevezték. Mint tanítót igazgatói címmel nyugdíjazták, kántori munkakörét azonban mind máig betölti.⁴²⁴

5. *Fleinig Alajos*. 1920—. Született Szőcsény pusztán (Somogy m.). Elemi és középiskoláit Pécsen végezte. A tanítóképzőt Pécsen és Csurgón. Középiskolai ének- és zenetanár képesítést Kolozsváron szerzett. Beuronban, a bencések egyházzenei főiskoláján 1931-ben korális tanfolyamot, 1932-ben a budapesti zeneművészeti főiskolán egyházzenei tanszakot végzett. 1908-tól 1920-ig, a román megszállásig, a kolozsvári főtemplom karnagya.⁴²⁵

3. Az egyházi.

A templom belső felszerelésének, berendezésének tisztántartása s a szent ténykedéseket végző pap mellett bizonyos fizikai munkák elvégzésére a legrégibb időktől kezdve férfiakat szoktak alkalmazni. A magyar nép dékának, sekrestyésnek, egyházfinek nevezi a templom szolgálatában álló eme egyéneket.

Az egyházi teendőit az 1815. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv foglalja össze.⁴²⁶ Az egyházi ügyel a templom tisztaságára, a templom felszerelését tisztán tartja, házassági esetekben a plébános rendelkezéseit a jegyesekhez eljuttatja. A templomban illetlenül viselkedőket figyelmezteti, a súlyosabban vétőket feljelenti, a perselypénzt összegyűjti. Főleg vásár- és ünnepnapokon a templomi szolgálat körül a plébános segítségére van, a körleveleket a szomszédos plébániákra elviszi. A nyers kiadások megtérítése mellett mossa a templomi fehérneműt. A múlt század hetvenes éveitől 1915-ig az egyházi volt a harangozó is.⁴²⁷

A dolog természete hozza magával, hogy 1815 előtt is ez volt az egyházi kötelessége. Volt azonban olyan is, amit az egyházlátogatási jegyzőkönyv nem sorol fel. Így a segítés a keresztelestől, esketéstől, temetéstől.

A templomi ruhák mosását 1815 után úgy látszik elvették tőle s valószínűleg a hívek látták el. Komesz György plébános (1860—1881) 1877-ben újra az egyházfira ruházta.⁴²⁸ Ujváry Ferenc 1882-ben az irgalmas nővérekre bízta.⁴²⁹ Ők végzik ma is.

Az egyházfit a plébános alkalmazta a város vezetőségének meghallgatásával.⁴³⁰ A múlt század hetvenes éveiben a plébános javaslatára az egyházközség vette fel.⁴³¹

Az egyházi munkájáért mentes volt a vármegyei és városi közmunkáktól, a katonai beszállásolástól, a személyi adófizetéstől, az uraságnak adni szokott ajándékok beszolgáltatásától. 1815 körül a templom pénztárából és a Jézus Szíve misealapítványtól kapott évi 12—12 frt-ot. Ő használta a templomnak a kápolna-alji dűlőben fekvő szántóját is. Pontos fizetését a város vezetősége és a plébános közösen állapították meg.⁴³²

A plébánia gazdasági ügyeinek 1889. évi rendezése óta a város 350 frt-ot fizetett a templom pénztárába. Ebből az összegből kapott az egyházi is.⁴³³ A lelkeskedő papság számának megnövekedésével egy férfi már nem tudta el látni a harangozó és egyházi teendőit. Kaposvár városa méltányolta a körülményeket s 1915-ben újra rendezte az egyházi alkalmazottak gazdasági helyzetét s megszervezte az önálló egyházi állását.⁴³⁴ Fizetése azonos a városi altisztek illetményével. Ezen kívül részesedést kap a stólailetekből s élvezi a régi dékáni föld jövedelmét.

Az ismert egyháziak időrendben a következők: Csizmadia Mátyás⁴³⁵ 1729 körül, Termes András⁴³⁶ 1743—48, Sebelics János⁴³⁷ 1778 körül, Billiczay Mihály⁴³⁸ 1784 előtt, Erdélyi József⁴³⁹ 1788 körül, Stephanovics József⁴⁴⁰ 1803—1819, Stephanovics György⁴⁴¹ 1819—1830, Csutorás János⁴⁴² 1831—1851, Szokoly Antal⁴⁴³ 1851—1859, Kopácsy Mihály⁴⁴⁴ 1864—1874, Simicz Ignác⁴⁴⁵ 1876—1877, Fichter Antal⁴⁴⁶ 1877 február—augusztus, Domján István⁴⁴⁷ 1887 augusztus 1—1915 márciusig, Szabó Lajos⁴⁴⁸ 1915 március—1916 november, Kovács István⁴⁴⁹ 1916 november—1917 március, Jáger János⁴⁵⁰ 1917 március—1918 január, Ujváry Endre⁴⁵¹ 1918 január—november, Horváth György⁴⁵² 1918 december 1.

4. Egyéb templomi alkalmazottak.

A mester nemcsak kántor, hanem harangozó is volt valamikor. A mult század elején azonban nem maga harangozott, hanem úgy látszik iskolás gyermekekre bízta.⁴⁵³ A tanító társadalmi helyzete városhelyen már a mult század közepén lehetetlenné tette, hogy harangozó is legyen. Kaposvár tanácsa Harray Ignác mesterrel 1853-ban, 1857-ben kötött szerződésében a mesternek csak a kántori és orgonista köteletségéről beszél.⁴⁵⁴ A városi hatóság kénytelen volt tehát a templomi harangozás elvégzésére külön embert alkalmazni. 1869-ben Szalay Károly volt a harangozó.⁴⁵⁵ Csak azt nem tudjuk, mely időtől kezdve. Szalay Károly után még ugyanazon 1869. évben Kopácsy Mihályt választja meg a város vezetősége erre az állásra.⁴⁵⁶ 1874-ben Emberadó József,⁴⁵⁷ 1876-ban Kiss Imre,⁴⁵⁸ utána 1877-től Domján István. Fizetésükről nem maradt fenn feljegyzés. A régi hitközség is fenntartotta a harangozó állását. Ő volt egyúttal az egyházközség hivatali altisztje. Fizetését 1877-ben az egyházközség évi 200 frt-ra emelte fel. Ebből 90 frt-ot kapott harangozás címén, 30 frt-ot a toronyóra kezeléséért.⁴⁵⁹ Domján István mellette egyházi is volt⁴⁶⁰ 1915-ben bekövetkezett haláláig. A város képviselőtestülete 1915-ben önálló harangozói állást szervezett. Fizetését évi 400 K-ban állapította meg.⁴⁶¹ Ez idő szerint városi altisztii fizetést kap lakbérrel és családi pótlékkal. Ezenkívül részesül a stólában. Domján István halála után Sándor nevű fia lett a harangozásban utóda, 1936-ban bekövetkezett haláláig. A jelenlegi harangozó Gyócsi György.

Amióta a régi falujellegű Kaposvár városiasodni kezdett, az orgona fujtatását nem vállalta szívességből senki. Kaposvár ezért már 1852-ben külön fujtatót alkalmazott. A fujtatónak, vagy amint a kaposváriak nevezték, az orgonanyomónak évi 18 frt 12 kr fizetését a város konvencióinak tábláján felvették az évi költségvetésbe.⁴⁶² A hitközség is fenntartotta az orgonanyomó állását és évi 100 frt fizetést szavazott meg neki.⁴⁶³ 1915-ben a város külön orgonanyomói állást létesített.⁴⁶⁴

Régebbi évekből névszerint Drexler Jánost⁴⁶⁵ és Emberadó József⁴⁶⁶ megvakult városi hajdut ismerjük, mint orgonanyomót! 1911-ben Szabó Lajos⁴⁶⁷ végezte, most Meretei János látja el ezt a munkát.

VI. Fejezet.

Templomok.

1. *A plébánia-templom.* Az első templom. — A második templom. — A második templom leírása. — A második templom vagyoni helyzete. — A harmadik templom. Előkészületi évek. — Az építés története. — Javítások, átalakítások. — A harmadik templom leírása. A templom külseje. — A templom belseje. — Ablakok. — Festménydíszítés. — A főoltár. — A mellékoltárok. — A Szent Antal szobra. — A szenteltvíztartók. — A szószék. — Pastoforium. — Padok stb. — Felszerelés. — A templom vagyoni helyzete. — 2. *A Szent Imre templom.* Történelmi bevezető. — Előkészítő tárgyalások. — A templomépítő bizottság és munkája. — Az építés megkezdése. — A templom leírása. — Számadási mérlegek.

1. A plébánia-templom.

Az első templom.

A kaposvári jelenlegi plébánia-templom ezen a helyen a harmadik, mert előtte már két templom állt itt.

Az újraterlepillt Kaposvár első temploma a Rákóczi-időket átvészelt sövényből készült templom volt. Kaposvár 1704-ben, illetve 1706-ban történt elpusztulása és 1713-ban kezdődött újraterlepillése között levő évek helyi viszonyait nem ismerjük. Nem tudjuk megállapítani az 1702-ben épült templom pusztulásának mérvét sem. Az említett 1712. évi összeírás kifejezése csak arra utal, hogy a templom megrongálódott, tehát egyébként megmaradt. Az elpusztult város határában és a környéken néhány család élt. Minden valószínűség mellett szól, hogy nem hagyták a templomot összedőlni. A későbbi körülmények is megengedik azt a következtelést, hogy a kaposvári újraterlepillők a meglevő templomot vették át. Az 1715. évben plébániát alapító hívek — bármennyire is meg volt az építési anyaguk — de csekély számuk miatt nem építhették meg egy évben a plébánia-templomot, a paplak egyrészt és az iskolát, mert ekkora munka gazdasági erejüket valóban felülmúlta. Az előző években pedig még kisebb számuk miatt új templom építésére nem is gondolhattak. Vörös József, az első plébános viselkedése is erre mutat. 1719. év tavaszán templomát annyira rossz állapotban levőnek látja, hogy sürgős javításra kell gondolnia, mert a hideg idő beálltával már alig tudná benne a szentmisét bemutatni.¹ Ha 1712-ben, vagy 1715-ben épült volna a templom, négy, esetleg hét év elmultával még az ilyen faalkotmány sem pusztult volna el ennyire. A plébános eljárása azt árulja el, hogy a templom okvellenül korábban épült. Más szóval a templomot nem az újraterlepillők, hanem még elődeik építették.

Az első templom magán hordja a kezdetleges életviszonyokat. A helytartótanács 1733 január 24-éről kelt rendelete értelmében végzett összeírás alkalmával a kaposvári járás főszolgabírája így írja le: »Kaposvár mezővárosnak van omladozó állapotban levő anyatemploma, amely alapjától kezdve fagerendákból és rájuk illesztett sövényből készült. Hossza 27, szélessége 9 lépés. Szentélye a templom egész hajójával együtt belülről deszkával, kívülről régisége miatt már pusztuló fazsindellyel fődött. Sekrestyéje hasonlóképen fából készült és szomszédos a szentéllyel. A templomban három oltár van. És pedig: a főoltár a szentélyben, szenteknek mostanában felállított festellen néhány szobrával. A másik kettőt a szentélyen kívül, a templom hajójának a jobb és bal oldalán helyezték el és szentek néhány képével látták el. Láthatunk benne ugyancsak fából készült kórust, amelyen hordozható orgonát helyeztek el.«² Fatornyában 1726-ban két harang csüngött.³ Belső felszerelése szerény, szegényes.⁴

Eredetileg a Boldogságos Szűz tiszteletére szentelték a templomot.⁵ Ezt a főszentelési címet az akkori idők szokása szerint többször is megváltoztatták. 1726-ban mint Szent Péter és Pálról elnevezett templomot ismerik.⁶ 1732-ben

a Szentháromság tiszteletére épült szentlegházaként említik.⁷ Az első változtatáson a barokk idők szelleme érzik. A barokk szerette tudniillik az apostolok tiszteletét. A második változtatásban az akkortájt virágzásnak indult Szentháromság kultuszának hatását ismerjük fel.⁸

A templomnak semmiféle ingatlan vagyona nincs. Jövedelme eleinte semmi sem volt. Később egyedül a perselypénz. Ez 1736 körül évenként körülbelül 8 forintra rugott.⁹

Gerendákkal való megtámasztással a templom valahogy állott.¹⁰ De 1736-ban már annyira roskadozó állapotban volt, hogy a közeli összeomlás veszedelemre fenyegette. A templomokat összeíró megyei bizottság újra megállapítja, hogy egészen új templomra volna szükség.¹¹

A második templom.

A templomépítés ügye nem tűrt halasztást. Vörös József plébános eljárása legalább is erre vall. Még ugyanazon 1736. évben Acsády Ádám veszprémi püspök (1725—44) megbízásából a régi sövény templomot lebontja és a régi helyen leteszi az új templom alapkövét.¹² Ettől kezdve 12 éven át folyik az építkezés.

Első tekintetre hosszúnak tűnik fel ez az idő. De gondoljuk meg, hogy Kaposvárnak 1748-ban nem volt még 1200 lakosa sem.¹³ Előtte való években még ennyi sem volt. S ez a viszonylag kevés számú, nem régen meglepült, éppen ezért nagyon is szegény hívő nép téglából megépített egy erős szerkezetű, 34 méter hosszú, 9·47 méter széles, 9·82 méter magas boltíves templomot. Hozzá 6·5 méter széles, 9·18 méter hosszú, 5·71 méter magas sekrestyét, 35·47 méter magas tornyot,¹⁴ Ekkora munka és áldozatkészség láttára tisztelettel kell megemlékeznünk erről az építő nemzedékről. A hívek többszörös adományáról Sipos Sándor templomátya kimutatást készített.¹⁵ A kimutatás elveszett, így a hívek hozzájárulásának mértékéről nincs tudomásunk. Az egyetlen Vidákovics Ferencről jegyzi fel a halottak anyakönyve, hogy a templom kiváló jótevője volt.¹⁶ A híveken kívül két nagyobb adomány segítette az építést. Herceg Esterházy Pál Antal kegyúr 300 forintot adományozott. Vörös József volt kaposvári plébános pedig végrendeletében ugyanekkora összeget hagyományozott a szent célra.¹⁷

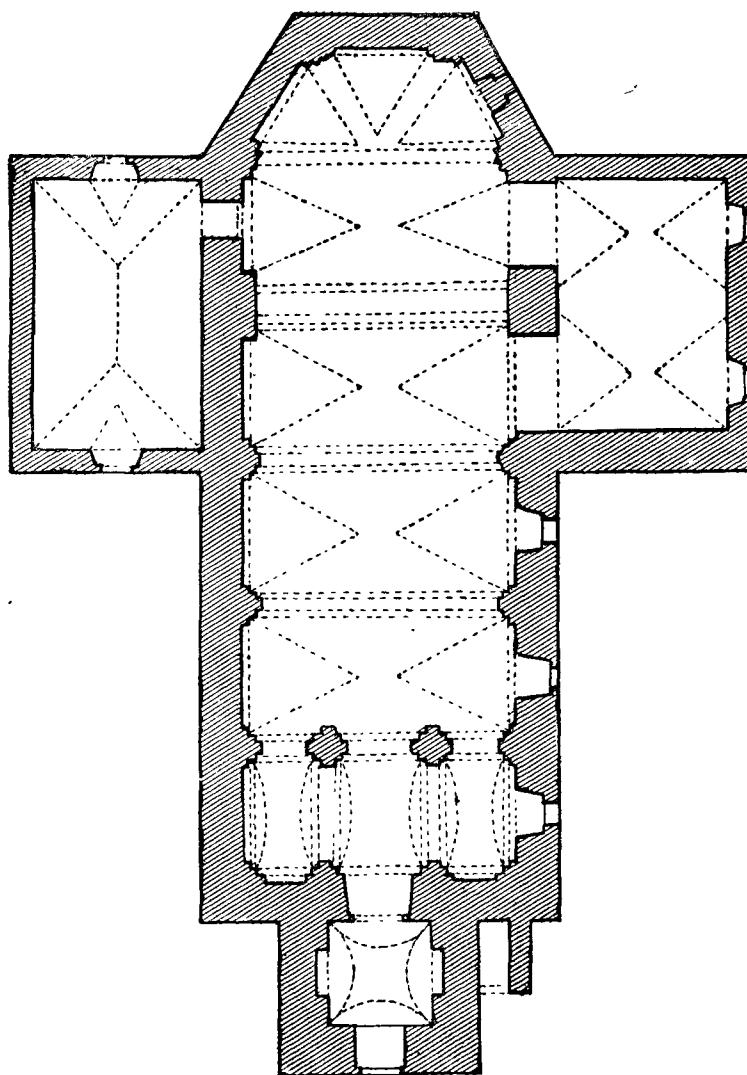
Az építés lefolyását nem ismerjük. A templomnak ideiglenesen volt téglaegetője.¹⁸ Ez a körülmény és a hosszú építési idő azt mutatja, hogy az építést úgy folytatták, amint építési anyaguk volt. 1743-ban az egész templomot tető fedte. Szentélyének és sekrestyéjének boltozata ekkor már készen volt. A hajót akkor boltozták. A torony a tetőzet magasságában állott.¹⁹ 1748-ban végre az egész templom elkészült. Belső berendezése még nem volt teljes. Fölszentelve sem volt. Az istentiszteleteket mégis végzik benne, azzal az érdekes megindokolással, hogy a régi templom helyén épült.²⁰

Az új templomot a Szentháromságról nevezték el.²¹ 1778 és 1815 között a fölszentelési címet a Nagyboldogasszonyra változtatták. Okát nem ismerjük. A felszentelési cím megváltoztatása valószínűen az 1796. évi átalakítás idején történt.²²

Ez a templom többszörös javításokkal 1885-ig állott fenn. Nagyobb változáson 1794—98-ig ment át. Ezekben az esztendőekben elsősorban a templompénztár, azután több jótévő költségén a sekrestyével szemben oratoriumot, föléje, valamint a sekrestye fölé oszlopokon nyugvó két oldalkórust építettek. Az építéshez szükséges téglát és fát Esterházy Miklós herceg adta.²³ Ezzel a megoldással akarták a templom régóta kíváncsított befogadó képességét megnövelni.²⁴

A mosi említett átalakításkor sírboltot is készítettek az oratorium alá.²⁵ 1885-ben, a harmadik templom megépítése idején a sírboltot nemcsak kívülről nyíló lejárattal, hanem a sírűregeket is betemették.²⁶

A templom szilárd épület volt. Megfelelő gondozással még soká dacolhatott volna az idő viszontagságával. Azonban a város lakóinak nagymérvű megsza-
porodása következtében a folyton növekvő igényeket nem tudta kielégíteni. Új, na-
gyobb templomra volt már régen szükség. Az építendő templomot a régi helyére
tervezték, ezért az új, a harmadik templom építése előtt, 1885 tavaszán lebom-
lották. Az egész épületből csak a tornyot hagyták meg.²⁷ A második templom

A második templom alaprajza.

138 esztendő viszontagsága után rendeltetését befejezte. Engednie kellett az
élet feltörő követeléseinek.

A templom anyagát, különösen igen jó állapotban megmaradt tégláit, be-
építették az új templomba. Főoltárát valamelyik egyházközség vette meg. Nevét
nem tudjuk. Szobrait és képeit a hívek széthordták. Az ezüst szent edényekből
csináltatták a mostani templomnak ma is használatban lévő kelyheit. A Szűz
Mária oltárán levő s üvegbúra alatt elhelyezett kisebb Szűz Mária szobor ezüst
ékeségeit az új templom öröklámpája anyagául használták fel.²⁸

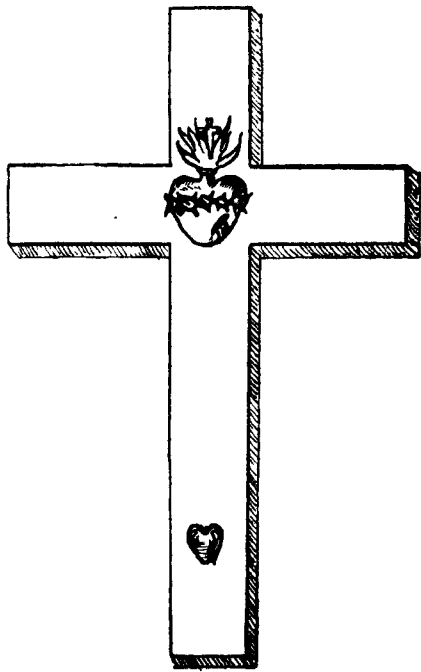
A második templom leírása.

A kaposvári Nagyboldogasszony egyháza külsőleg nem mutatott külön stílusbeli jellegzetességet. Bergel József volt kaposvári orvos szerint »falusias kinézésű«. ²⁹ (Képmelléklet 15. sz.) A harmadik templom felszentelése idején a régi templomról való megemlékezés szerint »külsőleg magtárhoz hasonlított. Belseje a középkorra emlékeztetett a feleszirizelt képek légioi által: az oltárképek pedig mindenre, csak nem bibliai jelenetekre emlékeztettek.« ³⁰ A megállapításban lehet túlzás, de annyi bizonyos, hogy a második templom belseje szegényes volt. ³¹

Belső berendezéséről csak töredékes képet tudunk alkotni.

A szentélyben állott a jellegzetes barokk izlésű oltár. ³² Az oltár asztalán oltárszekrény. Az oltár asztalától különálló, az oltár mindkét oldalán két egymás mögött álló oszloppal díszített felépítmény. Ennek közepén helyezték el a Nagyboldogasszony képét. Az oltárkép díszítésére és fenntartására Bózsa Katalin előttünk ismeretlen időben 66 forint 15 kr. alapítványt tett. ³³

A felépítményen állott az evangélium oldalán Szent István és Szent Péter, a szent lecke oldalán Szent László és Szent Pál szobra. Úgy látszik, az egykor való Szent Péter és Pál felszentelési címtől nem tudtak teljesen megválni. A két

A második templom Jézus Szíve oltárán a Szent Szív szobra helyett felállított kereszt. (Jézus Szíve Hírnöke 1894. évf. 2. sz. 35. l.)

magyar szent szobrának elhelyezésén az építés idejének barokk hatása látszik. Ez a kor szerette a szentek tiszteletén kívül a vallásosságot a nemzeti érzéssel összekötni. A főoltár a mellékoltárokkal együtt 1885-ben, a templom lebontása idején, rozszant, kopott volt. ³⁴

A mellékoltárok közül ismerjük a kórus alatt álló ³⁵ Szűz Mária oltárát. Rajky János plébános (1738—1751) hagyatékából készült. ³⁶ Az oltáron állott a még ma is meglévő Szűz Mária szobor. A szobor korát nem ismerjük. Testtartásának modorosságából, az arc kedves kerekességéből arra következtetünk, hogy a XVIII. századból származó vidéki manka. (Képmelléklet 36. sz.) Ezen kívül az oltár asztalán üvegbúra alatt állott egy másik, nagyságra kisebb Szűz Mária szobor is. A szobor karján a kis Jézus, feje fölött körben csillagok. A kis Jézus kezében a világot ábrázoló földgömb, a Szent Szűzében jogar, lába alatt a hold, feje körül a dicsfényt jelző koszorú. ³⁷ A szobor felsorolt ékességeit Vály János kaposvári hercegi jogtanácsos ezüstből csináltatta. ³⁸

A déli oratoriumban az oratorium keleti falához támaszkodott a Jézus Szíve oltára. A most mondott Vály János állíttatta, ³⁹ valamivel 1804 előtt. ⁴⁰ Végrendeletében úgy intéz-

kedett, ha életében nem tehetné, akkor hagyatékából helyezzenek az oltáron lévő keresztre ezüst szívet, az oltár elé pedig függessenek öröklámpát. ⁴¹

A XIX. század elején a Szent Családnak és Szent Szilveszter pápának volt a templomban mellékoltára. ⁴² Később e két oltárt Szent József és Szent Anna tiszteletére változtatták át. Időpontját nem tudjuk. ⁴³ Amaz a déli oratorium oszlopa előtt, emez a sekrestye ajtajától jobbra állott. ⁴⁴ A két mellékoltár eredetéről és sorsáról a ma élő nemzedék semmire sem emlékszik.

A szószék a szentély északi oszlopának nyugati oldalán állott. Májbarnára

festett egyszerű faalkotmány. Az irgalmas nővérek Kaposvárra jövetele előtt (1873) még terítő sem volt rajta.⁴⁵

Külön keresztelőkút nem volt a templomban. Helyette a sekrestye bejáratától balra, a templom falába vájt üregbe helyezték a keresztvizet tartó, fedővel ellátott rézedényt.⁴⁶ A sekrestye ajtaja fölött helyezték el a Biró Márton-féle Szentháromság szobrot.

Az orgona kórusán a 11 változatú orgona állott.⁴⁷

Még harangokkal látták el legjobban a templomot. 1748-ban három harangja volt.⁴⁸ Pár év múlva még eggyel szaporították.⁴⁹ 1764 körül egyik kaposvári hívő hagyományából ötödik harangot szereztek be.⁵⁰ Amint a harangok elpusztultak, Kaposvár város gondoskodott pótlásukról. Így történt 1815-ben.⁵¹ 1853-ban a város egyszerre három harangot rendelt, mert kettő megrepedt. Csak ekkor pótolták a szabadságharc idején elvitt nagy harangot is.⁵² A G hangú új nagy harang felírása ez volt: »Öntette Kaposvár mezővárosának közönsége 1853-ban Öntötte Schaudt András Pesten.« A felíráson kívül a Boldogságos Szűz, Szent Péter és Pál apostolok képei díszítették. Súlya 11 mázsa 35 font. A második harangon ugyanezen felírás mellett az egyik oldalon Nepomuki Szent János, a másik oldalán Szűz Mária képe volt látható. Súlya 5 mázsa 39 font. A harmadik harang súlya 2 mázsa 22 font. Leírását nem ismerjük. A lélekharang 50 fontos volt.⁵³ Utoljára 1872-ben szerzett be a város 25 mázsa és 52 fontos harangot. A harangon felül ez a felírás állott: »Szűz Mária Isten anyja esedezz éretlünk«. Alatta következett a város vezetőinek névsora. A nevek alatt a következő szöveg: »Isten dicsőségére és a hívek örömére készítette a kaposvári hitközség 1872.« Azután következett a cég megnevezése: »Öntötte Hilzer Ignác Bécsújhelyen«.⁵⁴

A kórus alatt egyszerű festetlen gyóntatószék állott. A templom egyébként tele volt különféle zászlókkal.⁵⁵

A szegényesnek mondható egyéb felszerelésről lásd Statisztikai mellékletek 3. szám.

A második templom vagyoni helyzete.

A második templom még 1748 előtt örökölt egyik kaposvári hívőtől kis szőlőt.⁵⁶ Az adózás alól nem mentesítették. Ezen kívül termésének költségén kellett megműveltetni. A templomra nem sok értéket jelentő vagyont Bajzáth József püspök (1777–1802) rendelkezésére eladták és árát a templom pénztárába utalták.⁵⁷

Esterházy Pál Antal kegyúr 1740 körül Kenderesújfalun (ma Répáspuszta) adott a templomnak korecsmái bérletet. A kb. 50 évig fennálló bérlet nem jelentett nagyobb jövedelmet.⁵⁸

A halottak kiharangozása eleinte ingyenes volt. Később azoktól kértek díjat, akik a templom építéskor nem adakoztak. A templom szegénysége miatt nem tudjuk mely időtől kezdve, a harangozási illeték fizetését mindenkire kötelezővé tették. De amint alább a templom jövedelmeinél látjuk, ez sem jelentett nagyobb bevételt.

1853-tól kezdve a harangok beszerzési költségeinek fedezésére a város tanácsa maga szedte a harangozásért járó összegeket. A nagyharang után járó díjtételeket megtartotta magának és csak a kisebb harangok után járó jövedelmet adta át a templomnak. Korábbi határozatát ezzel az eljárással megváltoztatta. A templom itt is a rövidebbet húzta.⁶⁰

A múlt század második felében úgy is akartak a templom helyzetén segíteni, hogy a városi tanács engedélyével Tomics cukrász a templom telkén, köz-

vetlen az iskola mellett 10 négyszögöl területen cukrászsüzletet nyitott.⁶¹ A cukrászboltot 1885-ben az új templom építése idején szüntették meg.

A templomnak volt másfél kat. hold szántója. Már az 1815 évi egyházlátogatási jegyzőkönyv is említést tesz róla. A templom szempontjából azonban semmit sem jelentett, mert jövedelmét az egyházi kapta.⁶² A templomnak fő jövedelmét tehát a perselypénz, hagyományok és adományok tették.

Egyéb jövedelme volt még a nagypénteki szentsír-pénz, a céhek bírság-pénze, továbbá a felajánlott gyertyák fölöslegének ára.⁶³ Ez utóbbi bevételek csekély összegre rugtak. A kaposvári második templom sem mondható tehát gazdagnak. Nem csoda, ha az 1874. évi vagyonmegállapító bizottság a templom drágaságai között csak egy nagy ezüstlámpát, egy egészen és egy félig ezüst-kiadhat talált.⁶⁴ A templom jövedelméből fedezték az istentisztelettel kapcsolatos kiadásokat. Belőle pótolták a berendezést és felszerelést. Ezenkívül a templompénztár terhére végezték a templom kisebb javításait. A maradékot a nagyobb javításokra tartották fenn.⁶⁵

A templompénztár jövedelméről ezeket tudjuk. 1755-ben egész évi jövedelme 6 forint.⁶⁶ 1764-ben 77 forint 80 dénár. Ugyanekkor kiadása (gyertyára, vattára, olajra, harangkötélre) 53 forint 90 dénár.⁶⁷ 1775-ben 100 forint tőke-pénze volt. A tőke 6 forint kamatot hozott. Egyéb jövedelme a szőlőből és korcsmabérletből 50 forint 40 krajcár, hagyományokból kb. 30 forint 60 krajcár, perselypénz 60 forint 55 krajcár, harangozások után 20 forint 55 krajcár.⁶⁸ 1778-ban az évi jövedelem 205 forintra rug. Késpénze 130 forint. Kölcsönben 250 forintja volt. A szőlő- és korcsmabérlet után 58 forint. Kamat 15 forint. Hagyományokból, adományokból kb. 67 forint. Harangozás és bünteléspénz 24 forint.⁶⁹ Rendes számadás erről a templomról csak kettő maradt fenn. Az egyiket itt bemutatjuk, az 1811–12. katonai évről.⁷⁰ A számadás számszerűség szempontjából hibás.

BEVÉTEL.

1. Mult évi maradvány	101 forint 19 és 1/2 krajcár
2. Szalay Veronika 114 forint 17 krajcár alapítványa után az uradalom kamatot térít	12 » 21 » 1/2 »
3. Az uradalom 296 forint 36 krajcár tőke után kamatot térít	21 » 20 »
4. U. az 340 forint tőke után	18 » 12 »
5. U. az 21 forint 38 krajcár tőke után	2 » 14 »
6. Rebetics János tartozása	37 » 32 »
7. Pallér József 25 ft 46 kr tőke után térít	2 » 39 »
8. Vitászovics Simon egyszer 20 ft 19 kr, egy- szer 61 ft 6 kr után térít	8 » 45 » 1/4 »
9. Vucskics György 49 ft 30 kr után térít	5 » 13 »
10. László József 28 ft 34 kr és kamatai fejé- ben visszafizel	31 » 33 »
11. Rottkay Ferenc 57 ft 48 kr tőke és kamatai fejében visszafizet	64 » 14 » 3/4 »
12. Domján László 28 ft 51 kr tőke után ka- matot térít	3 » 10 »
13. Németh János 12 ft 5 kr tőke után térít	1 » 20 »
14. Dörcei József 11 ft 15 kr után térít	1 » 10 »
15. Kaszaliczki Vencel 40 ft tőke után térít	4 » 47 » 1/2 »
16. Prevalek Ferenc 60 ft tőke után térít	7 » 11 » 1/2 »
17. Tolnai László 20 ft tőke után térít	1 » 24 »
18. Tóth Ferenc 20 ft tőke után térít	— » 30 »
19. Kordé Anna 85 ft után térít	4 » 02 »

20.	Szent sír bevétele	7 forint 09	krajcár
21.	Perselypénzből	9 » 40	»
22.	Harangozás után, gyertyából, büntetéspénz . .	96 » 04	»
23.	Magyar József kegyes adománya	15 » 00	»
Összesen:		411 forint 59	krajcár

KIADÁS.

1.	Szent János kápolnához harangkötél; 1½ font olaj	3 forint —	krajcár
2.	Két font tömjén	3 » 12	»
3.	Három font olaj	4 » 12	»
4.	Kordé Annának kölcsön	85 » —	»
5.	Hitoktatási jutalmakra	6 » 12	»
6.	Tolnai Lászlónak kölcsön	20 » —	»
7.	Husz font gyertya	52 » —	»
8.	Tóth Ferencnek kölcsön	20 » —	»
9.	Ácsnak a harangok javításáért	— » 24	»
10.	Egyházfi fizetése	12 » —	»
11.	Szatmári Károlynak kölcsön	10 » —	»
12.	Somogyi Ádámnak kölcsön	50 » —	»
13.	Rottkai Ferenc kovácsnak a nagyharang láncáért	2 » 30	»
14.	Ozv. Scheffinének 3 drb harangkötélért . . .	29 » —	»
15.	Papir, pecsétviasz	1 » 15	»
16.	Vucskics Györgynek kölcsön	50 » —	»
Összesen:		348 forint 45	krajcár
Bevétel:		441 » 59	»
Maradvány:		63 forint 14	krajcár
F. évi hátralék:		40 » 47½	»

A templompénztárnak föl nem használt pénzét kamatra kiadták, vagy az Esterházy-uradalomnak, vagy pedig a kaposvári hívőknek.⁷¹ Ez az eljárás abban az időben a hitelezésnek egy tekintélyes alakja volt. A templompénztárnak ki-helyezett összegeiről bemutatunk két kimutatást. Az első 1815-ből való.

Év	Kölcsönvevő	Összeg		%	Kamat	
		Ft	kr		Ft	kr
1800	Esterházy uradalom	296	36	6	17	45 ¾
1806	Esterházy uradalom	340	08	6	20	24
1806	Esterházy uradalom	114	17	6	6	50 ½
1806	Rebelics János	37	32	6	2	15
1807	Pallér József	25	46	6	1	30
1808	Esterházy hitbizomány	21	38	6	1	15
1807	Vucskics György	29	30	6	2	56 2/5
1808	Vilászovics Simon	61	06	6	3	39 3/5
1808	Dőrei József	11	15	6	39	— 3/5
1809	Domján László	28	54	6	1	40 4/5
1810	Németh János	12	05	6	—	43 1/5
1810	Prevalek Ferenc	60	—	6	3	36
1811	Kaszaliczki Vince	40	—	6	2	24
1812	Tolnai László	20	—	6	1	12

Év	Kölcsönnevő	Ft	kr		Ft	kr
		Osszeg		‰	Kamat	
1812	Tóth Ferenc	20	—	6	1	12
1812	Kordé Julianna	85	—	6	5	06
1812	Somogyi Ádám	40	—	6	2	21
1812	Szatmári Károly	10	—	6	—	36
1813	Vucskics György	50	—	6	3	—
Összesen:		1364 ft	6 kr		81 ft	34 $\frac{1}{5}$ kr

1876-ban a templomnak 855 forint 90 krajcár megtakarított pénze volt. Akkor kilenc kaposvári hívőnek adták kölcsönbe, ugyancsak 6 ‰-os kamattal telekkönyvi biztosíték mellett.⁷²

1.	Czompó Györgynél	21 ft	— kr
2.	Kovács Lajosnál	42 »	—
3.	Kovács Istvánnénál	300 »	—
1.	Puspán Mihálynénál	92 »	—
5.	Vaszary Istvánnál	53 »	— »
6.	Kordé Józsefnél	85 »	40 »
7.	Nagy Rozáliánál	31 »	50 »
8.	Szalai Józsefnénál	105 »	— »
9.	Lendvai Józsefnél	126 »	—

A harmadik templom. Előkészületi évek.

Régen ismert dolog volt a második templom kicsisége. A templom átalakítására, vagy új templom építésére elhatározó lépés mégsem történt, mert nem volt a dolog élére álló ember.

A templom építésére az elindítást Markovics János veszprémi székesegyházi kanonok, Kaposvár szülötte adta meg. (Képmelléklet 11. sz.) 1865-ben 3000 forintot adományozott a kaposvári templom megnagyobbítására. A nyomában támadt lelkesedést gyűjtésre használták fel és a kaposváriak mindjárt 1900 forintot jegyeztek. Már a következő évben meg akarták építeni a templomot. A terv nem sikerült, mert az előirányzott 18000 forint költség fele sem jött össze.⁷³ A gyűjtést azért tovább folytatták.⁷⁴ Markovics János végrendeletében újra megemlékezett szülővárosáról. 1873-ban bekövetkezett halálakor a már említett 3000 forinton felül még 7000 forintot hagyományozott az építendő templomra.⁷⁵

A gyűjtési mozgalom közben sohasem pihent. A gondolat ébrentartásában kétségtelenül érdeme van az egyébként szabadelvű Somogy című kaposvári heli-lapnak. Az ujság megjelenésétől kezdve állandóan hirdette a templomépítés szükségességét. Hol szeliden, hol meg keményebb hangon ösztönözte a város katolikusait új templom megépítésére.⁷⁶ Az írás vége mindig ez: a székváros temploma kicsiny a város lakóinak és a vidékről templomba járó hívek befogadására. Nagy részük földetlen fővel áll a templomon kívül, aki meg be akar jutni, annak órákkal előbb kell a helyét elfoglalnia. A folytonos ösztökélésnek eredménye lett az, hogy 1876-ban már 19.000 és néhányszáz forintra emelkedett az építési alap.⁷⁷ Ekkor az egyházközség tanácsa hozzá akart fogni az építéshez.

Heindlhoffer Antal kaposvári építész kétféle tervet dolgozott ki. Az egyik a templom kiszélesítésével akarta a kérdést megoldani. A másik terv a főbejáratot délre kívánta tenni és a főhajót ennek megfelelően északnak, a plébánia-kertben felépíteni úgy, hogy azért a régi templom is megmaradt volna s az új templomnak nagyobb előcsarnokául szolgált volna. Ez utóbbi esetben a templomot őrtornyokkal akarták ellátni.⁷⁸ Az első, az olcsóbb terv 27 000 forint, a

második, a drágább 58.000 forintról szólott. De még az olcsóbb terv megvalósítására sem volt elegendő pénz.⁷⁹ Így az építési összeg biztosításában vissza kellett térni a régi gyűjtési rendszerhez. A további eredményekről részleteiben nem tudunk, csak annyit, hogy 1885-ig az építési tőke kb. 25.000 forintra emelkedett.⁸⁰

Az építés története.

Ujváry Ferenc plébános hivatalba lépése után, amint a helyzettel megismerkedett, azonnal hozzáfogott a templomépítés ügyéhez. A régihez új pénzszervezési módokat eszelt ki. Híveit házról-házra járva, kötelező nyilatkozat aláírására bírta rá.⁸¹ A jegyzett összeget azok apró részletekben törleszthették. Ezzel és egyéb leleményes fogásokkal újabb 15.000 forintot szerzett »a szegényebb iparosokból álló, de különben is már erősen megterhelt közönségtől«.⁸² Megkereste kérésével hg. Esterházy Miklós kegyurat is. A herceg 3000 forintot adományozott.⁸³

Ilyen pénzbeli felkészültséggel megkezdte a nagy munkát. Az építés gyakorlati végrehajtását társadalmi úton, templomépítő bizottság megszervezésével intézte el.⁸⁴

A templomépítő bizottság az építésre beérkezett 11 pályázó⁸⁵ közül Tandor Ottó budapesti műegyetemi tanár tervét fogadta el.⁸⁶ Magával az építéssel a nagykanizsai Hirsch és Bachrach céget bízták meg. A vállalatnak Geizler Mór volt az építész. Mellette Koch János budapesti üzemvezető látta el a főpalléri teendőket. Ez a cég építette ugyanakkor Kaposvárott a közös hadsereg laktanyáját. Ezért olyan előnyös ajánlatot tudott tenni, mint senki más. A teljes építési költség 42.000 forintot tett ki,⁸⁷ ablakok és belső felszerelés nélkül.

1885 húsvét keddjén kezdték el a régi templom lebontását és azonnal hozzáfogtak az új építéséhez is.⁸⁸ Állandóan 10–50, nagyoobrászl kaposvári kőműves dolgozott az épületen.⁸⁹ Számításaikat különös szerencse kísérte. Igen szép, hosszú ősz mellett felépült az egész templom. Csak a torony külső vakolása maradt a következő évre. Az ideiglenes ablakok elhelyezése után Úrjövét első vasárnapján megkezdtek az új templomban a misézést.⁹⁰

Az új templomnak nem volt még belső berendezése, felszerelése és ablakai. A berendezési tárgyak egyesek áldozatkészségéből létesültek. Mind kaposvári iparosok munkája.⁹¹ Az egész berendezés elkészítését Czobor Béla, a Műemlékek Országos Bizottságának ügyvezetője irányította.⁹²

Az adakozóra nem talált berendezési és felszerelési tárgyakat 1886 farsangján rendezett közvacsora jövedelméből fizették ki.⁹³

A templom megépítésével egyidejűleg rendezték a templom környékét is. A templom dombját leszállították. Telkének a plébánia kertje és a Fő-utca felé eső részét a beomlás ellen a föld színéig téglabástyával látták el. A főhomlokzat előtt, a tér felől lépcsőket építettek s a templom terét lapjára fektetett téglával burkolták.⁹⁴

A hiányzó belső és külső munkák, valamint a torony bevakolása 1886 nyarán befejeződtek.⁹⁵ Ezek után az év szeptember 8-án Kovács Zsigmond veszprémi püspök (1877–87) az új templomot, a kaposváriak büszkeségét hivatalosan megáldotta és rendeltetésének véglegesen átadta.⁹⁶

Javítások, átalakítások.

A harmadik templom megépítése óta 1931-ig jelentősebb változáson nem ment át. Ebben az évben, lelkipásztori érdekből, a sekrestyét 5000 pengő költséggel Kappéter István tervei szerint megnagyobbították.⁹⁷ Világítását többször tökéletesítették.⁹⁸ 1927-ben az orgonán végeztek nagyobb átalakítást.⁹⁹

Kívülről javítani többször kellett.¹⁰⁰ Legutóbb 1935-ben. Kaposvár városa

ekkor szerződéses kötelezettségének eleget kívánván tenni, a templom külsejét és környékét alaposan helyrehozta, illetve rendezte.¹⁰¹ A templom most megfelelő külsőben, izléses keretben dísz a városnak.

A templom külső tatarozási alkalmát felhasználták a templom egész belsejének átalakítására is. A lepergett 50 esztendő sürgette már a templom újrafestését, mert a régi sötétkék és sötétszürke festés elporladt. Ezért Leszkovszky György budapesti festőművésszel az egész templomot újra festlették.¹⁰² 1886-ban a templom belsejében, az oldalhajóban, két boltozatközben, a kolostortemplomok mintájára két oldalkórust építettek. Az oldalkórusok a templom alsó részét sötétlété tették. A hívek sem szívesen tartózkodtak itt. Az oldalkórusokat a templom belső általános térhatásának nagy nyereségére eltávolították.¹⁰³ A sötét szentély déli falán ablakot nyitottak. Egyúttal a templom egész berendezését vagy megújították, vagy a régieket átalakították.¹⁰⁴ 1936 után pedig folytatódóan kicserélték az összes régi szobrokat.

A harmadik templom ma belülről meleg hangulatú, imádságra gerjesztő istenháza. Mellette művészi izlést is árul el. Méltó a naggyá fejlődött Kaposvár városi jellegéhez és műveltségéhez.

A harmadik templom leírása. A templom külseje.

A kaposvári Nagyboldogasszony plébánia-templom a Kossuth-tér északi szélén épült. Fekvése keletelt.

A tervező a múlt század közepének, a romantikus kornak a hagyományait követte, amikor a templomot román építészeti modorban akarta felépíteni. Az épület külső megjelenése nem ad egységes áttekinthető képet. A több, kisebb torony, a tetőszerkezet nyugtalan vonalmenete, a túlságosan halmozott ablaknyílások megszakítják és zavarják az egységes benyomást. A főhomlokzat közepén emelkedik a torony, négy felső sarkán a román korban néhol előforduló kis gúlának karcsúbb változataival. A kóruslépcsőket is mindkét oldalon egy-egy kisebb torony zárja le. A toronytest közepén a főbejáratot félköríves záródású oszlopbéllet díszíti. Fölötte erős párkány. A párkány lépcsőtornyokkal megszakítva, áthúzódik a mellékhajó homlokzatára is, azok egyszerűbb bejáratai fölött. Középen a toronyrészen ezután szabad falrész következik. Ezt faltestmény díszíti. A faltestménynek az oldalrészekben iker ablakok felelnek meg. Újra ismétlődik fölötte a párkány, de két oldalt már alacsonyabban, mint a középső részen. Ennek megfelelően különböző magasságban vannak a lezáró háromszögű oromzatok is. A tornyon még emelet következik félköríves ablakkal, órával és fölötte megismétlődik a párkány a román tornyokat jellemző kúpos toronysisak alatt. (Képmelléklet 17. sz.)

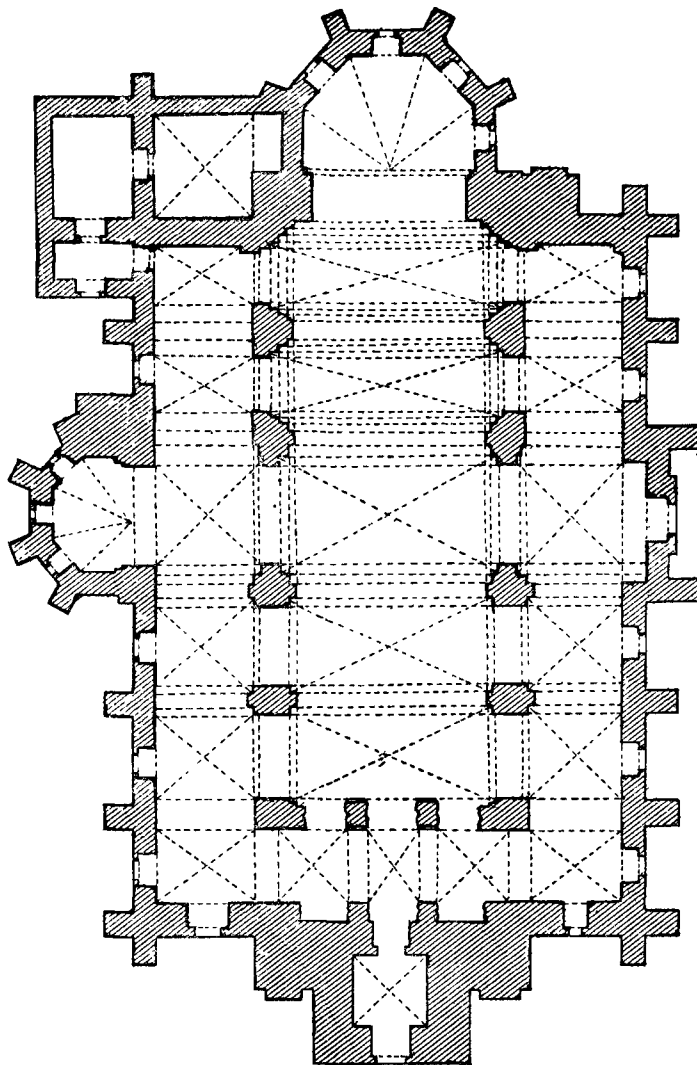
Az épület oldalhomlokzatát támpillérek és közöttük félköríves záródású hosszú ablaknyílások, alattuk pedig kerek ablakok tagolják. Minden ablak fölött külön háromszögű tetőorom emelkedik ki a tető egységes síkjából. A kereszthajóra emlékeztető résznél helyezték el a Szent István kútat. (Képmelléklet 44. sz.) A szentély csatlakozásánál megismétlődik az első rész lépcsőtornya, a másik, az északi oldalon pedig a sekrestye kapcsolódik a templom testéhez.

A templom belseje.

A torony aljának előcsarnokán¹⁰⁵ és az alacsony kórus alatt elterülő részen jutunk a templom belső hosszanti csarnokába.

A háromhajós, tágas templom főhajóját a nyolcszög öt oldalával határolt szentély zárja le. Négy oldalát félköríves ablaknyílás töri át, a sekrestye felé eső oldalon azonban nincs ablak. A boltozat bordái az ablakközökben levélcsomós oszlopfőkkel ellátott oszlopokba futnak. A diadalív alatt pálmaleveles

diszítésű párkánnyal lezárt fülkék vannak a főpapi szék számára. A hatalmas, egységes hatású főteret két oszlopsor három hajóra osztja. A négyszögű, túl-méretezett oszlopokat a fő és mellékhajó felé klasszikus lábazatú lapos pil-lérrel lizenák tagolják, akantusz-leveles oszlopfővel. Ezek a motívumok rene-szánszra emlékeztető hatásukkal elég erősen kiütkeznek a belső tér különben egységes hangulatából. (Képmelléklet 33. sz.)

A harmadik templom alaprajza. Hossza 45·4, szélessége 22·22 méter.

A főhajót és mellékhajókat különben keresztboltozat fedi. A két középső oszloppár között nagyobb nyílás van. A bejáratlól előretétekintve, a baloldalon kereszt-hajó maradványaként nyolcszög öt oldalával lezárt kápolna van. Itt a falmezőt félkörívű három ablaknyílás töri át. A boltozás bordái itt is oszlopokban folytatódnak. A jobboldalon ennek a kápolnának párjaként, a széle-sebb falmezőben felül rózsablak van, alatta alacsonyabb ikerablakok. Az oldalhajó falára a négy-négy boltszakasznak megfelelően, felül egy-egy hosszú-kás, félköríves záródású ablak, alul embermagasságban pedig egy-egy kerek ablak került. (Képmelléklet 31. sz.)

Ablakok.

A főoltár mögött lévő ablakok¹⁰⁶ balról jobbra haladva Szent Lászlót, Nagyboldogasszonyt és Szent István magyar királyt ábrázolják. A baloldali mellékkápolnában a kálvária-jelenetet látjuk Szűz Máriával és Szent Józseffel. A szemben lévő ikerablakokon Szent Péter és Pál alakja szerepel. Az ablakok stílusa nem a középkori hagyományt követi. Ebben az időben a technikát a színes ablakok összerakása jelentette. A templomnak ablakai úgynevezett üvegfestmények. Ezeknek divata a XIX. századra volt jellemző. A szentély ablakai különben kissé nyomottak.

A festménydiszítés.

A szentélyboltozat cikkelyeiben indás diszítéseket, szimbolikus, koralakú emblémákat látunk. Balról jobbra az egyház hajóját, az Atyaistent jelentő jobbkezel, a Szentlélek galambját, az Agnus Deit és a Krisztus-monogrammos keresztet. A sekrestyeajtó felett lévő falmezőben az angyali üdvözlés freskó-technikával festett jelenete szerepel. Mária házában kertjében, virágok között áll és felhőn jelenik meg előtte az angyal. A diadalívre a nyolc boldogságot jelentő freskóképeket festett Leszkovszky György művész. A lelkiismeretesség Szent Ferenc a madarakkal, a szelideket Szent Margit jelenti. A sírók jelenetén a gyászolókat angyal vigasztalja, az igazságot szomjuhozóknak Prohászka Ottokár püspök prédikál, az irgalmasszívúkat Árpádházi Szent Erzsébet képviseli, a tisztaszívűeket bemutató képen Tóth Tihamér püspök fiatal lányokat áldoztat. A jeleneten szerepel liziói kis Teréz alakja is. A békességeket bemutató képen kardjára taposó páncélinges fiatal vitézt látunk. A vitéz békejobbát nyújtja idős társának. Ennek viszont angyal nyújtja a béke olajágát. Az üldözést szenvedőknel ifjú szent lefejezését látjuk, háttérben katonákkal.

A hajóban a középső, szélesebb járomszakasz boltozatában a középső hajó fölött Leszkovszky György négy jelenetet festett meg Jézus életéből, freskó-technikával. Az első kép: két imádkozó angyaltól közrefogva Szűz Mária a jászolban fekvő gyermek Jézussal. A második kép: a kereszten uralkodó Krisztus. A harmadik a Pieta és a negyedik a főtámadt Üdvözítő.

A mellékhajók valamivel alacsonyabbak a főhajónál és a középső hajó felől így adódó falmezőkre 12 apostol félalakos freskó-képe került.

A déli mellékhajó zárófalát hármass oszlású freskó díszíti. A felső rész a félköríves építészeti megoldáshoz idomulva, koralakban a Boldogságos Szűz megkoronázását ábrázolja. A körív közeit a Szent Szűz felé liliumokkal nyújtó angyalok töltik be. A koralakú formához igazodva, a középső részben baloldalt Dávid király, Szent János apostol, Izaiás próféta, Mária Magdolna és Szent Judit szemlélik a Szent Szűz koronázását. Jobboldalt keresztelő Szent János, Szent Erzsébet, Joachim, Szent Anna és Szent Józsefnek alakjai láthatók, amint liliumot nyújtanak a Szent Szűz felé. Az alakok stilizált felhősávon állanak és térdelnek. Az alsó részben, a szoborfülkével megosztott mezőkben magyar szentek csoportosulnak a Szent Szűz felé. Balról Boldog Máté, Szent Gellért, Boldog Kinga és Szent Imre alakjai. Jobbról Boldog Jolánta, kapisztrán Szent János, Boldog Salome és Boldog Gizella. E felfogásban a kép összhangban van a Szűz Mária szobrával, a szobor pedig fehér anyagával eléggé elkülönül és kiemelkedik.

Az északi mellékhajó zárófalán Szent József megdicsőülését látjuk. A kép szintén hármass oszlású s a szentek oltára felett helyezkedik el. A felsőrészben középen az Atya Isten alakja látható, amint kezét áldásra emeli. Mellette jobbról az Üdvözítő ülő helyzetben kezét nyújtja a középső mezőben felfelé tekintő Szent József felé. Tőle balra a Szent Szűz imádkozik. Az Atya Isten mellett és mögött arkangyalok hódolnak.

A középső részben Szent József szétlárt karokkal tekint felfelé. Feje körül futó dicsfénybe közelségében lebegő angyalok liliomokat nyújtanak feléje. Lábai-nál jobbról a veszprémi székesegyház, balról a Szent Péter temploma áll.

Alul a szoborfülke által megosztott mezőkben a Szent Szűz eljegyzésének és bemutatásának jelenetei tűnnek szemünk elé Mindkét jelenethez alul a Szent Szűz felé virágokat nyújtó női alak csatlakozik.

Az orgona kórus-karzatán a mellékhajókban a négy sarkalatos erény szárnyas, jelképes alakját festette a művész. Az orgonakórus boltozatán, valamint oszlopain az úgynevezett szgrafitó-technika nyer alkalmazást. Ez azért történt, mert ezen a részen a külső és belső hő találkozása páralecsapódást idéz elő és a nedvesség a szerves festéket felbontja. A szgrafitóval ez nem történhetik meg. A festésnek ez az érdekessége finom hangulatot ad a templomnak. A templomba lépő úgy érzi, mintha igen finom csipke takarná a kórus boltozatát. Ugyanebben a technikában a főbejárat oldalfalára fölirati tábla készült. A táblán a templomépítés és helyrehozás adatait örökítették meg.

A templom külső homlokzatára 1937-ben a templom felajánlását festette a művész. A plébánost, a polgármestert és a város lakóinak különböző társadalmi rétegét megisméjlesztő alakok végzik a hódolást Krisztus Király és a magyarok Nagyszónya előtt.

A fallfestményeket mindenütt határozott körvonalak és élénk színek jellemzik. Az egyes jeleneteken az emberek a főszereplők, a környezetet csak egészen szűkszavúan jelzi a művész. A határozott körvonalak mindenütt áttekinthetők és érthetővé teszik a képek felépítését. Embertípusai eszményesítettek anélkül, hogy édeskésnek találhatnánk őket.

A főoltár.

Az egész főoltár anyaga szürke és fehér márvány. Tallián Lázár veszprémi kanonok, volt kaposvári plébános 1200 forintos adományából készült 1886-ban.¹⁰⁷ Az antependium előtt négy zömök oszlop tartja az oltárlapot. Az antependiumon három jelképes ábrázolás alakjában a Szentháromságot látjuk. A sötétszürke márványalapban fehér lapokon fémből kivágottan Balról-jobbra haladva, az első a Szentháromság galambját mutatja a vízeken fölött lebegőn, a másik a levegő szféráját az Atya teremtménye kezével és a harmadik a földet jelképezi Krisztus-monogrammal.¹⁰⁸ Az oltárszekrény két oldalán egy-egy oszlop fölött díszítő keret látható. Az oltárszekrény ajtaja fémveretes. Ettől két oldalt az oltár hátlapja és az egész felső rész világosszürke márvány. A hátlapon törpe árkádok díszülnek végig. Az oltárszekrény fölött négy oszlopon nyugvó, kupolás cibórium emelkedik az Oltáriszentség kitételére. Az egész főoltárt nyugodt, sima vonalak jellemzik. Egyszerűségükkel összhangzatosan illeszkednek bele a szentély környezetébe. A főoltár előtt lévő finom vonalvezetésű áldoztató rács nagyban emeli a környezet előkelőségét.¹⁰⁹

Jézus Szíve és Szűz Mária mellékoltár.

A baloldali mellékkápolnában áll a pettaui szürke márványból készült Jézus Szíve mellékoltár, gr. Jankovich László Somogyvármegye volt főispánjának 800 forintos adományából.¹¹⁰ Az oltáron Jézus Szíve hatalmas szobra, kararai márványból. Brandeisz János budapesti szobrász műve 1936-ból. Jézus álló alakja, balkezelével szívére mutat. Jobbját szeretettel tárja a hívek felé. Az oltárszekrény két oldalán az oltár hátlapját nem egyenes, hanem félkörívet mutató párkány zárja be. A hátlapon az Isten báránya domborművű jelképe látható. Az oltár sima vonalú asztaloltár. Az oltárlapot az antependiumhoz támaszkodó két oszlop tartja. Az antependium alatt van a szentsír. Az oltárszekrényt

és a hozzákapcsolódó hátlapot az 1936. évi nagy átalakítás alkalmával illesztették rá. (Képmelléklet 38. sz.)

Az oltár előtt levő teret szép oltárrács zárja le.¹¹¹

A jobb mellékhajó végében áll az 1928-ban készült karrarai fehér márvány Immakulata-oltár. Az úrleányok kongregációjának buzgalmát hirdeti. Ők 7000 P-t gyűjtöttek az oltár céljára. A többit a hívek adományozták.¹¹² Az egyenesvonalú oltár antependiumának síkjából előugró két oszlop tartja az oltárlapot. Az oltárszekrénytől kétoldalt egyszerű márványlap alkotja a hátrészt. Ezt ugyanolyan díszítésű párkány zárja be, mint az oltárszekrény utánzatát, azzal egy magasságban. Az oltáron levő Immakulata-szobor Bory Jenő budapesti szobrászművész alkotása. Szűz Mária földre csavarodó kigyó fejét tapossa, de testtartása, arckifejezése az isteni kegyelemben való elragadtatott elmerülést árulja el. (Képmelléklet 34. sz.)

A főoltártól balra, a balhajó végében Szent József oltárát látjuk. Az oltár külső alakja olyan, mint a Szűz Mária oltáré. Készült 1936-ban a templompénztára költségén és a hívek adományából. Az oltáron Bory Jenő Szent József szobra áll.¹¹³ A Szent karján kifelé forduló ülő gyermekét szerető gyöngédséggel mutatja a hívek felé. (Képmelléklet 31. sz.)

Szent Antal szobra.

A jobboldali mellékhajó harmadik oszlopa előtt álló Szent Antal szobrát is Bory Jenő készítette 1940-ben.¹¹⁴ A Szent kedves szeretettel hajlja arcát a kezében tartott könyvön ülő kis Jézus fejéhez. Jézus kis kezével simogató mozdulattal nyúl a Szent arca felé. (Képmelléklet 35. sz.)

A szobrokat általában naturalista felfogás és báj mellett a részletformáknak egyszerű, tömör összefogása, aprólékoságtól való mentesség jellemzi. Ezt a naturalizmust a templom külső falán elhelyezett, ugyancsak Bory Jenőtől származó Szent István-kút alakjánál egy stíldekoratív jelleg váltja fel. A domborműszerűen felépített, inkább síkba lapadó alak merev uralkodói tartással tekint le előttünk a trónusról. Kezében kardot és az ország almáját tartja. — A kút maga Lamping József tervei szerint készült.

A szenteltvíztartók.

A szenteltvíztartók karrarai márványból készültek Brandceisz János tervei szerint 1936-ban. A mélyedéseket izléses, finom, lapos domborművek díszítik.¹¹⁵

A szószék.

A főoltártól balra eső első oszlopra támaszkodik. Zömök, szürkés márványoszlop tartja. A mellvéd ötoldalú, síma márványlap, kevés aranyozott dísszel, egyik oldalán Tóth Tihamér püspökre vonatkozó felírással. Teteje fa. A tetőt négy csavart faoszlop tartja. Ennek erős tagoltsága nem illik az egyszerű, síma vonalú és más anyagból készült alsó részhez. A szószék 1886-ban Kovács Zsigmond veszprémi püspök (1877—87) költségén készült.¹¹⁶ Hangvetője 1936-ban stílusos kiegészítést nyert.

Pastoforium.

A diadalív falán, a jobboldalon művésziesen kiképzett márvány fülkét látunk. Két csavart oszlop díszíti egymást összekötő körívvel. Stílusa román. 1936-ban Márton István kaposvári kőfaragó-mester készítette Brandceisz János budapesti szobrász tervei szerint.¹¹⁷

Padok, stb.

A román stílusú egyszerű padok,¹¹⁸ hozzájuk hasonló háromfülkés gyónatószékek,¹¹⁹ továbbá a régi román templomokban látható csillárok¹²⁰ mintájára készült köresillárok finoman illeszkednek a templom belső terének stílusába és hangulatába.

Éme berendezések közé kell számítanunk a többiből kiütköző keresztkútát is. A keresztlő kút aprólékos formáival és részleteivel nem illeszkedik bele a többi berendezési tárgy vonalaiba.¹²¹

A keményfából készült új sekrestyeszekrények ugyancsak hozzásimulnak a környezetnek.¹²² Ugyanezt kell mondanunk a 29 változatú szélfúvó és csőrendszertől,¹²³ az új perselyekről¹²⁴ és a két új örökmécsről.¹²⁵

A toronyban négy harang van.¹²⁶ A nagyharang a Boldogasszony nevét viseli. Súlya 1134 kg. Hangja: D. Fölírása: »Boldogságos Asszony anyánk, óh add vissza régi hazánk.« A második Szent József harangja, 855 kg. Hangja: F. Fölírása: Ima, munka visz előre, hazánk boldog jövőjére.« A harmadik, a Szent István harang, 411 kg. Hangja: Á. Fölírása: »Emlékezem hőseinkről, hirdetem a szebb jövőt.« Mind a három harang körírata ez: »Készült a kaposvári róm. kat. plébánia részére a világháborúba elvitt harangok helyett 1924-ben.« A kisharang Szent László nevét viseli. Súlya 253·30 kg. Hangja: C. Fölírása: »Hitbuzgóság, becsület, kard tette nagygyá a hont s magyart.« Körírata: »Készült a kaposvári Máv. vasutasok adományából 1924-ben.«

Felszerelés.

A felszerelésből a két úrmutatót említjük meg. Mindkettő új, román stílusú. A díszes úrmutató talpán fölírás s 1917 évszám látható. A felírás szövege ez: »Aedes sacra furis nefaria manu direpta hanc corporis Christi pixiden sponte oblati fidelis populi donis Zimmert parochus Viennae cudi curavit a. 1917.« Karl Adler bécsi cég műhelyéből került ki. Az egyszerűbbnek talpán csak karcolt jelet láthatunk. A templom építésének idejéből való. Az ünnepélyesen négy zománc-kép szerepel: Szűz Mária, Szent József, Szent László és Szent István király. Mindkét úrmutató a XIX. századbéli, romantícizmusra hajló középkort utánozni akaró stílusban készült. Anélkül azonban, hogy annak nemes technikáját, a filigrán, vagy a bőrlús granulációt átvették volna. A napi használatra szánt kelyhek talpán egy-egy email kép: Szent Ferenc, Szent Márton és Szent Antal képe látható. Az örök lámpa, az ezüst füstölő szintén új. Az oltárok gyertyatartói és feszületei zománcos díszű, román stílushoz közelálló inda és állatalakú díszekkel. A miseruhák is újak. Irat csak az ezüst miseruhán és egyik fehér ruhán van. Amannak szövege ez: »Felajánlja vízeki Tallián Lászlár c. püspök, veszprémi örkanonok.« 1885-ben, aranymiséje alkalmából adta.¹²⁷ Émezen ennyi áll: »Gróf Jankovich Lászlóné szül. Tallián Rozália 1886.« -- A ruhaneműk és többi felszerelési tárgy típus árú, mind újkeletű.

A templom vagyoni helyzete.

A harmadik templomnak ingatlan vagyona épűgy nem volt, mint elődjének. A régi másfél hold szántót 1925-ben, a lisztviselőtelep alakulása idején a kaposfüredi határban három és fél holdra átcserélték. A templom ennek következtében két hold ingatlantöbbletthez jutott.¹²⁸ Hozama vajmi kevés volna a templom költségvetésének fedezésére. Kaposvár város képviselőtestülete és Kaposváry György polgármester megértéséből a templomnak a régi katolikus iskola előtt levő telkén 1928-ban üzlethelyiségeket építettek.¹²⁹ A bérépület jövedelme jelentékeny segítséget nyújt a templomnak. Ez a tény főképen az 1936. évet követő belső átalakításnál mutatkozott.

A templom állandó bevétele most is a hívek fillérei és adományai. A kaposvári hívek templomukat eddig el nem hagyták s mindig gondoskodtak, hogy hiányt ne szenvedjen. Meg kell itt emlékeznünk a hívek szép szokásáról. Arról, hogy a templom oltárait sohasem hagyják csupaszon, hanem télen-nyáron kedves figyelmességgel élő virágokkal díszítik.

A templom utolsó évtizedeinek vagyoni mérlegeiből bemutatjuk a következőket:¹³⁰

Év	Bevétel	Kiadás
1896	530 Fr. 23 kr.	496 Fr. 84 kr.
1900	1.477 K 99 fill.	1.471 K 79 fill.
1905	1.054 » 27 »	1.056 » 13 »
1910	1.723 » 36 »	1.583 » 92 »
1915	2.020 » 45 »	2.444 » 72 »
1922	9.353 » 06 »	17.488 » 49 »
1925	59.993.545 » — »	56.683.169 » — »
1930	4.055 P 21 »	4.053 P 77 fill.
1935	3.133 » 18 »	3.133 » 18 »
1940	4.812 » 14 »	4.815 » 96 »

2. A Szent Imre templom.

Történelmi bevezető.

A Szent Imre templom építésének terve a kaposvári állami gimnázium építésével kapcsolatos tárgyalásokkal egy időben vetődött fel.

A helyzet megértéséhez tudnunk kell, hogy a kaposvári állami gimnázium eredetileg katolikus alapítású és jellegű vármegyei alapítványi gimnázium volt. Az intézetnek 1869-ben bekövetkezett államosítása után az állam csak a személyi kiadásokat viselte. A dologiakat továbbra is a vármegye fedezte a gimnáziumi katolikus alapok jövedelméből. A mai gimnáziumot is eme katolikus alapokból építették fel.

Az iskola 1869. évi államosítása katolikus szempontból nem jelentett hátrányt, mert a hittanárt az államosítás alkalmával átvették a gimnáziumi tanárok státusába. A templom alig húsz lépésre volt az iskolától, a mai pénzügyigazgatóság palotájától. Így az ifjúság minden nehézség nélkül végezhetette vallási kötelességeit. A vármegyével kötött szerződésben a minisztérium a régi szokásokat érintetlenül hagyta úgy, hogy az ifjúság vallási nevelés szempontjából ugyanolyan helyzetben volt, akár csak egy tisztán katolikus jellegű középiskolában.

1896-ban a megye elhatározta, hogy az ezredév emlékének megörökítésére a Meggyes-teleken nagy, új gimnáziumot épít. Az építéssel kapcsolatban meg kellett oldani az ifjúság vallási nevelésének kérdéseit is. Ezek annál súlyosabbak voltak, mert a diákok nemcsak vásár- és ünnepnap, hanem hétköznapi napokon is jártak szentmisére. Az új gimnáziumtól a plébánia-templomig testi fel- és visszavonulás a forgalmas utcákon legalább egy órát vett volna igénybe. Ezt a gyakorlatot az iskola vezetősége mind a diákok, mind a tanárok szempontjából előbb-utóbb megszüntette volna. De azt se lehetett volna tűrni, hogy az ifjúság a templom körül csoportosuljon, mert vásár- és ünnepnapokon nagy zsivajjal járt volna s előbb-utóbb rendőri beavatkozást vont volna maga után. Nem volt más megoldás, az ifjúság számára szükséges volt templomról gondoskodni.

Előkészítő tárgyalások.

A mai gimnázium építése idején a vármegyén vezető szerepet vivő férfiak ismerték a régi állapotokat. Egészen természetesnek találták, hogy a katolikus gimnáziumi alapítványokból épülő új középiskola mellé a gimnázium telkén ugyanazokból az alapokból kápolnát is emeljenek az ifjúság számára. Somogyvármegye 1895. évi 269. számú közgyűlési határozatában ezért kimondotta, hogy az alapítók szándékának megfelelően az új intézet telkén katolikus ifjúsági kápolnát is épít.¹³¹

A vallás- és közoktatásügyi miniszter a vármegye határozatát 1895. évi 37.786. számú leiratával jóváhagyta. A jóváhagyás ellenére mégis mikor az építésre került a sor, 1896. évi 33.493. számú leiratával törölte a kápolnaépítés 13.000 frt költségét.¹³²

A vármegye tudomásul vette a miniszter döntését. Mégis, tekintettel arra a körülményre, hogy az alapítványi tőkéből 52.000 frt kizárólag egyházi eredetű, 1896. évi 496. számú határozatával 12.000 frt-ot szavazott meg arra a célra, hogy a gimnázium közvetlen szomszédságában épüljön fel az ifjúság temploma.¹³³ A vallás- és közoktatásügyi miniszter Somogy megye határozatára ezt válaszolta: »a teljesen kűtön területen elhelyezendő kápolna építésétől ... ha a rendelkezésre álló összegből az épület fenntartási költségeire szükséges összegben felül marad pénz, nem idegenkedném«. ¹³⁴

Ujváry Ferenc a minisztériummal folytatott iratváltásokkal egy időben érintkezésbe lépett Kaposvár városával is. Itt sikerült elérnie, hogy a város képviselőtestülete 1896-ban a gimnázium telkének közvetlen szomszédságában 405 négyszögöl területet — a mai postapalota telkét — a róm. kat. plébániának adományozta, az építendő gimnáziumi kápolna helyéül.¹³⁵ Úgy tervezte Ujváry Ferenc, hogy az ifjúsági templom mellé a hittanár részére lakást is épít.

Ujváry Ferenc 1900-ban elkerült Kaposvárról. Távozásával az ifjúsági templom építésének megvalósítása kissé elhalasztódott.

A templomépítő bizottság és munkája.

1902-ben a város fellépése következtében¹³⁶ Bécsy Márton gimnáziumi hittanár vette kezébe a templom ügyét.¹³⁷ A gimnázium tanári karának katolikus tagjaiból templomépítő bizottságot szervezett¹³⁸ és az egyházhatóságtól nyert felhatalmazás alapján társadalmi úton igyekezett a szükséges összeget előteremteni.¹³⁹ 1903-ban adakozásra szólították fel a kaposváriakat, a vármegye közönségét.¹⁴⁰ Bekapcsolódtak a gyűjtésbe a gimnázium akkori kat. növendékei is. A szünidőben lelkesen apostolkodtak templomuk érdekében.¹⁴¹ Az iskola volt tanítványai ugyancsak adakoztak.¹⁴² Kisebb összegben is lehetett volna ifjúsági kápolnát építeni. Ámde a templomépítő bizottság tekintetbe vette, hogy a gimnázium körül egészen új városrész alakult. Gondolt az itt lakó hívekre is.¹⁴³ Miatluk nem kápolnát, hanem akkora templomot akart, amelyben a gimnázium környékén lakó hívek is elférnek.

A templomépítő bizottság a gyűjtés közben nem feledkezett el Ujváry Ferencnek még 1896-ban a vármegyén megindított törekvéséről. 1902-ben felkérte a vármegyét, hogy 1896-ban a gimnázium törzspénztára feleslegéből megszavazott 12.000 frt összeget utalja ki. A vármegye gimnáziumi választmánya megállapítja, hogy a gimnázium építésének túlkadásai miatt ez a tekintélyes összeg meg nem határozható pár ezer K-ra olvadt. Ezért a választmány a vármegye közönségét arra kéri, járjon el a vallás- és közoktatásügyi miniszternél, kárpótolja a kápolna-alapot a gimnázium építésének költségtöbbletéből származó veszteség miatt.¹⁴⁴

A miniszter a vármegye kérésére, 1902 júliusában 3000 K-t utalt ki a

kápolna építésére.¹⁴⁵ Esterházy Miklós herceg már korábban 2000 K-t adományozott ugyanerre a célra.¹⁴⁶ A gimnázium építésének befejezésekor a gimnázium alapjaiból 3 500 K maradt meg. A vármegye 1904-ben ezt az összeget a templomépítő bizottság kérésére, a kápolna felépítésére megszavazta.¹⁴⁷ Hornig Károly veszprémi püspök (1888–1917) 5000 K-t ajándékozott.¹⁴⁸ A vallás- és közoktatásügyi miniszter ugyancsak a püspök előterjesztésére 1909-ben tízezer K-t utalt ki Szalay Mihály volt veszprémi kanonok alapítványából.¹⁴⁹ — Ezekhez az összegekhez járult az éveken tartott gyűjtés eredménye.¹⁵⁰ A több évi szívós, kitartó munkának 1909. év közepén 54.819 K lett az eredménye. Ujváry Ferenc pedig, régi terve megvalósításaképpen megvett a kápolna telke mellett 910 négyszögöl területet, a hittanár lakása részére.¹⁵¹

A templomépítő bizottság tisztlában volt vele, hogy az eddig gyűjtött alap az építés és felszerelés költségeire még mindig nem elegendő. Ezek között a körülmények között Bécsy Márton azt a gondolatot vetette fel, kérjen az építőbizottság a vármegyétől, a tulajdonát tevő gimnázium amúgyis nagy telkéből 30 méter széles sávot, az iskola telkének végén, a templom és a hittanári lakás részére. Ha a vármegye a kérést teljesíti, — mondta Bécsy Márton — a kápolna és a hittanári lakás telke felszabadul. Ezek eladásából és az eddig összegyűjtött pénzüsszegekből a templom megépíthető volna.¹⁵² A vármegye maga is érezte, hogy a kápolnaépítés ügyében adós, azért 1909 november 3-án tartott közgyűlésében az elidegenítési tilalom fenntartásával, a templomépítési bizottság kérését teljesítette.¹⁵³

Az építés megkezdése.

A templomépítő bizottság erre, 1908. év júliusában hozott határozata értelmében pályázatot hirdet, versenytárgyalást tart s a beérkezett ajánlatok megvizsgálása után Domján Lajos kaposvári kőművesmestert megbízta a templom építésével.¹⁵⁴

Domján Lajos 1910. évi április 11-én munkához lát.¹⁵⁵ Június hó 3-án megtartották az alapkő letételének ünnepét.¹⁵⁶ Az egész épület még a tél beállta előtt tető alá került.

1911. év tavaszán tovább folytatják az építést. De a rabóc-mennyezet egy részének beomlása következtében fennakadás állt be. A nehézségek leküzdése után a bizottság Domján Lajossal 1912 elején elszámol.¹⁵⁷

Pénz hiányában a munka 1912-ben megakadt. A bizottság a legnagyobb zavarban volt. Esterházy Miklós herceg váratlan segélye azonban minden nehézséget megoldott. 10.000 koronát adományozott a kaposvári gimnázium 100 éves fennállásának emlékére épülő kaposvári ifjúsági templomnak.¹⁵⁸ A bizottság az adomány kézhezvétele után azonnal folytatja a félbeszakadt munkát. A mennyezet elkészítésének hátralevő részét Lamping A. és Fiai gödrci építési vállalkozó fejezi be, 8750 K költséggel.¹⁵⁹ A belső berendezés is elkészült, s 1912 november 5-én Rédey Gyula, a veszprémi székesegyház nagyprépostja, báró Hornig Károly püspök képviselőjében a templomot megáldotta.¹⁶⁰

Bécsy Márton az építés befejezése után a kápolna és hittanári lakás telkét 50.000 K-ért eladta a postakincstárnak.¹⁶¹ Így az építés egész költségét kifizelte.

A templom leírása.

A Szent Imre templom a Németh István- és Szent Imre-utcák keresztezésénél fekszik. Az utca felől alacsony, izléses vaskerítés¹⁶² és aszfaltjárda veszi körül.¹⁶³ Krisztinkovics Béla budapesti építészmérnöknek, a gimnázium egykori növendékének tervei szerint épült.¹⁶⁴ Fekvése keletelt. Alaprajza a latin kereszt. A torony a templom nyugati homlokzatának baloldalán helyezkedik el. Alul

négyszögű, felül nyolcszögben törik. Barokkos sisak fedi. A toronyban egy harang van. Felírása: „Isten dicsőségére, Szent Imre tiszteletére és megboldogult édesanyja lelkiüdvéért felajánlja dr. Rada István pápai prelátus, veszprémi prépost-kanonok. Készítette Seltenhoffer Frigyes Fiai cs. és m. k. udvari tanácsos 1911». Súlya 329 kg. Hangja: B.¹⁶⁵

Maga a templom a román stílust akarja követni. Külső támpilléreinek vonalát azonban egészen szokatlan módon közbeiktatott kis oszlopok zavarják meg. A félkörívű, de mérműves széles ablakok már inkább a gótstílust jellemzik. A párkány alatt itt is törpe árkádsor húzódik végig. A tervező eszerint a különböző építészeti elemeket a különböző építészeti stílusból veszi át és egyesíti. A templom körvonalaiiban mindazáltal egységesebb, mint a plébánia-templom. (Képmelléklet 25. sz.)

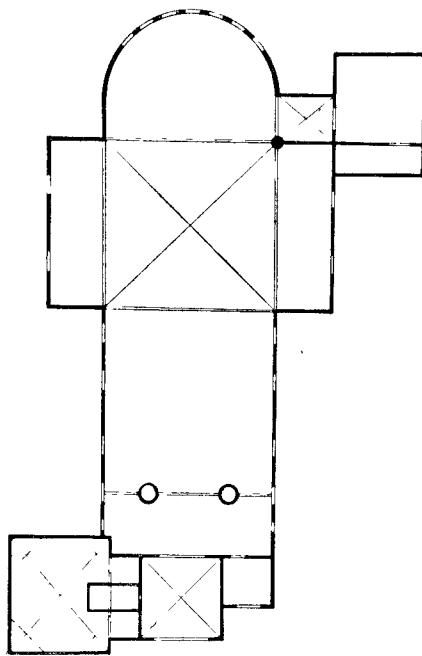
A szentély boltozata a gömbhéjnak egy része. A kereszthajó fölött a kereszt, a hosszanti hajó fölött donga-boltozatot alkalmaztak. A boltívek gyámköveinek magasságában kicsi oszlopsorra lámaszkodva, törpe árkádsor húzódik végig a templom belső falán.

A félköríves szentélyben hét félköríves záródású ablak töri át a falat. Balról jobbfelé ezeken Szent Gellért, Árpádházi Szent Margit, Szent István király, Szent Imre herceg, Szent László király, Szent Erzsébet asszony és Szent Alajos alakja látható.¹⁶⁶ A kereszthajónál a baloldali ablakon az örvendetes olvasó jelenetei,¹⁶⁷ jobbról, a kijárat felett a négy evangélista és felül a hegyi beszéd jelenetei szerepelnek,¹⁶⁸ majd a hajó ablakain a négy nyugati nagy egyházatya alakja tűnik fel.¹⁶⁹ A kórusnál lévő ablakon Szent Anna és Cecília képei¹⁷⁰ nyertek elhelyezést. (Képmelléklet 32. sz.)

A sekrestye bejáratánál, a főoltártól jobbra, négy zömök akkantus-leveles oszlop tartja a falkiváltást. A templom egész belseje áttekinthető, egységes, megkapó csarnokot alkot.

Az 1927-ben felállított főoltár a plébánia-templom főoltárához hasonlít. Az antipendium előtt négy sima levelű, csomós oszlop áll. Az oltár hátfalába oszlopok közt sima fekete márványlapokat illesztettek. Az oltárszekrény felett itt is négy oszlopon emelkedik a kupolás ciborium.¹⁷¹ A szentélytől balra látjuk az 1931. évben készült, simavonalú Mária asztal-oltárt, fehér márvány félkörívű fülkével.¹⁷² Itt az oltár lapját oszlopok helyett pillérek tartják. A labernákulum fölött a szobor szinte szétfeszíti a fülke kereteit. Túl nagy hozzá. A fából készült szószéket oszlop tartja. Maga a szószék sokszögű emelvény, sima mellvéd-lapokkal.

A falakat inda- és leveles-diszítésű festés fedi. Soós István kaposvári iparművész munkája 1925-ből.¹⁷³ A padok is sima, egyszerű román vonalúak.¹⁷⁴ A ruhák,¹⁷⁵ egyéb felszerelés¹⁷⁶ típus-munkák. A szentségmutató 1911-ből, az áldoztató kehely 1938-ból való.

A Szent Imre templom alaprajza.
Hossza 35 méter, szélessége 10 méter.

Számadási mérlegek.

A templomnak ingatlan vagyona nincs. Bevételei a perselypénzből, a templomi padok használati béréből és adományokból tevődnek össze. A bevételek közül 1913 óta bemutatjuk a következőket:¹⁷⁷

Év	Bevétel	Kiadás
	Korona	Korona
1913	896·06	831·29
1915	1.070·47	805·83
1920	9.502·18	3.309—
1925	147,221.325—	147,192.846—
	Pengő	Pengő
1930	2.179·80	1.009·12
1935	2.257·50	1.322·79
1940	2.417·30	1.991·65

Ma a Szent Imre templomban hallgatnak vásár- és ünnepnapokon szentmisét a gimnazisták, a központi elemi iskola tanulói és a leventék. Mindegyik szentmisén a diákokon kívül a felnőttek is résztvesznek. Az erősen kiépült városrésznek ez a temploma. A templomépítő bizottságot az idő tökéletesen igazolta, amikor kápolna helyett rendes templomot akart építeni.

VII. Fejezet.**Kápolnák és egyéb vallásos jellegű építmények és emlékek. A temetők.**

1. *A városi kápolnák.* A Szent János kápolna. — A Szent Anna kápolna. — A rabok kápolnája. — A kórházi kápolna. — 2. *A hegyi kápolnák.* A kapos-hegyi kápolna/— A kecel-hegyi kápolna. — 3. *A kálvária.* A régi kálvária. — Helyreállítása, majd megszűnése. — Az új kálvária. — Javítások, átalakítások. — A kálvária leírása. — A kálvária vagyoni helyzete. — 4. *A keresztek.* — 5. *Szobrok.* — 6. *Haranglábak.* — 7. *A temetők.* Az első temető. — A keleti és nyugati temető. — A temetők képe. — A temető kápolnája.

A vallásos lelkiület nem lehet csak az otthon, vagy a templom falai közé szorítani. Kivetődik az a távolabbi otthonra is. Így jelennek meg lakóhelyünk útain, utcáin, terein a keresztek, a vallásos szobrok. Ezért állítanak és állítottak sokféle kálváriákat, vagy keresztútakat. Hozzájuk kell soroznunk a temetőket, mint eltávozott szerepteink nyugvóhelyét. A temetők gondozásának mikéntje a vallásos lelkiület fokmérője. A kápolnák létesülése a felsoroltakhoz hasonló valláslélektani megnyilvánulása az emberi léleknek, történiük akár fogadalomból, akár valamely hittől, vagy szent iránt érzett mélyebb megbecsülésből, akár abból a vallásos érzületből, hogy a munkahelyén elfáradt ember szeret a természet ölében, Isten közelségében járni. Mint valláslélektani megnyilatkozásokkal foglalkozunk velük, s mint ilyen jelenség beletartozik plébániánk történetének keretébe.

1. A városi kápolnák.**A Szent János kápolna.**

A kaposvári hívek nem elégedtek meg védőszentjüknek, Nepomuki Szent Jánosnak szobrával, hanem később a város szélén, a mai Széchenyi-téren, a Szent tiszteletére kápolnát is építettek. A kápolna alapkövét 1764. év május 3-án áldotta meg Györe István esperes-plébános.¹

Az építés két évig húzódott. Megáldását 1766 május 1-én végezte ugyancsak Győre István.² Az 1778. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv csak hatvan-fontos harangját említi.³

Az 1802. évi kaposvári nagy tűzvész a kápolnát sem kímélte meg.⁴ Tetőzete és tornya elpusztult.⁵ Harangja a tűzben megolvadt.⁶ Helyreállítására 1803. és 1804. évben közadakozás útján gyűjtötték össze a szükséges összeget.⁷

Leírás a kápolnáról az 1804. évi helyreállítás után maradt fenn. Eszerint cserépzszindellyel fedett, kicsi téglalapú épület. Fából készült, vöröstre festett tornyában két harang. A kápolna felszerelése és berendezése: oltár, két gyertyatartó, öröklámpa, meg Szent János szobra.⁸ Fenntartására szolgáló nagyobb javítások költségeit a plébánia-templom pénztára fizette. Befogadóképességét illetőleg, alig fért el benne néhány ember.⁹

A kápolna a XIX. század első felében, a város fejlődése következtében, már a városba került.

1815 után nem sokat tudunk róla. 1846-ban a vármegye foglalkozott át-helyezésével, mert városrendezési szempontból alkalmatlan helyen állott. A járdák elkészülésével egyidőben rendezni kellett az utcákon a víz lefolyását. Különösen a mai Zárda- és Korona-utcákon. Ámde a víz levezetésének útjában állott a kápolna Somogyvármegye 1846-ban felszólította a kaposvári főbíró, hogy az áthelyezés iránt lépjen érintkezésbe a kegyúrral és a plébánossal.¹⁰ A dolgot addig húzták-halasztották, amíg kitört a szabadságharc. Ezért az egész rendezésből ekkor semmi sem lett. Az 1846-ban abban maradt városrendezési tervet a városnak 1849-ben történt megszállása után rövidesen végrehajtották, mert ugyanezen év nyarán a kápolnát lebontották.¹¹ A mai Széchenyi-téren, a kápolna helyén, a város kutat furatott a lakosság vízszükségletének biztosítására és az utcák öntözésére. A kút mellé a város Fogl József pécsi kőfaragómesterrel víztartó kömedencét csináltatott.¹²

A kápolna felszerelésével és harangjaival mi történt, nem tudjuk.

A Szent Anna kápolna.

Az 1743 évből származó egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint a város keleti részén van egy kápolna. A szent keresztről nevezték el, A plébános gondozása alatt áll és üres.¹³

Nem tudjuk mi történt ezzel a kápolnával, de az a főljegyzés maradt ránk, hogy Győre István kaposvári esperes-plébános 1765 május havában szent keresztről nevezett kápolnát áldott meg.¹⁴ Nem valószínű, hogy az akkor kis városnak, vagy inkább falunak, egyidőben két szent kereszt kápolnája lett volna a város keleti felén. Arra következtetünk tehát, hogy az első szent kereszt kápolna elpusztult, vagy megrongálódott. Helyette az említett időben újat építettek, vagy a régilt helyreállítva, újra megáldották. Ez az a kápolna, amelyről az 1778 évi egyházlátogatási jegyzőkönyv¹⁵ azt közli, hogy a városban fekszik, a hívek adományából épült, s csak a keresztljáró napok egyikén van benne szentmise.

A kápolna a mai Anna-utcai iskola helyén állott, a régi agg-ápolda mellett. Tornya nem volt, téglából épült, zszindellyel fedett épület. Felszereléséből oltárszekerényét ismerjük négy gyertyatartóval.¹⁶ Valamikor a szabó-céh tagjai vállalták magukra a fenntartását. Ez a kötelezettség az idők folyamán az agg-ápoldára ment át.¹⁷

A kápolnának sem jövedelme, sem kiadása nem volt. A szükségesekről a város gondoskodott 1829-ben még jó állapotban volt.¹⁸

Nem sok gondot fordíthattak a fenntartására, azért pusztulásnak indult. Emiatt több éven át be is kellett zárni. Végre 1842-ben a hívek nagy buzgóságából és áldozatkészségéből megkezdtek helyrehozását és a következő évben

be is fejezték. Úgy látszik, akkor építettek hozzá tornyot. Hosszu Márton plébános (1822—44) 1843 július 30-án, nagy népsokaság jelenlétében megáldotta.¹⁹ A kápolna felszentelési címét valószínűleg akkor változtatták át Szent Annára.²⁰

A város növekedésével a kápolna mögött utcát nyitottak. Végére tették a gabona-piacot. A kápolna így belekerült a forgalomba. Már 1872-ben felvetődött a gondolat: áldozzák fel a kápolnát a város fejlődésének.²¹ Ekkor nem történt egyéb.

Hosszabb sürgetés után, 1876-ban az egyházhatóság hozzájárult a kápolna lebontásához. De kikötötte, hogy a város építsen helyette másikat.²² A város és a hitközség között ebből kifolyóan levelezés és vita indult meg. A város felajánlotta a keleti temető közepét, vagy az agg-ápolda telkének nyugati felét. A hitközség egyiket sem tartotta alkalmasnak, hanem a Kálváriát, mint »az egész város összes katolikusai által egyformán kegyelt helyet« jelölte meg.²³ Az építésből akkor semmi sem lett. A város mindazonáltal a kápolnát 1876 november hó 21 körül lebonttatta.²⁴ Az épületből kikerülő téglát az agg-ápolda udvarán oszlopokba rakták.²⁵ Kis harangját, vörösréz templomgombját és keresztjét, valamint az ablakrácsokat az agg-ápolda padlásán helyezték el.²⁶

A lebontás évében a kápolnának 162 forint vagyona volt. Három kaposvári hívó: Jobszt Ignác 42 forint, Vaszary István 25 forint, Szigethy János 95 forint erejéig bírta, 6 % kamatfizetés mellett kölcsönben.²⁷ A Szent Anna-kápolna tehát a múltté lett. Emlékét mégis valamikép fenntartották azzal, hogy a mögötte nyitott utcát Anna-utcának nevezték. Vagyont tovább gyümölesztették.

Az irgalmas nővérek házi kápolnája.

Az irgalmas nővérek 1873-ban, a zárdaépületbe történt bevonulásuk után az emeleten házi-kápolnát is rendeztek be saját használatukra. A kápolna befogadó képessége kicsi. Hossza 9 méter, szélessége 3,5 méter volt. Céljának nehezen is felelt meg, ezért 1887-ben hosszában 6 méterrel megnagyobbították. Így szorosan a bentlakó növendékeket is el tudták helyezni a kápolnában. Egyszerű faoltárát még 1880 előtt szobrokkal díszített új oltárral cserélték ki. Az oltárt Antal gráci lazarista laikus testvér készítette. 1907-ben a kápolna fagerendákon nyugvó padozatát kicserélték és vasgerendákra helyezték, 1901-ben pedig egész belsőjében megújították. 1902-ben kapták a nővérek a ma is meglevő Jézus Szíve szobrát, amelynél felállítását után rövidesen rendkívüli imameghallgatás történt. A nővéreken és bentlakó növendékeken kívül szórványosan a városi hívek is látogatják a kápolnát.^{27*}

A rabok kápolnája.

1832-ben a vármegye székházának építése befejezéséhez közledett. Kopácsy József (1822—40) veszprémi püspök felszólította Somogyvármegyét, hogy a vármegye új épületében a rabok részére gondoskodják kápolnáról. A megyegyűlés el is határozta, hogy az alsó épületben minden keresztény vallás részére közös kápolnát építtet.²⁸ A püspök nem járult hozzá. Erre a vármegye eredeti álláspontját megváltoztatta és elhatározta, hogy a katolikus vallású raboknak külön kápolnát rendez be.²⁹ A helytartótanács a vármegye határozatát helybenhagyta.³⁰ A kezdeményezésből akkor semmi sem lett s a rabok kápolnáját csak 1863-ban létesítették, illetve áldották meg.

A kápolna a megyeház épületének a Teleky-utcában fekvő részében, a fogház helyiségében volt. Három szobának összenyílásából alakították át.³¹ Ezt az épületet a vármegye 1907-ben lebonttatta.³² Ebben az évben elkészült az új igazságügyi palota és ezzel kapcsolatban a fogház épülete is. Akkor oda vitték át a rabok kápolnáját. A régi kápolna oltárképe Nepomuki Szent János volt. Ma a vármegye levéltárában őrzik ezt az oltárképet — A rabok kápolnájáról és felszereléséről ma az igazságügyi tárca gondoskodik.

A kórház kápolnája.

Az Irgalmas-nővéreknek a megye kórházába történt bevezetésekor, 1898-ban Somogyvármegye a kórház telkén csinos kápolnát építtetett³³ az apácák lakása mellett, a betegek és apácák részére. Belső berendezésére a kórházi bizottság 750 forintot irányzott elő. Ez nem lett elég. A hiányzó összeget gyűjtés útján szerezték meg.³⁴ A vármegye a kápolna felszerelése alkalmával kijelentette, ha a kápolna valamikor bármi okból megszűnne, a felszerelés fölött a kaposvári róm. kat. plébánia rendelkezik.³⁵ Fenntartásáról, valamint az istentiszteletekhez szükséges minden kiadásról a kórházi bizottság gondoskodik.

Az idők folyamán kicsinek bizonyult kápolnát 1940-ben a vármegye költségén és egyesek adományából megnagyobbították. Külön szentéllyel és sekrestyével látták el s kórust is építettek bele.

2. Hegyi-kápolnák.

A kapos-hegyi kápolna.

Erről a kápolnáról adatok hiányában kevés mondanivalónk van. Az 1778. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv hallgat róla. A ma élő emberek sem tudnak muljáról érdemlegeset.

A kápolnát a szent kereszt tiszteletére építették. Alapkövét 1776 május 3-án tette le és áldotta meg Györe István kaposvári esperes-plébános.³⁶

Tizenkilenc-fontos kis harangját 1755-ben öntötték.³⁷ Fölírása: »Ave Maria gratia plena«. Három kép is van rajta: egyik Szűz Mária a kis Jézussal, a másik Szent Péter apostol, a harmadikat nem sikerült megállapítani, mert elmosódott.

A kápolna az 1815 évi egyházlátogatási jegyzőkönyv leírása szerint léglábol épült, kis fatoronnyal díszített, náddal födött épület. Berendezése és felszerelése közül kis harangját, oltárát és gyertyatartóit említi. Kötelező szentmise nincs benne.³⁸ Ez idő szerint az első keresztjáró napon szokott a körmenet ide kijönni. Ilyenkor szentmisét is mutatnak be benne.

A kápolnát többször is javítani kellett. Nagyobb javításon 1835-ben ment keresztül. Ekkor a város egészen alapjaiból helyreállította és cserépszindellyel fedette. (Képmelléklet 21. sz.) Megújult alakjában a Szent Szűz tiszteletére áldották meg és keresztet is állítottak előtte.³⁹ Azóta 1848-ban, 1871-ben és 1888-ban és az utóbbi években javították.⁴⁰ Fölszerelése igen egyszerű. Ma léglábol épült tornya van. Valószínűleg az 1835. évi gyökeres helyreállítás idején cserélték ki a régi tornyot.

A kápolna északról délnek fekszik. Négyyszög alakú építmény, félkörívű szentéllyel s gerendás mennyezettel. Tornya az alsórészen diadalívre emlékeztető megoldással. Méretei: 7 × 4,5 méter.

A kecel-hegyi kápolna.

A Kecel-hegy külön-külön dűlő-névvel el nem látott három hegyhát a várostól délnyugatra. Nevét a Kapos mocsarán túl, a három hegyhátal szemben északra feküdt és elpusztult községtől kapta.⁴¹ A község területét a hegyvel együtt Esterházy Pál herceg 1712-ben, a várostelepülés kezdetén Kaposvárhoz csatolta.⁴²

A kecel-hegyi szőlőtulajdonosok a második hegyhátan, a volt Czekly-féle szőlőbirtokon régen fakeresztet állítottak. A fakereszt mellé haranglábat helyeztek.⁴³ A fakereszt helyett 1901-ben Golobics Pál kaposvári hívó kőkeresztet emeltetett.⁴⁴

Ez a helyzet állott fenn hosszú éveken át.

A szőlőbirtokosok a múlt század hetvenes évei végén páduai Szent Antalt

pártfogójuknak választották és ünnepét évenként szentmisével megülték. A hegyen kápolna nem volt, azért egyházhatósági engedéllyel lomb-sátorban mutatták be a szentmisét. Ennek a szokásnak legrégebbi írásbeli nyoma 1879-ből van, de kétségtelenül korábbi eredetű.⁴⁵ A sátor alatt való misézés szokásából érlelődött meg a kápolnaépítés gondolata. Maurer Kálmán kaposvári kéményseprő-mester 1899. évi november hó 19-én tartott hegyközségi gyűlésen felajánlotta a kápolna építéséhez szükséges telket, kötelezte magát, hogy életében a kápolnát jókarban tartja. A közgyűlésen megjelent Ujváry Ferenc apát-plébános is Maurer Kálmán ajánlata mellett foglalt állást.⁴⁶

Az építéshez akkor mégsem fogtak hozzá, mert vagy hatan-heten szintén felajánlottak telket a kápolna építésére.⁴⁷

Maurer Kálmán 1903 március 29-én ismételten felajánlott birtokából megfelelő területet és 500 koronát. A hegyközség az ajánlatot ekkor elfogadta s egyben elhatározta, hogy a kápolnát közadakozásból megépíti.⁴⁸ A tervből még ugyanazon évben valóság lett, mert Domján Lajos kaposvári kőműves-mester 2450 K-ért az építést elvégezte. A kápolnát 1904. évi június hó 12-én áldotta meg Zimmert József prépost-plébános.⁴⁹

A kápolna négyszög alakú, keletre néző toronnyal, belseje donga-boltozatú. A nyugatra néző szentély alacsonyabb hozzáépítés. Méretei: $8\frac{1}{2} \times 4,7$ méter. (Képmelléklet 23. sz.)

A kápolna harangja nem új. A régi haranglábon csüngő harangot hozták át a kápolna tornyába.⁵⁰ A harang felírata a következő: »Goss mich In Graz Martin Frid L. 1767«. Súlya 32 font. Egyik oldalán az Üdvözítő keresztje látható, a másikon szentnek képe, akit már nem lehet felismerni. A kápolna fenntartója a hegyközség.⁵¹ Ezidőszert pádúai Szent Antalkor, a búcsú napján miséznek benne.

3. A kálvária.

A régi kálvária.

A kálvária a kaposvári híveknek kedves imádkozó helye. Különösen a nagyobbiti időben keresik fel buzgósággal. Ilyenkor a helybeliekhez a környékeliek is nagy számmal csatlakoznak. A vallásos buzgalomnak ez a mélysége minden esetre korán sarkalta a kaposváriakat, hogy ábítatuk kielégítésére kálváriát állítsanak fel. Adataink nincsenek, mikor és milyen körülmények között létesítették az első kálváriát, mert a korábbi forrásközlések teljesen hallgatnak róla. Létezésének első nyomával elég későn, 1807-ben találkozunk a város rétleinek felmérése alkalmával.⁵²

A kálvária a mai Sétátér-utca keleti oldala mögött fekvő dombon, holdnyi területen állott.⁵³ A dombnak ez a része ma már nincs meg, mert 1872-ben, a Duna—drávai vasút építése idején a domb elejét minden kárpótlás nélkül elhordták.⁵⁴ Az első kálvária 1814-ben pusztulóban volt.⁵⁵ Kétségtelenül hosszabb időnek kellett elmúlnia, amíg a jelentős pusztulás beállott. Még ha fából voltak is az egyes keresztúti állomások, még akkor is több évtized pusztító munkájára volt szükség az erős megrongálódásig. Ebből a körülményből arra következtetünk, hogy a kálváriát a XVIII. század utolsó évtizedeiben állították fel.

Helyreállítása, majd megszűnése.

Szomorú állapotából Tulok Ferenc plébános (1805—1818) újíttotta meg. A hívek pénzbeli adományából kézi- és szekeres-napszám szolgáltatásából 1814-ben egészen kijavíttatta s ugyanezen év április 18-án megáldotta.⁵⁶ A javítás mértékéről nincs tudomásunk. A keresztúti állomások a domb északi oldalán állottak, a domb hosszában, észak-déli irányban. A kálvárián kápolna nem állott.⁵⁷ A keresztútát három kőkereszt zárta le. Maguk az állomások egyszerű oszlo-

pok voltak, mellső oldalukon fenn mélyedéssel. Az Üdvözítő szenvedésének jeleneteit a mélyedésekbe helyezett vaslemezekre festették.⁵⁸ (Képmelléklet 40. szám.)

Az idő lefelől ezeket a festményeket kezdte ki, amennyiben a vaslemezekről lemarta a képeket. Komesz György plébános (1860—1881) 1870-ben bizonyos pécsi festővel a képeket 70 frt összegért újra megfestettette.⁵⁹

A kálváriának sokáig külön gondnoka volt, aki a bevételekről és kiadásokról évenként rendes számadást készített és a plébánosnak, meg a városi tanácsnak bemutatta. Később a gondnoki tisztet egyesítették a templomatyáéval. Készpénz-tőkéjét a város kezelte.⁶⁰ A híveknek is adtak belőle kölcsönt. Fenntartása nem került sokba. Ezért a kálvárián befolyt adományokat más vallásos célra használták fel.⁶¹

A kálvária dombjának elhordása miatt az első állomás a mélység széléől még egy ölnyi távolságra sem állott. Kerítést nem lehetett mögéje vonni. Különben is a homokhegy időközben folyton omlott. Ezért a városi hatóság 1891-ben megtiltotta a kálváriára való járást.

A hatósági intézkedések azt az elhatározást érlelték meg Ujváry Ferenc plébánosban, hogy új kálváriát létesít. Tervét a város képviselőtestületének előzékenységéből, több jótévedőnek nagylelkűségéből végre is hajtotta.

Az új kálvária.

Ujváry Ferenc mindenekelőtt a kálvária helyét biztosította. Előterjesztésére a város képviselőtestülete odaajándékozta⁶² a Lövész- (ma Kálvária-) utcában levő Lövölde területét, amely az utcának keleti oldalát foglalta el.⁶³ A képviselőtestület eljárásával kárpótolni kívánta a plébániát a Szent Anna-kápolnának 1876 évben történt lebontásáért.⁶⁴ A Lövölde területe jóval nagyobb volt, mint amennyire Ujváry Ferencnek szüksége volt. A feleslegessé vált részt házhelyeknek felosztva eladta.⁶⁵ Ugyanígy tett a régi kálvária területével is.⁶⁶ Értékesítette a Szent Anna kápolna harangját, valamint az agg-ápolda padlásán őrzött egyéb tárgyakait.⁶⁷ Felhasználta a Szent Anna-kápolna lebontásából megmaradt téglát is.⁶⁸ A felsorolt bevételekből Gáspár Gyula kaposvári építőmesterrel 6259 frt költséggel megépíttette a kálváriát⁶⁹ és hozzá a feltámadási kápolnát⁷⁰ úgy, hogy a keresztúti állomásokat egyes hívők adományozták.⁷¹ Az új kálváriát 1893-ban, Szent Péter és Pál ünnepén szentelté fel Auerbach Pál segedi ferences házfőnök.⁷²

Ujváry Ferenc nem használta fel a rendelkezésre álló egész pénzt. Az építéssel megmaradt összeget a veszprémi Egyházmegyei Alapítványi Pénztárba helyezte el, hogy legyen meg a lehetőség a kálvária későbbi tatarozására. Az alap az 1914. évi háborút követő pénzromlás következtében teljesen megsemmisült.

Ujváry Ferenc a kálvária megépítését is Jézus Szent Szívének tulajdonítja, mert írása szerint: »az Ó Szent Szívének segélyül hívása mellett nem tudtam olyan áldozatot kérni a jó lelkektől, hogy azonnal rendelkezésemre nem bocsájtották volna.«⁷³

A kálváriát mindennapi misézésre nem használták. A keresztjáró napok egyikén kívül csak külön kívánságra miséztek benne. Ezért berendezése és felszerelése igen csekély és szerény volt.

Javítások, átalakítások.

A kálvária fenntartási alapja elveszván, megépítése óta nem tatarozták. Ennek következtében kívülről erősen megkopott. Kaposvár városa előzékenységből 1925 őszén és 1926 tavaszán kijavíttatta a külső kerítést és a kápolnához kívül sekrestyét, belül kórust építtetett.⁷⁴ Az egyházközség 1928-ban és 1930-ban

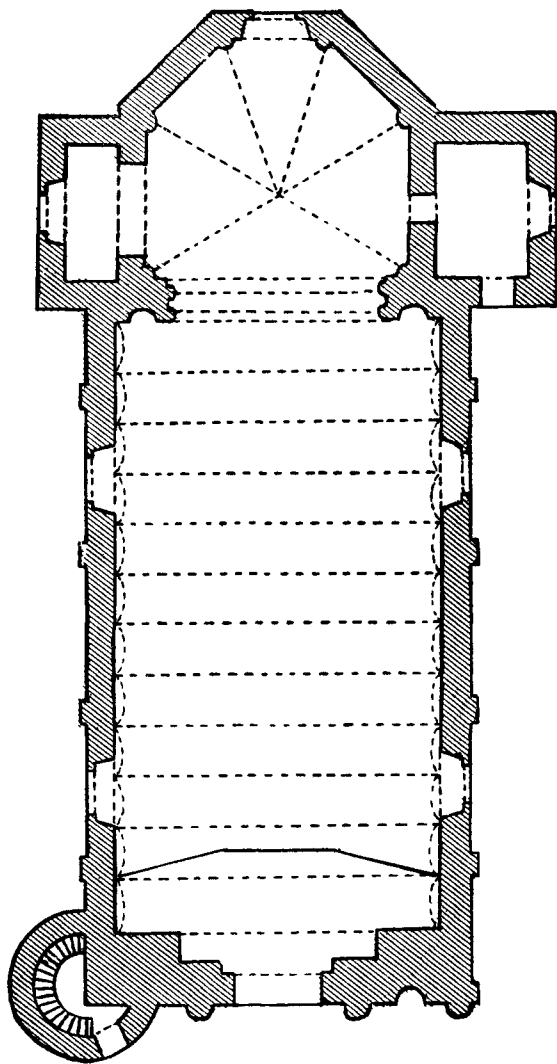
tataroztatta.⁷⁵ 1938-ban a kálvária pénztárának hozzájárulásából, a hívek adományából, a donnervárosi Széchenyi-körben rendezett színi előadások jövedelméből ismét gyökeresen helyrehozták.⁷⁶ Ugyanekkor a kápolnát belülről kifestették, a kórusra kívülről külön feljárót építettek. Megcsinálták egyúttal a kápolnához vezető, régen tervezett téglalépcsőzetet, terraszszerű pihenőkkel. 1923 ősze óta bevezették a kálvárián is a vasárnapi és mindennapi misézést és évközben több

ájtatosságot.⁷⁷ Ezért a kápolnát belső berendezésekkel kellett ellátni s teljes templomi felszerelést szerezni. 1925 óta gyakorlatba vették a napjában szokásos reggeli, déli, esti harangozást.

A kálvária leírása.

Az utca szintjéről három terraszszerű pihenőn keresztül a keresztúti állomások között jutunk el a feltámadási kápolnához. A kápolna előtt az Udvozító keresztje látható a két latoré között.⁷⁸

A hármaskeresztől jobbra és balra, a telek északi és déli szélén széles léglaoszlopok állanak. Ezeknek mélyedéseiben helyezték el a Megváltó szenvedésének fából faragott féldomborművű jeleneit. (Képmelléklet 45. sz.) A domborművek Ringgeldies tiroli szobrász alkotása. Az átlagos típust követi minden jellegzetes eredetiség nélkül. Különben igen becsületes munka.⁷⁹ A kápolna külső homlokzata klasszicizáló jellegű. Kiesi tetőtornya a homlokzattal egyvonalban emelkedik a tető fölé. (Képmelléklet 30. sz.) A nyolcszög három oldalával zárt szentély boltozatos. A hajó mennyezete lapos vasgerendák között elhelyezett pincseszerű boltozást mutat. Az oltárképel pótló festett színes üvegablak a feltámadt Krisztust ábrázolja.⁸⁰ (Képmelléklet 29. szám.) Márványoltára síma vonalú, asztal alakú oltár. Az oltár az antependiumhoz támaszkodik. Ez

A feltámadási kápolna alaprajza.
Hossza: 19, szélessége: 7 m.

tartja az oltárlapot. Az antependium terében van az Úr koporsója. Az oltárszekrény vörös márványból utólag készült. Gipszből való Boldogságos Szűz Mária szobra⁸¹ a szentélytől jobbra eső fal előtt levő fülkében áll. A Boldogságos Szűz imára kulcsolt kezekkel, lehajtott fővel tekint le az előtte imádkozókra. Fátyol hull vállára. A fülkével szemben, a kápolna északi oldalán látjuk a falra támaszkodó, vörös márvány kőralakú szószéket.⁸² A hajó nyugati végén áll az orgona kórusa. Mervev formája elüt a kápolna stílusától. Az

újabbkeletű gyóntatószék és padok⁸³ beleilleszkednek a templom stílusába. A felszerelés⁸⁴ is mind új, típus-készítmények.

A toronyban két harangot helyeztek el.⁸⁵ Az 1928-ban rendelt nagyobbik harang súlya 1 q. Felírása: »Krisztus véd, mert ő az igazság meg az élet. Járjatok útjain, nyelvem zengőn hirdeli néktek«. A kisebbik 60 kg-os. A következő szöveg olvasható rajta: »Fájdalmas szűz Anyám, aki értünk jártad a Golgota útját, Kérünk, sújtott népünkért könyörögni kegyeskedj«.

A kálvária vagyoni helyzete.

A kálvária bevétele adományokból és perselypénzekből áll.

Vagyoni helyzetét az alábbi számadási mérleg mutatja.⁸⁶

Év	Bevétel	Kiadás
	K f	K f
1923	159.889·20	116.751·63
1925	3,458.939·—	7,722.363·—
	P f	P f
1930	1.074·31	903·21
1935	640·13	648·84
1940	1.675·62	1.355·92

4. A keresztek.

A legrégibb kereszt, amelyről tudomásunk van, 1769-ből való. A város valamelyik szélén állott, az országút mentén.⁸⁷

A II. József-féle katonai térkép⁸⁸ négy keresztet tüntet fel a városban és környékén. Egyik a régi keleti temetőben, a másik a mai Somssich Pál-utca tájékán, a harmadik a vasútállomás környékén, a negyedik a Kanizsai- és Fűredi-út találkozásánál, az úgynevezett vörös kereszt helyén. Ezekhez járult 1795-ben az ötödik, a Kapos-hegyen felállított fakereszt.⁸⁹ Valószínűleg abban az időben is több volt már öt keresztnél a városban és határában, mert a régebbi szőlőhegyeken, mint a Roma-hegyen és az Ivánfán biztosan állítottak korábban kereszteket.⁹⁰

Az 1815. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv 11 keresztet említ.⁹¹ Közülük csak egy a kőből való, a többi fából faragták. A szállítási nehézségek és az anyag drágasága miatt azelőtt is mindenestre fakereszteket állítottak, mert fa kéznél volt. Elkészítése is kevesebbe került, mint a kő.

A 11 keresztből kettő a temetőben, négy a szőlőhegyeken volt. Egy a Kanizsai-utca elején (a vörös kereszt), egy a plébánia előtt, egy a város valamelyik szélén, az országút mentén, egy a város határán túl állott. Egynek helyét nem ismerjük.

Régebben nem volt a kereszteknek fenntartási alapjuk. Ha elkorhadtak, eltávolították maradványaikat és megszűntek. A múlt század elejétől gondoskodás történt fenntartásukról is. 30 frt volt egy keresztalapítvány. A század folyamán később újra elhanyagolták a fenntartás biztosítását. Így történhetett meg, hogy 1876-ban mindössze 67 frt volt a keresztalapítványok összege,⁹² pedig akkor legalább nyolc kőkereszt volt a városban és a hegyekben.

A keresztek gondozására letett alapítványi összeget a templom pénztárában helyezték el s a templom pénzével együtt gyümölcsöztették. A múlt század hetvenes éveitől kezdve a keresztek vagyonát a templom pénztárától elkülönítve kezelték. 1895 óta ezeket az alapítványokat is az Egyházmegyei Alapítványi

Pénztárba utalták be. Az alapjaikat elvesztett keresztek az egyházközség tartja fenn.

Érdekes volna tudni, milyen szándék vezette az alapítókat a keresztek felállításában. De erre nézve nem maradtak fenn feljegyzések.

A Kanizsai- és Füredi-utcák lorkolatánál lévő kis térségen áll a legrégibb idők óta kereszt.

A XIX. század elejétől kezdve felállított keresztekről a mellékelt kimutató nyújt tájékoztatást. A *-gal jelöltek már nincsenek meg.

Kimutatás a kaposvári keresztekről.

Sorszám	Évszám	Az alapító neve	A kereszt helye
1	1771	Ismeretlen*	A város valamelyik határának szélén, az országút mentén ⁹³
2	1791	Ismeretlen*	A Kanizsai-utca elején levő úgynevezett vörös kereszt ⁹⁴
3	1795	Ismeretlen*	A Kapos-hegyen ⁹⁵
4	1802	Ismeretlen*	A temetőben. Nem tudjuk, melyikben ⁹⁶
5	1806	Ismeretlen*	Kecel-hegyen ^{96*}
6	1810	Dóczi molnár*	A plébánia épülete előtt ⁹⁷
7	1813	A mezőváros közönsége*	A nyugati temetőben ⁹⁸
8	1815	A környékbeli háztulajdonosok*	A Kanizsai-utca végén ⁹⁹
9	1823	Ismeretlen*	Kecel-hegyen ^{99*}
10	1829	Ismeretlen*	Fákerezt a Lonka-hegyen ¹⁰⁰
11	1835	Valószínűleg a kaposhegyi birtokosok feleségei	Kapos-hegyen, a kápolna előtt ¹⁰¹
12	1843	A jámbor hivek*	A nyugati temetőben ¹⁰²
13	1843	A jámbor hivek*	A keleti temetőben ¹⁰³
14	1846	Állítólag a Bénics-család	A Lonka-hegyen ¹⁰⁴
15	1857	Bernáth József másodalispán	A plébánia-templom északi oldalán ¹⁰⁵
16	1860	Az ivánfai, hangyásmáli és somhegyi birtokosok	Az ivánfai-hegy följárójánál ¹⁰⁶
17	1867	Berkes János	A donnervárosi ovoda előtt ¹⁰⁷
18	1872 előtt	Ráksi János	A Petőfi- és Kereszt-utca találkozásánál ^{107*}
19	"	Varga Ferenc	A Lonka-hegyen ¹⁰⁸
20	1871	Varga Ferenc	A Petőfi- és Füredi-utca találkozásánál ¹⁰⁹
21	1872 előtt	Lengyel István	Kő keresztet állít a vörös kereszt helyén ¹¹⁰
22	1877	Kaposvár városa*	A régi nyugati temetőben ¹¹¹
23	1883	Az ivánfai, hangyásmáli és somhegyi birtokosok	A hangyásmáli-hegy tetején ^{111*}
24	1883	Az ivánfai, hangyásmáli és somhegyi birtokosok	Somhegyen ¹¹²

Sorszám	Évszám	Az alapító neve	A kereszt helye
25	?	Czekly Erasmus*	A Kecel-hegyen ^{112*}
26	?	Deckert Keresztély	A déli temetőben ¹¹³
27	1892	Kovács Imre	Kőkereszt a keleti temetőben ¹¹⁴
28	1895	ifj. Kiss Imre	A Som-hegyen ¹¹⁵
29	1899	Remete Ferencné sz. Koroszecz Katalin	A nyugati temető bejáratánál ¹¹⁶
30	1901	Szukics János és felesége Bertalan Katalin	A Lonka-hegyen ¹¹⁷
31	1902	Kutas János és gyermekei	Kőkereszt a Cseri-hegyen ¹¹⁸
32	1902	Ismeretlen	Arany János-tér. Valószínűleg ekkor újították meg ^{118*}
33	1902	Horváth Imre és felesége Pálfi Rozália	A lonkahegyi kápolna előtt ¹¹⁹
34	1901	Golobics Pál és felesége Tálos Anna	A kecelhegyi III. dűlőben ¹²⁰
35	1906	Kiss József és felesége Bajzik Julianna	Toponári-út, nagygáti-dűlőben
36	1906	Molnár György és felesége Németh Rozália	Ivánfa-hegyen
37	1908	Papp Jánosné sz. Rozsó Erzsébet	Kálló-berek, keleti-dűlő
38	1915	Varga János és felesége Csávicz Rozália	Róma-hegy alján, a Béla király-út végén
39	1918	Zsobrák József és felesége Mehr Erzsébet	Ivánfa-hegyen
40	1921	Balogh János és felesége Ursprung Katalin	Az Ivánfa-hegy aljában
41	1922	Hochbaum Márton és felesége Stier Katalin	A Kapos-hegyen
42	1923	Teglovics Lajos és felesége Somogyvári Mária	A toponári-úton
43	1924	Jakab Sándor és felesége Somogyvári Teréz	Az egyenesi-úton
44	1924	Hüber Imre és felesége Böröcz Ágnes	Ivánfa-hegyen
45	1924	Magyar József és felesége Márton Mária	Kecel-hegy elején
46	1924	Alsó Imre és felesége Buzsáki Veronika	Róma-hegyen
47	1924	Simon György és családja	Róma-hegy, Alsó-féle telken
48	1929	Gölöncsér János és felesége Lakos Terézia	Pál-varga-dűlőben
49	1929	Biczó Ferenc és családja, Kapossztjakab	A Jézus Szíve templom mellett
50	1933	A környék lakói	Körtönyi haranglábnál

Sorszám	Évszám	Az alapító neve	A kereszt helye
51	1934	Siposs Györgyné sz. Máté Erzsí és nővére	A Sétatér-u. végén
52			A keleti temetőben
53			A nyugati temetőben

5. Szobrok.

A szenvedő Krisztus szobra.

A Roma-hegy feljárójánál három méter magas oszlop áll. Felső részén ki-szélesedik s üreget alkot. Az üregben üvegajtóval lezárt nagyobb fadoboz áll. Benne a tövissel koronázott Krisztus alakja látható ülő helyzetben. Összetett két kezét kötél fonja körül. (Képmelléklet 37. sz.) A szobor maga nem magasabb, kb. 30 cm-nél. Az oszlopon ezt a felírást olvassuk: Jézus segíts. Alább évszám 1721. Ez az évszám mutatja korát. Többet nem is tudunk róla. Semmiféle hagyomány nem vet fényt eredetére, vagy sorsára. A nép tévesen »a guggoló Krisztus«-nak nevezi. A felirásból következőleg, ezt kell a város legrégebbi szobrának mondanunk. (Képmelléklet 37. sz.)

Szent János szobra.

A kaposváriak Nepomuki Szent Jánost valamikor még 1748 előtt a város védőszentjévé választották.¹²¹ Elhatározásuk külső kifejezéseként, előttünk ismeretlen időben a város közepén szobrot állítottak tiszteletére.¹²² A szobrot a Szent János kápolna felépítése után bevitték a kápolnába.¹²³ A kápolna lebontása után, annak helye mellett ásvó kút szomszédságában állították fel. 1851-ben a kút mellett épített víztartály közepén, állványon helyezték el.¹²⁴ A múlt század nyolcvanass éveiben a városi hatóság rendelkezése a víztartályt elbontották. Ekkor Szent János szobrát a mai Széchenyi-téren helyezték el. 1912-ben a Széchenyi-térből parkot alakítottak. Ekkor a szobrot a plébánia kertjébe helyezték át. (Képmelléklet 42. sz.)

A szobor mészkőből készült. A XVIII. század típusa szerint mutatja a szentet reverendában, csipkés karingben, gallérral. Beállításában nyugodtabb, mint Szent Rókus szobra. Ruhája a test vonalát hosszanti irányban követi. Nem lobog szét a levegőben. Az egészen a lehangoltság látszik.

A szobor fenntartására Kaposvár városa, nem tudjuk mikor, 165 forintot tett le. Az összeget 1876-ban 6 % kamat mellett Kopácsy Mihály 84 frt, Iris István 21 frt, Badánti Ignác 60 frt erejéig kölcsönben használta.¹²⁵

Szent Rókus szobra.

Létesítésének körülményeit nem ismerjük. Valószínűleg a XVIII. században többször előfordult pestis ellen fogadalomból állították fel. Györe István kaposvári plébános 1766 május 7-én áldotta meg.¹²⁶ Legelőször a Fő-utcan, a mai Irányi Dániel-utcának keleti, felső sarkán levő telek előtt állott.¹²⁷ A telek tulajdonosa Esterházy herceg volt. A területet a Somogy megyei Takarékpénztár vette meg székháza telkéül. Ezért 1881-ben városrendezési okokból Szent Rókus szobrát elvitték a Deák-térre,¹²⁸ ahol ma nagyatádi Szabó István szobra áll. Itt maradt az óvoda előtt fekvő kis térségen. Innen ismét városrendezés miatt 1914-ben mai helyére, az Arany János-térre került.¹²⁹ Kár, hogy lassan eltűnnek a város belsejéből azok az emlékek, amelyek a város egykor kizárólagosan katolikus jellegére emlékeztetnek.

A szobor a barokk megoldás típusát mutatja. A szent balkezevel sebzett

lábáról felvonja a ruháját. Jobbkezét szívére teszi. Testtartásában lendület, mozgalmasság mutatkozik. Ruhájának redői szintén mozgalmasság, erőteljesek. A szokásos ábrázolás szerint mellette van a kenyeret hozó kutya. A szobor anyaga mészkö. (Képmelléklet 43. sz.)

6. Haranglábak.

Az utóbbi években főleg a cseri-dombokon és a körtöncei-hegyen, a plébánia-templomtól távol lakó hívek kérték harangláb felállítását. Télen, hóolvadáskor, vagy nagy esők idején nem tudnak a városba szentmisére menni. Óhajtják, legyen a környékükön harang, amelynek hangja imádságra figyelmezteti őket.

A Körtönce-hegy részére 1933-ban szereztek be¹³⁰ a templompénztár terhére és a környék híveinek adományából, Szlezák László budapesti cégtől egymázsás harangot. A haranglábhoz szükséges faanyagot a közbirtokosság adta. A harang felírása az egyik oldalon: »Hol vagy István király, Téged magyar kíván«. A másik oldalon: »Jőjjetek az Istent imádni«.

A Cseri-hegy második dombján lévő régi haranglábát Kutas János kaposvári hívó állíttatta az előbb említett elgondolásból 1902-ben.¹³¹ 1933. év nyarán a villám mind a haranglábát, mind a harang koronáját megrongálta. Ekkor új haranglábát állították és a harangkoronát kijavították.¹³² Segítséget a közbirtokosság és néhány hívó adott.

7. A temetők.

Az első temető.

Az ősi katolikus gondolat és gyakorlat a templom körül való temetkezés volt. A katolikusok a templom árnyékában kívántak aludni, közel a szentmise-áldozat bemutatásához, mert annak hatásaiban és az élők imáinak segítségével részesülni kívántak.¹³³ A XVIII. század még megőrizte ezt az ősi katolikus gondolatot. A temetőket a legtöbb helyen a templom körül találjuk. A temető az említett vallásos felfogásból kifolyólag az egyház felügyelete és rendelkezése alatt állott.

Kaposvárott is az első temető a templom körül van.¹³⁴ A város központja akkor még nem fejlődött ki. A mai Kossuth-teret könnyen lefoglalhatták. Később, amikor a temetőt nagyobbítani kellett, a plébános kertjéből hasították ki a szükséges területet.¹³⁵

A város fejlődésével párhuzamosan a halálozások is megszorodtak. A temetőt előbb-utóbb ki kellett volna telepíteni. De az időközi események ezt a természetes folyamatot meggyorsították. II. József császár, mint trónörökös 1770-ben Kaposvárról járt.¹³⁶ A hagyomány szerint itt időzése alkalmával megparancsolta a temető kitelepítését. Tényleg, 1776-ban a kaposváriak a város nyugati és keleti szélén új temetőt létesítettek.¹³⁷

A keleti és nyugati temető.

Az 1776 május 7-én megáldott temető az első keleti temető. Helye a mai Hársfa-utcával szemben ott volt, ahol most a Mezőgazdasági Ipar Rt. gépjárműműhely áll. Ugyanekkor az első nyugati temetőt, a mai nyugati temető legrégibb részétől délre eső területre, a rokkanttelepnek nevezett terület helyére tették. Amikor megtelt, folytatólagosan hozzáveteli telekkel megnagyobbították.¹³⁸

A keleti temetőnél ugyanezt nem tehették meg a terepviszonyok miatt. Azért itt, amikor új temető nyitásának szüksége előállt, az új temetőt áttették a mai

Hársfa-utca és környékének területére. Oda, ahol ma a szükséglakások állnak. Az új keleti és nyugati temetőket 1843. évi május 21 és 24-én áldotta meg Hosszú Márton esperes-plébános.¹³⁹ A második keleti temetőbe 1893. évi áprilisában temettek utoljára.¹⁴⁰ De már korábban megtelt. Ezért 1862-ben megnyitották a harmadik, a mostani keleti temetőnek első részét, a toponári- és pécsi-út elágazásánál.¹⁴¹ Azóta 1891-ben, 1911-ben és 1914-ben bővítették. Viszont az első részét 1902-ben lezárták.¹⁴²

Amikor a megnagyobbított nyugati temető betelt, új temetkezési helyet a kanizsai országút északi oldalán kerestek. A mai nyugati temetőt itt nyitották meg 1893-ban.¹⁴³

A donnervárosiak részére 1892-ben létesítették a déli temetőt, a Lonkára és Zselicszentpálra vivő utak elágazásánál.¹⁴⁴ Ezt a temetőt 1902-ben megszüntették. Helyette még ugyanebben az évben a várostól még távolabb délre, a zselicszentpáli út mellett kezdték meg a temetést, a mai déli temetőben.¹⁴⁵

A temetők képe.

A feljegyzések arról szólnak, hogy a temetőket régen is bekerítették,¹⁴⁶ ahogy Mária Terézia meghagyta.¹⁴⁷ A temető közepére keresztel állítottak.¹⁴⁸ Kaposvárott a XVIII. században már szerződöttes sírásókat alkalmaztak.¹⁴⁹ Rendesen az éjjeli-őrök voltak egyúttal a sírásók is. Díjazásukat az érdekelt család fizette.¹⁵⁰ 1873-ban a város fizetett sírásókat alkalmazott.¹⁵¹ Halottasházakat is állítottak a temetőben a fertőző betegségben elhunytak, vagy az idegenek számára.¹⁵² A nem katolikus vallásúak temetkezését úgy oldották meg, hogy a katolikus temetőben számukra külön helyet tartottak fenn.¹⁵³ A kereszttség nélkül elhalt gyermekekkel s az öngyilkosokat a temető árkában hantolták el.¹⁵⁴ A temetőhöz szükséges területet régebben az Esterházy herceg mint földesúr ingyen adta. A kaposvári utcák sáros volta és a járdák hiánya miatt a temetés az őszi és téli időben nagyon kellemetlen volt.¹⁵⁵ A helyzet csak a múlt század 40-es éveitől kezdve, az utcák és a járdák kikövezése óta javult meg.

A 70-es években a temető gondozása több tekintetben kifogás alá esett. Egykori feljegyzések panaszkodnak a rend és felügyelet hiánya miatt.¹⁵⁶ 1876-ban, a város és a plébánia régi szoros viszonyának megszakítása idején, az egyházközség a temetőt a város kezelésébe adta. Felügyelete és gondozása ezután a városi tanácsra, illetve a képviselőtestületre ment át,¹⁵⁷ vagyis a temető községivé lett.

A város a temető tulajdonosa és kezelője lévén, 1892, 1933 és 1936-ban hozott temetői szabályrendeletet.¹⁵⁸

Az elmúlt világháború végén a kaposvári temetők meglehetősen elhanyagolt állapotban voltak. Azóta a város és hívek igyekeztek a temetőt külsőleg is Kaposvár városi jellegéhez alakítani. A keleti temetőt részben kerítéssel látták el s ravatalozót építettek. A nyugati temetőnek egy részén ma is hiányzik a kerítés. A hívek kegyelele a sírokat állandóan gondozza s jókarban tartja. A temető kultusza az utóbbi évtizedekben jelentékenyen emelkedett.

Sem a lezárt, sem a használatban levő temetőkben művészi értékkel bíró régi síremlék nincs.

Harangláb meglehetősen későn, 1880-ban került a temetőbe. Heindlhoffer Antal kaposvári ácsmester adományozta, hogy a teljesen szegényeket is ki-harangozhassák.¹⁵⁹

A temető sírkápolnája.

A temetőben a legújabb idők óta van kápolna.

Kántor Ferencné szül. Lőrinczy Rozália végrendeletében 8000 koronát hagyott oly kikötéssel, hogy hagyományából a keleti temetőben építsenek kápol-

nál s fiával együtt temessék oda. Kaposvár városa az alapítványt elfogadta. A kápolna felépítésére telket adott s magára vállalta a fenntartást. Erre 1902-ben a kápolnát megépítették.¹⁶⁰ A temelőkápolna elkészülte után a haranglábon levő kis harangot a kápolna tornyában helyezték el. Felírása: »Isten dicsőségére, Szűz Mária tiszteletére, a megholtak emlékére állította, jó szívből ajánlodekozte Heindlhoffer Antal és neje Töreky Amália. 1880«.

A kápolna megépítése idején Bereck Sándor városi mérnök a kápolna védőszentjéül Szent Annát választotta, hogy a hívek szeretett régi Szent Anna-kápolnája, ha más alakban is, újra föléledjen. Csak így érthető, miért áll a temetőben Szent Annáról elnevezett kápolna.

Szentmisét egyedül halottak napján mutattak be itt. Évközben csak külön kívánságra. 1923-tól 1927-ig, a Jézus Szíve templomának megépítéséig a pécsi utcai hitoktató hétköznapiokon itt szokott misézni.

A temető kápolnája tehát igazában sírkápolna. Most üresen, használaton kívül áll.

VIII. Fejezet.

A plébánia gazdasági helyzete.

1. A plébánia belsősége. — 2. A plébániaépület. Az első plébániai ház. — A második paplak és sorsa. — A második paplakot átalakítják. — Új plébániaépület készül. — A mai állapot. — 3. A plébánia javadalma. Összefoglaló kép. — A legrégebbi összeírások. — Új megállapodás. — A kegyúr támogatása. — Újabb ajánlat. — Az úrbéri örök egyezség. — Az ingatlanok megszűnése. — Zökkenés a városi hozzájárulás körül. — A régi állapot visszaállítása. — Örök egyezség. — 4. A stólailetek.

1. A plébánia belsősége.

A plébánia belsősége közvetlenül a templom telke mellett, attól északra és nyugatra terült el a Pap- (ma Zárda-) utca és a róm. kat. iskola kertje között. Kiterjedése kezdetben egészen csekély volt.¹ Ezen a területen helyezték el a plébános lakását a hozzátartozó gazdasági épületekkel: az istállóval, a pajtával és az ólakkal együtt. A plébániaépület észak-déli fekvésű főfalával a Pap-utcára, déli tűzfala a templomtérre nézett. (Képmelléklet 15. sz.) A gazdasági épületek a főépülettől északra állottak kelet-nyugati fekvéssel úgy, hogy az istálló nyugati tűzfala a Pap-utca vonalán állott.

1736 után előttünk ismeretlen körülmények között, a belső telket meg-nagyobbították. 1748-ban már két kis zöldséges kertje, kukoricása és szilvása is volt a plébánosnak² a háza mellett a régi belső telek folytatásában. Területét az 1752. évi összeírás fél telekhez tartozó kert nagyságával mondja egyenlőnek.³ Az 1815. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv hozzávetőleges becslés szerint négy pozsonyi mérő mag alá valónak,⁴ azaz kb. két holdnyinak tartja. A való-ságban ennél több volt, mert az 1856-ban megejtett helyszínelési felmérések ezerszáz ölével számított 3·09 magyar holdban állapították meg területét.⁵

A város fejlődése következtében a plébánia nagy belsőségét nehezen lehetett tartani a város központjában. Helyesen látta meg Komész György plébános (1859–81) ezt a körülményt, s a kínálkozó alkalmat felhasználva, 1867-ben megkezdte a belsőség megosztását. Eladott belőle Folly Józsefnek 1288 □-ölet.⁶ Érté a határban 7238 □-ól területet kapott cserébe. Eljárásával érezhetően növelte a plébánia-javadalom jövedelmezőségét.

A megkezdett folyamat tovább folytatódott. 1872-ben Ranolder János vesz-prémi püspök (1849–75) az irgalmas nővérek vezetése alatt elemi leányiskolát akart felállítani Kaposvárott. Több próbálkozás után a plébánia telkéből vásárolta meg a megkívánt 539 □-ól házhelyet és kis kertet. Ugyanebben az évben

három kaposvári lakos: Tevely Elek, Kelemen Lajos és Kriszt János vettek házhelyet 199, 144 és 198 □-ól nagyságban a zárda mellett a plébánia belső telkéből.⁷ Így a plébániának nem maradt meg többje, mint 592 □-ól terület az udvar és az összes épületek helyeül, továbbá 655 □-ól kert.⁸

Az eladott telkek vételárából Ujváry Ferenc plébános (1881–1900) 1892-ben megépítette a plébánia belső telkének a templom terére néző szélén 2231 forint költségen a »bazár« címén ismert két üzlethelyiséget.⁹ Jövedelme a plébánosé, de ő a fenntartója is. A bazárépület építésére fel nem használt tőkét »Plébániai kertalap« címen a veszprémi Egyházmegyei Alapítványi Pénztárban gyümölcsöztették. Az 1914. évi világháború az összeget megsemmisítette.

2. A plébániaépület.

Az első plébánia-ház.

A kaposváriak 1715-ben, a plébánia alapításának évében egyszerre két feladatot oldottak meg. Iskolát és paplakot építettek. Az új telepes hívek szegénysége miatt a két cél megvalósítása nem kis nehézséget jelentett. Maguktól nem is tudták volna elvégezni. Mindez azért vált lehetségessé, mert az új plébános maga segített hívein s nagyrészen levette vállukról a paplak építésének gondját. A saját költségén megépített ugyanis három szobát, meg a gazdasági épületeket.¹⁰ A hívek csak egy szobát, konyhát, kis szegényes cselédszobát, föld felett emelt és pincének szánt helyiséget meg kamrát építettek.¹¹ Csak annyit, amennyit szegénységük megbírt. A plébániai összes épületek fenntartása sem rakott terhel a hívekre, mert ezt is a plébános viselte¹² mindaddig, amíg 1736 és 1748 között ezt a terhel a város magára nem vette.¹³ Az építés egyéb körülményeiről mit sem tudunk. A plébániaépület elég nagy. A mellékhelyiségeken kívül a plébánosnak négy szobája volt.

A plébániaépület a templomhoz és a többi házakhoz hasonlóan náddal födött, sárral tapasztott sövény-, vagy faalkotmány. Konyhája részben ugyanolyan, mint az egész ház.¹⁴

A második paplak és sorsa.

Az 1715-ben, kezdetleges módszerrel megépített paplak csak néhány évtizedig állott ellen az idő vasfogának. 1748-ban már olyan rossz állapotban volt, hogy összedőléssel fenyegetett. A templom és a második iskola építése miatt a kaposváriak a plébániaépülettel ekkor nem törődhetek. Csak 1753-ban került rá sor. Ekkor a réginél kisebb paplakot építettek, megint csak sárból és sövényből. Tetőzete zsuppal, vagy náddal födött. Az épület közepén állott a kéményes, bolthajtásos, tehát téglából épített konyha. Földbeásott pincéje ugyancsak téglából készült, de boltozat nélkül. A plébánosnak két szobája volt benne, a cselédségnek egy.¹⁵ Az építkezésekkel kapcsolatban a gazdasági épületeket is rendbehozták.

1757-ben a káplánnak is kellett egy szobát építeniök.

Az ilyen kezdetleges módszerekkel készült épület, mint aminő a kaposvári plébániaé is volt, nem lehetett hosszú életű. Nem csodálkozhatunk, ha 1778-ig a ház annyira rozogává vált, hogy minden helyiségébe beesett az eső.¹⁶

Az 1778. évi egyházlátogatás után, de még 1781 előtt a kaposváriak a plébános egyik régi szobáját szilárd anyagból kijavították és két szoba hozzáépítésével lakását megnagyobbították. De a tetőt meghagyták régi állapotában s a plébánia telkének kerítését, valamint az összeomlófélfen levő pajtát sem igazították ki.¹⁷ Ebben az időben a fenntartási terhek megkönnyítésére Esterházy Miklós hercegtől Répás-pusztán korcsmai bérletet kaptak.¹⁸ A bérlet tartamáról nem tudunk. Az a véleményünk, hogy a plébániaépület gondozatlansága miatt alig lehetett a városnak a bérletből jelentősebb jövedelme.

A plébániaépület leírt toldozásának-foltozásának az lett a következménye, hogy nem volt egységes. Egyik része téglából, a másik része sárral tapasztott sövényből épült.¹⁹ A város elég gyakran immel-ámmal javígtatta ugyan, de ez nem sokat használt. Az öreg épületet a sokféle javítás csak rosszabb állapotba juttatta.²⁰

A felemás paplak a további pusztulásnak nem is tudott tartósan ellenállni. A romlás olyan mérvet öltött, hogy a kegyúr 1810-ben kénytelen volt elrendelni jókarba helyezését. A gazdatisztek azonban nem hajtották végre uruk akaratát.²¹ Így történt meg, hogy a plébániaépület valósággal »nyomorúságos« képet mutatott. A szél és víz keresztül-kasul járt rajta, s csak úgy hemzsegett a különböző férgektől.²² A káplán szobáját meg már korábban gerendákkal kellett kívülről megtámasztani.²³

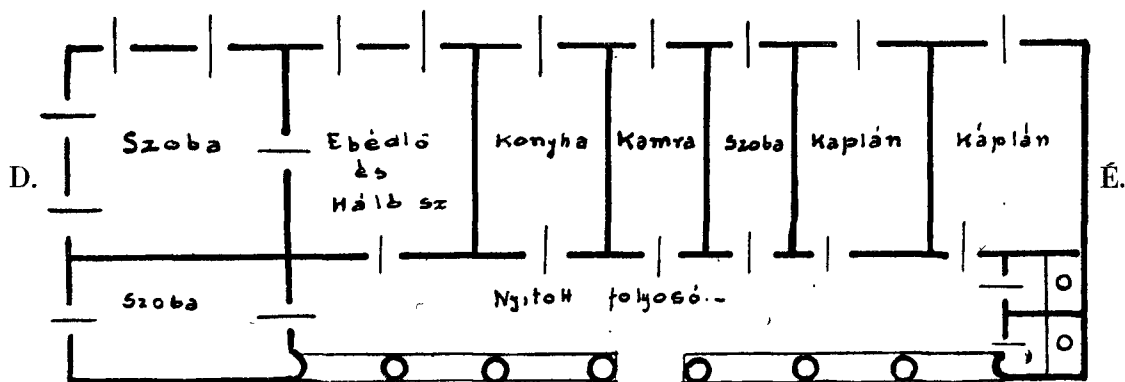
A gazdasági épületek is hasonló állapotban voltak.

Az iszláló 1808-ban összedőlt. 1809-ben a pajta is romokban hevert.²⁴

A második paplakot átalakítják.

A kegyúr rendelkezésére 1814-ben végre megkezdték az épület rendbehozását, részben újraépítését. Ekkor vették cseréptető alá. Az épületnek sövényből készült régi részeit hol téglával, hol vályoggal pótolták.²⁵ Két káplánszobát, kamrát, cselédszobát újonnan építettek hozzá. A pincét is átalakították. A helyreállítás után a plébánosnak két rendes és egy kis szobája lett.²⁶

A régi plébánia épület alaprajza.

Az épület hossza 20 öl, 4 láb, 9 hüvelyk. Szélessége 4 öl, 3 láb, 6 hüvelyk. Összesen 95 öl, 1 láb, 9 hüvelyknyi területet foglalt el. (Pl. lt. Er. okm. 37.) — A plébánia-épülettől északra fekvő istálló hossza 9 öl, 1 láb, 0 hüvelyk, szélessége 3 öl, a pajta hossza 10 öl, 4 láb, 0 hüvelyk, szélessége 3 öl volt. (Pp. lt. Fasc. 1873. Nr. 1584.)

Ugyanekkor a gazdasági épületeket is helyrehozták.²⁷ A pajtát Tulok Ferenc plébános (1805–1818) építtette újra, mert ez nem volt kegyúri épület.²⁸

Az átalakított plébániaház külsejére nézve oszlopokon nyugvó, keletre néző, pitvarral ellátott, igen egyszerű, szerény falusias külsejű, cserépszindellyel fedett építmény volt. A szobákba a pitvarról lehetett belépni. A plébános két szobájának kivételével, az ablakok a Pap-utca-ra nyíltak, s nem egyenlő magasságban állottak. A káplánszobák ablakai magasabban voltak, mert az utca szintje erősen emelkedett.²⁹ A szobákat széles vörösfenyő gerendákra helyezett meny-

nyezet földte. A gerendák olyan hosszúak voltak, hogy még a pitvar tetőzetét is tartották.

A plébánia telkét a templom felől kőfal,³⁰ az épületen túl s a telek többi oldalán fűzfával összefont karók szegélyezték.³¹

Ez a plébániaépület kisebb-nagyobb javításokkal 1886-ig állott fenn. Ebben az időben már egészen idejétmúlt, előregedett ház volt. Az 1881-ben felvett leltár szerint cserépszindely teteje jó, padlása gyenge, ablakai rozszantak.³² Az egykorú feljegyzések így írnak róla: »ebéd volt a szűk és kalitkának is kicsi plébánialakban, amiről el lehet mondani a dióról szokásos kérdést: mi az? se ablaka, se ajtaja, mégis négyen laknak benne«.³³

A gazdasági épületek közül az istálló 1865-ben összedőlt. Helyette a kegýúr cseréptelős új istállót építtetett.³⁴ A Tulok-féle lábaspajtát Hosszú Márton 1840-ben szalmával újra befedette. Komcsz György plébános 1870-ben a plébánia-javadalom költségén kijavíttatta és egyszeresen rakott cserép alá vette és a téglaoszlopok közeit befalaztatta.³⁵

1873-ban az irgalmas nővérek zárdájának és iskolájának megépítésekor az intézet déli főfalát fél lányi távolságban építték meg a plébánia gazdasági épületeitől,³⁶ hozzá a zárdának nem gondoskodtak kocsibejáróról. A most meglévő kocsibejáró biztosítására a plébánia gazdasági épületeit le kellett bontani s területüket a zárdának átadni. Ámbár hozzánk közeleső időben történt, idejét megmondani nem tudjuk, mert semmit sem jegyeztek fel róla. Minden esetre 1873 után hamarosan kellett megtörténnie, mert a mindenkori plébános nem nélkülözhetle a gazdasági épületeket.

A felépítéskor mind az istállót, mind a pajtát az utca vonalától beljebb vitték s fekvésüket kelet-nyugatiról észak-déli irányúra változtatták meg.

Új plébániaépület készül.

A város tanácsa maga is belátta a plébánialak tarthatatlanságát. 1883-ban átír Kovács Zsigmond veszprémi püspökhöz (1877—87) és közbenjárását kérte a kegýúr hitbizományi gondnokságánál.³⁷

A közbenjárásra azért volt szükség, mert a zárgondnokság kétségbe vonla a hercegi uradalom építési kötelezettségét. A püspök közbelépésére megindult tárgyalások után a zárgondnokság nem tisztázta az építési kötelezettségre vonatkozó jogi helyzetet, hanem a gazdasági épületek és kerítések kivételével elvállalta a plébánialak fenntartásának, esetleg újjáépítésének kötelezettségét,³⁸ azzal az indokolással, hogy »több súlyt helyez a hercegi ház méltóságának megóvására, mintsem arra, hogy kétes sikerű kísérleteket legyen egy némileg megíngott jog megmentésére«.

Horváth zárgondnokot hivatalában Bubics Zsigmond, a későbbi kassai püspök követte. Bubics Zsigmond az elődjével kötött megállapodást a maga részéről is elfogadta s a kaposvári plébánialak építésére 10.000 frt-ot kiutalt a hercegi uradalmi pénztárból.³⁹

A pénz birtokában Ujváry Ferenc plébános az idősb Lencz Sándor kaposvári építőmestert bízta meg az építéssel. Lencz Sándor a régi plébániaház lebontása után, 1885 késő őszén fogott munkába. Nem egészen egy év alatt a vállalkozását befejezte.⁴⁰

1885-ben a ma is álló plébániaépületet az utca és a templomtér vonalától beljebb építték fel. Ezzel lehetővé vált, hogy eléje kis kertet telepítsenek s az épület elhelyezése alkalmazkodjék Kaposvár városias jellegéhez. (Képmel-lekkel 16. sz.)

1886-ban, a plébánia-templom építése idején, a plébánia telkének a templom felé eső régi téglakerítését lebontották. Ugyanekkor a templom telke szintjének leszállítása után a plébánia telkének szintjével egyenlő magasságú téglafalat

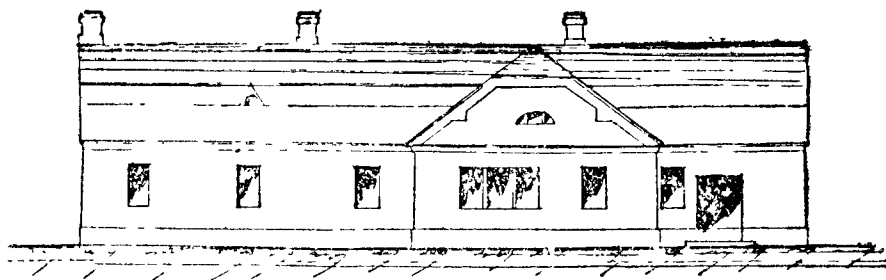
emelték, hogy a plébánia kertjének a templom telkére való beomlását megakadályozzák.

Kaposvár városa 1920-ban az istálló egyik részét lakássá alakította át és az egyházfit helyezte bele.

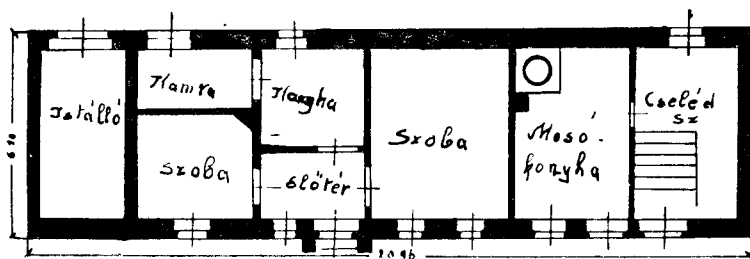
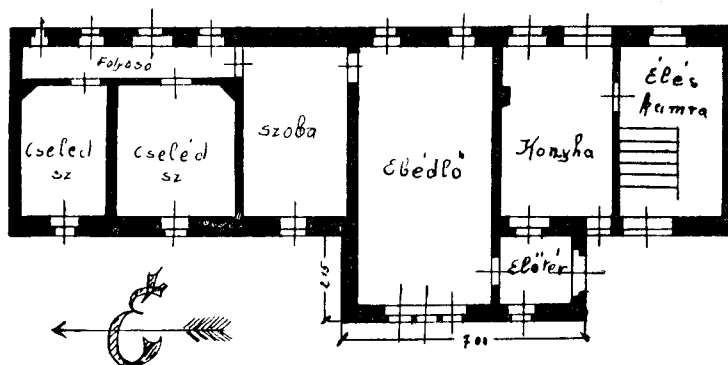
A mai állapot.

A plébániaház 1886-ban a korabeli egyházi személyek elhelyezésére épült. A város megnövekedése miatt ide helyezett káplánoknak nem volt illő lakásuk. A plébániaépületben nem volt megfelelő hivatali helyiség sem. Az említett

Homlokzat

Az átalakított földszint alaprajza.

Az átalakítandó földszint alaprajza.

A plébánia háztartási épületének homlok- és alaprajza.

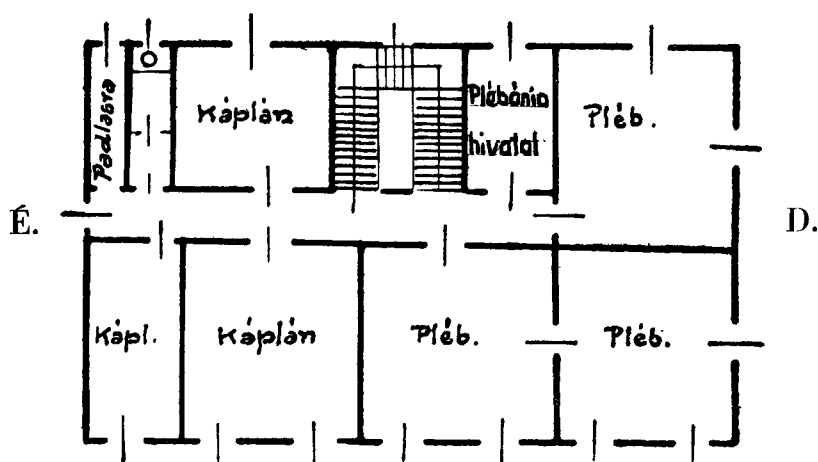
körülmények szükségessé tették a plébániaház átalakítását. Kaposvár városa 1926-ban, az egyházi kitelepítése után a régi istállóépületet teljesen átépítette s a főépületből ide hozta át az ebédlőt, konyhát, kamrát és cselédszobát. Az így felszabadult helyiségekből megfelelő átalakítással hivatali helyiséget, a

plébánosnak és káplánoknak megfelelőbb lakást biztosított. Ugyanekkor átalakították a régi szénáspajztát s ide helyezték át a faházat, mosókonyhát, nagyobb éléskamrát s az ólakat.⁴¹

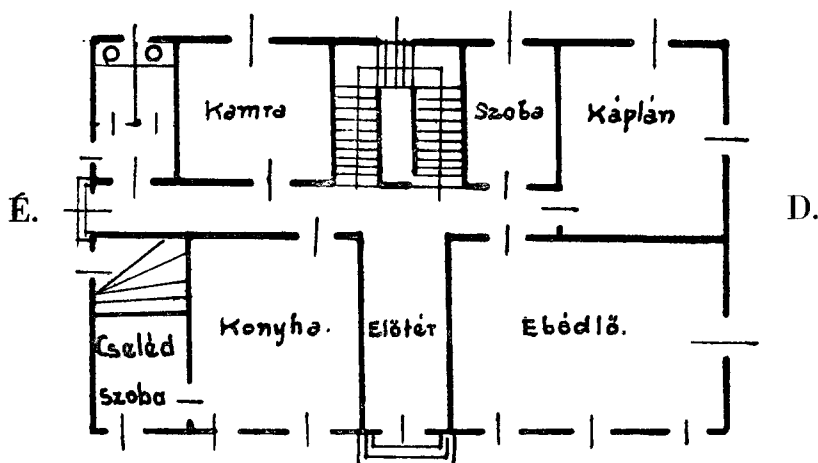
A kaposvári plébánia alaprajza

az 1926. évi átalakítás előtt.

Emelet.

Földszint.

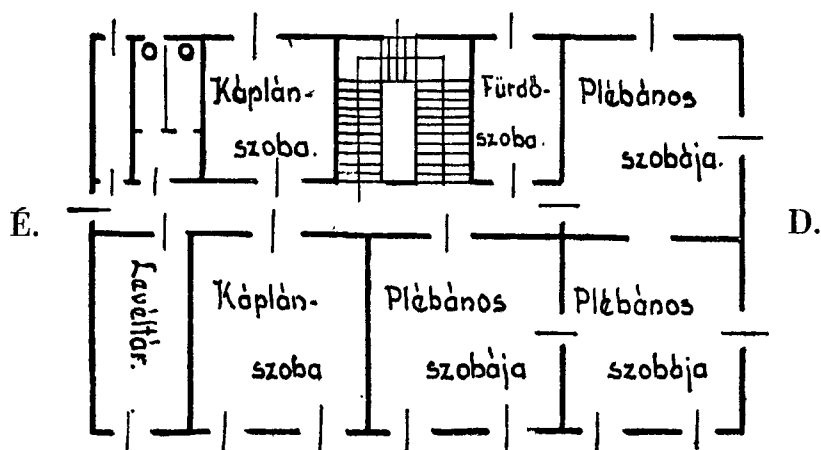
1936-ban, a plébánia-templom tartórozása idején a város a plébániaépületet a templomhoz hasonló vakolattal vonatta be s az épület déli falára az ott látható szép feszületet helyezte el.⁴² A kereszt fölött levő fülkében álló Madonna-szobor Bory Jenő alkotása.⁴³

Ezen alkalommal lebontották a plébánia kertjének a templom terére néző függőleges falát, s helyette elől izléses lépcsőfeljárót, hátrább pedig földrézsút készítettek.

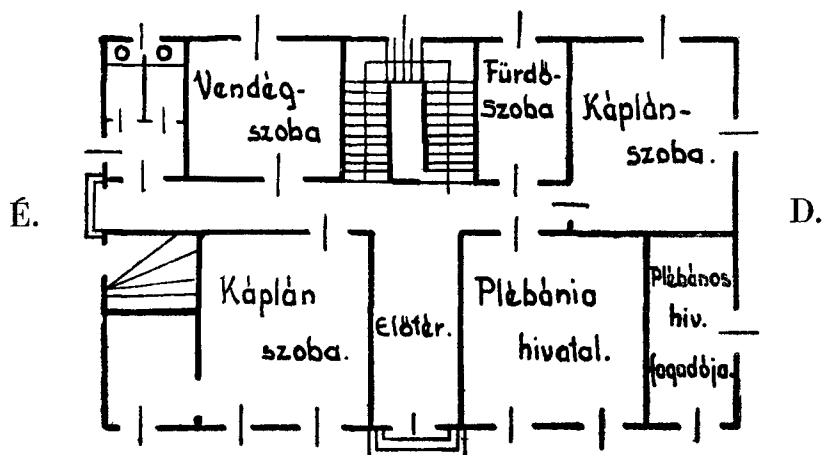
A kaposvári plébánia alaprajza

az 1926 évi átalakítás után.

Emleret.

Földszint.

Az épület hossza 19.5, szélessége 12 m.

A plébánia-épület a leírt átalakításokkal szép, komoly, egyházas külsőt nyert.

A plébánia telkén a templom terének és a Zárda-utcának vonalába épített két üzlethelyiség, az úgynevezett »bazár«, 1892-ben épült.⁴⁴

3. A plébánia javadalma.

Összefoglaló kép.

A XIII. század óta érvényes gyakorlat szerint Magyarországon a plébániák alapítása úgy történt, hogy az alapító bizonyos ingatlant, vagy jogosítványt (pl. malom, korcsmai jog, stb.) adott a plébános eltartására. Az adományozó és utódai ezzel a ténnyel a plébániával kapcsolatban kegyúri jogot nyertek.⁴⁵ A kegyúr részéről juttatott jövedelemhez a hívek házaspáronként megállapított személyes szolgáltatással járultak. A szolgáltatásokat párbér néven ismerjük. A párbér cleinte szokásjogon alapuló önkéntes megajánlás volt.⁴⁶ Az 1733 évi királyi rendelet kötelezővé tette.⁴⁷

A kegyúri jogok megszerzéséhez a XVIII. században nem volt mindig szükséges ingatlanok kihasítása. Elég volt, ha a földbirtokos a templom és a paplak telkét adta. Kaposvárott is ez az eset áll fenn. Az 1748. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint Domján Ferenc, a herceg kaposvári tisztlartója az egyházlátogató bizottság előtt kijelentette: »Esterházy Antal Pál római szent birodalmi herceg öföméltósága mint földesúr követeli magának ezen egyház törvényes ősi kegyúri jogát. Öföméltósága jelölte ki ugyanis a plébánia és a templom telkét és az új templom építéséhez uradalmi pénztárából 300 forintot utalt ki.«⁴⁸

A hercegi kegyúr a kaposvári plébánia alapításához ezek szerint nem adott ingatlant a plébániának. Adatok hiányában nem tudjuk megállapítani az eljárásnak okát. Csak azt látjuk, hogy a XVIII. századbeli forrásaink minduntalan ezt hangoztatják: »a plébániának nincs a hercegtől kihasított s a plébánia javadalmához tartozó ingatlana«.⁴⁹ Valószínűleg éppen ezért segítette a kegyúri uradalom kezdetétől fogva a plébánosokat bizonyos kedvezménnyel: ingatlanok s jogosítványok használatának időleges átengedésével, gabona, fa juttatásával. Csak hogy ezek nem voltak kötelezettségi jelleggel bíró hozzájárulások, hanem bármikor visszavonható kegyadományok. A segítségnek ez a módja később állandósult, sőt megnövekedett és 1861-ig az úrbéri örök egyezség megkötéséig megmaradt. Az említett kegyadomány-jellegű ingatlanok idővel átmentek a plébánia tulajdonába. Végül 1861-ben, az úrbéri örök egyezség megkötése idején a kegyúr a plébánia javadalmát kiegészítette 22 holdra, azaz egy egész jobbágyletelekre. Ekként az alapításkor szokásos adományt részleteiben és utólag adta meg a plébániának.

A plébánia megalapítása idején a kaposváriak a vázolt helyzetnek megfelelően rendezték a plébánia gazdasági ügyeit. Mivel a plébániának javadalmi földjei nem voltak, a földesúrtól nekik juttatott szántóból önként adtak a plébánosnak használatra annyit, amennyit tudtak, vagy amennyiben megegyeztek.⁵⁰ Az egyházi előírások már korábban is tiltották ezt az eljárást.⁵¹ Amint látszik azonban, az élet kényszerűsége áttörte az emberi megállapításokat 1732 után az ingatlan nagyságában a hívek megállapodtak a plébánossal.

A hívek részéről megajánlott földek jövedelméből a plébános nem tudott megélni. Ezért a kaposváriak önkéntes megajánlással segítettek papjukon: végeztek bizonyos mezei munkát⁵² a plébánosnak kiadott földeken. De a megajánlást nagy részében igen hamar megszüntették. Helyette összegszerűen megállapított váltságot fizettek készpénzben s természetben adtak bort, gabonát és tűzifát, ugyancsak meghatározott mennyiségben. Kaposvár tiszta katolikus település volt, ezért a plébánosnak nem személy szerint fizettek, hanem a mezőváros pénztárából fizették vállalt kötelességüket.⁵³ Másszóval a párbért mindjárt kezdetben megváltották.⁵⁴

A város a plébános javadalmazására vonatkozó megajánlást szerződés alakjába öntötte.⁵⁵ A feltételek az életviszonyoknak megfelelően időnként változtak.

A szerződések feltételeiben három időszakot különböztetünk meg. Az első a plébánia megalapításától 1751-ig, a második 1751-től a XIX. század elejéig, a harmadik a XIX. század első éveitől 1932-ig, a szerződéses kötelezettségek végleges rendezéséig tart.

A legrégibb összeírások.

Ila a különböző időkben részletekre kiterjedően vizsgáljuk a plébánia gazdasági helyzetét, a következő állapotokat találjuk.

A legrégibb javadalmi összeírások szerint a plébániának egyetlen ingatlan-tulajdona van: a Békás-tó mellett⁵⁶ (az Iszák-hegytől nyugatra) fekvő rét.⁵⁷ Ho-zama őt kocsi széna. A rét 1715 előtt erdő volt s Vörös József plébános (1715—1739) a maga költségén irtatta ki Kaszálását a város lakói végezték, termését is azok gyűjtötték össze és hordták be.⁵⁸

1739 óta Vörös József kaposvári plébános hagyományából volt a plébániának az Ivánfa-hegyen nyolc kapás (= 752 □-öl) szőlője.⁵⁹ Mivel a plébános még egy hold kukoricaföldet is.⁶⁰

A kegyúrtól kegyadományként kapott több-kevesebb szántót.⁶¹

Az elmaradt javadalmi földek pótlására adott, változó nagyságú szántó helyett⁶² 1732 után hal pozsonyi mérő mag alá való földben, azaz három holdban állapotlak meg⁶³ a plébános és hívek. Ennyi földje volt minden átlagos gazdának a közből.

Kapott a plébános ezenkívül a mezővárostól 25 forint készpénzt. Szántás-megváltás címén 10 forintot. Továbbá: 14 pozsonyi mérő gabonát természetben.⁶⁴ Minden vonós állattal rendelkező gazda tartozott egy kocsi fát szállítani az uradalom erdejéből, ahol a kaposváriaknak szabad fáézési joguk volt.⁶⁵

Az 1736. évi összeírás megállapítja, hogy a plébános évi jövedelme a tisztesseges megélhetéshez nem elég. Ehhez még évi 100 frt-ra volna szüksége.⁶⁶ Hat évvel később Solymosy László karádi esperes-plébános a javadalom vizsgálata alkalmával arra a következtetésre jut, hogy a kaposvári plébánia javadalmát meg kell javítani és a várossal új szerződést kell kötni.⁶⁷

Új megállapodás.

Rajky János plébános (1739—51) halálával beállott személyváltozást az egyházhatóság arra használta fel, hogy a plébániát biztosabb gazdasági alapokra fektesse. Lenthly István püspöki helynök, Biró Márton veszprémi püspök (1745—1762) utasítására a plébánia-javadalom megnagyobbítása érdekében érintkezésbe lépett Kaposvár városával. Két napi tárgyalás után, 1751 szeptember 25-én az egyházhatóság megbízottja és a város írásban is megállapodtak. Ez a szerződés alapokmánya a plébánia későbbi gazdasági helyzetének. Ezért egész terjedelmében közöljük⁶⁸

»My aláb is irottak egy részről Lenthly István Wesprimj Canonok és Milto-sághos Padánvi Biró Márton wesprimj püspök ur Eö Excellentiaja Vicarissa, más részről N Somogy Vármegyében lévő Kapossi Helségbeli lakosok, hogy az eddig való Plebanus Uraimék és Fárabéliek közt történt viszátkodásoknak tellességgel véget tennénk és ez után Plebanus Uraimék, mint lölki Atyák és a Helségbeliek mint lölki Fiaik között az Isteni Békesség és Egyesség mindenkor másoknak is jó példájára megmaradna léptünk illen egyességre és állhatatosan megmaradandó contractusra ugy mint: Már ennek utánna Mi Kaposvári Helségbeliek fogunk Kapos Plébános Uraiméknak esztendőnként füzetni ezen alább meg irt mod szerint.

1° Fogunk minden esztendőben készpénzt átollában fizetni fl. 100.

2° Buzát fogunk adni minden esztendőben atallában Cub. pos. 100.

3° Minden vonyos marhás ember tartozik egy egy jó szekér fát vinni.

1° Mint hogy a mi Mlgos Földes Urasságunktul még eddig a Fölséges Királi Kegyelmes resoluciók szerint bizonyos Szántó Földek exscindálva ninesenek a Plébánia házhoz, azért Szántást Velést Plebanus Uramnak nem tehetvén, fogunk ennek bonificatiojára esztendőnként adni tizen két köből posonyi abrakot.

5° Mind azon által valamint eddig, úgy ennek utánna is a mi kevés Földeink vannak abbul Plebanus Uramnak is mint egyik Gazdának annyi adni tartozunk a mellyet is Eő Kegyelme maga a mire és mint akarja úgy munkáltassa.

6° A minemü darab Plebaniahoz tartozandó rétet eddig is kaszáltunk azt ennek utánna is azon forman megkaszálni, még takarítani és bé hordani tartozunk.

7° Mint hogy más Plébániákban a hol szőlőhegy vagyon bizonyos Icze számu bort szoktanak adni a Szőlös Gazdák, Mi is annak bonifikatiojára és egyszer s mind Gyonó borra fogunk adni esztendőnként tizen két ako bort.

Amely, és' ebbéli edgyezésünk, hogy alhatalossan meg maradgvon mind a két részről attuk ezen nevünk subscriptiojával és Pöcsélünkkel megerősített Contractus béli levelünkkel.

Signatum Kaposvár, 25-ta 9-bris 1751.

Lenthly István veszprémi generalis vicarius, Csapó András város bírása. Esküttek: Golits Mihály, Kovalsovits János, Símonovits Mihály, Szabó Balázs, Kapronczay András és a többi közönségesen. — Coram me Francisco Domján I. Dominii Kaposváriansis provisore. — Coram me Petro Császár jurato Notario oppidi.«

A szerződés alapgondolata a plébános javadalmazásának megjavítása volt, ezért emeli az egyes szolgáltatási tételek összegét. Csak az ingatlanokban maradt továbbra is a régi állapot: azaz megmaradt a három hold szántó és egy hold kukoricaföld.⁶⁹

Az 1751. évi szerződés 1822-ig maradt érvényben. Ezalatt az idő alatt változás csak a szerződés 3 pontjának átértékelésében történt.⁷⁰

Amikor a templom körül fekvő temető közelebből meg nem határozható időben megtelt, a plébánia kertjéből vettek hozzá előttünk ismeretlen nagyságú részt. A kertrésznek pótlására a kegúr kb két hold szántót adott a plébániának a Szent Anna-kápolna alatt lévő dűlőben. A temetőnek 1776-ban történt kitélepítése után a plébánia megtartotta a kápolnaalji dűlőben fekvő szántót. A temetőnek használt kertrészt Jankó János plébános (1777–1805) a plébánia belsőségéhez visszacsatolta és hasznélvezte 1806-ig. Akkor Esterházy Miklós herceg Tulok Ferenc plébános kérésére jogilag is átengedte a plébánia tulajdonába.⁷¹

Némi segítséget jelentett a plébániának Esterházy (Fényes) Miklós kegúr ama intézkedése is, amellyel a plébánia szőlőjét 1781 körül Jankó János plébános életére minden szolgáltatás alól felmentette és a hercegi épületek, valamint a magtár megáldásáért évenként 4 forintot utalt ki.⁷²

Kiegészítésül feljegyezzük, hogy Kaposvárott is szokásban volt a *colleda*,⁷³ azaz nagyobb ünnepek (karácsony, húsvét, pünkösd) a plébános számára való gyűjtés. 1784-ben Kaposvárt 12 frt. Kaposfüreden 1 frt 30 den., Toponáron 6 frt 35 den. és Kaposszerdahelven 50 denárnyi érték jött össze ilyen címen. A szokást II. József országosan megszüntette.⁷⁴

1802-ben országos rendeletre egvházmegyénkben is összeírták a plébániák javadalmát. Az összeírás a kaposvári plébánia javadalmában mind a lakosoktól, mind a hercegtől származott szántóföldeket a plébánia javadalmazásához tartozóknak tünteti fel. Területüket 7 holdra becsüli.⁷⁵

A kegyúr támogatása.

A hetesi (1769) és kaposszentbenedeki (1777) plébánia felállításával a kaposvári plébánia elvesztette Hetes, Juta, Csombárd, továbbá Kaposújlak, Kaposmérő és Szilvásszentmárton fiókegyházakat. Az így elmaradó jövedelem hiányát is megérezte a kaposvári plébánia, mivel a kaposváriak nehézkesen tettek eleget 1751-ben vállalt kötelezettségüknek.⁷⁶ A századvégi értéktolódások is hozzájárultak a gazdasági nehézségekhez. Így a plébánia gazdasági vonatkozásban ismét nehéz helyzetbe került. Érthető tehát Tulok Ferenc plébános (1805–1818) megjegyzése, hogy a kaposvári plébániai javadalom még akkor sem volna elégséges a plébános tisztességes megélhetésére, ha káplán nem is volna.

A hívek nem vállaltak újabb terhet. Ezért a hiányokat a kegyúr pótolta. Ezzel a ténnyel elértünk plébániánk gazdasági életének történetében a harmadik szakaszhoz.

A kegyúr támogatása Tulok Ferenc plébános Kaposvárra érkezése után hamarosan jelentkezik. A herceg tiszttartója 1806-ban értesíti Tulok Ferencet Esterházy Miklós hg. kegyúr abbeli elhatározásáról, hogy eléje terjesztett kérését teljesíti és személyére kegyadományként 6 hold földet, évenként 100 frt készpénzt, 12 pozsonyi mérő gabonát és 20 öl fát ad. A fát a kaposváriaknak kell levágni és hazaszállítani.⁷⁷

Megemlítjük itt, hogy az ivánfahegyi Vörös József-féle szőlőt az egyházi hatóság engedélyével 1810–15 között 85 forintért eladták, mert a plébánosok annak gondozását elhanyagolták.⁷⁸

Az 1815. évi egyházlátogatás alkalmával az 1806-ban kegyadományként adott természetbeni és készpénzbeni juttatásokat a 6 hold ingatlan kivételével a kegyúr örök segítség címén a jövedőre állandósította s az egyházlátogatási jegyzőkönyvbe, mint ilyet, fel is vették. Ezzel az elhatározással megszűnt adományjellege s a plébánosnak biztos jövedelme lett. Így 1815-ben az egyházlátogatók megállapítása után a kaposvári plébánia-javadalom a következőkből tevődött össze:

1. A plébánia-épület mellett körülbelül 4 pozsonyi mérőre való belsőség.
2. $7\frac{5}{8}$ úrbéri holdat kitevő szántó.
3. A régi rét (= 13 kaszás, kb. 10 000 □-öl) a város kaszási kötelezettségével.
4. A város részéről 1751-ben kelt szerződésben megállapított pénzbeli és természetbeni szolgáltatások.

5. A kegyúr állandó segítsége (100 frt készpénz, 12 p. mérő gabona, 20 öl fa).

A 6 hold kegyadomány Tulok Ferenc (1805–1818) plébános távozásával megszűnt. A plébániának most felsorolt jövedelme mellett állandó terhe is volt. A káplán eltartása és fizetése. Az 1815. évi javadalmi összeírásakor 150 forintra becsülték a káplán tartásának költségeit. Emec kiadás levonása után akkor 554 forintban állapították meg a plébánia javadalmának értékét.⁷⁹

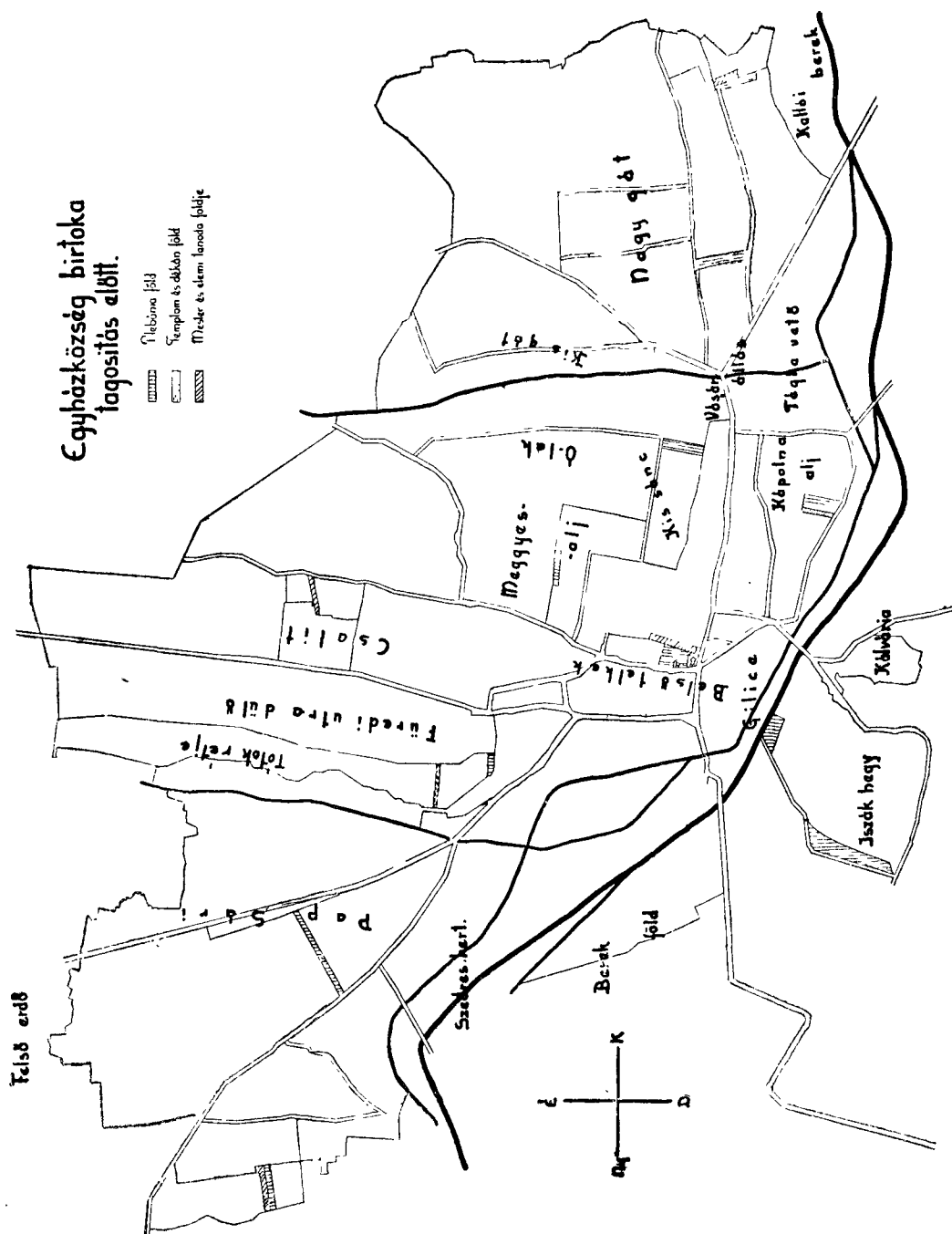
Jelentékeny volt azonban a plébános társadalmi kötelezettsége. Nemcsak a meggyűlések alkalmával, hanem más alkalommal is megfordult nemesek közül többen felkeresték a plébánost, mint a nemesi osztályhoz tartozót. Komesz György utal is ezekre a terhekre.⁸⁰

Toponárnak 1818-ban történt elcsatolása után az onnan járó 84 forintra értékelt szolgáltatások elmaradtak. Ez a körülmény az egyébként is szerényen javadalmazott plébániának újabb bevételecsökkenést jelentett.⁸¹

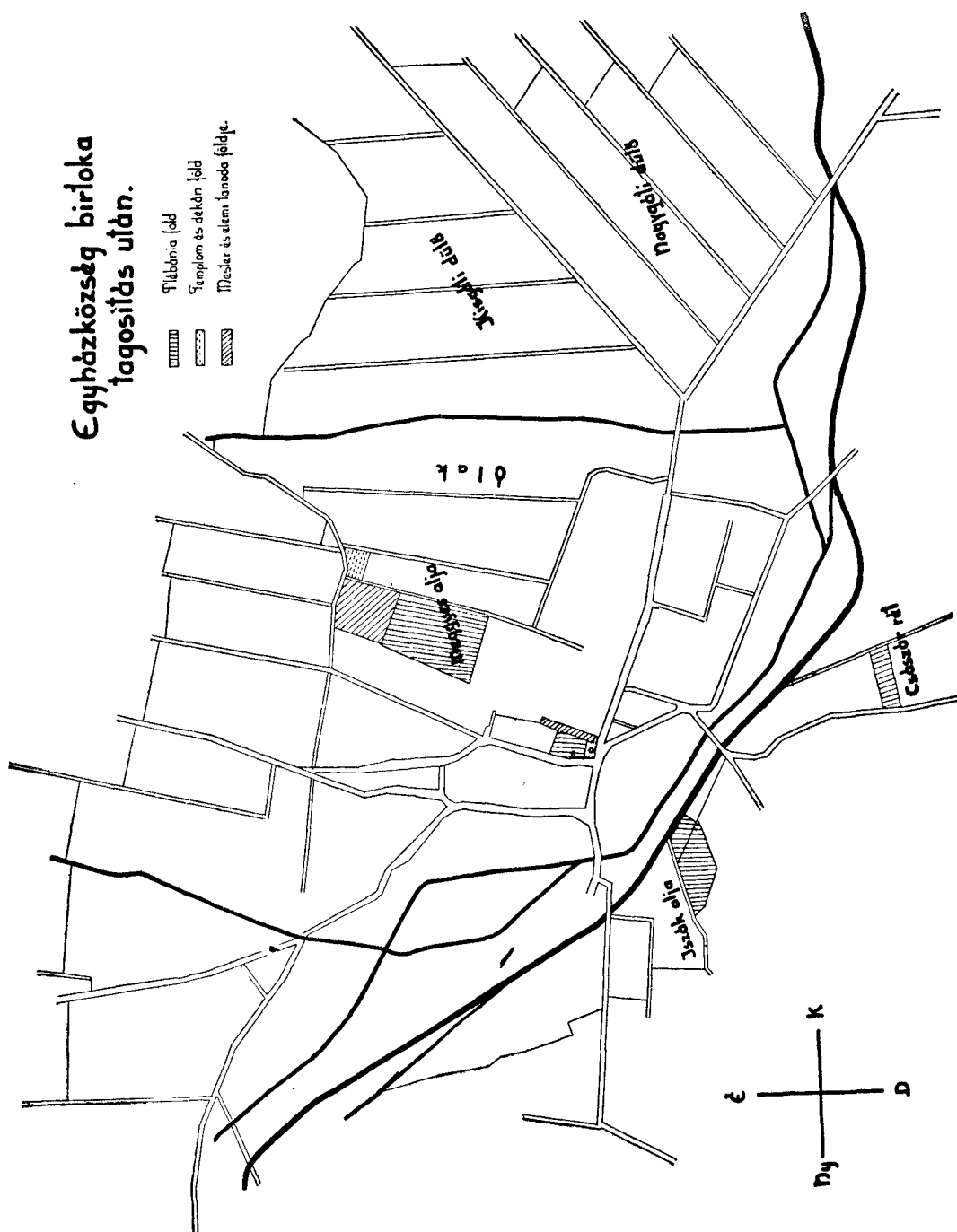
Újabb ajánlat.

A város maga is látta plébánosának állásához nem mért gazdasági helyzetét. A többi között ez is hozzájárult Galamb György plébános (1818–22) alatt az áldatlan viszonyok kialakulásához. A város azért a maga részéről ipar-

kodott is a bajon segíteni. Erre a legjobb alkalomnak kínálkozott Galamb György lávazása. Az új plébános megérkezése előtt a veszprémi egyházmegyei hatóság Lckovits János veszprémi székesegyházi kanonokot, somogyi főesperest 1822-ben Kaposvárra küldte a plébánia gazdasági ügyeinek rendezésére. Lckovits János javaslatára Kaposvár városa a jövődre szerződésileg köte-

lezte magát, hogy a plébániai javadalmat 100 váltó forinttal, 28 akó borral és 18 mérő zabbal megjavítja.⁸² A hercegtől ezenkívül az úri jog elismerése mellett kért és kapott az új plébános számára $7\frac{3}{8}$ hold szántótól.⁸³ A plébános javadalma 1822 óta ezek szerint így alakult. Plébániai ingatlanokban: $7\frac{5}{8}$ hold szántó és a régi 15 kaszás rét. Az uradalomtól úri jog elismerése mellett $7\frac{3}{8}$

hold szántó. A város hozzájárulása 200 váltó forint készpénz, 30 pozsonyi mérő zab, 40 akó bor, a régi rét lekasálása, 100 pozsonyi mérő kétszeres gabona és az uradalomtól járó 20 öl fa megvágása és hazahordása. A kegýúr segítsége 12 pozsonyi mérő gabona, 100 forint készpénz és 20 öl fa az erdőn.

1856-ban összeállították a plébánia földjeinek helyszínelését. Ez a helyszínelés előjátéka volt az 1861-ben bekövetkezett úrbéri örök egyezségnek. A helyszínelés szerint a plébánia rétje 14 hold 22 □-öl, szántóföldje $14\frac{5}{8}$ oszlályozott holdat tett ki. Ez az összeállítás azt mutatja, hogy 1822 és 1856 között az eredetileg úri jog elismerése mellett juttatott $7\frac{3}{8}$ hold szántót a kegýúr örökre a plébánia javadalmához csatolta.⁸⁴

Az úrbéri örök egyezség.

A jobbágyság megszűnésével gazdasági kérdéseket is meg kellett oldani. A kaposváriak vonakodása miatt erre jó későn került a sor. A hercegi uradalom csak 1861-ben kötött volt jobbágyaival úrbéri örök szerződést, amelyben kiadta nekik a törvény értelmében őket megillető gazdasági javakat.

Ugyanekkor rendezte a plébánia gazdasági ügyeit is. És pedig úgy, hogy a szántóföldeket kiegészítette 22 holdra, vagyis egész jobbágytelekre, de egyidejűleg megszüntette a plébános javadalmából annak a 12 q búzának kiszolgáltatását, amelyet eddig az uradalomtól élvezett. A régi húsz öl fát a korábbi felletelek mellett továbbra is megadta. Az örök egyezségben megállapodtak még abban, hogy a plébánia, a templom és tanító javadalmát elkülönítve ugyan, de egy tagban adják ki.⁸⁵

Az úrbéri örök egyezség rendelkezései értelmében megszerkesztett és 1865-ben hitelesített birtokkönyv szerint a plébániát megillette: 2251 hold szántó (1000 négyszögöllel számították), a közösből, vagy ismertebb szóval élve, a közbirtokossági ingatlanokból egy ház után járó jog, földben kifejezve: 285 hold szántó, 075 rét és két hold legelő illeték. Megmaradt a plébánia fennállásától kezdve birtokolt s 879 hold területre értékelt rét. (A holdakat itt 1100 négyszögöllel számították.) Ehhez járult a Gilice-dűlőben 324 nagyságban egy darab szántó. (A holdat ebben az esetben 800 négyszögöllel számították.) Az utóbbi terület voltaképpen nem is tartozott a plébánia javadalmához, mert ez a Juranics-féle misealapítvány volt.⁸⁶

Az ingatlanokat 1867-ben telekkönyvezték és 9 dűlőben adták ki. A rétet eredeti nagyságában, a szántóból kb. 2000 négyszögöllel kevesebbet, viszont a Gilicében levő szántónál 950 négyszögöllel többet.⁸⁷ A közbirtokossági birtokból a plébánia legelőjogát, mintegy két hold területet a város a Cserben adta ki.⁸⁸

A felsorolt ingatlanokon kívül volt még a plébániának a Folly-féle birtok-cseréből hat dűlőben 7238 négyszögöl szántója.⁸⁹

Mindezeket a birtokrészeket összevonták és adtak helyettük a Meggyes-aljai dűlőben egy tagban 23 kat. hold 645 négyszögöl és a Nádasdy első és második dűlőben egy kat. hold 296 négyszögöl szántót. A plébánia rétljét és a Gilice-dűlőbeli szántót tévesen egybevették és adtak helyette egy tagban a Kapos mellett hét kat. hold 1094 négyszögöl rétel.⁹⁰

Az ingatlanok megszűnése.

A 23 kat. hold plébániai ingatlant Zimmert József plébános (1900–1922) 1903-ban püspöki engedéllyel eladta Kaposvár városának⁹¹ honvéd gyakorlótér céljaira, a 7 hold rétel pedig 1911-ben Kladnigg Alajos cukorgyári igazgatónak.⁹² Az eladott ingatlanok összértékét, több mint 100.000 koronát, gyümölcsözőleg az Egyházmegyei Alapítványi Pénztárban helyezték el. A világháború következtében ez a pénz szétporlott.

Zökkenés a városi hozzájárulás körül.

Kaposvár városa a különböző időből származó szerződésekben vállalt kötelezettségét állandóan teljesítette. A plébánia illetményét felvette a város költségvetésébe s a város pénztárából fizette ki.⁹³ Az egyházlátogatási jegyzőkönyvek rendelkezéseit és a rajtuk alapuló 150 esztendőszakadatlan gyakorlatot soha semmiféle törvényes hatóság jogerős ítélettel nem helyezte hatályon kívül. Ez a gyakorlat ennél fogva a kaposvári plébánia laudabilis consuetudoja, helyes gyakorlata, mai nyelven: élő joga volt.

A régi gyakorlattal mégis homlokegyenest ellenkező eljárás lépett életbe 1873-ban. Somogyvármegye a kaposvári plébános illő eltartására szolgáló tételket, mint felekezeti terhet lőrolte a város költségvetéséből. Erre nagy jogi zavar keletkezett, mert senki sem ismerte ki magát. A hívek nem fordultak a puspökhöz, aki a jogfosztó határozat ellen a lépéseket megtehetette volna. Nem tudván mihez fogjanak, 1873 november 12-én a plébánia és a katolikus intézmények fenntartására megalakították a hitközséget.⁹⁴ Az egyházi terhek viselésére párbér címén mindenkire egyenlő összeget vetettek ki. A katolikusoknak szokallan volt az ilyen teherviselés. De a kivétel sem volt jogos. Nem is fizették meg a rájuk kirólt összeget. A plébánia így igen nehéz gazdasági helyzetbe került. A hitközség csak tengődött. Feladatának nem tudott megfelelni. Végre hét évi vergődés után, 1879 március 23-án tartott közgyűlésén kimondotta a feloszlását.⁹⁵ Kovács Zsigmond veszprémi puspök (1787–87) és a belügyminiszter a hitközség határozatát jóváhagyta.⁹⁶ A miniszter úgy döntött, hogy a hitközség összes jogai és kötelességei Kaposvár város képviselőtestületére és tanácsára szállnak át. A város vonakodott a kérdéshez nyúlni. A végleges megoldás helyett éveken át löbbsféle kísérletet tett. Megnyugvást egyik sem hozott.

Azért 1889-ben Ujváry Ferenc plébános a vármegye alispánjának emlékiratot nyújtott át. Kifejtette a plébánia jogi helyzetét s kérte az alispánt, utasítsa a várost annak megállapítására, hogy a plébánosnak a várostól járó régi fizetése a hívek személyi terhe-e, vagy községi teher-e?

A régi állapot visszaáll.

Az alispán átiratára a városházán megindultak a tárgyalások. Ujváry Ferenc meggyőző érvelésére a város képviselőtestülete 1889 augusztus 14-én tartott rendes közgyűlésében kimondotta, hogy a plébános illő eltartása (kongruája) a város közterhe. Határozatában a régi terménybeli és egyéb járandóságot 1200 forint értékben megváltotta s gondoskodott a káplánok, a kántor, egyházi és harangozó fizetéséről. Az évi szükséglet 3000 frt-ban nyert megállapítást.⁹⁷

Protestáns részről a képviselőtestület határozatát megfellebbezték.⁹⁸ A vallás- és közoktatásügyi miniszter az összes iratok megvizsgálása után 1891-ben kimondta: 1. hogy a kaposvári plébánia fenntartásának kötelezettsége régi szerződés és századot meghaladó gyakorlat folytán községi teher. Ennélfogva eme terhek viseléséhez a város minden polgára valláskülönbség nélkül tartozik hozzájárulni. 2. A felekezeteknek adhat segítyt, de a plébániának kifizetett évi összeg erre nem jogcím, mert a plébánia fenntartási kötelezettsége nem az 1868. évi 53. t-c 23. §-án alapszik, hanem a száz évet meghaladó gyakorlat és szerződések alapján. 3. A miniszter a vármegye 1873. évi határozatát hatályon kívül helyezi és 4. a város 1889. évi határozatát jogerőre emeli. Egyúttal a plébánia fenntartására megállapított 3000 frt megszavazását helybenhagyja. Mégis, miután a városi határozatban az egyházlátogatási jegyzőkönyvtől eltérő intézkedések vannak felvéve (pl. a járulékok örök megváltása) egyúttal kimondja, hogy az illetékes tényezők (vagyis a puspök és főkegyúr) közbejöttével a megszavazott megváltásról külön szerződést kössön.

A protestánsok nem nyugodtak bele a miniszter döntésébe, hanem újra fellebbeztek.⁹⁹ A vallás- és közoktatásügyi miniszter a felkért okiratok alapján újra megvizsgálta az ügyet. Ezek után 1891 májusában kell határozatában korábbi döntését teljes egészében fenntartotta, Somogy vármegyét pedig utasította, hogy a miniszteri döntésnek feltétlenül szerezzen érvényt.¹⁰⁰

A miniszteri leíráttal a kaposvári plébánia helyzete jogilag tisztázódott — A város a 3000 frt-ot költségvetésébe felvette. Ezt a vármegye jóvá is hagyta. A vallás- és közoktatásügyi miniszter részéről megkívánt szerződést a veszprémi püspökkel nem kötött, hanem az 1889-ben létesített megállapodás szellemében, az idők gazdasági helyzetének figyelembevételével viselte mindazokat a személyi és dologi terheket, melyek nem tartoznak a hercegi hitbizomány kegyúri kötelezettségeihez.

Örök egyezség.

A plébánia fenntartásához lehat két tényező járult hozzá: a város és a hercegi hitbizomány, mint kegyúr. A dolgok vitelében ez a kettősség, különösen a templom és a plébánia-épületek fenntartása körül nehézségekkel okozott. Azért 1928-ban mindkét részről megindultak a rég óhajtott¹⁰¹ megbeszélések a kegyúri terhek megváltására. Hosszas tárgyalások után 1933-ban megállapodtak. A megállapodások értelmében a hercegi hitbizomány a kegyúri terhek megváltásaként átadta a róm. kat. egyházközség jogán Kaposvár városának a Szokolay-berket (40 kat. hold) és a Kapos folyón túl 10 hold földet. Ezzel szemben Kaposvár városa az eddig teljesített szolgáltatáson túl elvállalta a hercegi hitbizomány eddig viselt kegyúri kötelezettségeit. A megállapodások megjárták az összes törvényes helyeket.¹⁰² Jóváhagyta Somogy vármegye, a belügyminiszter, Esterházy Pál herceg, a hitbizományi bíróság, a kaposvári Nagyboldogasszony egyházközség, a veszprémi püspök, a vallás- és közoktatásügyi miniszter, mint a legfőbb kegyúri hatóság.

A szerződés 1934 végén fennálló állapotokat rögzítette meg. Ezek szerint a plébános kapja a várostól a mindenkori állami rendszerű VI. fizetési osztály első fokozatának megfelelő fizetést s a hercegtől is élvezett 80 méter tűzfát. Káplántartás címén minden káplán után havi 80 P-t. Fizeti a város a kántort és a plébániai templom alkalmazottjait. Fenntartja a templomot és az összes plébániai épületeket.

3. A stólailleték.

A plébános eltartásának egyik mellékforrása az úgynevezett stólailleték

A középkor elejéig dívott szokás szerint az egyházi szolgálatot teljesítő papnak az érdekeltek nem adtak semmit. A középkorban új gyakorlat kezdett kifejlődni. A hívek bizonyos szentségek (keresztség, házasság) kiszolgáltatása, vagy áldások alkalmával a papnak belátásuk szerint ajándékot adtak. Mértéke helyenként és időnként változott. A harmadik lateráni zsinat még nem akar tudni erről a szokásról. A negyedik már helyteleníti azoknak a világiaknak eljárását, akik az ilyen adományok ellen bármi okból kifogást emelnek. A zsinat csak a követelést tiltja és hangsúlyozza ezeknek az összegeknek adomány jellegét.¹⁰³ A zsinat állásfoglalásában a nagy változásnak okát a papság súlyos gazdasági helyzete adja meg a középkor elején.

A trienti zsinat semmit sem változtatott ebben a kérdésben. Csak a visszaéléseket tiltotta meg. A zsinat óta az egyházjog a stólát a plébános mellékjövedelmei közé számítja.¹⁰⁴ A stólailleték nem a lelkiszolgálat ellenértéke, hanem alkalom a hívő számára, amikor papja eltartásához hozzájárul.¹⁰⁵

A stólailletékek fizetésének szokását a világegyházból Magyarország is át-

Kimutatás a kaposvári plébánia stólailettékeiről.

Év	Keresztelés	Egyházakelés	Esketés	Felnőtték temetése	Gyermekek temetése	Nagyimise	Kimise	Temetési Beszed	Uj asszony megaládása	Források megnevezése	A 18. század- beli pénz- nemek
1717	1 garas, 1 kakas, 1 dró, kenyer	3 garas	—	12 garas (nummi)	—	5 garas	—	5 garas	—	Sm. lt.	1 frt. 100 denár, 20 garas 60 kr.
1726	18 denár	18 denár	—	50 denár	40 denár	—	—	szt. mi- sével 2 forint	—	Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 1.	
1733	1 máriás	7 szabad denár	szabad stóla	"	"	—	—	—	—	U. i.	
1736	"	"	3-5 frt.	"	"	—	—	—	—	Sm. lt. Conscr. 1736.	
1743	40 denár	40 denár	4 frt.	"	"	1 frt.	—	—	—	Pp. lt. Acta et fragm. vis can. Fasc. 1.	1 tallér (máriás) 20 kr.
1748	"	"	"	"	"	"	—	—	7 denár és egy kendő	U. i. Vis. 1748. p. 221.	33 denár 6 1/2 garas.
1755	28 1/2 denár	11 1/2 denár	1 frt.	"	"	—	—	szabad stóla	11 1/2 denár	U. i. Conscr. 1755.	
1765	"	"	—	"	"	—	—	—	—	U. i. Conscr. prov. par. Fasc. 2.	1 garas 5 denár 3 kr.
1778	17 krajcár	7 krajcár	1 frt.	30 krajcár	24 krajcár	—	—	—	7 krajcár	Szabad stóla a rendesnek még egyszerese. Szegényebbeknél 1 máriás. Pl. lt. Vis. 1778. p. 4.	1 denár 3/5 kr. 1 kr. 1 2/3 denár.
1785	"	"	"	"	"	—	—	—	11 1/2 denár	Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 3.	
1802	"	"	"	"	"	—	—	—	7 kr.	U. i. Conscr. prov. par. Fasc. 6.	
1815	—	24 krajcár	1 frt. 7 kr.	"	—	—	—	—	—	Pl. lt. Vis. 1815. p. 31.	
1861	50 krajcár	—	1 frt.	1 frt. 23 kr.	—	1 frt. 20 kr.	1 frt. 20 kr.	—	—	Condignum keresztelés, esketés, temetés 5 frt. Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 13.	
1873	40 krajcár	—	1 frt. 10 kr.	52 1/2 krajcár	—	80 kr.	80 kr.	—	—	U. i.	
1888	50 kr.	—	1 frt 20	50 kr.	—	—	—	—	—	U. i. Conscr. prov. par. Fasc. 17.	

vette s III. Károly magyar király rendelkezése 1733-ban mindenki számára kötelezővé tette.

1717-ben Somogy vármegye is foglalkozott a plébánosokat illető stóla kérdésével.¹⁰⁶ Határozatából világosan látszik, hogy a stóla a plébános ellátásának egyik módja. Azért állapít meg nemcsak pénzbeli, hanem természetben való fizetést is. Így a kereszteleés után egy kakast, esketés után egy kenyeret.

A történelmi veszprémi egyházmegyében, különösen a budai vidéken s Fejér megyében több helyen, a nép és papja kölcsönösen állapodtak meg a stóla-illeték nagyságában. A megállapodást a püspök jóváhagyta. Több helyen szokás alapján alakult ki a stóla. A szokást Biró Márton egyházlátogatásai alkalmával megerősítette. De voltak az egyházmegyének olyan plébániái is, ahol a püspök állapította meg a stóla összegszerűségét. Az egyes plébániák közt levő stóla-különbségeket — a lehetőség határain belül — 1770 körül Koller Ignác (1762–1773) püspök igyekezett egyenlőssíteni.¹⁰⁷

Kaposvárott a szokás alapján alakult ki a stóla.¹⁰⁸ Mellette a hívőkkel való megállapodás is szerepet játszott.¹⁰⁹ Juta, Toponár, Kaposfüred stólája rendszeresen egyenlő Kaposváréval.¹¹⁰ Hetes, Csombárd, Kaposújlak, Kaposmérő kétszeres (dupla) stólát fizettek, mert semmivel sem járultak hozzá a plébános javadalmazásához.¹¹¹ Az uradalmi cselédektől és a város alkalmazottaitól is kétszeres stóla jár,¹¹² mert az uradalmi cselédek s a városi alkalmazottak nem fizettek városi adót. A nemes ember sem fizetett stólát. Tőle a plébános tiszteletdíjat: condignumot várt. A condignum Komesz György plébános (1859–1881) idejében 5 forint volt.¹¹³

A legújabb időkben a stóla Kaposvárt inkább csak elvben mellékjövédelmé a plébánosnak, mert a káplánok, a kántor, a templomi alkalmazottak, a templom, a temetések idején a harangok is részesednek belőle.

A plébániában különböző időben divott stóla-illetéket az előzőoldali ki-mutatásban szemléltettük.

IX. Fejezet.

Istentisztelet. Valláserkölcsei élet.

1. *Szentmise.* A vasárnapi szentmisék. — Szentséges misék. — Szentségimádás. — A vasárnapi szentmisék száma. — A hétköznapi szentmisék. — 2. *A szentségek használata.* A keresztség. — A bér-málás. — Az oltáriszentség. — A bűnbánat szentsége. — A szent kenet szentsége. — Az egyházi rend. — A házasság szentsége. — Áldozások, szentelmények. — 3. *A szentek tisztelete.* A Bold. Szűz Mária tisztelete. — Májusi és rózsafüzér ájtatosság. — Nep. Szent János tisztelete. — Szent Anna és Szent József tisztelete. — Szent Antal tisztelete. — Jézus szíve miséje. — 4. *Erkölcsei élet.* — 5. *Körmenetek.* — Nem hivatalos körmenetek. — Keresztjáró, búzaszentelő körmenet. — Urnapi körmenet. — 6. *Egyesületek.* — Kordások, skapulare társulat. — Szentháromság társulata. — Az Oltáriszentség testvérelete. — Az élő rózsafüzér társulat. — Mária társulat. — Jézus Szíve társulata. — Az Urak kongregációja. — Az Eucharisztikus Férfi liga. — A Credo. — Szent Ferenc harmadik rendje. — Szociális Missiótársulat. — A leányklub. — 7. *Egyéb egyházközségi egyesületek.* Szent Imre cserkészcsapat. — Szent Imre kör. — Foglalkozások egyesületei. — 8. *Jótekonyság.* Szociális gondoskodás. Koldulás. — Az aggápolda. — Társadalmi jótekonyság. — Az iskolás gyermekek segítése. — Jótekonyság nőegylet. — Katolikus jótekonyság. — Szent Erzsébet otthon. — Napközi otthon. — 9. *Összefoglalás.*

1. A szentmise.

A vasárnapi szentmisék.

A kaposvári hívek vallásos életének ismertetését a szentmisével, mint az Isten imádásának legmagasztosabb módjával és a katolikus vallási kötelességek elsejével kezdjük.

Az első kérdés, milyenek voltak a kaposváriak a szentmise meghallgatásában?

A város iparos jellege és a céhek adják meg a feleletet. A kaposvári céhek a XVIII. században a katolikus egyház rendelkezéseit és előírásait magukra nézve kötelezőnek ismerték el. Vasár- és ünnepnap bírság terhe alatt részt vesznek a szentmisen és szentbeszédet hallgatnak.¹ A nagyobb ünnepeken: karácsonykor, húsvétkor, pünkösdkor, a céh védőszentje napján, Úrnapján felajánló oltárkerülést végeznek, áldozati pénzt adnak.² Hivatalos összejöveteleiket kántornapokon, vagy más ünnepnapokon tartják meg.³

Mivel a lakosság javarésze iparosokból állott, megértjük az egyházlátogatási jegyzőkönyvek megállapításait. Ezek szerint a kaposvári nép istenfélő, a vasárnapi szentmise hallgatásában buzgó. Nemcsak a szülők járnak el szentmisére, hanem gyermekeiket is elküldik.⁴

A hívek a szentmise alatt énekléssel kapcsolódtak bele a szentmisébe. Régebben használt imakönyveiket nem ismerjük. A múlt század végén kedvelt imádságos könyvük volt a »Rózsafűzér királynéja«, a »Rózsák kertje«, »Orgonavirágok«. 1932 óta a »Szent vagy Uram« imádságos- és énekes könyv alapján készült imakönyvet használják az egész városban.

A kaposváriak nemcsak a szentmisen vettek részt szívesen, hanem annak hatásait, vagy gyümölcseit is felhasználták különféle életgondjaikban. A hívek annyi szentmisét akartak mondatni, hogy Rajky János plébános (1738—1751) nem tudta elvégezni. Ez a helyzet állott fenn még a múlt század elején, Tulok Ferenc plébánoskodása (1805—1818) idején is.⁵ A szentmisék különféle szándéokra való elmondatásának szokása ma is megvan. Legtöbbször megholtakért, vagy Istentől vett jóléteményekért hálaadásul, a családtagokért, a Boldogságos Szűz, Szent Vendel tiszteletére, isteni segítség kiesdeklésére mondatnak szentmiséket.

A szentmise hatásaiban való részesedés hite nyilatkozik meg a misealapítványt tevőben. A kaposvári plébánián a múlt század első éveitől kezdődően ismerünk misealapítványokat.⁶ A hívek buzgóságával nem áll arányban az alapítványi misék száma. Főképp a XVIII. században. Később számuk emelkedett. A múlt világháború végén 300 misealapítványt kezeltek a plébánián.⁷ Vály Jánosnak Jézus Szíve tiszteletére tett alapítványán kívül minden alapítvány az elhunytak lelkiüdvét szolgálta.

A vasárnapi plébániai szentmisét régen is szentbeszéddel kötötték össze. 1815-ig a szentbeszéd a szentmise után volt. 1815-ben a régi renddel szemben a szentbeszédet a szentmise elé tették.⁸ Később újra visszaállították a régi szokást. 1934 óta a szentbeszédeket a szentmise közben, evangélium után tartják.

A múlt század második felében s a század elején Kaposvárt is tartották az egyházmegyében divott általános szokást: nyári hónapokban nem prédikáltak.

Vasárnap délután 2 órakor litánián vettek részt a hívek. A nagyobb ünnepeken litánia helyett d. u. 3 órakor vecsernyét tartottak.⁹ A szoltárokat s a litánia könyörgéseit magyarul énekelték.¹⁰ A kaposváriak nagyon szerették a vecsernyét. Rott Nándor püspök (1917—1939) 1922-ben az egész egyházmegyében megszüntette a vecsernyék éneklését a plébánia-templomokban.¹¹ Kaposvár-rott egyideig még megmaradt a régi szokás. 1936-ban itt is abbahagyták.

A szentmise hallgatásában tapasztalt XVIII. századbeli buzgóság a XIX. század elején lanyhulást mutat. A céhek vallásos élete lazulni kezd. A kaposvári német mesteremberek, ha vasárnap vásárra mentek, a szentmise előtt rakodtak és szentmise nélkül távoztak. Itthon a zsidók meg a rácok sátoztak a vásárt megelőző ünnepen. A nép zöme azonban még teljesítette vallási kötelességét.¹²

Adatok hiányában nem tudjuk megállapítani, milyen volt a XIX. század későbbi évtizedeiben a kaposváriak misehallgatása. Kielégítő már csak azért sem lehetett, mert a templom kicsi méretei s a papok csekély száma szinte lehetetlenné tették a folyton szaporodó lakosság nagyobb része számára a szent-

misén való részvételt. Hozzá kell még vennünk, hogy a környék falvaiból (Töröcske, Simonfa, Zselickislak, Zselicszentpál, Zselicszentjakab) is sokan jártak Kaposvárra szentmisére.¹³ A városiak tolakodni nem akarván, inkább elmaradtak a szentmisékről.

Hozzáértők a kilencvenes években 30 %-ra becsülték a szentmisét hallgatók számát. A megállapítást derűlátónak tartjuk.

Szentséges misék.

A rendes miséken kívül az egyházmegyei gyakorlatnak megfelelően Kaposvárott is szokásban voltak a szentséges misék. Még pedig minden újhold vasárnap, Úrnap s nyolcada alatt, továbbá a szentségimádás napján.¹⁴ A szentséges misékre vonatkozó gyakorlat 1922-ig állott fenn. Rott Nándor püspök (1917–39) az újhold-vasárnap szentséges miséket ekkor álltatta a hónap első vasárnapjára.¹⁵ Az intézkedés a Jézus Szíve tiszteletével függ össze.

Szentségimádás.

Magyarországon egyházmegyénkben az elsők között honosították meg az úgynevezett 40 órás örökös szentségimádást, vagyis azt a szokást, amely szerint az év minden napján az egyházmegye más és más templomában tesz ki egész napon át ünnepélyes imádásra az Oltáriszentséget. Mária Terézia kívánságára még Koller Ignác püspök (1762–1773) akarta bevezetni. Halála után szándékát a széküresedés alatt Dravec József káptalani helynök, majd Koller Ignác utódja, Bajzáth József püspök (1777–1802) valósította meg a Lüttichből átvett gyakorlat mintájára.¹⁶ Az imádás állandóságáról a hívekből alakított külön társadalmi szerv, az Oltáriszentség Testvérülete gondoskodott.

Az első megállapítás szerint a kaposvári szentségimádás napja november 28-án délután 3 órától november 30-án délután 3 óráig tartott.

1779-ben az egyházmegye megszűkített új határainak figyelembevételével újra rendezték a 40 órás örökös szentségimádás rendjét. Az ekkor megejtett beosztás szerint Kaposvárott május 6-án reggel hat órától május 8-án reggel hat óráig és október 23-án reggel hat órától október 25-én reggel hat óráig tartott.¹⁷

II. József halála után nem állították vissza az Oltáriszentség Testvérületét. Látszik abból, hogy a szentségimádások alkalmával az imádás állandóságát már nem a testvérületek biztosították. Az imádás idejét is egy napra vonták össze.¹⁸

1846 december 22-én kelt püspöki rendelkezés értelmében 1847 január 1-től az egész egyházmegyére megint újra állapították meg a szentségimádás rendjét. Ugyanekkor elrendelték szentbeszéd tartását is a szentségimádás napján. Kaposvár számára ekkor május 7-ét és október 28-át jelölték ki.¹⁹ Azóta állandóan ez a szentségimádás napja. Az imádás helyi rendjét az 1815. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv örökölte meg. Lényegében a lüttichi mintára történt és történik ma is. Eltérés csak annyiban van, hogy később a délutáni időszakra, 3 órára vecsernyét iktattak be. Az állandó imádást a testvérület helyett a céhek tagjai biztosították úgy, hogy óránként felváltva jelentek meg az Oltáriszentség előtt. Mellettük miniszter-fiúk is állandóan térdeltek. A hívek közül a reggeli szentmisére, a délutáni vecsernyére és az esti szentségeltételre jöttek meg többen. Ha mezei munka akad, vagy vásár jött közbe, a hivatalosan kijelölt személyeken kívül alig volt más a templomban.²⁰

1815 után nem tartották meg a szentségimádás körül a hivatalos előírásokat. Ezért a kaposváriak 1828-ban Kopácsy József püspöktől (1825–42) a szentségimádás előestjén litániát, napján szentbeszédet és vecsernyét kértek.²¹

Ma a szentségimádás napján az Oltáriszentség állandó látogatásáról a val-

lások egyesületek gondoskodnak. A szentségimádás a hívek kedvelt ájtatossága.

Kaposvárott 1927 óta még nagycsütörtölkön este 6 órától nagypénteken reggel 6 óráig éjjel külön szentségimádás van a kálvária-kápolnában.²² Az imaórák megszakítatlan végzését elsősorban férfiak látják el. De az imáadásba bekapcsolódnak a kálvárián keresztútát végző hívek is.

A vasárnapi szentmisék száma.

Eddig a hívek buzgósága szempontjából vizsgáltuk a szentmise hallgatását. A következőkben azt kísérjük figyelemmel, milyen volt a kaposváriak misehallgatási lehetősége.

Korábban nem voltak tekintettel a hívek elfoglaltságára, vagy az időszakra. A XVIII. század első felében télen-nyáron 9 órakor tartották vasár- és ünnepnapon a szentmisét,²³ a század második felében 10 órakor.²⁴ Az időszakot először az 1778. évi egyházlátogatás veszi figyelembe. Elrendeli, hogy Mindenszentektől Szent György napjáig (ápr. 24) délelőlt 10 órakor, Szent Györgytől Mindenszentekig reggel 9 órakor legyen a plébánia miséje.²⁵ A múlt században egyházmegyénk igen sok plébániáján ez volt a szokás.²⁶ 1814 óta, az önálló gimnáziumi hittanári állás megszervezése óta, a gimnázisták miséje mindig a plébániai mise előtt egy órával kezdődött.²⁷ Ettől az időtől kezdve volt állandóan két szentmise vasárnaponként, mert a káplán a kaposfüredi sormise miatt nem misézhetett állandóan az anyateplomban.

1893-tól, a harmadik kápláni állomás felállításától kezdve, minden vasárnap 8, 9 és 10 órakor volt szentmise.²⁸ A három szentmise kevés előnyt hozott a kaposváriaknak, mert a 10 órás főmisén a környékről beözönlők miatt nem sok kaposvári tudott résztvenni. 1907-ben, a negyedik kápláni állomás létesítése után vezették be a déli 1/2 12 órai szentmisét.²⁹

1923-ban rendszeresítették a háziasszonyok és utasok részére reggel 1/2 7 órakor a korai szentmisét.³⁰

A rabok kápolnájában 1863 óta minden vasár- és ünnepnap reggel 8 órakor volt a szentmise szentbeszéddel. Délután litánia, erkölcsi tanítással.³¹ A rabok miséje ma is megvan.

A jelenleg meglévő templomok még mindig nem elégségesek a hívek lelki igényeinek kielégítésére. Ezért szükségből 1923 óta a kálvárián.³² 1930 óta az egyházközség nagytermében.³³ 1935-től kezdődően a Kanizsai-utcai napközi otthonban³⁴ is vannak szentmisék, elsősorban az iskolások, de a felnőttek részére is. A Szent Imre templomban eleinte csak egy szentmise volt. Kb. tíz év óta három szentmise van. Reggel 9 órakor a gimnázisták és a környék lakói, 10 órakor az elemi iskolások és 11 órakor a leventék számára.

A hétköznapi szentmisék.

Egyházmegyénkben azokon a plébániákon, ahol a plébános egyedül volt, a köznapi szentmiséknek kezdetben nem volt meghatározott órája. Az előírások csak azt kívánták meg, hogy a szentmise jó korán legyen.³⁵ Kaposvárott is valószínűleg hasonló gyakorlat állott fenn 1757-ig, az első káplán alkalmazásáig. Káplánnal rendelkező plébániákra Biró Márton (1745–62) úgy intézkedett, hogy nyáron fél hétkor, télen fél nyolckor legyen a szentmise.³⁶ Kaposvárott a püspöki előírás ellenére nyáron fél hétkor, télen hét órakor mondták a szentmiséket.³⁷ Zsolnay Dávid káptalani helynök 1806-ban télen-nyáron reggel 7 órában állapította meg a hétköznapi szentmise idejét.³⁸ Ez a gyakorlat maradt meg hosszú időn át.

A gimnázium tanulói a hét napjain délelőlt 10 órakor hallgattak szentmisét.³⁹ Ez a szokás 1806-tól, a gimnázium megnyitásától kezdve jött gyakor-

latba. Valamikor 1861 előtt, a gimnázisták miséjét áttették fél nyolc órára⁴⁰ Ugyanekkor a plébánia miséjét $\frac{3}{4}$ 7 órakor kezdték el, hogy szentmisével kapcsolatban az egyéb lelkipásztori munkát is elvégezhessék.

A Szent Imre templom megépítése után a gimnázisták elmaradtak a plébánia-templomból. A plébános a fél nyolcas misét mindazonáltal továbbra is megtartotta. A század elején reggel 8 órakor harmadik szentmisét,⁴¹ 1921-től reggel $\frac{1}{2}$ 9 órakor negyediket állítottak be.⁴² Ezzel a miserenddel a legelfogaltabb egyén is hallgathat szentmisét hétköznapi, ha akar.

Amig Biró Márton püspöktől (1745—1762) származó szentesnek mondott köznapi misét nemcsak az iskolások, hanem a nép részvételével is végezték, nagyobb volt a köznapi miséjének a látogatottsága. A múlt század elején a hétköznapiakon is buzgón résztvettek még a hívek a szentmiséken. A szentes elhanyagolásával a misehallgatók száma is megcsappant. Némi kárpótlást nyújtott 1806 óta a Vály-féle Jézus Szíve mise a hét minden péntekjén. Ezt a hívek szerették és többen látogatták. A gyakori áldozás bevezetése óta ismét többen járnak hétköznapi is a szentmisére. Különösen a piaci napokon: kedden és pénteken.

2. A szentségek használata.

A keresztség.

Aszentmise meghallgatásán kívül a szentségek használata is fokmérője a nép vallási életének. Ezért vizsgáljuk meg a kaposvári hívőket ebből a szempontból is.

Sem a múltból, sem a jelenből nincs tudomásunk arról, hogy katolikus szülő újszülött gyermekét nem kereszteltette volna meg. A keresztelest az előírásoknak megfelelően a templomban végezték. A múlt század végén és a jelen század elején itt-ott, inkább a magasabb társadalmi osztályhoz tartozó családoknál előfordult a házi keresztelest. Az újabb időkben ez is elmaradt. Az anyakönyvek tanúsága szerint csak igen ritkán szoktak több keresztszülőt felkérni. A keresztelest idejére nézve, 1870-ig hitelveink szellemében jártak el⁴³ Ezért a szülők a születés napján, vagy másodnapján megkereszteltették gyermekeiket. A későbbi keresztelest az 1870-es évekkel kezdődik⁴⁴ az értelmiségi osztállynál. 1895 táján már az iparosok is utánozták az úgynevezett urakat. 1916 körül az egyszerűbb társadalmi rétegnél is erősen terjed a késői keresztelest. 1928—1930. években már általános jelenség. Azóta tovább tart, sőt fokozódik e téren a katolikus életfelfogás esekélyesedése.⁴⁵

A keresztszűvek használata is időnként változik. Egyes szűvek nevei időszakonként nagyobb kedveltségnek örvendenek, mint mások.

Általában András, Antal, Ferenc, György, Ignác, János, József, Károly, Mihály, Pál, Péter a legkedveltebb férfi keresztsűvek. A magyar szűvek közül István, László, Imre. Eleinte gyér használatúak Béla, Lajos, László, Miklós, Sándor, de aztán erős emelkedést mutatnak. Fogó irányt mutatnak az Ignác és Kristóf keresztsűvek. A XVIII. században s a XIX. első felében egyáltalán nem fordulnak elő: Aladár, Alajos, Dezső, Dénes, Géza, Gyula, Jenő, Ottó, Ödön, Róbert, Tibor, Tivadar, Zoltán.

A legkedveltebb női keresztsűvek: Anna, Borbála, Julianna, Ilonka, Katalin, Mária, Rozália, Terézia. Érdekes jelenség Mária nevének használata. A XVIII. században feltűnően kevés újszülöttnak adták a Boldogságos Szűz nevét. Csak a múlt század negyvenes éveitől kezdődően találkozunk mind gyakrabban vele. A magyar női szűvek közül Erzsébet és Margit a leggyakoribbak. Az utóbbi évtizedekben erősen megfogytak a Borbála, Hermin, Johanna, Jolánta, Ida, Irén, Irma, Kornélia, Rózsa nevek. A XVIII. században s a múlt század első felében nem ismerték a gyakorlatban ezeket a keresztsűveket: Edit, Elvira, Emma, Emilia, Etel, Gizella, Hermin, Johanna, Jolánta, Ida, Irén, Irma, Kornélia,

Lenke, Piroska, Sarolta, Vilma. Az utóbbi időkben divatosak lettek: Aranka, Edit, Ibolyka, Klára, Márta, Zsuzsanna. (A részletes kimutatást I. Statisztikai mellékletek 4. sz.)

A bérálás.

A bérálás szentségét az egyházmegye központjától való nagy távolság és a közlekedési nehézségek miatt régebben ritkábban szolgáltatták ki, mint napjainkban. Kaposvárott 1748-ban 1160 hívóból mindössze 143 bérálkozott. — Toponáron 203 hívóból 5, Kaposfüreden 171-ből 12, Jutában 316 közül 5, Csomabárdon 92-ből 2. Mutatja, hogy hosszabb idő óta nem volt bérálás. Négy évvel később, 1752-ben 164 a kaposvári megbéráltak száma.⁴⁶ A XVIII. század első felében lörtént bérálásokról nincsen tudomásunk. A bérálás szentségére vonatkozóan az első írásos feljegyzés Bajzáth József püspök (1777—1802) idejéből maradt fenn. 1778-ban bérált városunkban.⁴⁷ A többi bérálás ilyen sorrendben következik: 1807-ben, vagy 1808-ban Zsolnay Dávid veszprémi felsz. püspök, 1815-ben Kurbély György püspök, 1828-ban Kopácsy József püspök, 1850-ben, 1863-ban Ranolder János püspök,⁴⁸ 1872-ben Szabó József esztergomi felszentelt püspök,⁴⁹ 1880-ban Kovács Zsigmond püspök,⁵⁰ 1893-ban Hornig Károly püspök,⁵¹ 1906-ban Kutrováczy György győri felsz. püspök, 1918-ban, 1924-ben, 1928-ban és 1933-ban Rott Nándor püspök, 1937-ben Uzdóczy-Zadravetz István nyug. tábori püspök, 1941-ben Czapik Gyula püspök.

A bérálás a legrégibb időktől kezdve az ifjúság szentsége volt. A XVIII. században még néhány öt évest is találunk a bérálkozók között. Több hat, hét éves megbérált is szerepel a kimutatásokban, de a múlt század közepétől kezdve ezek majdnem egészen kiesnek. Viszont nyolc éves bérálkozók még elég sokan vannak. A XX. századtól kezdődően javarészt ezek is elmaradnak. Manapság a béráláshoz járulók nagy többségének életkora a kilenc és húsz év között mozog, számuk a húsz és harminc között erősen megcsappan s aztán az életévek számának emelkedésével mindinkább fogy. (A részletes összképet I. Statisztikai mellékletek 5. sz.)

Az Oltáriszentség.

A kaposvári templomban külön szentségi oltár sohasem volt. A főoltárt használták fel az Oltáriszentség őrzésére. Az Oltáriszentséget az egész XVIII. és XIX. század folyamán nemcsak az áldoztató kehelyben, hanem az úrmutatóban is állandóan tartották. Az áldoztatókehelyben kéthetenként, néha rövidebb időközökben újították meg a szent színeket. Az úrmutatóban havonként egyszer.⁵² Rott Nándor püspök (1917—39) sürgetésére az utóbbi két évtizedben csak az áldoztató kehelyben tartják állandóan az Eucharisziát.⁵³

Az Oltáriszentség jelentését mutató örökmécsel régebben csak vásár- és ünnepnap, a szentmisék és litániák alatt égették.⁵⁴ Jankó János plébános (1774—1805) az öröklámpa gondozásában pontosan megtartotta az egyház előírásait.⁵⁵ Utána maradt megint minden mint kezdetben. Csak Ujváry Ferenc plébános (1881—1900) ideje óta ég újra állandóan.

A szentmiséhez és a szentáldozáshoz szükséges ostya sütése a mester kötelességéhez tartozott⁵⁶ díjazás mellett.⁵⁷ 1877-ben Kecskés József kántor kérésére az egyházközség ezt a feladatot az egyházfira rőtta.⁵⁸ Ujváry Ferenc 1882-ben az irgalmas nővéreket bízta meg vele.⁵⁹ Ők végzik mind mostanáig.

A plébánia-templomot csak 1924 óta tartják egész nap nyitva az Oltáriszentség imádására.

Az Oltáriszentség gyakori vételének gyakorlata nehezen indult el Kaposvárott. Nagyobb lendületet vett az oltáregylet 1911-ben történt megalakulása után. Azóta a gyakori áldozás itt is szép eredményeket mutat fel. Statisztikai kimutatásunk 1923 óta van. A fejlődés nemcsak abban van, hogy a plébánia-

templomban lassan emelkedik az áldozások száma, hanem abban is, hogy újabb áldozási lehetőségek is nyíltak. S ezek ellenére s a plébánia megosztása után sem csökkent az áldozók száma. (Részletes kimutatást I. Statisztikai mellékletek 6. sz.)

A XVIII. században az Oltáriszentséggel a beteghez siető papot a hívek kísérték. Bár nem sokan. A pap előtt a miniszterfiú ment csengetyűvel. Némelykor kézilámpát is vitt. A pap úgylátszik nem öltött karinget. Különben alig volna érthető az 1778. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv rendelkezése: »zentül, ha az idő engedi, karingben fog a plébános a beteghez menni.«⁶⁰ — Az Oltáriszentség nyilvános vitele még a század elején meg volt, ha a beteg a templomhoz közel lakott. Messzebb lakó beteghez kocsin rejtve vitték az Oltáriszentséget.⁶¹ Ma minden esetben így járnak el.

A bűnbánat szentsége.

A XVIII. században húsvétra és karácsonyra mindenki meggyónt és megáldozott.⁶² Ugyanebben az időben a hívek évenként többször is gyóntak és áldoztak.⁶³ Még 1815-ben is a legtöbben elvégezték húsvéti szentgyónásukat és áldozásukat,⁶⁴ bár ebben az időben a szentmise hallgatása körül már lanyhaság mutatkozott. Főleg a Mária-ünnepeken és szentségimádáskor gyóntak.

Ekkor még évközből is akadtak többször gyónók.⁶⁵ Aki a helybeli papoknál nem akart meggyónni, a szomszédos Toponárra, vagy Gödrébe, vagy Szentbalázásra ment el szentgyónása elvégzésére.⁶⁶ Idegen gyóntatót nem hívtak. Adatok hiányában nem tudjuk megállapítani, miként fejlődött vissza a XIX. század folyamán a többszöri gyónás, s vele együtt a többszöri áldozás. A múlt század nyolcvanas éveiben a karácsonyi és húsvéti időn kívül csak ritkán akadt egy-egy gyónó.⁶⁷ — A karácsonyi és húsvéti gyónást a betegek lakásukon végezhetik el, csak jelentkezni kell a plébánián s a kitűzött napon a lelkipásztorok felkeresnek minden előre jelentett beteget és öreget a lakásán.

A szentgyónással kapcsolatban szólnunk kell a missiókról is.

Egyházmegyénkben a XVIII. században megvolt a missiók tartásának lelkipásztori gyakorlata. Józsa János és Csoma Antal jézustársasági atyák 1761-ben Somogy megyében járnak, hogy az 1741-ben tartott missiók eredményét felújítsák.⁶⁸ A két időpont valamelyikén, vagy tán mindkettőn bizonyára megfordultak Kaposvárott is, mint a megye székhelyén. Több a valószínűsége, hogy városunkban korábban, még pedig 1736-ban is volt missió.⁶⁹ A Jézustársaság feloszlása (1773) után megszűnt e gyakorlat s csak a múlt század 90-es éveiben kezdik meg újra egyházmegyénkben a népmissiókat. Kaposvárott elég későn, 1909-ben tartottak először. A jézustársaságiak vezették hatalmas eredménnyel. Naponta több mint 2000 ember hallgatta az atyákat s 6000 ember járult a szentáldozáshoz.⁷⁰ Utána 1923-ban volt a legközelebb még az egész város számára missió. Eredménye a vidékről bejöttekkel együtt nyolcezer szentáldozás. Ugyanekkor Kaposfüreden külön volt missió. Itt négy-öt férfiú kivételével az egész község meggyónt. A legutolsó missió 1933-ban folyt le ugyancsak a jézustársasági atyák közreműködésével, külön a Nagyboldogasszony egyházközség tagjai számára. Ez alkalommal 9100-an áldoztak, a gyónások száma 7700 volt, az iskolás gyermekeken kívül. Az egyházközség felnőtt híveinek 50 %-a vette ki részét ténylegesen a missió hatásából.⁷¹ 1921 óta minden évben minden társadalmi rétegnek külön tartanak a húsvéti szentgyónás és áldozás előtt lelkipásztorok néven ismert előkészítő beszédeket, a hívek élénk részvételével.

A szent kenet szentsége.

A szent kenet szentségére vonatkozóan anyakönyveink 1852 óta nyújtanak igazítást, amennyiben ettől az időtől fogva jelzik, ki halt meg szentségekkel megerősítve, vagy szentségek nélkül. A szentségek nélkül elhunytak száma a

lakosság és a szentségekkel ellátott felnőttek számához viszonyítva elég nagy. Az emelkedés a múlt század hatvanas éveiben kezdődik s fokozódik a század végéig. A mi századunk általában csökkenő irányt jelent ebből a szempontból. A múlt századbéli magas szám mutatja a szabadelvű idők elközömbösítő szellemét és a vallásos élet hőmérőjének alacsony állását.

Az újabb időkben a nagy betegekről való gondoskodás a családok részéről jelentékenyen javult. Főleg a második plébánia megalakulása (1930) után észrevehetően lecsökkent a szentségek nélkül elhaltak száma. Az egyedül álló nagykiterjedésű plébániában a végeken és a hegyekben lakó szegényebb emberek közlekedési eszköz hiányában nem küldtek kocsit a papért, vagy nem mentek be a messze fekvő plébániára a beteget bejelenteni. (Összefoglaló képet a Statisztikai mellékletek 7. sz. nyújt a szent kenet szentségének használatáról.)

Az egyházi rend.

Kaposvárról régebben többen mentek egyházi pályára. A XX. század kevesebb hívatást tud felmutatni, mert a lakosság számának emelkedésével nem áll arányban az Úr szolgálatába lépők száma. Az utolsó évtized azonban erősen kijavította a hibát. (L. alább »A kaposvári születésű egyházi személyek« fejezetet.)

A házasság szentsége.

A házasság szentségéről a kaposváriak felfogása jelentős változáson ment keresztül. A céhek vigyáztak tagjaik családi életére. A fiatal mesternek kizárás terhe mellett egy év leforgása alatt családot kellett alapítania.⁷² A céhek büntették a fajtalanságot és a házasságtörést.⁷³ Ezért a családi élettel kevesebb baj volt, mint napjainkban. 1748-ban Kaposváron mindössze két feleségét elhagyott férfi és egy ura hagyott nő élt. 1815-ben egyetlen rendezetlen családi élet volt városunkban.⁷⁴ Értéslésünk szerint a kaposváriak családi élete általában jónak volt mondható, még az erkölcsi szabadosságot melengető szabadelvű években is. A polgári házasság bevezetése óta a hívek katolikus gondolkozása elszíntelenedett. A válások száma a század elejéig elég alacsony. Azóta erősen felemelkedett. Annak idején a napilapok is panaszkodtak a sok kaposvári házassági válás miatt. A plébánia megosztása után (1930) a válások száma egyházközségünk területén erősen visszaesett. Arra mutat, hogy a házassági válások egyik része a város külső részein lakókra esik. Ugyanezt a jelenséget tapasztaljuk azoknál a katolikus házastársaknál is, akik minden egyházi akadály hiányában kötöttek pusztán polgári házasságot. Viszonylag magas a polgárilag elváltak újabb házasságkötése s tartja is ezt a vonalat. A vegyesházasságok között is erős az ingadozás. (Részletesen a Statiszt. mell. 8. sz. mutatja a helyzetet.)

Áldások, szentelmények.

A szentségekről szólva, az áldások és szentelményekről is meg kell emlékeznünk. A kaposváriak Gyertyaszentelő Boldogasszony napján gyertyát, virágvasárnapján barkát szenteltek és szenteltetnek. Szokásban volt és van a Balázs-áldás, Szent János apostol napján a borszentelés. Ez utóbbin már csak kevesen jelennek meg. Ellenben húsvét napján reggel a hús- és ételneműek megáldására igen sokan eljönnek, úgy hogy betöltik a templom egész felső terét. Sok családban dívik a szenteltvíz házi használata.

A XVIII. században gyakorlatban volt Vízkeresztkor a háziáldás. A plébános a kántor kíséretében házról-házra járva áldotta meg a lakásokat.⁷⁵ Ma már csak szórványosan kérik a házáldást Vízkereszt napján. Főleg Erdélyből ideköltözöttek. Itt-ott kérik újonnan épült házak megáldását.

Lakodalom után szokásban volt, de nem általánosságban, a menyasszony

megáldása.⁷⁶ Az új asszony más asszonyok társaságában az esküvőt követő napon jelent meg a templomban az áldás vételére. Ma már nem gyakorolják.

Az egyházkezelés, vagy avatás⁷⁷ szokása ma is meg van, csak nem olyan általános, mint régen.

Rendkívüli, vagy az egyház részéről jóvá nem hagyott szentelmény, vagy áldás használatáról nincs tudomásunk.

3. A szentek tisztelete.

A Bold. Szűz Mária tisztelete.

Isten imádása mellett a vallásos lelkület a szentek tiszteletében is megnyilvánul. A kaposvári nép szerette a Boldogságos Szűz Mária ünnepeit. Ilyenkor nagyobb számban jöttek és jönnek most is a szentmisére. Gyónásaikat is szívesen végzik a Boldogságos Szűz Mária ünnepein. Közbenjárására imameghallgatásban részesültek.⁷⁸ Első templomukat a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére építették. Később egyéb felszentelési cím elhagyása után, újra róla nevezték el a plébánia-templomot. A roma-hegyi, kapos-hegyi kápolnák Mária nevét viselik. A plébánia-templomban a főoltáron kívül még külön mellékoltárt is állítottak tiszteletére. Ezen az oltáron lévő szobrot a hívek elejétől fogva túlságosan és izléstelenül öltöztették. Ezért Vály Teréz Coletta, volt klarissza apáca, Vály János hercegi ügyész huga a sok izléstelen holmit leszedte róla s megfelelően öltöztette fel.⁷⁹ Az öltöztetés szokása állandóan megmaradt s a Rózsafüzér Társulat megalakulása (a múlt század nyolcvanas évei) után annak kiváltsága volt. Az egyházi év különböző szakaszai szerint az öltözők színét is változtatták. A szokás az új templom megépítésével abban maradt. A Boldogságos Szűz Mária tiszteletét ünnepein kívül korábban a Rózsafüzér Társulata, aztán a májusi ájtatosság tartotta állandóan ébren.

Májusi és rózsafüzér-ájtatosság.

A májusi ájtatosságot Kaposvárra az irgalmas nővérek hozták 1873-ban. — A litániákat eleinte házikápolnájukban tartották növendékeik számára. Ujváry Ferenc 1883 április 19-én az egyházhatóság engedélyével⁸⁰ a litániát áttelte a plébánia-templomba. Azóta állandóan itt végzik a hívők népes jelenlétében. Korábban a zárda bentlakó növendékei énekelték a litániát latinul, aztán húsz éven át a kat. elemi iskola 5. és 6. osztályú növendékei magyarul, 1929 óta a hívek éneklik közösen magyar nyelven.

A Boldogságos Szűz Mária tiszteletének másik kedvelt módja az októberi rózsafüzér-ájtatosság. Kaposvárt 1923-ban kezdték végezni az esti órákban szombaton és vasárnap. 1924 óta mondják a hét minden napján.

Nep. Szent János tisztelete.

A Boldogságos Szűz Mária tiszteletén kívül Kaposvárott régi tiszteletnek örvendett Nepomuki Szent János.

A XVIII. század eleji vallásos szellemnek hatása alatt⁸¹ a kaposváriak is Nepomuki Szent Jánost a mezőváros védőszentjévé választották. Tiszteletük kifejezésére minden szerdán körmenetben elmentek a város terén lévő szobrához, később kápolnájához és ott könyörgéseket végeztek. Napját fogadalmi ünnepként megülték. A Szent János kápolna megépítése után a Szent ünnepén és nyolcada alatt ott misét hallgattak.⁸² A kezdeti buzgóság később alább hagyott. A szerdai könyörgéseket már csak a szent ünnepétől szeptemberig tartották. Akkor is nagyjából az iskolás gyermekek vettek rajta részt.⁸³ 1815-ben az

egyházlátogató bizottság eltörölte a Szent János napi fogadalmi ünnepet, a szentmisét a kápolnában s a körmenetet is. Helyette a szentmisét a plébánia-templomban kellett elvégezni.⁸⁴ A hívek nem tudtak az intézkedésbe belemagyarázkodni. Az 1828-i bérmálás idején Kopácsy József (1825—42) püspököt megkérték, állítsa vissza Szent János napján az ünnepet. A püspök a kérésre nem válaszolt. Így maradt minden a régiben.

Később, meg nem állapítható időben a kápolnában való misézést visszaállították. A Szent János kápolna lebontása után (1849) a Szent János szobra mellett felállított sátorban május 16-án, a Szent ünnepén a szentmisét, egész nyolcada alatt a litániát megtartották. A szokás 1884—85-ig maradt fenn.⁸⁵ Ekkor a misézést megszüntették,⁸⁶ de a litánia elimádkozására körmenetileg kivonultak. Az új plébánia-templom felszentelése után rövidesen ez is elmaradt. Helyette Szent János ünnepén és nyolcada alatt a plébánia-templomban a főoltárra kitétték a szentnek jelenleg a sekrestyében lévő képét és így imádkozták el a litániáját. Az 1914. évi háború után Szent János régi tisztelete lassan feledésbe ment. Az utolsó Szent János litániát 1922-ben végezték.

Szent Anna és Szent József tisztelete.

A többi szentek közül Szent Annát és Szent Józsefet tisztelték még jobban a kaposváriak. Szent Anna tiszteletének kedveltségére mutat, hogy 1842-ben a régi szent kereszt-kápolnát Szent Annáról nevezték el s a XIX. század folyamán a plébánia-templomban tiszteletére mellékoltárt állítottak. Oltárát szívesen keresték fel a hívek.

Szent József tiszteletére is mellékoltárt emeltek a XIX. században a plébánia-templomban. Március 19-én vasárnapi látogatottsága volt a templomnak. Év közben is imádkozgattak az oltárnál. Bár kevesebben, mint Szent Anna oltáránál.

A céhek idejében az ácsok védőszentjüknek, Szent Józsefnek ünnepét oltáránál bemutatott misével ülték meg. Rendesen ezen a napon meggyóntak és a céhek miséjén közösen áldoztak. A céh miséje alatt négy ács vastag égő gyertyát tartott. A kaposváriak ezeket a férfiakat duplérosoknak nevezték.

Szent Antal tisztelete.

A múlt század második felében s a jelen század elején a ferencesek hatása alatt nagyon kedvelt lett Szent Antal kultusza. Közkívánatra 1903-ban a plébánia-templomban szobrot állítottak tiszteletére, s perselyét is kifüggesztették.⁸⁷ A hívek most is szívesen imádkoznak előtte s perselyébe juttatott alamizsnájukkal támogatják a szegényügyet. Tiszteletének hatása érzik a lonka-hegyi és kecel-hegyi kápolna építésén. Mindkettőt Szent Antalról nevezték el. Az 1903-ban felállított faszobrot 1910 körül márványszoborral cserélték ki s a régi szobrot a Napközi Otthonban állították fel.

Jézus Szíve-miséje.

Elsőnek kellett volna megemlékeznünk a kaposváriak régi kedvelt ájtatosságáról, a Jézus Szíve-miséjéről. Mint alapítványi mise, hazánkban az első.

Vály János hercegi jogtanácsos 1808-ban 2000 frt, majd 1815-ben 500 frt alapítványt tett le azzal a rendeltetéssel, hogy minden pénteken a kaposvári plébánia-templomban Jézus Szíve oltárán kis misét mulassanak be a Szent Szív tiszteletére. Ha a szentmisét pénteken bármi okból nem tudták elmondani, pótolni lehetett másnap, csak a másik hétre nem viheték át. Az egyházhatóság az alapítványt bizonyos nehézség támasztása után végre azzal a kikötéssel fogadta el, hogy a szentmise alatt először a »szentes« ájtatosságot kellett elvégezni. Azután, ha maradt idő, énekelhették az alapító kívánsága szerint Úrfel-

mutatás előtt: »Add nekem Jézus Szívedet...«, utána: »Imádlak Téged Iltkos Istenség...« kezdetű éneket.⁸⁸

Vály János az alapítvány kezelését a városra bízta. A város a maga részéről kiküldött gondnok útján gyakorolta jogát. 1874-ben a város kiadta az alapítványt a hilközségnek. Annak megszűnése után a plébános és lemplom- atya viselt rá gondot. 1895 után lőkéit az alapítványi hivatal vette kezelésbe. A világháború következtében az alapítvány vagyona elértéktelenedett. Ezért 1920 után a szentmisék mondását megszüntették.

A hívek szerették a Jézus Szíve-miséket. A XIX. század második felében sokan is szoktak megjelenni rajta. Az alapítványnak köszönhető, hogy a Jézus Szíve tisztelete magyar vonatkozásban Kaposvárott korán meghonosodott. Érdekes, hogy a Jézus Szíve-lársulatát mégis csak 1898-ban szervezték meg.⁸⁹

4. Erkölcsei élet.

A kaposvári hívek Istennel való viszonyával foglalkoztunk eddig. A következőkben vallásos lelkületüknek a világgal való kapcsolatát, vagyis erkölcsi életüket vizsgáljuk.

Ebben a vonatkozásban is a céhekhez kell először fordulnunk.

A kaposváriak nagyobb része iparos lévén, a céhek irányították életüket. Mint említettük, a céhek a XVIII. században még megtartották vallásos jellegüket. Ezért az iparos társadalomnak nemcsak gazdasági, hanem erkölcsi, társadalmi érdekeit is képviselték. Viszont a céhtagok életét is ellenőrizték. A céh büntette a káromkodást, az átkozódást.⁹⁰ Vigyáz, hogy a tagok békességben éljenek, egymást becsületében meg ne sértsék, egymás áruját ne ócsárolják.⁹¹ A rendelő tisztességes kiszolgálása és a céh egyetemes érdekének megvédeése céljából az atyamester ellenőrzi a mesterek munkáját.⁹² A céh nem engedi meg a nyersanyagok felhalmozását. Ezzel biztosítja a tagok közt a gazdasági egyensúlyt.⁹³ Vigyáz a tagok jó hírnevére, azért igazoltatja származásukat, korábbi életüket, mert »a tisztességes céhek tisztán kívánnak tartatni és becsületes emberekkel megteltetni.«⁹⁴ Gondolt a felebaráti szeretet gyakorlására.⁹⁵

A nem céhtagok életére az államhatalom gyakorolta az ellenőrzést. A XVIII. században az állam és az egyház között fennállott szoros viszonyból fogva az államhatalom nemcsak a társadalom és az állam, hanem a vallás és erkölcs ellen vétőket is megbüntette.⁹⁶ Az úriszékek szintén éltek törvényben biztosított jogaikkal s a magukról megfeledekezőket megbüntették.⁹⁷ Tehát a XVIII. században a lakosság erkölcsi tekintetben is meglehetősen fegyelem alatt állott.

A XIX. század elején hivatalos körökben a régi erkölcsi felfogással szemben szabadabban járnak el, bár a súlyosan vétkezőket még deresre húzták.⁹⁸ A város befogadja a máshonnan megszökött elvált házastársakat. Gyengül a céhek ereje is. A kaposvári nép szilkozódik, káromkodik.⁹⁹ Tulok Ferenc plébános (1805—1818) nem tudja rávenni az inast és segédeit tartó mesterembereket, hogy az úrjöveli és nagybőjti időben küldjék alkalmazottaikat a hitoktatásra. A hegyi búcsúk alkalmával a mise után a hegyen tartózkodás a mulatozás jellegét ölti magára.¹⁰⁰ A kaposváriak egyébként szerettek korcsmázni.¹⁰¹ Az emberi bűnözések sorában a század első felében jelentkezik a magzatelhajtás is.¹⁰² Az új koráramlatok fuvallatára mutatkoznak a hiányok. A nép vallásilag tudatlan, babonára hajló.¹⁰³ A bőjti fegyelem is meglazult.¹⁰⁴ Főleg sok a panasz az itt lakó németekre.¹⁰⁵ A kaposváriak papjaik, de különösen tanítóik főlé akarnak kerekedni.¹⁰⁶ Adatok híjján nem tudjuk kimerítően megrajzolni, hogy alakult a kaposváriak erkölcsi élete 1815 után. 1828-ban a helytartótanács új céhbeli cikkelyeket adott ki. Ezekből a cikkelyekből hiányzik minden eszményi és csak gazdasági érdekeket tartanak szem előtt. A kaposvári iparosmesterek a mult

század hatvanas éveiben segédek után az agg-ápolónak fizetnek.¹⁰⁷ A céh tehát már nem gondoskodik a beteg segédéről.

1852-ben a rendőrség jelentést tesz Kaposvárról a munkások és cselédek között uralkodó erkölcstelenségről. Meggátolásukra erélyes rendszabályok kiadását kéri.¹⁰⁸ De ez a társadalmi réteg nem tartozott a város törzslakosságához 1868-ban Vajda Pongrác a bíróválasztó gyűlésen szóvá tette a fátyolozatlanságig menő erkölcstelenséget.¹⁰⁹ Mindenesetre az egyházi fegyelem elsőkélyesedését jelenti, hogy Komesz György plébános (1859—1881) 1864-ben a főispántól kéri a hús árusításának és a cigányzenének nagybőjlben halósági úton való eltiltását.¹¹⁰ A Somogy című lap 1883-ban szót emel a nagyszámú törvénytelen születés miatt.¹¹¹ (A törvénytelen születések összefoglaló képét l. Statisztikai mellékletek 9. sz.)

Ha most a felsoroltak után a másik oldalról tekintetbe vesszük, hogy Kaposvár a vasútak megépítése előtt a világtól meglehetősen elzártan, falusi módon, konzervatív maradiságban élt, mindezekből arra következtetünk, hogy a város törzslakosságából a céhek megszűnése után nem tűnt el teljesen a régi erkölcsös szellem. Megbízható közlésekből ugyanerről értesülünk. Panaszkodtak a prostitúció ellen. Ennek hordozói azonban a vidékről a városba lóduló cseléd-lányok voltak.

5. Körmenetek.

A következőkben a kaposváriak vallásosságával, mint tömegmegnyilatkozással foglalkozunk.

Nem hivatalos körmenetek.

A barokk-kor említett nem hivatalos körmenetein kívül¹¹² a kaposváriak szerettek az Ivánfa-hegyre körmenetben járni. Egy esztendőben kétszer. És pedig Szent Anna ünnepének¹¹³ nyolcada alá eső vasárnapon, meg áldozócsütörtökön az Ivánfa-hegyen lévő kápolnához vonultak és ott szentmisét hallgattak.¹¹⁴ Az áldozócsütörtöki körmeneten idővel mind kevesebben vettek részt. Zimmerl József plébános (1900—1922) ezért a század elején a körmenetet megszüntette.¹¹⁵ Áldozócsütörtökön a szentmisét azért megtartják az Ivánfa-hegyi kápolnában ma is.

Körmenet volt még Kaposvárról Mindenszentek délutánján. A hívek ezen a napon a Fő-utcán keresztül a temetőbe vonultak. Ott szentbeszédet hallgattak és elimádkozták a halottakért előírt nyilvános könyörgéseket.¹¹⁶ A század elején ezt a körmenetet is megszüntették.

Keresztjáró, búzaszentelő körmenet.

Az egyház részéről bevezetett hivatalos körmenetek a búzaszentelő és keresztjáró körmenetek. Mindkettőn a hívőkön kívül megjelentek a céhek is.¹¹⁷ Résztvett az elemi iskola, valamint a gimnázium ifjúsága tanáraik vezetése mellett. A keresztjáró körmenet régebben a kálváriára, a Kapos-hegyre és a Kanizsai-utca elején lévő vörös-kereszt-hez vonult.¹¹⁸ Később a vörös-kereszt helyett a Petőfi-utcában lévő keresztet választották. Ez idő szerint a kálváriára, a Kapos-hegyi kápolnába és a Szent Imre templomba mennek keresztjárókor. Búzaszenteléskor nem volt állandó útirány. Ott végezték el, ahol legközelebb találtak búzavetést. Korábban a Honvéd-térre,¹¹⁹ vagy a Füredi-út mentén fekvő földekre mentek. Újabban a Sétalér-utca végén, majd a Honvéd-utca végén lévő búza-földeken végzik a könyörgéseket.

Úrnapi körmenet.

Nagy ünnepélyességgel tartották meg a kaposváriak az úrnapi körmenetet. Az úrnapi misén és körmeneten megjelent az egész város katolikus lakossága, a katonaság, a polgári hatóságok, a fiókegyházak hívei és a környékről is sokan.¹²⁰ A céhek virágzása idején valamennyi céh hivatalosan részt vett a körmenetben.¹²¹ Régebben az ünnep nyolcadik napján is volt kis körmenet a templom körül. Ezen a fiatal iparosmestereknek ismét meg kellett jelenniük.¹²² Az ácsok dupléróssai az úrnapi körmenet alatt a mennyezet két oldalán két-két gyertyát vittek. A csizmadia-céh négy mestere hosszú rúdon díszes lámpát hordozott.¹²³ A körmenet alatt mozsaraztak.¹²⁴ A mennyezet vitele az iparosok előjoga volt. Az úrnapi sátrakhoz szükséges galyakat a város hozatta meg. Az iparosok szerepüket a céhek megszűnése után is, a világháborúig megtartották. Ma a cserkészek és a férfiak vallásos egyesületeinek tagjai felváltva viszik a mennyezetet. A körmenet útján szokásos volt az ablakok virágokkal való díszítése és kivilágítása.

A körmenet iránya emberi emlékezetel meghaladó idő óta a Fő-utca, Irányi Dániel-, Teleki-utca Laposics Ignác templomátvasága idején (1882–98) elmentek a Korona-utcaba is, egészen az ő lakásáig. Halála után a Korona-utca helyett a Zárda-utcaba ment a körmenet. A sátrak a Fő-utcaiban a Tevelyházban, a Teleky-utcaiban a Végh-házban, a Korona-utcaiban a Laposics-házban, illetve a zárdában voltak.¹²⁵

A rövid utcákon a körmeneten megjelenő nagyszámú hívót nem lehetett megfelelően elhelyezni és a körmenetet épületesen megrendezni. Ezért 1923-ban a régi menetirányt megváltoztatták. Most a Fő-utca, a Somsich Pál-, Esterházy- és Zárda-utcán megy át a körmenet. A sátrak a Fő-utcaiban a Tevelyházban, a Somsich Pál-utcaiban a Neumayer-házban, az Esterházy-utcaiban Keller vaskereskedő házában és az egyházközségi székházban vannak. A körmenetet a világi hívők rendezik. Igen szépek, látogatottak. Épületesek, fegyelmezettek.

A nagyszombati feltámadási körmenet lefolyása ugyanolyan, mint az úrnapié.

6. Egyesületek.

Az egyesületekről szólva, előljáróban meg kell állapítanunk, hogy a kaposvári plébániában egyesületi életről csak a jelen századtól kezdve lehet szó. Ami egyesületi téren a két utolsó században történt, annyira vérszegény, hogy említésre is alig méltó. A hívekkel való foglalkozás kimerült a templomban Hitbéli nevelés az iskolán kívül a szentbeszédekből és felnőttek katekeziséből állott. A hívekkel egyébként akkor foglalkoztak papjaik, ha azok felkeresték. A családi életnek a mainál vallásosabb szelleme pótolta a mai lelkipásztori módszerek hiányát.

A kordások. A skapuláre-társulat.

Az egyesületekkel kapcsolatban a helyzet megértésére előre kell bocsátanunk, hogy a XVIII. században az egész veszprémi egyházmegyében a vallásos egyesületeket szerzetesek vezették.¹²⁶

Ebből érthető, hogy a kaposvári plébániában működő legkorábbi két egyesület: a kordások-testvérület és a skapuláre-társulatot a ferencesek alapították és irányították.

Az első az andocsi, az utóbbi a szigetvári ferencesek kezében volt.¹²⁷

Ennek a körülménynek, hogy két rendtartománybeli ferencesek is tevékenykedtek Kaposvárott az a magyarázata, hogy 1744-ben, amikor Somogy vármegyét a koldulás szempontjából a Szűz Máriáról és Szent László magyar

királyról nevezett két ferences rendtartomány között felosztották, Kaposvárt — régi gyakorlat alapján — közös gyűjtési területnek nyilvánították, ahol már korábban mindkét rendtartomány tagjai lelkipásztorkodtak is.¹²⁸

A kordások-testvérülete a világban élő hívekben igyekezett a ferences szellemet ébren tartani. Kaposvárott mikor alakították meg, nem tudjuk. 1743-ban már fennállott,¹²⁹ 1748-ban még élt.¹³⁰

A skapuláre-társulat a Boldogságos Szűz Mária tiszteletét istápolta. A társulat szintén valamikor 1743 előtt alakult.¹³¹ Az 1748. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv nem tesz róla említést.

Valószínűleg mindkettőt Biró Márton kedvenc alkotása, a Szentháromság-társulata szorította ki.

A Szentháromság társulata.

Biró Márton püspök (1745—62) az egyházmegye vezetésének átvétele után hamarosan elrendelte kedves áhitatának, a Szentháromság imádásának terjesztését és a vele kapcsolatos Szentháromság-társulatának megalakítását.¹³²

A társulat ugyanazt a célt szolgálta, mint a Mária-kongregációk. Ezek a Boldogságos Szűz Mária tiszteletének, amaz a Szentháromság imádásának terjesztésével kívánta a hitéletet elmélyíteni. A kettő között mégis különbség volt. A Mária-kongregáció társadalmi rétegek szerint elkülönítve toborozta tagjait. Biró Márton a Szentháromság társulatát a legszélesebb néprétegre kiterjesztelte, sőt az alapító püspök egyházmegyéje minden rendű és rangú hívét felvette a társaságba, illetve annak tagjául tekintette.¹³³ A tagsági feltételek is olyanok voltak, amelyeket mindenki megtarthatott. Azt kívánta, hogy a tagok lehelőleg naponként hallgassanak szentmisét. Imádkozzák el alatta a Szentháromság olvasóját, az anyagi rózsafüzért és a Szentháromság litániáját.¹³⁴ Az általa megfogalmazott imákban¹³⁵ sokszor előforduló szent-szent kifejezés után a nép ezt a szentmisét és a vele kapcsolatos ájtatosságot szentes misének, vagy röviden »szentes«-nek nevezte el.¹³⁶ A társulat tagjai számára a püspök még csekély jótékonyági gyakorlatot is előírt.

Kaposvárott 1748-ban megvolt már a Szentháromság-társulata.¹³⁷ A hívek megszerezték a püspök kívánságára a Szentháromság szobrát is.¹³⁸

Harminc év alatt ellanyhult a hívek buzgótsága a »szentes«-nek nevezett ájtatosság végzésében. 1778-ban már csak az iskolás gyermekek imádkozták. A nők a plébános felszólítása ellenére sem akartak énekelni a szentes mise alatt.¹³⁹

Bajzáth József püspök (1777—1802) sürgette a »szentes« végzését.¹⁴⁰ Ezért az ájtatosság tovább élt. Galamb György plébánoskodása idején (1818—1822) még meg volt. A források azt mondják, hogy a hívek ekkor ismét nem vettek rajta részt.¹⁴¹ Megint csak az iskolás gyermekek imádkozták. Arra nézve nincs adatunk, mikor hagyták abba. A múlt század nyolcvanas éveiben már emlékéről sem tudnak a plébánián. A plébániai misék előtt a hívek magánimádságokat szoktak végezni. Szövegében sokszor visszatért a »szentes« ájtatosságnak bizonyos része. A Szentháromság tiszteletének maradványait fedezzük fel bennük.

Biró Márton sokat markolt, amikor minden hívőt benn akart látni szeretett társulatában. Mint társulat alig is működött. Inkább templomi ájtatossággá vált. Kezdetben biztosan több felnőtt vett részt rajta. Később a felnőtt hívek elmaradoztak s csak az iskolás gyermekek imádkozták a kántorral. II. Józsefnek a vallásos egyesületekről szóló intézkedése után is fennmaradt ez a társulat. Ez is azt mutatja, hogy valójában nem volt társulat, vagy egyesület.

Felfogásunkat megerősíti az 1778. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv is, amikor elmondja, hogy a kaposvári plébánia területén az Oltáriszentség-testvérületén kívül más testvérület nincs.¹⁴² Pedig a Szentháromság-társulatának fennállásáról tudunk.

A „szentes»-ájtatosság mellett még egyetlen vallásos intézmény élt a XVIII. században a plébánia területén és ez:

az Oltáriszentség-testvérelete.

Alapították 1774 körül, az örökös szentségimádásnak az egyházmegyében történt bevezetése alkalmával. Tagja lehetett minden rendű és rangú hívő, aki szentségimádáskor imaóra végzésére vállalkozott s így biztosította az imádás folytonosságát. Egyéb vallásos egyesülettől abban különbözött, hogy nem a szerzetesek, hanem a helybeli plébános vezetése alatt állott. Az egyes plébániákon lévő testvéreleteknek a nagyobb plébániákon lévő testvérelet volt a székhelye. A kaposvári esperesi kerületben Kaposvár és Lengyeltóti volt testvéreleti székhely. A kaposvári testvérelethez tartoztak a taszári, attaljai, kercseligeti, hetesi és kaposszentbenedeki plébániák, a kaposvári plébános vezetése mellett. Aztán Csertő, Basal, Apáti, Poklosi, Pala, Visz, Molvány községek. Az utóbbiak imaóráinak irányítói a szigelvári ferencesek.

Az egyházmegyének 1777-ben bekövetkezett megosztása után megmaradtak a testvéreletek plébániák szerint, de a központokról nem esik szó.¹⁴³ A testvérelet II. József feloszlató rendeletével megszűnt.

Ettől az időtől kezdve, egészen a mult század második feléig, tehát 70—80 esztendeig egyetlen vallásos egyesület sem működött plébániánk területén.

A XIX. század első egyesületi jellegű megmozdulása

az élő-rózsafűzér-társulat

megalakulása volt. Célja a francia forradalomban és az utána következő időkben elfelejtett rózsafűzér ájtatosságnak felélesztése. Elindulásának idejét Kaposvárról nem ismerjük. Létezéséről csak a mult század nyolcvanas éveitől tudunk.¹⁴⁴ Azóta is fennáll. Tagjainak száma ez idő szerint 300 körül mozog. Csoportokra osztva, elsősorban a rózsafűzér-ájtatosságot végzik. A világ felé az apostolkodásban segítik lelkipásztoraikat. A beteglátogatáshoz szükséges kocsifuvart a társulat adja.

Az irgalmas nővéreknek Kaposvárt történt letelpedése új egyesületnek adott életet,

a Mária-társulat-nak.

Nem a plébánia lelki szükségletéből nőtt ki, hanem az irgalmas nővérek társulatának hagyományából. Az irgalmas nővérek ugyanis zárdáik köré szokták gyűjteni az iskoláikból kimaradt leányokat. Vasárnap délutánonként foglalkoznak velük. Példás életre nevelik, nemesen szórakoztatják őket és ájtatossági gyakorlatokat végeznek. Kaposvárott 1885-ben alakították meg a társulatot. Lelki vezető hiányában, a közszellem sorvasztó hatása alatt, a nővérek részéről tiltott táncdüh miatt 1893-ban meg kellett szüntetni. 1923-ban újra életre támasztották.¹⁴⁵ Azóta az egyesület egy ideig virágzott. A tagok száma 60—70 felé járt. Többnyire az egyszerűbb néposztály gyermekeiből tevődik össze. Legújában sokan átlépnek közülük a Dolgozó Leányok egyesületébe.

A mult század vége felé a Jézus Szíve tisztelet Magyarországon is mind szélesebb körben terjedt el. Az országos mozgalom helyi megnyilatkozása a

Jézus Szíve-társulata.

Plébániánk mult századbéli harmadik egyesülete. A hívek kívánságára 1898-ban alakult.¹⁴⁶ Célja a Szent Szív tisztelete és a havi engesztelő szentáldozás elvégzése volt. Működését közelebbről nem ismerjük. Nem is volt hosszú életű. Valószínűleg az 1914-es világháború alatt a Vály-féle Jézus Szíve misével együtt szűnt meg.

Plébániánk területén a vallásos egyesületek igazában a mi századunkban

alakulnak. Létrejöttükön a vallásos életnek az 1900-as évek elején történt fellendülése érzik. Időbeli sorrendben első

az Urak-kongregációja.

A jézustársaságiak 1908 táján¹⁴⁷ a katolikus értelmiséget iparkodnak az egész ország területén Mária-kongregációkba¹⁴⁸ tömöríteni. E mozgalom vidékre érő hatásaként 1911 márciusában több kaposvári főiskolás férfiú — főleg gimnáziumi tanárok — megalakítja az Urak-kongregációját.¹⁴⁹ Kéthetenként szoktak összejönni. Ilyenkor a vallásos élettel kapcsolatos kérdésekről tárgyalnak. Tagjainak száma az évek folyamán elhalálozás, vagy elköltözés következtében hétre szállt alá. Ezért 1924-ben működését megszüntette. 1928-ban újraszervezték. Ma kb. 50-en vannak. A kongregáció a lelki bensőségre való törekvés mellett az egyházközség munkájából is kiveszi részét.

Ugyanczen mozgalom hatása alatt a közép- és középfokú iskolákban is alakultak Mária-kongregációk.

Női vonalon a század elején nem fejlődött tovább a kongregáció ügye, mert időközben a budapesti orsz. központi oltáregylet szervezeteit városhelyeken erősebben kiépítette.¹⁵⁰ Ez a szervezkedés Kaposvárott megszerezte magának a női társadalmat. Így a kongregációnak egyelőre nem jutott munkatér.

Az Oltáregyesület

1911 decemberében alakult meg.¹⁵¹ Szinte a közhangulat teremtette meg. A közhangulatot pedig az idegenből Kaposvárra jöttek élesítették, olyanok, akik más városokban tagjai voltak az egyesületnek. Az oltáregyesület megalakulása óta érdemes munkát végez. Minden hónap első csütörtökén közös imaórát tart. A tagsági díjakból templomi felszereléseket készít s ezekkel támogatja a város és vármegye templomait. Az apostolkodásból is kiveszi részét. Tagjait a társadalom minden rétegéből toborozza. Az egyházközség legnépesebb egyesülete, kb. ezer taggal.

A felsorolt alakulásokkal az egyesületek vonalán további fejlődés nem történt, mert időközben kitört az 1914. évi nagy háború, amely az egész békebeli életet kiemelte rendes kerékvágásából. Újabb kezdeményezés a háború végén jelentkezett 1922-ben

az Úrleányok-kongregációjának

megszervezésével. Tagjait a polgári leányiskolát végzett kongreganistákból veszi.¹⁵² Jelenleg kb. száz taggal működik. A kongregáció a plébános megértő, kedves munkatársa az egyházközség életében. A társadalom kedvence. Szűz Mária oltárának és szobrának létesítésében jelentékeny részük van. A Szívgárdában is dícséretes tevékenységet fejtenek ki.

Az első világháború végén mutakozó pusztulás magabaszállókká tette az embereket. A nyomában járó elszegényedés még érzékenyebbé tette a mások szenvedése iránt. Az események hatása alatt új egyesületek látnak napvilágot, amelyek akarják a több lelkiséget. Vannak mellettük olyanok is, amelyeknek tevékenységét erős szociális vonások jellemzik.

Az első csoportba tartozik az

Eucharisztikus Férfi-Liga.

Az 1923. évi missió gyümölcse. Férfiak hitbuzgalmi egyesülete kb. 40 taggal. Havonként egyszer szoktak összejönni. Ilyenkor vallásos tárgyú előadást hallgattak és megtárgyalták a világiak teendőit a plébánia életében. Az egyházközség megalakulása (1928) előtt a körmenetek rendezését is ők végezték. Áldásos tevékenységet fejlettek ki a férfiak lelkigyakorlatának megszervezésében,

valamint a hívők kataszterének összeállításában. Egyébként a liga fő célja a gyakori szentáldozás terjesztése volt. 1936-ban beolvadt az egyházközség másik nagy férfiegyesületébe, amelynek neve

Credo.

Az intézmény katolikus férfiak vallásos tömörülése a Jézus Szent Neve-társulat kebelében a hitélet mélyítésére és a hit bátor megvallására. 1936-ban létesült.¹⁵³ Tagjainak száma 700–800 között jár. Havonként tartja összejöveleleit. Ilyenkor általános és helyi katolikus ügyeket szoktak megbeszélni. Karitatív tevékenységet is fejtenek ki s ott vannak a férfiak az egyházközség munkájában.¹⁵⁴

A vallásos életet istápolja, de mellette szociális tevékenységet is folytat Szent Ferenc harmad-rendje és a Szociális Missió Társulat.

Szent Ferenc harmad-rendje.

Tudatosan helyezzük az egyesületek közé azért az áldásos munkáért, amelyet lelkiekben és a szegények szolgálatában az egyházközségben kifejt.

A rend kaposvári szervezete 1918-ban alakult.¹⁵⁵ Azelőtt a rendi tagok egyénileg a pécsi ferencesek harmad-rendjéhez tartoztak. Pécs megszállása miatt a rendi vezetőkkel nem tudtak érintkezni, azért onnan kiválva, 1919-ben az andocsi ferences rendház felügyelete alá helyezkedtek. 1920 óta a rend helyi vezetése a plébánia papjainak kezében van.

A tagok száma 80–100 között mozog. Elsősorban a maguk megszentelésén fáradoznak a nagy assisi Szent szellemében. Kifelé az egyházközségben az ő elgondolásai szerint dolgoznak. Dícséretes munkát végeztek 1925 óta a Kat. Értesítő terjesztésével. Nagy érdemeik vannak a magyar norma szerint működő szegénygondozásban. Gyűjtik az adományokat. Aztán nemcsak a pénzbeli és természetbeni segítséget hordják ki a szegényeknek, hanem ápolják is őket. Takarítanak, surolnak, mosnak rájuk, ruháikat foltozzák. Ezenkívül egyéni adományaikból karácsonykor több szegényt támogatnak ruhával és élelemmel. Általában mindenütt ott vannak, ahol a plébános segítségére lehetnek.

Szociális Missió-Társulat.¹⁵⁶

Elindulásakor — 1919-ben — vallásközi alapon kezdte meg működését, 1924-ben kizárólag a világnézet alapjára helyezkedett. Minden irányú tevékenységét a vallásos lelkiület hatja át.

A hitélet mélyítésén a társulat kebelén belül alakított apostol-csoport dolgozik. Minden második héten tartja gyűléseit. Ilyenkor a lelki étellel kapcsolatos dolgokat beszélnek meg először. Aztán sor kerül a szociális munka tárgyalására. A szociális munkát különböző szakosztályaival végzi. A sajtó-szakosztály kegyeszerületet tart fenn s támogatja a sajtó ügyét. 1925-ben elősegítette a Kaposvári Kat. Értesítő megindulását. A tisztviselőnők szakosztálya a hivatalnokok ügyével foglalkozott. Nővédelmi hivatalán keresztül a nők és családok gondozását vette kezébe. A fogház-missió a foglyok lelki, családi gondjait segíti rendezni. Az egyházközség megalakulásáig (1928) ellátta az egyházközség munkájának kulturális és társadalmi részét is. Tagjainak száma 400 körül jár.

Az egyházközség megalakulása után a munka-megosztás elvének szemmel tartásával tevékenységének egy részét: az értelmiségi osztályhoz tartozó szegények gondozását, a fogházmissió és a napközi-otthon vezetését a missió-társulat végzi. 1931 óta van külön működő leánycsoportja:

a leányklub.

Tagjainak száma: 30—40. Legtöbbje érettségit tett leány. Saját lelki és szellemi művelődésük előmozdításán kívül előkészülnek a jövő szociális munkájára. Összejöveteleiken a klub életének megbeszélésén kívül előadásokat hallgatnak, majd eszmecsere folytatnak. Karácsonykor a szeretet munkájából is kiveszik részüket. Ahol lehet, bekapcsolódnak a Szociális Missió munkájába.

7. Egyéb egyházközségi egyesületek.

Szent Imre cserkész-csapat.

A férfi-fiatalsággal a kat. kör kezdett foglalkozni 1922-ben, a kör ifjúsági csoportjának megalakításával. Vezetését 1923-ban a plébánia papjai vették át. Először legényegylet alakítására gondoltak. Némi kísérletezés után az akkor nagyon felkapott cserkész-mozgalomhoz csatlakoztak s 1924-től mint Szent Imre öregcserkészcsapat a cserkész-munka révén igyekeztek a fiúkat összetartani. — Tagjaik száma 50—60. Érdekessége, hogy többségükben iparos ifjak mellett, magasabb iskolát végzett fiatal emberek is voltak a csapat tagjai. A csapat így társadalmilag is kiegyenlítőleg dolgozott, demokratikus szellemben. Az országban abban az időben egyedülálló másik különlegessége, hogy jelöltjeit nem a fiatalabbak cserkészcsapatából vette, hanem iskolán kívül álló, maguk kenyerét megkereső fiatalemberekből. A tagok tehát mindjárt öregcserkészek lettek. A katolikus szellemben végzett cserkész-munka mellett az egyházközség életében is részt vesz a csapat. Fonyódon villateltet szerzett, hogy jobb időkben a csapat tagjainak felüdüléséről is gondoskodik.

Szent Imre-kör.

Kaposvárott lakó főiskolai hallgatók tömörülése a kör. 1931-ben kezdte meg működését 40—50 taggal. Hetenként találkoznak. Ilyenkor felolvasást tartanak, azt követő vitával. A kör célja a kaposvári kat. főiskolásokat a világnézeti kérdésekben kellően kiművelni, s így alkalmassá tenni, hogy később közülük kerüljenek ki a napról-napra nagyobb jelentőséget képviselő egyházközségi életnek vezetői.

Foglalkozások egyesületei.

Ennél a címnél a foglalkozások alapján tömörített egyesületekre gondolunk. A legutóbbi évek társadalmi átalakulásából és a mélyebb szociális érzésből születtek meg. Működésükben erősen hangsúlyozzák a vallási alapot. Egyháziak vezetése alatt állanak. Ezért életük és munkájuk az egyház tevékenységének színezője. Egyesületi életük nem is merül ki csak vallási gyakorlatokban. Van abban szakmai képzés, általános művelődés és szórakozás is.

Időbeli sorrendben a Zifa, vagy Szent Erzsébet-kört említjük elsőnek. — 1924-ben alakult, háztartási alkalmazottak részére. A vasárnap délutáni korzó sokszor lelket fojlogató alkalmaitól akarja a tagokat távoltartani. Az irgalmas nővérek vezetik. Vasárnap délutánonként foglalkoznak a leányokkal. Oktatják, nevelik, szórakoztatják őket. Számuk 20—30 között változik. Az egyesület törekvése a város társadalmában nem sok megértésre talál.

Másik ilyen alakulat a Dolgozó Leányok-egyesülete. 1941-ben alakult. 20—30 tagja van. Az ipari- és kereskedelmi pályán dolgozó leányok egyesülete. Tagjait modern szellemben vallásosságra, hazafiasságra neveli.

8. Jótékonyság. Szociális gondoskodás.

A mai értelemben vett, szervezett jótékonyságot egészen a legújabb időkig nem találunk Kaposvárott. Más volt az idők szelleme. Kimerult a segély jutatásával. A továbbiakban nem törődött a szegénnyel.

A megszervezett szociális gondoskodás bizonyos nemével csak a céhek életében találkozunk. A fazekasok és takácsok céhlevelének rendelkezései szerint, ha a mesterlegény önálló akar lenni és mesterember özvegyét veszi feleségül, fél taxát fizet.¹⁵⁷ Egyéb céhlevelek szabályai a magára maradt özvegynek lehetővé teszik ura mesterségének folytatását.¹⁵⁸ A céh tehát védte a kenyérkereső nélkül maradt családot a nyomortól. A gombkötők céhlevele szerint a súlyosan megbetegedett mester mellett két mesterembernek kell virrasztani. A teljesen szegény mestert a céh temettette el.¹⁵⁹

A szervezett jótékonyság mai alakjához hasonló intézményt akart Biró Márton püspök Szent Háromság társulatával az egész egyházmegyében, tehát Kaposvárott is.¹⁶⁰ Azonban sehol semmi nyomára nem akadunk, hogy a püspök messzelátó elgondolásai meg is valósultak volna. Az emberek nem értették meg.

Állandó jótékonysági intézménye soká nem is volt Kaposvárnak. 1785-ben Trombitás Péter kaposvári lakos meghal in Xenodochio¹⁶¹ a szegényházban, vagy agg-ápolóban. Lehet, hogy Mária Terézia rendelkezése értelmében Kaposvárott is létesítettek szegényházat.¹⁶² Hosszú életű ez sem lehetett. Különben Winkler Mihály 1797-ben nem mondhatta volna, hogy nincs állandó intézmény a városban az elaggott szegények részére.

A céhen kívül álló árván maradt gyermekekről a rokonok gondoskodtak, vagy jószívű idegenek vették magukhoz.¹⁶³ A felnőtt nyomorultak és szegények pedig a könyörülő irgalmasságból, a koldulásból tartották fenn magukat.

A koldulás.

Azt mondják, a kaposváriak jóindulatúak voltak a szegények iránt. Szívesen adakoztak. Ez a körülmény sok idegen szegényt is odacsalogatott a városba. Érthető, hogy a koldusok száma erősen megsaporodott annyira, hogy hivatalos intézkedést is kellett tenni. A hatóság közbelépése elég késői, mégis következtetést enged a multa visszamenőleg. A város polgármestere a koldusok elszaporodása miatt 1878-ban a koldulást megtiltotta, s polgármesteri engedélyhez kötötte.¹⁶⁴ Az intézkedés nem hozott állandó eredményt. A század elején¹⁶⁵ újra tűrhetlenné vált a helyzet. 1910 után végre úgy teremtetek rendet, hogy a koldulást bárcához kötötték, s a hét bizonyos napjaira korlátozták.¹⁶⁶ Ezzel az eljárással elérték, hogy a vidékiek legalább a belvárosban nem koldulhattak. De annak senki sem nézett utána, vajjon az engedéllyel bíró koldus érdemes-e az engedélyre? Milyenek a családi viszonyai, mit csinál az összekoldult pénzzel? Az élelmesebb szegény a kelleténél többet gyűjtött. A szerényebb alig valamit. A rendszertelenségnek 1930-ban vetettek véget a szegénygondozás magyar rendszerének bevezetésével. A szegények számára mindenki önként adakozik. A befolyt összeget a városi hatóság kezeli. A szegény a segélyt, ellenőrzés mellett, helyzetének megfelelően készpénzben, vagy természetben kapja. A segélyre-szorulót saját egyházközsége ellenőrzi. A katolikus egyházközség szegénygondozó nővért rendszeresített számukra, két fizetett segítővel. Mellettük főleg Szent Ferenc harmadik rendjének tagjai veszik ki részüket a munkából. Ha a szegény tehetetlen s hozzátartozója nincs, lakását takarítják, ruháját rendben tartják. Mellette lelkileg is foglalkoznak vele. A segélyezettek száma 1930-ban 112 volt, ma 257.

Az agg-ápolda.

Állandó jellegű jótékonyági intézménye Kaposvárnak nem a város lakóinak áldozatkészségéből létesült. Winkler Mihálynak, a gödreiek nagyszerű plébánosának alkotása. (Képmelléklet 13. sz.)

1797-ben kelt alapító levelében elmondja: a kaposvári nép jámborsága, Isten- és emberszeretele mélyen megindította. Úgy látja, hiányzik a városban olyan jótékony intézmény, ahol a szegény emberek öregségük idején megvonják magukat. A hiány megszüntetésére agg-ápolda létesítését tartja szükségesnek. Bonyhádi plébános korában látta ott a nagy nyomort. Csűrőkben, istállókban feküdtek az emberek a földön, s nem annyira a betegség, mint a piszok és hideg pusztította el őket. Ezért épített ott is töle telhető kórházat. Ez a szándéka Kaposvárt is.

Tíz esztendőös küzdelem után az agg-ápolda el is készült s 1807 november 19-ével megkezdte áldásos működését. (Képmelléklet 53. sz.)

Az alapító szándéka szerint az agg-ápolóban elhelyezésre számíthattak elsősorban a kaposvári szegények, azután valláskülönbség nélkül az itt megbelegedett idegenek betegségük idejére. Az idegenek közé sorolta Winkler Mihály az uradalmi tisztek személyzetét, a mesteremberek segédeit, tanoncait és cselédeit, ha otthon az család terhére voltak. Sőt belevette a Kaposvárott tartózkodó karok és rendek személyzetét is, ha azok uruk és gazdájuk Kaposvárott időzése alatt történetesen megbelegedtek.

Winkler Mihály alapítólevelében a gazdasági dolgokon kívül utasításokat ad a betegeknek egymás iránt tanúsítandó viselkedésére. Meghagyja, hogy a kápolnában minden reggel imádkozzák el az angyali rózsafüzért, este pedig mondjanak imát a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére. Kijelenti még, ha az agg-ápolda bármi okból megszűnne, vagyona a pécsi irgalmasokra száll.

Winkler Mihály 4000 forintot tett le a szegények gondozására. Ekkora alapítvánnyal nem lehetett a 12 ágvas agg-ápolót fenntartani. A hiányzó összeget úgy pótolták, hogy az alapító szándéka szerint alamizsnát gyűjtöttek mind a városbeliektől, mind a környező falvaktól az agg-ápolda javára. Ezenkívül az iparos-mesterek és mesterlegények hozzájárulása, a városi pénzbírság és adományok tették az agg-ápolda jövedelmét.¹⁶⁷

Winkler Mihály agg-ápolójának vezetését a városra bízta. Mindvégig városi intézményként is kezelték. Sorsának további vázolója a város történetének keretében tartozik.

Társadalmi jótékonyág.

Az iskolás gyermekek segítése.

Az agg-ápolda fenntartásán kívül a szegények érdekében hosszú évtizedeken keresztül semmi sem történt. Társadalmi úton 1863-ban indul el a szeretet munkája az iskolás-gyermekek karácsonyi megajándékozásával.

Megindítója Mérey Károly főispán és felesége. Társadalmi gyűjtés útján ruhaneműt, lábbelit szereztek, amellyel karácsonykor ünnepély keretében osztottak ki. Mérey Károly távozása után Roboz István, a Somogy szerkesztője folytatta a szép kezdeményezést lapja segítségével.¹⁶⁸ A korban való előrehaladásával abban hagyta. Ezért 1901-ben egyesület alakult a szegénysorsú gyermekek felruházására.¹⁶⁹ Nem tudjuk meddig működött. 1920-ban már biztosan nem volt meg.

1901-ben újabb mozgalmat indított el a kaposvári társadalom. Napköziotthon nevet adtak neki. Voltaképen nem az volt, hanem csak ebédtetési tevékenység. Fenntartására nem is létesítettek külön szervezetet, de a városban állandóan gyűjtöttek erre a célra. Az adományokból a központi és a donneri iskolában az iskolák házmesternéi ebédet főztek az iskolás gyermekek számára.

Ebéd ideje alatt a felügyeletet a tanító-testület tagjai önként vállalták magukra.¹⁷⁰ 1914-ben megszüntették társadalmi jellegét, mert ettől az időtől kezdve egészen a mai napig a város vette át¹⁷¹ ezt a szociális terhet és saját költségvetésében gondoskodik az ebédeltetéssel járó kiadásokról.

Újabbán úgyszólván minden egyesület foglalkozik a gyermekek karácsonyi felruházásával. Igen szép eredményt mutat fel e téren a Turul asztaltársaság, amely külön erre a célra alakult.

Jótekonny Nőegylet.

A társadalom minden rétegére kiterjedően a Jótekonny Nőegylet, fejtett ki tiszteletreméltó tevékenységet. 1891-ben alakult.¹⁷² Ha nem is állt kimondottan katolikus alapon, tevékenységét keresztény szellem irányította. A szegények pénzbeli segélyezése mellett foglalkozott a betegek, munkaképtelenek ruhával és élelemmel való megsegítésével is az akkoriban szokásos módszerekkel ellátta a jótekonyság minden munkáját egészen 1918-ig. 1893-tól 1904-ig a vidékről Kaposvárra iskolába járó szegény gyermekek ebédeltetését is felvette munkakörébe. A Nőegylet komoly tevékenységével néhány év alatt a városban igen nagy tekintélyre tett szert és jelentékeny tőkével rendelkezett. A világháborút követő nagy átalakulás után még néhány évig szerény keretek között dolgozott, de aztán átadta helyét a koreszmével jövő újabb karitatív és szociális intézményeknek. Hivatalosan 1935-ben szűnt meg.¹⁷³

A jótekonyság bizonyos részével foglalkozik az anya- és csecsemővédő egyesület. A neve is mutatja működési körét.¹⁷⁴

Katolikus jótekonyság.

Kimondottan katolikus részről az irgalmasnővérek fáradoztak a szeretet munkájában 1873, azaz letelepedésük óta. Ez a munka olyan, mint abban az időben minden hasonló tevékenység.

Két irányban dolgoztak. Iskolájukban évenként ők is felruházták a társadalom támogatásával szegénysorsú gyermekeiket. Jellemző az idők szellemére, erről a szeretet-munkáról a helyi sajtó hosszú éveken át nem vett tudomást.¹⁷⁵

A gyermekek mellett a felnőttekről sem feledkeztek meg. Részben a sajátjukból, részben a társadalom segítségével, később a Szent Antal perselyének támogatásával átlag 20 szegénynek adtak naponként ingyen ebédet.

A Szent Antal-persely immár 40 esztendeje¹⁷⁶ érezteti áldó hatását a szegény katolikus nép javára. Nem szerepel önállóan, hanem a plébános minden szervezett katolikus irányú karitatív munkát támogat belőle és segíti az egyház-község szerveit a szociális feladatok megvalósításában. Bevételeiről és kiadásairól rendszeres számadást vezetnek, amelyet a templom számadásaihoz hasonlóan a kerületi esperes és az egyházhatóság felülbírált. Jövedelmét ez a táblázat mutatja 1923 óta:

1923: 1,905.570— K	1929: 5.582— P	1936: 3 818.33 P
1924: 25,496.900— »	1930: 5.414.10 »	1937: 4 906.70 »
1925: 62,290.000— »	1931: 4 836.35 »	1938: 5 348.59 »
1926: 64,470.000— »	1932: 4.106.31 »	1939: 6 810.15 »
1927: 5.928— P	1933: 3.572.05 »	1940: 7 023.25 »
1928: 6.296— »	1934: 3.844.01 »	1941: 5 881.63 »
	1935: 3 698.01	1942: 2 223

Szent Erzsébet-otthon.

Újabb társadalmi bajok megszüntetésének vágya hívta életre a Szent Erzsébet-otthont. Az egyház-község 1932-ben állította fel¹⁷⁷ a vidékről a városba özönlő háztartási alkalmazottak részére. Elhelyezkedésükig, vagy munkahelyükről való ki

lépésük ideje alatt csekély fillérek ellenében otthont kapnak és kellő gyámolításban részesülnek. Az intézmény az egyházközségi szegénygondozó nővér felügyelete és vezetése alatt áll.

Napközi otthon.

A katolikusok legszebb emberbaráti intézménye a napközi-otthon. Létesítését annak az elgondolásnak köszöni, hogy a legjobb jótékonyosság az, ha az emberek az alamizsna juttatása helyett dolgozhatnak s kenyerüket maguk munkájával keresik meg.

A Szociális Missió-Társulat vezetősége 1928 augusztusában kezdte meg a napközi-otthon alapjait lerakni.¹⁷⁸ Hét esztendő alatt otthonát úgy kifejlesztette, hogy ma van benne szükségkáporna, nagyterem, két szoba, konyha, éléskamra, pince, fürdőszoba s a vezető szobája. A vezető néni mellett két kisegítő dolgozik a gyermekek nagy száma miatt. A téli hónapokban 60—70 gyermekkel foglalkoznak. A nyári hónapokban 100—120 szegény gyermeket gondoznak egész napon át, hogy a szülők nyugodtan mehessenek kenyérkereső munkájukra. A gyermekeket a szülők reggel az otthonba hozzák, este, munkájuk után hazaviszik. A környék lakóinak egy része nyáron vidékre aratásra megy. Ez alatt az idő alatt még ezek gyermekei is, számszerűleg 40—50-en, ellátást és éjjeli szállást kapnak az otthonban (Képmelléklet 46 sz.)

A napközi otthon mellett bölcsődét is szerveztek. Itt 20 csecsemő számára biztosítanak megfelelő gondozást.

A Missió-Társulat mind a napközi-otthon, mind a bölcsöde felszerelési és fenntartási költségeit tagdíjakból és adományokból biztosítja. Támogatja még a város, az egyházközség és a Szent Antal perselye is.

A város a környék szegénysorsú gyermekeinek téli ebédeltetését a napközi-otthon szerveivel bonyolítja le.

9. Összefoglalás.

Ha ezen a fejezeten végigtekintünk, meg kell látnunk, hogy a kaposváriak a katolikus hitnek az őseitől nyert kegyelmét kétszázötven év leforgása alatt megőrizték. Ebben része volt a céhek hosszú ideig vallásos szellemének, a város földrajzi fekvésének: sokáig elzárt jellegének. Továbbá annak a ténynek, hogy a nagyfokú bevándorlás egyik része a romlatlan vidékiekből toborozódott. Szerpet játszott még az a körülmény is, hogy a városnak nagy ipari vállalatjai nem voltak. A munkásvilágban beállott hitbéli elhidegülés ezért Kaposvárt nem érintette olyan súlyosan, mint más városokat. A hivatalos város régen egy volt a plébániával. A város megalapítása óta gazdaságilag is hozzájárul a plébánia fenntartásához. Így a város lakossága hozzászokott egyháza iránt való érdeklődéshez. Ez a hagyományos szellem ma is él. A hitéleti buzgólkodás mellett hiányzik azonban a katolikusok társadalmi szervezetsége és vallási öntudata. De ez nemcsak helyi, hanem egyúttal országos jelenség is. Kaposvár katolikus népének lelke jóindulattal és megértéssel visszhangzik az iránta mutatott érdeklődésre. A napközi otthon körül és a második plébánia felállításával kifejlődött lelkipásztori munka legszebb példa rá.

A város lakosságának ez a lelki alapvonása nemcsak a városban érezteti hatását. Kaposvár a megye központja lévén, az itt megforduló egyháziak és világi katolikusok felfigyelnek a székváros katolikusainak egyházi életére és munkájára. A helyi ujságok révén az egész vármegye értesül a székváros megmozdulásairól. Somogy vármegye zárt hagyományú terület. Itt még ma is élénken él a lelkekben a szűkebb otthon szeretete. Az emberek itt büszkéek somogyi voltukra. A székváros hitéletének megnyilatkozásai messze a vármegye területén érdeklődés tárgya. A vármegye papsága nem arra figyel

fel, mi történik az egyházmegye központjában. Jobban érdeklik a vármegye székhelyének vallási megnyilatkozásai. Ennek a valóságnak kialakulásába beletartozik az említettekén kívül Kaposvárnak az egyházmegye központjától való jelentékeny távolsága is. Ezért nagy a kaposvári plébánia hatósugara.

X. Fejezet.

Népies vallásos szokások.

1. *A hét megszentelése.* — 2. *Imák.* Fohász kereszteléskor. — Fohász esküvőkor. — Kilencedek. — Litánia Jézus szenvedéséről. — 3. *Az ünnepekkel kapcsolatos szokások.* Karácsonyi ünnepkör. — Húsvéti ünnepkör. — 4. *Egyéb szokások.* Az éjjeli örök versei. — Néhány kedvelt ének.

1. A hét megszentelése.

Mivel városunk régi lakói erősen kicserélődtek, a régi kaposváriak népies vallásos szokásaiból vajmi kevés maradt meg. A régiekhez hozzákapcsoltuk a ma élők szokásait. Gyűjtésünk eredményében, ha nincs is igazán eredeti jellegű, legalább azt mutatják, hogy az országos szokások meddig terjedtek.¹

A kaposvári hagyományok szerint a hétfő Jézus Szent Nevének napja, kedd a mindenszenteké, szerda a Szent Családé, csütörtök az Oltáriszentségé, péntek a Jézus szenvedéséé, szombat a Szűz Máriáé.

Szombaton sok családban leveszik az asztalról a régi terítőt. Fehérrel újra terítenek Szűz Mária tiszteletére. Ezt vasárnap veszik le. Virágot is szoktak ilyenkor az asztalra tenni. Ha virág nincs, a szombati mécesel.

Több családban házi-oltárt állítanak. Előfordul, hogy a szekrény (szublát) tetejét rendezik be házi-oltárnak. De vannak kimondottan házi-oltárnak készült alkotmányok is. Ezt fehér, csipkészlélű terítővel leterítik. Szűz Mária-szobrot helyeznek rá, aztán feszületet két gyertyával s virágot. A házi-oltár előtt szoktak napközben is imádkozni. Ímaórájukat minden esetben előtte végzik.

2. Imák.

Fohász kereszteléskor.

Órizd meg, Uram Jézus, e kisdedet abban a fehér köntösben, amelyet lelkének a mennyei Atya most ad.

Fohász esküvőkor.

Drága Jézusom, ez a kereszt könnyű teher legyen nekik, amit most vállukra vesznek, hogy majd csak a sírnál tehessék le. Add meg őket, miként a kánai mennyegzőt megáldottad.

Kilencedek.

Az ismertebb kilencedeken kívül a következő ünnepek körül szoktak magános ájtatosság alakjában kilencedet tartani. Gyertyaszentelő és Gyümölcsajtó Boldog-Asszonyra. Szentháromság vasárnapra az angyali rózsafüzér, vagy az örvendetes-, Nagyboldogasszonyra a dicsőséges-, pünkösdre, Kisasszonyra, Mária nevenapjára az örvendetes-, Mindenszentekre a fájdalmas-, Szent József ünnepére a Szent József olvasó imádkozásával készülnek.

Litánia Jézus szenvedéséről.

A lorettói litánia mintájára az Úr Jézus szenvedéséről is készített a nép vallásos lelkülete könyörgést. Kaposvárról a következő alakban maradt fenn ilyen litánia:

Üdvözlégý Jézus Krisztusnak szentséges keresztfája, amelyen a szelid bárány meghalt érettünk.

Üdvözlégý Jézus Krisztusnak szent feje, akit érettünk tövissel megkoronáztak.

Üdvözlégý Jézus Krisztusnak szent szeme, aki értünk sok keserű könnyet elhullatott.

Üdvözlégý Jézus Krisztusnak szent orcája, aki értünk megpökdöstetett.

Üdvözlégý Jézus Krisztusnak szent szája, aki értünk epével itattatott.

Üdvözlégý Jézus Krisztusnak szent nyelve, aki értünk epedett.

Üdvözlégý Jézus Krisztusnak szent szíve, aki értünk megnyitott s onnan vér és víz folyt ki a mi bűnünk bocsánatára.

Üdvözlégý Jézus Krisztusnak szent keze, aki értünk a kereszten átlukasztatott.

Üdvözlégý Jézus Krisztusnak szent térde, aki értünk az Olajfák hegyén térdepülve imádkoztál.

Üdvözlégý Jézus Krisztusnak szentséges két lába, aki értünk a keresztfán tompa vasszögekkel átverettél.

Üdvözlégý Jézus Krisztusnak külső és belső szent teste, aki érettünk csak egy szikrányit is szenvedtél.

Te légy a mi testi-lelki orvosunk, mennybe bevezető kalauzunk (3 Miatyánk, Üdvözlégý. 1 Hiszekegy.)

3. Az ünnepekkel kapcsolatos szokások.

Karácsonyi ünnepkör.

1. *Szent András* napján a leányok törekszenek megtudni, ki lesz életük párja. Ezért egyesek három napon át három szem búzán bőjtölnek, hogy megálmodják, ki veszi őket feleségül. Mások viszont a ruhájukat a fejük alá rakják, vagy bekötik fejüket, hogy álmukban tudomást szerezzenek a várva-várt férjéről. Ez a hiedelem ma is él.

2. *Szent Borbála* napján a régi kaposváriak cseresznye-ágot vízbe tettek. A hiedelem szerint ez karácsony napjára kinyílik. Szent Emerenciával, a B. Szűz nagyanýjával hozták kapcsolatba. Ő is így tett. Ebből állapította meg, hogy Szűz Máriának férjhez kell mennie.

3. *Szent Miklós* napján régen kifordított bundába öltözött férfi, — a Mikulás — az utcai ablak, vagy általában a lakás ablaka alatt láncot rázott. — A gyermekek kitették az ablakba csizmájukat, vagy cipőjüket. A Mikulás ezekbe tette az aszaltszilvából, gyümölcsből, cukorból álló ajándékot. A gyermekeknek Mikulás-versük is volt. Hangzott pedig eképen:

Jancsi, Irén, Juliska,
Tudjátok-e mi van ma?
Ma van Mikulás napja.
Hoz az öreg minden jót,
Piros almát,ogyorót,
Frissen vágott suhogót.

Régen Mikulás napján vetették el virágcserepbe azt a búzát, amelyet karácsonykor az asztalra tettek.

A Mikulás ajándéka változott alakban ma is szokásban van.

A *hajnali misét* a régi kaposváriak nagyon szerették. A tyúkólat a hajnali mise előtt nem nyitották ki, hogy legyenek jó kótlók.

Luca napján nem jó varrni, mert az öreg kaposváriak szerint akkor nem tojnak a tyúkok. Ezt a hiedelmet ma is tartják. A jó háziasszony ezen a napon

rövid időre lefekszik, hogy a lyukok majd korán kotyoljanak. A pécsi-utcai városrészben évekkel ezelőtt a fiúk meg kotyolni jártak. Darabfát vittek magukkal. A lakás konyhájában ráültek s ezt a verses mondókájukat szavalták:

Kity-koty, kity-koty majd hajnal lesz,
Majd megvérrad, majd reggel lesz.
Gelegunya kettő
Biró hátán teknő
Kend asszonynak annyi csibéje legyen,
Mind az égen a csillag, földön a fűszál.

A második versszakot ismételtetik. Csak a két utolsó sorban foglalt jó-kívánság változik imígyen:

Kend asszonynak adjon az Isten
Egy ólat és bele száz malacot.

Vagy: Kend disznájának olyan vastag szalonnája legyen,
Mint a mestergerenda.

A háziasszony a versmondás közben a kotyoló gyermekekre kukorica-szemet szór. A gyermekek a magukkal hozott fadarabol otthagyták. A gazda-asszony beteszi az ölbe, hogy a lyukok korán kotyoljanak.

Az öreg kaposváriak Luca napján kezdték faragni a Luca-széket. Tizenhárom nap alatt kellett elkészülnie, úgy hogy minden nap kellett rajta valamit dolgozni. Az éjfél misére aztán magukkal vitték. Az éjfél misén a Luca-széken ülő megtudta jövendőlni élete sorsát. Mások azt tartották, a Luca-széken ülő meglátja ki a boszorkány, mert annak fején szarvat lát. Az ilyenek hazafelé menet mákot kell szórni maga után, hogy el ne fogják a boszorkányok. Azok a mákot felszedegelik. Ha elérnék az őket felismerő, hát széjjellépnék.

A pécsi-utcai részeken némelyik leány almát tesz zsebébe és az éjfél miséig hordja. Az éjfél mise után az egyik legény zsebébe dugja. Amilyen a legény keresztnéve, olyan nevű lesz az ura. A hiedelem szerint ezen a napon jó egy kis magot lopni a malomból, hogy legyenek jó kotlók.

Szálláskeresés A szálláskereső Szent Család tiszteletére kilenc család összeáll. December 15-től karácsony estéig a Szent Családnak, helyesebben a Szent Családot ábrázoló képnek minden nap más ház ad szállást. Amikor a kép az új családhoz érkezik, bizonyos ájtatosságot végeznek előtte. Ez az újabb keletű szokás Kaposvárott is divat.

A ma is élő hiedelem szerint *karácsony böjtjén* jó varrni, mert egészséget hoz.

A *szentestén* s általában a karácsonyi ünnepek alatt új-évig, némely családban Vízkeresztig régen kettős, vagy hármas terítő volt az asztalon. A leterített asztalra tányérba annyi piros almát és annyi ezüst pénzt tettek, ahány tagja volt a családnak. Vízkereszt napján mindegyik családtag kapott egy drb pénzt s egész éven át erszényében kellett hordania s csak a következő karácsony után volt szabad elkölteni. Régen a karácsonyi asztal piros almájával új-év napján megdörzsölték a kisgyermekek arcát, hogy az új-évben egészségesek és pirosak legyenek.

Karácsony estéjén az asztal alá szalmát, szénát, abrak-félét, szakajtóban kukoricát helyeztek. Aprószentek napjáig maradt itt. Ezen a napon az állatoknak adtak belőle. A szalmát pedig a gyümölcsfákra kötözték, hogy jól teremjenek. Gazda-családoknál a gazdasági szerszámokat: ekevasat, vakarót a pad alá tették, hogy a kis Jézus áldása ezeket is érje.

Sok családnál ma a szentestén meggyújtott lámpát egész éjjel égetik. Krisztust, a világ világosságát akarják vele jelezni. A tűz egész éjjel ég a kályhában a szeretet jeléül.

A pécsi-utcai városrészben ma is él a szokás több családban, hogy a szentestén a nagy leány az étkezés alkalmával a mézbe mártott rozmaring-ággal az asztaltársak felé hint.

Szent János napján bort szenteltettek régen s szenteltetnek ma is. A szentelt bort fülfájás ellen használták. Akinnek sok bora volt, a megáldott borból öntött a hordókba. Régen pálinkát is szenteltettek. A pálinkában a keserűség elviselését látták.

Karácsony időszakában a régi kaposváriak ismerték a regölést. A regölők a gazda engedelmének megnyerése után a kis Jézusról verseket mondtak.

Aposzterek napján a korbácsolás régen is, ma is szokásban volt² és van Némely háznál az állatokat is megkorbácsolták, hogy egészségesek legyenek. Korbácsolás közben ma ezt a verset mondják:

Hála Isten, hogy megértük Aprószeretek napját,
Adja Isten, a jövőt is megérhessük erőben, egészségben,
Jó légy, friss légy, porzsávás ne légy, keléses ne légy!
Ha vitézt küldenek bort hozz, ha borért küldenek vizet hozz.
Jó légy, friss légy, egészséges légy, jó tanuló légy!
Szófogadó légy!
Hogyha valamit parancsolnak szüleid, vissza ne szólj semmit,
Hanem már fuss is, végezd el.
Jó légy, friss légy, egészséges légy.

Korbácsolni csak délig volt szabad.

Szilveszter délutánján és új-évkor boldog új-évet köszöntöttek és köszöntenek Némely családban az új-év napján gombócot főztek. Annak alakjából jósoltak. Vallásos lelkületű emberek ezen a napon ma is iparkodnak »Dícsértessék a Jézus Krisztus«-sal köszönni minél több embernek, hogy a gonosz hatalmát egész évre megtörjék.

Régen Szilveszter estéjén a leányok ólmot olvasztottak. A hidegvízbe öntött ólom alakjából kikövetkeztették, hogy kihez mennek férjhez az új esztendőben.

A hiedelem szerint új-év napján nem jó pénzt kiadni, baromfit enni. Malacot, vagy általában sertéshúst igen, mert a sertés kitúrja a szerencsét. Bemutatunk néhány újévi köszöntőt:

Szabad a szán, szól a csengő
Víg legyen az új esztendő!
Adjon Isten minden jót,
Csörgő-börgő mogyorót!
Tele pincét kamarát,
Isten minden áldását
Ébber az új-évben.

*

Feltűnt ez újév ragyogó csillaga
Feltűnt 19.. tündöklő hajnala
Kívánok az Istentől erőt, egészséget,
A Szentháromságban minden bőséget.
Adjon Isten minden jót,
Tele pincét, kamarát,
Isten minden áldásával ez újesztendőben!

Vízkeresztkor a templomból hozott szenteltvizet elteszik arra az esetre, ha beteg, vagy halott lenne a háznál. A szenteltvíztartóba is öntenek belőle és megmehintik vele magukat is, lakásukat is. A kútba is öntenek a szenteltvízből. Akkor nincs a vízben fogatkozás. Megszentelik házukat, esetleg a rokonét is

ilyen szavakkal: Áldd Jézusom ezt a házat s benne minden lakót. Adj erőt, egészséget, léleküdvösséget.

E napon régen szokásban volt a három királyok járása. A három király angyalc sillaggal járt és verset mondott. Kis töredéket találtunk ebből a versből:

Élt akkor Herodes király nagy kevélyen
És felfegyverkezett Isten ellen.
Kereste az Isten fiát,
Hogy megölje egek urát.
Napkeleti bölcsek jöttek,
Vezérsillagot követtek,
Gáspár, Menyhért, Boldizsár,
Mind a három szent király.

Gyertyaszentelőkor a megszentelt gyertyát otthon vagy a házi-oltárra teszik, vagy párosan a kereszt, vagy szentkép mellé függesztik. A betegek szentségekkel való ellátásánál ezt a gyertyát szokták meggyújtani. A haldoklónak is szentelt gyertyát adnak a kezébe. Ilyenkor az ágyát is körüljárják a megszentelt gyertyával.

Lourdesi napok. Újabbkori népi ájtatosság. Február 11—16-ig tartják, azokon a napokon, amikor a Boldogságos Szűz Bernadette-nek megjelent. Délután vagy estefelé összejönnek. A gyertyákat a házi-oltáron meggyújtják. Azután Szécsi Ignác: *Örökre világító lurdi aranykincs* könyve alapján énekekből és különböző imákból álló ájtatosságot végeznek.

A régi kaposváriak azt tartották, *húshagyó kedden* jó a magnak való kukoricát leszemezni. Akkor nem eszi ki a féreg. Ha húshagyókor esik az eső, jó termés lesz. Ezt ma is tartják.

Husvétii ünnepkör.

Hamvazószerdán a régi kaposváriak mind hamvazkodtak.³ A húshagyókor megmaradt ételt csonkacsütörtökön (hamvazószerdát követő nap) fogyasztották el. Nagybőjtben nemcsak zsírral nem főztek, de még azokat az edényeket sem használták, amelyekben éven át zsírral készített eledelt főztek.

Szent József napján szokták a méheket először kiereszteni. Ekkor vették fel a rózsafákat.

Nagybőjtben minden pénteken kimentek a kálváriára. Itt magán-ájtatosságot végeztek.

Virágvasárnapján körmenetben, de pap vezetése nélkül mentek a kálváriára. Ilyenkor kedvelt énekük volt:

Megyünk a kálváriára,
Krisztus szenvedő útjára,
Kövessük a Szűz Máriát,
Az Úr Jézus szent anyját.

Ezen a napon a szentelt barkát a szentkép fölé helyezték, vagy a szekrényre tették. Csunya vihar esetén a barkából néhány szemel a tűzre dobtak, hogy a vihar elmuljon.

Nagycsütörtökön a plébános vezetése alatt mentek a kálváriára. Ezen az éjszakán régen is, ma is sokan ájtatoskodnak ott.

Nagypénteken a régiek addig nem raktak tüzet, amíg más házában nem füstölt a kémény, azt tartották, a férgek ahhoz mennek, aki először gyújt tüzet. Egyesek azt tartották, hasznos a szobáknak ágseprűvel való kiséprése, mert segít a férgek elűzésében. A régi időkben a seprűt végighúzták az egész lakáson, ki egészen az udvarra. Huzás közben ezt mondták: Tücskők, bogarak, férgek, menjetek oda, ahol füstöt láttok.

A nagypénteki böjtöt nagyon szigorúan tartották. Sokan egész nap nem vettek ételmet magukhoz. Mások száraz ételen böjtöltek. A mai napig fennmaradt szokás, hogy az asszonyok nagypénteken fekete ruhában mennek a csonka-misére. A pécsi-utcai városrészben egyesek az állatokat nagypénteken hajnal előtt etetik meg. A szokást valamiképpen a Pilátus házában szolgálokkal hozzák kapcsolatba. A férfiak régen inkább húsvét hajnalán mentek a kálváriára. A kaposváriak kedvelt nagypénteki éneke volt: *En nemzetem, zsidó népem...*

Húsvétkor tojást pirosítottak és himeztek. Húsvét másnapján a gyermekek felkeresték keresztszüleiket. Tőlük piros tojást, kalácsot kaptak. A piros tojás héját egyesek a szőlőben szokták elszórni a férgek ellen. Szerették a régi kaposváriak, szerelik a ma élők is húsvét reggelén az ételnemük megáldását.⁴ Húsvét hajnalán sok asszony is kiment a kálváriára. A lakástól a kálváriáig az angyali rózsafüzért imádkozták. A kálvárián a dicsőségeset. Az ünnep délutánján a szőlőbe mentek, vagy egyébként szórakoztak.⁵ Régen húsvét vasárnapján éjjel 2 órakor sokan elimádkozták kertjükben a rózsafüzért.

Húsvét napján ma némely családban egész kenyeret tesznek az asztalra. Ezt a gazda szegi meg. (Emmausra emlékeztetés.)

Régen húsvéthétfőn a fiatal emberek elmentek a lányos házhoz locsolni.⁶ Ez a szokás ma is megvan, ha nem is széles körben. Ilyenkor verset is mondanak. Ime egyik változat:

Jó reggelt! Jó reggelt! Kedves Liliomszál!
Megöntözlek rózsavízzel, hogy ne hervadozzál.
Kerek erdön jártam
Piros tojást láttam
Bárány-húzza rengő kocsin
Gyorsan ide szálltam.
Nesze friss rózsavíz, gyöngyöm, gyöngyvirágom
Hol a tojás, piros tojás?
Tarisznyámba várom.

*

Szép húsvét ünnepén az a kívánságom,
Hogy e ház népére áldás, öröm szálljon!
Hiába bujtál el,
Megtalállak mégis,
Szagos rózsavízzel
Meglocsollak én is.
Áldás szálljon fejedre.
Hol a piros tojás?
Hulljon a zsebembe!

Fehér vasárnapot másként mátkáló vasárnapnak is hívták. A lányok komatálat küldtek régen. A fehér asztalkendőbe takart tányéron süteményféle, üvegben bor és piros tojás volt. Akihez a tálat vitték, vett a süteményből, megízlelte a bort. A sütemény helyett másikat tett a bort is felöntötték. A tál küldéséből egész évig tartó komaság származott. A szokás ma is él. A tálat vivő kis verset mond, ilyen formán:

Komatálat hoztam,
Föl is aranyoztam,
Szív küldte szívnek szívesen,
Szív váltsa szívtől szívesen.

Szent György napján szokásban volt korábban a harmatszedés. Azt tartották, aki ebben megmosakodik, egészséges lesz. A szokás ma is él. Szokás ma is zöld galayakkal díszíteni a kaput.

Szent Márk napján régen a gazdaasszonyok ugorkamagot vittek magukkal a körmenetre. Hazaérve elvetették. A hiedelem szerint az ilyen ugorka korán kelő és bő termésű. A megszentelt búzát hazaviszik ma is, mint régen, s a háziollár, vagy valamelyik szentkép fölé helyezik el.

Orbán napján a háziasszony régen a tűzhelyet leseperte, hogy így Orbánt, vagyis a fagyos időt elűzze. Ma is tartják, ha Orbán napján reggel hideg van, negyven napig még fagy lehet.

Pünkösöd napján a régi kaposváriak vélekedése szerint jó harmattal mosakodni, mert akkor olyan szép pirosak leszünk, mint a pünkösdi rózsza. Régen a leányok pünkösöd napján pünkösödöt köszöntöttek. Két nagy leány közé egy kis leányt állítottak. Verset mondtak. A végén a két nagy leány a kis leányt fel-emelte e szavakkal: ekkora legyen a kendtek kendere. Íme a vers:

A pünkösödnék jeles napja
Szentlélek Isten küldötte
Erősítse mi szívünket
És az apostolokkal,
Melyet Krisztus ígért vala
És az ő tanítványainak
Mikor méne menyországba
Mindenek láttára.
Tüzes nyelvek szólása,
Ugy mint szeleknek zúgása
Leszálla az ő fejökre
Nagy hirtelenséggel.

Ürnapján a sátraktól elvitték a gallyakat s a káposztáskert négy sarkán letűzték, hogy a káposzta-palántának ne ártsen a féreg. Az ürnapi sátorból ma is igyekeznek a leányok piros virágot elvinni, hogy olyan kedvesek legyenek, mint a virág.

Szent Antal napján és nyolcada alatt régen senkinek sem volt szabad a szőlőbe belemenni, hogy a fűrt le ne peregjen.

Mindenszentek napján a pécsi-utcai városrészben egyes családoknál kis vacsorarészt hagynak az asztalon a megholtak részére. A halottak estjére való tekintettel az asszonyok már a mindenszenteki szentmisén is fekete ruhában jelennek meg.

Szent Vendel napján egyesek nem fogják be a lovukat, mivel Szent Vendelt tartják a barmok pátrónusának.

Katalin napján régen a vendéglősök bált tartottak. Utána megszűnt a mulatozás egész vízkeresztig.

4. Egyéb szokások.

Kenyérszegéskor a kenyérre késsel keresztet szoktak leírni. Kenyérsütéskor meg a kenyérsütő lapáttal szoktak keresztet rajzolni a kemence kormos elejére. Mióta péknél sültek a kenyeret, a keresztel való megjelölést a pékhez való elvitel előtt végzik el.

Világossággyújtáskor Dícsértessék-kel köszöntenek, vagy jócstét mondanak.

A *szentképek* közül a falon leginkább kedvelik Jézus és Mária szívének képét, a Pietát, a vérrel verítkező Jézus képét, vagy a sírbátót. Igen sok családban a Madonna képét teszik a hálószobába. A feszület kifüggesztése igen sok helyen megszűnt. Sok helyen házi-áldás is látható.

Munka elkezdésekor szoktak keresztet vetni. Vagy ennyit mondanak: „a Jézus nevében”.

Harangozni a felhő ellen ma is szokásban van, de csak a szőlőhegyekben.

Házasság. Az eljegyzéskor, a gyűrű-csere után hajdanában »móring levelet« írtak,⁷ amelyben a vőlegény a menyasszony részére vagyoni előnyöket biztosított a házasság megszűnése esetére. Rendszeren pénzt kötöttek ki. A móringpénz legtöbbször 80 frt volt, ezt az összeget csak hajadonnak móringolla a vőlegény. Ha özvegyasszony ment újból férjhez, a móring-pénz a fele volt.

A lányos házaknál házibálokat rendeztek. Itt ismerkedtek meg a fiúk a leányokkal. A hivatalos eljegyzéskor két násznagy ment a vőlegénnyel. Ezt megelőzte az úgynevezett »kullogás«, ami nem egyéb, mint magánjellegű puhatolódzás abban az irányban, vajjon nem kapna-e a vőlegényjelölt kosarat.

Esküvő alkalmával a menyasszony koszorúval ékesítve lépett az oltárhoz.⁸ Cipőjébe pénzt tettek, nyakába kis zacskót akasztottak. Ebbe kovászdarabot meg hagymát tettek. A hagymát az első ebéd alkalmával meg kellett főzni. A kovászt azért adták vele az esküvőre, hogy az új asszony jó kenyeret tudjon sütni. Vacsora alatt a vőfélyek szolgáltak fel és minden fogásnál verset mondtak. A gazdaasszony kezét bekötötték, mintha kezét megégette volna s aztán ebéd közben kanállal kezében körüljárta a vendégeket, akik borraivalót adtak neki. Szokás volt a menyasszonytánc is. A lakodalmas menet zenekísérettel vonult fel a templomig és így is lért vissza.⁹

Keresztelés után, amikor a keresztmama a kisgyermeket visszahozta, a házbeliék háromszor megkérdezték, mit hozott. Azt felelte: »Kis megkeresztelt báránykát«. »Adja Isten, hogy úgy legyen«, volt rá a családtagok válasza. Azután a fiúgyermeket feltették a szekrény telejére, hogy nagy legyen, a kisleányt a terített asztalra, hogy olyan kedves legyen, mint a terített asztal.

Avatáskor az avatásra menő asszonynak nem volt szabad útközben beszélgetésre megállnia, hogy gyermeke pletykás ne legyen.

Szenes víz. Ha látogatók jöttek és megnézték a kisgyermeket és utána sírni talált, szenes vízel készítették és azzal megmosdatták. A szenes víz csinálásakor ezt mondták: »Elment az ígézet. Kint találkozott az Úr Jézus Krisztussal. Kérde tőle az Úr Jézus Krisztus, hova mész te ígézet? Hát elmegyek Pistike (aszerint, amint a kisgyermeket hívták) szívét szorongatni, fejét fájdtatni. Ne menj el ígézet Pistike fejét fájdtatni, szívét szorongatni, hanem inkább menj a hóba, csipkebokorba.« E szavak után az égő paraszt beledobták a vízbe. Háromszor megismételték a mondókát, mindig ugyanezt tévén. A vízből egy csöppet itattak a gyermekkel.

Fürdővíz. Ha kisleány született, első fürdővizét rózsabokorba öntötték, hogy olyan legyen, mint a róza. Mikor a kisbábát először vitték látogatóba, a vendéglátó két tojást adott ajándékba. Ezzel megsimogatták a baba arcát, hogy olyan szép legyen, mint a tojás. Ezt a két tojást másnap reggel a baba fürdővizébe öntötték.

Halálózás. Ha valaki haldoklott, mindig meghúzták a lélekharangot,¹⁰ hogy az élők imádkozzanak a távozóért. Az elhaltat »vérasztották«.¹¹ A rokonok, komák, ismerősök megjelentek a halottas házban s a »hideg ágyon« fekvő halott mellett imádkoztak, halotti énekeket énekeltek. A gyászoló család »a vérasztókat« borral és kaláccsal vendégelte meg. A temetéskor »a mester« a halottat búcsúztatta.¹² Rendre kiénekelte az elhalt jó tulajdonságait, elbúcsúztatta alsó-, felső szomszédaitól, rokonaitól, gyermekeitől, feleségétől, akiket a búcsúztatóban névszerint is megnevezett. Ha iparost temettek, annak temetésére kivonultak zászlóik alatt a céhek. Ezek megszűnte után »az egyesült ipartársulat« zászlaja alatt vonultak ki. Az ipartársulat ingyen adta a gyászkocsit. Az elhunytat iparostársai, a »test feltevők« emelték a gyászkoocsra, a sírnál azok vették le és vitték a sír felé. A gyászkocsi mellett mindkét oldalt égő szurokfáklyával 3—3 iparos ment. A temetés után tort is tartottak,¹³ a rokonok és közeli jó ismerősök részvételével. Ha férjhez menendő fiatal leány halt meg, vagy nősülésre alkalmas ifjú legény, az ilyen fiatal halottnak vőfélyei és nyo-

szoló leányai voltak. Néha 12 pár is. Ezek közvetlenül a gyászkocsi előtt mentek. Ha kisgyermek halt meg, egy fiút és egy leányt ültettek a kocsira. A korporsót a szemközti ülésre téve vitték a temetőbe. A gyázmisék alkalmával, ha nevesebb ember volt a halott, névszerint kiénekelték a templomban is. Nem iparosokat Szent Mihály lován vitték a temetőbe. Nem iparos tekintélyesebb ember temetésekor elkérték az iparosok gyászkocsiját, mert akkor másnak nem volt gyászkocsija. A temetések alkalmával fehér vászonkendőt akasztottak a keresztre,¹⁴ amely felváltva a temetést végző papé és a mesteré volt. A fehér kendő valószínűen a szentírási mennyegzős ruhára, a lélek tisztaságára akar emlékeztetni. Enélkül nincs belépés Isten országába.

A nagy ünnepeket a bensőséges családi élet jellemezte. A távolélő családtagok nem mentek szórakozóhelyekre, mint tengerpart, Kékes stb., hanem hazamentek s a család többi tagjával együtt ünnepeltek.

Az éjjeli örök versei.

A letűnt idők vallásos szelleme átjárta nemcsak az emberek magánéletét, hanem visszatükröződött a közösség életén is. Jellemzésül közöljük a kaposvári éjjeli-örök, tehát hivatalos emberek figyelmeztető verseit. Utcakereszteződéseknél és a templom előtt énekelték. A kanizsai-utcai dombtetőn még azt is kiáltotta az éjjeli ör: »látlak, látlak!« A versek így hangzanak:¹⁵

1. Hallod-e ez háznak Ura
Már kilencet vert az óra
Minden vigyázzon házára
Cselédjére, gyertyájára
Hogy tűz ne legyen kárunkra
Kitől mentsen Égek Ura
Kilencet vert az óra
Dicsértessék a Jézus Krisztus.
2. Tízet ütött már az óra
Ember vigyázz ezen szóra
Már elmégysz nyugodalomra
De nincs írva homlokodra
Mikép virradsz fel holnapra
Örökre kelsz avagy búra
Imádkozzál tíz az óra
Dicsértessék...
3. Tizenegyet vert az óra
Gazda vigyázz a szolgádra
Te gazdasszony szolgálódra
Rendeld őket az álomra
Üdvösséges tisztes módra,
Nyugodjanak munkájokra.
Tizenegyet vert az óra.
Dicsértessék...
4. Tizenkettőt vert az óra
Így éneklek régi módra
Légy velem mennyei Atya
Bűnös lelkem orvoslója,
Kísértések megrontója,
Segedelmem óh Mária
Dicsértessék...
5. Éjfél után ütött egyet
Már egy nappal éltünk többet.
Az Úr várja térésünket
Hagyjuk el hát bűneinket
Néki adjuk szíveinket.
Éjfél után ütött egyet
Dicsértessék...
6. Éjfél után óra kellő
Dicsértessék a Teremtő
De mit ér község őrzője,
Ha az Úr nem segítője
Erős bástya se lesz mentő
Ha az Isten hozzánk nem jó.
Éjfél után óra kellő
Dicsértessék...
7. Éjfél után óra három
Ha alusztok azt se bánom,
Én pedig a falut járom
Hogy többet üssön azt várom.
Éjfél után óra három
Dicsértessék...
8. Négy az óra, felkeljetek
Kakasszóra ébredjetek
Mindjárt Istent dicsérjétek,
Őrzőangyal és a szentek
Lészen néktek segítségtek.
Munkátokhoz készüljetek
Úgy leszen áldott életek.
Négy az óra felkeljetek
Dicsértessék...

Az éjjeli örök 1873–80 körül hagyták abba éneküket,¹⁶ amikor a városi rendőrség megszervezésével, fölöslegessé váltak.

Néhány kedvelt ének.

Közzöljük végül a kaposváriak néhány kedvelt énekét, amelyet hivatalos istentiszteleten kívül szoktak énekelni Szent Annáról, Szent Antalról és a Boldogságos Szűzről. Szent Annáról szól a legtöbb, mert a plébánia-templom Szent Anna oltáránál szerették énekelgetni. Főleg a szent ünnepén, vagy búcsújárónapok befejezéseként. Ezeknek az énekeknek legtöbbje nem helyi eredetű, hanem búcsús Mária-énekek átszövegezése

1. *Szent Annáról.*

Jerlek ide Szent Annának drága búcsús hívei,
Akik szép nevenapjára eljöttek köszönteni.
Édesanyám ó Szent Anna,
Máriának édesanyja,
Nevednapját az Úr Jézus mennyországban ma tartja.

Nézzetek csak az oltárra milyen szépen tündöklök,
Mikor kedves vendégei tiszta szívből köszöntik.
Édesanyám, ó Szent Anna...

Ne sírjatok, így vigasztal ez a kedves jó anya,
Ugyis tudom szíveteket nagy fájdalom borítja,
Édesanyám, ó Szent Anna...

Mert te lettél édesanyja a szép Szűz Máriának,
Reménysége, pártfogója szegény özvegy árváknak,
Édesanyám, ó Szent Anna...

Csókoljuk meg Szent Annának áldott drága jobb kezét,
Azzal írja föl szívébe mindnyájunknak a nevét,
Édesanyám, ó Szent Anna...

2. *Szent Annáról.*

Dicsértessék a Jézus, Mária neve,
Eljöttünk Szent Anna köszöntésedre,
Szent Anna rózsaszál, ó illatozzál,
Szent Emerenc házában te kinyíltál.

Jaj de sok éve annak, hogy így tündökölsz
A szegény bűnösökért itten könyörögsz.
Szent Anna rózsaszál...

Azért mi is bűnösök eljöttünk hozzád,
A szép Szűz Máriával ha meghallgatnál.
Szent Anna rózsaszál...

Ez a drága Szent Anna meghallgat minket,
Megvigasztalja a sok szomorú szívet,
Szent Anna rózsaszál...

Jaj de sok özvegy, árva kisírja magát,
Ha feltekint tereád, drága nagy anyám,
Szent Anna rózsaszál...

Aranyos oltárodra nézz le mireánk,
Halálunk végóráján jöjj el mihozzánk,
Szent Anna rózsaszál...

3. *Szent Annáról.*

Minden hívek jőjjetek,
Szent Annát köszöntsétek,
Köszöntsük meg Szent Annát,
Jézus nagyanyját,
Szenháromság szép templomát,
Egek asszonyát.

Szent Anna arany rózsa,
Mindnyájunk szószólója,
Köszöntsük meg Szent Annát...

Ha ütni fog végóránk,
Szent Anna jőjj el hozzánk,
Köszöntsük meg Szent Annát...

4. *Szent Antalról.*

Szent Antalt köszönteni hívek jőjjetek,
Segítségel, pártfogást, tőle kérjetelek,
Dicsőséges Szent Antal tégedet kérünk,
Siron innen, siron túl maradj mellettünk.

Te vagy az Úr Jézusnak igaz barátja,
A szükségben szenvedő szegények alyja,
Dicsőséges Szent Antal...

Életben és halálban Tebenmed bízunk,
Mert a te jószágodban nem csalatkozunk,
Dicsőséges Szent Antal...

Ha egykor véget ér földi végóránk,
Dicsőséges Szent Antal jőjj el mihozzánk,
Dicsőséges Szent Antal...

Akkor nyerd meg minekünk Isten irgalmát,
Az örökké tündöklő égi koronát,
Dicsőséges Szent Antal...

5. *Szűz Máriáról.*

Köszönteni jöttünk ó Mária,
Neked hálát adni Krisztus anyja,
Köszöntünk tégedet Mária,
Mária, Úr Jézus szent Anyja,
Angyalok királyné Asszonya.

Nagy szeretetedért ó Mária,
Sok könyörgésedért Krisztus anyja,
Köszöntünk...

Kérésünket hallgasd meg Szűz Anyánk,
Minden bajainkban te gondoldj reánk,
Köszöntünk...

Te Neked ajánljuk életünket,
Utolsó órákon mi lelkünket,
Köszöntünk...

XI. Fejezet.

Művelődés.

A) Az iskolák.

1. *A kaposvári róm. kat. elemi iskola.* — Az iskola felállításától a nemzeti iskoláig. — Az iskola belső élete. — Tanítók. — Az iskolamester javadalmazása. — Nemzeti iskola. — Mária Terézia rendelkezései. — A szerződés. Vége: tengődés. — A sikertelenség oka. — További fejlődés. — „A haza kis polgárai.” — Az iskola belső élete. — Az iskola vezetése. — Felvétel. Szorgalmi idő. — A tanítás anyaga, színvonala. — Az iskola látogatottsága. — A szülők társadalmi helyzete. — Az ismétlő iskola. Az iskola körzete. — A tanítók. Alkalmazásuk módja. — A tanítók sorrendje. — A tanítók fizetése. — Végző. — 2. *Az egyházközség róm. kat. elemi iskolája.* — Ranolder püspök terve. — Az épület beosztása. — Az iskola további sorsa. — Az iskola belső élete. — Az intézet vezetésével megbízott főnökök. — Az óvodában működő nővérek. — Az elemi iskolában működő nővérek.

B) Iskolán kívüli népművelés.

A) Az iskolák.

1. A kaposvári róm. kat. elemi iskola.

Az iskola felállításától a nemzeti iskoláig.

A templom és az iskola a művelődés ősforrásai. Érthető tehát, ha az Egyház valahol a lábát megvetette, a templom mellett az iskola felállítását, az ifjúság nevelését is gondjaiba vette. Így történt Kaposvárott is. A plébánia megszervezésével egyidőben a kaposváriak megépítették elemi iskolájukat. Ezt az elemi iskolát nem szabad a mai elemi iskola mértékével megítélni, mert különben tévedésbe esünk és igazságtalan következtetésekre jutunk. A mai népiszkola százados fejlődés eredménye és csak a XIX. század második felében jelentkezik igazi mivoltában. Az egész XVIII. században és a XIX. század első felében nem volt meg a mai elemi iskola létfeltétele. Nem volt meg sem a tanítóképzésben, sem az iskola felszerelésében, sem az iskolába járás kötelezettségében, sem a tanítási módszer fejlettségében, sem az iskolafenntartás gazdasági alapjainak biztosításában. Abban a korban, amikor a népművelést nem tekintették állami feladatnak, egyházunk vállalta ezt a munkát és az adott viszonyok között megtette a lehető a művelődés terjesztésére. Az elemi iskola akkor a lekipásztorkodási tevékenység szoros tartozéka volt és főként a vallásos nevelés otthona. Az ismeretek közlése ennek a nevelői munkának volt a kiegészítője. Az elmondottakat előre kellett bocsátanunk, mert csak így értjük meg a kaposvári elemi iskola történetével kapcsolatos eseményeket.

Írásos forrásaink szerint a kaposvári elemi iskola a plébánia megszervezésével egy időben, az 1715. esztendőben épült.¹

Miként a templom, az iskola is mindenesetre fából készült, mert a városalapítók gazdasági ereje nem bírta meg többet.² Ez következik abból a tényből is, hogy az iskola épületét már 1736-ban az összeomlás veszedelme fenyegette.³ Szilárdan megépített téglaháznál ilyesmi nem fordulhatott volna elő. Az iskola külső alakja sem lehetett nagyon díszes, mert az egykori feljegyzések »eléggyé nyomorúságosnak« mondják.⁴

Az iskolát műretekiben is kicsinek kell mondanunk. Megépítésének idején a város lakóinak csekély száma nem tett nagyobb méretű iskolaházat szükségessé.⁵ A városba érkező újabb és újabb telepesek miatt a gyermekek száma is megemelkedett. Érthető, ha az iskola hamarosan szűknek bizonyult. 1736-ban a kiküldött vármegyei bizottság szükségesnek tartja nagyobb tanteremmel ellátott iskola megépítését.⁶

Bármennyire is kíváncsiak lettek volna az új iskolaterem, a kaposváriak nem foghattak hozzá iskolaépítéshez, mert a templom ügye még sürgősebb volt. Amint gazdasági erejük engedte, a templomépítéssel párhuzamosan, az uradalom támogatásával 1748-ban téglából készült s a nádődéltől kiemelkedő kisoronnyal díszített tornácos iskolaházat építettek. Együttal fenntartását is magukra vállalták. Belső beosztását illetőleg az új iskolaházban volt egy tanterem és két szobából álló lakás az iskolamester számára.

Az iskola belső élete.

Az iskola belső életéről alig tudunk valamit. A tanító iskolai tevékenységén kívül orgonista, kántor és harangozó is.⁷ Ilyen elfoglaltság mellett egyedül nem tudta ellátni tanítói kötelességét. Ezért a saját költségén segédtanítót kellett tartania.⁸ Harangozói kötelezettsége az istentiszteletre, temetésre, reggeli, déli, esti imádságra és felhő elleni harangozásra terjedt ki.⁹ Császár Péterről (1748—1775) tudjuk, hogy egy ideig még a község jegyzője is volt.¹⁰ Eljegyzések alkalmával a tanítónak kellett kiállítani a hirdelési cédulát.¹¹ Valószínűleg már kezdettől fogva kötelességéhez tartozott az oltyasítás, bárha kifejezetten csak 1755-ben történik róla említés.¹²

A tanítókat a város fogadta fel és küldte el, tehát rendelkezett velük.¹³ Alkalmaztatásukat minden személyi változás alkalmával szerződéssel biztosították.¹⁴

A tanításnak hivatalosan kidolgozott és előírt rendszere nem volt. Ezért országosan előírt egységes tanítás sem folyt. Kaposváron tanították a hit- és erkölcstant, a magyar és latin nyelven való írást és olvasást, a számolást, a szavak ragozását, a melléknevek fokozását, valamint a latin nyelven való beszélgetést.¹⁵ Persze a ragozást, a fokozást, latin beszélgetést csak a felsőbb iskolába készülők tanulták. Abban az időben ez a tantárgy azt jelentette, hogy a kaposvári elemi iskoláról a magasabbfokú iskolába is lehetett felmenni.

Bajzáth József püspök (1777—1802) mindjárt püspöksége elején úgy rendelkezett, hogy minden iskolában — így a kaposváriban is — a tanítás előtt el kell imádkozni a Miatyánkot, Üdvözlégyet, Hiszekegyet, Isten tíz és az Anyaszentegyház öt parancsolatát és a Veni Sanctet.¹⁶ Ugyanezen Bajzáth József rendelkezése az iskolás gyermekek vásár- és ünnepnapon az első harangszókor gyülekeztek az iskolában. Itt jámbor olvasmányok meghallgatásával készültek a szentmisére.¹⁷ Templombalépéskor, vagy onnan az iskolába távozáskor énekeltek Bajzáth József korában egyházmegyéinkben nagyon kedvelt éneket: »Szent, szent szüntelen mondják az angyalok«.¹⁸

A hitoktatást részben vasárnap délután a litánia előtt a templomban tartották. Ilyenkor megjelentek a hitoktatáson az iskolából már kimaradt fiatalok, sőt a felnőttek is.¹⁹ Az iskolás gyermekeket a plébános vagy káplán szombat délután az iskolában előkészítette a másnapi hitoktatásra.²⁰ Úrjövetkor és nagyböjti időben az iskolából kimaradtak számára hétköznapiokon még külön hitoktatás is volt.²¹ Szentgyónáshoz és áldozáshoz évenként négyszer járultak a gyermekek.²²

A tanítás színvonalát nem ismerjük. Az a tény, hogy Császár Péter egyideig a község jegyzője is volt, azt mutatja, sokszor távol kellett maradnia az iskolától s a tanítás a segédtanítóra maradt.

Az iskoláztatás mérvére forrásaink azt állítják, hogy a kaposváriak nagyobbik része taníttatta gyermekét legalább írásra és olvasásra.²³ A szegényebb emberek nem tehették, mert a tanításért minden gyermek után külön is kellett fizetni.²⁴ Jellemző, hogy 1771—72-ben, az első hivatalos összeírás idején a plébános tisztán látta a helyzetet. Azt a megállapítást tette, hogy a tanítót a város-

nak vagy a földesúrnak kellene eltartani meghatározott fizetéssel. Akkor »sok szegény és nyomorult szülő tudná gyermekét taníttatni.«²⁵

Az iskola látogatottságára számszerű adatunk csak két évről van: 1771-ben 60, 1772-ben 56 volt az iskolába járó gyermekek száma.²⁶ Az 1774. évi jelentés az iskolába járó gyermekek számáról azt mondja: 50, máskor 40, néha 30, majd 20 gyermek járt mindössze iskolába. A plébános erélyes fellépése sem segít a bajon. A gyermekek elmaradását a plébános a tanítás eredménytelenségével okolja meg. Okadatulása a tanító magas életkora miatt elfogadható.²⁷

A tanterem fűlése nem a város gondja, mert a gyermekek a tüzelőfát napenként, darabszám magukkal hozzák.²⁸ A tanításért a mesternek külön fizetett minden szülő. Az összeg időnként változott, amint a mesterek szerződéséből látjuk.²⁹

Tanítók.

Az iskola vezetése a plébános kezében volt. Az iskolamester a plébános utasítása alapján járt el. A nemzeti iskola felállítása előtt Kaposvárott működött tanítók közül a következőket ismerjük:

1. Czenky Mihály 1732—36 körül. Ő egyúttal a község jegyzője is.³⁰
2. Kondrai Pál 1742 körül.³¹
3. Horváth János 1743-ban.³² Mind a tanításban, mind a hitoktatásban kellő jártassággal bírt.

1. Pozsgay Pál 1745-ben.³³

5. Császár Péter.³⁴ Tanító és jegyző egy személyben. Majdnem három évtizeden keresztül tanítóskodott. 1774-ben ment nyugalomba.³⁵ Meghalt 1777 nov. 28-án, 75 éves korában.³⁶ Az 1748. évi egyházláogatási jegyzőkönyv szerint példás életű férfiú. A hitoktatásban és tanításban kötelességének eleget tett.³⁷ A korban való előrehaladásával a tanításban lemaradt.³⁸ A vármegyeház építése körül teljesített hűséges munkájáért a vármegye 40 frt tiszteletdíjjal tüntette ki.³⁹

Segédtanítói közül Szalay Mihályt ismerjük.⁴⁰

6. Nemsur Mihály 1775⁴¹—87-ig.⁴² De valószínűleg még 1794-ben is ő a tanító.⁴³ Az 1778. évi egyházláogatási jegyzőkönyv, mint hivatását teljesítő, erkölcsileg kifogástalan embert írja le. Mind a kántoriakban, mind tanítói munkakörében megfelelő tudással rendelkezett. Elvégezte a retorikát.⁴⁴

Az iskolamester javadalmazása.

Az első évtizedekben az általános szegénység mellett a kántortanító javadalmazása is szerény.⁴⁵ A várostól való fizetése 10 forint készpénz. Minden 12 éven felüli egyén után kapott 6 dénárt. Természetben adlak két kocsi szénát és egy hold kukoricaföldjét megszántották. Sem fája, sem a tanítói álláshoz kötött ingatlana nem volt. Egyéb jövedelmét a stóla tette. Kapott a temetések után 17, a nagymise után 25, az éjjeli zsoltározás után 40, a nappali zsoltározás után 20 dénárt. A lakosság csekély száma miatt a stólából sem lehetett jelentősebb bevétele.

Később a hívek anyagi helyzetükhöz mérten a javadalmazást javították. Az 1736. évi összeírás szerint⁴⁶ a tanító kapott a várostól 20 forintot készpénzben. A hirdetési cédulák megírásáért 7, a temetés után 17 dénárt. A javadalom mértékét akkor 17 forintra becsülték. Megállapították, hogy a tisztességes megélhetéshez még 30 forintra volna szüksége.

1743-ban a tanító javadalma lényegében a két előző felsorolásban feltüntetett lételekkel azonos.⁴⁷ Újabb javítás a hívektől 24 pozsonyi mérő búza. A pénzbeli hozzájárulást oda módosították, hogy minden pár 12 krajcárt fizetett. A lélekpénz 18 forintot tett ki. A 24 pozsonyi mérő búzából és ebből a készpénzből nem

tudott megélni, mert a segédtanítót magának kellett tartani. Nincs szántóföldje, sem tűzifája. Nincs kertje, házitelke sincs bekerítve.

1748 körül a tanító javadalmazása a régihez képest annyiban javult, hogy a felhő ellen való harangozásért fizettek neki 16 pozsonyi mérő búzát, szüretkor meg minden szőlősgazda adott 4 ilce mustot.⁴⁸

Az 1770-ben kelt összeírás a legrészletezőbb.⁴⁹ Eszerint a kaposvári kántortanító fizetése a következő: Minden pár után fizetnek 12 dénárt. Ez évi 36 frt-ra rugott. Egész éven át a Szent János kápolnában szerdai napon a gyermekekkel végzett litániáért két forintot kap. Minden gyermek után fizettek 30 dénár tandíjat. Évenként kitett 72 forintot. Fizettek neki 21 pozsonyi mérő gabonát. Mint harangozónak 16 pozsonyi mérőt. Temetések után 12 dénár, gyászmisék után 25 dénár, éjjeli zsoltározás után 40 dénár volt a stóla. Ezenkívül minden gazda az őszeikből adott egy kéve gabonát, szüretkor egy pint mustot. Tűzifa helyett két forintot kapott váltságul. Volt még két hold földje. Ezt maga munkálta meg. A javadalom összes értéke évi 186 forint. A segéd-tanítónak kifizetett belőle 30 forintot. Maga és családja számára maradt 156 forint. Az összeírás megjegyzi, hogy a tanítói javadalom most jó Javításra a fizetés körül nincs szükség.

1778 körül a tanító javadalmazása körül lényegében megmaradtak az előbb felsorolt megállapodások.⁵⁰ A harangozás díját megint gabonakévében állapították meg. Minden gazda egy kéve gabonát adott. Minden iskolába járó gyermek után negyedévenként 30 krajcárt fizettek a szülők. A céheknek a felajánló körmenetek alkalmával az oltárra tett pénzadományyaiból az $\frac{1}{3}$ részét kapta. A korábbi két hold föld helyett a plébániai földek mellett mind a három forgóban kapott egy-egy holdat, összesen három holdat.

A nemzeti iskola. Mária Terézia rendelkezései.

Mária Terézia uralkodása alatt az iskoláztatás terén nagy változás állott be. Ratio Educationis címen kiadott királyi rendelete (1777) az egész tanítási ügyet országosan átalakította és újjászervezte.

Az iskolára való felügyeletet kivette az egyház kizárólagos kezéből és királyi feladattá tette. Iskolai közigazgatás tekintetében az egész országot a vármegyéktől független tankerületekre osztotta, élén a főigazgatóval. A főigazgató vezetése mellett tanulmányi felügyelők ellenőrizték az alájuk rendelt iskolákat és tanítókat.⁵¹

Kaposvár az új rendszer szerint a pécsi tanulmányi felügyelő fennhatósága alá került.⁵²

A királyi rendelet értelmében Kaposvárott az elemi iskolák nemzeti iskolásként kivánták az új tanügyi hatóságok felállítani. Olyan elemi iskolát, amelyben három önálló tanító tanít, három külön tanteremben.

Az ilyen iskola megszervezésére Mitterpacher Dániel pécsi kir. tanfelügyelő már 1779-ben megindította a tárgyalásokat.⁵³ De se Kaposvár közönsége, se a hercegi hitbizomány nem volt hajlandó az új iskolai terheket magára vállalni.⁵⁴ Így Mária Terézia uralkodása alatt a nemzeti iskolából nem lett semmi.

Fia, II. József még nagyobb eréllyel sürgette a népoktatás ügyét, mint anyja. Ezért 1784-ben újra megindították a tárgyalásokat a kaposvári nemzeti iskola felállítására.⁵⁵

A szerződés. Vége: tengődés.

Végre 1787-ben Kaposvár városa felsőbb nyomásra⁵⁶ szerződésben kötelezte magát,⁵⁷ hogy a nemzeti iskola céljaira s a tanítók lakásának biztosítására megfelelő épületet emel s a tanítók fizetésére egyenként 100 frt készpénzt és 6 öl

fát ad.^{5b} Mivel ez az összeg a tanítók megélhetéséhez nem elégséges, megígéri, hogy a többlet biztosítására eljár a földesúrnál és a királynál.

A tanterem kérdését hamar megoldották. Nem építettek új iskolaházat, hanem Esterházy Miklós herceg földesúrtól kapott épületfa felhasználásával 1788-ban a régi tanteremhez újat illesztettek.⁵⁹

A nemzeti iskola ezek után a helyiséget illetően fél megoldással megnyílt.⁶⁰ Két tanteremmel három osztály tanítását hogyan látták el, nem tudjuk.

A tanítók fizetését a helytartó-tanács és az iskolai hatóságok iparkodtak rendezni. De minden jóakarat ellenére sem sikerült. Se az Esterházy-hitbizomány, se a tanulmányi-alap nem volt hajlandó a tanítók fizetéséhez hozzájárulni. A város pedig szegénysége miatt nem akart újabb terheket vállalni. Egyébként sem szerette a nemzeti iskolát.⁶¹ A sok tárgyalás,⁶² tervezgetés⁶³ 1796-ban teljesen megfeneklett. A három önálló tanítói állás terheit senki sem vette magára.

Az elemi iskola a huza-vona emez esztendeiben szűkös viszonyok között tengődve működött. A kaposváriak olyan feltétel mellett fogadtak kántortanítót, amilyenek mellett tudtak. A kántortanító húzta a várostól a fizetést s ő maga saját költségére fogadott két segédtanítót. Ezek a segédtanítók végezték ezután a tanítást.⁶⁴

A hivatalos írások hol schola vernacula, anyanyelvű, azaz két tanítós, hol meg nemzeti iskolának, azaz három tanítós iskolának nevezik a kaposvári elemi iskolát. A szó jogi, vagy tanügyi értelmében egyik sem volt, hanem csak a nemzeti iskola kores megvalósulása.⁶⁵ Két tantermes, három tanítós iskola. A három tanító közül kettő nem önálló, hanem csak segédtanító.

A sikertelenség oka.

A látszólagos tehetetlenségnek nem a jóakarat hiánya volt az oka, hanem az adott helyzet hozta magával.

A Ratio Educationis az iskoláztatás terén fél megoldást jelentett. Az iskoláztatást királyi feladattá tette. A királyi hatalom azonban önmagában gyenge volt ilyen nagy horderejű újítás végrehajtására. Viszont a vármegyét kikapcsolta belőle. Somogy vármegye eleinte igazán komolyan nem érdeklődött szék-városa iskolája iránt. A helytartó-tanács és az iskolai hatóságok jóakaratú törekvéséhez csak a postás szerepével járult hozzá. De hatalmával az ügy elintézésébe nem folyt bele úgy, mint ahogy a XIX. század elején utasította a várost a haza kis polgárainak nevezett iskolaház megépítésére. Somogy vármegyének nem volt iskolaprogramja. Végrehajtó hatalom hiányában, a vármegye elnéző viselkedése mellett az 1779-ben tervezett messzelátó elgondolás az életben torzónak lett. Ezért érthető, ha a gyenge fizetésű, gyakran változó segédtanítók csekély tanítási eredményt mutathattak fel.⁶⁶

További fejlődés.

A szomszédos Zala, Veszprém és Baranya vármegyéknek a XVIII. században már volt gimnáziumuk. A nagy kiterjedésű Somogy vármegye még mindig kénytelen volt tanulni vágyó fiait idegenbe küldeni. Az előbbrelátó rendek közül sokan nem szívesen látták ezt a helyzetet. Sürgetésükre a helytartó-tanács 1799-ben rendelkezéssel felhívta Somogy vármegyét, hogy a megyei földesurak között a Kaposvárotti felállítandó gimnáziumra indítsanak gyűjtést.⁶⁷

Ugyanebben az időben a pécsi tankerületi főgazdától utasította, hogy a kaposvári rozant elemi iskolát a földesúr, vagy főképp a város támogatásával hozza rendbe.⁶⁸

Ez a két intézkedés indította el a kaposvári elemi iskola további sorsát.

A megyei gyűjtéssel párhuzamosan Kaposvárt is megmozdult a társadalom. A feljegyzések szerint több mint 2000 forintot adtak össze az elemi iskola céljaira.⁶⁹ Az összegből iskolai alapot létesítettek.

Azt látjuk, a kaposváriak a korábbi tárgyalások folyamán⁷⁰ megértették, mit jelent számukra a gimnázium. Az 1794-ben és 1795-ben folytatott levelezésekből azt is tudták, hogy a gimnázium felállításának elengedhetetlen előfeltétele volt a nemzeti iskola önálló harmadik osztályának biztosítása.⁷¹

A gimnázium céljára a gyűjtés kezdetben kevés megértésre talált. Csak 1807-től érkeztek jelentős adományok.⁷² Addig azonban várni nem akartak, amíg megfelelő alapítványtőke áll rendelkezésre. Ezért 1806-ban, valószínűleg az erélyes Vály János befolyására, aki a gimnázium igen lelkes híve volt, Kaposvár városa bejelentette a vármegyén, hogy a principia és grammatica osztályait a saját költségén megnyitja s az intézet céljaira Esterházy hercegtől a város közepén lévő vendégfogadót már ki is bérelte.⁷³

Mint mondtuk, a gimnázium megnyitását meg kellett előznie a nemzeti iskola önálló harmadik osztálya felállításának. A város tehát legkésőbb 1806-ban, vagy röviddel előtte megszervezte az elemi iskola harmadik osztályát.

A népoktatás ügye ezzel a lépéssel semmit sem nyert, mert az osztályt királyi kiváltsággal átminősítették a gimnázium első osztályává.⁷⁴ Az elemi iskolához való tartozása csak abban nyilvánult meg, hogy tanárát a város fizette. Az osztályt át is helyezték a gimnázium épületébe. Az elemi iskola épületében csak az első és második osztály maradt.⁷⁵

Sőt a harmadik osztály elvesztése következtében az elemi iskola visszaesett két osztályos iskolává és ebben is az egyik tanító ismét csak segédtanító.

A gimnázium működése mégis fejlesztő hatással volt az elemi iskolára is, amennyiben magával hozta az elemi iskolai, eddig fennállott állapotok mielőbbi megváltoztatását. Tekintettel arra, hogy 1806 után az elemi iskola második osztályának végzett tanulói javarészükből átmentek a gimnáziumba, meg kellett szervezni az önálló második osztályt. Az eset nem is soká várakolt magára. Kaposvár városa 1809-ben felállította a különálló második osztályt s még ugyanebben az évben szerződést kötött az új osztály tanítójával, Gruzling Jánossal.⁷⁶ A kántortanító ezentúl csak az első osztályt tanította⁷⁷ és azonkívül az összes leányokat.

Az elemi iskola mostantól kezdve az 1806-ban kiadott új Ratio Educationis értelmében kétosztályos, azaz mezővárosi iskola, vagy altanoda nevet viselte.⁷⁸

1847-ig volt a kaposvári elemi iskola altanoda. Ebben az esztendőben a mult évi Systema scholarum nevet viselő új tanügyi szabályzat szellemében a gimnázium visszaadta az elemi iskola kötelekébe az 1806-ban átsatolt harmadik osztályt.⁷⁹ A gimnázium eljárása a városnak új terhet nem jelentett. Hely pedig az időközben megépült iskolában volt elég.

Az 1847-től az elemi iskola mint háromosztályos, azaz mint városi iskola folytatta működését.

Már a korábbi tanügyi szabályzatok is megkívánták a leányoknak a fiúktól való elkülönített tanítását. Kaposvárott mindazáltal megmaradtak a régi állapotok. A Bach-korszak iskolaszervezési célkitűzéseinek Kaposvárott is megmaradtak a nyomai. A helytartótanács 1853-ban megparancsolta a városnak, állítsa fel a városi iskola mellé a külön leányosztályt.⁸⁰ A következő évben pedig bevezették a női kézimunka tanítását.⁸¹ Az 1855-ben kiadott Thun-féle iskolai szervezet rendelkezései következtében nyílt meg a negyedik fiúosztály.⁸² Az iskola most a »főtanoda«, később főelemi címet viselte.⁸³

A külön leányosztály tanulóinak száma egy évtized alatt 160–170 főre emelkedett. Ennyi gyermeket egy tanteremben egy tanító eredményesen nem taníthattott. Kádas Rudolf győri tankerületi főigazgatónak és a vármegyének sűrgetésére Kaposvár 1864-ben felállította a második leányosztályt.⁸⁴ Az elemi iskola négy fiúosztállyal és a melléje osztott két leányosztállyal most érte el teljes kifejlődését.

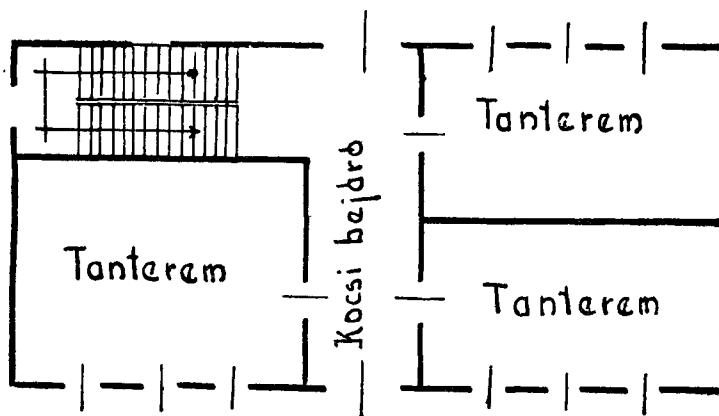
A „haza kis polgárai.“

Kaposvár vezetőségének figyelmét 1787-től kezdve a nemzeti iskola tanítóinak fizetési ügye kötötte le. Az iskola épületével nem ért rá törődni.

A helytartótanács 1799-ben kiadott utasítása mindenben indokolt volt, mert a XVIII. század végén az iskolaház már sem külsőleg, sem méreteiben, sem belső felszerelésében nem felelt meg a követelményeknek.⁸⁵ 1815-ben meg már teteje és mennyezete is omladozik, kerítése hiányzik, gazdasági épületei elhanyagoltak.⁸⁶ A kaposváriak többször, legutoljára 1813-ban is megígérték, hogy „oskoláinknak megfogyatkozott állapottyál rendbehozzák”⁸⁷ s gondoskodnak a tanítók részére megfelelő lakásról. Az ígéret csak ígéret maradt.

Az iskolaépület nemcsak rozoga, de amint mondottuk, kicsi is volt. 1819-ben annyira szűk, hogy az első osztályt két részre kellett osztani. A kezdők dél-

A kaposvári régi róm.kat. elemi iskola
földszintjének alaprajza.

Az épület hossza 23·80 m., szélessége 13·80 m.

előtt is, délután is csak egy órára jöttek tanításra.⁸⁸ A szükség idővel növekedett. A város 1826-ban kénytelen volt a városházán egyik termel iskola céljaira átengedni.⁸⁹ Ilyen körülmények között az új iskola építése elől már nem lehetett kitérni.

A terveket 1817-ben elkészítették.⁹⁰

Aztán évekig semmi sem történt, mert a kaposiak vála lárgyává tették, kinek kell az új iskolát megépítenie. Miután a helytartó-tanács már korábban megállapította a város kötelezettségét, a vármegye 1826 szeptember 18-án tartott üléséből felszólította a várost kötelezettségének teljesítésére. Kimondotta még azt is, ha másként nem megy, iskolaépítési pótdóval biztosítsák az építéshez szükséges összeget.⁹¹

Erre régi szokás szerint megindították a segélykéréseket.⁹² Miután eredményt sehol sem értek el, hozzáfogtak az építési anyagok beszerzéséhez és a szükséges pénzösszeg előteremtéséhez.^{92*}

Ezek után 1829 tavaszán⁹³ a hitbizományi birtokból kapott épületfa felhasználásával⁹⁴ s a vármegye támogatásával⁹⁵ hozzáfogtak a munkához. A régi iskola helyén a tél beállta előtt emeletes új iskolájukat tető alá hozták.⁹⁶ Utána még három esztendőnek kellett elmúlni, amíg 1832-ben azt írhatta a városi tanács

a veszprémi püspököknek — »hogy földél alá vehettük (az iskolát) s egy részében a mestert belé helyezhettük, de a pénzek fogyatkozása miatt mégis egész tökéletességre nem vihettük.⁹⁷ A tantermeken még további munkálatok voltak szükségesek. Az iskola homlokzatára mégis »A haza kis polgárainak 1832 feliratot tettek. Valószínűleg azzal az elgondolással, hogy a munkának nagy részén ebben az évben túlestek. A ma is fennálló elemi iskola épülete (Képmelléklet 55. sz.) ha lassan is, mégis csak elkészült. Hosszú évtizedeken keresztül a községi iskolák államosításáig (1897) szolgálta ez az épület a népoktatás ügyét. Azután a polgári fiúiskola tanulóinak adott helyet (1927). Ezt követőleg az iparostanon-cok iskolája Barokkos felírása senkivel sem sejteti, mennyi küzdelem, mennyi utánjárás közben született meg ez a ma már szerény iskolaház.

Belső elrendezése a következő volt: A földszinten helyeztek el három tantermet.⁹⁸ Az emeleten lakott a kántortanító két segédtanítójával, 1 szobában.

Az osztályok szaporítása alkalmával a tanítói lakást mindig szűkítették. Ezért lehetett az iskolai épületben 1858-ban öt tanterem.⁹⁹ 1864-ben a második leányosztályt már nem tudták a régi épületben elhelyezni. Ekkor az udvar felé új lépcsőházat építettek hozzá.¹⁰⁰ A régi lépcsőház helyén, a földszinten elhelyezték a negyedik tantermet, s az emeleten is olyan átalakítást végeztek, hogy a kántortanítónak is maradt tiszteletes lakása s két tanteremnek is jutott hely. A nyolcvanas években Lencz Sándor építész a város költségén az emeleti tantermeket magasabbra vette.

Az iskolaház megépítése után az épületet is a város tartotta fenn és viselte a dologi kiadásokat is. Annak idején nem jelentett nagyobb terhet, mert a leg-súlyosabb tételt, az iskola fűtését a múlt század első felében az iskolába járó gyermekek szülei viselték.¹⁰¹

Az iskola belső élete. Az iskola vezetése.

A Mária Terézia-féle Ratio Educationis után az elemi iskola vezetője továbbra is a mindenkori plébános.¹⁰² Kaposvárott az állandó gyakorlattal szemben a XVIII. század végén lényegesen más helyzetet találunk. Közelebbről meg nem határozható időben, de 1792 után az iskola vezetése tekintélyesebb világi emberek kezébe került. Nem tudjuk Jankó János plébános gyengesége, vagy a kor-szellem volt-e okozója? Szabó Ferenc gimnáziumi igazgató Golits József város-bíró, Stephaics József vármegyei főjegyző, Vály János uradalmi ügyész, Varga István megyei orvost említi, mint elemi iskolai igazgatókat.¹⁰³ Adatokkal csak Varga István igazgatói működését tudjuk igazolni.¹⁰⁴

1812-ben rendezték a gimnázium és a nemzeti iskola viszonyát. Ekkor a nemzeti iskolák igazgatását újra a plébánosra bízták.¹⁰⁵

1818-ban, Tulok távozásakor a város tanácsának bizalma Szabó Ferenc gimnáziumi igazgató személyében¹⁰⁶ újra világi egyént bízott meg a nemzeti iskolák vezetésével. Tették azért, mert meg voltak győződve, hogy Szabó Ferenc a gyermekeket jól neveli s az iskola alacsony színvonalát megjavítja.¹⁰⁷ Szabó Ferenc megbízatását egészen haláláig lényeg odaadással látta el.

Világiaknak az iskola élére állítása nem volt éppen szerencsés gondolat. Békétlenség származott belőle Galamb György (1818—21), mind Tulok Ferenc (1805—18) plébánosok alatt s a nevelés érdekét sem mindig szolgálta.

A hívek maguk is szívesebben látták volna plébánosukat az iskola élén. Kétszer is kérték ezt Kurbély György püspöktől.¹⁰⁸ Szabó Ferencnek 1827. évi január 6-án bekövetkezett halála után¹⁰⁹ ment csak teljesebbé kívánságuk.¹¹⁰ Ettől az időtől fogva egészen 1869-ig, a katolikus iskola fennállásáig mindig a mindenkori plébánosok voltak hivatalból az elemi iskola igazgatói.

A plébános mint igazgató mellett működött a halvanas években a »főtanoda bizottmánya«, (a későbbi iskolaszék) és a gondnok. Ezek nem tanítási szakkérdésekkel, hanem az iskola gazdasági ügyeivel foglalkoztak.¹¹¹

Felvétel. Szorgalmi idő.

A gyermekeket a múlt század elején a hivatalos előírások ellenére a betöltött hetedik életév után vették fel az iskolába.¹¹² Hiányzanak az adatok, így nem tudunk felelni arra a kérdésre, mikor tértek át az iskolai beíratásoknál a ma is érvényes hatodik életévhez.

A szorgalmi idő októberben kezdődött, júliusban végződött¹¹³ és két fél-évre oszlott. Az első félév októbertől márciusig, a második áprilistól júliusig. A foglalkoztatási idő reggel 8-tól 10-ig és délután 2–4-ig tartott. A leányiskolában a női kézimunkát délelőtt 10–12-ig, délután 4–6-ig tartották. A téli időben azonban már 5 órákor befejezték. Hetenként a kedd délutánja és csütörtök egész nap szünet volt.¹¹⁴

A gyermekek minden vasárnap délelőtt 9 órákor szentmisét hallgattak, délután 3 órákor litánián vettek részt. Ezenkívül megjelentek az egyház hivatalos körmenetein. Hétköznapiokon a tanulás előtt ugyancsak szentmisét hallgattak.¹¹⁵ Az iskolások szentmise-hallgatása körül a múlt század elején kifogások lehettek, mert 1801 ápr. 21-én a pécsi tankerületi főigazgató az egyházhatóság előtt sürgeti az iskolások szentmisére való járását.¹¹⁶ Később ennek pontosan eleget kellett tenni, mert mind az 1806., mind az 1846. évi, valamint a Bach-korszakbeli két tanügyi szabályzat (Geringer- és Thun-téle) erősen hangsúlyozza a vallásos nevelést.

A tanítás anyaga, színvonala.

A tanítás anyagát hivatalos előírások állapították meg, ezért mondják Orbán József és Gruzling János tanítókról a tanévi jelentések: *docet iuxta methodum praescriptam*.¹¹⁷

Tankönyvül a budapesti Egyetemi nyomda kiadásában megjelent könyveket volt szabad használni. A szorosán vett tanítási anyag a hittanon kívül a második osztályban a magyar, latin és német olvasásra és helyesírásra, továbbá számtanra terjedt ki. Az első osztály anyaga a betűk megismerése, szótagolása, olvasás-írás magyarul és németül, számtan magyar nyelven.¹¹⁸

A későbbi tanulmányi utasítások sem hoztak a tanítás anyagában jelentős fejlődést. Egy kis nyelvten, majd ének jelenti a bővülést.¹¹⁹

A tanítók az anyag feldolgozásában milyen módszert követtek, egyénileg mit vittek bele, ehhez a kérdéshez nem tudunk hozzászólni, mert semminemű adat nem áll rendelkezésre.

A hittan tanításánál Roder Alajos Bibliáját és az egri kis, valamint közép kátét használták tankönyvül. Ehhez járult a felsőbb osztályokban szertartástan, a veszprémi egyházhatóság részéről készült összeállításban. A bibliából felváltva tanulták az ó- és újszövetséget. Módszerüket nem ismerjük. 1835-ből maradt fenn kis töredék, de ez is inkább tanmenet, mint módszeres feldolgozás.¹²⁰

A hitoktatás módjában a régi templomi hitoktatást a múlt század első felében még megtartották. Ezenkívül hetenként kétszer volt hittanóra az iskolában.¹²¹ A későbbi évtizedekben a hittanórák számát még szaporították. A vasárnapi ismétlő iskolák megnyitása¹²² után (1846) az iskolából kikerült fiatalok hitoktatását áttették oda. Így a hitoktatás régi templomi alakja megszűnt. Szokásban volt régen is a hittan tanulásában a szorgalmas gyermekek megjutalmazása. Erre a célra szükséges pénzt a templom pénztárából folyósították.¹²³

A gyermekek gyóntatását Tulok Ferenc plébános (1805–1818) a karácsonyi időszakban Aprószentek napján, a húsvéti időben húsvét szerdáján és csütörtökön végezte, hogy a hívek tömeges gyónása idején a torlódást elkerülje.¹²⁴ Első szentáldozáshoz Tulok Ferenc plébános idejében a második osztály második félévében járultak a gyermekek.¹²⁵

A tanítás színvonala a nemzeti iskolánál a múlt század elején sem volt

különb,¹²⁶ mint korábban. Sohár Ferenc mester idejében (1805—16) több kaposvári szülő vidékre adta gyermekét iskolába s csak a gimnáziumra hozta vissza.¹²⁷ Utóda, Heffling Antal idejében (1817—20) az iskola színvonala még súlyosodt.¹²⁸ Később Orbán József mester alatt (1822—56) javult a helyzet.¹²⁹ Bár Bergel József orvosnak, mint kortársnak meglehetősen rossz véleménye van a kaposvári két-osztályos elemi iskoláról.¹³⁰ Később a színvonalnak emelkednie kellett, mert a Bach-korszakban a hivatalos tényezők elismerőleg nyilatkoznak az akkor élt tanítók (Czompó, Rippl, Harray, Rully) működéséről.¹³¹ Később még tovább fejlődött az iskola belső értékben. 1867-ben a hivatalos minősítés ezt mondja: „Általában az előmenetel öröndetesnek mondható, aránylag többen jól s csak kevesen, kik hanyagul tanulnak.”¹³²

A tanítás eredményét befolyásolta sok gyermek szegénysége. Szüleik nem tudták a szükséges tankönyveket megszerezni. Ennek a hiánynak ellensúlyozására Bozsó Katalin kaposvári lakos 1844-ben, Tallián Lázár veszprémi kanonok, volt kaposvári plébános meg 1859-ben iskolai alapítványt tett.¹³³

Az iskola látogatottsága.

A kaposvári elemi iskola látogatottságáról nem tudunk határozott véleményt mondani, mert az iskolai kimutatások csak a tényleg iskolába járókat jelzik, de hallgatnak az iskolás korban lévők számáról. Az 1815. évből fennmaradt feljegyzés szerint a gyermekek 86 % -a járt iskolába¹³⁴ (125 gyermekből 108). Az 1832—33. tanévben¹³⁵ 71 % (204 iskolás korban lévő gyermek közül 159, 123 első és 36 második osztályos). Ha a két adatban kifejezett arány nem elszigetelt jelenség, hanem általános arányt fejez ki, az iskolázatlan gyermekek számát abban az időben elég kedvezőnek mondhatnánk. Amde gondoljuk meg, hogy 1817-ig csak két elemi osztály működött Kaposváron. Feltűnően kevés gyermek ment az első osztályból a másodikba. Az első osztály tanítási anyaga nagyon kevés volt. Rendesen írni és olvasni csak a második osztályban tudtak a gyermekek. Ezért, ha viszonylag elég sok gyermek járt is iskolába a múlt század harmincas és negyvenes éveiben még alacsonynak kell tartanunk Kaposváron is az általános műveltség színvonalát. Főleg ha meggondoljuk, hogy a kaposvári elemi iskola első osztálya annyira népes volt, hogy eredményes tanítást alig lehetett végezni. Jelentősen javult a helyzet az ötvenes években a harmadik és negyedik fiúosztály, majd a leányosztályok megnyitásával.

Az iskolába járás elhanyagoltságának okát a kortársak a polgári hatóság gyenge ellenőrzésében, a tanítók szerény fizetésében, nagyfokú nemtörődömségében, a nemesek rossz példájában látták,¹³⁶ akik gyermekeiket magánúton taníttatták s nem iratták be nyilvános iskolába. Somogy vármegyére vonatkozó eme megállapítás többé-kevésbé Kaposvárra is illet.

A Bach-korszak sürgette a gyermekek beiskolázását. Sokat is tett ezen a téren. E korszakból való kimutatások túlságosan kedvező képet mutatnak a beiskolázottságról. Az 1857—58. tanévben 95·7 %, a következőben 87 % az iskolába járó gyermekek száma.¹³⁷ (L. Statisztikai mellékletek 10. sz.)

A hatvanas évek kimutatásai hasonló magasságban mozognak. Az 1863—1864. tanévben 83·4 % (450 tanköteles gyermekből 380 járt iskolába), az 1864—1865. tanévben 84·5 % és az 1866—1867. tanévben 95·2 %.¹³⁸

Mintha a régi iparos lakosság többségében jobban megértette volna gyermekei iskolázásának jelentőségét, mint a később nagy számban bevándorló jövevények. A katolikus elemi iskola utolsó éveiből fennmaradt feljegyzés is megelégedéssel állapítja meg az iskola látogatottságát. Ezt mondja a fiúkról: „távasszal és nyáron a szegényebbek néha mezőgazdasági munka végett pár napra kimaradnak, de aztán ismét folytatják az iskolába járást. A leányiskolásokról

pedig ezt állapítja meg: »zordon téli időben gyakran ruhátlanság miatt elmaradoznak pár napig, de aztán ismét bejönnek«¹³⁹

A beiratkozott tanulók tehát szorgalmasan eljártak az iskolába.

Az 1839. tanév második felében az első osztályból 26 gyermek maradt ki. A szokatlan jelenséget csak valami fertőző betegséggel tudjuk indokolni, mert egyébként a kimaradottak évi átlagos száma alig emelkedett 5–6-nál magasabbra. Különösen 1847-ig feltűnően kevés a második osztályból kimaradottak száma. Ez a jelenség arra mutat, hogy ebből az osztályból legtöbbször a gimnáziumba mentek. Az 1865–66. évi iskolai jelentés is azt mondja, Kaposvárt alig marad ki az iskolából egy-két fiú.¹⁴⁰ A negyedik osztályból azok maradnak ki, akik mesterségre mennek. Azonban ezek száma is kevés, mert az iparos pályára készülők legnagyobb része elvégzi a négy elemi osztályt.

A szülők társadalmi helyzete.

Ha a szülők társadalmi helyzete szempontjából vizsgáljuk az iskolába járást, a XIX. század elején is azt látjuk, amit a XVIII. században. Most is a gazdaságilag jobb helyzetben lévő szülők küldik gyermekeiket iskolába. Az uradalmi cselédek, pásztoremberek, szegényebb iparosok, földművesek Kaposvárt sem taníttatták gyermekeiket.¹⁴¹ A század későbbi folyamán az iparosok mind többen küldték iskolába gyermekeiket. (L. Statisztikai mellékletek 10. sz.) A kimutatásban a polgári származásúnak feltűntetett gyermek szülője a város zömét akkor kitevő iparosok. Mellettük a közrendű származású, a »plebeius« néven megjelölt egyéb társadalmi réteg is nagyobb számmal szerepel már. Olyanok, akik régebbi feljegyzések szerint nem járatták gyermekeiket iskolába. Főleg az első osztályban látunk ilyeneket. A második osztályban a plebeius gyermekek száma erősen mecsappan. Jelölül annak, hogy ezek szülői alig küldték is gyermekeiket iskolába, azért még nem érezték át teljesen az iskoláztatás nagy hasznát. Ugyanez tükröződik vissza a gyermekek szorgalmán is. A második osztályba gyermekével többlet törődő szülő küldte a tanítványokat. Itt viszonylag sokkal kevesebb a hanyag gyermek, mint az első osztályban.

Az ismétlő iskola. Az iskola körzete.

A vasárnapi, vagyis az ismétlő iskoláról a Bach-korszakban történik először említés.¹⁴² Ide kevés gyermek járt el. Nem is csoda, mert az első osztályban a tanulók az elemi iskola első és második osztályának anyagát ismételtették. A másodikban az elemi 3–4 osztályának anyagát tárgyalták. A 13–14 éves s az életben dolgozó serdülő gyermeket nem érdekelte ez az ismeretkör. »Mióta az iparososztály fellépett, nyáron még kevesebben jelentek meg a gyermekek« — mondja Komcs György plébános 1865–66. tanévi jelentésében.¹⁴³

A kaposvári elemi iskola körzetéhez tartozott Szerdahely-puszta is. Iskolába a távolság miatt nem jártak a gyermekek.¹⁴⁴

A tanítók. Alkalmazásuk módja.

A pályázó tanítók közül a plébános, mint iskola-igazgató a várossal egyetértésben hármat felterjesztett az illetékes főigazgatóhoz. Őt illette meg a kinevezés joga.¹⁴⁵ Czompó Györgyöt 1847-ben és utána Csukly Károlyt (1861) minden tanítót a helytartólanács nevezte ki. Az 1857. évi tanügyi szabályzat a kinevezés jogát az egyházmegye püspökére ruházta: Csukly Károlyt és Szigethy Alajost ezért Ranolder József veszprémi püspök nevezte ki.¹⁴⁶

Az osztálytanítók egyedül látták el munkakörüket. A kántortanítónak, mint az első osztály tanítójának sok tanítványa volt. A kántori teendők is elvonták

néha az iskolától. Egyedül nem tudta vezetni a reábizottakat. Segédtanítót vett tehát maga mellé. A segédtanító kinevezése nem került sem a főigazgató, sem a helytartó-tanács elé.

A tanítók sorrendje.

A nemzeti iskolánál ezek a tanítók működtek:

Nemsur Mihály a nemzeti iskola idején is szolgált még.

Nemsur Mihály után egészen 1802-ig nehezen állapítható meg, ki volt a kántortanító, mert ahol a nevek előfordulnak, forrásaink rendszeren a „ludimagister” kifejezést használják. Az elnevezés azonban nem árulja el, vajjon kántortanító volt-e az illető, vagy valamelyik segédtanító.

Ebből az időből a következő mesterek, esetleg segédtanítók neveit ismerjük:

Ország József¹⁴⁷ 1792.

Takó Pál¹⁴⁸ 1793—98.

Spatsek Sebestyén¹⁴⁹ 1797.

Császár Ferenc¹⁵⁰ 1799.

Szabó Ferenc¹⁵¹ 1800.

Ambrus Imre 1800—1812. Született 1781-ben Kaposvárott. Elvégezte a humaniorákat (a gimn. IV. osztályát). Beszélt németül is. 1800-ban került az elemi iskolához. 1812-ben átkerült a gimnáziumhoz és a grammatika első osztályának tanára lett. Komoly, erkölcsös ember. Hivatali teendőiben szorgalmas. Meghalt 1824 március 23-án, 43 éves korában.¹⁵²

Dolinszky András 1804 körül működő tanító egy-két évig tanított az elemi iskolánál. Született Illaván, Trenesén megyében. Filozófiát végzett. Beszélt magyarul és tótul. 1806-ban, középiskolai tanár hiányában, szükségből került az elemi iskolától a három osztályú kaposvári gimnáziumhoz (akkor pedagogiumnak mondták). Összeférhetetlen természete miatt 1813-ban ettől az állásától felmentették.¹⁵³

Nemess Pál 1802—1804. Megállapíthatólag kántortanító.¹⁵⁴

Nemes Sohár Ferenc 1805—1816. Zalaszentlászlón született. Magyar anyanyelvén kívül beszélt németül és közepesen latinul. Retorikát végzett. Kaposvárra jövetele előtt Andocson és Csurgón tanítóskodott. Rendelkezett a hivatásához szükséges ismeretekkel. Volt tanítói oklevele. Az egyéb megkívánt vizsgák alól kivonta magát. Tisztességtudó, erkölcsileg helytálló családös ember. Jól énekelt és orgonált. Az 1815. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv, vagy túlságosan jó színben tünteti fel személyét, vagy Sohár Ferenc rövidesen teljesen megváltozott. A későbbiről kelt feljegyzések szerint kötelességét elhanyagolta s egyéni életében is rosszabbra fordult. Igen csekély tanítási eredményt tudott felmutatni. Hihetőleg iskolájának alacsony színvonala miatt volt már 1815-ben fegyelmi ügye az egyházhatóság előtt. Végül is többszörös figyelmeztetés után, 1816-ban állásából elmozdították.¹⁵⁵ Segédtanítói közül Győry Miklóst,¹⁵⁶ Derdák Mihályt¹⁵⁷ és Fonai Imrét ismerjük.¹⁵⁸

Gruzling János 1810—1856. Az altanoda második osztályának első önálló tanítója. Született 1783 február 7-én Pécsen. Atyja, Gruzling Antal Elszáz-Lotharingiából menekült Pécsre. Mint kiváló zenész, fiát is kiműveltette a zene minden ágában. János már 18 éves korában hangversenyezett Pécsen. Kaposvárra jövetele előtt Lakócsán, Szekszárdon működött. Tudott németül is. Kaposvárott tanítói működése mellett a gimnáziumban bidellusi (gondnok) állást viselt 1816-ig. Rendelkezett tanítói oklevéllel. A hivatalos jelentések komoly embernek mondják, aki tanítói működését jól végezte. A gimnáziumban zenét tanított. 1856-ban nyugalomba vonult. Ekkor ezüst érdemkeresztlettel tüntették ki.¹⁵⁹

Sohár Ferenc elmozdítása után nem kaptak a kaposváriak mindjárt kántortanítót, azért segédtanítókra kellett az első osztály vezetését bízni.

Heffling Antal 1817—20. Annak előtte somogyvári tanító volt.¹⁶⁰ Kántor-tanítói állásához mért műveltséggel és végzettséggel rendelkezett. De csiszolatlan, heves természetű, nehezen hajlítható ember s gyenge tanító volt. Galamb György plébános állásából önhatalmúlag elmozdította 1820-ban.¹⁶¹

Galamb György nem akarta elfogadni az így megüresedett mesteri állásra Orbán Gábort, a város jelöltjét, a város viszont hallani sem akart Galamb György sógoráról és pártfogoltjáról, akit Heffling Antal utódának szánt. Mivel 1820-ban Galamb Györgyöt felfüggesztették, a kaposváriak Galamb György távozásáig nem választottak rendes mestert,¹⁶² hanem Osztovcics Imrét helyettesi minőségben újra megválasztották egy évi megbízással.¹⁶³

Heffling Antal mellett működött segédtanítók közül Berkes Jánosról¹⁶⁴ és Nagy Györgyről tudunk.¹⁶⁵

Orbán Gábor 1822—52. A kaposváriak az 1822—23. tanévben az iskola-mesteri állást Orbán Gábor, volt értleányi tanítóval töltötték be. Harmincegy évig volt kaposvári kántortanító. 1853-ban állásáról lemondott. Vezetése alatt a kaposvári elemi iskola jó hírnévre tett szert. A mellette működő segédtanítókat a vidéki községek szívesen választották meg mesterüknek. Ő tanította az első osztályt és az összes leányokat. Hivatalos minősítése szerint igen erkölcsös, szorgalmas, jó tanító volt.¹⁶⁶ Segédtanítói közül Árkus József, Gundy György, Tombor Ferenc és Kőnig Alajos neve maradt fenn. Született 1794 márc. 21-én a szomszédos Jula községben. Meghalt Kaposvárott 1858-ban.¹⁶⁷

Czompó György 1847—1869. Az elemi iskola harmadik osztályának tanítója.¹⁶⁸ Megválasztása előtt többször helyettesített ebben az osztályban, azért Faltér Mihály gimn. igazgató mindenkivel szemben őt ajánlja a város jóakaratába. Az iskola községésítése még állásában találta. Hivatalos előljárói kitűnően minősítik s igen szorgalmas, fáradhatatlan tanítónak mondják. Született Kaposvárott 1826 március 24-én. Meghalt 1877 december 16-án.

Harray Ignác 1852—69. Orbán Gábor örökébe Harray Ignác, annak előtte kéthelyi tanító lépett¹⁶⁹ O az egyetlen a XVIII. századbéli tanítói karban, akinek nem volt tanítói oklevele. Működéséről felmutatott bizonyítványai s példás erkölcsi viselete alapján 1865-ben felmentették az oklevél megszerzésének kötelezettsége alól. 1869-ben távozott állásából. Ő volt az utolsó kántortanító. Született Badaconyotmajon — ahol apja tanító volt — 1811 május 11-én. Meghalt Kaposvárt 1890 július 1-én. A mellette működött segédtanítók közül Mitterperger Istvánt, Puskás Istvánt, Wimmer Jánost, Horváth Vendelt, Bánusz Jánost, Csukly Károlyt, Kramarik Dénest, Szmodits Istvánt, Kelevitz N.-t., Bohár Istvánt, Jüngling Istvánt, Verancsics Dénest, Szieb Frigyeszt és Kaufmann N.-t ismerjük nev szerint is.¹⁷⁰

Nyul Gábor 1853—60. A leányosztály első önálló tanítója. Az elemi iskolánál történt alkalmaztatása előtt a gimnázium zenetanára, »hangázmestere« volt. Mint tanítót felettesei jól minősítették. Született 1807-ben. Meghalt 1860 október 28-án.¹⁷¹

Czompóné Wayner Mária 1856 -69. Született Esztergomban 1824-ben. Megválasztása előtt magán leányiskolája volt Kaposvárott. A női kézimunkát tanította. Igazgatója elismeréssel adózott munkásságának. »Dicséretteljes« jelzővel minősült. Meghalt 1873 április 20-án.¹⁷²

Rully János 1856—69. Az elemi iskola negyedik osztályának első önálló tanítója.¹⁷³ Tanítási módszerét a hivatalos jelentések »célszerű«-nek mondják. 1869 után tovább tanított a községi iskolánál. Személyi adatait hosszas utánjárással sem sikerült megtalálnunk.

Rónai (Rippl) József 1856—69. Gruzling János utóda a második elemi osztály vezetésében. Született Toponáron 1839 március 16-án. Apja bognár-mester volt. A gimnázium négy osztályát Kaposvárott végezte. Tanítói oklevelét a pécsi püspöki tanítóképzőben szerezte. Iskolái elvégzése után, 1856-ban mindjárt meg-

választották Kaposvárott. Utoljára az úgynevezett Cigli iskola igazgatója volt. Külső megjelenésében is liszteletet parancsoló egyén. Meghalt 1908 májusában. Tanítói működését hivatalosan »dicséretes«-nek minősítették. Nyugalomba vonulása alkalmával arany érdemkeresztet tettek ki.¹⁷⁴

Csukly Károly 1861–69. Nyul Gábor utóda a leányosztályban. 1858–60 között végezte a tanítóképzőt a pécsi püspöki tanítóképzőben. Nakon, Kurdon, Iregen segédtanítószkodott. Mint helybeli segédtanítót választották meg bizonyos késedelmeskedés után, 1861-ben. A kat. főelemi iskolánál kifejtett működését Komesz György plébános, igazgató »középszerű«-nek minősíti. Született a tolna-megyei Tamási nagyközségben, ahol édesapja a község főjegyzője volt. Hat gyermeke hátrahagyásával fiatalon hunyt el 1889 augusztus 4-én Kaposvárott.¹⁷⁵

Szigethy Alajos 1864–69. A második leányosztály első tanítója. Mint pincehelyi segédtanítót 1864-ben választották meg erre az állásra. Tanítói tevékenységének hivatalos jellemzése: »szorgalmas«. Született 1842 jún. 18-án Juta községben. Itt édesapja iskolamester, később kisbáji körjegyző. Oklevelét a pécsi püspöki tanítóképzőben szerezte. Meghalt 1902 szeptember 23-án, mint állami elemi isk. igazgató.¹⁷⁶

A tanítók fizetése.

A tanítók javadalmazásánál különbséget kell tennünk a kántortanító és az osztálytanítók között. A kántortanító főleg kántori teendői címén készpénz-fizetésen kívül természetbenieket is élvezett. Volt még javadalmi ingatlana is. A természetbenieket a plébánoshoz hasonlóan a várostól kapta. Készpénz-fizetését szintén a város pénztára utalta. A segédtanítók tartása a kántortanítók személyes terhe.

A nemzeti iskola felállítása idején egyik-egyik osztálytanító fizetése évi 100 frt és 6 öl fa volt.¹⁷⁷

Gruzling János a második osztály önálló tanítója 1809-ben évi 200 frt fizetéssel kötött szerződést a várossal.¹⁷⁸

A múlt század elejétől 1812-ig a gimnázium és elemi iskola alapjainak ketté választásáig a város ebbe a közös alapba fizette be Gruzling János fizetését s Sohár Ferenc és Ambrus Imre tanítókkal együtt innen kapták illetményüket.

1813-ban a kaposváriak megjavítják a tanítók fizetését. A fán kívül a három tanítónak adnak évi 500 forintot.¹⁷⁹

A kántortanító javadalmazása 1815-ben a következő: a várostól kapott a nemzeti iskola első osztályának tanításáért és az orgonálásért évi 150 forintot. Ostyasütésért 2 forintot, a Szent János litániák végzéséért 2 forintot. Természetben 44 pozsonyi mérő kétszerest, 8 öl fát, 3 szekér szénát. Harangozásért kis haranggal 17 dénárt, nagy haranggal 22 dénárt, búcsúztatásért 30 kr-t, felhő ellen való harangozásért őszi terméssel rendelkező minden gazdától egy kéve gabonát, minden szőlősgazdától 4 itce mustot. Éjjeli zsoltározás után 40 dénárt, gyászmise, vagy egyéb misék alatt való orgonálásért 25 dénárt, hirdetési cédula megírásáért 7 kr-t. A mező mind a három forgójában a plébánia-földek mellett volt másfél hold szántója. Ezt maga műveltette. A házi kertet a város lakói évenként egyszer megszántották.¹⁸⁰ A kaposvári egyházlátogatási jegyző-könyv a tanítói javadalmat gyengének minősíti. Sohár Ferenc mester ezért tanítói hivatala mellett kénytelen volt az asztalos mesterséget is űzni.¹⁸¹

A segédtanító évi eltartásának és fizetésének értékét 1815-ben 50 forintra becsülték.¹⁸²

1833-ban mindkét tanító fizetése 200—200 forint és 6 öl fa. A segédtanító az ellátáson felül évi 30 forint fizetést kapott.¹⁸³

1853-ban, Harray Ignác szerződése idején kántortanítói javadalmát a következőkben állapították meg: készpénzben 330 forint, 44 pozsonyi mérő kétsze-

res gabona, 20 akó bor, 12 öl fa, 3 szekér széna, egy holdnyi veteményes kert, egy hold őszi, egy hold tavaszi vetés alá való szántóföld a város tulajdonából. Ezt a község meg is szántja. Négy szobából álló rendes lakás. Hozzá konyha, kamra, padlás, pince, fűszer és istálló az iskola épületében. Ezen javadalmazásért tartozott két jól képzett segédtanítót tartani, étellel ellátni és mindegyiknek külön 40 forint évi díjazást adni.¹⁸⁴

1857-ben újra rendezték a tanítók fizetését. Ekkor az első osztály tanítója kapott a várostól 200 forintot, minden iskolába járó gyermek után 1 forint 30 krajczár és 6 öl tűzifát. Az állás értéke készpénzben 350 forint. A második osztály tanítója a kántor. Illetménye lényegében ugyanaz, mint 1853-ban. Terhei is. A javadalmat 791 forint-ra értékelték. A harmadik osztály tanítója kapott a várostól 300 forintot, 6 öl tűzifát, természetben három szobából, pincéből, padlásból álló lakást kerttel, tanpénzt 10 forintot. Évi összes jövedelme 484 forint. A negyedik osztály tanítójának illetménye a várostól 250 forint, a vasárnapi iskola vezetéséért 100 forint. 100 forint lakbér, 6 öl tűzifa, 72 forint iskola-pénz. Összesen 546 forint. A leányosztály tanítójának a város saját pénztárából utalt 250 forintot. Tanpénze 100 forint 30 krajczár-rugott. Volt még 6 öl faja. Az egész javadalom évi értéke 374 forint 30 krajczár.¹⁸⁵

1863-ban egységesítették valamennyi fiúosztály tanítójának fizetését 400 forintban és lakás természetben, vagy 110 forint lakbér. Ezenkívül megmaradt korábbiról a 6 öl tűzifa. A második leányosztály tanítója kapott évi 368 forintot, az első osztályé 300 forintot.

A kántortanító az úrbéri örök egyezség megkötése alkalmából (1861) kapott a már előbb felsoroltakon kívül még 4 hold szántót és 4 hold rétet. A két segédtanító eltartása és fizetése továbbra is az ő személyes terhe. Az ellátáson kívül évi 10 forint illette meg ekkor is a kaposvári segédtanítót.¹⁸⁶

Végszó.

A múlt század hatvanas évei Magyarországon a liberális szellem meghonosítását jelentik. A szabadelvű szellem sok tekintetben megváltoztatta eleink gondolkodását az állami, társadalmi, kulturális életéről.

Ennek a korszaknak kultúrpolitikája az új iskolák szervezése helyett a katolikus iskolák községesítésével, államosításával akarta az ügynevezett fölvilágosodást előre vinni. Pedig lett volna alkotni valója, ha tekintetét a nagy iskolai hiányokra vetette volna. Ez a közszellem lopódzott be városunk vezetőinek lelkébe is. A város vezetősége 1869 június 6-án a plébános teljes mellőzésével a katolikus híveket népgyűlésre hívta. A hívek »szép számmal« jelentek meg. Ismerjük már ezt a kifejezést. Szóval nem nagyon népes volt ez a gyűlés. Itt a plébános ellen intézett heves kifakadások közepette kimondották a régi katolikus iskola községesítését anélkül, hogy az egyházhatóság hozzájárult volna.¹⁸⁷ Komesz György plébános küzdött a községesítés ellen. A veszprémi püspök külön is felhívta a kaposvári hívek figyelmét, hogy tekintettel a város katolikus jellegére, tartsák fenn a katolikus iskolát legalább addig, amíg a katolikus önkormányzat gondoskodik róla. Kiemelte előttük, ne engedjék ki kezükből őseik verítékes munkájának eredményét.¹⁸⁸ Semmi sem használt. A községesítést végrehajtották.

Az iskola községesítése nem találkozott a katolikus hívek általános tetszésével. 1873-ban a hilközség gyűlés tartására kérte a városháza nagytermét Bárány polgármestertől. Jellemző a közhangulatra, hogy a polgármester csak avval a feltétellel adta oda a nagytermet, ha a községesített iskolát a gyűlésen nem támadják.¹⁸⁹ Idővel lassan napirendre tértek a kérdés fölött. Egészen elfelejteni azonban nem tudták. A katolikus iskola idejéből életben maradt öreg emberek e sorok írója előtt még mindig fájó érzéssel beszéltek volt katolikus iskolájuk megszűntetéséről.

2. Az egyházközség római katolikus iskolája.

Ranolder püspök terve.

Az 1869-ben községesített katolikus iskola megszűnésével a kaposvári hívek minden katolikus kultúrintézmény nélkül maradtak. A szomorú állapotot Ranolder János veszprémi püspök (1849–75) segítette. 1860 április 12-én kelt elhatározásával a korszellem hatása alatt leánynevelési célokra nagy alapítványt tett. Az alapítványból felállítandó leányiskolákat a Szent Vincéről nevezett irgalmas nővérek vezetésére bízta. Az egyházmegyében Veszprémben, Pápán, Keszthelyen, Tapolcán, Kaposvárt és Nagykanizsán kívánta ez iskolákat megnyitni.¹⁹⁰ A kaposvári intézet megalapítására 1873-ban került a sor.

Ranolder János püspök először Kaposvár városának ajánlotta fel az iskolát. A város azonban nem fogadta el.¹⁹¹

Az elutasító határozat után a püspök más megoldást keresett. Megvette Gaál Lajostól az intézet mai telkét, a rajta lévő épületekkel együtt.¹⁹² Az átalakítási és kibővítési munkálatokat 1872 nyarán kezdték meg,¹⁹³ s egy év alatt készültek el vele. Az iskola és a zárda hatvanezer forintba került. A fenntartási költségek fedezésére Ranolder János püspök húszezer forintot tett le alapítványként.

Az intézmény ünnepélyes megnyitását, egyben felszentelését 1873 szeptember 29-én tartották meg.¹⁹⁴

Az épület beosztása.

A zárdaépület kezdettől fogva utcai emeletes és udvari földszintes részből állott. A földszintes épület épen olyan hosszú és olyan széles volt, mint az iskola mostani udvari szárnya. Az utcai részben helyezték el a nővérek házikápolnáját, a maguk és a bennlakó növendékek lakosztályát. Az elemi iskola két osztálya a főépület földszintjén volt, kettő az udvari épületet foglalta el. Ez az udvari épület valamikor istálló s magtár volt. Mint ilyen, az átalakítás után is kevésbé felelt meg iskolaépület igényeinek.¹⁹⁵

Az irgalmas nővérek működésüket hét rendtaggal kezdték meg, Fries Kerubina főnöknő vezetése mellett.¹⁹⁶

Először az elemi négy osztály nyílt meg, mellette párhuzamosan a női kézimunka osztály.¹⁹⁷ Az alapítványi összeg nem volt egészen elég az apácák eltartására, ezért a nővérek kezdettől fogva kénytelenek voltak internátust is nyitni.¹⁹⁸

Az alacsony, sötét, nedves iskolába sokkal több tanuló járt, mint amennyit a tantermek befogadhattak volna. Ezenfelül nem felelt meg az egészségügyi kívánalmaknak sem. Ezért 1906-ban a kir. tanfelügyelőség megtiltotta két tanteremben a tanítást. Miután a másik három terem nem volt elegendő a tanulók elhelyezésére, a zárda új helyzet elé került. Vagy új épületet emel a régi helyébe, vagy megszünteti az iskolát. Az irgalmas nővérek előjárósága erre kimondta, ha a nővérek nem taníthatnak, visszahívja őket Kaposvárról. Ekkor Bécsy Márton gimnáziumi hittanár, az intézet akkori igazgatója az egyházhatóság engedélyével megépíttette a mostani udvari emeletes épületszárnyat.¹⁹⁹ Az építéshez húszezer koronát használtak fel a zárda fenntartási alapjából. Ugyanekkor kicserélték az iskolai berendezést és felszerelést is. Az iskolaépület megnagyobbítása alkalmával ovoda számára is építettek termet²⁰⁰ s azóta a nővérek az apró emberekkel is foglalkoznak.

Az iskola további sorsa.

1905-ben a nővérek lakásán végeztek jelentősebb átalakítást.²⁰¹ Egyébként az épület zárdai része változatlan maradt. A megmaradt 20.000 korona alapítvány a háború következtében teljesen tönkrement. A múlt háború végén a zárda és

iskola tehát minden támasz nélkül állott. Az épület jó karbantartásáról a nővérek gyűjtéséből összejött pénzen gondoskodtak. De ez is csak úgy volt lehetséges, hogy a saját fenntartásukra szánt összegeket az épületbe fektették. A következmény az lett, hogy a kedves nővérek a legszűkösebb viszonyok között tudták tengetni életüket s a legnagyobb bizonytalanság és aggodalom közepette tartották fenn az intézetet.

A szükség tetőpontján jelentkezett a segítség. Az egyházközség megalakulása után (1928) első kötelességének tekintette a katolikus elemi leányiskola megmentését és további időkre való fenntartását. 1929-ben átvette a nővérektől az épületet és vállalta a dologi kiadások viselését. Két új tantermet épített, átalakította az apácák lakását és az internátus részére megfelelő helyet biztosított.²⁰²

Az iskola belső élete.

Az irgalmas nővérek iskolájának belső életéről nem sokat tudunk.

Az iskola első tanítónőinek nem volt tanítói oklevelük. Tanítottak egyéni elgondolás szerint. A szakképzettség hiányát a rendtagok módszerlani megbeszélései pótolták. A tanítás mindjárt kezdetben tandíjmentes volt. Feltűnő jelenség ez a múlt század helvenes éveiben. A Somogy című hetilap szavá is teszi²⁰³ és méltányolja. Később is megtartották a régi elvet. Legfőljebb fűtőanyagra, vagy az intézet fenntartására kértek alamizsnát az apácák a szülőktől.²⁰⁴

Az iskola kezdetben részben osztott volt. Az első és második osztályosokat külön tanították, a harmadik és negyedik, később az ötödik és hatodik együtt tanult.

Kezdetben nagyobb részt szegényebb sorsú szülők gyermekei iratkoztak be a kedves nővérek iskolájába. Az a szülő, aki vidéki iskolába, vagy később a helybeli polgári leányiskolába nem küldhette gyermekét, szívesen adta a nővérekhez, mert itt a tanítás mellett jó nevelésben is részesült. Vonzotta a szülőket az is, hogy karácsonykor 50–100 gyermek ruhasegélyt kapott.²⁰⁵

A felsoroltak figyelembevétele érthetővé teszi, hogy a szülők már az első tanév befejeztével nagy örömmel vettek tudomást a zárdában folyó nemes munkáról.²⁰⁶

A kedves nővérek csakhamar megszerettették intézetüket. Legfőbb bizonyossága az a tény, hogy a megnyitás után hat esztendőre, 1879-ben a szülők egyenes kívánságára meg kellett nyitni az ötödik, majd a következő évben a hatodik osztályt.²⁰⁷

Igy 1880-tól kezdve hat osztályban folyt a tanítási és nevelési munka a legnagyobb csendben. Változást az 1883. év hozott. Ekkor a szülők nagy szomorúságára, helyszűke miatt megszüntették a külön női kézimunkaosztályt. Az egykorú feljegyzések szerint a szülők sokkal szívesebben látták volna az ötödik és hatodik osztály megszüntetését, mint a női kézimunka külön tanításának abbahagyását.²⁰⁸

Az iskolai tanítás mindenkor a katolikus iskolák részére előírt hivatalos tanterv szerint történt és a színvonalat mindig tartotta. Ezért később jobbmódú családok is szívesen hozták ide leányaikat.

A gyermekek az iskola rendtartásának megfelelően néhány esztendő kivételével minden reggel fél nyolc órakor szentmisén vettek részt. A gyermekek évenként kétszer: karácsonykor és húsvétkor járultak közösen a szentáldozáshoz.²⁰⁹ Első áldozáshoz a negyedik osztályban járultak először.²¹⁰ 1923-ig a kedves nővérek készítették elő tanulóikat az első szentgyónásra és áldozásra.²¹¹

A tanácsköztársaság idején a nővérek március 27 után polgári ruhában tanítottak az iskolai év végéig. Ekkor elhagyták az intézetet és rokonaikhoz mentek, mert nem voltak hajlandók az átképző tanfolyamokra járni.²¹²

Az iskola igazgatója a mindenkori plébános, 1902-től 1920-ig Bécsy Márton gimnáziumi hittanár.²¹³

Az iskola ez idő szerint a katolikus iskolák tanterve s a mai idők módszérének megfelelőleg csendben, minden feltűnés nélkül végzi áldásos munkáját.

Az iskola látogatottságáról l. Statisztikai mellékletek 11. sz.

Az itt működött rendtlagok az alábbi sorrendben következtek:²¹⁴

Az intézet vezetésével megbízott főnöknők.

1. Fries Zoe Kerubina irg. nővér	1873—1895.
2. Kneiffel Józsa Emma irg. nővér	1895—1899.
3. Herczegh Teréz irg. nővér	1899—1900.
4. Beichel Tekla Szabina irg. nővér	1900—1905.
5. Krizsán Mária Lujza irg. nővér	1905—1927.
6. Svéd Lujza Grácia irg. nővér	1927—1933.
7. Parecco Margit Eugénia irg. nővér	1933—1938.
8. Papp Anna Blanka irg. nővér	1938—

Az ovodában működött nővérek.

1. Zettner Jolán Felicia irg. nővér	1906—1907.
2. Bártlh Mária Adél irg. nővér	1907—1908.
3. Zbinyovszky Aranka Sarolta irg. nőv.	1908—1918.
4. Juhász Mária Szidonia irg. nővér	1918—1930.
5. Robelly Margit Kamilla irg. nővér	1930—1940.
6. Jakab Piroska Györgyike irg. nővér	1940—

Az elemi iskolában működött nővérek.

1. Borbély Sarolta irg. nővér	1873—1907.
2. Riedel Antonia irg. nővér	1873—1911.
3. Pál Antonia Anna irg. nővér	1873—1910.
4. Strausz Ida irg. nővér	1873—1880.
5. Szarvasy Elégia irg. nővér	1910—1915.
6. Ambichl Emma Josefa irg. nővér	1880—1883.
7. Kneiffel Józsa Emma irg. nővér	1883—1892.
8. Krizsán Mária Lujza irg. nővér	1887—1936.
9. Ambichl Katalin Virginia irg. nővér	1888—1890.
10. Horváth Teréz Stefánia irg. nővér	1891—1939.
11. Katona Gizella Blandina irg. nővér	1891—1900.
12. Szeder Mária Róza irg. nővér	1895—1899.
13. Szabó Márta Jozefa irg. nővér	1896—1897.
14. Bendel Olga Róza irg. nővér	1896—1897.
15. Gelencsér Mária Gizella irg. nővér	1897—1897.
16. Csery Jozefa Valéria irg. nővér	1898—1898.
17. Várallyay Ilona Mária irg. nővér	1900—1904.
18. Baráth Róza Borbála irg. nővér	1900—1931.
19. Rigl Mária Antonia irg. nővér	1901—1903.
20. Strausz Izabella irg. nővér	1902—1903.
21. Simonffy Jolán Mária irg. nővér	1904—1907.
22. Rác Anna Vilma irg. nővér	1904—1905.
23. Rozdolszky Julia Kornélia irg. nővér	1905—1911.
24. Laurich Mária Imelda irg. nővér	1907—1909.
25. Gundl Erzsébet Klotild irg. nővér	1908—1934.

26. Froszt Krisztina Filoména irg. nővér	1909—1910.
27. Szkomár Róza Irén irg. nővér	1910—1918.
28. Limpek Ágnes Florina irg. nővér	1911—1920.
29. Horváth Anna Gabriella irg. nővér	1915—1932.
30. Krajcsi Matild Gonzága irg. nővér	1918—1919.
31. Simon Teréz Mária irg. nővér	1921—1922.
32. Takács Erzsébet Matild irg. nővér	1924—1929.
33. Rák-Ilona Innocentia irg. nővér	1927—1936.
34. Marovsek Karolin Celsa irg. nővér	1931—1932.
35. Liebhardt Mária Klementin irg. nővér	1931—1936.
36. Blaski Ilona Hedvig irg. nővér	1932—1933.
37. Katona Erzsébet Blandina irg. nővér	1933—
38. Reich Teréz Kinga irg. nővér	1934—
39. Gachal Emma Margit irg. nővér	1935—1938.
40. Fekete Róza Marianna irg. nővér	1936—
41. Murány Mária Veronika irg. nővér	1937—
42. Paczek Róza Kolumba irg. nővér	1938—

B) Az iskolán kívüli népművelés.

Az ismereteknek a felnőttek körében való szélesebbkörű terjesztése századunknak a gondolata. Nyomai azonban meg vannak már korábban is. Egyes önképző köröknek, vagy irodalmi társulatoknak megalakulása ezt a célt szolgálta. Kaposvárott a gimnáziumi tanárok 1872-ben rendeztek a felnőttek oktatására tanfolyamot. A vállalkozás érdeklődők hiányában csődöt mondott.²¹⁵ Az »Iparos ifjak önképző és betegsegélyző köre«²¹⁶ továbbá a Kereskedő ifjak egyesülete.²¹⁷ Társadalmi céljain kívül a tagok önművelődését is munkálta a körben a tagok részéről és részére tartott előadásokkal.²¹⁸ Az iparos ifjak önképző körének 1892-ben már ezer kötetes könyvtára is volt.²¹⁹

Az iskolán kívüli népoktatást a mai értelemben művelte a gimnáziumi tanárok közreműködésével létesült »Szabad Lyceum«. Az intézmény célja a szellemi élet iránt való érdeklődés felkeltése volt.²²⁰ Előadásainak tárgyát a zene, földrajz, művészet, államtudományok, közgazdaságtan, néprajz stb. köréből vette. Az előadókat mindig százon felül hallgatták.²²¹ Céljának megfelelően előadásokat nemcsak Kaposvárott, hanem vidéken is tartottak.²²² 1908-tól kezdve tervbe vette a munkások részére tartandó népies előadásokat is.²²³

A tervezés kivitelezéséből nem lett semmi, mert 1908-ban az Uránia magyar tudományos társaság javaslatára Kaposvárott is megszervezték a város és a vármegye támogatásával a Munkás Gimnáziumot.²²⁴ Itt a földrajzot, irálytant, ügyiratok szerkesztését, számtant, mértant, egészségtant s az ipar történetét tanították.²²⁵ Iparos és kereskedő ifjak voltak a tanítványok.

A Munkás Gimnázium tevékenysége mellett a szociáldemokraták sem maradtak léttelenek. 1909-ben Szabad Iskola címen tartottak a munkásoknak előadásokat a természettudomány, a társadalomtudomány és közkérdések köréből.²²⁶ Később ennek a mozgalomnak is munkás gimnázium nevet adtak s belevonták nemcsak az önként jelentkezőket, hanem a szakszervezeteket is. Az előadások az ismeretek közlése mellett szervező természetűek is voltak. Nem is annyira az általános műveltséget akarták terjeszteni, mint inkább pártcélokat szolgálni. Az előadók személye ezt mutatja.²²⁷

Katolikus részről a XIX. század lelkipásztori munkája Kaposvárott sem ismerte a főttebb vázolt népművelést. A katolikus világnézet alapján a Kat. Kör kapcsolódott be elsőnek ebbe a szellemi áramlatba. Amint gazdaságilag megerősödött, igyekezett a műveltség terjesztéséből is részét kivenni. 1912-ben

nyolc szabad előadást s karácsonyi pásztorjátékot rendezett.²²⁸ Közbejött körülmények megakadályozták a nemes tervek továbbfejlesztését. De a világháború és a forradalmak lezajlása után újra kezdte az abbahagyott munkát. 1926-ig²²⁹ az őszi és téli hónapokban több ingyenes előadást tartott a legkülönbözőbb tárgykörből.

Iskolán kívüli tevékenységnek kell mondanunk az egyházközség az iskola keretein kívül kifejtett felvilágosító és tanító tevékenységét is. Ide tartoznak a kongregációkban és vallásos egyesületekben 1911 óta elhangzott előadások. Ezek a beszédek nemcsak a vallásos lelkeket istápolták, hanem az általános emberi ismeretek gazdagításához is hozzájárultak. Mindazok a színi előadások,²³⁰ karácsonyi pásztorjátékok,²³¹ nagyböjti passiójátékok,²³² zenei és orgona hangversenyek,²³³ tudományos, pedagógiai és az egyházközség egyesületei részéről rendezni szokott egyéb előadások,²³⁴ a műveltség mindmegannyi terjesztői. Igen életre való kezdeményezés volt a Katolikus Körben 1927-ben a gyermekek részére iskolán kívül tartott mesedélutánok.²³⁵ Kár, hogy a körülmények sajnálatos alakulása következtében meg kellett szüntetni.

Az ismeretterjesztésnek ezekből a módjaiból hiányzik az egységes irányítás, mert rendszeresen az alkalom szüli őket. A rendszertelenségnek az egyházközség úgy vetett véget, hogy 1930-ban megalakította kultúrbizottságát.²³⁶ Az ügyes vezetők irányításával a bizottság rendszert és tervszerűséget vitt a művelődési mozgalmakba. Nagy elevenességgel és hozzáértéssel rendezte meg előadásait. A rendes kultúrelőadások mellett két teológiai tanfolyamot is szervezett igen nagy sikerrel.²³⁷

A művelődés ügyének még intézményesebb biztosítására az egyházközség 1934-ben katolikus szabadegyetemet szervezett s vezetésére Biczó Ferenc c. igazgató, leánygimnáziumi tanárt kérte fel.²³⁸ A szabadegyetem innen-onnan tíz éve működik már. Évenként összeállított ügyes előadássorozatai az általános ismeretek majdnem minden körére kiterjednek.²³⁹

A felnőttek művelődésének előmozdítására az egyházközség tagjai részére 1935-ben 3000 kötetes ingyen könyvtárt létesített.²⁴⁰

XII. Fejezet.

A Katolikus Kör.

Kezdő évek. — Belső tevékenység. — Az otthon megépítése. — Kultúrális munka. — Gazdasági gondok. — A tanácsköztársaság. — A háború után. — Észrevételek.

Kezdő évek.

Ujváry Ferenc plébános (1881—1900) kellőleg értékelte az 1895. évi egyházipolitikai törvények megszavazása után jelentkező hangulatot. Felismerésének értékesítésében azonban az alapvető munkálatokon túl nem jutott, mert Kaposvárról távozott. A Katolikus Kör tényleges megalakulása ezért évekkel később következett be.

1904-ben a világi hívek kezdeményezésére nagy lelkesedés mellett alakult meg azzal a szent céllal, hogy a katolikus társadalmat összefogja. A megalakulás folyamán¹ egyhangúlag Németh István polgármestert² választották világi elnökké. Hivatalos helyen nem jó szemmel nézték a katolikusok megmozdulását.³ A köztisztviselő foglalkozású világi elnök mit sem tehetett. Az ügy ezért egyenlőre elaludt.

A következő év tavaszán lelkes férfiak újra felélesztették a mult évben abbahagyott mozgalmat. Három alapító 25 pártoló és 202 rendes taggal újra alakították a Katolikus Kört.⁴

Az év májusára megoldották a helyiség kérdését. Az Irányi Dániel-utcában a Vanka-féle házban kisebb lakást béreltek.⁵ A kicsi helyen csak a társadalmi érintkezést tudták nehézkesen fenntartani. Egy év után, 1906 május 1-ével az Anna-utcában Horváth Imre alelnöknek nagylelkűen felajánlott házába tették át a Kör helyiségeit.⁶ (Képmelléklet 47. sz.)

Belső tevékenység.

A helyiség kérdésének megoldása után a vezetőség figyelmét a Kör szellemi céljaira kezdte fordítani. A tagok helyes irányítására katolikus világnézetű, vagy legalább is a katolikus életfelfogást nem támadó országos lapokat rendeltek⁷ s önkéntes adományokkal megvelették a könyvtár alapjait.⁸ A katolikus társadalmi összetartozás istápolására tanmulatságot és társas összejöveleteket tartottak,⁹ a katolikus műveltség terjesztésére előadásokat rendeztek¹⁰ s a város társadalmának jelentős részét kitevő iparosok tanoncait megjutalmazták.¹¹ A Kör becsülést vívott ki magának. Mutatja a tagok számának emelkedése. Az alapító tagok száma 1906-ban 5-re, a pártoló tagoké 81-re, a rendes tagoké 270-re emelkedett.¹²

A szépen induló életet váratlanul kellemetlen széthúzás zavarta meg. A politikát kizárták a Körből. Annak hullámozása mégis elsöpörte az elnöki székből a város plébánosát.¹³ Bécsy Márton hittanárnak, az új egyházi elnöknek¹⁴ vezetése mellett az ellentétek nem szűntek meg, csak a hamú alatt parázslottak.

Az otthon megépítése.

Közben a vezetőséget kezdettől fogva állandóan foglalkoztatta a Kör állandó otthonának megépítése.¹⁵ Ezen a téren értékes eredményeket értek el. Megszerezték a várostól a szükséges telket. Rendezték a teleküggyel kapcsolatban felmerült összes vilás kérdéseket.¹⁶ Az építéshez szükséges minden előkészület meglettek. Csak az építési kölcsön felvétele s az építés megkezdése volt hátra.¹⁷ Itt megint zökkenés következett be. Percell Ákos világi elnök 1909. év elején hirtelenül lemondott.¹⁸ Lépése az alkotások eme fontos szakában valósággal csapásszerűen hatott és mindent halomra döntött. Utána Bécsy Márton egyedül vezette a Kör ügyeit. A korábbi ellentétek kiújulása őt is visszalépésre kényszerítette.¹⁹ Így történt, hogy 1909. év végéig az építésből semmi sem lett.

Egyházi és világi elnök hiányában új vezetőségről kellett gondoskodni. A tagok bizalma Somssich Béla gróf babócsai földbirtokost ültette a világi elnök székébe.²⁰ Az egyházi elnökséget nem töltötték be.

Az új elnök vezetésével az új választmány oldotta meg a Kör helyiségének kérdését²¹ s a megalakulás után hat évre, 1911 június 11-én megtartották a Kör végleges új otthonának megáldását.²²

Kulturális munka.

Az építés gondjaitól felszabadulva a vezetőség a Kör szellemi életét kezdte kifejleszteni. Első jelei csakhamar megmutatkoztak, mert még ugyanebben az 1911. esztendőben tartottak egy hangversenyt és teaestélyt. Rendeztek szüreti mulatságot s a szegénysorsú gyermekek segélyezésére másik hangversenyt. A könyvtárt 480 K értékű könyvekkel gyarapították.²³

Az 1912 év valamennyi közölt a legtermékenyebb. Van benne szellemi művelődés: nyolc előadással. Társadalmi összejövetel: négy teaestéllyel és öt kábaréval. Szórakozás: egy nyári és egy őszi mulatsággal. Szociális gondoskodás: a szegény gyermekek felruházását célzó karácsonyi vásárral.²⁴ A lelkiség elmélyítésére is gondoltak. Bangha Béla jézustársasági atyát vallásos előadások tartására Kaposvárra meghívták.²⁵ Sürgelték, hogy a Kör, mint vallásos világnézeti

alapon álló egyesület hivatalosan és testületileg vegyen részt az úrnapi és fel-támadási körmenetben. Jellemző azon idők szellemére, hogy ezt a javaslatot nem tudták végrehajtani.²⁶

Gazdasági gondok.

Mindeme szép törekvések mellett hamar jelentkeztek a gazdasági gondok, az építésre felvett kölcsön törlesztése. Már az 1912. évben sem tudtak fizetési kötelezettségüknek eleget tenni.²⁷ A következő évben a bajok csak növekedtek.

A plébános és a Kör között felmerült ellentétet időközben sikerült kiküszöbölni. Erre 1913-ban Zimmerl József plébánost újra megválasztották egyházi elnöknek.²⁸ De ez a körülmény mit sem változtatott a Kör gazdasági helyzetén.

Ebben az időtájban szellemi élet nem folyt a Körben. Mindössze karácsonyi pásztorjáték és karácsonyi vásár rendezésével iparkodtak a felebaráti szeretet gyakorlásában résztvenni és a hívek lelkiületének nemesítésére közreműködni.²⁹

A gazdasági nehézségek folyton nőttek.³⁰ Ezért 1914-ben nagy lendülettel neki indultak, hogy a nyomasztó terhektől megszabaduljanak. Különböző szakosztályok működésével akartak a Körbe szellemi életet vinni³¹ és gazdasági forrásokat nyitani. A közben kitört világháború a terveket szétlépte. A Kör vezetősége, hogy a Máv.-internátust a városban megtartsa, helyiségeit bérbe adta neki.³² Ez a körülmény gazdaságilag segített a bajon, mert 1915. év végéig a bekebelezett adósság kivételével³³ minden, függő adósságot rendeztek. Amde ezt a gazdasági előnyt a Kör élete érezte meg. A körülmények között a háborús nehézségek növekedésével a Kör pangott. A háború folyamán csak a hadbavonultak gyermekeinek segélyezésére rendezett előadásokkal és segélyek gyűjtésével adott életjelt magáról.³⁵

A Máv.-internátus távoztása után (1917) a választmány újra fel akarta támasztani a Kör életét. Elhatározta, hogy felállítja az 1911-ben elhatározott irodalmi szakosztályt.³⁶ Jól sikerült karácsonyi pásztorjáték volt az első lépés. Követte a tavaszon három előadás a szellemi síkon, társadalmi téren pedig két farsangi estély.³⁷

1918 őszén az ország életében beállott nagy változás miatt megint nem történt löbb. A Kör csatlakozott a köztársasághoz azzal a feltétellel, ha polgárainak hitét és vallásos meggyőződését érinteni nem fogja.³⁸

Az 1919. év elején a háborús leszerelési munkában úgy vett részt, hogy helyiségekben rokkantügyi hivatalt rendezett be³⁹ s szállást adott a 19. honvéd gyalogezred katonáinak⁴⁰ s egyéb társadalmi munkát is végzett. Március 15-én nagy lelkesedéssel ünnepelte az ország függetlenségét.⁴¹ A hamarosan bekövetkezett újabb helyzet, a tanácsköztársaság kikiáltása aztán egészen más irányt adott működésének.

A tanácsköztársaság.

A tanácsköztársaság kikiáltása után a Katolikus Kör volt a nemzeti eszméhez ragaszkodó elemek találkozási helye. Érthető, hogy az akkor működő vezetők állandóan figyelték.⁴² Az egyház és állam szétválasztása⁴³ után a plébánia itt kapott helyet az iskolás gyermekek hitoktatására. Innen indultak ki a katolikus szervezkedés szálai.⁴⁴ A körben tömörült férfiak a Kört katolikus célokra szocializálták.⁴⁵ További lépés nem történt, mert nem volt rá szükség.

A háború után.

Az 1919. évi események után Baranya vármegyének és Pécsnek szerb megszállása alatt a pécsi postaigazgatóság foglalta le a Kör helyiségeit.⁴⁶

1920-tól kezdve bevonul a napi politika a Kör életébe.⁴⁷ Ereky Károlynak

mindkét fellépése alkalmával a Kör hivatalosan is állást foglalt érdekében.⁴⁸ Ezzel a lépésével sok jó barátjának elhidegülését vonta magára. Többen, akik a megalakulás után állandóan résztvettek a Kör életében, mostantól kezdve elmaradtak.

A vezetőség egyébként ezekben az években gazdasági bajainak orvoslásával foglalkozott.⁴⁹ A gazdasági zavarokat több bőkezű adakozó loborozásával rendezik s a 61.000 K adósságot 1922-ben kifizetik.⁵⁰

A szellemi élet csak 1921-ben indul meg újra Műkedvelő gárdát alakítottak,⁵¹ vallásos és tudományos előadásokat rendeztek.⁵² 1922-ben pedig ifjúsági csoportot szerveznek.⁵³ Ebből fejlődött ki később a cserkész-csapat.

A Kör iránt az utóbbi években támadt társadalmi elhidegülés kiküszöbölése céljából 1923-ban a közgyűlés bizalma Tallián Andor alispánt ültette a világi elnöki székbe. Személye tényleg alkalmas volt arra, hogy a Kör iránt a bizalmat felébressze. Vezetése mellett a választmány igyekezett a Kört gazdaságilag rendbe hozni. Az épületet kívülről-belülről kitatarozták és átalakításokat végeztek rajta s a háború alatt elpusztult felszereléseket pótolták. Közben egyik-másik évben még rendeztek előadásokat. 1925 után ezek érdeklődés és szervezés hiányában végleg megszűntek. A szellemi élet terén nemsokára az egyházközség vette át a vezetőserepet.

1933-ban, majd 1935-ben választott új tisztkar – felfrissítette a társadalmi kapcsolatokat, sok új tagot hozott s a Kör életébe sok eleveniséget vitt, mert a politikai gátlások megszüntetésével biztosította szélesebb társadalmi rétegek érdeklődését. Helyes módszerek bevezetésével minden rendű és rangú és foglalkozású ember számára a társadalmi találkozás színhelyévé tette a Kört. A helyiségek szűknek bizonyultak. Ezért 1938-ban az épületet az udvar felé nagyobb teremmel kellett megoldani.

Az egyházközség megalakulása után (1928) a székház felépítéséig a Kör adott helyet az egyházközségnek. Az egyházközség székházának megnyitása után közös meggyezés alapján az egyházközség székházába vittek át minden katolikus kulturális megmozdulást. A Kör könyvtára is az egyházközségi könyvtárral egyesült. A Katolikus Kör a társadalmi érintkezés és összefogás színhelye lett.

Észrevételek.

Ha most a végén a Kör 38 éves történetét áttekinljük, meg kell állapítanunk, hogy célját nem valósította meg olyan mértékben, amint vezetői és a katolikus társadalom szerette volna.

A várt eredmény elmaradásában külső és belső akadályok játszottak közre.

A külsők közé kell számítanunk az 1911-es háborút. Lefolyásában és utóhatásaiban erősen akadályozta a Kör szellemi, lelki és társadalmi építő munkáját. A belső gátló körülmények között a politikát kell említenünk. A Kör vezetősége az alapszabályokban kimondott irányelve ellenére 1920-ban és utána még egyszer hivatalosan is beleavatkozott a politikai küzdelmekbe. A Kör határozata megbontotta a belső egységet, többek elmaradását vonta maga után és aláásta a Kör tekintélyét.

Bizonyos emberi gyengeség is kísérte a Kör 1905. évi megalakulását. Az ismert magyar belegség: a széthúzás. Nem sikerült az összhangot biztosítani a Kör kebelén belül. A széthúzás eredménye lett a vezetőségben történt többszörös, nem kívánatos változás. A belső nyugalom és megértés hiánya megakadályozta a Kör erőteljes munkáját épen azokban az években, amelyekben külsőleg és belsőleg meg kellett volna erősödnie.

A katolikus értelmiségi osztályhoz tartozók bizonyos rétege rokonszenvvel kísérte a Katolikus Kör elindulását. Az említett okok miatt a kezdeti érdeklődés lelohadt. Lassan egészen elmaradtak a Kör látogatásától. Ez a társadalmi

réteg lett volna hivatva irányítást adni, az útát mutatni, a szellemi, lelki megújítást a kör tagokban munkálni. Távolmáradása következtében kiesett a Kör céljának legértékesebb része: a katolikus kör vélemény kialakítása. A Kör vezetősége magára maradva, nem tudta egyedül megvalósítani céljait.

A felsorolt helyi jelenségekhez egy országos vonatkozású szempont is járult. A katolikus köröknek országszerle, következőleg Kaposvárott se volt zárt, meghatározott programjuk. Legtöbbször egyéni elgondolásokból, helyi törekvésekből tevődött össze tevékenységük. Átfogó tervek híján mindegyik Kör elszigetelten tette, amit tudott. A katolikus körök nem számoltak, de nem is számoltak azzal a körülménnyel, hogy hazánkban még mindig meglévő kaszt-szellem az egyes társadalmi osztályokat élesen különválasztja egymástól, úgy hogy ezeknek vallási alapon való összehozása máról-holnapra nem sikerülhetett.

A tervszerűség hiánya és az említett társadalmi okok miatt a katolikus körök sok esetben elszíntelenedtek. Ez lett a sorsa a kaposvári Katolikus Körnek is. Alig volt több csendes szórakozási lehetőség.

Az utolsó évek fiatal vezetősége megkísérelte az irányváltást. Nagy lendülettel hozzáfogott a katolikus összetartozás kimunkálásához. Mutakoztak is jelei. Az időközben mozgásba hozott egyházközségi élet azonban átvette a Kör tevékenységének jelentékeny részét. Főleg a világnézeti irányítást. Így volt ez rendjén.

Sok jóakarat, nemes szándék, a legnemesebb elgondolás nyugszik ebben a 38 évben. És ha külsőleg az eredmény nem is olyan fényes, a Katolikus Kör munkája érdemes volt. Volt a városban egy intézmény, amely a szabadelvű hit-hideg időkben a katolikus gondolatot legalább társadalmi téren akarta érvényesíteni. Ezért a 38 év küzdelme nem volt hiábavaló.

A Katolikus Körnek a jövőben is fenn kell maradnia, mert az egyházközségnek szüksége van olyan intézményre, ahol a tagok fesztelen, közvetlen érintkezésben lehetnek együtt a katolikus világnézet alapján. Jöhetnek idők, amikor a szabadabb mozgású Katolikus Kör jó szolgálatot tehet a katolikus ügynek. Az egyházközség kebelén belül az egyházközség és Katolikus Kör vezetősége az együttes, megértő munkálkodásra megtalálta a megfelelő gyakorlati alapot. Az egyházközség életének társadalmi része a Katolikus Körben zajlik le.

XIII. Fejezet.

Kaposvári születésű egyházi személyek.

1. *Egyházmegyes papok.* A veszprémi egyházmegyében. — A pécsi egyházmegyében. — Az esztergomi főegyházmegyében. — A váci egyházmegyében. — 2. *Szerzetesek.* Bencések. — Ciszterciták. — Premonstreiek. — Piaristák. — Ferencesek. — 3. *Szerzetesnők.* Irgalmas nővérek. — Szociális testvérek.

1. Egyházmegyes papok.

A veszprémi egyházmegyében.

1. Augustinus a Kaposvár. O. S. Francisci min. Ord. (A kaposvári Ágoston ferences szerzetes.) 1702-ben őreglaki plébános.¹

2. Kalló Antal. Született 1730 körül, 1756-ban vették fel a veszprémi papnevelőbe.² Pappá szentelték 1759-ben. Göllében volt plébános.³ Meghalt 1799-ben.

3. Kapronczay József. Született 1742 körül, 1764-ben lett kispappá⁴ 1766-ban szentelték áldozópappá. Szóládi plébános volt.⁵ Meghalt 1798-ban.

4. Hemeczperger János. Született 1751 szept. 8-án, 1773-ban vették fel a veszprémi szemináriumba.⁶ A felvétel alkalmával dícsérik szelid, kedves modorát. Tapsonyi plébános.⁷ Meghalt 1819-ben.

5. Rajnali Pál. Született 1778 május 26-án.⁸ Pappá szentelték 1803-ban. Látványi plébános.⁹ Meghalt 1851-ben.

6. Farkas Pál. Született 1786 febr. 6-án.¹⁰ Pappá szentelték 1811-ben Külsőváti plébános. Székesegyházi sekrestyeigazgató, majd kulasi plébános.¹¹ Később dióskáli adminisztrátor. Meghalt 1875-ben.

7. Markovics János. Született 1786 szept. 17-én.¹² Pappá szentelték 1811-ben. Pápateszéri plébános,¹³ majd veszprémi székesegyházi kanonok.¹⁴ Meghalt 1873-ban. A plébánia-templom jövője

8. Galamb György. Született 1786 okt. 22-én.¹⁵ 1810-ben szentelték pappá. Kaposvári, később badacsonytomaji plébános.¹⁶ Meghalt 1842-ben.

9. Hanzler János. Született 1792 szept. 22-én.¹⁷ Pappá szentelték 1816-ban. Iháros községnek volt plébánosa.¹⁸ Meghalt 1823-ban.

10. Koller József. Született 1810 december 2-án.¹⁹ Pappá szentelték 1834-ben. Meszlegnyői plébános.²⁰ Meghalt 1860-ban.

11. Rumi József. Született 1822 febr. 6-án.²¹ Pappá szentelték 1845-ben. Kehidai plébános.²² Meghalt 1878 okt. 7-én.

12. Szijjártó János. Született 1842 május 5-én.²³ Pappá szentelték 1867-ben. Kereseligetli plébános.²⁴ Meghalt 1907-ben.

13. Somogyi Baka Lajos. Született 1845 december 4-én.²⁵ Pappá szentelték 1870-ben. Somlószőlősi plébános.²⁶ Meghalt 1922-ben.

14. Rozgonyi (Neuherzl) György. Született 1861 március 19-én.²⁷ Pappá szentelték 1881-ben. Nagybajomi plébános.²⁸ Meghalt 1914-ben.

15. Domján Károly. Született 1864 június 5-én.²⁹ Pappá szentelték 1888-ban. Várpalotai plébános.³⁰ Meghalt 1914-ben.

16. Vörös János. Született 1864 július 22-én.³¹ Pappá szentelték 1888-ban. Meszlegnyői plébános, majd veszprémi székesegyházi kanonok.³² Meghalt 1940.

17. Horváth Mihály. Született 1871 február 3-án.³³ Pappá szentelték 1895-ben. Tabi plébános. Pápai kamarás.³⁴ Meghalt 1939-ben.

18. Jüngling Zoltán. Született 1881 október 12-én.³⁵ Pappá szentelték 1904-ben. Balatongyöröki plébános.³⁶

19. Dr. Gutheil Jenő. Született 1887 február 12-én.³⁷ Pappá szentelték 1910-ben. Theol. tanár, veszprémi székesegyházi kanonok, c. prépost.³⁸

20. Láber Miklós. Született 1888 január 7-én.³⁹ Pappá szentelték 1911-ben. Zalamerenyci plébános.⁴⁰ Ker. esperes.

21. Németh Árpád. Született 1889 február 14-én.⁴¹ Pappá szentelték 1913-ban. Balatonkenesei plébános.⁴² Püspöki tanácsos.

22. Dr. Androsits István. Született 1906 márc. 31-én.⁴³ Pappá szentelték 1929-ben. Theológiai tanár, fűzfőgyártelepi plébános,⁴⁴ honvéd lelkész.

23. Boday Kálmán. Született 1909 szeptember 8-án.⁴⁵ Pappá szentelték 1933-ban. Mezőszilasi, majd tabi plébános.⁴⁶ Püspöki tanácsos.

24. Horváth József. Született 1913 november 14-én.⁴⁷ Pappá szentelték 1937-ben. Kaposvári kórházi lelkész, nagykanizsai hitoktató.⁴⁸

25. Temesi (Tursics) József. Született 1920 február 9-én.⁴⁹ Alszerpap.⁵⁰

A pécsi egyházmegyében.

1. Szabady János. Született 1727-ben. Pappá szentelték 1751-ben. Babarc-szőlősi plébános. Meghalt 1761-ben.⁵¹

2. Szegedy Imre. Született 1737 december 23-án.⁵² Pappá szentelték 1761-ben. Széki esp.-plébános, c. kanonok. Kiváló lelkipásztor. Meghalt 1795 március 19-én.⁵³

3. Juranics László. Született 1765 május 22-én.⁵⁴ Pappá szentelték 1790-ben. A pécsi székesegyház nagyprépostja. Kiváló pap és lelkipásztor. Híres szónok. Dicsérik jótékonyágát és nagy történelmi tudását. Meghalt 1850 dec. 12-én.⁵⁵

4. Pártay János. Született 1767 május 13-án.⁵⁶ Pappá szentelték 1791-ben. Felsőmindszenti plébános. Meghalt 1820 január 9-én.⁵⁷

5. Juranics Antal. Született 1768 június 26-án.⁵⁸ Pappá szentelték 1791-ben. Hosszúhetényi plébános, pécsi székesegyházi kanonok, helytartósági lanácsos. 1825-ben győri püspök. Meghalt 1837 augusztus 26-án. Szelíd, okos, buzgó, példás életű egyházi férfiú. Templomok, iskolák, plébániák hirdetik nevét.⁵⁹

6. Takács Imre. Született 1774 december 30-án.⁶⁰ Pappá szentelték 1798-ban. Bátaszéki plébános. Meghalt 1805-ben.⁶¹

7. Ladányi Imre. Született 1780 augusztus 22-én.⁶² Pappá szentelték 1803-ban. Meghalt 1810 március 3-án mint berkei káplán.⁶³

8. Németh József. Született 1788 november 15-én.⁶⁴ Pappá szentelték 1811-ben. Kömlödi plébános. Meghalt 1870 június 1-én.⁶⁵

9. Jankó nép. János. Született 1797 szeptember 27-én.⁶⁶ Pappá szentelték 1820-ban. Kárászi esp.-plébános. Híres gyümölcskertész. Meghalt 1872 december 15-én.⁶⁷

10. Ladányi Mihály. Született 1797 szept. 27-én.⁶⁸ Pappá szentelték 1820-ban. Mislai plébános. Meghalt 1860 április 19-én.⁶⁹

11. Wagner Jakab Lajos. Született 1800 július 25-én.⁷⁰ Pappá szentelték 1823-ban. Köblényi plébános. Meghalt 1850 január 26-án.⁷¹

12. Gundy Mihály. Született 1805 október 12-én.⁷² Pappá szentelték 1829-ben. Bakonyi plébános. Irodalmilag is működött. Meghalt 1854 október 3-án.⁷³

13. Felder Vilmos. Született 1824 július 5-én.⁷⁴ Pappá szentelték 1847-ben. Püspökszentlászlói, majd vókányi plébános. Meghalt 1869 január 20-án.⁷⁵

14. Gruzling Borg. Ferenc. Született 1828 május 25-én.⁷⁶ Pappá szentelték 1851-ben. Székesegyházi karpap. Magyarszéki plébános és esperes. Kiváló hegedűművész. Glatt Ignác első zenetanítója. Meghalt 1910 január 29-én.⁷⁷

15. Szalay Alajos. Született 1845 június 5-én.⁷⁸ Pappá szentelték 1868 július 26-án.

16. Döbrössy Alajos. Született 1846 március 18-án.⁷⁹ Pappá szentelték 1869-ben. Tanítóképzői igazgató. Pécsi székesegyházi kanonok. Irodalmilag is működött. Meghalt 1923 október 4-én.⁸⁰

17. Czompó nép. János. Született 1850 január 12-én.⁸¹ Pappá szentelték 1873-ban. Meghalt 1885-ben.⁸²

Az esztergomi főegyházmegyében.

Zsámboki (Schambach) Lajos Gyula. Született 1893 május 13-án.⁸³ Pappá szentelték 1916-ban. Csillaghegyi plébános 1938 óta amerikai lelkész.⁸⁴

Gaál György. Született 1908 február 4-én.⁸⁵ Pappá szentelték 1936-ban. Dági plébános.⁸⁶

A váci egyházmegyében.

Sólyom (Komár) Sándor. Született 1909 február 6-án.⁸⁷ Pappá szentelték 1938-ban. Hitoktató Pestújhelyen.⁸⁸

2. Szerzetesek.

Bencések.

László (Hander) Boldizsár Mihály. Született 1850 január 6-án.⁸⁹ Pappá szentelték 1873-ban. Tanárkodott Győrött, Pápán, Sopronban. Volt lelkész Bársonyoson. Meghalt mint tihanyi alperjel 1933 december 31-én.

Dr. Mérei (Mácsovics) Lajos Kálmán. Született 1862 nov. 16-án.⁹⁰ Pappá szentelték 1886-ban. Tanárkodott Esztergomban, Győrött, Kőszegen, Sopronban, Komáromban. Egy évig volt lelkész Celldömölkön. A bölcsélet doktora. Címzetes igazgató. Meghalt 1938 szeptember 29-én.

Dr. Ujlaki (Uher) János. Született 1891 április 13-án.⁹¹ Pappá szentelték 1916 július 9-én. Tanárkodott Győrött, tanított a pannonhalmi főiskolán, lelkész Bakonybélben. A hittudományok doktora. 1925-ben az Egyesült Államokbeli Szent Vince főapátságba lépett át. Itt mint theol. tanár működik.

Ciszterciták.

Vajda Ödön Pál. Született 1834 január 29-én.⁹² Pappá szentelték 1858-ban. Tanár Székesfehérvárott, jószágkormányzó Előszálláson, 1891 óta zirci apátúr. Meghalt 1911 július 9-én.

Légár Hugó Gusztáv. Született 1861 augusztus 3-án.⁹³ Pappá szentelték 1886-ban. Apáti jegyző, tanár Pécsen, lelkész Nagylevelén, Előszálláson. Most nyugalomban Szentgotthárdon.

Cséplő Pál. Született 1879 június 29-én.⁹⁴ Pappá szentelték 1904-ben. Novicius tanár Zircen, gimn. tanár Egerben, Baján, Székesfehérvárott. Jelenleg nyugalomban ugyanitt.

Krasznai (Nebrek) Gál Kázmér. Született 1923 június 5-én.⁹⁵ Ujoncnövendék Zircen.

Premontreiek.

Domján Péter Zsigmond. Született 1859 január 29-én.⁹⁶ Pappá szentelték 1882 szeptember 10-én. Káplán Jánoshidán (Szolnok m.). Meghalt 1886 jún. 4.

Piaristák.

Vajda Gyula. Született 1843 május 14-én.⁹⁷ Pappá szentelték 1868 augusztus 24-én. Tanár Kecskeméten, Nyitrán, Kisszebenben, Budapesten. Igazgató Kolozsvárott, majd ugyanitt egyetemi tanár és bölcészetkari dékán. Meghalt 1886 június 4-én.

Fülöp Gyula. Született 1914 április 11-én.⁹⁸ Pappá szentelték 1940-ben. Tanár Debrecenben.

Ferencesek.

Vajda Romuald József. Született 1809 március 16-án.⁹⁹ Pappá szentelték 1831-ben.¹⁰⁰ Hitszónok, a bölcsélet tanára, rendi kormánytanácsos. Meghalt 1888 augusztus 10-én.¹⁰¹

Vajda Facundus Gáspár. Született 1829 január 3-án.¹⁰² Pappá szentelték 1853-ban.¹⁰³ Hitszónok, rendtartományi titkár, rendi kormánytanácsos. Meghalt 1893 június 14-én.¹⁰⁴

Otucsák Özséb András. Született 1911 január 10-én.¹⁰⁵ Laikus testvér. Ünnepestes fogadalmat tett 1935 június 9-én. Beosztása Budapesten.¹⁰⁶

3. Szerzetesnők.

Beöltözési sorrendben.

Irgalmas nővérek.

Kajos Ludovica. Született 1855 október 1-én.¹⁰⁷ Meghalt 1926 április 23-án. Kutas Julianna. Született 1879 július 23-án.¹⁰⁸ Működik Budapesten a Ráol-der Intézetben.

Tóth Erzsébet. Született 1902 április 20-án.¹⁰⁹ Beosztása Budapest. Központi anyaházban.

Radics Erzsébet. Született 1913 június 25-én.¹¹⁰ Működik a budapesti vasúti kórházban.

Kovács Ilona. Született 1918 április 21-én.¹¹¹ Működik a pécsi klinikán.
 Démel Teréz. Született 1919 november 2-án.¹¹² Beosztása a budapesti klinikán.
 Lábodi Mária. Született 1918 december 6-án.¹¹³ Meghalt 1939 június 27-én.
 Fenyő (Tarka) Katalin Matild. Született 1914 szeptember 12-én.¹¹⁴ Működik Csepelen.

Szociális testvérek társulata.

Kollár Erzsébet. Született 1905 május 11-én.¹¹⁵ A Napközi Otthon vezetője Dunaföldváron.

XIV. Fejezet.

A fiókegyházak.

Kaposfüred. Általános jellemzés. — A földesurak. — Az anyaegyház és Kaposfüred viszonya: a) Lelkipásztori vonalon. — b) Gazdasági vonalon. — A templom. A Bakách-féle kápolna. — A Tallián-féle templom. — Az első és második nagyobbítás. — A harmadik átalakítás. — A templom leírása. — Régi számadások. — Számadási mérlegek. — A templomatyja. — Az egyházfi. — A keresztek. — A temető. — A kaposfüredi hívek. — Vallásos élet. — Az iskola épülete. — Az iskola belső élete. — A tanítók fizetése. — A tanítók időbeli sorrendje. — *Kaposszerdahely.* Általános jellemzés. — A földesurak. — Az anyaegyház és Kaposszerdahely viszonya. — A templom. A templomépítés krónikája. — A templom leírása. — Számadási mérlegek. — A templomatyja. — A keresztek. — A temető. — A kaposszerdahelyi hívek és vallásos életük.

Kaposfüred.

Általános jellemzés.

A kaposvári plébániához tartozó egyik fiókközség Kaposfüred. Kaposvártól 6 km-re északra, a Somogyaszalóba és Magyaregresre vivő út mentén, lapos dombháton fekszik. Útmenti, hosszú település. A templom itt is a település központjában feküdt. Tőle északra terül az urasági major, délre a község.

Kaposfüred lakosainak száma a legutolsó népszámlálás szerint 1279 volt.

A népesség fejlődését az alábbi táblázatos kimutatás rajzolja meg:

Év	L é l e k s z á m
1689 előtt	12 ház ¹
1689	7 háztartás ²
1695	9 családfő, kb. 45 lélek ³
1701	7 családfő, kb. 35 lélek ⁴
1715	8 családfő, kb. 40 lélek ⁵
1720	5 családfő, kb. 25 lélek ⁶
1743	103 nyolc éven felüli ⁷
1748	171 nyolc éven felüli ⁸
1771	350 ⁹
1778	374 ¹⁰

É v	L é l e k s z á m			
	róm. kat.	ág. ev.	ref.	izr.
1782	344 ¹¹	—	—	5
1802	397 ¹²	1	—	—
1815	453 ¹³	—	—	—
1828	520 ¹⁴	—	—	—
1837	533 ¹⁵	—	—	—
1847	760 ¹⁶	—	—	7
1869	737 ¹⁷	—	—	6
1880	954	—	21	9
1890	1111	—	32	17
1900	1143	4	29	2
1910	1256	5	22	—
1920	1199	12	25	3
1930	1214	1	25	5
1940	1291	—	17	—

Kaposfüred lakossága földműveléssel, fuvarozással és állatkereskedéssel foglalkozik. Többen a szomszédos Kaposvárotti vállalnak napszámos munkát. Egyesek a helyi uradalomban helyezkednek el, vagy keresnek munkaalkalmat. Tiszta magyarok.

Kaposfüreden kéttanítós róm. kat. jellegű elemi iskola van. A harmadik tanítói állást most szervezik. A község lakosai közül 1900-ban 59 % 1910-ben 53 %, 1920-ban 70 %, 1930-ban 81 % tudott írni és olvasni.¹⁸

A földesurak.

Kaposfüred régi magyar plébániás falu. Nevével 1231-ben találkozunk már. Péter nevű plébánosa 1333–35-ben 40 parvos pápai tizedet fizet.¹⁹ 1422-ben fele részben Bykefalvi Pergen Lászlóé,²⁰ 1548-ban Szörényi Jánosé.²¹ A XVII. század elején Szentgyörgyi Jánosé. 1625-től a szentgyörgyvölgyi Bakách család a község földesura. Bakách Lukács (felesége Csoknyay Éva) a XVIII. század végén Orsolya nevű leány hátrahagyásával halt el. A vagyonon való osztzkodásból per keletkezett. Az érdekeltek 1735-ben egyezséget kötöttek. A meg egyezés értelmében Kaposfüredet Bakách Lukács Benedek nevű testvérének Teréz leánya kapja. Bakách Teréz Tallián Józsefhez megy feleségül. Így lesz Kaposfüred Tallián birtok. Tallián József után Magdolna leánya, férjezett Rosty Lászlóné öröklő.²² Rosty Lászlóné örökrészt 1777-ben eladja Esterházy Miklós hercegnek, Kaposvár földesurának. Az adás-vételből keletkezett per eredményeképpen Miklós herceg kénytelen Kaposfüred birtokának fele részéről lemondani, mert azt Rosty Lászlóné Teréz nevű leányának: Csuzy Józsefnének ítélték oda. 1807-ben Csuzy Józsefné is megegyezett Esterházy Miklós herceggel s a hercegnek Torna vármegyében lévő Hidvég, Ardó és Szádvár birtokáért cserébe adta kaposfüredi birtokrészt.²³ 1807-től kezdve a régi Bakách-féle kaposfüredi birtok a maga egészében az Esterházy család tulajdona.

Az anyaegyház és Kaposfüred viszonya.

a) Lelkipásztori vonalon.

A fiókközségek lelkipásztori ellátása a plébánia megalapítását követő első évtizedekben csak kezdetleges lehetett. Az egyedül álló plébános vasár- és ünnepnapokon Kaposvár miatt nem szállhatott ki a szentmise bemutatására. Ezért Kaposfüreden hivatalosan megállapított vasár- és ünnepnap mi szerinti miserend nem is volt. A község lakói Kaposvárra, az anyaegyházba jártak szentmisére. A faluban egyébként csak ritkán volt szentmise.²⁴ A temetést régebben rendszeresen a mester végezte. A pap csak alkalomadtán.²⁵

Hivatalos miserendről 1770-ben van először írásos adatunk. E szerint minden harmadik vasár- és ünnepnapon van Kaposfüreden hivatalosan szentmise.²⁶ Úgy látszik a kaposfürediek ezzel a megoldással nem voltak megelégedve, mert 1789-ben jobb lelkipásztori ellátásuk érdekében a szomszédos Toponár községgel együtt plébániát akartak alapítani.²⁷ Szándékukból akkor semmi sem lett, mert Toponáron nem alakult meg a plébánia.

Ez az állapot 1815-ig állott fenn. Az egyházlátogató bizottság 1815-ben Kaposfüredre új miserenddel állapított meg. Elrendelte, hogy minden második vasárnap és ünnepnapon legyen hivatalosan szentmise.²⁸ A bizottság rendelkezését nem hajtották végre. Azért 1818-ban a toponári plébánia megalakulása idején újra kéri átsatolását Toponárhoz. Eddig viselt terheiken felül hajlandók lettek volna Toponáron saját költségükön külön káplánszobát építeni, csak hogy minden vasár- és ünnepnap miséjük lehessen. Kurbély György püspök (1809–1821) paphiány miatt nem tudta kérésüket teljesíteni. De meghagyta a kapos-

vári plébánosnak, hogy minden második vásár- és ünnepnap mondjon ott szentmisét.²⁹ 1821-ben újra felemelték szavukat. Azután elhallgattak.³⁰ Hétköznapiokon ebben az időben is ritkán volt a faluban szentmise.³¹

A múlt század végén és a jelen század elején a község vezetősége mozgalmat indított a minden vasárnapi hivatalos mise bevezetésére. Akkor az egyházhatóság megint nem tudott papot adni Kaposvárra. Amikor módjában lett volna, hiányzott a hívekben a megkívánt áldozatkészség.³² Így ma is az 1815-ben megállapított miserend van érvényben.

A hivatalos misére a papot a község fogatos gazdái sor szerint fuvarozták ki. Az egyházközség megalakulása óta a fuvar költségét az egyházközség viseli.

1924-től kezdődően az iskolai évben minden héten egyszer a kaposvári plébánia egyik káplánja hitoktatást végez a községben. 1932 óta a hitoktatással kapcsolatban szentmisét is mond és gyóntat. A kaposvári plébánia lelkipásztori előzeteséből 1926 óta végzi a nagyheti szertartásokat, 1932 óta pedig a halottak-esti és szilveszter-esti ájlatosságot. Vasárnap délutánonként a litániát a kántor végzi. Adventben reggel 6 órakor könyörgést tart.

b) Gazdasági vonalon.

Kaposfüred, mint a plébánia fiókközsége a lelkipásztori gondozásért a maga részéről szintén hozzájárult a plébánia fenntartásához. A hozzájárulás mértéke nem egységes. Főleg eleinte magán viseli a különböző években dívott, folyton változó élő jogot, a szokásjogot.

1726—28 között az egész község fizetett évi 3 frt-ot és megszántotta a plébános három darab földjét.³³ 1736-ban beszolgáltának 12 mérő búzát, egy kocsi szénát és élveznek három pozsonyi mérőre való földet őszi és ugyanannyit tavaszi alá.³⁴

1748-ban kap a kaposvári plébános 16 pozsonyi mérő gabonát, 8 szekér fát, 2 kocsi szénát, egy napi őszi vetési munkát és 5 frt készpénzt.³⁵

1751-ben Lenthay István püspöki helytartó a fiókegyházakkal is egyezséget kötött. E szerint a kaposvári plébánosnak adnak a kaposfürediek 6 forint készpénzt, 16 pozsonyi mérő gabonát, 20 kocsi fát, 2 kocsi szénát és élveznek 4 pozsonyi mérő alá földet.³⁶

1776-ban a kaposfürediek új egyezségekre lépnek plébánosukkal. Az új megállapodás szerint minden pár fizet 5 garast készpénzben s egy pozsonyi mérő búzát természetben. A község megmunkál két mérőre való földet, mind a tavaszi, mind az őszi vetés alá, ad két szekér szénát és minden vonyós marhás ember tartozik egy-egy szekér fát vinni.³⁷

Lényegében ez a megállapodás maradt érvényben egészen mostanáig. A készpénzfizetést 1815-ben 15 kr-ra változtatták át. A gabonabeszolgáltatás mennyisége megmaradt a régi. Csak a gabona nemén tettek változást. Felét rozsban, felét búzában állapították meg. A fa mennyisége is a régi. Ezen kívül megmunkálták a plébániának időközben szerzett ingatlanait: a mező minden fordulójában 2 hold őszi és tavaszi szántású földjét és 3 kaszás réjtjét.³⁸

A pénz értékének alakulása szerint később a párpénzt 27 1/2 kr-ra, a fát 1856-ban 8 1/4 öltre, a földek megmunkálását az ingatlanok eladása után 60 koronára értékelték át. A gabona-beszolgáltatás maradt a régi mód szerint. Ez ma a kaposvári plébánia járandósága Kaposfüredről.³⁹

1775-ből van az első feljegyzésünk arról, hogy Kaposfüreden a plébániának ingatlana is van. Eredetét biztosan nem ismerjük. Úgy látszik a hivatalos sor-mise bevezetése alkalmával történt megegyezéskor ez volt Tallián József földesúr hozzájárulása. Nagysága 2 hold őszi és 2 hold tavaszi alá való szántó.⁴⁰

Valószínűleg 1812-ben, a templom megajándékozásával egyidőben a plébánia is kapott Esterházy Miklóstól ingatlant, mert az 1815. évi egyházlátogatás szerint a régi négy pozsonyi mérőre való szántó helyett minden fordulóban

két hold őszi és tavaszi alá való szántót találunk a plébánia birtokában a kaposfüredi határban, három kaszás réttel.⁴¹

A felsorolt földeket 1856-ban 7·27 hold szántóban és 2·30 hold rétben helyszínelték és 5 dűlőben adták ki. Az úrbéri örök egyezségben 12 hold szántóra változtatták át.⁴² 1905-ig maradtak meg ezek az ingatlanok. Ekkor Zimmert József plébános az egyházhatóság engedélyével több kaposfüredi gazdának eladta.⁴³ A vételár a világháború alatt elveszett.

A templom.

A Bakáchi-féle kápolna.

A kaposfüredi középkori plébánia és a plébánia-templom a török hódoltság alatt úgy elpusztult, hogy emléke sem él a község híveiben. A XVIII. század elején a faluban a Mindenszentek tiszteletére emelt hét lépés széles, tizennégy lépés hosszú, faszindellyel fedett igen egyszerű kápolnát találunk. Eredetéről írásbeli feljegyzés nem maradt fenn. Bakách Lukácsné született Csoknyay Éva földesúr 1733-ban kijavíttatta és a pusztulástól megmentette.⁴⁴ Belülről orgonakórus nem volt. Padja is csak a földesúrnak volt. A kápolna oltárán az ismert Kálvária szoboresoport állott. Az Üdvözítő két lator között a kereszten. Keresztje tövében a boldogságos Szűz Mária, Mária Magdolna, Szent János, valamint Szent Péter és Pál apostolok izlésesen festett szobra. Az oltár két szárnyán egy-egy angyal, kezében gyertyatartóval. Volt az oltáron még két egyszerű fagyertyatartó és kis feszület.⁴⁵

A kápolna két harangja torony hiányában a kápolna előtt két haranglábon csüngött.⁴⁶ A kápolnának semmi vagyona nem volt. Egyedüli jövedelme a hívek alamizsnája.⁴⁷

A Tallián-féle templom.

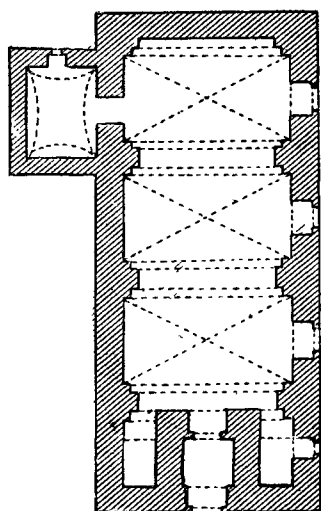
A Bakách-kápolna 1756-ig állott fenn. Ebben az évben Tallián József, Kaposfüred új földesura, a dűledező kápolna helyett téglából egészen új templomot építtetett sekrestyével, toronnyal, szentély nélkül.⁴⁸ A torony külső fala egy vonalba esett a templom homlokzatával. Belső fele beleesett a kórusba. A kórus ennek következtében olyan volt, mint két kis oratorium.⁴⁹ A templom főoltára az épület keleti zárófala előtt állott.⁵⁰ Volt a templomban két mellékoltár is, egyik a fájdalmas, a másik a szeplőtelenül fogantatott Szent Szűz tiszteletére.

Az építés idején a kaposfürediek új felszentelési címet is választottak és a templomot Szent László magyar király tiszteletére áldatták meg.⁵¹ Ez a templom a mai kaposfüredi templom magva. Lényegében a későbbi változtatások folyamán is megmaradt.

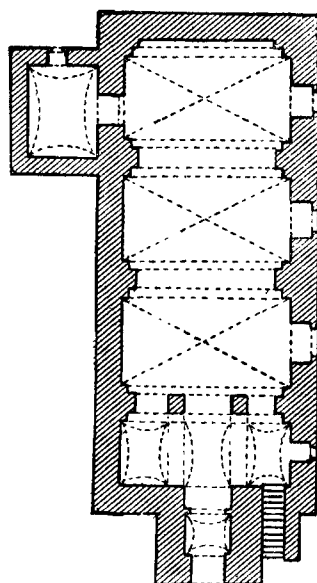
A templom felszentelési címe 1837-ig maradt meg. Ekkor a templom nagyobb fokú tatározása alkalmával a hívek az őrzőangyalokkal cserélték fel.⁵² Elhatározásukat a püspökhöz írt leterjesztésükben nem indokolják meg, de a legnagyobb valószínűség szerint az 1836. évi kolerajárvány érlelte meg bennük és ezért helyezkedtek templomukkal együtt az őrzőangyalok oltalma alá. A község 533 lakója közül 46 halt meg ebben az évben.⁵³ Következtésünkre tehát meg van a megfelelő lelki alap.

Az első és második nagybőbítés.

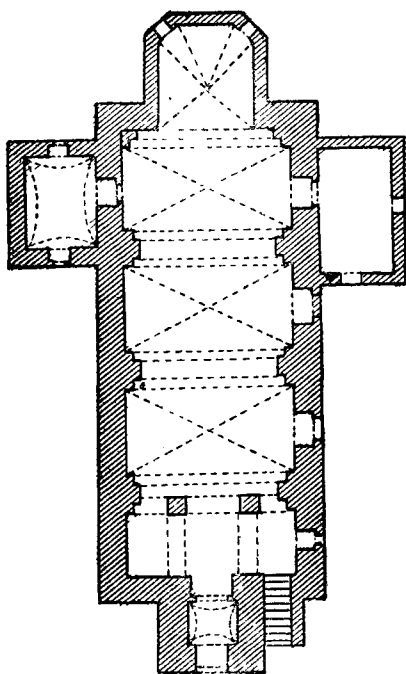
A Tallián-féle templomot az építés idején mutatkozó szükséglethez méretezték. Kaposfüred azóta erősen megnövekedett. Így a templom természetesen kicsi lett. A szükségesen a kaposfürediek 1881-ben a templom megnagyobbításával segítettek. A régi tornyot lebontották s helyette a templom homlokzata elé nyugat felé újat építettek. A templomban meg a régi kórus helyett ugyancsak újat emeltek. A költségeket a templompénztár 1750 forint tőkéjéből fizették ki.⁵⁴

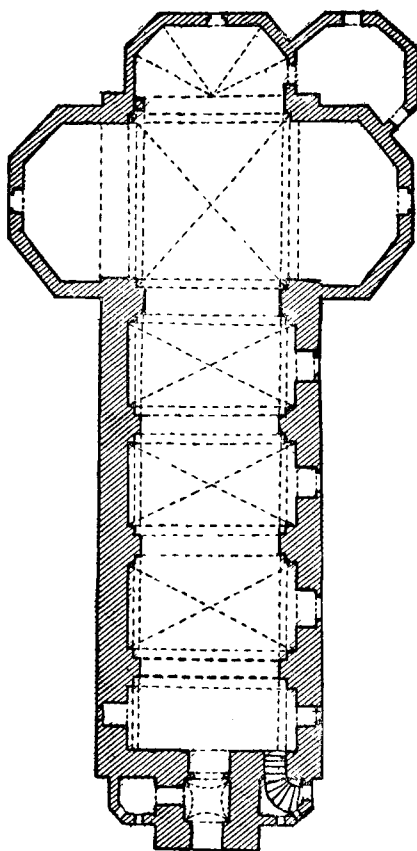
A Tallián-féle templom alaprajza.
Hossza 22·49 m., szélessége 7 m.

Az 1881. évi átalakítás alaprajza.

Az 1887. évi nagybővítés alaprajza.

Az 1932. évi átalakítás. Hossza 39·62 m.,
szélessége 7 m., legnagyobb szélessége 13 m.

Az átalakítás nem hozta meg a várt eredményt. A templom továbbra is kicsi maradt. Az építkezésnél rosszul is jártak el. Nem gondoskodtak a templom szellőztetéséről. Az lett a következménye, hogy az oltárképek elrothadtak, a szöszek leszakadt és az oltár hasznavehetetlenné vált. Ujváry Ferenc plébános a hívek bevonásával 1886 és 1887-ben a templomot átalakíttatja. Megbízásából Deckert Ferenc kaposvári építész szentélyt épít a templom keleti zárófalához. A sekrestyével szemben a templom déli falához pedig új oratoriumot illeszt és a toronyra új sisakot tesz. Ugyanekkor Ujváry a templom egész felszerelését is megújíttatta. Tallián Lázár volt kaposvári plébános adományából az őrzőangyalok régi, festett oltárképe helyett a szentély zárófalába az őrzőangyal festett ablakát helyezi el. Az egész átalakítás 2.300 forintba került. A költségek fedezéséhez az Esterházy hitbizomány és a hívek 500–500, Tallián Lázár kaposvári volt plébános 300 forinttal járultak. A templom pénztárából 300 frt jutott. A többi pénzt a hívek a kaposfüredi uradalomban végzett részes-aratás eredményének a templom céljára való felajánlásával (eklézsia-aratás) biztosították.⁵⁵

A harmadik átalakítás.

Negyven év leforgása alatt Kaposfüred lakosságának megnövekedése folytán a templom újra kicsinek bizonyult Túlszűkösödése miatt nem egyszer kellemetlenségek adódtak. A tennivaló magától kínálkozott. Vagy új templom, vagy a régi megnagyobbítása. A gazdasági megfontolások az utóbbit ajánlották. A terv megvalósítását a hívek megértő lelkesedése és áldozatos közreműködése tette lehetővé. Megadták az összes kézi- és szekeres napszámot. Két éven át az uradalomban a templom javára eklézsia-aratást végeztek. Ezenkívül a gazdák és gazdaasszonyok külön is ádtak gazdálkodásuk jövedelméből. A Mezőgazdasági Ipar R. T. fuvarokkal segített. Az egyházközség 1931 március 25-én 1200 P-t szavazott meg. Felhasználták a templompénztár 5000 pengőit kitevő vagyonát is. Egyesek pénzbeli adományokkal járultak az építéshez.

A régi szentély, a sekrestye, az oratorium és a kórus eltávolítása után 1932-ben két új kereszthajót, új sekrestyét és kórust építettek. A kóruson, a kórus alatt, a hajóban új ablakokat nyitottak. 1933-ban új köntösbe öltöztették a templom külsejét is. Az egész templomot nemcsak vakolattal vonták be, hanem szertárt és új kórusfeljárót is helyeztek el a torony északi és déli oldalára. (Képmelléklet 20. sz.)

Az építési tervek Kappéter István kaposvári építész és mérnök készítette. A kőműves munkát Borka József kaposvári kőműves pallér vezette a kaposfüredi kőművesek közreműködésével. Az egész átalakítás készpénz költsége 11.105 pengő.⁵⁶

A templom ma a lelkipásztori igényeket a rendes körülmények között kielégíti.

A templom leírása.

A kaposfüredi templom a község és a majör között elterülő régi temető északi szélén fekszik. Elhelyezése keletelt. Alakja latin kereszt. Egész külső képe minden egyszerűsége mellett kedves falusi templom benyomását teszi. Jellegzetes építési stílusa mincs.

A templom nyugati bejáratának közepén fekszik a négyszögű torony. A félkörívű kapu fölött szintén köríves záródású ablak, majd a tornyon egy kerek ablaknyílás és ismét egy félköríves hosszanti ablak következik. A homlokzatot és a tornyot sima lizenák tagolják. Az egyhajós templomot dongaboltozat fedí. A szentély és a kereszthajó apszisa alig észrevehető szögben meglörve tér el a félkörívtől. A főoltár fölött látható ablak az őrangyal mutatja.⁵⁷ Technikája a festett üveg. A főoltár új, egyszerű sima vonalú fehér márvány asztaloltár, oltárszekrénnnyel.⁵⁸ A szószék is új. Nyolcszögű vörös műkö oszlopon, nyolcszögű és

fehér márványlapokkal borított mellvéddel. A felső hangvető lap vörös műkö⁵⁹ A kereszthajóban balra ugyancsak simavonalú mellékoltárt látunk.⁶⁰ Rajta a Pieta két térdeplő angyal között. A szobrok gipszöntvények, minden jelentőség nélkül. A gyóntatószék,⁶¹ a padok,⁶² az orgona⁶³ újak. Egyszerűek. Román jellegűek. Az áldoztatórács ugyancsak új. Izléses, változatos, élénk vonalvezetéssel.⁶⁴ (Képmelléklet 51. sz.)

Belső felszerelése közül az úrmutató román stílusú. A misézőkehely régibb keletű. Korát nem ismerjük. A. Girgl készítette. Ötvösjegyén városkapú van bástyákkal. A ruhaneműek mind újabb keletűek, művészi érték nélkül.

A templom falán két felírás látható. Mindkettő a templom építésével, illetve az átalakítással kapcsolatos. A régebbi tábla felirata a következő. »Sp. D. Josephus Tallián de Vizek hanc Ecclesiam Deo uni et Trino Deiparaeque Virgini sub patrocinio divi Ladislai Regis ex fundamento erexit.« A másodikat az egyházközség képviselőtestülete állította 1932-ben az alábbi szöveggel: »Oscink buzgósa rakla le a templom alapját, a megsokasodott hitű utódok odaadó munkája, dr. Hoss József apátplébános áldozatkészsége és apostoli fáradozása pedig az Úrnak 1932. évében újra építette

A templomnak három harangja van⁶⁵ A nagyobbik 251 és ½ kg. Hangja C. Folírása. Emlékezzél meg rólunk magyarok Nagyasszonya Készült a kaposfüredi hívek áldozatkészségéből 1923 « A második súlya 146 és ½ kg Hangja: Es. Folírása: »Páduai Szent Antal konyorogj érettünk. Készült a kaposfüredi hívek áldozatkészségéből. 1923.« A harmadik 65 kg-os. Hangja: G Felírata. »Ontótték Ruprecht Testvérek Pécsen 1893.« Az első kettőt a budapesti Szlezák László cég ontótté.

A templom vagyoni helyzete hosszú ideig majdnem nyomorúságos volt Bevételeit csak a perselypénz tette. A csekély bevételből igen szerényen tudták a templomot felszereléssel ellátni. Innen az a szomorú kép, amit a mellékelt leltárak mutatnak. 1812-ben a helyzet megváltozott. Az úrbéri viszonyok rendezésével kapcsolatban Esterházy Miklós herceg (1794—1833) majdnem fél telket (16 644 négyszögöl földet) adományozott⁶⁶ a templomnak. Ettől kezdve megvolt a lehetősége, hogy a templom felszerelését kiegészítsék A templom nagybírási alkalmával mindig szerepel, mint támogató a templompénztár is A földeket eleinte a kaposfüredi hívek munkálták meg A termést is betakarították Felét a jövő év vetőmagjaként visszatartották, a többit eladták⁶⁷ A gazdálkodás eme alakjának később helyet adott a mai gyakorlat: a földek bérbeadása A templom évi bevételeinek kisebb részét a perselypénz adja.

A templom régi számadásaiból kettőt ismerünk. Itt bemutatljuk a korábbi, az 1813—14. katonai évről⁶⁸

Régi számadások.

A kaposfüredi templom jövedelme.

Tavalyi maradék	21 fr. 51	kr.
Az uradalomtól interes	5 » 09	»
Vörös György interest fizetett	4 » 36 ½	»
Ifj. Vörös János interest fizetett	— » 54	»
Csengőpénz	7 » 37 ½	»
Eladatott 20 köböl rozs	140 » —	»
Kordé Juli interest fizetett	2 » 48 ½	»
Vági Ferenc interest fizetett	— » 50 ½	»
Eladatott szalma	4 » —	»
öreg Vörös Ferenc fizetelt még pótlólag interest . .	1 » 08	»
Somogyi Ádám ur 100 fr-tól interest.	6 » —	»
Prevalek Ferenc 50 fr-ról interest	3 » —	»

Összvésséggel: 197 fr. 56 kr.-t tesz.

A kaposfüredi templom költségei az 1813—14. évben.

5. Január. A boltba a miseruhához szükséges vászonyért	
fizettetett	1 fr. 39 kr.
Szabónak a miseruha varrásért	2 » — »
Harangkötélre és mosásra adott a templom atya	7 » — »
Ugyan a templom atyánál maradott gabona	
ára erga 6 per Cent	140 » — »
Ugyamannál kiadatott készpénz interesre	
6 per Cent	37 » 30 »

Összvésséggel: 150 fr. 39 kr.

A jövő 1814—15. esztendőre szolgálendő maradék

tehát lészen 47 fr. 17 kr.

A kaposfüredi templom meglévő számadási mérlegeinek alakulása a következő képet mutatja:⁶⁹

Számadási mérlegek.

Év	Bevétel	Kiadás
	Fr.	Fr.
1891	222·55	217·29
1894	193·—	92·68
	K	K
1898	216·49	202·34
1900	536·74	489·48
1905	545·90	294·73
1910	1.030·52	479·50
1915	1.886·36	716·42
1920	4.336·90	3.878·92
1925	18,077·942·—	4,282·102·—
	P	P
1930	1.738·63	390·68
1934	788·23	565·46
1940	442·70	254·51

A templomatya.

Kaposfüreden a templomatya kötelessége ugyanaaz volt, mint Kaposvárrott. Ezenkívül a községi bíró, vagy előljáró, vagy tanító közreműködése mellett ő szedte össze a plébános gabonailletményét és a párpénzt. Ameddig a kaposfürediek tényleg művelték a plébániának a kaposfüredi határban lévő földjeit, a templomatya rendelte ki a községi bíróval együtt a gazdákat a munkára és ő osztotta be a művelés menetét.⁷⁰

A következő templomatyák neve maradt fenn. Nagy István 1748 körül,⁷¹ Vörös György 1813 körül,⁷² Dávid Mihály 1857 körül,⁷³ Bor József 1888—1895,⁷⁴ Varga János 1895—1903,⁷⁵ Vörös György mérei 1903—21,⁷⁶ Szabó Mihály 1921—1927, Vörös Mihály 1927—32, Juhász József 1932—.

Az egyházfi.

A kaposfüredi egyházfi a templom körül végzett kötelességén kívül segédkezett a plébános párgabonája beszédésénél. Fizetése nem volt, de mentesült a maga személyére a megyei személyes és pénzbeli szolgáltatások alól. Ezen

kívül mentes volt a maga személyén kívül családjára is a községi szolgáltatásoktól.⁷⁷ Ma a templompénztárból kap valamelyes fizetést. 1815 körül Bor István volt az egyházfi.⁷⁸ Kívüle még Bor Lászlóra és Bor Józsefre emlékeznek a kaposfürediek, mint egyházfiakra.⁷⁹ Szabó Mihály templomatyasága mellett elvégezte az egyházfi munkáját is. 1927–32-ig Miklós János, 1939 óta Koletár István az egyházfi. A közbeeső időben Juhász József templomatyja és családja önként magára vállalta az egyházfi munkáját.

Keresztek.

A községben az első kereszt a templom előtt állott.⁸⁰ Felállításának idejét nem tudjuk. Írásos feljegyzés 1812-ben beszél először keresztekről. A falu népe ebben az esztendőben a toponári-út elején, Böröcz Mihály kanász pedig a temetőben emel fakeresztet.⁸¹ Hét évvel később Böröcz Mihály ugyanezt teszi a község északi határán.⁸² A kaposfürediek a toponári-úton lévő keresztet 1841-ben új fakereszttel cserélik ki, a templom előtt pedig kőkeresztet állítanak.⁸³ Elpusztulván, helyette Vörös Péter kaposfüredi lakos 1905-ben új kőkeresztet csináltatott.⁸⁴

A második Böröcz Mihály-féle kereszt elpusztult. A toponári-úton lévő kereszt helyett pedig Fóni János és István 1878-ban kőkeresztet emeltek.⁸⁵

Ez időszerint kőkeresztet találunk még a Kaposvárról Kaposfüredre vezető út mentén és a község közepén. Amazt Kulcsár Istvánné szül. Kelemen Julia emeltette 1900-ban, emez Vörös István és Miklós Rozália áldozatkészségéből készült 1921-ben.⁸⁶

A temetőben lévő keresztet 1916-ban Vörös László és felesége állíttatta.⁸⁷

A szőlőhegyen is van kőkereszt, múltját nem ismerjük.

A kaposfürediek vallásos lelkiületének vetületét látjuk házaikon is. Varga Ferenc házában (106. sz.) a Szent Család szobra látható. Kelemen Ferenc (12. sz.), Szalay József (142. sz.), Biczó Sándor (151. sz.) házában nagy szív alak, Gergely Mihályén (187. sz.) templomtorony, Márton József (189. sz.) házában homlokfalán a szent kereszt jele látható.

A temető.

Az első temető a templom körül terült el.⁸⁸ Innen érthető, hogy miért van a templomnak olyan nagy tere, s miért helyezték a templomot a tér szélére. Valószínűleg a kaposvári temetővel egy időben helyezték ki itt is a határba. 1815-ben már biztosan a községen kívül van.⁸⁹ A hívek hagyománya szerint a mai temető volt mindig a községbeliek temetkezési helye. Betelvéen 1819-ben,⁹⁰ 1883-ban⁹¹ és 1915-ben nagyobbították a földesúrtól kapott területtel. A temető és a sírok gondozása az utóbbi évek alatt szép fejlődésnek indult. Eredményeként a temető régi, elhagyott, falusi képe megváltozott s valóban a kegyelet helye lett.

A kaposfüredi hívek.

Kaposfüred községnek nagyobbik fele a török hódoltságból megmaradt Tóth, Kelemen, Vörös, Bátor, a XVIII. századbeli Ambrus, Nagy, Biró és Bor, továbbá a XIX. század elejéről való Egerszegi, Koletár és Miklós nevű családok leszármazottja.⁹² Kisebbség fele ismeretlen helyről ide költözött néprteg. Az idegenből származók egyik része a községben itt maradt volt uradalmi cselédekből került ki. Mind az őslakók, mind a későbbi telepések magyarok. A község eszerint nemcsak ma, hanem mindenkor tiszta magyar volt. Az 1836. évi kolera és az 1892. évi torokgyík több áldozatot szedett közülük, de a falu jellegén mit sem változtatott.

A község vallásilag is mindig egységes, azaz katolikus volt. A csekély számú nem katolikus nem az őslakókból való, hanem a bevándoroltak soraiból.

Az őslakosság — értjük alatta a földműves elemet — zárt egységben élt. A betelepült iparosokkal, vagy zsellérekkel az utóbbi időkig nem keveredett össze. Faji jellegét tehát megőrizte.

A lakosság magyar jellegéből folyik, hogy erényeik és fogvatkozásaik ugyanazok, amelyek a magyar fajt jellemzik. Ezen kívül rájuk nyomta bélyegét gazdasági helyzetük és a város közelsége is.

Az említett néhány család idővel elszaporodott. A körülöttük fekvő nagybirtok miatt terjeszkedni nem tudott. Kénytelenek voltak a földművelésen kívül más életlehetőségeket keresni. Így adták magukat fuvarozásra, ezért mentek a szomszédos Kaposvárra dolgozni, vagy lóval kereskedni. Mindkét körülmény befolyással volt rájuk. A fuvaros-élet, a városi munka sokszor távol tartotta őket otthonuktól. Kicsi mezőgazdaságuk elhanyagolására vezetett s kifejlesztett bennük a fuvarozással járó, a városiak nem színe-javával való érintkezésből származó fogvatkozásokat. Ebből magyarázható meg, hogy a kaposfüredi magyar nagyon szereti az áldomást. Nehéz életgondjuk teszi érlhetővé ingerlékenységüket. Régen a somogyi bicska is eredményesen forgott kezükben. De erről már leszoktak. A két évszázados együttélésből az egész falu rokonságha került egymással, ezért erős bennük az összetartozás érzése. A mult háború után végrehajtott birtokpolitikai intézkedések révén 400 hold szántóhoz jutottak. Azóta szakszerűbben művelik földjeiket. A fuvarozás és lóval való kereskedés azért megmaradt mellékes foglalkozásuknak. A kaposfüredi különben szorgalmas, törekvő nép. Nagyon szereti faluját. Nem is szívesen megy idegenbe vőnek, vagy feleségnek. Embertársaikkal való érintkezésben barátságosak, közvetlenek. A nők szeretnek cifrázkodni. Gyermeküket csak az utolsó évlizedekben kezdik középiskolában is taníttatni. Értelmiségi pályán a falu egy szülöttje van: Vörös Gyula badacsonytomaji káplán. Született 1913 január 29. Pappá 1939 június 18-án szentelték.

Vallásos élet.

Az egykorú feljegyzések a kaposfürediek vallásos életéről kedvezően nyilatkoznak. Vasár- és ünnepnapokon a lehetőség határain belül szorgalmasan eljártak Kaposvárra a szentmisére. Szentbeszédet is rendesen szoktak hallgatni. Húsvéti szentgyónásukat és áldozásukat is buzgón elvégezték. Istent kereső lelkiületükről tanuskodik az a fent említett körülmény, hogy 100 esztendőn belül két ízben is akartak káplánállomást létesíteni. Az 1923. évi missió alkalmával egy-két férfi kivételével az egész község megbékélt Istennel. Családi életük tiszta.

A XVIII. századbéli írások panaszkodnak, mert akadt köztük néhány nyilvános istenkáromló is, akiket a világi hatóság hanyagul büntetett meg. Voltak a faluban szülők iránt engedetlen, rakoncátlan gyermekek is.^{92*} Istennek hála, ezeknek nyoma veszett.

A kaposfürediek vallásos kötelességük teljesítésében ma is szorgalmasok. Kedvelt rendkívüli ájtatosságuk a Mária neve-napi búcsújárás Andocsra. A búcsújárást Mária neve napját követő vasárnapon tartják. Már pénteken elindulnak hazulról s csak vasárnap este érnek haza. Ilyenkor az egész község fogadja őket.

A betegek szentségekkel ellátásában buzgók. Tizenhat esztendőn keresztül (1821 - 39) egyetlen beleg sem távozott az élethől Istennel való kiengesztelődés nélkül. A belegek lelki gondozása körül a túloldali táblázat mutatja a fejlődést. Csak azokat az éveket vettük fel, amelyekben akadtak szentségek nélkül elhaltak.

Év	Meghalt összes gyónóköteles	Szentségek nélkül	Öngyilkos	Év	Meghalt összes gyónóköteles	Szentségek nélkül	Ön- gyilkos
1853	16	1	—	1886	9	2	—
1854	11	1	—	1887	10	2	—
1861	17	2	—	1894	10	2	—
1862	13	1	—	1895	12	4	—
1867	10	1	—	1896	18	2	—
1871	8	2	—	1897	10	1	—
1872	22	2	—	1900	13	1	1
1873	11	1	—	1902	13	2	1
1875	10	2	—	1903	—	—	1
1876	4	1	—	1905	19	3	—
1877	9	1	—	1907	16	1	—
1878	15	3	—	1909	32	1	—
1879	17	2	—	1910	25	2	—
1880	9	2	—	1912	11	1	—
1881	15	4	—	1914	10	1	—
1882	8	1	—	1918	26	3	—
1883	17	5	—	1923	8	2	—
1884	8	1	—	1940	21	3	—
1885	15	3	—				

A szentáldozások száma így fest:

1928	1457	1932	1556	1936	2123	1940	1195
1929	1150	1933	1680	1937	2260	1941	2270
1930	1935	1934	1475	1938	2370	1942	2245
1931	1350	1935	1851	1939	2140		

A római katolikus iskola.

Az iskola épülete.

Kaposfüred a XVIII. század elején egészen kicsi falu volt, mégis azt kell mondanunk, hamar gondoskodott gyermekeinek műveléséről, mert 1720-ban megépítette az iskolaházat.^{92**} Az iskola, mint általában a község házainak legnagyobb része, sárral tapasztott sövényből készült. Volt-e külön tanterme, vagy a tanító szobája volt-e egyúttal az iskolaszoba is, nem tudjuk. A feljegyzések az utóbbira engednek következtetni.⁹³ Ez az épület javítgatásokkal majdnem száz évig állt fenn. Elpusztulván, a kaposfürediek 1811-ben magyar módra készült, azaz tömés-földből rakott nádfödeles iskolát építettek helyette. A megépítéshez a nádfedőn kívül az összes építési anyagot a kaposfüredi Esterházy-uradalom adta.⁹⁴ Az iskolaház külön tanteremmel és külön tanítói lakással ellátott⁹⁵ olyan nyílt tornácos, egyszerű épület volt, mint a többi községbeli ház. Tűzfala az utcára nézett. Belső méretei kicsinyek.

Az épület 78 évig állt. Előregedvén, a községnek 1879–80-ban új iskolát kellett helyette építeni.⁹⁶ Az épület utca felé eső részében volt a mesternek három szobából, konyhából álló lakása. Az udvar felé eső részében volt az iskola. Elég tágas, világos terem, mennyezete gerendás. Ma vasoszlop lámaszlja alá. (Képmelléklet 50. sz.)

A gyermekek számának megszaporodása miatt nem volt elég az »öreg« iskola, szükségessé vált második tanterem építése. A kaposfürediek és az Esterházy

hercegi hitbizomány 1896-ban közösen építették meg a második tantermet a régi iskolával szemben, a megyei út keleti oldalán, közvetlenül a templom telkének déli mesgyéjén. Területét is a templom telkéből hasították ki. Az új iskola az öreggel ellentétben homlokzatával az utca hosszában fekszik. Az iskolaszék 2500 K kölcsönt vett fel s az uradalommal együtt 15 évi törlesztéssel fizették ki az építés költségeit.⁹⁷ Ez az épület az új, vagy kis iskola nevet kapta a hívek nyelvén. Tanterme új szabású, egészséges, világos. Volt mellette előszobás, nőtlen ember számára készült tanítói lakás. Az egyházközség azért, hogy a saját gazdasági terhein könnyítsen és hogy az osztálytanító számára a családalapítást lehetővé tegye, 1935-ben a kis iskolát észak felé 4871-67 P költséggel meghosszabbította.⁹⁸ Itt helyezte el az osztálytanítónak két szobából, konyhából, kamrából és eselédyszobából álló lakását. Az építési költségek egyházközségi adókból, a hívek kézi és szekeres napszámából, a Mezőgazdasági Ipar R. T. bérlet fuvarbeli támogatásából és 3000 P államsegélyből tevődtek össze. (Képmell. 52. sz.)

Az iskola belső élete.

Az iskola tíz év leszámításával mindvégig katolikus jellegű volt. A szabadelvű idők hatása alatt 1870-ben kimondatták a faluval az iskola községecsítését. De 1880-ban újra visszaállították hitvallásos jellegét.⁹⁹

A Ratio educationis előtt a tanítás anyaga vajmi kevés. A katekizmuson kívül nem terjedt túl az olvasáson és valamelyes íráson.¹⁰⁰ A múlt században a bibliát, szertartástant és a számtan négy alapszétét tanították még az íráson és olvasáson kívül.¹⁰¹ A hatvanas években az ének járult még ehhez.

Nem lévén általános iskolába járási kötelezettség, a szülők belátására bízták a gyermekek iskoláztatását. Ezek bizony nem nagyon iparkodtak gyermekeiket taníttatni. 1772-ben a nyári félévben mindössze két tanuló járt iskolába.¹⁰² A gyér iskoláztatás oka a lakosság szegénysége. Minden iskolába járó gyermek után a szülő 1 forint tandíjjal fizetett s télen a tanterem fűtésére a gyermek naponként egy darab fát vitt magával.¹⁰³ Akinek a szülője ezt nem tette, egy kocsi fát tartozott az iskolának szállítani.¹⁰⁴ A plébános részéről már 1772-ben elhangzott a kívánság a szülők tehermentesítésére olyan irányban, hogy vagy a földesúr, vagy a község adna valami összegszerű fizetést a tanítónak.¹⁰⁵

Tankötelezettség hiányában a gyermekeket az első félév elején úgy kellett összeszedni. November közepe előtt nem lehetett a tanítást megkezdeni. Ha ez egyszer sikerült, utána meglehetősen szorgalommal jártak a gyermekek iskolába. A tavaszi munkák megkezdése után azonban alig egy-két gyermek lépte át az iskola küszöbét. A nyári hónapokban mindenki kimaradt. A szülők mezei munkára, állatok őrzésére, vagy házi munkákra használták fel őket.¹⁰⁶ A visszasság megszüntetésére irányuló minden sürgetés eredménytelen maradt.

A gyermekek a tanulásban készséget mutattak, ámbar sok gyermeknél a ruhállanság és a tankönyv hiánya erősen befolyásolták a tanítás eredményét.¹⁰⁷ Az iskolai év még 1880-ban is csak novembertől májusig tartott. Ismétlődő iskola nem volt a községben.¹⁰⁸

A múlt század elején az iskola felszerelése gyenge lábon állott. Padjai nem voltak. E század elején az egyik tanteremnek még nem volt deszka padlózata.¹⁰⁹ Felszerelését 1905-ben Vörös József kaposfüredi lakos 200 koronás alapítványából jelentékenyen kibővítették.¹¹⁰ Kár, hogy a múlt háború után elkallódott. 1910-ben mindkét tanteremben 2322 P összegben új padokat állítottak be.¹¹¹

Az iskola színvonala általában gyengén közepes volt.¹¹² A tanítót jegyzői tiszte minden esetre sokszor elvonta az iskolától a tanítás rovására.¹¹³ A múlt század végén a színvonal kissé még süllyedt. Azóta az újabb tanítási módszerek bevezetésével a követelményeknek megfelelő, sőt jó.

A tanítók fizetése.

A legkorábbi javadalmi összeírás 1718-ból való. Ekkor a kántortanító kap minden pár után 7 kr lélekpénzt, egy negyed pozsonyi mérő gabonát. Minden fogalos gazda szállít egy kocsi fát, végez egy napi őszi vetőmunkát. A kertben levő kukoricaföldjét is a hívek szántják. Megmunkálják kicsi kenderföldjét. Van a községtől egy kocsi szénája, minden tanuló után 1 frt készpénz járandósága. Van temetési stólája (az összeget nem jelzi), éjjeli zsolozsmázásért jár neki 11 kr. felhő ellen való harangozásért egy kéve őszi gabona. A gazdálkodáshoz szükséges épületei is vannak, úgymint félszer és istálló.¹¹⁴ Tekintettel a község gyér lakosságára (21 család), gyenge volt a tanító javadalmazása. Az 1771. és 1772. évi összeírás, az 1778. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv ismétli az 1718. évi adatokat.¹¹⁵

A későbbi javadalmi állapotokat 1815-ből ismerjük. Tételei nagyjában azonosak az előbb ismertetett két összeírásával. A községtől most már két hold földje és egy hold rétje van. Ezt a hívek munkálják meg. Újítás még, hogy a felhő ellen való harangozásért minden gazda nemcsak őszi, hanem tavaszi termésből is ad egy-egy kévét. Énekes mise után 15, gvázmise után 20 kr a liszteletdíja. Minden iskolába járó gyermek után fizet a szülő évi 1 frt-ot és hoz még egy kocsi fát az uradalmi erdőből. Ebben az időben jegyzői teendőiért az uradalom külön fizette.¹¹⁶

1833-ban Androsits György mesterrel kötött szerződés megismétli a korábbi megállapodásokat. Jegyzői tisztségéért 8 frt-ot, 8 pozsonyi mérő gabonát, 10 frt értékű faggyut kap s rétlének minden munkáját elvégzik.¹¹⁷

1859-ben, azaz az úrbéri örök egyezség megkötése idején Esterházy Miklós herceg megjavította a tanítói javadalmat. Azóta a következőkből áll: van 8 és $\frac{1}{4}$ magyar hold szántója, 4 hold és 1000 négyszögöl kertje, 5 hold legelője a közöshen és 8 és $\frac{3}{4}$ öl hasábfája.¹¹⁸ Ezenkívül a régi párgabona és párpénz, s a stólailleték.

A tanítók időbeli sorrendje.

A kaposfüredi tanítók ebbeli hivatásuk mellett kántorok, harangozók és egyúttal a község jegyzői is voltak. A község lakói választották őket a plébános és földesúr hozzájárulásával.

1896-ig egy tanítós volt az iskola. A község megnövekedésével az egy tantermes iskola annyira népes volt, hogy egy tanító eredménnyel már nem taníthatott. Ezért ebben az évben az iskolaszék megszervezte az osztálytanító állását.¹¹⁹ A törvényben biztosított tanítói fizetés 80 %-át magára vállalta. A többit az állam segítsége pótolja ki. A kaposfüredi kántortanítók és osztálytanítók töredékes névsora így következik:

1. Váczy József 1748—1765 közt.¹²⁰ Hivatala magaslatán álló, jó erkölcsű férfiú.

2. Deáki Miklós 1766—73.¹²¹

3. Borics Péter 1774.¹²²

4. Posta György 1775 körül.¹²³

5. Nagy Ignác 1778 körül. Született 1758-ban. Retorikát végzett. Mint kezdő tanító most tanulja a szertartásokat. Különben hivatalának megfelelő tudással rendelkezik. Kötelességének mind a kántoriakban, mind a gyermekek oktatásában jól megfelel. Erkölcsös életű. Ő egyúttal a harangozó is.¹²⁴

6. Matkovics Ferenc 1780.¹²⁵

7. Sümegi Zsigmond 1783—85.¹²⁶

8. Nagy László 1790.¹²⁷

9. Korponay Mihály 1794.¹²⁸

10. Hadik László 1800.¹²⁹

11. Pranner Péter 1802—04.¹³⁰

12. Bertalan László 1806—08 körül.¹³¹

13. Eszes József 1812—17. Született 1781-ben. Feleséges ember. Erkölcsös. A hivatásához szükséges ismeretekben jártas. Kötelességtudó. Józan. Jól énekel, jól orgonál. A számtanból el tudja végezni a négy alapműveletet. Tanítói oklevele nem volt.¹³²

14. Horváth Antal 1833 előtt.¹³³

15. Androsits György 1834—72. Meghalt 1872 november 25-én.¹³⁴ Tanítási módja régi középszerű.¹³⁵

16. Szabó József 1873—1904. Bedegen 1843 március 28-án látott napvilágot. Meghalt 1929 március 7-én Csurgón.¹³⁶

17. Pleheisz Sándor 1904—27. Született 1871 augusztus 28-án Csurgón, ahol édesapja adóhivatalnok volt. A helybeli református főgimnázium négy osztályának elvégzése után az ottani állami tanítóképzőbe lépett át. Tanítói oklevelet ott szerzett 1890 június 28-án.¹³⁷ Pályájának első évét a berzencei római katolikus iskolánál töltötte. Innét Iharosberénybe került, ahol 1891—96-ig szintén mint osztálytanító működött. 1896-ban Varászlón választják meg kántortanítónak. Állomáshelyét 1904-ben a zalamerenyei állással cserélte fel. 1904-ben Kaposfüredre került. Itt tanítóskodott 1927 május 27-én bekövetkezett haláláig.

18. Németh József 1927—39. Született 1899 jan. 28-án Mesztegnyön. Középiskoláit és a tanítóképzőt Pécsen végezte. 1917-ben oklevelet nyervén, az év novemberében, katonai szolgálata közben megválasztották Taszáron h. kántortanítónak, majd 1918 július 2-án rendes kántortanítónak. 1922-ben szülőfalujának kántortanítói állásával cseréli fel Taszárt. 1927-ben Kaposfüreden választják meg. 1939-ben Csepelen a katolikus iskolánál lesz tanító, majd igazgató.¹³⁸

19. Boross Ferenc 1939—. A baranyamegyei Szentlőrincen született 1902 nov. 16-án. Középiskoláit Eszéken, az államvasutak iskoláiban végezte. A pécsi püspöki, majd a csurgói állami tanítóképzőnek volt növendéke. Oklevelet Csurgón szerzett. Kaposfüredi 15 évi osztálytanítói működése után 1939-ben ugyanitt választották meg kántortanítónak.¹³⁹

A régi segédtanítók közül a feljegyzésekből (1815) Győri Józsefet ismerjük.¹⁴⁰ Rőla kevésbbé hízegően nyilatkozna az egykorú feljegyzések. Szabó József mellett Radosits József, továbbbá Csukly Gyula is volt segédtanító.¹⁴¹ A kaposfüredi öregek Varga Ferenc (1877 körül), Keller Vince, Keller József, Bajczy György segédtanítókra emlékeznek.

Osztálytanítók.

Dely Ferenc 1896—97.¹⁴²

Kanizsay Sándor 1897—98. Nyugalomban Rákosszentmihályon.¹⁴³

Gyurkovits Ferenc 1898—99.¹⁴⁴

Szabó Sándor 1899—1904.¹⁴⁵ Kántor Bátán.

Havassy Gizella 1904—08.¹⁴⁶

Czeplédy Lajos 1908—11.¹⁴⁷ Hősi halált halt.

Nyers Sándor 1911—18.¹⁴⁸ Nyirespusztai tanító lett.

Pleheisz Irma 1818—24. Áll. elemi iskolai tanítónő Kaposvárott.¹⁴⁹

Boross Ferenc 1924—39.¹⁵⁰

Somlyai Gyula 1940—. 1929—39-ig osztálytanító Pusztakovácsiban.¹⁵¹

Kaposszerdahely.

Általános jellemzés.

Kaposszerdahely a második fiókközség. Kaposvártól 6 km-re délnyugatra, a Zselicségben fekszik. Kaposfüredde ellentétben ez a község völgymenti, mélységi, hosszú település. Az emberi megszállás a völgy alakját követi. Elhelyezkedése nagyjában hosszúszerű arabs négyes számhoz hasonlít.

Kaposszerdahely 445 lelket számlál.¹⁵² Csak 1921-ben lett közigazgatásilag községgé. Lakosságának növekedését a mellékelt táblázat mutatja:

Év	L é l e k s z á m				Év	L é l e k s z á m			
	r. kat.	ág.ev.	ref.	izr.		r. kat.	ág.ev.	ref.	izr.
1743. ¹⁵³	17	—	—	—	1880. ¹⁶⁰	79	—	156	3
1802. ¹⁵⁴	45	—	—	—	1890. ¹⁶¹	51	2	95	3
1815. ¹⁵⁵	55	—	2	—	1900. ¹⁶²	131	2	198	4
1828. ¹⁵⁶	126	1	4	—	1910. ¹⁶³	423	4	53	6
1835. ¹⁵⁷	105	—	—	—	1920. ¹⁶⁴	428	4	53	9
1847. ¹⁵⁸	155	—	—	—	1930. ¹⁶⁵	475	7	39	9
1869. ¹⁵⁹	65	8	138	2	1940. ¹⁶⁶	434	4	35	3

Kaposszerdahely lakossága a földművelés mellett kertgazdasággal is foglalkozik. Több család az Esterházy-erdőgazdaságban favágásból és fuvarozásból él. Némelyek a szomszédos uradalmakban keresik kenyerüket. A község magyar.

Kaposszerdahelyen két tanító működik az állami elemi iskolában. Az írást-olvasást tudók száma 75 %, 1930-ban 72 % volt.¹⁶⁷

Földesurak.

Kaposszerdahely a középkorban a gazdag Dersfi-család ősi fészke. Neve 1335-ben szerepel már a Dersfiekől Szerdahelyen alapított Pálos-kolostorral kapcsolatban.¹⁶⁸ A család kihaltával a községhez tartozó birtok a XVIII. század elején a Mérey-család kezére jutott, de a kaposvári Puskás György bérelte.¹⁶⁹ A XVIII. század későbbi folyamán több földesúr birtoka. A XIX. században a Gaál-, a Kacskovics-családnak is volt itt birtokrésze. Ez utóbbi-tól Nagy Ferenc, volt országgyűlési képviselő vette meg 1881-ben.¹⁷⁰ Utána bank kezére került. Nem tartotta meg magának, hanem a század elején telepeseknek, a község mai lakóinak eladta.

Az anyaegyház és Kaposszerdahely viszonya.

A puszta kis számú lakója szentmisére, a szentgyónás elvégzésére Kaposvárra járt. A betegek ellátására és a halottak eltemetésére a kaposvári plébánia papjai szálltak ki. Máskor aztán papot nem is láttak maguk között, még a községgé történt átalakulás után sem.

Az iskolás korban lévő gyermekeknek a kaposvári iskolába kellett volna járniuk, mert annak körzetébe tartoztak. De a távolság miatt tényleg nem jártak. A nagybőjti időben a gyermekek a szentgyónással kapcsolatban kaptak valamelyes hitoktatást. Mindössze ebből a nagyon sovány előkészítésből állott a gyermekek vallásos útrabocsátása.¹⁷¹

Mikor a községgé alakult lakosság tanítót és iskolát kapott, valamelyest javult a helyzet, mert a tanító jószántából végezte a gyermekek hitoktatását és húsvél előtt a nagyobb gyermekeket behozta a szentgyónás elvégzésére. Azonban hogyan voltak elkészülve a szentségek felvételére, senki sem őrizte ellen.

Ezenkívül a tanító minden vasárnap délután könyörgést tartott az iskolában, kevés férfiú, inkább asszonyok és gyermekek részvételével.

Ebből állott a kaposszerdahelyiek vallásos gondozása.

A faluvá szerveződött lakosság 1924-ben lelkipásztori szempontból is rendezte viszonyát a kaposvári plébániával. A kaposvári plébános szerződésben kötelezte magát, hogy a karácsonyi és húsvéti időben az öregek és gyermekek gyóntatására kiszáll a faluba.¹⁷² A jogi megállapodás keretein túl a gyakorlat ma az, hogy a kaposvári plébános önelhalározásából az iskolai év elején és

végén is kiszáll az iskolások gyóntatásának elvégzésére. A búcsú napján, karácsony, húsvét és pünkösd napján és a templom megépítése (1935) óta minden hónapban egyik vasárnapon szentmisét mond. Hiloktatást az egyházhatóság engedélyével és megbízásából a tanító látja el a kaposvári plébános felügyelete és irányítása mellett.

A község lakói 1924 óta gazdaságilag is hozzájárulnak a plébánia fenntartásához. Minden házaspár évenként 15 kg búzát fizet. A stóla ugyanaz, mint Kaposfüreden.

A templom.

A templomépítés krónikája.

A török hódoltság alatt Kaposszerdahellyel elpusztult a Szűz Mária tiszteletére épült középkori templom is.¹⁷³ 1802 körül volt Kaposszerdahelyen számadást nem adó kápolna,¹⁷⁴ de többet nem is tudunk róla. Meddig maradt fenn, mikor miséztek benne, homály fedi. Hellmann Mihály kaposszerdahelyi gazda házában mulatnak egy bolthajtásos szobát, állítólag ez volna a régi kápolna.

A községgé alakult Kaposszerdahelyen 1923-ban kezdődött meg újból a szentmisék bemutatása. Helyiségül az állami iskola szolgált. Lelkipásztori szempontból négyszáz lelket már nem lehet templom nélkül hagyni. De, a hívek is szerettek volna templomot. Ebből a kettős elgondolásból született meg a templom. A világháború előtt gyűjtöltek valamelyes pénzt templomépítésre. A gyűjtött pénz azonban tönkrement. Az 1923. évi kaposvári misszió hatása alatt a kaposszerdahelyiek 1924-ben újra elkezdtek gyűjteni, hogy templomuk lehessen. Jegyeztek is a községbeliek és a környékbeliek 31.000 léglát, 28 q búzát és kevés rozst és tengerit.¹⁷⁵ Telket is felajánlottak a templom számára.¹⁷⁶ A kis-község lakóinak szegénysége miatt azonban az építésből egyelőre semmi sem lett.

A templomépítés ügyét a megvalósulásra bizonyos kedvező külső körülmény vitte. Esterházy Pál herceg 1926-ban a községgel szemben elterülő Pazderjás nevű dombon kitermelésre eladta 60 holdnyi erdejét. A kaposszerdahelyi egyházközség megvette az erdőt és részletekben, apró tételekben eladta. Az eladásból az egyházközségnek 221.800.000 korona haszna származott.¹⁷⁷ Az építőanyagok drágasága miatt akkor nem fogtak hozzá az építéshez. A befolyt összeget gyümölcsözőleg kihelyezték a község lakóinál.

A kölesönt természetesen nem tudták egyszerre visszafizetni. Ezért amint a törlesztések történtek, úgy kellett részleteiben a templomépítésre előkészülni. Ilyen lépés volt 1928-ban a harangok megszerzése,¹⁷⁸ 1930-ban 5 kat. hold szántó megvétele a templom fenntartására,¹⁷⁹ 1932-ben a templom telkének kicserélése és a mai telek megvásárlása.¹⁸⁰ Ezen időközben gyűjtögettek össze a templomi felszerelést is.¹⁸¹

A hívek ha lassan is, de állandóan törlesztették a templom vagyonát kitevő adósságukat. 1934-ben a megfelelő összeg együtt volt. Az építőanyagok biztosítása után az egyházközség megkezdte az építkezést, miután a hívek már előbb megajánlották a kézi- és szekeres napszámot. Augusztus hó 22-én indultak meg az alapok kiásásával és szeptember hó 18-án már készen voltak a falazással, november elejére meg mind az ács, mind a cserepes és a bádogos is befejezte a munkáját. A templom tető alatt állott

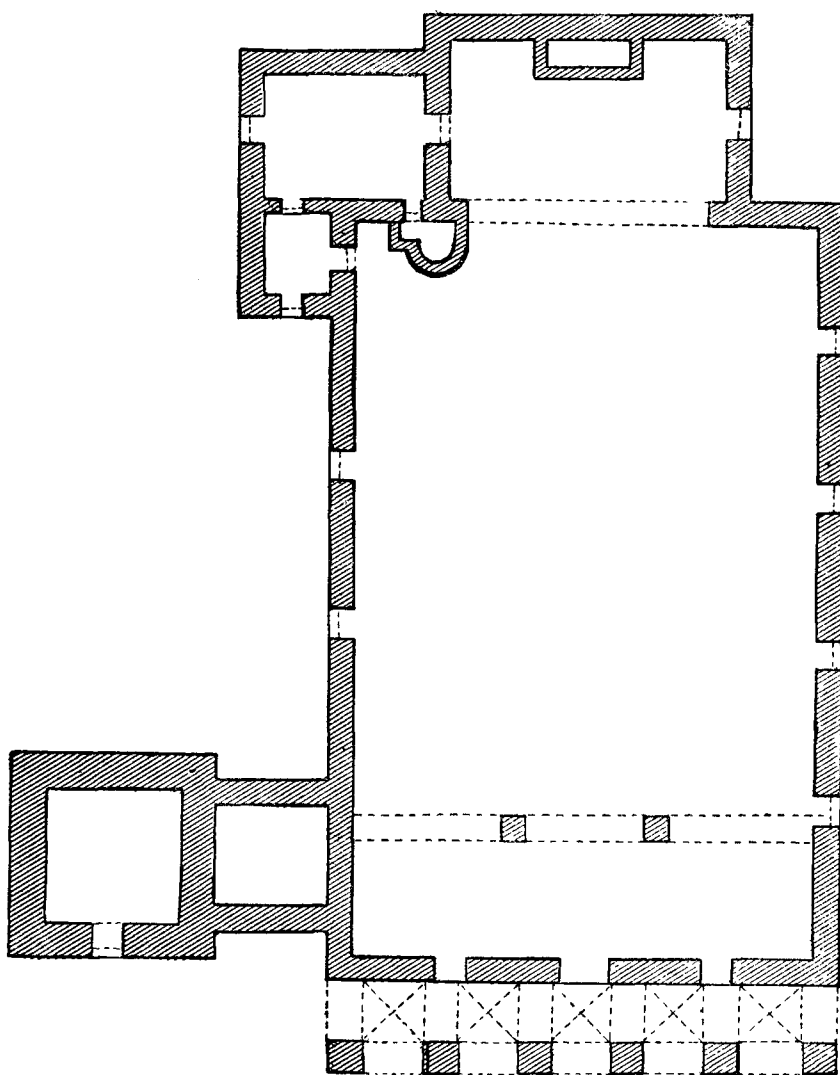
1935 tavaszán folytatták a félbemaradt építkezést: az épület vakolását, a mennyezet elkészítését, a belső fölszerelés beállítását és a templom környékének a rendbehozását.¹⁸² A munkával szeptember első hetében végeztek. Utána szeptember 14-én a templomot Szűz Mária neve tiszteletére megáldották. A fölszentelési cím megválasztásával az egyházközség vissza akarta állítani a történelmi folytonosságot a Boldogságos Szent Szűz tiszteletére épült középkori templommal. Az egész építkezés 19.000 és néhány száz pengőbe került belső be-

rendezéssel és felszereléssel együtt, de torony nélkül. A hívek természetben és pénzben nyújtott támogatása mellett sikerült csak a templomot ebből az összegből megépíteni.

A kaposszerdahelyiek fizetési készségének növekedésével a tornyot hamarabb megépítették, mintsem várni lehetett. Az 1939. és 1940. évben ez is elkészült. Építési költsége 8.698,36 P.¹⁸³

A templom leírása.

A templom a község közepén fekszik. A Szennába vezető köves út mellett kis emelkedésen. A Szenna felé terülő völgyön messze ellátszik és a kies vidékben a szemlélőre kellemes benyomást tesz. Kappéter István kaposvári mérnök, építész tervei szerint és vezetése mellett épült.¹⁸⁴ Fekvése keletelt. Maga a templom légalap alakú, egy hajós. Külső megjelenésének síma, egységes, egyszerű, modern vonalai megnyerő összhangzó benyomást keltenek. (Képmelléklet

A kaposszerdahelyi templom alaprajza. Hossza 22 m., szélessége 10 m.

19. sz. A négyszögű torony a templom testétől külön, attól balra áll és folyosó-szerű építmény köli össze a főhajóval és a kórossal. A folyosó szertárhelyiségül szolgál. A bejárat előtt árkádszerű oszlopsor húzódik végig. A belső világos, derűs teret a hajó falának keskeny ablakai világítják meg. A mennyezet kazet-tás fenyőfa. A fehérre meszelt falakat csak a főoltár mögött szakítja meg Lesz-kovszky 1911-ben készült freskója, amely Szűz Mária, a magyarok Nagyasszo-nya előtt térdelő embercsoportot mutat. A királyi fenségben megjelenő Szűz Máriától kétoldalt csoportosulnak a térdelők, vagy feléje siető alakok, akik között a földmíves, az anyát, a fiatalságot látjuk képviselve. A művész itt is ragaszkodott stílusához: a határozott sima körvonalakhoz, politurokhoz és a keveretlen színek alkalmazásához. A simavonalú oltár-asztalt párkányok tagol-ják. A szentély mellett húzódó fal mellett áll a téglából készült köralakú szó-szék. A padok simák, egyszerűek. Látszik rajtuk, hogy nem a régi minta szerint állították össze. Kényelmesen lehet bennük ülni és térdelni. Egyébként külső alakjukban hozzásimulnak a modern templom hangulatához. A templom derűs, szép egyszerűségével a mai lelkiületet fejezi ki. A főbejárat mellett a falban fehér márványlap áll. Rajta az építés történetét megörökítő következő felírás: »Az Úristen nagyobb dicsőségére, a boldogságos Szűz Mária tisztele-tére, az Úrnak 1935. évében Nagyságos és Főtisztelendő Hoss József apátplébá-nosunk lelkes buzdító vezetése és anyagi támogatása mellett az ősök hűbuzgó példájára épült e templom Kaposszerdahely község lakosságának hozzájárulá-saiból és áldozatos munkájából.« (Képmelléklet 39. sz.)

A toronyban három harang csüng.¹⁸⁵ A Szűz Máriáról elnevezett nagy-harangot a hívek rendelték Szlezák László budapesti harangöntőnél. Hangja: F. Súly 100 kg. A második elnevezett cég ajándékozta Kaposszerdahelynek. A nagyharang ezt a felírást viseli: »Érenyelvem nyomán lelketek ha ébred, nézzetek a múltba. Hősi dicsőségnek százados fényét hirdeti hangom, régi hit mélye, hogy újra fakadjon.«

A Szent Istvánról elnevezett második harangra a következő emlékeztető sorok kerültek: »Zengő szavamra lelketek jöjjön túl az anyagon és túl a földön; a szómba, ha régi imákkal léptek, eljövend újra volt dicsőségtek.« A harmadik 18 kg-os, a régi haranglábból került a toronyba.

A templom egyházi ruhái, kelyhei, az Úrmutató, szóval egész felszerelése mind új típus-készítmények.¹⁸⁶ Négy változatú orgonáját a pécsi Mayer Albert készítette 4000 P értékben.¹⁸⁷

Számadási mérlegek.

A templom bevétele perselypénzből és a templom tulajdonát tevő majdnem 6 kat. hold föld jövedelméből áll. A bevételekről és a kiadásokról¹⁸⁸ az alábbi kimutatás ad számot.

Év	Bevétel P	Kiadás P
1936	330·07	147·40
1937	45·19	203·02
1938	321·34	029·69
1939	440·29	385·78
1940	314·67	312·74

A templomatya: Gulyás György 1935—.

Keresztek.

Itt 1824-ben a Gaál-féle birtok elején szenteltek fel fakeresztet. Ez a leg-régibb kereszt, amelyről tudunk.¹⁸⁹ 1881-ben két rossz fakereszt áll a pusztán.¹⁹⁰ Török István birtokán volt még kőkereszt.¹⁹¹ Történetét ép úgy nem ismerjük, mint a hősök emléke előtt álló vaskeresztét. Kívüle most három kőkeresztje van

a községnek. Egyiket Hovalesz Pál és felesége állíttatta 1912-ben,¹⁹² a másikat id. Sovány Imre 1941-ben a templom előterén.¹⁹³ A harmadik fakereszt Hellmann Sebestyén birtokán áll a mezőben a templom földje közelében

A temető.

A temető a községbe vezető köves út mentén balra feküdt. Akáccal benőtt területén semmi sem mutatja korábbi jellegét. A jelenlegi temetőt a kismartoni takarékos ajándékozta a községnek. 1897-ben temetkeztek ide először. Kerítése nincs. Néhány év előtt gazzal erősen benőtt részét a hívek megtisztították és rendbe tették.

A kaposszerdahelyi hívek.

A középkorban virágzó község elpusztult. Az utolsó két században pusztla volt csak. Mai összetételében a század eleji település nagyobb részében Somogy vármegye területéről. Még is látszik lakosságán. Még nem forrott össze egymással. Egységes községi szellem még nem alakult ki köztük. Több az uradalmi eszléből lett szellér, vagy törpebirtokos. Egynéhány csak a vagyonosabb. Az élet bajával terhelt szegény emberek. Szűk határuk nem ad elég megélhetést. Ezért fuvaroznak, kertészkednek, részes aratók. Szerény, csendes emberek. Szorgalmasak, józanok. Településüket 1930-ban összeállított táblázat szemlélteti.¹⁹⁴

Vallási életükben magára maradt, szétesett nyáj volt. Maguk mondogatták: nem érezték, hogy mint katolikusok valahova tartoznak. Húsvéti szentgyónását és áldozását a község túlnyomó része elvégzi. 1935-ben tartott missió alkalmával két férfiú kivételével mindenki leszámolt Istennel. Kívánnivaló a vasárnapi szentmise hallgatása körül volna.

Ha a szentáldozások számából szabad következtetni, a jövőre itt is szép reménységre jogosít. Az eredmény így fest:

1930	313	1934	414	1939	577
1931	407	1935	545	1940	475
1932	400	1936	000	1941	617
1933	490	1937	682	1942	683
		1938	575		

A szentségek nélkül meghaltak ezt a képet mutatják:

Év	Meghalt gyónókoteles	Szentségek nélkül	Öngyilkos	Év	Meghalt gyónókoteles	Szentségek nélkül	Ön- gyilkos
1854	6	2	—	1901	4	1	—
1857	2	1	—	1905	5	1	—
1861	7	1	—	1908	9	1	—
1871	1	1	—	1909	16	1	—
1875	6	2	—	1910	13	1	—
1876	3	1	—	1912	5	2	—
1877	4	1	—	1913	4	2	—
1879	3	1	—	1918	8	2	—
1881	2	1	—	1919	4	1	—
1882	6	2	1	1920	3	1	—
1883	4	1	—	1921	9	1	—
1884	5	3	—	1931	5	2	—
1897	3	1	—	1937	7	1	—
1898	5	1	—	1940	7	1	—
1899	2	—	1				

A régi Kaposszerdahely papot is adott az egyházmegyének: az 1811 dec. 14-én született aranyosmegyesi Somogyi Lázár Miklóst.¹⁹⁵ Pappá szentelték 1840 július 27-én. 1848-ig káplán, 1848—1855-ig lelkész Rádon, 1855—1875-ig somogy-acsai plébános. Meghalt 1876.¹⁹⁶

XV. Fejezet.

Elcsatolt fiókközségek, egyházközségek.

Hetes. — Csombárd. — Juta. — Szilvásszentmárton. — Kaposmérő. — Kaposújlak. — Toponár. — A kaposvári Jézus Szíve egyházközség. A Jézus Szíve templom. — Az építés története. — A templom leírása. — A plébánia-épület. — Elcsatolt hegyi kápolnák. Az ivánfa-hegyi kápolna. — A roma-hegyi kápolna. — A lonka-hegyi kápolna.

A kaposvári anyaegyházról elcsatolt fiókközségekkel és egyházközségekkel az elcsatolás időbeli sorrendjében foglalkozunk. Ismertetjük az elszakításig fennálló helyzetet. A körülmények világosabb megértésére jónak látszott, hogy a fiókközségek távolabbi múltjára is röviden visszatekintsünk.

A volt fiókközségek közül Hetes, Juta, Kaposmérő és Toponár határában fekvő Zarany a mohácsi vész előtt önálló plébánia volt. Valószínűleg 1555-tel, Kaposvár elestével indultak enyészni. Az el nem csatolt Kaposfüreddel együtt — ahol szintén plébánia volt — viszonylag kicsi területen öt plébánia megszűnése mutatja azt a szörnyű pusztulást, amelynek a veszprémi egyházmegye somogyi része ki volt téve.

Hetes.

A községet 1263-ban IV. Béla Herbornak adományozza örök joggal.¹ Plébániás falu volt. A XIV. század elején István nevű papja 15 garas pápai tizedet fizetett.² A XVI. században Székely Ferencé.³ A község 1563-tól kezdve biztosan török kézen van. Az életben maradt lakosság az új vallást valószínűen igen hamar elfogadta. Az első ref. templom a lelkész udvarának hátsó részén 1596-ban épült.⁴ A török hódoltság után a horvátországi származású Jankovics Istváné.⁵ Ennek Krisztina leánya házasság révén a báró Pongráczok családjába vitte a birtokot.⁶ 1695-ben 15 gazda lakott benne.⁷ 1701-ben 18 háztartást írtak össze itt.⁸ 1720-ban 20 volt a falu gazdáinak száma.⁹ 1748-ban, az egyházlátogatás idején a község lakói nem engedték magukat összeírni. Sőt az egyházlátogató bizottsággal szemben olyan fenyegetően léptek fel, hogy kénytelen volt idő előtt a községet elhagyni.

A helységnek a török hódoltság előtt három hajós temploma volt Szent György lovag és vértanú tiszteletére. A régi templom főhajójának alapfalain építették fel a ma is álló templomot. Az építést Jankovics István kezdte 1735 körül, majd folytatta özvegye. Faszindellyel fődött templomot épített, amelynek gerendás mennyezetű volt a hajója s boltíves a sekrestyéje és szentélye. A kórus felett faszindelyes kis torony állt üresen.¹⁰

Özvegy báró Pongrácz Jánosné szül. Jankovich Krisztina édesanyja művét tovább folytatta. 1755-ben a templom hajója fölé boltozatot emelt, eléje szilárd tornyot építtetett s a toronyba három harangot vett.¹¹

A templom homlokzatán a toronytest uralkodik. A középső, torony alatti rész előre ugrik valamit a falsíkból. Az épület és torony falsíkját is az ajtó, ablak és szoborfülke nyílások szakítják meg és lapos lizenák tagolják. A bejáratú ajtó és főpárkány fölött voluták feszülnek egymásnak. A főpárkányt, a torony testével összekötő oromfalat is egy-egy kerek ablak töri át. Az egész templom oromfalai teljesen simák, dísztelenek. A tervező a szerény díszítőelemeket a főhomlokzatra összpontosította és így ez nyert hangsúlyozottabb, kedves élénkséget, játékoságot.

A templom különben keletelt. Szentélye félkör záródású. Belülről egy hajós, donga mennyezetű, fehérre meszelt sima falakkal. Jellegzetesen falusi templom. Méretei: 24,9 × 9,8 méter. (Képmelléklet 26. sz.)

Belső berendezéséből az egykorú feljegyzések szép oltárát emlegetik, Szent

György vértanú nagy festett képével. Első felszerelését Horter György hetesi lakos és felesége adományozták 1743-ban. A kezdeti berendezést és felszerelést a Jankovich-uradalom később bőkezűen gyarapította. 1772-ben már egészen gazdag leltára van.¹²

A templom megépítése a környék híveinek lelkipásztori gondozását is elősegítette, mert a Jankovich-családnál alkalmazott ferences házikáplán a híveknek szentmisét mondott s a szentségeket is kiszolgáltatta.¹³

Kaposvártól való nagy távolsága miatt régen tervezgették, hogy itt vissza kellene állítani az elpusztult plébániát.¹⁴

Az elgondolást az említett Jankovich Krisztina valósította meg. 1767-ben egész úrbéi telket adományoz a leendő plébániának és a plébánia-épületek felépítéséhez kiutalja a szükséges anyagot. Ezzel lehetővé tette a plébániának 1769-ig történt felállítását.¹⁵

A katolikus templom mellett volt a község temetője. Katolikusok és reformátusok közösen használták.

A temető mellett volt a régi plébánia telke, szilvással, kaszálóval s néhány hold jóminőségű szántóval. Abban az időben a református lelkipásztor használta.¹⁶ A hetesiek párbért a kaposvári plébánosnak nem fizettek, csak stólát.

Csombárd.

A község létezéséről 1324-ben szól először írásbeli feljegyzés és Dersfi Péternek Csoknya község birtokába történt átírása alkalmával.¹⁷ Többi birtokosait nem ismerjük. A török hódoltság után az előkelő, szétágazó Csák nemesi család tulajdona.¹⁸ 1718 előtt Mihály, utána özvegye birtokolta. Ennek halálával Csák Imrére szállt.¹⁹ 1748-ban 92 katolikus lélek és 7 református gazda élt a faluban.²⁰ 1752-ben mindössze négy nem katolikus ház van a községben.²¹

A XVIII. század elején a falutól nyugatra a hagyomány szerint Szent Márton liszteletére épült középkori templom romjai voltak még láthatók.

Özvegy Csák Mihályné 1745 vagy 1746-ban fazsindellyel fedett, sárral tapasztott, fenyőfa mennyezetű kápolnát épített a községben, torony nélkül. A torony hiányát haranglábbal pólták. A kápolnának rendes oltára nem volt. Helyette közönséges terítőkkel letakart asztal állott benne. A kápolna 1772-ben, a hetesi plébánia összeírása idején még állott.

A templom mellett volt a temető. Kerítése hiányzott.

A csombárdiak vallásos életéből nem sokat ismerünk. Rajky János plébános (1739–1751) lelkipásztori szolgálatot a nagy távolság miatt a faluban nem tud teljesíteni. A hívek gyónásukat csak úgy végezheték el, ha missziós ferences atya történelesen átutazóban ott tartózkodott. A tanító naponként végzett könyörgéseket és könyvből valami hitelemzést olvasott fel. De ez is csak 1748 óta lakik a községben. Ekkor szervezték meg a tanítói állást.

Az első tanítót Papp Istvánnak hívták. Csekély műveltségű ember. Lakása a földesúrtól kiutalt egyszerű parasztházban van. Fizetése igen csekély. Minden házaspár ad $\frac{1}{4}$ pozsonyi mérő gabonát és fizet 10 denárt. A várdaiak végeznek egy napi vetési munkát. Temetésekért 35 denár a stóljája. A kaposvári plébánosnak csak stóladíjat fizettek.²²

Juta.

Osztozkodással kapcsolatban 1284-ben fordult elő a neve először.²³ A XIII. század végén a várdai Leuché és társaié.²⁴ A XIV. században plébániája van.²⁵ A XVI. században Szalay Timóté.²⁶ A XVIII. században Batthyány Károly Somogy megye főispánja birtoka.²⁷ A község róla bátyjára, Lajos nádorra szállt. Majd Lajos unokájának Antal Józsefnek Kázmér nevű fia örökölte. 1614-ben református

papja van²⁸ 1695-ben 14 gazda élt e községben.²⁹ Az 1715. évi összeírás 9 háztartást mutat ki.³⁰ 1743-ban 143 nyolc évesnél idősebb híve van.³¹ 1748-ban 39 házból áll, 256 lélekkel.³²

A községnek a XVIII. század elején emberi emlékezetet meghaladó időtől a Mindenszentekről elnevezett kis tempoma volt. Kétszáz lélek befogadására alkalmas, téglából épült, fazsindellyel födött épület. Ablakai kicsinyek, ezért sötét is. Nem megfelelő, kicsi szentélye boltozatos. A templom többi részének mennyezelete fagerendás. A hajó végén fából készült rozoga kórus áll. Az 1748. évi egyházlátogató bizottság omladozó állapotban találja.

Belső berendezése: téglából készült oltár. Rajta kis deszkafülke. Benne Szűz Mária szobra. Van semmitmondó szószéke, vannak padjai.

A templomocskát elég nagy terjedelmű temető veszi körül. Csupaszt fakeseszt áll benne.

A község lakói tiszta katolikusok és magyarok. Vallási kötelezettségüknek teljesítésére Kaposvárra jártak. Könnyebbségükre még 1743 előtt szerződést kötöttek Rajky János (1739–51) plébánossal. A szerződés értelmében a plébános minden harmadik vasárnap, vagy legalább havonként egyszer Julában szentmisét mutat be. A szerződés ellenére egész éven át alig volt 3–4 szentmiséjük.

A jutaiak szerettek körmenetet járni. Sárlos Boldogasszonykor Mernyére, Urunk színeváltozásakor Sárdra, Úrnapján Kaposvárra mentek.

Húsvéti gyónásukat hanyagul végezték. Szentmisére a távolság miatt nem jártak buzgón. A kordásoknak itt is volt lársulata. Ájtatosságukat Kaposvárt végezték el.³³

A kaposvári plébános eltartásához 1726 körül minden házaspár 12 denárral járul.³⁴ 1748-ban fizetnek hat pozsonyi mérő gabonát, hat frt készpénzt, tíz szekér tűzifát, három szekér szénát és elvetnek három köbölre való őszi magot.³⁵ 1751-től adnak 10 frt-ot, 20 pozsonyi mérő gabonát, 10 kocsi fát, 3 kocsi szénát és elvetnek 4 pozsonyi mérő alá való földet.³⁶

A jutaiaknak iskolájuk is volt. A község lakói 1772-ben már nem emlékeznek, elődeik mikor létesítették az iskolát. Az 1748. évi egyházlátogató bizottság megfelelőnek találja. Ekkor Király György a tanítója. Javadalmazást csak a községtől kapott. És pedig 6 frt-ot készpénzben, minden házaspártól $\frac{1}{4}$ pozs. mérő gabonát, 10 kocsi fát, 1 napi tavaszi szántást, minden gyermek után 1 frt tandíjat, felhő ellen való harangozásért minden gazdától egy kéve őszi gabonát.³⁷

Szilvásszentmárton.

Okiratainkban 1276-ban fordul elő először.³⁸ A XVII. század végén Draskovics-birtok volt,³⁹ 1735 körül Bakó László a földesura.⁴⁰ 1701-ben 4 gazda él benne.⁴¹ 1764-ben 25 házból áll.⁴² Közülük egy a katolikus. 1771-ben hat gyónókorban lévő katolikus és 112 református lélek lakja a falut.⁴³

Református papja nem lévén, a királyi rendeletek a kaposvári plébániához osztották be.⁴⁴ A reformátusok Zselickisfaludra jártak vallásuk gyakorlására. A kaposvári plébánosok a reformátusok esketését, temetését és keresztelését átengedték a zselickisfaludi református lelkésznek. Plébánosi jogának elismerése címén a község lakói évenként egy szarvast szolgáltatottak ki neki.

Temploma, vagy egyházi intézménye a községben egyik vallásnak sem volt.

Kaposmérő.

A község az egykor tekintélyes somogy megyei Mérey-család ősi fészke. Valami malomüggyel kapcsolatban 1276-ban találkozunk először nevükkel.⁴⁵ Plébániás falu: 1333–35 közt András nevű papja van.⁴⁶ 1687-ben a község

öt házból állott 16 lakossal⁴⁷ 1695-ben 14 gazda élt benne.⁴⁸ Ugyanekkor már református papja van a községnek.⁴⁹ 1701-ben tíz házban 18 háztartás él.⁵⁰ 1715-ben hét a gazdák száma.⁵¹ 1743-ban 17 gyónókötelest mutatnak ki.⁵² 1748-ban 25 házban 118 katolikus és 70 református vallású lakosa van.⁵³ A XVIII. században is a Mérey-család birtoka, csak zálogban van a Tallián- és Nagy-családok kezén.⁵⁴

1748-ban még állott a falunak állítólag Szent Lőrinc vértanú tiszteletére emelt kéttornyú temploma teljesen elhagyott állapotban. A községet zálogban tartó Tallián- és Nagy-családok semmit sem tettek megmentésére. Pedig még helyre lehetett volna állítani. Szentmisét nem mondtak benne, felszerelése sem volt.⁵⁵

A templom gondozás hiányában elpusztult. A későbbi összeírások (így az 1752-i) már nem is említik.⁵⁶

A faluban 1748-ban egyszerű harangláb áll. Rajta 10 fontos harang. Kerítés és kereszt nélkül való temetőjében katolikusok és reformátusok vegyesen temetkeznek.⁵⁷

A katolikusok 1767-ben iskolát állítottak fel. A földesúr semmit sem adott a tanító eltartására. A hívektől megajánlott szolgáltatásból nem tudott megélni. Ezért kénytelen volt a községet elhagyni.⁵⁸

A kaposmérőiek a kaposvári plébánosnak párbérrel nem adóztak.⁵⁹

Kaposújlak.

A faluról 1276-ból van okleveles feljegyzésünk.⁶⁰ A XVI. században Székely Ferenc tulajdona.⁶¹ A török hódoltság végén Jankovics Péteré és Mészöl Andrásé.⁶² A Jankovicsokról házasság révén a báró Pongrácz-családra száll. 1765 körül Pongrácz János birtoka.⁶³ 1842-ben vétel útján Somssich Pongrácz és Miklós lestvére vette meg.⁶⁴

1689-ben hat házból állott.⁶⁵ 1695-ben 8 háztartást írtak össze itt.⁶⁶ 1715-ben 10 gazda és 2 zsellér háztartása van.⁶⁷ 1748-ban 55 katolikus lélek lakott benne.⁶⁸

Semmi nyomát nem találjuk, hogy itt régen katolikus templom lett volna. A XVIII. század derekán a falu közepén harangláb áll. A reformátusok magukénak vallják.⁶⁹

A reformátusoknak sem volt önálló egyházuk. A közeli mérőiekkel tartottak közös lelkipásztort. 1720 után Szennába jártak istentiszteletre. Gyermkeiket is a szennai mester tanította.⁷⁰

A kaposvári plébánosnak csak stóla-illetéket adtak.⁷¹

Toponár.

Korábbi neve Ráczsziget.⁷² Létezésének nyomaira 1660-ig találunk. Ekkor Turos Miklós jószágá.⁷³ 1689 körül Sárkány István tulajdona.⁷⁴ 1701-ben már a Festetics-család birtokában van.⁷⁵ Nem község, hanem még csak puszta.

A község lakossága 1715-ben 15 gazdából állott.⁷⁶ Az 1720. évi összeírás szerint korábbi lakosai elköltöztek.⁷⁷ 1743-ban 107 nyolc éven felül lévő katolikus lelket számlál.⁷⁸ 1748-ban⁷⁹ 48 házban 206 katolikus, 68 ág. evangélikus, 1 református él. 1771-ben⁸⁰ katolikus lakosainak száma 592, ág. ev. 75, ref. 3. 1802-ben 962 a katolikus. 1815-ben az egész 964 róm. kat.-ból, 34 ág. ev.-ból, 61 ref.-ból és 119 zsidóból áll.⁸¹ Hivatalosan a zsidókat 1840-ig nem engedték Kaposvárról megtelepedni. Azért Toponáron vettek lakást. Innen jártak be a városba. Ez a körülmény magyarázza meg viszonylag nagy számukat.⁸²

A toponáriak anyanyelvükre nézve magyarok.⁸³ Vallásilag katolikusok és evangélikusok.⁸⁴ 1750-ben tótok, majd német telepesek jöttek a községbe. De mind elmagyarosodtak.⁸⁵

Toponárnak a XVIII. században sokáig nem volt istentiszteleti célokat szol-

gáló helyisége. 1748-ban mindössze harangláb volt a faluban, 50–60 fontos, Grázban megáldott haranggal.⁸⁶

A templom a középkorban Zaranyban volt (ma puszta, a község határában). De a XVIII. század első felében ennek romjai sem voltak meg már. Helyén temetőt rendeztek be.⁸⁷

A toponáriak vallási ügyeik elvégzésére Kaposvárra, az anyaegyházba jártak.

Az első istentiszteleti helyet Festetich Lajos létesítette. 1762-ben egyházi engedéllyel kastélyában Szent István király tiszteletére házikápolnát rendeztek be.⁸⁸

Festetich Lajos maga is, felesége is jámbor emberek voltak. Nem elégedtek meg saját céljaikat szolgáló kápolnával. A hívekről is gondoskodni akartak. Ezért az Úrnak tiszteletére a jobbágyok lelki épülésére 1779-ben elkezdték a ma is fennálló templom megépítését. A munka két éven át folyt. 1781 őszén szentelte fel Pierer József győri felszentelt püspök, kaposzentbenedeki prépost. A falakat Dorfmeister István, a bécsi politechnikum igazgatója freskókkal díszítette. Festetich Lajos az építésen túl magára vállalta a templom kegyuraságát is. A család a templomot minden berendezéssel és felszereléssel bőségesen ellátta, s a toronyba három harangot vett.⁸⁹ (Képmelléklet 28. sz.)

A Festetich-család ezenkívül a község terén igen szép kőszobrot emelt a Magyarok Nagyasszonya dícsőségére s másik két kőszobrot Nep. Szent János és Szent Flórián tiszteletére.

A kaposvári plébánosnak a templom megépülése után sem volt kiszállási kötelezettsége. Egyedül a betegek ellátására és a halottak eltemetésére ment ki Toponárra. A szentmise és a többi istentiszteleti ténykedés elvégzése a házikáplánként alkalmazott ferences atya kötelessége volt, a hitoktatással együtt. A házasságkötésekről a házi-káplán számot adott a kaposvári plébánosnak.⁹⁰

A toponáriak párbért fizettek a kaposvári plébánosnak. Ennek mértéke időnként változott. 1726–28 körül minden pár 12 dénárt fizetett.⁹¹ 1736-ban egy koci szénát ad és elvet három pozsonyi mérőre való földet.⁹² 1748-ban minden pár fizet 7 krajcárt, fél pozsonyi mérő gabonát. Adnak két koci szénát és elvetnek három pozsonyi mérőre való földet őszi alá.⁹³ 1765-ben a község fizet váltólában 15 frt készpénzt, ad 20 pozsonyi mérő gabonát, 10 koci fát, 2 szekér szénát és megmunkálnak két pozsonyi mérő alá való földet.⁹⁴ 1815-ben szolgáltatnak természetben 20 pozsonyi mérő gabonát (fele búza, fele rozs), 12 koci fát a toponári erdőből. Az uradalomtól kap 4 hold szántót. Minden munkája s a termés behordása a község terhe. Készpénzben fizetnek 15 frt-ot. Az új telepek mindegyike évenként 1 frt 15 kr-l.⁹⁵

Az 1789-ben elrendelt plébániai szervezések idején Toponárt plébániai rangra emelték. Mivel a plébános megélhetését nem biztosították, továbbra is mint Kaposvár fiókegyházát kezelték.⁹⁶

1817-ben meghalt Festetich Lajosné Farkas Krisztina. Utódai nem kívánták a házi-káplánt alkalmazni. László barátnak, az utolsó házi káplánnak» eltávozása után Tulok Ferenc második segédlelkészi állomás szervezésével akarta a toponári kérdést megoldani. Kurbély György veszprémi püspök (1809–21) nem fogadta el javaslatát, hanem 1818-ban Toponárt elcsatolta és önálló plébániává tette.⁹⁷

A toponáriaknak iskolájuk is volt. Iskolaházukat 1730-ban építették fából.⁹⁸

A régi iskola helyett a Festetich-uradalom valamikor 1815 előtt szilárd anyagból új iskolát emelt. Az iskola termen kívül benne a tanítónak szobából, konyhából és kamrából álló lakása. Az iskola fenntartása ézúttal is, mint régen, a község terhe, de a zsuppletőn kívül az építési anyagot az uradalom adja.⁹⁹

A XVIII. század folyamán a gyermekek iskoláztatása Toponáron gyenge lehetett. 1770-ben két gyermek járt iskolába.¹⁰⁰ Az 1815. évi egyházlátogató bizottság is panaszkodik a gyermekek iskolába járásában mutatkozó hanyagságról. Ebben

az évben 75 iskolás korban lévő gyermek közül tényleg 20 járt iskolába. A mulasztók libákat őriznek, állatokat legeltetnek, vagy földműves munkát végeznek. Így elmaradottságban nőnek fel. A plébános minden buzgóssága hajótörést szenved a hatóságok lámogatásának hiányán és a királyi rendeletek enyhességén.¹⁰¹

1748 körül Szücs György a község tanítója,¹⁰² 1771-ben Bándy Ádám.¹⁰³ 1778-ban Kovács József,¹⁰⁴ 1815-ben Pál Ignác.¹⁰⁵ A tanító egyúttal a község jegyzője is. Segédtanítója nem lévén, jegyzői teendői miatt sokszor elmarad az iskolából.

A tanító javadalma 1748 körül: minden házaspártól 10 dénár és fél pozsonyi mérő gabona. Elvetnek részére három köből őszi és két köből tavaszi magot. Temetési stólája 7 kr, éjjeli zsolozsmázásért kap 40 dénárt, harangozásért 5 dénárt, felhő ellen való harangozásért minden gazda ad egy kéve gabonát.¹⁰⁶

1815 körül a tanító jövedelme a következőkből állott: minden kat. házaspár fizet 6 kr párbért és fél pozsonyi mérő gabonát (140 pár volt a faluban). A község ad két kocsi szénát és minden fogatos gazda hoz egy kocsi fát az uradalom erdejéből. Két hold földet kap évenként a földesúrtól. Ezt hívek munkálják a három pozsonyi mérőre való belsőséggel együtt. A stóla a következő: felnőtték temetése után 12 kr, gyermekek temetése után 7 kr, éjjeli zsolozsmázásért és búcsúztatásért 24—21 kr jár. A harangozásért minden gazda egy kéve őszi, egy kéve tavaszi gabonát ad. Minden iskolába járó gyermek után a szülő 1 frt-ot fizet.¹⁰⁷

A kaposvári Jézus Szíve egyházközség.

Jézus Szíve templom.

Magának Kaposvárnak egyházi megosztása 1929-ben következett be. Az intézkedés nemcsak területet érintett, hanem intézményeket is, amelyek még a megosztás előtt létesültek. Múltjuk tárgyalása ezért tárgykörünkhöz tartozik. Az új plébánia megalakulását megelőző intézmény volt a Jézus Szíve templom és a leendő plébánia-épület, továbbá három hegyi kápolna.

Az építés története.

Ennek a templomnak megépítéséhez az indítást lelkipásztori megfontolások adták.

1893-ban, a cukorgyár építése idején a gyár környéke meglehetősen lakatlan terület volt.¹⁰⁸ Harminc év alatt a gyár környékén egészen új városrész keletkezett. Az újonnan benépesült területen és a szomszédos hegyekben 1925-ben 6355 lelket számláltak össze. Java részük gyári-, vagy mezőgazdasági munkás, napszámos. Csak kisebb részük gazda. Ezek az emberek a plébánia-templomtól távol éltek. Vallási kötelességét csak kis százalékuk teljesítette. Ennyi lelket nem lehetett lelkipásztori szempontból magára hagyni.

De a pécsi-utcai iskolás gyermekek lelki nevelése is szükségessé tette pap alkalmazását az iskola körzetében. Rott Nándor püspök (1917–39) felismerte a helyzetet, azért a cukorgyár előzékeny lámogatása mellett 1923 szeptember hó 1-ével Boldizsár Zoltán altalai káplánt hitoktatónak küldte¹⁰⁹ a pécsi-utcai elemi iskolához. A gyermekek tanítása és nevelése mellett kötelességévé tette a magukra maradt felnőtt hívekkel való foglalkozást is.

A püspöki utasítás végrehajtásának kezdetén, 1923-ban hír érkezett Kaposvárra. Döbrössy Alajos kaposvári születésű, pécsi székesegyházi kanonok vagyonából végrendeletileg sírkápolnát szeretne építtetni a keleti temetőben. A hír vétele után az illetékeseknek sikerült meggyőzni Döbrössy Alajost, hogy a kaposvári katolikusok szempontjából helyesebben cselekszik, ha vagyonát szülővárosában építendő nagyobb templomra hagyja. Tőle vett felvilágosítás után a hozzáértők tisztában voltak azzal, hogy Döbrössy Alajos vagyona önmagában

nem lesz elég új templom megépítésére. De arra igen, hogy új templom építést elindítsa és ebben az irányban felébressze az érdeklődést és áldozatkészséget¹¹⁰

A templom helyét illetőleg kétség nem soká forgott fenn. Kél hely között kellett választani. Vagy a Füredi-utca mentén fekvő úgynevezett Szedreskert környékén, vagy a pécsi-utcai részen volt kívánatos új templom felépítése. A pécsi-utcai részen a telek már megvolt. Kaposvár város képviselőtestülete nem sokkal előbb odaadta templom- és egyházközségi építkezés céljára a keleti temetőnek a Toponári- és Pécsi-út mentén fekvő legrégibb, használaton kívül eső részét.¹¹¹ Az 1919. évi események tanulságai után a cukorgyár helybeli és budapesti vezetőségében is méltánylásra talált a gondolat, hogy a katolikus egyházzal gazdasági támogatással is segítse híveivel való foglalkozásában. Amint említettük, a lelkipásztori érdekek is elsősorban ezen a környéken tették kívánatossá új templom építését. A tervezgetések hírének halása a pécsi-utcai városrész híveiben is nagy örömet váltott ki. Hamarosan városi közhangulat alakult ki tehát, hol épüljön Döbrössy Alajos támogatásával az új templom.

A közhangulat és Döbrössy Alajos elhatározása nyomán támadt felbuzdulás halása alatt tettekre kész férfiak a templom építéséhez szükséges anyagi eszközök megszerzésére, majd később az építés irányítására már 1924. év tavaszán lársadalmi úton templomépítő bizottságot alakítottak.¹¹² Tagjai megkeresték Kaposvár városát, Rott Nándor veszprémi püspöktől (1917–39), a cukorgyárat, a környéken lakó híveket. Közbenjárásukra sikerült mindezek támogatását biztosítani. Dr. Rott Nándor veszprémi püspök,¹¹³ Kaposvár városa,¹¹⁴ a magyar katolikus vallásalap,¹¹⁵ a cukorgyár¹¹⁶ tekintélyes összegeket adtak. Ehhez járult Döbrössy Alajos hagyatéka,¹¹⁷ a templomépítés javára rendezett tárgysorsjáték tiszta jövedelme,¹¹⁸ színi előadások, ünnepélyek¹¹⁹ bevétele. A cukorgyár a készpénzbeli adományon kívül jelentékeny segítséget adott építőanyagokban is.¹²⁰ A környék lakói¹²¹ is kivették részüket az áldozatkészségből. Hozzájárult még sok hívó kisebb-nagyobb adománya a város egész területéről¹²² és a vármegyéből. Értékessé tette az építést a cukorgyári munkások¹²³ és a pécsi-utcai városrész minden rendű-rangú hívének ingyen végzett tekintélyes értékű munkája. Sok gvári munkás napi munkája befejezése után napokon át dolgozott egyéni buzgóságából a templomi építkezés körül.¹²⁴ Nem hiányzott még a kis gyermek buzgólkodása sem.¹²⁵ Az építéssel járó minden szervező munkát Boldizsár Zoltán hitoktató, az egyházközség első plébánosa végezte. (Képmeléklet 11. sz.)

Több-kevesebb gazdasági erő birtokában 1925. év Szent József napján megjelent első kapavágással¹²⁶ megkezdték a nagy művet s 1927 június 19-én megáldották a kész templomot.¹²⁷ A jelzett két év alatt megépült a templom kívülről. Belülről elkészültek az ablakok, a padozat és a főoltár.¹²⁸ Rendezték ez idő alatt még a templom környékét is.¹²⁹ Az egész építés 1600 millió koronába került.¹³⁰

A templom megépülése és a lelkipásztori rendes munka megindulása után a plébánia-templomon nem lehetett megérezni a cukorgyári városrész híveinek elmaradását. Lelkek megoszlása nem következett be. Vagyis olyan hívek hallgatnak az új templomban szentmisét, akik eddig a távolság, vagy egyéb okok miatt nem jutottak el az Isten házába. Így a plébánia-templomban is újabb és újabb hívőknek tudtak helyet biztosítani.

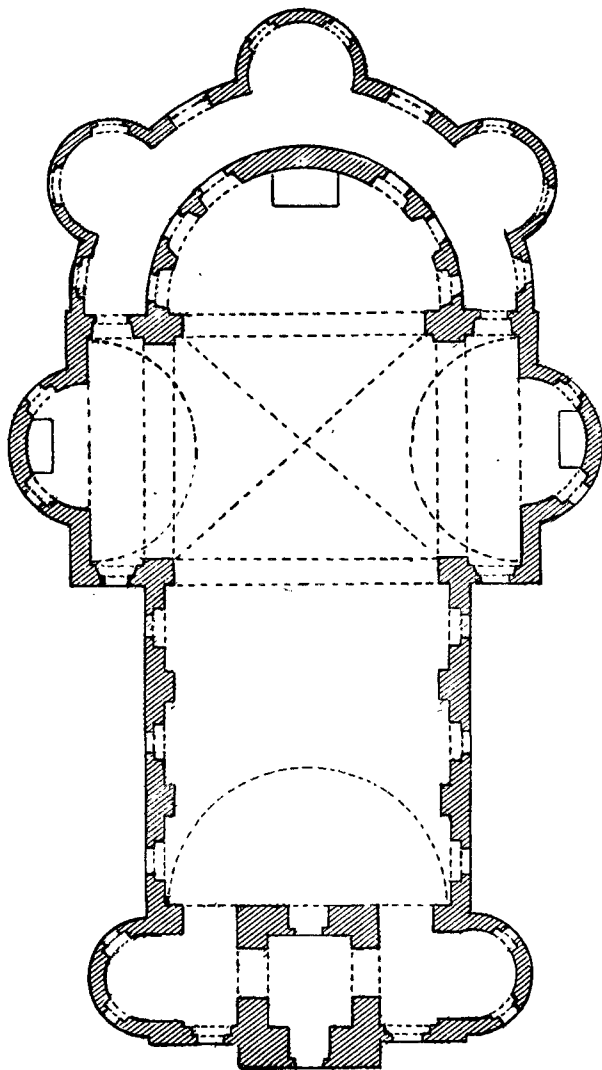
A Jézus Szíve templom valóban a jó akarat szülötte. Megépítésénél minden tényező szerencsés kézzel összefogott.

A templom leírása.

A Jézus Szíve templom a Fő-utca tengelyében fekszik, emelkedő dombon, a város keleti részében, a Pécsi- és Toponári-út metszőpontjában. Különösebb

építési jellege nincs. Alaprajza a latin kereszt. Épült Petrovác Gyula budapesti építész tervei szerint.¹³¹ (Képmelléklet 18. sz.)

Szentélye és a kereszthajó záródása félkörívesek. Elöl a bejárat nyugati homlokzata közepén emelkedik a torony. De attól két oldalt még egy köralakú kisebb toronyszerű rész látható. Ezek alacsonyabb formában a szentély mögött

A Pécsi utcai Jézus Szíve templom alaprajza.
Hossza 42 m., szélessége 12,5 m., a kereszthajó legnagyobb szélessége 23 m.

a sekrestyénél megismétlődnek. A félköríves bejáraton, azután a párkányok alatt az ablak keresztezéseknél és a templomtorony emeletosztó párkányainál törpe árkádsor igyekszik megadni a nyugtalan szaggatott körvonalnak a román jelleget. A szentély félkörívét belül oszlopárkados körüljáró kíséri. Falát a felső részen hat körablak töri át. A kereszthajó és hosszahajó találkozásánál keresztlboltozat, a hajóban pedig dongaboltozat fűdi be a teret. A belső téren a szentély hatalmas nyílása uralkodik. A szentély ablakokon jobbról-balra a hét szentség jelképeit ábrázolták. Az utolsó ablakokra a négy evangélista alakja került.¹³² A szentélyből kiindulva jobbfelé a következő jelenetek és alakok következnek a színes ablakokon: Engedjétek hozzám a kisdedekeket, Szent Sándor pápa, Szent Ilona, Szent Alajos, valois Szent Janka, borromei Szent Károly, Szent Gellért, Árpádházi Szent Margit, Szent Erzsébet, Szent Mihály, Szent István király; a kórusfeljárónál Jilmai Szent Róza, Szent László; szemben a kórusal Kapisztrán Szent János, Szent Adalbert; majd Szent Márton, Szent György, Szent Antal, Szent József, Szent Mária Magdolna, Szent Ferenc, a sarlós Boldogasszony, Szent József a kis Jézussal, Szent Anna a gyermek Szűz Máriával, a Jó tanács anyja, liziói Szent Teréz és Szent Alacoque Margit.¹³³ A színes ablakok itt is üvegfestmények és nem üvegmozaikok. A főoltárt Förcs budapesti építész tervezte. Anyaga sárgás-fehér és szürke márvány, a hátfalon két oldalt térdeplő angyalok. Az oltárszekrény fölött diadalívben Jézus Szíve szobor.¹³⁴ Jézus alakja egyenesen áll, két kezét a hívek felé tárja. Az angyalok tartóalapzatán a négy evangélista jelképének domborműve látható.

a sekrestyénél megismétlődnek. A félköríves bejáraton, azután a párkányok alatt az ablak keresztezéseknél és a templomtorony emeletosztó párkányainál törpe árkádsor igyekszik megadni a nyugtalan szaggatott körvonalnak a román jelleget. A szentély félkörívét belül oszlopárkados körüljáró kíséri. Falát a felső részen hat körablak töri át. A kereszthajó és hosszahajó találkozásánál keresztlboltozat, a hajóban pedig dongaboltozat fűdi be a teret. A belső téren a szentély hatalmas nyílása uralkodik. A szentély ablakokon jobbról-balra a hét szentség jelképeit ábrázolták. Az utolsó ablakokra a négy evangélista alakja került.¹³² A szentélyből kiindulva jobbfelé a következő jelenetek és alakok következnek a színes ablakokon: Engedjétek hozzám a kisdedekeket, Szent Sándor pápa, Szent Ilona, Szent Alajos, valois Szent Janka, borromei Szent Károly, Szent Gellért, Árpádházi Szent Margit, Szent Erzsébet, Szent Mihály, Szent István király; a kórusfeljárónál Jilmai Szent Róza, Szent László; szemben a kórusal Kapisztrán Szent János, Szent Adalbert; majd Szent Márton, Szent György, Szent Antal, Szent József, Szent Mária Magdolna, Szent Ferenc, a sarlós Boldogasszony, Szent József a kis Jézussal, Szent Anna a gyermek Szűz Máriával, a Jó tanács anyja, liziói Szent Teréz és Szent Alacoque Margit.¹³³ A színes ablakok itt is üvegfestmények és nem üvegmozaikok. A főoltárt Förcs budapesti építész tervezte. Anyaga sárgás-fehér és szürke márvány, a hátfalon két oldalt térdeplő angyalok. Az oltárszekrény fölött diadalívben Jézus Szíve szobor.¹³⁴ Jézus alakja egyenesen áll, két kezét a hívek felé tárja. Az angyalok tartóalapzatán a négy evangélista jelképének domborműve látható.

Az egyik mellékoltár a bejárat felé tekintve balról, a Pieta-oltár.¹³⁵ Szobra erősen érezteti a Michelangelo korabeli Pietájának hatását. A szentségház nyílásától két oldalt kerámai domborművek, balra az angyali üdvözlés, jobbra a Nagyboldogasszony. Az egész oltár eszményi tartalma így a fájdalom, örömdetes, dicsőséges rózsafüzér gondolatát képviseli. Az antependium mögött a szentsír kapott elhelyezést. A jobboldali mellékoltáron Szent József¹³⁶ alakja emelkedik. Az előtte imára kulcsolt kezű kis Jézus fölé terjeszti védő mozdulattal balkezét. Jobbja a gyermek vállán nyugszik. Az oltárszekrénytől két oldalt dombormű lapok láthatók. Balra a menekülés Egyiptomba, jobbra Szent József és Szűz Mária eljegyzése. Az antependium mögött a kárácsenyi betlehemet helyezték el. A szobrokat egyszerű, sima vonalak jellemzik, de az ábrázolt lelkeletéről nem kapunk meggyőző képet a kissé hideg külső alatt. A szószerk hat oszlopon nyugszik, mellvédje köralakú. Három fehér márvány relief díszíti, Szent Péter, Szent Pál és Szent János alakjával. Hangvetője köralakú síma lap. A keresztkút is a szószerkhez hasonló köralakú medence. Hat oszlopra támaszkodik és fémkúp fűdi.

A padok,¹³⁸ a gyóntatószékek¹³⁹ és csillárok¹⁴⁰ egyszerűek. A padok a román stílus jellegét viselik magukon. Az áldozató rács¹⁴¹ Szőnyi Ottónak, a Műemlékek Országos Bizottsága előadójának tervei szerint készült. Az orgonaház stílusa alkalmazkodik a többi berendezési tárgyhoz.

A toronyban négy harang csüng. A soproni Seltenhoffer Frigyes és Fia cég munkája. Előállítási költsége 22.000 P. A harangok felírásaiban a templomépítésre és az egyházközség életére találunk utalásokat.

A 12-8 q nagy harangon Jézus Szíve képe látható. A fölírás az egyik oldalon ez: Jézus Szíve jöjjön el a Te országod. Anno Domini 1929. A másik oldalon: 1928. évben Kladnig Alajos cukorgyári főigazgató világi elnöksége alatt Boldizsár Zoltán hitoklató munkássága folytán megalakult Jézus Szíve egyházközség híveinek és egész Kaposvár rt. város közönségének áldozatkészségéből készült ezen harang, hogy éreszavával hirdesse örök időken át Jézus Szent Szíve dicsőségét és ezen szegény munkásnegyed lakóinak verejtékes, áldozatos szeretetét, mely ezen templomol Jézus Szent Szíve tiszteletére és a világháborúban elesett somogyi hősök emlékére 1925—1928 létrehozta. A 952 kg súlyú második harang egyik oldalán kép, amint Szent István a magyarok Nagyasszonyának a szent koronát felajánlja. Felírása az egyik oldalon: »Magyarország védasszonya könyörögj érettünk. Anno Domini 1929.« A másik oldalon: »Jézus Szent Szíve tiszteletére és a somogyi hősök emlékére a templom részére Kaposvár rt. város adományozta ezen harangot dr. Vének György polgármestersége alatt, hogy századokon át hirdesse az utódoknak Szűz Anyánk védő és segítő erejét, amely szegény hazánkat annyi veszély között is fönntartotta.« A 486 kg súlyú harmadik harangon a kép Szent Imre herceg liliummal a kezében. Felírása az egyik oldalon: Szent Imre herceg ifjaink példaképe vezérelj fiainkat. Anno Domini 1929. A másik oldalon: »Ósi nemes Somogy vármegye ajándéka Kaposváron épült somogyi hősök emléktemplomának, nemesdédi Stephaics Pál somogyvármegyei alispánsága alatt, hogy ezen harang éreszava ifjainkban élessze az Isten és hazaszeretel mélységű hódolatát, amely egyedüli alapja minden ország fennmaradásának.« — A negyedik, 319 kg súlyú harangot Szent László király képe díszíti. »Szent László magyar király esedez a magyar eszmék győzelméért. Anno Domini 1929.« felírással. A másik oldalon a következő szöveget olvassuk: Szent László király a magyar hadsereg édes oltalma iránti köteles hálából a magyar katonák vitézségének megörökítésére a kaposvári helyőrség és a somogyi vitézek ajándékozták ezen harangot 1914—1918-ig tartó világháborúban elesett somogyi hősök emléktemplomának, Czibur Endre állomásparancsnoksága és vitéz fonyódi Markóczy Antal Somogyvármegye Vitézi Székkapitánysága alatt.«

A templom felszerelése új.¹⁴² A miséző kehely gót stílusú 1914-ből. Az áldoztató kehely modern, az Eucharisztikus konyresszus jelvényével 1938-ból. Tervezője Füredi Richárd. Az úrmulató is új.¹⁴³ A nem említett felszerelés mind típus-munka.

A templomnak semmiféle ingatlan vagyona nincs. Bevétele a hagyományokból és perselypénzből áll. Fenntartója az egyházközség.

A templom bevételeiről és kiadásairól a következő kimutatás ad képet:¹⁴⁴

Év	Bevétel P	Kiadás P
1930	1.998.—	1.950.10
1934	851.19	851.19
1939	910.67	824.46

A plébánia-épület.

A Jézus Szíve templomát építő bizottság a templom építésének idején gondolt a jövőre is. Otthont akart építeni a hitoktatónak, amely egykor majd a plébánia-épület legyen. A költségekből nem futotta. Az emberi tervezetést az isteni gondviselés hamarabb megoldotta, mintsem hitték.

Özv. Székér Ferencné kaposvári lakos 1927-ben átadta egész vagyonát a pécsi-ulcai hitoktatói lakás megépítésére olyan föltétellel, ha ott a hitoktatótól örök lakást és eltartást kap.

A föltételek elfogadása után 1927. év Szent József napján megkezdtek az otthon építését Kappéter István kaposvári építész tervei szerint s még az év október 30-áig, megáldása napjáig teljesen elkészült. Beosztásában az játszott döntő szerepet, hogy a kultúrház elkészültéig a lakás szolgálja a majd megalkuló egyházközség tanácstermének céljait is.

Szekér Ferencné adománya nem fedezte teljesen az építés költségeit. A hiányokat a hívek pénzbeli adománya, kézi és szekeres napszáma, valamint a város támogatása pótolta. Az épület 22.865 P-ba került. Elkészülésén mind kaposvári iparosok dolgoztak.

Elcsatolt hegyi-kápolnák.

A Jézus Szíve egyházközség megalakulásával a területen fekvő hegyi-kápolnák is az új egyházközséghez, illetve plébániához kerültek. Építésük sorrendjében a következők:

Az ivánfa-hegyi¹⁴⁵ kápolna.

A köztudatban úgy él, mint az összes kápolnák között a legrégibb. Építésének idejéről nincs pontos tudomásunk. Az 1748. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv előadása szerint a kaposváriak a Szent Kereszt ünnepének nyolcada alá eső vasárnapon az Ivánfára körmenetben szoktak kimenni és ott szentmisét hallgattak.¹⁴⁶ Ez a körülmény arra mutat, mintha a kápolna fenn is állott volna. De ellene mond az a tény, hogy ugyanez az eléggé bőbeszédű jegyzőkönyv a kápolnáról teljesen hallgat. Biztosan nem tette volna meg, ha a kápolna állott volna. Valószínűleg a szabad ég alatt hallgatták a hívek a szentmisét. Először az 1778. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv tesz róla említést, mondván, hogy a hívek építették.

A kápolna tornyában lévő kis harangon a következő felírás olvasható: Máj Terésia 1731. Látható rajta ezenkívül nemesi címer is.

A Szent Donát püspök és vértanú tiszteletére szentelt kis épület zsindegyel

fedett volt. Fatornyocskájában kis harang. 1815-ben belső felszerelése oltárból és négy gyertyatartóból áll.¹⁴⁷ Hivatalos mise 1815 körül már nem volt benne.

1930-ban nagyobb javítás alá vették.¹⁴⁸ A fából készült tetőtorony helyett téglából tornyot építettek eléje. Ez alkalommal a kápolna diadalívén a meszelés alól chronosticon került elő a következő szöveggel: *hoC DICTat pIetas et aMor ConstruxIt apertus*. 1823.

Ugyanekkor a szentély zárófalanak közepén régi elmosódott, alig kivehető kép került napfényre. Közepén az Üdvözítő. Kezében szalag, rajta a következő szöveg: *ego sum vitis vera* (Én vagyok az igazi szőlőtő). A Megváltó jobb keze felől szőlőtő. bal keze felől vár. A vár alól víz tör elő.

A chronosticon az 1823. évet mutatja. Szövege arra utal, hogy akkor javították a kápolnát.

Az oltár fölött aranykeretes régi nagy képet látunk. Szent Donátot püspöki süveggel, aranyos díszítésű bíbor palástban, pásztorbottal, szőlők között ábrázolja. A háttér hamúszürke borús levegő. A kép nagysága kb. 120 × 70 cm. Korát a XVIII. század végére, vagy a XIX. század elejére tehetjük. A festés technikája és rajza nem mutat művészi kézre. A kép régiebb, mint az 1823. évi javítás. Méreteinek nagysága amelletl szól, hogy nem a kápolna részére készült.

Ennél többet nem is tudunk a kápolnáról, mert a ma élő öregek semmire sem emlékeznek. A régi hegyközségi jegyzőkönyvek pedig elvesztek. A kápolnát mindig a hegyközség tartotta fenn.¹⁴⁹

A mai gyakorlat szerint a hívek évenként kétszer: Szent Donát napján, augusztus 7-én és áldozócsütörtökön hallgatnak itt szentmisét.

A kápolna keletelt, félkörű szentéllyel, donga boltozattal. Az 1930. évben nyugat felé néző homlokzata elé épített tornya alul négyszögű, fent nyolcszögbe megy át. A kápolna méretei: 8 1/2 × 5 1/2 méter. (Képmelléklet 22. sz.)

Roma-hegyi kápolna.

Az angyalos Boldogasszony tiszteletére építették, valószínűleg a XVIII. század második felében.¹⁵⁰ Építésének idejéről feljegyzéseink nincsenek. Kis harangján a következő felírás olvasható: *Tibi Domine 1763. Laus.* Egyik oldalán Szűz Mária képe, karján a kis Jézussal. Körülötte ez a felirat: *»S. M. A. B. A.«* Ha a harangot a kápolna építésekor rendelték, úgy adva volna építésének ideje.

Az első írásos nyom létezéséről 1801. évről való. Egyik templomszámadási jegyzékben mint számot nem adó istentiszteleti helyet említi.¹⁵¹ Felszerelése a múlt század elején oltár és néhány gyertyatartó volt. Ekkor nem volt tetőzete. A hegyközség már évek óta ígérte a hiányzó tetőzet helyrehozását, de mindig megmaradt az ígéretnél. Az 1815. évi egyházlátogató bizottság ezért elrendelte a kápolna lebontását.¹⁵²

A rendelkezést nem hajtották végre, mert a tetőt előttünk ismeretlen időben mégis helyreállították.

Megbízható szemtanúk szerint az összes hegyi kápolnák között a legkisebb volt. A papon és a kiszolgáló fiún kívül alig fért be 4–6 ember. Tornya nem is volt. A harangot a bejárat fölött a tető alatt helyezték el.¹⁵³

A kápolna nem a mai helyén, hanem a Roma-hegy keleti oldalán, Csorba Ede (ma Szatmári) birtokán állott.¹⁵⁴

A század elején a kápolna ismét rossz állapotba jutott. Ezért a hegyközség kijavítás helyett lebontatta és alkalmasabb helyen új kápolnát épített.

Az építési mozgalom az 1903. évi hegyközségi gyűlésből indult ki. Kótzián Emil hegyközségi bírő felhívására hamarosan 920 korona összeg folyt be. Ehhez a következő évben természetbeni adományok érkeztek s többen kézimunkát is ajánlottak meg.¹⁵⁵ Még az 1904. évben biztosították a kápolna területét a jelen-

legi szép helyen, a hegy telején. A 193 □-ól telket Gundy László és Györgyike ajándékozták. A hegyközség viszont magára vállalta a kápolna fenntartását.¹⁵⁶

A gyűjtésnek nem volt elegendő eredménye, azért Kótzsián Emil hegybíró javaslatára a hegyközség közgyűlése azt határozta, hogy az eddig befolyt 1467 korona 75 fillérhez kölcsönt vesz fel és a kápolnát még ebben az évben megépíti.¹⁵⁷ A kápolna tényleg 1906-ban el is készült.¹⁵⁸ A belső felszerelése a hívek adományából jött össze.¹⁵⁹ A harangot a régi kápolnából hozzák át.¹⁶⁰ Az építési munkát Domján Lajos kőművesmester végezte 3000 K-ért.¹⁶¹

A kápolna keletelt. Téglalap alakú kicsi oltárfülkével. Mennyezete dongaboltozatú. Négyoszögű tornya a nyugatra néző homlokzat közepén emelkedik előreugróan. Az alsórészen előcsarnokot alkot. A toronynál valamennyi hegyi kápolnánál ezt a megoldást találjuk. Méretei: 8 × 5 méter. (Képmelléklet 21 sz.)

A kápolna búcsúja augusztus hó 5-én havas Boldogasszony napján van. Néha olyankor is van benne szentmise, ha valaki ott mondat.

Lonka-hegyi kápolna.

A lonkai szőlőhegy 1884-ig a Roma-heggyel egy hegyközséget alkotott. Mint ilyennek, meg volt a Roma-hegyen a hegyi-kápolnája. A különválás után a régi szokáshoz híven az új hegyközségben is megtartották a hegyi búcsút. Kápolna hiányában Páduai Szent Antal napján a hegyközség védőszentjének ünnepén Lutor Jánosné szőlőjében lévő kőkereszt előtt lomb-sátrat állítottak fel és ott szentmisét mutattak be.¹⁶²

A búcsúnapi miséből született meg a kápolna-építés gondolata. Az erre irányuló mozgalmat a múlt század kilencvenes éveiben indították meg.

A kápolna helyének biztosítása után¹⁶³ hozzáálltak az építési költségek előteremtéséhez. A hegybirtokosok közül mindenki hozzájárult, ki pénzzel, ki fuvarral, ki természetben nyújtott adománnyal.¹⁶⁴ Ezenkívül gyűjtőíveket bocsátottak ki. Az első gyűjtésből befolyt összeg nem volt elég. Azért több birtokos váltón egyéni kötelezettséget vállalt bizonyos összeg erejéig.

Az építési munkálatokat Lencz Sándor kaposvári építőmester tervei szerint 1897. év elején kezdték meg, s ugyanazon évben meg is áldották.¹⁶⁵ A kápolna fenntartását a hegyközség vállalta magára. Tornyának kis harangja a kaposvári vasúti állomásról való. A vonatok indulását jelző harangoeska volt.¹⁶⁶

A kápolna keletelt, félkörívvű szentéllyel. Kívülről mind a tornyon, mind a kápolnán romános párkánydíszl alkalmaztak. Méretei 9 × 4 1/2 méter. (Képmelléklet 27. sz.)

A hegyben lakó hívek távol vannak a templomtól. Ezért vasárnap délután szívesen fölkeresik a kápolnát s közös imádságokat végeznek. Hivatalos mise a búcsú napján van benne.

A rövidítések magyarázata.

Acta dioec. = acta dioecesana.
 Acta et fragm. = acta et fragmenta.
 Acta par. = acta parochialia.
 Acta pers. = acta personalia.
 Acta schol. = acta scholastica.
 Adm. Rev. Dom. = Admodum reverendus dominus.
 Akvek = anyakönyvek.
 Alapítv. = alapítványi.
 Áll. el. isk. = állami elemi iskola.
 Arch. regn. = archivum regnicolare.
 Art. = articulus.
 Assign. = assignationalis.
 C. = című.
 Cal. dioec. = calendarium dioecesanum V. cleri Vesprimiensis pro anno a Christo nato... cum duplici indice locorum et personarum Vesprimii. Typis Michaëlis Sammer. — Az 1777. évi Calendarium Győrben jelent meg. (Jaurim Typis Joannis Streibig, priv. Reg. Ep. et Civ. Typographi. Év nélkül.)
 Circ. = circulare.
 Com. (cottus) Simig. = comitatus Simigiensis.
 Congr. = congregatio.
 Conscr. decim. = conscriptio decimalis.
 Conscr. indiv. = conscriptiones individuales.
 Conscr. prov. par. = conscriptio proveniunt parochialium.
 Conscr. regn. = conscriptio regnicolaris.
 C. rk. tan. = címzetes rendkívüli tanár.
 Conscr. 1733. = conscriptio status aedificiorum beneficiorumque ecclesiasticorum in processu Kaposváriensi existentium ad mentem benigni et respective gratiosi excelsi consilii regni locumtenentialis de dato diei vigesimae quartae praeteriti mensis Januarii anni nunc currentis 1733 emanati.
 Conscr. 1736. = conscriptio status parochiarum apparamentorumque item ecclesiasticorum praesentium conformitate aeternus per excelsum consilium regium locumtenentiale submissae tabellae in inclyto comitatu Simighiensi per nos infrascriptos peracta 1736 Tertia Novembris.
 Conscr. 1755 = conscriptio parochiarum tam antiquarum quam novarum dioecesis Vesprimiensis. In comitatu Simighiensi et districtu Kaposváriensi anno Domini 1755.
 DD. = domini, dominorum
 Dep. = deposita.
 Distr. Simigh. = districtus Simighiensis.
 Dl. = diploma.
 Eccl. = ecclesia.
 Egyet. kt. = egyetemi könyvtár.

Egyhk. = egyházkozség.
 Egyhl. jzók. = egyházlátogatási jegyzőkönyv.
 Egyhm. = egyházmegye.
 Eh. lt. = Esterházy levéltár.
 Er. okm. = eredeti okmányok.
 Erem. = eremitae, — arum.
 Ép. ir. = építési iratok.
 Év. = évfolyam.
 Fasc. = fasciculus.
 Fol. Hung. = folium Hungaricum.
 Gazd. = gazdasági.
 Gimn. = kaposvári gimnázium.
 Gyűjt. = gyűjtemény.
 Hal. akve = halottak anyakönyve.
 Hg. = herceg.
 Htk. jzók. = hitközségi jegyzőkönyv.
 Hiv. = hivatal.
 Ht. o. helytartó tanácsi osztály.
 I. m. = idézett műve.
 Inf. = informatio.
 Introduc. = introductio.
 Isk. ért. = iskolai értesítések, értesítvények.
 Isk. jelent. = iskolai jelentések.
 Isk. u. i. = iskolai ügyiratok.
 Jud. = Judaica.
 Jzet = jegyzet.
 K. = kötet.
 Kam. = kamarai.
 Kat. = katolikus.
 Kat. Ért. = Kaposvári Katolikus Értesítő.
 Kápt. = káptalan.
 Kb. = körülbelül.
 Ker. akve = keresztek anyakönyve.
 Kgy. = közgyűlés.
 Kincst. o. = kincstári osztály.
 K. k. = kaiserlich-königlich.
 Közp. = központ — ti.
 Krón. = krónika.
 Kt. = könyvtár.
 K. u. k. = kaiserlich und königlich.
 Kv. v. lt. = Kaposvár város levéltára.
 L. = lásd; vagy lap.
 Lad. = ladula.
 Lt. = levéltár.
 Ludim. = ludimagister.
 Misc. = miscellanea.
 Múz. = múzeum.
 Neo reg. acta = neo registrata acta.
 Nr. = numerus.
 Ny. = nyugalmozott.
 Okm. = okmány.
 O. lt. = országos levéltár.
 O. S. B. = ordinis sancti Benedicti.
 O. Széchenyi kt. = országos Széchenyi könyvtár.

- P. = pagina.
 Papn. = papnevelő.
 Ph. r. lt. = pannonhalmi rendi levéltár.
 Pld. = például.
 Pl. lt. = kaposvári plébánia levéltára.
 Pp. lt. = veszprémi püspöki levéltár.
 Praes. par. = Praesentae parochorum.
 Proc. ad poen. eccl. = processus ad poenas ecclesiasticas.
 Prot. epp. = protocollum episcopale.
 Prot. inst. = protocollum instantiarum.
 Prot. ven. = protocollum venerabilis cleri curatorum animarum gremio catus Simig-hiensis in districtu Kaposiensi.
 Prot. vic. = protocollum vicariale.
 Rat. = rationes.
 R. D. = reverendus dominus.
 Rat. eccl. = rationes ecclesiarum.
 Reg. = regius.
 Rel. per. = relationes periodicae.
 Rep. = repositorium.
 Resp. = responsa.
 Schem. = schematismus cleri almae dioec. Vesprimiensis pro anno Christo nato...
 Schem. prov. = schematismus provinciae.
 Schol. nat. = schola nationalis.
 Schol. triv. = schola trivialis.
 Semin. = seminarium.
 Sm. lt. = Somogy megye levéltára.
 Simigh., Sümegh., Sümeg. = Simigiensis.
 Soc. Jesu = societatis Jesu.
 Sq. = sequens.
 Ss. = az összefüggés szerint lehet: sanctis-sima vagy sacrorum.
 Sz. = szám, számú.
 T. = tétel.
 Tab. inf. = tabellaris informatio.
 Tan. ü. sz. = tanácsülési szám.
 Test. par. = testamenta parochorum.
 Tjzökv. = telekjegyzőkönyv.
 Tom. = Tomus.
 Trvsz. = törvényszék.
 U. i. = ugyanitt.
 Urb. et conscr. = urbana et conscriptiones.
 Ü. i. = ügyiratok.
 V. A. D. = vicearchidiaconus.
 Városgazd. jzökv. = városgazdasági jegyző-könyv.
 Vespr. = Vesprimiensis.
 Vis. = Visitatio canonica.
 V. K. M. = vallás és közoktatásügyi minisz-terium.
 Vol. = volumen.

Jegyzetek.

I. FEJEZET.

Általános jellemzés.

¹ L. Kogutovicz Károly: Dunántúl és Kisalföld. I. k. 195—258. l.

² Kaposvár rohamos fejlődésének okát a kortársak is a város közlekedési viszonyaiban beállott javulásnak tulajdonítják. Így Bécsy—Priliszauer: A kaposvári főgymnasium. 7. l. «Kaposvár előnye ma már az is, hogy jobban a forgalomba esik.» — L. még Kaposvár c. hetilap 1902. évf. 2. sz. jan. 5. «A város megnövekedésének tényezője mégis csak a közlekedés volt.» A fejlődés alapjait a vármegye rakta le, amikor a múlt század első felétől kezdve kiépíti, vagy megjavítja a Kaposvárra vezető utakat. És pedig 1826-ban kiszélesíti a kaposvár-szigetvári utat. (Sm. lt. Prot. 135 p. 60. Az 1826 febr. 26-án tartott kgy. 103. sz.) 1835-ben megrövidíti a Zselicségbe vezető utat, mert Szerdahelyre és Szennába az utat a régi kerülő helyett új út készítésével egyenesen a Kapos berkén vezeti keresztül. (U. i. Prot. 144 p. 662. Az 1835 ápr. 30-án tartott kgy. 1607. sz., u. i. Prot. 145 p. 181. Az 1836 ápr. 7-én tartott kgy. 349. sz.) Ezzel jelentékenyen közelebb került a városhoz az említett két községen kívül Patcza, Szilvásszentmárton, Zseliczkisfalud és a ropolyi gazdag erdőterület. 1844-ben megkezdik a kaposvármarcali út kiépítését. (U. i. Prot. 153 p. 1189. Az 1844 szept. 2-án tartott kgy. 3944. sz.) Még ugyanazon évben megjavítja a vármegye a Gálosfára és Kaposfüredre vezető utakat. (U. i. Prot. 153 p. 747, 1176. Az 1844 május 1-én tartott kgy. 2081. és szept. 2-án tartott kgy. 3899.) Ez az intézkedés közelebb hozta a várost a Zselicség keleti részével, Kaposfüreden át pedig a várostól északra fekvő gazdag vidékeket és Hetes termékeny környékét. 1851-ben elkészült a Pécs felé vezető út. (Sm. lt. Index 1851. 1861 XIII D. 2565 XIII D. — L. még Csorba József: Somogyvármegye Pest 1857. 59—60 l.) 1862-ben megkezdik a kaposvár-kanizsai út építését. Így Kaposvár közvetlenebb érintkezésbe kerül az akkor élénk forgalmú Kanizsával. (O. lt. ht. o. 1862. 10 kútfő 1. tétel 28.136. alapsz. — Zala-Somogyi Közlöny 1864. évf. 29. sz. okt. 10. — Somogy 1868. évf. 8. sz. febr. 25. — U. i. 1870. évf. 14. sz. ápr. 5.) 1872 aug. 14-én megnyílik a duna-drávai vasút. Kaposvár nemcsak Bogláron, hanem Zákányon át is bekapcsolódik a viláfgorgalomba (Somogy 1872. évf. 38. sz. szept. 17.), az 1882-ben megépült budapest-pécsi, majd gyékényes-fiumei vasútvonal létesítésével. (Népjog 1882. évf. 45. sz. nov. 10. — Somogy 1884. évf. 3. sz. jan. 15.) Kaposvár két energikus, nagy forgalmú város (Budapest és Fiume) útvonalába kerül; 1894-ben megindult helyi érdekű vasutak hálózatának kialakításával Kaposvár az egész Somogyvármegye kereskedelmi és közlekedési központjává válik, s hirtelen várossá alakul át. — 1894-ben átadják a forgalomnak a kaposvármocsoládi vasutat (Somogy 1894. évf. 34. sz. aug. 26.), 1896-ban a kaposvár-fonyódi helyi érdekű (Somogy 1896. évf. 30. sz. júl. 19.), 1900-ban a kaposvár-szigetvári vonal készül el (Somogy 1900. évf. 88. sz. nov. 11.), 1905-ben a kaposvár-barcsi (Somogy 1905. évf. 44. sz.) s még ugyanezen évben megkezdik a kaposvár-mocsoládi vasút tabi vonalrészének kiépítését. (U. i. 6. sz. febr. 5., 42. sz. okt. 21.) Az utak megépítésének hatása 1847-től szemmel láthatólag jelentkezik a lakosság számának emelkedésében.

³ Glaser Lajos: Dunántúl középkori úthálózata. A középkori vámot a hódoltság után is fenntartották, csakhogy most már nem Kecelnél, hanem a városban a Sétatér és Irányi Dániel utcák vonala között levő átkelőnél. (Eh. lt. Rep. 35. Fasc. X. Nr. 623. Az 1702. évi uradalmi összeírás.) — L. még Kaposvár 1712. évi összeírását. Eh. lt. Rep. 35. Fasc. D. Nr. 123 et N. B. A vám, a Kapos berkének lecsapolásakor szűnt meg.

⁴ Bécsi Kriegsarchiv térképtára B. IX. a. 527. sz. térkép. — L. még alább 14. sz. jegyzetet.

⁵ A II. József-féle térkép 2. sz. táblázatos tájékoztatója (Beschreibung).

⁶ Kaposvár város mérnöki hivatalában 1852. évből származó úrbéri térkép.

⁷ Sm. lt. Dep. Bereczk. 2. csomó 10. sz. 1837. év. A kaposváriak nyilatkozata «Az irtás-földeknek és réteknek irtásából származik a kaposváriaknak a legnagyobb haszon. Ezek nélkül Kaposvárnak lakosai maguk határukról meg nem élhetnének, s azon terheket, melyektől most meg nem szabadulhatnak, nevezetesen az iskolai tanítók fizetését magukra nem vállalták volna. De ezekből eredő haszon fejében a közjónak is áldozni kívánván, terheket vállaltak magukra s az irtásokból még nagyobb lévén a haszon, mint a házosztály földekből, mivel ezektől királyi adó is fizettetett, az irtásoktól pedig nem, különösen pedig a rétekből (házosztálybeliek nem lévén, az egész határbeliek mind irtások lévén) még dézsma sem adatott.» — U. i. 17. sz. «Hogy pedig ez Kaposvár határ pusztái is irtásföld volt legyen, ez igazoltatott a perbe ígatott szerződéssel.» — L. még Pákh Albert: Magyar ember könyvtára Pest, 1863. évf. 345. l. Kaposvár «határán föld és szőlőművelés sikerrel üzetik még pedig irtványokon.»

A kaposvári határ az 1786 és 1787-ben megejtett felmérés szerint mindössze 865 ⁶⁰/₆₄ hold régi járt földből és 1756 óta keletkezett 1247 ¹⁸/₆₄ hold irtás földből és 884 ³/₆₄ hold irtás rétből állott a belsőség és szőlők nélkül. Sm. lt. Dep. Bereczk. 2. csomó 71 n.) Korábban még kevesebb volt a művelhető földjük. Így 1720-ban 126 köből búzára való (kb. 63 hold) szántó, 17 ¹/₂ kapás szőlő és 30 kaszás rét (Sm. lt. Conscr. Cottus Simigh 1720), 1732-ben kb. 180 hold szántó (Eh. lt. Rep. 65. Az 1732-ben keltezett uradalmi összeírás) tette a kaposvári határt. Érthető tehát, ha az első összeírások a határ kicsiségéről panaszkodnak. («Ezen Kaposnak igen kicsi határa vagyon.» Eh. lt. Rep. 35. Fasc. X. Nr. 623. Az 1702. évi uradalmi összeírás «Habet angustum territorium». O. lt. ht. o. Arch. Regn. Lad. H. H. Nr. 7. Az 1715. évi összeírás.) Ha az újratelepülő város lakossága terjeszkedni akart, nem maradt más hátra, mint az erdők irtása, főleg rétek szerzése miatt. Ezért meg is indokolták, miért nem látják szívesen újabb telepések beköltözését. «Mivel az határ kicsiny és attul lehet tartani, hogy az házaknak és embereknek sokasága miatt koldusságra juthatunk nemcsak, de még marhát sem fogunk tartani, mert ha a városnak szomszédságában lévő szántóföldekre házak építtetnek, kert foglaltatik az házakhoz, annyival kevesebbedik az pascum. (Sm. lt. Prot. 31. p. 44 a. 1774.) Innen van, hogy az irtásföldek száma eleinte kevesebb, később mindig több. 1767-ben 90 ¹/₂ pozsonyi mérőre való, azaz kb. 46 hold (Sm. lt. Fasc. Reg. urb. 1767 urb. litt. K. I. Nr. 5.) 1776-ban 283 ³/₄ hold (u. i. Prot. 36 p. 357.), a német iparosok nagyobb számú bevándorlásának kezdete után 20 évre... 1787-ben meghaladja az ezret.

⁸ Sm. lt. Fasc. Congr. Az 1782. évi nov. 4-én tartott megyei nagygyűlés 6. pontja. — L. még u. i. Fasc. Sedes dominales 1804—1806. Nr. 12. a. Az úrbéri örök szerződés 10. pontja.

⁹ L. főntebb 7. sz. jegyzetet.

¹⁰ Sm. lt. Prot. 36 p. 1146 a. 1776.

¹¹ Eh. lt. Rep. 65 p. 3. A kaposvári uradalom 1732-ben keletkezett összeírása.

¹² Az Iszák-hegyet a II. József-féle térkép felvétele idején 1784-ben biztosan szőlő borította. A városhoz való közeli fekvéséből arra következtetünk, hogy már korábban is az volt.

¹³ A Lonka-hegy a legújabb időkig az Ivánfához tartozott. Nagyon valószínű, hogy az Ivánfa elnevezés alá veszi a Lonkát is. A II. József-féle térkép világosan szőlőnek tünteti fel a Roma-hegyet. Az 1776. évi úrbéri táblázat beszél a Kecelen lévő szőlőkről is. (O. lt. Tab. urb. 1776.) Ezek a szőlők azonban nem a mai Kécel-hegyen, hanem a II. József-féle térkép tanúsága szerint a keceli domb előtt Kecel pusztán voltak. A Kapos mocsarán túl a királyi út mentén. Ma a Valéria árvaháztól nyugatra eső: Szent István, Szent László, Mátyás király-utca környéke.

¹⁴ M. hadi levéltár térképtárában B. IX. a. 655/1. számú 1802-ben készült Nagy József-féle eredeti térkép.

¹⁵ Sm. lt. Dep. Bereczk 2. csomó 17. sz. «Az Iszák-hegy régente szőlőhegy volt, most a legvirágzóbb szántóföld.» — L. még Kaposvár város mérnöki hivatalában az 1852. évi térképet. A térkép már szántónak tünteti fel az Iszákot.

¹⁶ Sm. lt. Dep. Bereczk. 2. csomó 17. sz. «Hogy pedig ez Kaposvár határ pusztá és irtásföld volt legyen, ez igazoltatott a perbe ígatott szerződéssel, mely szerint ezen határ megszállás és benépesítés végett Kaposvárnak kiadatván, a szőlőre nézve szintűgy tractáltattak, mint szántóföldeikre.»

¹⁷ Istvánffy Miklós: Historia. p. 25. a. 220. a. 458. b. — Matthiae Belii: Notitia Comitatus Simighiensis. §. 2. p. 20. sq. — L. még a II. József-féle térképhez a tájékoztatást a Kapos folyóról. — Zichy Fr. comes: Sárvíz, Sió, Kapos kiszáritása. O. Széchenyi kt. Mappa 3135 d. Zichy F. jelentése a többi között ezeket mondja a Kapos völgyéről: «mintegy tenger kiterjedve századoktól fogva a föld színét elborította.»

¹⁸ Sm. lt. Fasc. Conscr. jobagionalis 1728 (In Kaposvár) «prata sunt exigua et vile foenum producentia exundationi fluvii Kapos obnoxia.» — U. i. Fasc. Conscr. Regn. processus Kaposváriensis 1828 Nr. 22. a végén Observationes generales cím alatt: «Prata iacent potissimum in valle penes fluvium Kapos cuius exundationes saepissime abluunt.»

¹⁹ Régi feljegyzések a Kapos vízében található halakról tesznek említést. (Eh. lt. Rep. 65. Az 1732-ben keltezett uradalmi összeírás.) Növényvilágából a nádról beszélnek. — L. még főttebb 17. sz. jegyzetet, továbbá Jelenkor 1832. évf. 61. sz. (O. Széchenyi kt. Hírlapok 3984) és a II. József-féle térképhez a tájékoztató leírást.

²⁰ Már 1784-ben elkezdték a Kapos szabályozását. — L. a II. József-féle térképhez csatolt tájékoztató leírást.

²¹ Jelenkor 1832. évf. 61. sz. — Kaposvár városa a Kapos berkének lecsapolása után 354 $\frac{5}{8}$ hold réthez jutott. (Sm. lt. Dep. Bereczk. 2. csomó 71. n. sz.)

²² Ortway Tivadar: Magyarország régi vízrajza, a 62 s. köv. l. — Kaposvárra vonatkozólag I. Somogyi Ujság 1898. évf. 17. sz. ápr. 26. — Somogyvármegye 1905. évf. 146. sz. nov. 24.

²³ L. főttebb a 3. sz. jegyzetet. — L. még Armendariz Sebestyén: Descriptio de las plazas de ambas Ungrias, p. 13. (O. Széchenyi kt. Apponyi gyűjt.) «Ez a hely (t. i. Kaposvár) Simontornya felé a Székesfehérvárra vivő úton van és a közlekedés szempontjából igen fontos.» Ezenkívül itt ment keresztül Szigetvárt a Balaton északi vidékén fekvő várakkal összekötő út is.

²⁴ L. a II. József-féle térképfelvételhez készült táblázatos tájékoztatót. Itt azt mondja, hogy a Kaposvárról Szigetvárra vivő országúton kívül «a többi utak az egyik faluból a másikba mennek csak.» Kaposvárnak kereskedelme nem volt. Az 1715. évi összeírás szerint a kaposváriak «res suas in proprium victum convertunt.» (O. lt. ht. o. Arch. Regn. Lad. H. H. Nr. 7.)

²⁵ L. főttebb a 3. sz. jegyzetet.

²⁶ Eh. lt. Rep. 65. Beschreibung der ganzen District Kaposvár in Simighienser Comit. tat liegend durch mich Joannem Ernestum Heher als darüber bestellten kayserlichen Provisoren. 1701. 9. l. Beschreibung der Stadt Kaposvár. «Die Stadt bestehe an jetze bis 100 Haus lauter Hussaren und Hayduckhen... und das Territorium erstreckhet sich nicht weither, als eine halbe Stundt in Zirckl, worauf nur bloss ihre Mayer Höff und Häuser den Platz einnehmen.»

²⁷ Sm. lt. Az 1712. évi dec. 1-én kelt letelepedési okmány a vármegyei levéltárban lévő szekrény üvegteteje alatt. — L. még u. i. Prot. 2 p. 153. lt. — Eh. lt. Rep. 35. Fasc. X. Nr. 628. A kaposvári uradalom 1715. évi összeírása.

²⁸ Ezért is mondja az 1743. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv: «Ecclesia est in medio oppidi.» (Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1.)

²⁹ Szabó K.: Régi magyar könyvtár: Acta comitialia Hungarica Soproniensia anni 1681 p. 24.: «In Simighiensi (comitatu) parochus nullus, praedicantes circiter centum.»

³⁰ Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 1. Az irat címe: Conscriptioes proventuum parochialium dioecesis Vesprimien. iuxta conscriptiones... ad congruam 150 fl. summam supplendorum 1726. — U. i. Az irat címe: Fragmentum conscriptionis comitatus Simigh. Így kezdi az összeírást: «In oppido Kaposvár Rduus Dnus Josephus Vörös vicearchidiaconus in comitatu Simighien. inque districtu eiusdem Dni Plebani existentium in ordine conscripta.»

³¹ Pp. lt. Prot. epp. Tom. 1. p. 5. a. 1734. A jegyzőkönyv 1734 okt. 1-ével ezt jegyzi fel: «Dum Rduus Dnus Stephanus Kiss parochus Igalienensis ad me, Vesprimium venisset, ordinavi ipsium vicearchidiaconum districtus interioris archidiaconatus Simighiensi.» — Okt. 6-áról ezt olvassuk: «Demum hac eadem die sequestravi inferiorem districtus archidiaconatus Simighiensi a superiori et quidem ita ut superioris vicearchidiaconus parochus Kaposiensis Josephus Vörös maneant, inferioris vero sit parochus Igalienensis Stephanus Kiss. In primo districtu Kapossiensis sunt parochi et parochiae sequentes: ipsemet parochus Kapossiensis Josephus Vörös, item parochus Csököliensis Michael Simonffy, Nagyabajomiensis Adamus Csalán, Segesdiensis Pater Didacus Csala ex provincia s. Ladislai Franciscanus, Tapsoniensis Georgius Bedő, Vörösiensis Mattheus Rudnay, Kétheliensis Petrus Gegő, Marcaliensis Joannes Rajky, Szentpáliensis Paulus Lepy, Buzsákiensis Stephanus Brossovich licenciatus, Vidiensis Joannes Farkas, Mesztegnőiensis Georgius Vörös, Szentbalázsiensis N., Kislakiensis N. — In districtu Igalien. ipsemet parochus Igalienensis Stephanus Kiss, item Koppányiensis Georgius Péntek, Sziliensis Joannes Domaniczky, Gölliensis Joannes Kereszturi, Attalaiensis Joannes Miholics, Mernyeiensis Adamus Péntek, Karádiensis Ladislaus Solmrossy, Somogyváriensis Michael Hermikovics, Lengyeltótiensis Joannes Babics. Huiusmodi sequestrationem ipsius archidiaconatus subdivisionem seriemque parochorum et parochiarum pro uberiori informatione hac praescripta die sexta mensis Octobris transcripsi praememorato Exmo et Rsmo Dno Dno eppo nostro Adamo Acsády.»

³² A végrehajtás akadályai a legnagyobb valószínűség szerint Vörös József kaposvári plébános és kaposvári kerületi esperes személye volt. — Vörös József esperesi kinevezése után hamarosan fegyelmi eljárás alá került. (Pp. lt. Prot. epp. Tom. 1. p. 78. 13.) 1735 febr. 7-ére a püspöki szentszék elé idézték Veszprémbe (u. i. p. 23.), március 1-ével pedig a szentszék 40 frt. pénzbüntessé sújtotta. (U. i. p. 29.) Vörös József ilyen körülmények között nem maradhatott a kaposvári esperesi kerület élén.

Biró Márton maga is érezte Vörös József helyzetének tarthatatlanságát. Csak így érthető,

hogy már 1735 febr. 6-án, Vörös József Veszprémbe idézése előtt való napon, Péntek György koppányi plébánost a kaposvári esperesi kerület régi nevének megváltoztatásával ki-nevezte a segedsi esperesi kerület esperesévé. «Misi decretum parochio Koppányiensi Georgio Péntek ipsūque ordinavi vicearchidiaconum Cottus Simighiensis districtus Segesdien-sis.» (U. i. p. 22.)

A segedsi esperesi kerület felállítása jogilag valóban megtörtént. Kiss István az igali esp. kerület esperese időközben Bíró Márton felszólítására felterjesztette javaslatát új plébániák megalapítása- céljából. Felterjesztésében beszél az igali és segedsi esp. kerületről. (Pp. lt. Acta par. Fasc. 5. Az igali esperesi kerület iratai között levő javaslat. Címe: Pro- pectum neo erigendarum in districtu Igaliensi parochiarum.)

Bíró Márton jogi döntését nem tudta végrehajtani, mert Péntek György Bíró Márton minden unszólása ellenére sem volt hajlandó az esperesi tisztelet elvállalni. (Pp. lt. Prot. epp. Tom. 1. p. 25. 35.), helyette pedig mást nem nevezett ki.

Igy történt, hogy 1735 márciusától kezdve Kiss István igali plébános és esperes gyako-rolta az esperesi jogokat és végezte az esperesi teendőket az egész Somogyvármegyében. (U. i. p. 35.)

³³ Ezért mondja a püspöki jegyzőkönyv is 1735 nov. 15-én: «R. D. V. A Diaconus districtus Simighiensis Stephanus Kiss.» (U. i. p. 87.) Kiss István a következő években is egyedül működött hivatalában. 1739-ben Vörös József halála után esperesi minőségben ő készíti el a kaposvári plébánia leltárát. (Pp. lt. Vis. 1748 p. 220. Quoad parochos Sexta.) Ebben az időtájtban senki másról nem tudunk, mint esperesről. Ez az állapot 1742 őszéig, Kiss István veszprémi kanonokká történt kinevezéséig tartott. (Igali pl. ker. akve 3. k-ben 1742 szept.-7-ike után ezeket olvassuk: «Hic finem baptisandi posuit Rndus Dnus Stephanus Kiss loci parochus, ad venerabile capitulum Vesprimiense promotus.») — L. még a kö-vetkező jegyzetben Solymossy László karádi pléb. jelentését.

³⁴ Erre a megállapításra következtetés után jutunk el. Solymossy László karádi plébános 1742-ben az időpont megjelölése nélkül kelt felterjesztésében jelentést tesz a somogyi plébá-nosokról. (Pp. lt. Rel. per. Fasc. 1. Az irat címe: Specificatio circumstantialis de statu do-minorum parochorum in districtu Simighiensis existentium... in Igal ex una parte, altera vero in Marczali convocatis praet. D. D. parochis...) Solymossy László e szerint az egész Somogyvármegye espereseként szerepel. Tehát ő lett Kiss István utóda. De már ugyanczen 1742. év nov. 7-én a kisbárapáti plébániajavadalom összeírását Solymossy Lászlón kívül Do-maniczky János Ferenc szili plébános is mint esperes írja alá. Nov. 7-én tehát két esperese volt már a vármegyének. Domaniczky Ferenc 1743-ban magát a kaposvári esperesi kerület esperesének mondja («Benedictio haec (t. i. a szabadi templomé) facta est per me Joannem Franciscum Domaniczky parochum Szilliensem archidiaconatus Kapossiensis vicearchidiaconum») (Pp. lt. Prot. ven. cleri p. 325.) Az 1742-ben szereplő Domaniczky Ferenc esperes így a kaposvári esperesi kerület esperese. Bíró Márton püspökké szentelése után Doma-niczky Ferencet a maga részéről is megerősítette kaposvár-kerületi esperesi minőségében. A kinevezést bejelentő lelkipásztori értekezleten vendégként megjelent az 1742-ben esperes-ként szereplő Solymossy László a kisbári és koppányi plébánosokkal mint superioris dis-trictus cis lacum istius comitatus V. Archidiaconus.» (Pp. lt. Prot. ven. cleri p. 1.) Követ-kezőleg, amikor Acsády Ádám püspök Domaniczky Ferencet kaposvár-kerületi esperessé ki-nevezte, ugyanakkor kinevezte Solymossyt felsősomogyi esperessé. Különben nem lett volna értelme, miért legyen két esperese a vármegyének.

³⁵ Pp. lt. Prot. ven. cleri p. 3.

³⁶ Bíró Márton püspök tervbevett egyházlátogatásait nem tudta személyesen elvégezni. Ezért a terhes munkát több helyen a kerületi esperesekre bízta. Szopkovics János marcali plébánost megbízatása alkalmával a következő meghatalmazással látja el: «Unde cum nos legitime praepediti hic et nunc in persona ad visitandum comitatum Simighiensem et sig-nanter Archidiaconatum Segesdiensem excurrere haud possemus ad peragendum hocce vi-sitationis munium dilecto in Christo filium Joannem Szopkovics parochum Marczaliensem et districtus seu praeattacti archidiaconatus Segesdiensis vicearchidiaconum exmittendum ac ut eidem plena fides debitique honor et reverentia a Christi fidelibus exhibetur praeinser-tum mandatum caesareo regium in genuinis paribus duximus esse ex cancellaria nostra ex-tradandum. Vesprimii die 4 mensis Mai anno Domini 1746 Martinus Bíró episcopus Vesprimiensis.» (Pp. lt. Vis. districtus Segusd. 1748. p. 3.) Bíró Márton naplójában (P. Bíró Márton naplója. 312, 314—315. l.) 1747-re teszi a szétválasztást. De amint látszik, már 1746-ban megtörtént. A két esperes a vármegyének 1747 febr. 27-én tartott gyűlésén hatósági megbízott kiküldetését kéri az egyházlátogatáshoz. (Sm. lt. Prot. 7. p. 231. «Hac occasione posuerunt instanciam domini comitatus huius vicearchidiaconi dispositionem per comitatum huncce peragendum exmissi.») Mindenesetre 1747. év előtt kellett megtörténnie kinevezésüknek, hogy az akkori lassú közlekedési és közigazgatási viszonyok között az espere-sék előterjesztésüket olyan időben megtehették, hogy az említett megyegyűlés a kérdést tár-gyalhatta. E szerint ez a tény is ellene mond a naplónak.

³⁷ Az 1735. évi megosztás csak annyiban tér el az előző évitől, hogy Kaposvárt az igali kerülethez csatolja. — Az 1712. évben viszont a multhoz viszonyítva a változás az, hogy a régi igali kerületből Igal átkerul a kaposváriba. A Balatonon innen levő felső somogyi kerület voltaképpen a régi igali kerület.

³⁸ A kaposvári esp. kerülethez osztotta Biró Márton a szili, gölle, attalai, kaposvári, igali, kisbárapáti, mernyei, somogyvári, lengyeltóti, látrányi, karádi és andocsi plébániákat. A segesdi kerülethez sorolta Kéthelyt, Marcalit, Nagybajomot, Tapsont, Vörsöt, Buzsákok, Somogyszentpált, Nagyatádot, Segesdet és Csökölyt. (L. Biró Márton naplóját főntebb a 36. sz. jegyzetben.)

³⁹ Ekkor állították fel a csökölyi, karádi és csurgói új esperesi kerületeket. (Pp. lt. Prot. epp. Tom. 21. az 1777. évi okt. 25-én tartott konzisztorium.)

⁴⁰ U. i. az okt. 18-án tartott döntés alapján.

⁴¹ Pp. lt. Fasc. Acta dismembrationem dioecesis 1777 eiusdemque item in 15 districtus factam repartitionem concernentia.

⁴² Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1941 Nr. 4704.

⁴³ Közp. statisztikai hivatal közlése.

⁴⁴ Sm. lt. Conscr. indiv. 1712—28 Nr. 1 p. 86. Az 1715. évi hivatalos összeírás 12 jobbágy és 2 zsellér háztartást mutat ki. (O. lt. ht. o. Arch. Regn. Lad: H. H. Nr. 7.) A családfők megjelölésénél a lélekszámot hozzávetőlegesen úgy állapítjuk meg, ha a család-fők számát öttel megszorozzuk.

⁴⁵ Sm. lt. Conscr. indiv. 1712—28 Nr. 8.

⁴⁶ U. i. Fasc. Conscr. domesticalis per Dominos Michaellem Csák supremum iudium et Franciscum Beöty in anno 1729. Az itt közölt megállapítással kb. egyezik u. i. a Prot. 29. p. 310. alatt közölt adat.

⁴⁷ Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. Vis. 1743. Ez a kimutatás nem tökéletes, mert a 8 éven alul lévők, tehát a gyónásra nem kötelezettek számát nem közli.

⁴⁸ U. i. Vis. 1748 p. 251.

⁴⁹ U. i. Acta et fragm. vis. Fasc. 2. — A zsidókra nézve l. o. lt. ht. o. Iud. Nr. 139. Nr. 23. (Ember Győző orsz. levéltárnok közléséből.) A négy zsidó személy egy családot tett ki. Bencze Sámuelnek hívták. Mostani tudásunk szerint ő az első letelepedett zsidó Kaposvárt. 1740 óta élt Magyarországon. Volt neki háza is. Sör- és pálinkamérésből élt. 59 forintot fizetett a hadipénztárba, 27-et a vármegyeibe. Turelmi taxája 6 frt. 42 és fél kr. Rendkívüli taxája 51 1/2 frt. A földesúrnak 20 forintot fizetett. Közepes számítás szerint évi tiszta jövedelme 26 frt-ra rugott. — A század vége felé 1795-ben 3 család lakott itt, összesen 18 személy. És pedig Tillier Hersl, Pollák Jakab és Schlesinger Izsák. Tillier és Pollák kereskedők voltak, Schlesinger iparos. (U. i. Nr. 117.)

⁵⁰ Sm. lt. Fasc. Conscr. indiv. 1773 Nr. 55.

⁵¹ U. i. Fasc. Conscr. possessionum... et animarum cum nominibus contribuentium 3. csomó 1774—1776, 1778—83.

⁵² Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 6.

⁵³ Pl. lt. Vis. 1815 p. 24.

⁵⁴ Pp. lt. Schem. 1822 p. 73.

⁵⁵ U. i. Conscr. anim. Fasc. 14. — 1828-ban már metszőjük is volt.

⁵⁶ U. i. Fasc. 13.

⁵⁷ U. i. Schem. 1840 p. 93.

⁵⁸ U. i. Acta dioec. Fasc. 1848 Nr. 15.

⁵⁹ U. i. Schem. 1855 p. 79.

⁶⁰ U. i. Schem. 1865 p. 76.

⁶¹⁻⁶⁷ Közp. statisztikai hivatal közlése.

⁶⁸ A társadalmi élet hiányáról panaszkodik a század elején a Somogyi Hírlap is. (1908 évf. 245. sz. okt. 25.) «Régen — mondja a lap — meleg társadalmi kapcsolat állott fenn. Most nincs. Hiányoznak a nagyvárosi bizalmas és összeszokott társaságok, amelyeknek kapcsolatából épül fel a mozgalmas társadalmi élet. Egy-két rokonszalád él egészen zárt életet. Azonkívül ezek olyan fényt üznek családi összejöveteleiken, nemcsak bállokon, hogy ezekkel együtt-tartani a többiek nem tudnak. Egy-két teaestélyt rendeztek, de aztán abba maradt, mert nem bírták a vele járó kiadásokat. Ennek végét kellene vetni.»

⁶⁹ Kv. v. trvhatósági jogát kimondó törvényjavaslat indokolása szerint.

⁷⁰ Bereczk Sándor: Kaposvár története. 22. l.

⁷¹ Bécsy—Prilisauer i. m. 8. l.

⁷² Közp. Statisztikai Hivatal közlése.

⁷³ Somogy 1866. évf. Mutatványszám. Febr. 1.

⁷⁴ Eh. lt. Rep. 35. Fasc. D. Nr. 107. 108. 112 et N. B.

⁷⁵ Dr. Hárigh János hgi levéltárnok közlése alapján.

⁷⁶ Pp. lt. Vis. 1778 p. 8. «Omnes catholicae religionis.»

⁷⁷ A nem katolikusok későbbi beköltözésére rámutat már az 1815. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv is. A többi között ezeket mondja: «Populus in matre Kaposvár paucis Judaeis

et Rascianis, Augustanae confessioni et Helveticae addictis plerumque advenis mixtus catholicus ex maxima parte est. (Pp. lt. Vis. 1815 p. 23, 24.)

⁷⁸ O. lt. ht. o. Jud. Nr. 1. 1810. Nr. 34. 1810-ben 7 családból állottak 30 családtaggal. A családfők Pollák Izsák, Spitzer Izrael, Taufer Simon, Raiter Bernát, Spitzer Antal, Schlesinger Izsák, Kendl Márton. Közülük 3 kereskedő, 2 iparos, 1 házaló, 1 eltartott. 1821-ben 9 családot számláltak össze 38 taggal. (U. i. 1821 Nr. 159.)

⁷⁹ Somogyi Hírlap 1906. évf. 61. sz. márc. 16. «Kaposvár múltjából» c. cikk.

⁸⁰ Kaposvári Hírlap 1909. évf. 236. sz. dec. 25.

⁸¹ Bereczk Sándor i. m. 147. l.

⁸² Bergel József: Kaposvár. 49. l. -- L. még Zala-Somogyi Közlöny 1862. évf. 3. sz. júl. 20., 1863. évf. 31. sz. nov. 10.

⁸³ Világosság 1882. évf. 14. sz. nov. 10.

⁸⁴ Magyar Zsidó Lexikon, Budapest 1929. 451. l.

⁸⁵ Hivatalos közlés alapján.

⁸⁶ Somogy 1880. évf. 31. sz. aug. 3. — 50. sz. dec. 14.

⁸⁷ U. i. 1881. évf. 7. sz. febr. 15.

⁸⁸ U. i. 1882. évf. 15. sz. ápr. 11.

⁸⁹ U. i. 1908. évf. 4. sz. jan. 26. — Népjog 1882. évf. 39. sz. szept. 29.

⁹⁰ Kaposvár 1887. évf. 16. sz. ápr. 16.

⁹¹ Somogy 1887. évf. 29. sz. júl. 19., 50. sz. dec. 13., 51. sz. dec. 20., 1888. évf. 16. sz. április 17., 17. sz. április 24., 24. sz. jún. 12., 25. sz. jún. 19., 27. sz. júl. 3., 1889. évf. 32. sz. aug. 6. — Kaposvár 1889. évf. 31. sz. aug. 4.

⁹² Kaposvár 1902. évf. 13. sz. febr. 13., 15. sz. febr. 27., 38. sz. május 11., 1903. évf. 47. sz. jún. 14. — Somogyi Hírlap 1907. évf. 56. sz. jún. 11. — Népjog 1908. évf. 4. sz. jan. 26. — Somogyi Hírlap 1908. évf. 22. sz. jan. 28.

⁹³ A gyülekezet vezetőségétől nyert adatok alapján.

II. FEJEZET.

A régi Kaposvár egyházi viszonyai.

¹ O. lt. Dl. 9116.

² U. i. Dl. 11.430; 11.774; 13.849; 13.870; 14.171; 14.722; 15.419.

³ Hómann—Szekfü: Magyar Történet. 3. k. 158, 235. l.

⁴ O. lt. Dl. 16.239; 20.647.

⁵ U. i. Dl. 15.552; 16.194; 18.377; 19.095. — Történelmi Tár 1906. évf. 110, 118. l. — Ortelius: Chronologia. 458. l. — Szerző neve nélkül: Ungarisches Stadtbüchlein. 19. l. — Kreckwitz G.: Richtige Beschreibung. 65. l.

⁶ Szalay Ágoston: Négy száz magyar levél. A 3. levél.

⁷ Feigius János Szilárd: Wunderbarer Adlers—Schwung. Wien, 1693 I. rész 248. 250. l.

⁸ Szalay Ágoston i. m. A 176; 178; 180; 263. levél. — Történelmi Tár 1906. évf. 111; 118; 134; 261; 398. l. — Magyar Történelmi Tár 16. k. 1871. évf. 177. l. — Monumenta Hungariae Historica 29. k. 311; 316. l.

⁹ Szalay Ágoston i. m. A 178; 179; 191. l. — Történelmi Tár 1906. évf. 111; 128. l. — Monumenta Hungariae Historica 29. k. 315. l.

¹⁰ O. lt. Dl. 9116; 13.780; 14.722. — A vár korát illetően újabb eredetűnek tartják. Valószínűleg a XIV-ik század második felében épült. Bél Mátyás ezeket mondja eredetéről: «Crediderim recens esse opus, bellis demum Turcicis regioni defensandae excitatum.» (O. Széchenyi kt. kéziratára Fol. lat. 3371.) — Könyöki József szerint a kaposihoz hasonló várak a XIV. században szaporodtak el hazánkban. (Könyöki 240. l.)

¹¹ U. i. Dl. 21.244; 23.540.

¹² Esterházy János gróf: Az Esterházy család. 1. k. 90—105. l. — O. lt. Neo Reg. Acta Fasc. 1843 Nr. 55 p. 14 a. 1698, 1699. — Eh. lt. Rep. 35. Fasc. D. Nr. 107; 108; 112; 112 et NB.

¹³ Rugonfalvi Kiss István: A magyar helytartó tanács I. Ferdinánd korában. 27. l. — A ht. jelentése 1549 febr. 16-án: «Dignetur maiestas vestra ad arcis Kaposvár conservatio-nem benigne prospicere... quae quidem arx post Szigeth maximam momenti est.» A vár erősségét nem annyira építési módjának, mint helyzeti fekvésének köszönhette.

¹⁴ A fennmaradt írásos emlékek különbséget tesznek a vár és a külső város között. (Eh. lt. Rep. 35 Fasc. V. 578 et 579.) — L. még Istvánffy Miklós: Historia. p. 25. — Monumenta Hungariae Historica 29. k. 474. l. — Évlia Cselebi 33—35. l. A leírás erősen túlzó.

¹⁵ Zeiller Márton: Neue Beschreibung. 75 s köv. l. — L. még Ungarisches Stadtbüchlein. 19. l.: «Capotzujuvár ein Schloss und Städtlein an den Fluss Capoz.» — Kreckwitz: Richtige Beschreibung. 65. l.: «Caposvárium, Caposujvár ist ein Schloss und ein Städtlein in der Simigienser Landschaft.»

¹⁶ Feigius i. m. l. rész 48. l. «Hinauf (t. i. Simontornyától) ruckte ernannter Markgraf vor Kapusvár plünderte diesen Ort aus und steckte in Brand (aber das Schloss lies er diesmal unattaquiert.» — L. még O. Széchenyi kt. Tudományos Gyűjtemény 1831. évf. 6. k. 44—45. l. — O. lt. kincst. o. Urb. et Conscr. Fasc. 56. Nr. 5. 41: Inventatio... Capitalium bonorum Kaposvár... Et quidem: Primo: in arce triplici fossa circumdata qua per unam fossam subintratur, occupati sunt fundi in quibus partim catholice (sic!) partim vero rascianae fidei domus extructae tempore recuperationis combustae sunt circiter no 50. — Secundo: Intrando per aliam fossam post duas portas ultra pontem in una longa platea occupatae sunt domus turcicae quae inhabitantur 56. Actu vero deserta in hac platea no 8. — Tercio: In inferiore arce post subingressum per tertium fossatum reperiuntur domus bonae turcicae quae inhabitarentur no 48. Desertae hic vero turcicae no 15. Summa facit domum et fundorum 177.»

¹⁷ O. lt. kincst. o. Urb. et Conscr. Fasc. 56. Nr. 41. Kaposvár vára most közölt leírásának folytatásában ezeket mondja: «Specificatio agrorum per Turcas, per Christianos haidones ac Rascianos ita et equites post recuperationem diversi generis frumento inseminatorum modo subsequenti facta: 1. A Turcis diversi generis inseminati sunt agri no 18. 2-o. Sub domino Turcico inseminati sunt per rascianos agri 20 1/2. 3-o. Per milites equites et pedites christianos Hungaros post recuperationem inseminati sunt agri diversi generis frumento no 20 1/2. Summa facit agrorum inseminatorum no 59.»

¹⁸ Hornig Károly: Mon. Tom. 2. p. 69, 81, 82. A pápai tizedjegyzékben előfordul Hetes, Kaposfüred, az elpusztult Zarany (ma pusztá Toponár határában, de érinti Kaposvár határát is), ma a város belső területéhez tartozó Kecel.

¹⁹ Bunyitay V., Rapaics R., Karácsonyi J.: Egyháztörténelmi emlékek. 1520—29. 1 k. A 92. okmányban Füred, Hetes, Várda, Alberti, Egres, Csokonya, Mérő és Geszi Kaposvár közelében fekvő községek szerepelnek. Füred Kaposvár közvetlen szomszédságában van. — U. i. a 4. k. (1542—47) 118. okmány 1542-ből megemlíti Szentbalázs, Ropoly, Szilvás-szentmárton, Szerdahely, Tókaj, Szenna Kaposvár környékén levő községeket. Közülük Szerdahely és Tókaj a várossal közvetlen szomszédok.

²⁰ Pfeiffer János dr. A veszprémi egyházmegye legrégibb egyházlátogatásai. 1554—60. 191. l.

²¹ L. Könyöki József i. m. «a várkaplánok» fejezetet.

²² Itt a pálosokra azért gondolhatunk, mert nekik a vártól nem is egészen hat km. távolságra fekvő Szerdahelyen már 1335-ben kolostoruk volt. (Csánki Dezső: Magyarország földrajza. Somogyvármegye 647. l.)

²³ Szabó K.: Régi Magyar Könyvtár. Acta comitialia Soproniensia anni 1681 p. 24. A katolikus rendek az országgyűlésen panaszkodnak, hogy az egész Somogy-megyében egyetlen plébános nem működik.

²⁴ Pécsi pp. lt. 63/1699 szept. 1. Copia donationalium Leopoldi I. Jesuitis Quinque Ecclesiensibus factarum. E másolat kiállítási ideje 1720. Az oklevél a bevezetésben felsorolja a jézsuitaságiak érdemét a hódoltság alatt és után. A szöveg eme része így hangzik: «veste rustico induti et subintrantes in dicta urbe Quinque Ecclesiensi sedem tenentes a Balatone usque ad Mohácsium, a Kanisa et Szigeth usque Harscanium universasque pene districtuum illorum plagas in tam extremo ibidem eorum epporum, caplorum, plebanorum et aliorum ordinum religiosorum defectu excurrentes diu noctuque in paupertate et egestate, fame et siti, sudoribus et vigiliis, periculis et persecutionibus, verberibus et carceribus vitaeque ipsa saepe numero jam jam palo (nisi fidelium perniciose charitas subvenisset amittenda: assidue tam in convertendis perfidis, quam conservandis fidelibus, restaurata etiam emendicata modo fatorum fidelium ope viginti prope temp'is animarum salutem providebant.» — L. még Cser—Palkovits István S. J.: Pécs városa és jezsuitáinak multjából. Budapest, 1912, 1. l.

²⁵ Horváth János 1613-ból kelt jelentéséből kitűnik, hogy nem volt külön törökkoppányi és andocsi missio, hanem csak *andocsi*. Az atyák azért nem Törökkoppányban telepedtek le, hogy a török vezetők ne foglalkoztathassák őket apostoli munkájuk rovására. Missió területük a koppányi, somogyvári, kanizsai, kaposvári, simontornyai és fehérvári kerületekre oszlott fel. Ezeken belül találjuk az andocsi, szőlősgyöröki, cserdi(?), sári, berényi, sámsoni, jutai, füredi, batéi, szabadi, várongi, értényi, bedegi, gerézdi, mernyei, vagy mocsoládi és végül a ráksi plébániákat. (Pfeiffer János i. m. 193—65. l.) Az andocsi missióban megforduló atyák közül a következők neveit ismerjük: Horváth János, Komafay Pál, Buriani Lukács, Tóth Gergely, Jázgay Mátyás, Ágoston Péter, Lendvay János, Mráz Miklós, Viszocsányi István, Kaschich Fülöp, Horváth Tamás, Gáspárfy Tamás, Horváth Miklós, Horváth András, Rokochich Mihály, Kászonyi András, Balogh Péter, Kereszkényi István, Darasóczy

Márton, Kőrössy János, Globi Tamás, Landovich György, Hradiskay Pál, Pusztabonyák István. (Ph. r. lt. Manuscripta Catalogi Personarum Ord. Soc. Jesu. A neveket eme jegyzékek évenkénti kötetei alapján állítottuk össze.) — L. még a bpesti egyet. kt. Epistolae elogia defunctorum Soc. Jesu II. 137—140. A. b. p. 143, 146.

²⁶ A licentiátusokon olyan nős világi férfiakat értünk, akik a török hódoltság idején, sőt még utána is jó ideig a népet vasárnap összegyűjtötték, nekik az evangéliumot felolvasták, velük énekeltek. Sőt, felhatalmazásuk volt a püspöktől kereszteleés, esketés, temetés végzésére. A püspökök papok hiánya és vándor missziós szerzetesek csekély száma miatt kénytelenek voltak ilyen megoldáshoz nyulni. (Karácsonyi János: Magyarország egyháztörténete 154. l.)

²⁷ Jellemzésül idézünk itt néhány részletet a jelentésből. «Parochiani omnes gravi iugo Turcico et tributo et novis frequentibus exactionibus, contributionibus onerantur assiduis, in tantum, ut si velint etiam miseri nobis succurrere non possint. Si quid comedere volumus, illud emendicando per pagos, ubi sacra celebramus et inservimus, colligimus et domi ipsi nobis misere praeparamus, quod in dorso nostro vel quorum adferimus; particulas nempe laridi, lentes, pisa, panem, cepas et aliud, ova, galinas et similia, omnia denique, quibus uti aliquo modo volumus... Munera etiam Turcis, begiis, ispahiis in anno aliquoties dare debemus et quando transeunt nostrum pagum, vel hospitium, ad nos divertunt et cogimus illis providere de commoditatibus, illis et eorum equis, si quid in nostra domo inveniunt, rapiunt, auferunt, intentant verbera, minis et vituperiis exagitant crudeliter, ob quas exagitationes vivimus in timore et tremore assiduo et vitae periculo... Si (multam) solvere non possumus in perpetuum captivitatem in partes inferiores Turciae abducent et vendent, quot solent praticare... Ex nostra etiam domo christianorum filios, qui ad instructionem precum et aliorum bonorum morum vel alicuius modicae litteraturae traduntur, capiunt et absolent praticare.» (Pfeiffer János i. m. 196—197. l.)

²⁸ Szabó György Pius: A ferencesek, 154. old.

²⁹ Budapesti egyet. kt. Epistolae elogia defunctorum Soc. Jesu II. 138. A. b. p. 81—82. V. «Parochorum dubitationi et monachorum quorundam Bosniensium ruditati, si difficidioris ingruissent casus solidis et eruditis consiliis subvenit.»

³⁰ Pécsi Ferences zárda lt. 14 C. P. Horváth Sámuel kézírata. Címe: Historiam Franciscano-Hungaricam a. 1767 p. 442. A levél szövege így hangzik: «verum etiam (ob) eximios labores et sudores hisce in partibus earumque confiniis adhuc sub immani Turcaram iugo delitescencia in conservanda et propaganda fide orthodoxa ab eiusmodi instituti patribus perpressos et exantlatos perpendens iustam eorum petitionem reicere nolui.» — A ferencesek somogymegyei munkásságára utal még a veszprémi Pp. lt. Vis. 1719 p. 161. «Ecclesia Lengyelottiensis continuis attamen temporibus etiam post revolutionem Turcicam administrata fuit per patres Franciscanos Bosnyenses.» — Továbbá a ferencesek koldulási ügye tárgyalása alkalmával történt megállapítás: «Et quamquam pro patulo foret solam provinciam Ladislavianam... iam in et a temporibus Turcitis in hoc comitatu cum periculo etiam vitae spiritualia exhibuisse obsequia et pientissimae quondam gentis Hungaricae reliquias sub Ottomanica impietate a vera fide deflectentes ad orationem mysteriaque orthodoxae fidei vicatim domatimque instruxisse ut actu dum vivi faterentur testes perque consequens veluti patrimonium religionis suae mendicationum usum habuisse.» (Sm. lt. Prot. 8 p. 1146—52.)

³¹ A veszprémi püspökök szívesen vették bencések tovább maradását Kaposvárott. A nagy paphiány miatt úgysem tudták volna egyházmegyei papot küldeni. Koller Ignác veszprémi püspök 1767 áprilisában a zirci konventtel a joghatóság kérdését illetően folytatott vitájában felterjesztést intéz Mária Terézia királynéhoz. A többek között ezeket írja: «Diffiteri non potero quod tristis admodum fuerit et sub initium huius saeculi dioecesis meae facies: adeo enim erat exiguus in eadem cleri numerus, ut potius laetandum fuerit aliquos adiutores reperiri, qui indigentem populo succurrunt, quam ut iurisdicção, qua se munitos iidem religiosi dicebant in quaestionem sumi potuisset. Tota enim dioecesis mea non p'ures tunc quam quattuor alumnos numerabat, qui Tyrnaviae in collegio generali educabantur et in vasta hac dioecesi curam animarum suo tempore obire tenebantur.» A hódoltságot követő első években ez a hiány még nagyobb volt.

³² Kaposvár visszafoglalását nem követte mindjárt Szigetvár és Kanizsa, Kaposvárnál nagyobb két vár visszafoglalása. Amaz 1689-ben, ez 1690-ben jutott a felszabadító sereg kezére. A török mindkét várból elportyázott Kaposvárig. Itt az őrséget is megtámadta (Kör-mendi hgi lt. Missilisek. Csányi Bernát várkapitány levele Batthyány Ádámhoz, 1687 jún. 21. — Lakatjártó Mihály vajda levele Batthyány Ádámhoz 1688 aug. 23-án. A vajda elmondja, hogy a «pogány szomszédok a sáncban levő népre rohanván, az holot kaposvári gyalogosok közül négyet levágtak, hatot két tarackkal és kaposvári gyalog zászlóval edgyütt Szigetvárba bevittének, summa szerint százig német, magyar vitézlő rendekből elhullottanak) és a környéket nyugtalanították. Lakatos Mihály kaposvári vajda levele Batthyány Ádámhoz 1688 okt. 22-én. Öhercegsége, Nagyságod és így mindannyiunk fegyvere által Kaposvár visszavétetett, akkor «mindjárt Nagyságod jó grátiaja mindnyájunkhoz hajolván s bennünket az végházba helyeztetett, holot az két reánk agyarkodó pogány szomszédink miát jószágainkban nehéz

károkat, életünkben nagy fogyatkozást, szüntelen való táborozáshoz sanyarúságot» szenvedtünk. Ilyen körülmények között plébániák alapításáról szó sem lehetett. — L. még bécsi Hofkriegsratarchiv Prot. Jahrg. 1687. Expeditur Band 374. Seite 473 l. Júlíus. — U. i. Seite 407 l. Júníus. — U. i. 529—30 l. Augustus. — U. i. 652 l. November.

³³ Körmendi lt. Missilisek. Pulyai György levele 1687 márc. 9-én Csányi Bernát kaposvári kapitányhoz: «erősen parancsollya, hogy a falukat contributiora hajcsuk, de úgy gondolom, hogy a magyarok pénze onnét vékonyan telik ki, amint Kegyelmed maga is tudja.» — A lakosság szegénységének jellemzésére közöljük a kaposvári várhoz tartozó birtokok állapotát 1691-ből. «Csoknyaiaknak négy ökrük vagyon, az kiből 4 házas ember vagyon, azok is az erdőben laknak. — Egresiek otthon laknak. Két házas ember vagyon benne, de marhájok nincs. — Aszalóban négy házas ember lakik. Marhájok nincs. — Sántosban egy házas ember vagyon, az is az erdőben lakik. — Szent Balázsiak három házzal vannak, azaz három házas ember lakik benne. — Nádas egészen pusztá. — Várvize egészen pusztá. — Marczadó egészen pusztá. — Ropoly egészen pusztá. — Gyertyán egészen pusztá. — Kenderes egészen pusztá. — Szent Pállyaknak három házikó vagyon, azaz három házas ember vagyon benne. — Simonfalva pusztá. — Bereknéfalva pusztá. — Töröcskén három házas emberek laknak. Marhájok nincsen. — Lered pusztá. — Keczen két házas ember lakik. Marhájok nincsen. — Pölöske pusztá. — Kislak pusztá. — Gyarmath pusztá. — Kisfaludban egy házas ember vagyon, az is az erdőben lakik. — Ivánfán két házas ember lakik. Marhájok nincsen. — Vörösalma egészen pusztá. — Bési szent Márton pusztá. — Enesd pusztá. — Szabolc pusztá. — Cserinfán 4 házas ember lakik. Marhájok nincsen.» Eh. lt. Rep. 35. Fasc. V. Nr. 592.

³⁴ A visszafoglaló háború után életben maradt magyar nép biztosan szívesen megszállta volna Kaposvárt és a környező falvakat, de a várban lévő német katonaság nemcsak magyar bajtársain hatalmaskodott, hanem parancsnokuk rosszul bánt a parasztsággal is. Ez a körülmény is kétségteljesen hátráltatta a települést. Csoknyay János kaposvári magyar alkaptány 1686 dec. 11-én Batthyány Adámhoz intézett levelében ezeket panasolja: «mi valóban nagy nehezen alkudhatunk az itt való német kapitánnyal, szintén csak lába alá akar hennünket tapodni, éppen semmi becsületet nem ad, a tisztéken annyival inkább a katonaságon... szállásunkat majdnem minden nap dulattya és csak azt nem viszi el, ami neki nem tetszik... az szegény parasztság is örömezt megszállná a falukat, de semmi irgalmasság nélkül bánik velük.» (Körmendi hgi lt. Missilisek.)

A település lassú menetét és a lakosság gyér voltát Somogyvármegyében élénken szemlélte a kaposi tartománynak 1695. évi összeírása. (O. lt. kincst. o. Urb. et Conscr. Fasc. 38. Nr. 20.) Az itt szereplő községek alig többek, mint a mai értelemben vett majorok, vagy puszták. Megfelelő számban hívek sem voltak, akik számára plébániákat lehetett volna alapítani.

A község neve	A család- fők száma	A gyerme- kek száma	A lakosság vallása	A község neve	A család- fők száma	A gyerme- kek száma	A lakosság vallása
Ivánfa	4	8	róm. kat.	Gige	19	38	ref.
Sántos	7	19	»	Csököly	29	32	»
Nádasd	2		»	Kisbajom	12	25	»
Szentpál	9	20	»	Juta	14	35	róm. kat.
Szentbalázs	11	26	»	Hetes	15	34	ref.
Keresztur	7	11	»	Jád	16	34	»
Szalacska	3	5	»	Csoknya	15	27	»
Hajmás	8	20	»	Sárd	12	20	róm. kat.
Cserénfa	8	14	»	Nagybajom	25	52	ref.
Gálosfa	10	22	»	Vörs	15	34	róm. kat.
Gyarmat	3	14	»	Balatonberény	14	32	»
Bőszénfa	5	6	»	Kéthely	15	30	»
Simonfa	10	22	»	Magyari	5	15	»
Kislak	4	10	»	Sári	13	25	»
Töröcske	14	23	»	Marczali	22	42	ref.
Pölöske	4	7	»	Gomba	1		»
Kisfalud	10	21	»	Szentpál	21	47	róm. kat.
Várvize	2	2	»	Nikla	12	33	»
Szentmárton	4	9	»	Buzsák	33	25	»
Paczcza	4	1	ref.	Lak (Öreg)	25	43	»
Szena	15	22	»	Somogyvár	40	84	»
Mérő	14	31	»	Osztópán	18	45	»
Ujlak	8	15	vegyes	Gesztí	6	9	»
Keczel	4	5	róm. kat.	Lengyeltóti	24	43	»
Szentbenedek	14	30	ref.	Kisberény	7	14	»
Szomajom	11	11	»	Szöllősgyörök	14	26	»

A község neve	A család- fők száma	A gyerme- kek száma	A lakosság vallása	A község neve	A család- fők száma	A gyerme- kek száma	A lakosság vallása
Gyugy	14	21	róm. kat.	Baté	4	12	róm. kat.
Lelle	10	2	ref.	Mosdós	7	9	»
Látrány	18	28	»	Csoma	10	21	»
Csehi	14	35	»	Szabadi	8	7	»
Szemes	7	4	»	Gölle	11	24	»
Szólád	15	26	»	Örczi	14	24	Graecae fidei
Szárszó	13	22	»	Gyalán	11	22	»
Csepel	13	20	»	Ráczegres	7	12	»
Teleki	5	7	»	Aszaló	7	12	ref.
Kazsók	13	27	»	Egres	11	18	»
Taszár	8	17	»	Füred	7	17	róm. kat.

³⁵ Az újra-szerzési bizottság működése miatt évek múltak el, amíg a régi tulajdonosok birtokukhoz való jogukat igazolták, vagy az új tulajdonosok adománylevelet kaptak. Addig a birtokokat mint kincstári javakat kezelték. A kincstár az átmeneti állapotban plébániák alapításával nem foglalkozott. A régi birtokosoknak meg anyagiak híján nem állott módjában. A gyér lakosság mellett ez az egyik magyarázata annak, hogy plébániákat a hódoltság megszűnése után — elég későn — kezdenek a földesurak alapítani, olyanok, akiknek tulajdonjogát már rendezték. Így 1702-ben Lengyeltótiiban alakul meg a plébánia. (Schem. 1938 p. 76.) Kegyura a Lengyel család. Ez a község a korábbi századokban is szereplő Lengyel család régi birtoka volt. A községet már 1689-ben mint a család tulajdonát írják össze. (O. lt. kincst. o. Urb. et Conscr. Fasc. 46. Nr. 66. Fol. 83 a 1689. — U. i. Fasc. 38. Nr. 20. Fol. 49.) — 1704-ben a Széchenyi család alapít plébániát Somogyvárott. (Pp. lt. Conscr. 1755.) Ezt a birtokot Széchenyi György hercegprimás vette meg a családja számára. (Erdélyi László: A pannonhalmi Szt. Benedek rend története 12 B. k. 167. l.) — 1689-ben már ez a birtok is a Széchenyi család nevében áll. (O. lt. Fent i. helyen Fol. 38. u. i. Fasc. 38. Nr. 20. Fol. 46.) — 1705-ben létesítik a karádi (Schem. 1938 p. 70) és buzsaíki (Pp. lt. Conscr. 1755) plébániákat. Amaz a veszprémi püspök és Esterházy herceg közös alapítása. Ők könnyen tudták földesuri jogukat igazolni. — Buzsákon a Lengyel és Jankovich családé a falu már 1689-ben. (O. lt. fent i. helyen Fol. 82., u. i. Fasc. 38. Nr. 20. Fol. 44.)

³⁶ A nagy paphiány miatt a licentiátusi intézményt a hódoltság megszűnése után tovább is fenn kellett tartani. — Tóth Ede: A belső-somogyi református egyházmegye Mária Terézia korában. 48. l.: A török hódoltság végén «e tájon (t. i. Somogyban) pápista papi urak nem igen, sőt ha találtattak is, csodával nézettek» mondja egyik somogyi tanuvalomás. — Gölleiben 1711-ben, Mernyén 1711-ben (Melhárd Gyula: A székesfejérvári örkanonokság története. Veszprém. 1906. 38. l.), ugyanezen időtájban Törökoppányban (Prot. parochiae Koppániensis) voltak licentiátusok. Sőt Buzsákon 1735-ben is licentiátus működött. (Pp. lt. Prot. epp. Tom. 1 p. 6.)

³⁷ A jézustársaságiak kalocsai gimnáziumának kt. B. P. VI. 763. Annuae litterae. S. J. 1687; 1688; 1689.

³⁸ Annuae litterae p. 1. a. 1687: «neque passus est se domesticis tantum concludi parietibus sacrae eloquentiae zelus, verum eodem ardore in multas circumiacentium oppidorum, pagorumque terras exivit, quatuor subinde, quinque milliarum ungarica emensus, unde etiam in Valpo et Kaposvarini magno cum animarum lucro ac inhabitantium solatio desudavit.»

³⁹ U. i. p. 3. a. 1687. «Infirmis vel agonizantibus tam Quinque Ecclesiis. quam procul foris Siklosini, Hetini (Hetény), in Valpo, Kaposvarini habitantibus, sacramento praesentiae et coelestis Viatico provisum nongentis quadraginta, inter quos fere centum quinquaginta ad extremam luctam extrema unctione roborati fuere.»

⁴⁰ U. i. p. 11. a. 1688.: «Collecta excursionum (apostolicarum) tempora in uno Patre medii anni spatium exsuperent, in altero similiter ploquada (Blokade, ostrom) Szigethiensis continuum erga infirmos vulneratos ac moribundos per administrata sacramenta solatium etiam dirissimis hiemis frigoribus sub tentorio toleratis experta sit.»

⁴¹ U. i. p. 16. a. 1689.: «Neque uno aut altero milliario flagrans hicce apostolicarum excursionum zelus passus circumscribi, verum Siklosiensem et Koppaniensem districtum emensus Mohacsinum et Kaposvarinum, circa Eszekinum et usque ad lacum Balaton animarum conversionem sitiens excurrit, unde etiam ad talia loca Patrem devenire contigit, ubi 7, alibi 8, alibi 10, annis non visus Pater.»

⁴² U. i. p. 21. (1689): «Praeter supradictos Ottomanicam itidem impietatem execrati in Kaposvár quatuor.» — Badeni Lajos Kaposvár visszavétele után török rabokat is hagyott a várbeliek számára. (Köröendi hg. lt. Missilisek. Tóti Lengyel János levele Battliány Ádámhoz, 1686 dec. 9.) Ugy látszik, ezeknek a törököknek egy része végleg itt maradt.

⁴³ U. i. p. 33. — A kaposvári várban szakadár rácok is laktak. A kaposvári Fő és Vice-hadnagys, vajda és az egész vitézlő rend lovas és gyalogság 1687 márc. 10-én Csányi Ber-

nát kaposvári kapitányhoz a következőket írják: «annyira vitték a Nagyságok a commendant, hogy a magyar tisztek is árulhassanak bort, de mihelyen valamellik közülük németnek, rácnak ad, igazságát elveszti.» (Körmendi hgi lt. Missilisek.) Nagyobb számban lehetnek, mert pópájuk is volt. A pápa ugyancsak 1690-ben visszatért a kat. egyházba és Pécssett 1690 jan. 18-án Jány Ferenc szerémi püspök, pécsváradi apát miséje alatt letette a hitvallást. (Bécsi Hofkammerarchiv Gedenkbücher Hungarici [Sammlungen] 134, 576. Stadt Kaposvár. Viennae 15-ta Apr. Ao. 1690.)

⁴⁴ U. i. p. 32.: «Et Samuel Igmándy vir grandaevus Calvinorum in Kaposvár et circumiacentium pagorum antesignatus senior seu eppus, quorum primus ponderatis argumentis mox oboedivit veritati.»

⁴⁵ Ángyán szigetvári, később pécsi ferences atya közlése.

⁴⁶ Horváth Sámuel i. kézírata 143. l.

⁴⁷ U. i. 150. l. és a szigetvári ferences zárda főnökének közlése.

⁴⁸ Sm. lt. Prot. 6 p. 1146–52.

⁴⁹ L. alább az 53. sz. jzetet. – Erdélyi L. A pannonthalmi szent Benedek rend története. IV. k. 201. l.

⁵⁰ Erdélyi L. i. m. 847–48. l.

⁵¹ Ph. r. lt. 1690–95. évi sorozat, Fasc. 55. Nr. 9. Erdélyi László: i. m. 4. k. 852–853. l. «Paulus Széchenyi, episcopus Vesprimiensis, locique eiusdem comitatus supremus ac perpetuus comes... Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum p'ebania Capossiensis exemplari animarum pastore ad praesens destituta sit, ac providē confidentes in zelosa ac sollerti animarum cura admodum reverendi patris Romani Szenczy eidem tamquam personae bene meritae p'ebaniam Capossensem cum omnibus proveatibus, pertinentiis ac redditibus de iure et ab antiquo ad eandem spectantibus et pertinere debentibus, autoritate iuris patronatus nostri ordinaria, quam in conferendis beneficiis instar aliorum praedecessorum nostrorum felicis memoriae habere et exercere dignoscimur, dandam duximus et conferendam, imo damus et conferimus praesentium per vigorem. Actum in arce nostra Simigiensi die vigesima septima mensis Augusti anno Domini 1693.

⁵² O. lt. kincst. o. Urb. et Conscr. Fasc. 126. Nr. 11. a vége felé.

⁵³ Ph. r. lt. 1690–95. évi sorozat, Fasc. 55. Nr. 9. – Erdélyi L. i. m. 856. l. «Sacratissimae Caesareae Regiaeque maiestatis Domini Domini nostri clementissimi partium neoacquisitarum circa Dravum et Danubium adiacentium et bonorum fiscalium administratoratus Canisiensis nomine admodum Reverendis Dominis Patribus ordinis S. Benedicti ad sanctum Martinum sacri montis Pannoniae professis hisce officiosissime significandum, iidem vide'li et praefatum admini. tratoratum intuitu re'giosae zelositatis fervore in comitatu neoacquisito Simigiensi rudioris p'ebis hactenus constanter exhibitae eruditionis et in posterum non absimili exemplari spiritu continuandae... ex quo nullam in dicto comitatu securam habitationem aut domum parochialem haberent, dirutam quandam turrim in inferiore arce Kaposváriensi extructam ac tempore Turcarum pro carcere captivorum Christianorum habu'iam, quae Maiestati suae Sacratissimae nulli plane commodo et utilitati esse posset cum circumiacentibus duabus domunculis suo competenti pretio a possessoribus legitimis per fatos Reverendos Patres coemendis et per Dominum proviorem loci illius circumstantialiter demonstrandis tali sub conditione contulisse, ut iidem Reverendi Patres penes extruendam dictae dirutae turris ad eandem applicandae beneficio suam residentiam capellam simul ibidem unam pro cultu divino magis in iidem partibus promovendo eadem occasione etiam extruere et aedificare valeant. Quod ipsum iidem toties Reverendis Patribus pro sui notitia insinuandum erat. Quibus de reliquo praefatus administratoratus in similibus et aliis pergratis occurrentiarum generibus addictissimus manet. Signatum Csáktornya sub appresso sigillo Caes. Reg. administratoratus maioris. L. s. Per administratoratum die 25. Oct. 1694. Blasius Kéry substitutus administrator. — A leirat megértéséhez szolgáljon magyarázatul, hogy a török hódoltság után felszabadult területeken főleg a pénzügyi közigazgatást nem a magyar kormányhatóságok vezették, hanem a bécsi kamara rendezkedett itt be. Kamarai adminisztráció címén külön szerveket állított fel. Kaposvár mint kincstári vagyon a kanizsai tiszttartóshoz tartozott, amelynek felsőbb hatósága a csáktornyai kamarai adminisztrátor volt. A csáktornyai kamarai adminisztráció hatáskörét később rendezés folytán a budai vette át.

⁵⁴ Pp. lt. Vis. 1719 p. 92.: «Postquam ex ruinis fuisset aedificata (a geszti templom) per unum Patrem Franciscanum nomine Josephum N. N. Kaposváriensem administratorem a. 1700 benedicta est.»

⁵⁵ Erdélyi i. m. 4. k. 679. l.

⁵⁶ Ph. r. lt. 1690–95. évi sorozat, Fasc. 55, 9.

⁵⁷ Következik abból a tényből, hogy Vastlei Godtfried mellett tanuskodnak a Kaposvár-ral szomszédos községek lakói is.

⁵⁸ Papp László, Keller Gergely, Allo Konrád voltak ilyen hitszónokok. (Erdélyi i. m. 4. k. 202 és 678–81. l.)

⁵⁹ L. főnttebb az 51. jzetet.

⁶⁰ Ph. r. lt. 1690–95. évi sorozat, Fasc. 38. Nr. 46.: «Elvégezvén a somogyi gabona dézsmát és installálván P. Romanus uramat kaposi plebanusnak»... írja Göncz Coelestin jószágkormányzó Lendvay Placid főapátnak.

⁶¹ Erdélyi i. m. 566–67. l.

⁶² U. i. 678. l.

⁶³ Ph. r. lt. 1690–95. évi sorozat, Fasc. 55. Nr. 9. Fodor István előterjesztése a főapáthoz 1694 jan. 27-én: «kevés házbeli eszközei és könyvei lévén, elveszni nem hagyom.»

⁶⁴ Ph. r. lt. 1690–95. évi sorozat. Acta miscellanea Fasc. 58. Nr. 65. A latin szöveget itt magyar fordításban közöltük.

⁶⁵ L. fentebb az 56. sz. jzertet.

⁶⁶ Erdélyi L. i. m. 4. k. 679. l.

⁶⁷ U. i. 202. l. — L. még Ph. r. lt. 1690–95. évi sorozat, Fasc. 38. b. Nr. 40, 55. — U. i. Nr. 93. «Nos infrascripti universi fide sincera et christiana charitate profiteamur subordinatum nobis per venerabilem conventum s. Martini sacri montis Pannoniae admodum Reverendum Gotfredum Vastley parochum, ordinis s. Benedicti praefati monasterii professum... hactenus singulari eoque religioso zelo cum augmento fidei Romano catholicae et obsequio animarum vixisse, nihilque quod sacrae religioni, aut honestati particulari eiusdem derogaret advertisse, verum omnia cum commodo et emolumento honoris aeque ac proventuum praescriptae sacrae religionis operatum fuisse usque in praesentiarum, harumstrarum vigore et testimonio litterarum sub conseuto totius communis sigillo emanatarum mediante. Actum Kaposvár, die 29. Junii 1697. Aláírás: Ioannes Csoknyay vicecapitaneus Caposváriensis m. p. et tota universitas Caposváriensis cum sibi adiacentibus pagis.»

⁶⁸ Erdélyi L. i. m. 4. k. 669. l.

⁶⁹ Erdélyi L. i. m. 171–72. l.

⁷⁰ Erdélyi L. i. m. 4. k. 202, 679. l.

⁷¹ Erdélyi L. i. m. 679. l.

⁷² Ph. r. lt. Lancsics, Miscellanea I. p. 477. — Erdélyi L. i. m. 4. k. 202. l.

⁷³ Sm. lt. Fasc. Litterae cehales. Ezek között a kaposvári szabók céhlevele 1699.

⁷⁴ Erdélyi L. i. m. 4. k. 679. l. — L. még Ph. lt. 1700–1702. évi sorozat, Fasc. 38. Nr. 3, 8, 19. — U. i. Fasc. 38. c. 6 szerint 1700 májusában még hivatalában volt. Tehát ezen időpont után került el Somogyból, illetve Kaposvárról.

⁷⁵ Pp. lt. Vis. 1749 p. 92.

⁷⁶ Erdélyi L. i. m. 4. k. 275. l.

⁷⁷ O. lt. kanc. o. Conceptus expeditionum 1703 május 17. sz. — L. még Sm. lt. Fasc. Nundinarum. «Praeterea forum hebdomadale quolibet die dominico finitis tamen prius divinis.»

⁷⁸ Erdélyi L. i. m. 4. k. 681. l.

⁷⁹ Eh. lt. Rep. 65 p. 9. Beschreibung der ganzen District Kaposvár in Simighienser Comitát ligend, durch mich Joannem Ernestum Heher, als darüber bestelten kayserlichen Provisorem. Anno 1701. «Die Stadt besteht anjetze bis 100 Haus lauter Hussaren und Hayduckhen... geben Sie weder Zehend, noch Neuntl, in Summa zu sagen gar nichts, seyend von allen befreyt...» U. ezt tartalmazzák a korábbi összeírások is. — L. még O. lt. kincst. o. Urb. et Conscr. Fasc. 29. Nr. 44. Fol. 21. Érthető, ha nem akartak önmaguktól terhet magukra venni. Az összeírás ezt jelentette volna, amint azt jelentette 1702-ben is.

⁸⁰ Erdélyi L. i. m. 4. k. 262, 848. l.

⁸¹ U. i.

⁸² U. i. 265, 475. l.

⁸³ Eh. lt. Rep. 35. Fasc. X. Nr. 623. A kaposvári urbéri szerződés: «Az praesidium... melyet mostani tavasszal az haditanács reformált és az várnak erősségét demoliálta.»

⁸⁴ Eh. lt. Rep. 35. Fasc. X. Nr. 623.

⁸⁵ Eh. lt. Rep. 65. Az 1732. évi uradalmi összeírás.

⁸⁶ Eh. lt. Rep. 35. Fasc. D. Nr. 112 et NB. A pécsi káptalan beiktatja Eszterházy Pált a kaposi vár birtokaiba.

⁸⁷ Eh. lt. Rep. 35. Fasc. X. Nr. 623. Urbarium Kaposváriense dominium concernens. Á. 1702 p. 1–4.

«Ezen városbeliek absolute mostan nem engedték magokat conscribáltatni, se az 6 frt. árendára nem akartak lépni. Azért pro hic et nunc 400 frt. árendában hagyattak. Azután az urasághnak módgya lehet benne mikép az 6 forint árendára házonként attraháltathassanak és conscribáltassanak.

Az korcsma, mészárszék, kilenced és több oeconomicumok maradnak az dispositiok az mind alább be írva vagyon.

Ezen kaposi várot és várost azelőt török birta híres nevezetes véghásza volt a töröknek, nagy bátyái voltanak és három mély árka, melyet Kapos össze tartot minekutána pedig ő

Felsége ármádaiának (kit maga a méltóságos... commandérozott) ezen erősséget a török felatta volna, azután az magyar vitézlő rend megszállotta és fegyverével ő felségét szolgálta a még tudniillik az praesidium nem tolláltatott melyet mostani tavasszal az haditanács reformált és az várnak erősségét demoliálta.

Ezen várost és ahoz tartozandó jószágokat most 8 Maii Feiervárott ő Hercegségének mint földes örökös urunknak az aulica camera resignálta.

Az camera aulicanak jussa és adossássa propter ius armorum seu Turcicum mindenkit a Somogyon és más szomszéd vármegyékben, akik ez alá az onus alá vétetve vannak mindenki tartozék egy héten egy napot szolgálni az kaposi harmincados dispozicioja szerint, avagyha szolgálatot valamely helyen nem teszen adnak arendát minden háztul esztendeig fl. 8 és ha hordást mást occurráló aprólékos szolgálatot tesznek. Ezenkívül az camera mindenből kilencedet vészen. Praeter huc ismét az földesur is az magyar örökös részéről adót vészen. Eő hercegsége most maga kegyelmessége szerint könnyebbséget akarván adni az városi lakosoknak jól lehet már mint az magyar részről, mint az török részről való jus eő Hercegséghe kezében vagyon a 52 napi esztendőbeli munkát nem kívánja az városiaktul hanem oly rendben és szabadságban hagyja őket az mind Symontornyaiak akik hasonló condition praesidiáriusok voltak (redigálva vannak simontornyaiak füzetnek esztendeig minden háztul arendát 6 foréntot és öt napi munkát egész esztendeig praestálnak). Azért ezek is azt fogják adni, minden Cantorban tudniillik egy ház egy tallért és egy ötvenkét napbul ötöt kivévén marad az mely negyvenhét napnak hat foréntbul való arendája teszen egy-egy napra d. 13. minthogy az urasághnak itt semmi majorsága sincsen, azért ez az reservált öt napig való munkával sem fognak aggravalatni hanem ha accidentaliter az uraságnak valami munka occurálna.

Ezen lakosok nem örökös jobbágyok, amire nem is léphetnek, mivel minnyai, ki böcsületes nemes ember, ki katona, ki hajdu ki szabad legény közülük. Azért mindenikének valamikor teczeni fogh szabad leszen ahova szeret elmenni és szabadon házat szölleit földyét rétyét más extraenusoknak (aki az eő Hercegséghe igasságát az fundusról megadva) eladni az uraság tisztinek mindazáltal praescientiával oly formán amint Pincehelyt és Simontornyán vagyon.

Ezen Kaposnak igen kicsin határa vagyon hanem szomszédságban levő Festetics Pál uram négy pusztáit élék, ugymint Zarány, Toponárd, Fészlerak, Apáti és Csigod mely praediumokat eő Hercegségének magáéva köll tenni az confusioik eltávosztatásáért.

Az szokott mindenből járandó tized másképp szt. Mártonyi apátur urat illeti de az uraságh könnyen végeszhet hogy az egész dominiumunk dézsmáját képes arendában birhassa.

Az kilencedet az uraságnak tartoznak megadni, mindenekből valamikből az dézsma szokott megjárni ugymint tavaszi és őszi gabonából és akármely néven nevezendő vetésekből, méhbul, báránybul, kecskékből, borbul és kivében az sörtés marhát, az kiből tudniillik csak tized önnönmagának az uraságnak szokott proveniálni.

Holott pedig az báránybul és méhbul az kilenced és sörtésmarhából az tized ki nem eshetnék eo in casu az bárányokbul minden darabtul két garast, egy kas méhtul 3 garast az olyan lakos tartozik az uraságnak kilenced helyett praestálni. Eadem est ratio tali in casu decimae. Az sörtés marhátul penigh in eo casu minden darabtul tized helet provenial az uraságnak (garas) 25.

Itt kaposvárott van vám plus minus esztendeig száz foréntot importál az ki az földesurat concernállyá de a camerális harmincados nem akaria resignálni sine expressa comissione camerae Aulicae.

Az uraságh kocsamája tart karácsony naptul fogva szent Mihály napig azon napon pedig az városé itt az korcsmán minden akón lehet megnyerni az urasághnak legalább egy tallért ha az tiszt az időn a még olcsó az bor elegendő jó borbul provisiót teszen, kire az tiszt tartozik.

A mézárszék egész esztendő által az uraságé. Az minemű zsidó és rác kereskedők vannak, minden bolttul amint az uraság legjobban megalkudhat tartoznak annuatim fizetni.

Vagyon itt mindyárt a váron alul 3 kerekű malom melyet szegény Csányi Bernárd uram kapitánya lévén még a város senkitül sem akart függni az uraság fundusán épített. Ez az uraságot illeti, de az épület árrát, conscientiosa limitatione mediante Csányi Bernárdné asszony-nak le köll tenni, az molnárnál negyedén kell lenni.

Minthogy uraságnak kilencedye jár mindenből az ökör és az ló is szántya és munkállyá a földet és abbul kilencedet adnak csak éppeti a tehenektul haszna nem járna az uraságnak. Azért mindenütt az itt való jószágiban eő Hercegséghe számára egy tehentul egy oka vaiat egy esztendeig adnak de mivel ennek a városnak igen csekély határa vagyon s más eő hgséghe földyét sem élhetik ahonét marhaiokat tarthatnak azért ebbul az okbul ez a tehenektul való jövedelem most ennek a városnak relaxáltatik.

Az tiszt tartozik akár pénzen akár szekereken is Bajárul sóval való kereskedést csak az uraság számára tartani és azt itt a városban annyai áron árultatni amind más szomszéd helekben jár az falukra is ez ilyen sőt akár házokra ki köll osztani, hogy eő hge emberei egész esztendő által eő Hercegséghe sovával éllyenek annyai áron amint mások árulják és más szomszéd helyeken jár.

Az itt való lakosok közül vannak szegényebbek is kik csak éppen kézimunkájokkal élnek semmi substantíviók nem lévén ezeket az uraság kegyelmes tekintetbe veheti, hogy az kit látni fog, hogy az hat forent árendát meg nem adhatták kegyelmet tégyen velek.

Az belső várnak fundusát a ki most pusztá kiadhatni, hogy az lakosok legfőképpen az kereskedő rácok és magyar mesterelemek építhessenek.»

⁸⁸ Sm. lt. Az eredeti okmány a levéltár legbelső termében az üvegfedelű szekrényben látható.

⁸⁹ Eh. lt. Rep. 35. Fasc. D. Nr. 116. a 1702. Esterházy Pál hg. Haunolt Jánosnak bérbe adja a kaposi vár jóságait. A bérleti szerződés 10. pontja ezeket mondja: «a domboi és kaposvári plebánosoknak is ő hercegsége által fundált fizetéseket esztendőnként meghadni tartozik a bérlo.» Ez a kikötés mutatja, hogy a bencések a plébánia vezetését megtartották, különben fölösleges lett volna a plebános járandóságának megállapítása.

⁹⁰ Eh. lt. Rep. 35. Fasc. D. Nr. 123 et NB.

⁹¹ Sm. lt. Fasc. Nundianarum. - L. még Eh. lt. Rep. 35. Fasc. Q. Nr. 375 et NB.

⁹² Pp. lt. Acta par. Fasc. 27. Tulok Ferenc plebános a többi között panaszkodik, hogy a kereskedők sátraikat majdnem a templom ajtajában verik fel. Megbízható egyének is még emlékeznek arra az időre, mikor a piac és vásár a templom körül volt.

⁹³ A második templomra nézve I. Pp. lt. Vis. 1748. p. 217. Quoad Eccl. Secundo. - A harmadikra nézve megbízható közlésekből.

⁹⁴ Az 1726. évi összeírás szerint Kaposvár: «habet Ecclesiam ex mero ligno aedificatam.» (Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. I.) - Habet Ecclesiam ex lignis constructam.» (U. i. Conscr. 1733.) - «Ecclesia hic ex sepibus, trabibus immixtis... crecta.» (Eh. lt. Rep. 65.) A templom, amint alább a VI. Fejezetben látjuk, 1702-ben épült. Tehát következtetésünk megalapozott.

⁹⁵ A bécsi K. u. K. Hofkammerarchiv-ban az 1698. évi összeírások között Fasc. 3. Nr. 71. Fol. 1. «Sind die Bewohner katholisch, Calvinisch, Lutherisch, auch viele Raizen darinnen.» - L. még fentebb a 42. jzetet.

⁹⁶ M. Tud. Akadémia lt. Einrichtungs-werk des Königreichs Ungarn. a. 1689. Cardinal Kolonics. Jogt. ált. 2-rét Nr. 53.

⁹⁷⁻⁹⁸ L. fentebb a 79. jzetet.

⁹⁹ Sm. lt. Fasc. Litterae Cehales.

¹⁰⁰ L. fentebb a 87. jzetet.

¹⁰¹ L. fentebb a 87. jzetet.

¹⁰² Ph. r. lt. 1690-95. évi sorozat, Fasc. 38 b. Nr. 16. Az emberek «nagy lelki vigasztalására» iktatja be Göncz Coelestin Szenczy (Czencz) Románt a kaposvári plébániába. - Erdélyi említi (i. m. 4. k. 276. l.), hogy a kaposváriak feltörték a jezsuiták magtárát. Itt sajtó-hiba van. A cselekményt a szigetváriak követték el. (Ph. r. lt. Fasc. 58. Nr. 9.)

¹⁰³ L. fentebb a 99. jzetet.

¹⁰⁴ Erdélyi L. i. m. 279. l.

¹⁰⁵ Eh. lt. Rep. 35. Fasc. D. Nr. 123 et NB. - L. még u. i. Fasc. V. Nr. 595 a. 1704 p. 22. Conscriptio Bonorum Ozora, Pincehely, Tamássy, Dombó és Kaposvár 1704. Opidium Kaposvár.

«Ezen Hel egészen elégtetett az ottan lakozó Rácok miatt, mind külső mind belső város magok szerte széllyel elmentenek az Rácokban némelyek vissza gyűttek ott a pusztán tekeregnek Kegyelmes Urunk eő Herczegséghe fundusán. Majorgya lévén Heher János kaposi harmincadosnak Bozsó névű rác kapitány ennyihányad magával Kaposban lakik aki Kegyelmes Urunk kezeli malmát, egykerékre és az Hármassy malmot kétkerékre magának foglalta.» A szövegben a «miatt» kifejezés régi szóhasználat. Nem azt jelenti, hogy a várost felgyújtották, mert rácok laktak benne, hanem hogy az ott lakó rácok gyújtották fel. A «miatt» szónak van ilyen jelentése is: per, durch. L. Szarvas Gábor és Szinyey Zsigmond: Magyar történeti szótár. Budapest 1891. 2. k. 827. l. - Az egykorú források is úgy tudják, hogy Kaposvárt a rácok gyújtották fel. Így az 1712. évi hercegi uradalmi összeírás: «De mindjárt a praeterlapsorom disturbiorum az rácságtól egészen elégtetett elpusztított, úgy hogy az egyház sem maradt épen, s lakosai is ki egy felé, ki másfelé, akik maradtak elszéledtek és most is azon pusztán áll.» Eh. lt. Rep. 35. Fasc. D. Nr. 123 et NB. - Így emlékezik az 1720. évi összeírás is: «Ezen helységben a török időkben elsőben s azután a töröknek kiveretésével a keresztjéneknek is híres praesidiumja volt, hanem in anno 1702 a fölséges udvarnak akaratyából és rendeléséből Kanisa a több más nevezetes vég házokkal edgyütt ennek vára is elhadgyatott, azonban inauurálván medio tempore a boldoghtalan kuruc háboru ezen helyet az rácz nemzét tellyességgel elégette és elpusztította s lakosai ki Szigethvára, kik más bátorságos helyekre vevé lakásukat a hely tellyességgessen pusztán maradt.» Eh. lt. Rep. 35. Fasc. X. Nr. 635 et NB. - Mindez az pusztulás azért következett be, mert a kaposiak mindjárt 1704-ben a kurucok mellé álltak. «Kaposiak és igalbeliek eze-

remmel állottak» írja Csáky gróf 1704 febr. 24-én Bakách Lukácshoz. Orsz. Széchenyi kt. Archivum Rákóczyanum I. o. 1. k. 338–339. l.

¹⁰⁶ Haunolt János hercegi bérlő így ír a ráczok pusztításáról: «Csodálkozom, hogy Kegyelmed semminémű levelét nem vehettem ekkoráig. Én mindenem elvesztettem. Ugy eő herceghséghe is elegendő károkat vallott, kitt kurucz által, kitt ráczok által Pinczehely, Kőnyi, Tamási, Dombóvár, Kaposvár, Koppány, Terjád és több eő herceghséghe iószága az pogány ráczok által elégettettek.» (Eh. lt. Rep. 35. Fasc. Z. Nr. 744 a. 1704.) -- Kaposvár környékén az Esterházy hitbizományhoz tartozó községek is a pusztulás szomorú képét mutatják mind emberéletben, mind gazdasági értékekben. Szentbalázson a rácz a marhákat elhajtotta, a lakosok közül négyet levágott. — Kislakon az egész falu elégett s három gazdát levágtak, az állatokat elhajtották. — Szentpálon emberéletben nem esett kár, de az egész falu elpusztult. A marhákat elhajtották. — Csoknyán a falu is megmaradt, de a tehének felét, meg a sertéseket elhajtották. — Szomajomban néhány embert levágtak, három ház elhamvadt. — Jádón néhányan meghaltak és valami kevés ökrük megmaradt. — Magyar Egresen néhány ökröt elhajtottak. — Aszalóban az emberélet megmaradt és kevés marha is. De a falu elégett. — Ráczegrest egészen feldúlták. — Töröcskén csak az emberélet maradt meg. Mindent elvitték s a falut felgyújtották. — Sántoson három ház kivételével minden elpusztult, az állatokat is mind elhajtották. — Ugyanez történt Szennában is. Itt a falu és emberélet egyébként megmaradt. — Kis Cserénfán 4 embert levágtak, az állatokat elhajtották, az egész falu elpusztult.» (Eh. lt. Rep. 35. Fasc. V. Nr. 595 a. 1704.)

¹⁰⁷ «In hoc tumultus rerum statu» mondja a vármegye jegyzőkönyve. (Sm. lt. Prot. 2 p. 87.) Másutt (Prot. 2 p. 153.) «nehéz, szerencsétlen idők»-nek nevezi a jegyzőkönyv ez éveket.

¹⁰⁸ A segesdi ferences rendház házi krónikája: *Memoriale conventus quondam de facto autem residentiae Segusdiensis complectens singula et quae de antiquitate conventus in annalibus partim ordinis, partim historiis colligere potuimus et quae Turca pulso ex matricula provinciae manu scriptis in archivo provinciae reservatis, aliisque litterariis documentis, inquisitionibus canonicis annotare et legitime probata ad nostras pervenire manus et nostra aetate oculis conspeximus posteritati scriptum et continuandum commendamus pro fideli et accurata notatione horum quae fient in posterum.* p. 7–8.

«Quod autem tribus prioribus annis nulla fiat in eadem mentio, causa fuit eorum, iam gliscens Rakoczyanae rebellionis tumultus, ob quem alio migrare et latitare patres debuerunt, et in tutioribus locis et a tumultuosa Calvinistica plebe remotioribus, ut partim fideles in salutari doctrina, in fide roborent, partim sacramenta necessaria illis administrent non animo deserendi locum, sed semetipsos occultando, ut tumultuantis plebis furorem et odium, quod fovebant erga religiosos, possint evitare... Donec grassante praefato tumultu et magis ac magis invalescente praesertim in hisce partibus tam nostri patres provinciae Ladislaianae locum iure possidentes, quam alii parochii suis sedibus migrare debuerunt destituti incolis saecularibus, quia ab rebellibus incinerati pagos et possessiones suas deserere debuerunt, quia partim a rebellibus spoliabantur, partim ab eiusdem persequentibus barbaria feritate furentibus Rascianis depopulabantur et honorum direptione affligebantur... Nam ut iurato eoque autentico testimonio in canonica inquisitione episcopali quorundam eiusdem temporis hominum et huius loci incolarum adinventum fuit adeo sylvestres et rudes praesertim iuniores incolae huius erant, quod viros religiosos quasi spectra fugiebant. Quapropter zelossimi illi patres siccos fructus ut sunt pruna et nuces in (olvashatatlan szó következik) circumferentes plateas oberrabant, sicque brobos allicebant, donec taliter cicoratos in fidei mysteriis instruere valebant...»

¹⁰⁹ L. főntebb a 69. jzetet. A menekülésre Haunolt János hercegi bérlő 1704 decemberében írt levele ad eligazítást. Ezt írja a többi között Esterházy Pál hercegnek a hitbizományi területen élő lakosokról: «Nem tudom hol legyenek, mindazonáltal elküldöttem az hol teltettek, hogy elől gyűjenek, és kiki maga tisztit aggredialja mint addigh, míg eő herceghségétől más resolutio nem érkezik.» Eh. lt. Rep. 35. Fasc. Z. Nr. 744 a. 1704.

¹¹⁰ Állításunkat abból a történelmi tényből következtetjük le, hogy Nehen osztrák tábornok ráczokból, németekből és horvátokból álló csapata 1706-ban Szigetvárról Igalba ment, ahol Bottyán János utócsapatait megverte. Utja Kaposváron ment keresztül. Szinte hihetetlen, hogy ezt az alkalmat fel ne használta volna és 1705-ben otthonukba visszatért kaposváriakon bosszút ne állt volna, azért a kemény büntetésért, amelyben Bottyán János 1705-ben részesítette. (L. Thaly Kálmán Bottyán János. Pest, 1865; 112, 113. l.) — O. Széchenyi kt. Archivum Rákóczyanum I. o. 1. k. 587. l. Bercsényihez 1706 aug. 14-én kelt levél ezeket mondja: «Domonkos leveléből az elmúlt napokban értettem vala az rácznak Kapus vizéig való feljovetelét...»

¹¹¹ O. Széchenyi kt. Archivum Rákóczyanum I. o. 9. k. 347. l.

¹¹² Eh. lt. Rep. 35. Fasc. D. Nr. 123 et NB. — Az itt lakó kilenc jobbágycsalád a következő: Kovács Tamás, Haleh Márton, Varga Miklós, Tóth István, Kiss István, Kovács Mátyás, Molnár Jakab, Körtinge István, Póloskei Tamás. Sm. lt. Fasc. Conscr. indiv. 1712–28. Nr. 1 p. 86.

III. FEJEZET.

Kaposvár és a kaposvári hivek.

¹ Eh. lt. Rep. 35. Fasc. D. Nr. 123 et NB.

² «Mi Isten kegyelméből szentséges római Impériumbéli herczegh Galanthai Esteras Pál, Fraknó várának örökös gróf ura, Magyar országh Palatinussa, Kunok és Jászok bírása, aranygyapjas vitéz, Nemes Soprony, Mosony, Pest, Pilis és Solt vármegyék Fő Ispánya, Császár és Koronás király urunk elő Felsege titkos Tanácsosa, komornikja, Magyar országh Duna tulsó részeinek s hegyiallyai Végházainak fő generálissa és Magyar országhban helytartója, Adgyuk tudtára mindenkinék az kikk illik, hogy megjelenvén Előttünk Szabó Péter és több Kaposy városunkk előbbeny lakóssai alázatosan kértek bennünket, hogy az elmúlt szerencsétlen háborus üdőkben elpusztult Kapos városunkat bizonyos Condiók alatt meg szállitany engednénk, oly bizodalommal lévén, hogy rövid idő alatt legalább háromszáz házzal említett Városunk meg fogh szaporodny, és jövendőre többre is, melyekk alázatosan kéréseket kglmessen meghalgtatván; Először: Engedtünk azon városunkra szállandó lakosokk a dato praesentium három esztendeig való szabadságot úgy, hogy azon három esztendő alatt semminemű pénzbeli cenussal ne tartozzanak, kivéven mindenekből járandó kilenczedet s az sörtesmarhákból provenialandó tizedet-mellyel az három esztendő alatt is tartoznak; holott három szabad esztendő el telvén minden háztul esztendőnként egy egy tallért, felét Szent György napra, felét pedig Szent Mihály napra az oda való Tisztünk kezéhez okvetlen meghadny köteleztetnek; Ez mindazonáltal akár melly jövényű árrosokra és ne talán Bótokat föl vevő Rác kalmárookra semmiképen ne extendáltassék minthogy effélékk taksalása fűgny fogh továbbra való kegyelmes dispositionktul. Másodsor. Az minemű Gilicze és hármás nevű Malom heleink ugyan a Kapos vizén vannak azokat meg épitteny az Kaposiakk olyl okkal engedgyük, hogy se meg építettésében, se másban semmiben az oda való Tisztünk ha nem csak kövekk és Malomhoz taartozandó vasakk felében concurállyom, az Malomok pedig mind kettőnek fele jövedelme számunkra lészen, felét pedig engedtük a lakosokk, úgy mind azon által, hogy ennek utánna mindenkor épületre, mind gátra és Malom fejre magok saját költségyükkel és fáradságokkal tartozzanak a lakosok gondott viselny. Harmadsor. Nem különben Mészárszék egész esztendő által számukra lészen; a korcsma pedig karácsony naptul foghást Szent György napigh a lakosokk, Szent György naptul foghást pedig karácsony napigh épen csak számunkra szabad lészen árrulni. Negyedsor. Minthogy Kapos Városunkk határa nem szintén nagy volna, kívánván a lakosokat ebben is meg segitenünk, két örökös Keczei és Ujfalu pusztánkat usurálni engedtük, melyeket minden nemű fructuosításival ennek utánna élhessék, tartozván mind azon által mindennemű eősi és tavaszi vetésekből, Méhekből egy szóval valamiből kilenczed szokott jarny a kilenczedet számunkra megadny és valamint föllyüemlétnék a sörtesmarhákból tizedet, ahol penigh a kilenczed és tized ki nem telnék, a Dominiumunkban practicalt urbarrialis censust a helett le teny, ugyanott a Városon tartozny fognak a hidak csinálásában concurálni. Eőtődször. Valamikor az ott való városunkk külső emberekktől háborgatása és vám beszedésében gátolása lenne, a Kaposy kösséggh edgyenlő erővel életét megh oltalmazny és megsegéteny, nem különben Tisztviselőinkk adandó alkalmazáságokban succuralny, úgy hertelen, szükségében is olykor kocsit alálok adny azontul köteles legyen; azt is per expressum declarálván, hogy valamelly helyiségünkbeli mastani lakosokk ezen három esztendő alatt kegyelmesen megh engedett szabadsághnak eörülvén lakását oda transferálny szabad ne legyen. Melynek nagyobb biztonságára attuk ezen kezünk írásával és pöcsétünkkel megerősített levelünket. Datum in arce nostra... Kismartóniensi Die prima Mensis decembris. Anno Domini Millesimo septingentesimo duodecimo. Paulus Esterházy. (Eh. lt. Fasc. Q. Nr. 377 et 382.)

³ Somogy 1881. évf. 35. sz. aug. 30. — 37. sz. szept. 14. — L. még Sm. lt. Fasc. Nundinarum 1845.

⁴ Az első és második plébánia-épület sárral tapasztott sövényből készült. (Pp. lt. Vis. 1748 p. 221. Quoad. parochialia. Quarto. — U. i. Conscr. 1755. — Vis. 1778 p. 5.) Annál inkább a többi lakóház. — L. Sm. lt. Sedes dominales Fasc. 1804—06. Nr. 10. d. 13. Egyik peres eljárás alkalmával szó esik arról, hogy Cziffra József a Kápolna-utcában tömésből építtetett házat. — U. i. Nr. 12. II. B. A Vajda-féle per iratai között olvassuk, hogy Vajda házának fala sárral bevont sövényből volt. Most akarja a falat téglalából és vályogból újjáépíteni, mert a herceg egyáltalán tiltja a sövényből való épületet. — U. i. Fasc. 1807—12. Nr. 11—12. A György—Haporka-féle polg. per iratai mondják, hogy Haporka régi háza sövényből készült. — Bergel József: Kaposvár, 12. l.

⁵ Kv. v. lt. Assign. jzókönyv. 1850—51 év 180. t. A város a cselédházakat zsuppal fedeti. — Az iskola, a plébánia-épület (Pp. lt. Vis. 1748 p. 221.), a megyei orvos lakása nádfódeles. (Sm. lt. Prot. instantiarum cum actis 1774. Fasc. 1. — Az 1774. évi jún. 6-án tartott kgy. 21. sz.) — Zsuppal fedték a városház udvarán levő épületet. (Kv. v. lt. Assign. jzókönyv. 1860—61 év 2. t.) Zala-Somogyi Közlöny c. hetilap 1863. évf. 34. sz. dec. 1. Ártatlan kérdések cím alatt ezeket írja: «A város közepén, mikor renoválják azon zsuppos

házakat, melyekről 3 napig csepeg az eső, csak két óráig essék is.» — A város képviselő-testületi ülésén 1883-ban szóvá teszik, miért engedi a város még mindig szalmatetőű épületek emelését. (Kv. v. lt. 56—1883. kgy. sz.) — 1892-ben a Zárda utcában még állott zsúppetűs ház. (Kv. v. lt. Az 1892. évi tanácsülési jzókönyvek: 245—7894—1892. tan. ü. sz.) — Bergel i. m. 12. l.

⁶ Bergel József i. m. 12—13. l. — Somogy 1911. évf. 14. sz. ápr. 2.

⁷ Sm. lt. Sedes dominales Fasc. 1816—20. Nr. 12, 13. A Somogyi—Pulovics per iraitaiban olvassuk: Farkasné házát és kertjét 285 db karóból álló palánkkerítés vette körül 1796-ban. — Kv. v. lt. Assign. jzókönyv. 1849—53 év 4. t. A városház udvarának bekerítésére a város 100 db. karót vásárol. — U. i. 5. t. a városház kerítésének «kipalánkolására és befonyására» 30 napszámot utal ki a város. — U. i. 24. t. U. erre a célra 4 kocsi a való «fonnyi való vesszőt» vesz a város. — L. még 1859 év 92. t. — Bergel József i. m. 12, 13. l. — L. még a II. József félcé terképet. (Képm. 5.)

⁸ Csak 1841-ben kövezték ki a kaposvári főutcat. (Sm. lt. Prot. 150. aug. 2. tartott vármegyei kgy. 2571, 3650. sz.) — 1867-ben határozták el a Pap (Zárda), Gilice (Teleky), Közép (Füredi), Új (Petőfi) és Vár utcák kövel fedését. (Somogy 1867. évf. 8. sz. febr. 19.) — Városgazd. jzókvek: a 20. sz. izókv. 190. ü. sz. — A határozat végrehajtására részleteiben került sor. 1873-ban elkészült a Pap utca (Somogy 1873. évf. 25. sz. jún. 24.), 1877-ig az Anna utca és a vásútállomás előtti út. (Somogy 1877. évf. 44. sz. okt. 30.) A többi utcát meg később látták el kőburkolattal. — Somogyvármegye 1836 ápr. 7-én határozta el, hogy a főutcának az aggápoldától (Anna iskolától) a Szent János kápolnáig (Széchenyitér) terjedő részét és a Sétatér utcát téglajárdával lássák el. (Sm. lt. Prot. 145 p. 434, 1836 ápr. 7-én tartott kgy. 807. sz.) A határozat végrehajtására csak 1838 és 1839-ben került sor. (U. i. Prot. 147 p. 116b, 3514. sz. a. szept. 2. — Prot. 147 p. 87, 177. sz. febr. 1. — Prot. 148 p. 1020, 2745. sz. 1839 aug. 1.)

⁹ «Mint mindennek a világon megvan a fény- és árnyoldala, úgy volt ez a fennebb említett karókerítésekkel is. Ambár egyrésztől Kaposvárnak falusias külsőt kölcsönöztek, másrésztől azonban... a nagy sárban való haladhatás tekintetében támpontul szolgáltak.» Bergel József i. m. 13. l. — L. még Sm. lt. Prot. 119 p. 159 a. 1810. «A kaposvári hosszú utca téli időben többszöri csináltatásunk után is rendszerint olyan sáros és veszedelmes, hogy az azon járó szekerek egészen a kocsi deszkáig elmerülvén, a szegény emberek, marháik bele dűlnek...»

¹⁰ Az utcákat 1853-ban kezdték petróleum lámpákkal gyéren világítani. (Bergel i. m. 38. l. — L. még Kv. v. lt. Assign. jzók. 1853—54 év 93, 204. t.)

¹¹ Somogy 1887. évf. 5. sz. febr. 1. — 14. sz. ápr. 5. — U. i. 1892. évf. 14. sz. ápr. 5. — U. i. 1911. évf. 14. sz. ápr. 2.

¹² Így nevezi a várost már az 1733. évi vármegyei összeírás. (Sm. lt. Fasc. Conscr. status aediliciorum beneficiorumque ecclesiasticorum in processu Kaposváriensi existentium. 1733.) — Később is mindig így jelölik meg a közigazgatásban.

¹³ Bergel József i. m. 21. l. — Szórványosan a múlt század kilencvenes éveiben is fordult elő a váltóláz. (Somogy 1892. évf. 14. sz. ápr. 5.)

¹⁴ Sm. lt. Fasc. Gimn. 1818—20.

^{14*} U. i. Prot. 106 p. 737. — Prot. 107 p. 519. — L. még O. lt. ht. o. Politiae 1802, kutfő 2, tétel 122., ikt. sz. 26.004. — U. i. tétel 80., ikt. sz. 17.070.

¹⁵ U. i. Prot. 2. (antiquum) p. 153.

¹⁶ O. lt. Arch. regn. Lad. H. H. Nr. 7.

¹⁷ Eh. lt. Rep. 35. Fasc. Z. Nr. 789. Egry László hercegi tisztartó levele a kaposiak kérelméről 1711.: «azon contractusnak hírére s a helységnek alkalmas voltára nézve accedálván ahhoz esztendőtt által a négy vásárnak inductiója is, más szomszéd nemes vármegyéből is gyűltek lakosok s magok házokat építvén eddigh pacifice laknak.»

¹⁸ Sm. lt. Prot. 29 p. 310.

^{18*} Eh. lt. Rep. 65. Az 1732. évi keltezésű összeírás.

18* Kaposvár családfőinek 1732. évi névsora származási helyükkel együtt.

N é v	Hány éve lakik Kaposváron?	Jobbággy-e vagy bérlő?	Kinek az ura dalmából jött?	Melyik birtokról jött?	Melyik vármegyéből jött?	A szőlőhegyek neve?	A szőlő nagysága Hány kapás?	A szőlő kora. Hány éves?	Fizet?
Varga Mihály	9	bérlő	nem tudni	Krapina	Horvát	Ivánfa	0.5	1	1.50
Schott György ur									1.50
Bedekovich Máttyás	15	bérlő	Zágrábi püsp.	Mihocza	Horvát				4
Özv. Nyitrai Adámné									1.50
Hulbe József	13	bérlő	Nosztitz	Templiczen	Bohémia	Ivánfa	3	6	"
Bognár János		"	Jezsuita	Porna	Vasvár				"
Szücs Márton	9	"	Bottyáni	Igal	Somogy	Ivánfa	3	3	"
Kovács Mihály		nem megállt.	Hg. Eszterh.	Kaposvár	"		3	3	"
Gerencsér László	2	"	Császári	Kapronca	Horvát				"
Bujtor Péter	2.5	"	Polgár	Döbröczön	Szabolcs				"
Kiss Hajdu	4	n e m m e g á l l a p í t h a t ó			Ausztria	Kapos	1	3	"
Borbély Miklós	6	bérlő	Bottyán	Gyuta	Somogy				"
Juhász Mihály	6	"	Lengyel csal.	Buzsák	"				"
Mohácsi György	4	"	Bottyán	Szentgrót	Zala				"
Bognár Jakab	6	"	Zágrábi kápt.	Kelen	Horvát	Ivánfa	0.5	2	"
Sárdi Márton	5	"	Szabad ember	Dernye	"	Kapos	2	régi	"
Takáts György	3	"	Bottyán	Ujvár	Vasvár	Ivánfa	3	3	"
Juhász Máttyás	6	"	Lengyel csal.	Buzsák	Somogy				"
Borbély István	6	"	Bottyán	Juta	"				"
Csordás Péter									"
Csapó András	12	bérlő	Veszprémi p.	Tapolca	Zala				"
Kámány György	14	"	szabad	polgár	Fehér				"
Radányi János	6	"	Lengyel csal.	Buzsák	Somogy				"
Farkas Gergely	6	"	Veszprémi p.	Tapolca	Zala	Kapos	2	2	"
Kolompár János	5	"	Pécsi püsp.	Pécs	Baranya				"
Gerencsér Márton	6	"	Császári	Kapronca	Horvát				"
Szücs István	6	"	Ebergényi	Keszthely	Zala				"
Horvát Mihályné	12	"	nemes	Kapok	Sopron				"
Csécs Ferenc	12	"	nem tudni	Keszthely	Zala				"
Rostás Gergely	9	"	Urasági	Kaposvár	Somogy				"
Török István	9	"	m e g k e r e s z t e l t t ö r ö k						"
Kovács Tamás	12	"	Kalocsai érs.	Szt Gotthárd	Vas				"
Bonnyai Máttyásné	11	"	Polgár	Sziget	Somogy				"
Szabó István	9	"	Csáki	Tumis	Zala				"
Oláh János	15	"	Szabad	Vásárhely	Erdély				"
Palotás János	24	"	Polgár	Döbröczön	Szabolcs				"
Dani János	1	"	Szolga	Keszthely	Zala				"
Szalai István	40	"	Polgár	Pápa	Veszprém				"
Horvát István	10	"	Kalocsai érs.	Szt Gotthárd	Vas				"
Vessenyei Benedek	12	"	Széchenyi	Szt György	Zala	Kapos	2	régi	"
Hetesi Márton	10	"	Polgár	Fehérvár	Fehér				"
Balla István	8	"	Veszprémi p.	Tapolca	Zala				"
Radics János	8	"	Batthányi	Rohonc	Vas	Kapos	4	régi	"
Takáts János	10	"	Althán	Csáktornya	Zala	Kapos	4	régi	"
Husztai Péter	8	"	Veszprémi p.	Tapolca	Zala	Ivánfa	2	régi	"
Gombkötő György	5	"	Polgár	Kőszeg	Vas	Ivánfa	2	3 év	"
Csizmazia András	8	"	Nem tudja	Keszthely	Zala	Ivánfa	3 4 1	regl 3	"
Czenkó Tamás	7	"	Zágrábi kápt.	Toplica	Horvát				"
Gombkötő János	8	"	Gager család	Gager	Vas	Ivánfa	3	régi	"
Hallj György	5	"	n e m t u d n i		Horvát				"
Gombkötő Máttyás	5	"	Batthányi	Körmend	Vas	Ivánfa	3	5	"
Vidákovics Antal boltos	6	"	Török	Modrus	Bosznia	Ivánfa	4	4	"
Gorics Mihály boltos	1	"	Polgár	Sziget	Somogy	Ivánfa	2	régi	"
Csizmazia Márton	10	"	Ebergényi	Keszthely	Zala	Ivánfa	3	régi	"
Csizmazia Lőrinc	8	"	n e m t u d n i		Ausztria	Kapos	2	5	"
Szakács Máttyás	6	"	Bottyán	Rohonc	Vas	Ivánfa	2	4	"

N é v	Hány éve lakik Kaposvárott?	Jobbágy-e vagy bérlő?	Kinek az uradalmából jött?	Milyen birtokról jött?	Melyik vármegyéből jött?	A szőlőhegyek neve?	A szőlő nagysága Hány kapás?	A szőlő kora. Hány éves?	Fizet?
Horváth Szabó János	6	bérlő	Veszprémi p.	Sümeg	Zala	Ivánfa	1	4	1'50
Husztai Tamás	12	"	Veszprémi p.	Tapolca	Zala	Ivánfa	5	régi	"
Kurta István	9	nem dőlt még el	Eszterházy		Zala	Kapos	2	régi	"
Farkas Balázs	8	bérlő	Festetics	Keszthely	Zala	Kapos	3	régi	"
Husztai Mihály	12	"	Veszprémi p.	Tapolca	Zala	Ivánfa	3	régi	"
Takács Sándor	7	"	Polgár	Fehérvár	Fehér				"
Sárdi Illésné	12	"	Polgár	Szigeth	Somogy				"
Neográdi György		"	Nem tudja	Buják	Nógrád	Kapos	2	régi	"
Patzai János	6	"	Zágr. kápt.	Patza	Somogy	Ivánfa	1'5	3	"
Horváth Tamás	5	"	Althán	Légrad	Zala	Ivánfa	1'5	4	"
Szabó Pál	8	"	n e m t u d j a		Horvát	Kapos	1'5	3	"
Balogh György	7	"	Zágr. kápt.	Zágráb	Horvát	Kapos	2	4	"
Szabó Mátyás	2	"	Váci püspök	Vác	Pest				"
Szabó György	1'5	"	Althán	Légrad	Zala				"
Rostás György	5	"	Mérey csal.	Mérey	Somogy	Ivánfa	2	4	"
Takács Márton	4	"	n e m t u d j a		Horvát	Ivánfa	1	3	"
Kósa Miska	10	"	Basa család	Négyesi	Nógrád	Kapos	1	3	"
Sárdi Miska	6	"	Eszterg. kápt.	Szenyér	Somogy				"
Petrovics János	12	"	Szabad	Velika	Bosznia	Ivánfa	5	régi	"
Kelemen Márton	10	"	n e m t u d j a		Ivánfa	Ivánfa	3	5	"
Husztai György	12	"	Veszprémi p.	Tapolca	Zala				"
Szokoli János	5	"	Veszprémi p.	Tapolca	Zala				"
Kusztics János	1	"	Zágrábi kápt.	Zágráb	Horvát	Kapos	1	1	"
Körtenyei István	12	"	Althán	Légrad	Zala	Kapos	4	régi	"
Pölöskei Tamás	12	"	Domonkosok	Pölöske	Baranya	Kapos	1	3	"
Csorbics János	10	"	Szabad	Ujhell	Kapos	Kapos	3	3	"
Lakatos Jánosné	7	"	n e m t u d j a		Horvát	Kapos			"
Pintér Andrásné	6	"	Nem tudja	Filoch	Ausztria				"
ifj. Szabó István	3	"	Veszpr. p.	Tapolca	Zala	Kapos	2	4	"
Fiák István	2	"	Althán	Légrad	Zala	Ivánfa	1'5	1	"
Szijaártó István	12	"	Nemes	Keszthely	Zala				"
Mérei Péter	12	"	Batthyányi	Juta	Somogy				"
Bujáki István	2	"	Veszpr. p.	Tapolca	Zala				"
Szabó Márton	8	"	Szabad	Ivanko	Bosznia	Kapos	1	1	"
Szijaártó András	2	"	Nem tudja	Gradicska	Horvát				"
Molnár Jakabné	11	"	Eszterházy	Pápa	Veszpr.				"
Rajnai Menyhárt	7	"		Ruvoch	Francia	Kapos	1'5	3	"
Szijaártó Ferenc	6	"	Veszpr. p.	Tapolca	Zala	Ivánfa	2	3	"
Radosza János boltos	6	"	Szolga	Keszthely	Zala	Ivánfa	2	5	"
Tondor Andrásné									"
Nagy István	12	"		Szombathely	Vas				"
Vidákovics Fer. boltos	8	"	Nem tudja	Barcs	Somogy				"
Csizmázia Miklósné	12	"	n e m t u d j a		Horvát	Ivánfa	2	régi	"
Nagy Ferencné	11	"	n e m t u d j a						"
Cifra Mihály	új	"	n e m t u d j a		Bosznia				"
Segesdi György	3	"	Polgár	Sziget	Somogy				"
Simonovics M. boltos	10	"	Pécsi püsp.	Pécs	Baranya	Ivánfa	4	régi	"
Sellei József	2	"	Polgár	Sziget	Somogy				"
Szijaártó Mihály	7	"	Jezsuita	Mindszent	Vas	Ivánfa	1	4	"
Torma András	1	nincs eldöntv.	Eszterházy	Kapos	Somogy				"
Kovács István	6	bérlő	Bottyáni	Körmend	Vas	Kapos	0'5	1	"
Bircz János György	új	"	e g y k o r k a t o n a						"
Potó Gáspár boltos	új	bérlő	Polgár	Sziget	Somogy	Kapos	2	5	"
Szabó Ignác boltos	1'5	"	Kapraczy	Siklós	Baranya				"
Kovács János bolt.	9	"	Pécsi püsp.	Pécs	"				"
Szigetvári Mihály boltos	10	"	"	Pécs	"	Ivánfa	3	régi	"
Petőcz Mihály	új	"	Zágrábi kápt.	Toplica	Varas				"

Árendás zsellérek.

N é v	Hány éve lakik Kaposvárott?	Jobbággy-e vagy bérlő?	Kinek az uradalmából jött?	Melyik birtokról jött?	Melyik vármegyéből jött?	A szőlőhegyek neve?	A szőlő nagysága Hány kapás?	A szőlő kora. Hány éves?	Fizet?
Horváth Jánosné									75
Lovas Márton									"
Tóth Mihály									"
Makarász Mihály									"
Cirkó Mátyás									"
Nagy Gergely									"
Erdélyi András									"
Horváth Tamás									"
Bogdán Mihály									"
Kossa Ferkó									4
Fodor Gergely				Kecel					4
Zóka Ferenc				Szenna		Kapos	3	régi	
Várvi Jakab József				Ivánfa		Ivánfa	4	"	2
Fodor János				Kecel		Kapos	2	"	4
Jakab Pál				Ivánfa		Ivánfa	4	"	"
Vörös Pálné				Ivánfa		Ivánfa	2·5	"	1·50
Jakab Miklós				Ivánfa		Ivánfa	2	"	2
Tóth György				Kecel				"	4

Zsellérek.

Kósa Ferenc				Töröcske					1·50
Fodor Miska				Kecel					1·50

Ezt az összeírást még 1730-ban megejtették. Az 1732. évi összeíráskor az 1730-as névsort változatlanul átvették. Tehát az itt feltüntetettek letelepedési idejét 1730-tól visszafelé számítva kell megállapítani. (L. még Eh. lt. Rep. 35. Fasc. Q. Nr. 380.) — Itt található az 1730. évi összeírás. Mi a könnyebb áttekintésű 1732. évi összeírást másoltuk le. — L. még Sm. lt. Prot. 29 p. 310.

¹⁹ Az 1715. évi összeírásban a következő nevek szerepelnek: Szabó Péter, Szabó János, Szabó Tamás, Sárdi Illés, Szabó Mihály, Fodor János, Nagy Tamás, Szabó Márton, Körtöneyi (Körtönei) István, Csizmazia András, Tontor András, Sánta Miklós. Házatlan zsellérek: Sára István, Vörös György. (O. lt. ht. o. Arch. regn. Lad. H. H. Nr. 7.) Az 1720. évi összeírás ezeket a családfőket mutatja ki: Bonnyai Ferenc, Horváth István, Rajnai Melchior, Wessenyei Benedek, Hetesi István, Zóka Ferenc, Balla István, Okbás Márton, Csizmadia Mátyás, Pusztai Péter, Csizmadia András, Torina Dávid, Kapronczay János, Takács János, Csizmadia Gergely, nemes Gombkötő Pálné, Szabó Tamás, Csizmadia Márton, Csizmadia Lőrincz, Szabó Balázs, Szabó János, Zóka András, Körtöneyi István, Pölöskey István, Csorbics János, Mérey Istvánné, Matics Márton, Tott György, Tonki András, Sárdi Illés, Molnár Jakabné, Szabó Márton, Nagy Ferenc, Horváth János, Takács Márton, Szabó Mihály, Csizmadia János, Csizmadia Miklós, Kovács Tamás, Bonta Miklós, Kelemen Márton, nemes Dragosics György, Várvi József, Csizmadia Miklósné, Radosta Anna. (Sm. lt. Conscr. Simig 1720 p. 215—17. — L. még O. lt. ht. o. Arch. regn. Lad. K. K. Nr. 9. — Eh. lt. Rep. 35. Fasc. X. Nr. 635 et NB.

²⁰ 1730-ban 130, 1743-ban 189, 1751-ben 205 az összeírt családfők száma. (Eh. lt. Rep. 65. — Sm. lt. Conscr. ind. Fasc. 1729—74. Nr. 26 p. 31. — U. i. Nr. 54 p. 64.)

²¹ Pl. lt. Ker. akve 1. k. a megfelelő években.

²² Pp. lt. Conscr. animarum in com. Simig. 1771. Az 1720. évi összeírásban még csak három szláv név fordul elő. Az 1732-ésben 12, az 1743-asban 24 (Sm. lt. Conscr. ind. 1729—74. Nr. 26 p. 31. sq.): Blaskovics, Balaskó, Bogdán, Gradiskó, Jagoda, Jagodics, Kollarics, Kolonics, Kelics, Kramarics, Meszárics, Miolocza, Matkovics, Petrovics, Simonovics, Golics, Bedekovics, Kovacsevics, Csorbics, Debetlak, Rehak, Vidovics, Vidákovics, Vincsetics, az 1748-asban (Pp. lt. Vis. 1748 p. 222—51.) 66, az 1771-esben 97. (Sm. lt. Conscr. animarum in com. Simig. 1771.) Hogy a szláv hangzású nevek mögött szlav származású

embereket kell érteni, igazolja a ferencesek koldulási ügyében történt megállapodás. Ezek szerint a szigetvári barátoknak azért szabad Kaposvárott koldulni, mert a szláv és illír nyelvismertetük miatt bírták a hivek bizalmát. (Ob croatico illyricum idioma spiritualis incolarum confidentia fundamento nitatur. (Kápt. lt. Misc. 1744. Nr. 22.)

²³ O. Széchenyi kt. kéziratára. Fol. Hung. 1114. Pesthy Frigyes: Helységnévtár XXXV. Somogy. 313. l. — Pp. lt. Conscr. animarum Com. Simig. 1771.

²⁴ 1730-ban 2, 1743-ban 3 német nevű családfő szerepel az összeírásokban.

²⁵ Pp. lt. Vis. 1748 p. 221. Quoad parochianos. Tertio. «In oppido incolae sunt a potiori Hungari mixti Illyris seu Dalmatis. Item Germanis, hi omnes puri catholici sunt.»

²⁶ O. Széchenyi kt. kéziratára. Fol. lat 297. Matthiae Bélii: Notitia Comitatus Simig-liensis p. 7. Nr. 5. «Oppidum Kaposvár. Est colonia mixta deductis Germanis, qui cum Hungaris pari colonia conversantur.»

²⁷⁻²⁹ Pp. lt. Acta par. Fasc. 10. A németek állítása szerint 1787-ben 264-en voltak. Az 1771-es összeírásban 60 német nevű lakóst írtak össze. Nevük a következő: Retzer, Paumgartner, Mitl, Temper, Spander, Lemper, Würth, Claus, Leder, Leber, Sefer, Techer, Kenczlni, Voltner, Maitz, Mayer, Schmidt, Hotwágner, Ehorlaitner, Lingrit, Haxeneder. Vetzner, Silinger, Hevinger, Hernit, Lampl, Peterstein, Férsht, Dexler, Schröner, Aibeck, Pachenhetter, Panger, Mindschein, Fischer, Niedermár, Wasser, Heinrich, Gruber, Egetamaier, Kungl, Müller, Hemeczperger, Kurtz, Rach, Schnetter, Müller Hász, Páyer, Fáith, Rothmaner, Schwartz, Czimmer, Pichler, Beck, Hotz, Lenga, Hulbe, Fötze, Heeberger. A német bevándorlás 1766—67-él nem szűnt meg. 1822-ben német misét és prédikációt kérnek. A kérelmezők között alig találunk egyet-kettőt az 1771-es összeírásból. Csupa új nevek. Mutatja, hogy be- és kivándorlás állandóan tartott. Ime az 1822. évi nevek: Hauth, Gobics, Höffling, Jungst, Potándy, Kajda, Gornig, Burghard, Harte, Lanzer, Linz, Schwab, Tüll, Wamböck, Walter, König, Leyzer, Maurer, Conti, Haburka, Gärtner, Schuman, Prevarig, Rummy, Lindl, Schrems, Schuster, König, Spindelschmidt, Raky, Krautsak, Pirker, Bacchus, Felder, Lev, Soosa, Pachler, Kainberger, Neubauer, Waker, Roth, Weber, Simonits, Werl, Strasser, Richter, Göll, Leffer, Schäffer, Hoffner, Dworschag, Jure, Buchler, Badány, Honbrik, Hornung, Hartheil, Felder, Toffler, Hoffner. (Pp. lt. Acta par. Fasc. 42.)

³⁰ Pp. lt. Conscr. animarum. Com. Simig. 1771. Az összeírásban ezek a magyar nevek fordulnak elő: Angyal, Ács, Árvay, Ambrus, Ági, Alapi, Babócsay, Bátor, Berkes, Bogárn, Barabás, Bank, Boday, Bódis, Biró, Borsó, Bonnyay, Bosnyák, Barát, Bolla, Babay, Bojtór, Billitzay, Böles, Bisztriczey, Borbély, Bencze, Benkő, Baranyay, Bodó, Böröcz, Csutorás, Cserénfai, Cser, Csordás, Császár, Csonka, Cziffra, Csapó, Cseri, Csontos, Czompó, Cizmazia, Cseh, Dörey, Dombay, Deres, Déry, Domján, Erdélyi, Edes, Egyed, Fakó, Fejes, Fejér, Főző, Farkas, Fodor, I azekas, Futó, Föstő, Fonyó, Fekete, Forró, Fábján, Földváry, Filócsy, Füredi, Gömbös, Györe, Gáspár, Gergelyfi, Gyeney, Gerencsér, Gödör, Hegyi, Hetesi, Hegedüs, Hollósy, Hajdu, Hajsza, Hajós, Hajas, Huszti, Horváth, Hajmási, Huszár, Juhász, Jakab, Joó, Illés, Kolozsvári, Kertész, Kolmár, Keceli, Kovács, Körtöneyi, Kósa, Köves, Kiss, Katona, Kereszturi, Kakas, Kalló, Kóka, Komáromy, Kaposy, Kölesdy, Köszögi, Keszei, Kincsei, Kozma, Kardos, Kelemen, Kántor, Kapronczay, Kóbor, Király, Korom, Kultsár, Lengyel, Légrády, Lakatos, Lukács, Majsay, Márfy, Menyhárt, Molnár, Magyar, Mosó, Miholczay, Mérey, Móricz, Meddig, Márkus, Németh, Nagy, Naki, Nágyocsy, Oláh, Orbán, Ósz, Pörösey, Pécsi, Pintér, Pusnay, Pölöskei, Pusztay, Palánki, Privigyei, Pártay, Papp, Pacsay, Petőcz, Pacskody, Perczel, Posgay, Pék, Raffay, Róza, Rudinay, Rásky, Rajky, Rozs, Rotkai, Radányi, Sipos, Szabó, Szanyi, Szigetváry, Szerdahelyi, Szijártó, Salamon, Szablás, Simon, Sebestyén, Sárdy, Szabady, Simonfay, Szücs, Somogyi, Szegedy, Szegény, Száraz, Szerencsés, Soós, Szalay, Sovány, Torma, Takács, Trombitás, Tallián, Tóth, Turnicsay, Tar, Termes, Turopoli, Tolnay, Tóka, Törvényes, Tapolczay, Tatár, Talpas, Timár, Török, Ujváry, Udvary, Uszkay, Várvizy, Váraskéry, Varga, Vass, Vajda, Vörös, Visnyay, Vidi, Vági, Végh, Zarka, Zrinyi.

³¹ Sm. lt. Fasc. Conscr. ind. 1773. Nr. 55. — U. i. Conscr. Animarum cum nominibus contribuentium... etc. animarum... 3. csomó 1774—76, 1778, 1783. — L. még Pp. lt. Status impopulationis parochiarum 1769—71. Fasc. 1.

³² Pl. lt. Vis. 1815 p. 30. «Animarum conscriptio in parochia hac novissima est, de a. 1815. Communiter autem parochus ob continuum praesertim Kaposváriensium migrationem et mutationes singulo triennio conscriptionem instituere solet.»

³³ Pl. lt.-ban l. a halálozási anyakönyvek megfelelő évfolyamait.

³⁴ Közp. statisztikai hivatal közlése.

³⁵ Kivándorlási és bevándorlási kimutatást ebből az időtájból nem találtunk. Anyakönyveink alapján igyekeztünk a tényt megállapítani. Legkorábban 1852 óta tartalmaznak megállapításukat alátámasztó adatokat. A halálozási anyakönyvekből 1852—59-ig összeállítottuk az elhunytak származási helyét. Tovább nem folytathattuk, mert 1860-tól kb. 20 évig nem mutatják az anyakönyvek az elhaltak születési helyét. A számok így beszélnek: 1852—59-ig meghalt összesen 975 kaposvári, 284 somogy megyei, 21 baranyamegyei, 27 tolnamegyei, 20

veszprérmegyei, 28 zalamegyei, 10 fejérmegyei születésű és 93 az ország többi vármegyéjéből származó és 32 horvát-szlavon, valamint külföldi származású egyén. A kaposvári elhaltak több mint fele idegen.

Ugyanerre a megállapításra jutunk, ha az esketési anyakönyveket vizsgáljuk. 1882–96-ig 753 kaposvári születésű kat. egyén kötött házasságot. Ugyanakkor 1939 volt a vidékről korábban Kaposvárra költözött családalapító. Hely szerint így oszlik meg a vidéki származásúak száma: az 1939 házasságra lépő közül 1358 volt somogyvármegyei, 67 baranyavármegyei, 20 budapesti, 16 fejérmegyei, 18 bács-bodrogmegyei, 100 tolnamegyei, 23 vasmármegyei, 33 veszprémvármegyei, 133 zalavármegyei, 16 horvát-szlavon területről való, 18 ausztriai. A távolabbi külföldről és a többi vármegyéből származott családalapítók száma 137. (L. a házassultak anyakönyveinek említett évfolyamait.)

Ugyanebből az időből a halálozási adatok ilyen képet adnak: 1882–96-ig meghalt Kaposvárott 3382 kaposvári, 2355 somogyvármegyei, 173 tolnamegyei, 52–52 vas- és veszprérmegyei, 120 zalamegyei, 98 baranyamegyei, 25 fejérmegyei, 16 győrmegyei, 14 komárommegyei, 28 trencsénmegyei, 24 pestmegyei, 11 nyitrai, 13 bácsbodrogmegyei, 19 budapesti, 64 cseh- és morvaországi, 17 olaszországi és 11 stejerországi születésű katolikus lakos. A többi néhány vármegyére alig esik 1–2 egyén. (L. hal. akveit a megfelelő évek-ből.)

A keresztek anyakönyveiből 10 esztendő vizsgáltunk meg: 1901-től 1910-ig. Ez alatt az idő alatt a napvilágot látott gyermekek szülői származási helyüket illetőleg így oszlottak meg: Kaposvári származású szülő volt 1818, somogyvármegyei 5369, baranyavármegyei 263, tolnavármegyei 118, veszprémvármegyei 94, zalavármegyei 467, fejérvármegyei 76, győrvármegyei 21, vasmármegyei 73, komáromvármegyei 20, sopronvármegyei 32, pestvármegyei 43, bácsbodrogvármegyei 70, a többi néhány vármegyéből 388, horvát-szlavon területről 72, külföldi 85.

³⁶ O. Széchenyi kt. Kézirattár. Fol. Hung. 1111. Pesthy Frigyes: Helységnévtár XXXV. Somogyvármegye. 313. l.: «akik (t. i. a szláv eredetűek) azonban már nagyon megfogyva vannak» mondja az 1861. évi megállapítás.

^{36*} 1771-ben 60 családban magyar-szláv, 16 családban magyar-német összeházasodás történt. A szlávság felszívódása tehát már ekkor erősen megindult.

³⁷ Szemléltetésül felsorolunk néhány ilyen családöt: Rozs kályhás (fia ezredorvos), Hivatal szítás (fia ujságíró), Rigó asztalos (fia rendőrs. tisztv.), Rosta csizmadia (fiai vas-ut. tisztv. és városi díjnok), Keresztury ács (fia ügyvéd), Szigethy gombkötő (fiai trvszéki elnök és vasutas), Domján köteles (fia trvszéki bírő), Gutheil kádár (fiai kanonok és járásbírő), Szafárszky cipész (fia v. főszámvevő), Simicz takács (fia h. posta vezérigazgató), Mácsovics varga (fia bencés tanár), Czipf cserepes (fia vm. irodaigazgató), Rippl bográr (fiai festőművész, vm. főszámvevő), Szerafin hentes (fia ügyvéd) stb.

³⁸ A kaposvári iparosok egy részének gazdasági tönkremeneteléről szóló megállapításunk következtetés. Alapja Gruber Jánosnak: Morzsák stb. c. könyvében (213. l.) foglalt kijelentései: «Kis iparunk jelentékeny volt. Legtöbben a csizmadia mesterséget űzték oly nagy számmal, hogy akár Miskolccal versenyezhetünk volna. De ezekből már csak egytized rész van meg. A többit elnyomta a bőruzsora, vagy a hangyásmáli (szőlőhegy neve) börtarisnya.» Ugy látszik, a többi iparágbeliek közül is többnek ez lett a sorsa.

³⁹ Pp. lt. Conscr. animarum com. Simig. 1771. — Közp. statisztikai hivatal közlése.

⁴⁰ Anyakönyveink adatai alapján.

⁴¹ Pp. lt. Conscr. prov. par. Cottus Simig. 1802. Fasc. 6. — Pl. lt. Vis. 1815 p. 24.

⁴² Pp. lt. Schem. 1825 p. 75.

⁴³ U. i. Conscr. animarum in parochiis totius dioecesis 1821–33. Fasc. 13. — Schem. 1835 p. 84.

⁴⁴ U. i. Schem. 1855 p. 79.

⁴⁵ Schem. 1865 p. 76.

^{46–51} Közp. statisztikai hivatal közlései.

⁵² Plébániai összeírás alapján.

⁵³ Sm. lt. Conscr. Cottus Simig. 1720 p. 215–17. — Eh. lt. Rep. 35. Fasc. Q. Nr. 387.

⁵⁴ 1770-től a Ráksy és Juranics taksás nemesek nevei fordulnak elő állandóan. (Sm. lt. Rationes 1770. Az iratcsomó címe: Fasc. nobilium armalistarum 1767.) 1785-től Nunkovits Ferenc taksás nemes neve is szerepel. (Sm. lt. Rat. 1875 I.)

⁵⁵ Sm. lt. Conscr. regn. oppidi Kaposvár 1828. Nr. 22.

⁵⁶ Sm. lt. Fasc. A somogyvármegyei nemesek lajstroma 1843, 21. l. Ebben az összeírásban a következő családok nevei fordulnak elő: Bárány, Bárdossy, Bácsmegyey, Bereczk, Bezeredy, Bodó, Csorba, Czompó, Drukchevich, Gáspár, Ráksy, Somogyi, Szakmáry, Szokolay, Vörös. A nemesek nem is földjük után éltek. Tudomásunk szerint a főnemesek sorában a múlt század elején a Széchenyi nemzetségnek volt néhány házhelye. (Sm. lt. Sedes dominales 1831–36. Nr. 1.)

⁵⁷ Eh. lt. Rep. 35. Fasc. Q. Nr. 387.

⁵⁸ L. előbb 57. sz. jzetet.

⁵⁹ Eh. lt. Rep. 35. Fasc. V. Nr. 603. — Sm. lt. Prot. 3 p. 104. A jzökönyv azt mondja, Kaposvár lakói: «nobiles, manumissi et liberi.» Hogy a liberj kifejezésen mit kell érteni, megmondja az Eh. lt. Rep. 35. Fasc. F. Nr. 170 et B. ad fasc. A. Az 1722. évi összeírások némelykor «coloni liberae migrationis» kifejezéssel jelölik meg társadalmi helyzetüket. Erre a jogukra büszkéek is voltak. Az örökös úrbéri szerződés megkötése alkalmával kijelentik: «a város meg is tartja az örökös kontraktust, de mindazonáltal úgy, hogy önkint se személynket, annnyival is inkább gyermekeinket örökre le nem kötötyük, hanem tovább is a mi szabad elmenetelünket fönt tartjuk.» (Eh. lt. Fasc. Q. Nr. 397.) — L. még O. lt. ht. o. Tabellae urbanales 1776.

⁶⁰ Sm. lt. Prot. 31 p. 39 a. 1774. — O. lt. ht. o. Tabellae urbanales. 1776.

⁶¹ L. előző jzetet. A kaposváriak nem szántottak, nem arattak. Egyéb jobbágy munkát teljesítettek. A vendégfogadó számára meghordták a bort, hosszú fuvarra mentek, leveleket hordtak az uraság házához, a magtár körül szükséges munkát elvégezték. A munkának nem volt meghatározott mennyisége. Némelykor egész hét számra is dolgoztak. Ezt a köteleességet írásba nem foglalták, hanem az uradalom a szokásjog alapján járt el. Ez a kötelezettség terhes volt számukra. — L. még Eh. lt. Rep. 35. Fasc. X. Nr. 635 et NB. az 1720. évi uradalmi összeírást. Ez beszél először a robotról és egyéb szolgáltatásokról.

⁶² Az 1712-ben kezt úrbéri szerződés 1756. évi megerősítés így hangzik: «Ezen boldogemlékezetű Pál Herczeg kaposvári lakósink kiadott kegyes confirmationalis levelét a mint annak usussában vannak most említett kaposvári lakósink további tetszésünkig kegyessen confirmáljuk aláb meg irt mód és condíciók alatt. — Elsőben: hogy az irtás földektől, melyek még semmi census alatt nem voltak, valamely mértékletes tisztelnak által ki velendő Terragiumot fizessenek. — Másodsor: Kenderes Újfalusy Praediumon Rácz Egressy részről értve egész a vizig, a mi az szükségünkre rezervált darabtul eláljanak elébben említett praediumnak más részeinek nem különben az Kis és Nagygáthi, úgy az Ivánfai praediumoknak noha ezen confirmationális levélben nem foglaltatnak további usussában meg maradyanak. — Harmadsor: hogy mivel némely Kaposváriak az közöttük lakó örökös jobbágyainktul törvényesen bizonyos földeket és réteket birnak, azok vissza adattassanak az investált summák, mindazonáltal el ne veszzenek, hanem azok által, kik föl vették vissza fizettessenek, a vagy vissza fizettség ideig azoktul járandó interes praestálásék, avagy aestimatione mediante csak annyi darab föld, a mennyit a költsön vett pénz érendő lészen, creditoroknak adattassék és mind addig, valamaddig a rajta való pénz le nem fog tétetni birni engedtessek. Ozorae 13-án április 1756. Herczeg.» (Eh. lt. Rep. 35. Fasc. Q. Nr. 38.) — Az 1764. évi megerősítés u. i. Az 1782. évi örökös szerződést nagy terjedelme miatt nem közölhetjük. L. Sm. lt. Sedes dominales 1804–06. Nr. 12 a. — L. még u. i. Fasc. Congr. 1782. Ezen év nov. 4-én tartott megyegyűlés 6. pontja. — Pécsi lapok 1861. évf. 25. sz. márc. 28. — Kv. v. lt. Városgazd. jzökv. 1861. A 12. sz. jzökv.

⁶³ A bordézmára és az úrbéri rendezésre l. Sm. lt. Dep. Bereczk II. csomó 38, 71 d. sz.

⁶⁴ Sm. lt. Fasc. Consr. Jobagionalis 1728. — O. lt. ht. o. Tabellae urbanales 1776. A hat örökös jobbágycsalád ezek: Várvi, Keceli, Fodor, Kósa és két Vörös.

⁶⁵ Majd minden összeírásban szerepelnek az inquilini (házas) és subinquilini (háztalan zsellerek). Így pl. Conscr. ind. Fasc. 1729–74. Nr. p. 12. sq. 1729. évi összeírás. — U. i. Fasc. 1712–28. az 1725. évi összeírás. — L. még u. i. Nr. 26 p. 31. sq. az 1743. évi, Nr. 54 p. 64. az 1751. évi összeírás. — U. i. 1776. évi úrbéri kimutatást. — U. i. az 1828. évi összeírást.

⁶⁶ Sm. lt. Fasc. Nundinarum. (Vásárszabadalmi jzökv. — L. még Eh. lt. Fasc. Q. Nr. 391.) — Sm. lt. Prot. 31 p. 13.

⁶⁷ L. az 1743, 1748, 1778. évi egyházlátogatási jegyzökönyveket. — Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1811. Pl. lt. Vis. 1815 p. 25. §. 16.

⁶⁸ A veszekedések forrásainak okára l. Sm. lt. Dep. Bereczk. Nr. 71. — Pp. lt. Koller féle lt. Fasc. 59. — L. még Rel. per. Fasc. 1. Az irat címe: Visitatio A. Diaconatus Sümegensis per Paulum Rosos, 1781. A főesperes ezt jelenti: «Moniti parochiani, ut cincturam quoque arcae parochialis et horrei, ruinae proximi reparationem perficerent, sed homines hi diffilices sunt tractatu.» — Ugyanígy nyilatkozik a vármegyei jegyzökönyv is: «Oppidanos hos in iustis dominalibus praestationibus tergiversantes, litigiosos et restanciores esse.»

⁶⁹ Sm. lt. Dep. Bereczk. Nr. 71.

⁷⁰ Pécsi lapok 1861. évf. 57. sz. júl. 18. A tagosításra vonatkozólag ezt írja: «Régen érik már ez az úgy, úgy látszik, gyümölcse még sok időre fog éretten lehullani. A megjelenetek nem hallgattak az ész szavára... s heves szóváltások, kiabálások harsogtak.» — L. még Kv. v. lt. Városgazd. jzökv. 1861. A 23. sz. jzökv. 57. sz. — A Zala-Somogyi Közlöny 1864. évf. 26. sz. szept. 10: «A tagosítással nem volt mindenki megelégedve. Nem foglalták el birtokaikat. A földeket nagy gaz verte fel. Nagyobb részt félre vezetteték.»

⁷¹ L. Az 1715, 1720, 1728. évi összeírást. A vármegyei számvevőség 1751-ben megálapítja, hogy az ácsok céhe szegényes és nehezen él. (Sm. lt. Rat. 1753–54.) Szabó Fe-

renc gimn. igazgató 1818-ban a kaposvári népet ugyancsak szegénynek mondja. (Sm. lt. Fasc. Gimn. Prot. expeditorum 1818.)

⁷² Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 6. A veszprémi pp. szentszék ítélete Galamb György plébános ügyében. 1821.

⁷³ U. i. Fasc. 5. Az 1813 márc. 31-én felvett tanukihallgatási jegyzőkönyv.

⁷⁴ U. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5 a. 1815. Az irat címe: *Gravamia parochi adversus senatum*. A 30. pont: «Nullibi tantam aversionem, tantumve odium erga nobiles experiri licet quam a primoribus oppidi huius ubi possunt et primipili et plebs nobilibus inter se habitantibus aegre faciunt, molestant, inhumanissime insultant et persequuntur. Audiri hac in materia posset Dnus Joannes Desewfy, Carolus Szakmári excastellani comitatenses, ac Fekeiteana nunc educationi puellarum Kaposváriensium intentata vidua.»

Ellenszenvük megértéséhez magyarázatul szolgál súlyos terhük, amelyet az uradalom rakott rájuk. Mindenkit ferde szemmel néztek, aki a kiváltságos társadalmi osztályhoz tartozott. Később meg, amikor több nemes telepedett meg a városban, csak számuk lett több. A lakosok terhén semmit sem segített, mert a nemesek semmiféle közterhet nem viseltek. L. Sm. lt. Fasc. Nundinarum 1845.

⁷⁵ Sm. lt. Gimn. Fasc. 1828—30. Nr. 128.

⁷⁶ Sm. lt. Fasc. Conscr. regn. Cottus Simig. 1828. «Opifices huius maxime in parte... amoenitates in otio quaerant.» Később az ötvenes, hatvanas években is — amikor már nagyobb jóléthez jutottak — megvolt bennük hasonló vonás. Az iparosok «sokan követték az ősi szokásokat, hogy szombaton délután kimentek aへgyre, a Kecelre, Lonkára, vagy Ivánfára. A pintes üveget, csutorát borral megtöltötték és a tarisznyát nyakba akasztva estére ingadozva hazatértek.» Somogyi Hírlap 1907. évf. 86. sz. ápr. 11.

⁷⁷ U. i. Conscr. ind. 1729—74. Nr. 54 p. 64.

⁷⁸ O. lt. Kúriai lt. 5—865 a. 1779.

⁷⁹ Sm. lt. Sedes dominiales. Fasc. 1807—12. Nr. 931, Fasc. 1813—15. Nr. 8.

⁸⁰ Pp. lt. Acta par. Fasc. 27.

⁸¹ L. főttebb a 79. és 80. jzetet.

⁸² Gruber J.: Morzsák. 223. l. — «Kaposvár. szőlőhegyeit kivéve, végtelen szegény kirándulási helyekben», mondják az egykorúak. (Pécsi Lapok 1861. évf. 30. sz. ápr. 14.) A természetben kinn nem kereshették a szórakozást. Összejövetelekkel pótolták, vagy akinek volt, a szőlőjébe ment.

⁸³ Világosság 1882. évf. 10. sz. aug. 13.

⁸⁴⁻⁸⁵ Sm. lt. 1718-ban 43 gazdával szemben 18 az iparos. (Sm. lt. Conscr. ind. Fasc. 1712—18. Nr. 6.) — 1725-ben 45 a gazda és csak 13 az iparos. (U. i. Nr. 10 p. 8), 1729-ben 41 gazda és 35 iparos van (u. i. Fasc. 1729—74. Nr. 5 p. 12), 1743-ban 52 az iparosok száma és 4 a gazda. (U. i. Nr. 26 p. 31 sq.) 1751-ben még nagyobb a különbség: 65 iparos és 6 gazda (u. i. Nr. 54 p. 61), 1794-ben 178 iparos és 267 a gazda. Ebben a számban azonban benne vannak az iparosok is, mert azok is műveltek földet. (U. i. Rat. 1794.)

⁸⁶ O. lt. ht. o. Tabellae urbanales 1776. Kaposvár.

⁸⁷ Eh. lt. Rep. 35. Fasc. Q. Nr. 391 a. 1767.

⁸⁸ Sm. lt. Conscr. regn. Cottus Simig. 1828. Kaposvár.

⁸⁹ O. lt. ht. o. kutfő 2, tétel 5, alapsz. 19472 a. 1862.

⁹⁰ Sm. lt. Dep. Bereczk. II. csomó, 19. sz. 1857.

⁹¹ Kv. lt. 1883. évi 45. kgy. sz.

⁹² Sm. lt. Conscr. iobagionalis. Cottus Simig 1728. Kaposvár.

⁹³ U. i. Conscr. Cottus Simig 1720 p. 215—17.

⁹⁴ U. i. Conscr. regn. Cottus Simig 1828. Kaposvár.

⁹⁵ U. i. Rat. 1794. Ebben az évben hat elsőrendű, öt másodrendű és 167 harmadrendű iparos élt Kaposvárt. 1828-ban 17 iparosnak volt egy segédje. A többi segéd nélkül dolgozott.

⁹⁶ Jelenkor 1832. évf. 11. sz. febr. 8. — Bergel József i. m. 18. l. «Az emberek itt nagyon csendes patriarchális életet éltek.» Jellemző patriarchális gondolkodásukra, hogy amikor a hatvanas években a postamester pezsgőt szolgáltatott fel névnap ebédjén, a jelenlévő egyik gazdag ügyvéd azt mondta: «ez lelketlen tékozlás». Somogy 1911. évf. 19. sz. május 7. «Kaposvár régen» cikkben.

⁹⁷ Bergel József i. m. 17—18.

⁹⁸ Somogy 1866. évf. 2. sz. márc. 13.

⁹⁹ Kaposvár 1900. évf. 69. sz. szept. 6. — A Somogyi Napló 1911. évf. 55. sz. márc. 8-án öntudattal hivatkozik rá, hogy «Kaposvár népesség tekintetében a városok között a 17. helyet foglalja el. Tíz év előtt a 69. helyen állott.» — A gyors fejlődést a Kaposvár című lap így látta: «Azt valóban nem lehet tagadni, hogy alig van hasonló város az országban, mely pár évtized óta oly rohamos fejlődésnek indult volna, mint Kaposvár. Húsz év óta a népesség száma megkétszereződött, a házak harmad részénél több nagyon díszesen, városiasan épült fel, a sok ideig kevés fontosságú vasút a kelenföld-dombóvári vonal kiépülé-

sével igaz életere lett Kaposvár forgalmának és kereskedelmének. A kereskedelem óriásit emelkedett. A gabonakereskedelem igen jelentékeny. A mellett járatosabb utcában nincsen ház, amelynek utcai helyiségében bolt ne volna. A forgalom csodálatosan emelkedett, amire főképp rávall az a körülmény, hogy a regale jövedelem, az italmérés több mint 40 ezer frt-ot hozott az uradalomnak és a városnak. A város által bérbeadott fogyasztási adóért 32 ezer frt bérösszeget kell fizetni. Heti vásáraink túlnépessége pedig tűrhetetlenné teszi azt a helyzetet, hogy a vásáros nép özönlik, kellő piactér és mellékutcák hiányában megakasztja még a gyalogjárókon való közlekedést is.» (Kaposvár 1889. évf. 31. sz. aug. 4.) — A kereskedelem mellett a multhoz képest az ipar is nagyot fejlődött. 1905-ben 56 féle önálló iparos élt a városban. Legtöbb volt a cipész. Azonban következnek az asztalosok, csizmadiák, szabók stb. Sokan vannak a mészárosok, hentesek. Legkevesebb a fésűs, keztűs, fényképész, kertész, kaptafa-készítő, rézöntő, sapkás, timár, szűcs. Az iparos megrendelésre dolgozott, foglalkozása személyes jellegű. Tömeggyártással nem foglalkoztak. Mutatja a tény, hogy mindössze 31 iparos-segéd van a városban. (Somogyvármegye 1906. évf. 87. sz. ápr. 14.)

¹⁰⁰ Bicsakosoknak nevezték a maradi, képesítés nélkül való régi városi vezetőket és a város képviselőtestületét, mert nem értették meg az idők jelét s nem ismerték fel a fejlődő város érdekét. A Kaposvár 1890. évfolyamának 44. számában, nov. 2-án így jellemzi a helyzetet: «a bicsakos rendszer a városházán megieremte a maga keserű gyümölcsét, amikor a hatóság erélyes kézzel belenyúlt az ügyek megvizsgálásába, fegyelmi alá kerültek a főtisztviselők. Tehát képesített tisztviselőkre van szükség... A képviselőtestületből ki kell küszöbölni mindazokat az elemeket, kiket se vagyon, se tudás, se polgári erény díszhelyre nem minősít.» Egyébként a múlt század elején a «bicsakos» jelzót általában a kaposváriakra használták és nemcsak a vezetőkre. (Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. Az 1812 év okt. 12-én felvett tanukihallg. jzökv.)

IV. FEJEZET.

A plébánia külső története.

¹ Pp. lt. Conscr. 1755.

² O. Széchenyi kt. kéziratára: Fol. Iat. 297. Mathias Belius: Notitia Comitatus Simigh. Seclio I. p. 7. Bél Mátyás személyesen járt Somogy megyében. Az itt tapasztalt szegénységet így írja le: «Praeterea summa paupertas aegre trahit spiritum proventu in optimo solio atque regione deficiente. Revera nobis ibidem peregrinantibus magna eorum egestas cordi fuit.» Mekkora lehetett akkor a nyomorúság a Rákóczy felkelés ideje alatt? Bél Mátyás Nádasdy Tamás gróf főispánsága alatt (1710–30) járt Somogyban, valószínűleg az 1720–30-as évek táján.

³ Sm. lt. Fasc. Conscr. ind. 1712–28. Nr. 1.

⁴ Kápt. lt. Prot. a. 1736. Nr. 99. «Qualiter Illustrissimus et Reverendissimus condam dominus comes Otto Joannes Baptista Volkra attunc episcopus Vesprimiensis Ecclesiae propria duntaxat autoritate diversi generis litteras et litteralia instrumenta bona et iura huius episcopatus Vesprimiensis ac etiam capituli nostri concernentia et tangentia ex conservatorio nostro ad se recipi ac tandem Jaurinum, comitatum nominis eiusdem, paritionis, sive transsumptionis ergo auferri et asportari et transsumi valuissent, verum ibidem die 15. mensis Julii anno 1718 dudum praeterito, evoluto exorto horribili incendio ea universaliter litteralia instrumenta cum aliis eiusdem domini olim episcopi aureis et argenteis rebus in loco depositionis in cineres redacta fuisse perhiberentur. Super qua praevio modo coram nobis facta relatione praesentes litteras extradidimus testimoniales. (Kelt 1736 husvét után következő első vasárnapra eső pénteken.)

⁵ Pp. lt. Misc. Fasc. 1. A plébániák a következők: Kaposvár, Igal, Gölle, Attala, Andocs, Karád, Látrány, Lengyeltóti, Buzsák, Somogyvár, Kéthely, Marcali, Tapsony, Nagybajom, Csököly, Segesdvár, Szöllősgyörök, Babócsa, Csurgó. Az utóbbi két helyre a zágrábi káptalan küldött papot. De jogilag mindkét község a veszprémi egyházmegyéhez tartozott. Volkra János püspök harcot folytatott több ilyen plébánia visszaszerzésére.

⁶ 1733-ban Vörs, Szentpál, Koppány, Mernye és Szil jön az előbb felsorolt községekhez mint 1720–33-ig alakult újabb plébániák. (Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 1. Conscr. 1733.)

⁷ Sm. lt. Fasc. Rat. 1716. Nr. 14. Vörös József Gábor plébános levele a vármegyéhez így szól: Quam primum ad apostolicum munus ab Ill-mo Domino Domino ordinario meo pro desolata ecclesia Kaposváriensi fui emissus illico toto conatu zelo possibili ad curam animarum non solum pro loco verum etiam pro locis circumiacentibus (quae curae meae non sunt subiecta) animum et laborem pro maiori Dei gloria et emolumento fidei orthodoxae applicare studui quin imo his non contentus et animabus in carcere incliti comitatus defentis spirituali obsequio tali esse concupivi, ut nec eas spirituali consolatione frustrari permiserim, verum illis obsequium meum praestiterim ac praestare desidero non

solum in carcere detentis sed etiam ad supplicium educendis. Hinc aequum est in mente referre benignissimi Salvatoris nostri viva voce editum verbum apud evangelistam: ubi ait dignum esse operarium mercede sua. Supplico igitur demississime inclito Comitatus digne-
tur pro oblato et exhibito, offerendo et exhibendo erga incliti Comitatus in carcere deten-
tos, detinendos, obsequio meo secundum suam gratiosissimam discretionem aliquid annua-
tium determinare. Ac si sic aliquam commissionem ad illustrem dominum perceptorem ex-
tradere, ut novos oeconomos tangentem necessitatem alleviare et in bonis naturae mihi con-
sulere valeam ex gratia incliti Comitatus. Deberem quidem modernum meum calamum potius
ad infinitas gratias referendas pro exhibito beneficio mihi et R. P. Igaliensi in congrega-
tione Igaliensi celebrata benigne et piissime exhibito adaptare, quam nova petitione aures
molestare verum multum confidens in gratia incliti Comitatus sciens etiam necessitatem tam
pro captivis detentis, detinendis, quam pro educendis ad supplicium: spero repulsam me
non passurum. Beneficium illud in congregatione Igaliensi exhibitum semper gratus esse
cupiens vi sanctissimorum sacrificiorum missae et precum pro benefactoribus reservare cona-
tus sum. Pariter et hoc exhibendum reservare studebo. Quod dum ex gratia incliti Comi-
tatus spero futurum eandem in gratia et benedictione divina persistere, vivere, locupletari
cupiens maneo atefatae totius universitatis incliti Comitatus Simighiensis servorum infi-
mus capellanus Pater Josephus Gabriel Vörös parochus in Kaposvár.»

⁸ Pl. lt. Ker. akve 1. k. 2. l.

⁹ Sm. lt. Fasc. Cehalia. Az 1715-ben jóváhagyott somogy megyei közös céhlevél meg-
erősítő záradéka: «Anno 1715 die 19 Junii in oppido Igal sub Generali Congregatione
Comitatus Simighiensis praesentes litterae cehales... acceptantur.»

¹⁰ O. Széchenyi kt. Vahot Imre szerkesztésében: A Nagy Világ Képekben. 1855. I. füzet,
59. l. «Kaposvár» című cikk Körmeny Sándortól. Jegyzetben ezeket mondja: «Források: Bon-
fini, Istvánffy, a városi levéltár s egy, a somogy megyei levéltárban levő több mint száza-
dos kézirat, mely Somogy megye egyetemes történelmi múltját igyekszik előadni s igen hihe-
tőleg Bél Mátyás azon nagyszerű munkájának töredéke, melyben az egész országot várme-
gyénként írja le s miből csak Pozsony, Turóc, Zólyom, Liptó, Pest, Pilis és Solt, Nógrád,
Bars, Nyitra, Hont, Moson jelentek meg nyomtatásban, a többi Bél Mátyás örököseitől Batt-
hyány követ által vétetett meg, hihetőleg általa ajándékozott e füzet megyénknek.»

¹¹ Pl. lt. Vis. 1815 p. 10.

¹² L. főttebb a 7. jzetet.

¹³ Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 1. Az 1726. évi összeírás. «Annuatim haberet a
possessione Füred fr. 3, ubi ab annis decem nihil est solutum.» Tehát Kfüred 1716-ban
már Kvár fiókközsége. — L. még u. i. Conscr. 1726—28.

¹⁴ L. az előző jzetet. Juta és Toponár neve is az 1726. évi összeírásban fordul elő.

¹⁵ Sm. lt. Conscr. 1733.

¹⁶ Pl. lt. Ker. akve 1. k. 39. l. — L. még Pp. lt. Vis. 1748 p. 286 sq. — Természetes
abból, hogy melyik évben akad először szentségkiszolgáltatási adat, nem következik, hogy
korábban nem tartozott már a kaposvári plébániához.

¹⁷ Pp. lt. Vis. 1748 p. 260, 282. — L. még Pl. lt. Ker. akve 1. k. 49, 52, 54, 78, 84. l.

¹⁸ A Mária Terézia féle rendelet, amely a nem becikkelyezett helyeket a kat. plébániák
keretébe utalja, megtalálható a Dunántúli ref. Egyházkerület 1693-ban kezdődő jzökvének
végén: In negotio religionis cim alatt. A rendelet címe: Ad Excelmum Episcopum Magno-
Vradiensem Ao 1756. 27-a. Januarii in Hungaricum translatum. Ez a rendelet Mária Te-
rézia intézkedéseit tartalmazza és mint alapra a Carolina resolutio 3. pontjára támaszkodik.

¹⁹ Pl. lt. Ker. akve 1. k. 163. l.

²⁰ Pp. lt. Conscr. animarum districtus Kaposvár 1771 p. 229—230. Ekkor a község
29 családjából 3 volt katolikus.

²¹ Pl. lt. Ker. akve 1. k. 274. és 277. l. E helyen kezd szerepelni Pribék László atyá-
nak neve.

²² Pp. lt. Vis. 1748 p. 259. Toponárnak 1748-ban 278 lakója volt. — U. i. p. 260:
Fészlerlaknak 38 — u. i. p. 264: Kaposmérőnek 160 — u. i. p. 266: Kaposujlaknak 71 —
u. i. p. 272: Kaposfürednek 231 — u. i. p. 281: Jutának 376 — u. i. p. 286: Csombárd-
nak 153.

²³ U. i. Vis. 1748 p. 282. Quoad parochianos.

²⁴ Pp. lt. Vis. 1748 p. 273. Quoad parochum. Primo.

²⁵ Pl. lt. Ker. akve 1. k. 1765 április havától szerepel Gyéri János egyházmegyei pap
neve először.

²⁶ Pp. lt. Vis. 1748 p. 217—218. Quoad Ecclesiam. Primo. Decimo.

²⁷ U. i. Prot. ven. cleri p. 330. Szent Rókus tiszteletére 1766-ban a kaposváriak szob-
rot emelnek. Ünnepe a kőművesek a szobornál ájtatosságot szoktak végezni.

²⁸ U. i. Vis. 1748 p. 217. Quoad Ecclesiam. Primo.

²⁹ U. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. A kaposváriak panasza Tulok Ferenc plébános
ellen 1806 márc. 9-én. Panaszukban elmondják, hova szoktak körmenetben menni.

³⁰ U. i. Vis. 1748 p. 217. Quoad ecclesiam. Primo. — U. i. Vis. 1778 p. 5.

³¹ U. i. p. 221. Quoad parochialia. Tertio.

³² U. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. L. A kaposváriak följelentéseit Tulok Ferenc plébános ellen.

³³ Sm. lt. Prot. 33 p. 567, 569. A plébánia jövedelmi forrásai között szerepel a «Colleda» is, amelyen a Vizkereszt napján, vagy egyéb nagy ünnepeken végzett háziáldások alkalmával juttatni szokott adományokat értették. — L. még Pp. lt. Koller féle lt. Fasc. 59. Jankó János jelentése évszám nélkül. Elmondja, hogy a kegyúr rendelkezése alapján az uradalmi pénztár évenként 1 frtot ad a plébánosnak az urasági házak és magtár megáldása után.

³⁴ Pp. lt. Vis. 1718 p. 221. Quoad ludimagistrum. Primo. — L. még Sm. lt. Prot. 33 p. 572.

³⁵ U. i. Fasc. Acta in negotiis scholarum nationalium... etc. — L. még u. i. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 5. Az irat címe: Responsa domini parochi Kaposváriensis ad vis. 1778.

³⁶ Pp. lt. Vis. 1718 p. 218. Quoad Ecclesiam. Nono. Decimo.

³⁷ U. i. p. 218. Quoad Ecclesiam. Nono. Decimo. — U. i. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. Az 1743. évi vis. can.

³⁸ Eh. lt. Rep. 65. Az 1732. évi uradalmi összeírás. — Éjjeli és nappali zsolozsmázás praemodina nocturna et diurna régi magyar népi liturgiai szokás. A nagyhét három utolsó napján, de legfőképpen nagyszombaton éjszaka végezték. Hozzá tartozott a reggel ünnepelt feltámadási szertartáshoz. Maga a szertartás vidékenként változott. Így nevezték még a karácsonyi éjjeli misét megelőző imádságot is, amely a matutinumból fejlődött ki. A pécsi egyházmegyében még a század elején tartottak úgynevezett vesperást, amely állott a rendes áldásból és néhány magyar ének közé szűrt: Dicsőség az Atyának stb. énekléséből. Ilyen több-kevesebb módosítással alakult ki az éjjeli zsolozsmázás. (P. Gyenis András S. J. közlése.) Kaposvárott még a múlt század elején divott a nappali és éjjeli zsolozsmázás. (Pl. lt. Vis. 1815 p. 36.)

³⁹ Pp. lt. Acta par. Fasc. 5. — Pl. lt. Vis. 1778 p. 6.

⁴⁰ Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 2. — Vis. 1770. Ezt a megállapodást 1776-ban kunon szerződésbe foglalták. (Pl. lt. Er. okm. 1. sz.)

⁴¹ U. i. Acta par. Fasc. 5. Kiss István igali esperes jelentése az egyházmegyei hatóságnak 1735-ben.

⁴² Kimutatható e tény a kaposvári anyakönyvekből is, mert az 1770. évvel megszűnnek a hetesi kereszteléseknek, esketéseknek és haláleseteknek bejegyzése.

⁴³ A kaposzentbenedeki plébánia keresztelési anyakönyve 1777 jan. 1-ével kezdődik a következő bevezetéssel: «Liber baptismalis parochiae Szentbenedekensis ab erectione eiusdem parochiae anno 1777-mo die prima Januarii.» Szilvásszentmárton a szbenedeki plébánia leányegyháza, kitűnik abból, hogy Szabó Pál, a kaposztbenedeki első plébános panaszt emel 1778-ban az egyházhatóságnál, mert a szilvásszmártoni reformátusok nem akarják megengedni a katolikus tanítónak, hogy a katolikusokat temetőjükbe eltemethesse. (Pp. lt. Prot. vis. 1. k. 1777-83 p. 91.)

⁴⁴ Pl. lt. Vis. 1815 p. 38. — L. még Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 11. Responsa ad visitationem can. parochiae Kaposvár 6. §: «Neque disordio a'quis — mondja Tulok Ferenc — irripere potest, nisi quod quaequam adhuc antiquitatis et superstitionis praedominique senatus extant vestigia, quae hucusque parochus sufferre non potuit e. gr. novilunaris processio circa ecclesiam. Festum votum habuerit s. Joannes cum octava litaniae eiusdem a festo Sancti usque ad vacationem frequentata. Festa item Sabbathalia in vincis.»

⁴⁵ Pl. lt. Vis. 1815 p. 8. A hivek gyóntak husvétra, karácsonyra, szentségimádáskor, a Mária ünnepeken «et passim per annum pro privata cuiusque devotione.»

⁴⁶ Pl. lt. Vis. 1815 p. 8.

⁴⁷ Pp. lt. Acta pers. Fasc. 21.

⁴⁸ Pl. lt. Vis. 1815 p. 29. — Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5.

⁴⁹ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. A kaposváriak 1806 márc. 9-ről kelt panasza s még több helyen. — Tulok Ferenc a kaposváriak régi vallásos szokásait leszólja: «Ipsos hos abusos sub pallio devotionis et pietatis urgebant in instantia sui 1806 porrecta... Volunt nempe suas devotiones et processionem per parochum observari...»

⁵⁰ U. i. Acta par. Fasc. 27. Az irat címe: Gravamina parochiae Kaposvár.

⁵¹ U. i. l. előző jzetet. Tulok Ferenc a németek ellen tett kifogásain kívül, a többi között felpanaszolja a kaposváriak furcsa gondolkodás módját is. Az a jelző járja köztük: «akinek én fizetek, szolgál az nekem, annak parancsolhatok.» Ezen a címen akartak papjaik s főleg tanítóik fölé kerekedni.

⁵² U. i. Prot. ven. cleri p. 120 sq. A kaposvári esp. kerület papjai 1821 nov. 5-én tartott ülésükben a németekről ezt foglalták jegyzőkönyvbe: «Cui accensenda est turba immigrantium Germanorum opificum et Bohemorum in quibus libertinismus, enormes blasphemiae, irritio omnis disciplinae ecclesiasticae, concubinatus, luxuriandi cupido fere publica, superba pastoribus spiritualibus resistentia et fere omnes immoralitates praeregnaunt.» Ezeket a megállapításokat az egész esperesi kerületre vonatkoztatják. Katolikus németek azonban

az esperesi kerületben Kaposváron kívül csak Bőszénfán és Toponáron laktak. A bőszénfaiak földművesek voltak. A toponári német iparosok száma nem volt nagy. Ekként a kemény jellemzés főként a kaposvári iparosokra vonatkozik.

⁵³ Pp. lt. Prot. ven. cleri p. 120. sq. — A kaposvári esperesi kerület 1821 nov. 5-én tartott korona-gyűlésén először elpanaszolja a nagy vallási tudatlanságot, főleg a vezető társadalmi rétegben. Ezeket írja: «Hanc ingentem ignorantiam advertimus praecique occasione matrimoniorum in multis nobilibus, officialibus dominalibus eorumque puellis, quae fere non aliam a matribus educationem sortiuntur, quam externam corporis politiore figuram animo penitus neglecto; item in familia dominali, quae pro sacris institutionibus aut non admittitur, aut ipsa nunquam accedit ad exemplum suorum dominorum et officialium, ut vel hoc argumento ostendat et ipsa se a iurisdictione parochi exemptam et liberam, sicque nobilem esse; in hac familia dominali tanta catechismi ignorantia est, ut saepius nec primi fidei rudimenta cognita habeat, ad discendum coacta disciplinam non fert, quin proterve resistit consuetis suorum dominorum et officialium armis, independentiae videlicet contra pastorem animarum pugnans.»

A vázolt nagy vallási tudatlanság fenntartásában a házi kápolnák ugyanennek az értekezletnek megállapítása szerint a következőkben működnek közre: «Ad hanc ignorantiam in familia dominali alendam multum conferunt capellae dominorum domesticae... In his capellis domesticis (ab experientia) institutio religionaria aut nunquam, aut rarissime fit, sed praeccepto ecclesiae de audiendo missae sacrificio (cui ex gravissimis rationibus auditio etiam sacrae institutionis adnexa intelligitur) sacro lecto illuditur; sicquae partim ob delicatam dominorum et dominarum commoditatem, partim ob capellanorum domesticorum amatam otiositatem et ignorantiam non tantum tota familia dominalis sed etiam fideles verbo vitae continuo privantur.»

⁵⁴ Pp. lt. Acta par. Fasc. 27.

⁵⁵ U. i. Acta par. Fasc. 27. — L. még a toponári plébánia házi krónikáját: «A Toponári Plébánia Történetes Könyvét szerzette T. Csikász Ferenc második plébános 1810 esztendő szt. András hónap 4-ik napján» címmel a 3. lapon.

⁵⁶ O. lt. ht. o. Miniszterelnöki és honvédelmi bizottmány 1848. — A Komáromban lefoglalt Csányi féle iratok I. 188. közt Zichy jelentése Alsó Pélről 1848 szept. 23-áról.

⁵⁷ Sm. lt. Megyegyűlési jzökv. 1848 aug. 1, 19., szept. 3, 11. 1815. sz. és a mellékletek.

⁵⁸ O. lt. ht. o. Miniszterelnöki és honvédelmi bizottmány. 1848. 39. e. Festetics Miklós kormánybiztos jelentése 1848 dec. 31. «A harangok felajánlásával Kaposvár járt elő jó példával, amikor 8 mázsa 90 fontos harangját felajánlotta és levétette.» — A jelentés szerint Tallián Lázár szónoklataival igyekezett a nép hangulatát élesíteni. Ezért reméli hogy 1849 jan. elején sikerül a vármegye seregének felállítása. — U. i. A Geringer féle iratok között található egyik jelentés ezt mondja: «Die einzige Kirchenglocke in Kaposvár», azaz egyetlen harangot adták volna oda. (O. lt. ht. o. Geringer féle iratok 6398—G—1849.) Ez az értesülés nyilván téves, mert a kaposvári templomnak 1849-ben biztosan egynél több harangja volt.

⁵⁹ O. lt. Geringer féle iratok 11740/G. 1850. — U. i. K. k. Civil. Commissär für Ungarn Nr. 11740/G. 1850. — L. még Bécsy—Priliszauer i. m. 260—261. l. — Pécsi Lapok 1861. évf. 20. sz. márc. 10.

⁶⁰ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1863 Nr. 226, 293. — U. i. Fasc. 1864 Nr. 75. A második káplán tényleg már 1863 márciusában átvette munkakörét. A ht. 100 forintot, Ranolder János veszprémi püspök 100 frtot utalt ki a kápláni állomás részére. A püspök az 500 frtból évi 280 frtot állapított meg tartásdíjra, 220 frt volt a káplán tiszteletdíja. A ht. megszűnése után a kir. ügyészség adott a plébánosnak eltartás címén 200 frtot, az egyházmegyei alapítványi pénztár évi 80 frtot, a Ferenc József alap 78-40 frtot. (U. i. Conscr. prov. par. 1888 Fasc. 17.)

⁶¹ L. a kaposvári irg. nővérek lt. A ház krónikája. 2—3. l. «Wie überall, so auch hier gab es anfangs viel Kreuz. Ausserlich zwar weniger mit Ausnahme der traurigen kirchlichen Verhältnisse und des armeeligen Gottesdienstes. Besonders trägt alles den Stempel geistlicher Unfruchtbarkeit.»

⁶² Pp. lt. Acta dioec. 1872 Nr. 1628. — L. még u. i. Fasc. 1892 Nr. 1835, 2016, 2017. — Ujváry Ferenc plébános 1892-ben így indokolja meg a többi közt a harmadik káplán-állomás szükségességét: «Szükséges a harmadik káplánság azért is, mert vezető hiányában a községi iskolába járó gyermekek 18 év óta csak jószántukból mennek vásár- és ünnepnapokon szentmisére, miután a tanítók nem vezetik őket. Ez rendkívül fáj a hiveknek, kiknek iskolás gyermekeik vannak. Az utóbbi időben némi javulás állott be e téren, de gyökereken csak akkor fog megjavulni ez a szomorú helyzet, ha lesz három káplán...»

⁶³ Pp. lt. Hitközs. jzökv. 280. l. Kula László 1879-ben a hitközség felosztatása idején kijelentette, hogy annak idején a hitközség «megalakulni is csak azért volt kénytelen, minthogy a megyei bizottmány a felekezeti költségeket a városi költségvetésből törlötte.»

⁶⁴ Hitk. jzökv. 99. l.

⁶⁵ U. i. 35. I. — A hitközség 1874 jan. 25-én tartott ügyrendező gyűlésén Talabér György tiszvári plébános, püsp. biztos a gyűlést megnyitó beszédében egyebek között ezeket mondja: «...megvallom, előttem megfoghatatlan, hogy alakulhatott Kaposvárott hitközség anélkül, hogy annak élén saját lelkipásztora volna látható.»

⁶⁶ U. i. 279–281, 289. I.

⁶⁷ U. i. 319. I.

⁶⁸ U. i. 279–281, 290, 296. I.

⁶⁹ Somogy 1891. évf. 14. sz. ápr. 7. A következő újságok jártak: Egyetértés 29, Pesti Hírlap 102, Budapesti Hírlap 113, Budapest (képes lap) 70, Neues Pester Journal 87, Pester Lloyd és esti lapja 43, Pester Volksblatt 15, Budapesti Tagblatt 3, Nemzet 3, Kis Újság 9, Fővárosi Lapok 8, Nemzeti Hírlap 9, Mátyás Diák 8, Nép Zászlója 5, Magyar Háziasszony 12, Képes Családi Lapok 16, Képes Folyóirat 8, Pesti Napló 4, Magyar Állam 3, Nemzet (esti kiadás) 5, Magyar Pénzügy 6, Borsszem Jankó 10, Bolond Istók 6, Vasárnapi újság 7, Képes Néplap 13, Jogtud. Közlöny 1, Hét 5, Magyar Mercur 20, Magyar Közigazgatás 12, Egyenlőség 9, Magyar Pénzügyőr 5, Borászati Lapok 4, Az En Újságom 6, Órangyal 3, Magyar Föld 10, Magyar Hírlap 10, Független Újság 11, Divat Szalon 12, Magyar Bazár 6; összesen 732 példány.

⁷⁰ Somogy 1904. évf. 19. sz. május 8.

⁷¹ U. i. 1883. évf. 34. sz. aug. 21. — U. i. 35. sz. aug. 28. — U. i. 36. sz. szept. 4. — U. i. 37. sz. szept. 11., 38. sz. szept. 18. — Világosság 1883. évf. 36. sz. aug. 26., 37. sz. szept. 2. — Somogy 1884. évf. 14. sz. ápr. 1. — Kv. v. lt. 1883. évi 48. kgy.

⁷² L. fentebb a 62. jzetet.

⁷³ Ezért akartak egyesek második templomot a szent Imre templom építése idején s nem külön gimn. kápolnát. L. Kaposvár, 1902. évf. 27. sz. ápr. 6.

⁷⁴ L. fentebb a 62. jzetet.

⁷⁵ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1897 Nr. 2318. — L. még u. i. Fasc. 1898 Nr. 2502.

⁷⁶ L. alább a Kat. Kör c. fejezetet.

⁷⁷ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1906 Nr. 3294. — Fasc. 1907 Nr. 362, 605, 1139.

⁷⁸ L. alább a VI. Fejezetben a Szent Imre templom történetét.

⁷⁹ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1911 Nr. 5101.

⁸⁰ Megbízható közlések alapján. — A gazdasági, politikai és társadalmi átalakulások kaposvári lefolyásáról gyér értesüléseink vannak. Falragaszok sem maradtak fenn. Az események egymásutánját legnagyobb részt az eseményeket átélt komoly férfiak elbeszélése alapján állítottuk össze.

⁸¹ Megbízható közlések alapján.

⁸² Somogyvármegye 1919. évf. 48. sz. febr. 27.

⁸³ U. i. 69. sz. márc. 23.

⁸⁴ U. i. 76. sz. márc. 30. — L. még Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1919 Nr. 1889. — A munkástanács 1919 márc. 29-én hozta meg erre vonatkozó határozatát.

⁸⁵ Pp. lt. Acta dioec. 1919 Nr. 1945.

⁸⁶ U. i. Nr. 1913.

⁸⁷ Husvét napján a templomi szószéken kellett kihirdetni és megmagyarázni az erre vonatkozó rendelkezéseket. — L. még Somogyi Vörös Újság 1919. évf. 91. sz. ápr. 19.

⁸⁸ Somogyi Vörös Újság 1919. évf. 110. sz. május 4.

⁸⁹ U. i. 1919. évf. 81. sz. ápr. 8.

⁹⁰ U. i. 1919. évf. 99. sz. ápr. 29. — L. még Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1919 Nr. 1869. Posgay Márton hitoktató 1919 márc. 30-án jelenti az egyházhatóságnak: «a hithű nép elhatározta az egyházközséget ...» 1919 ápr. 2-án kimondotta megalakulását. Ápr. 3-án a küldött bizottság birtokába vette a plébániatemplomot, a plébánialakot összes tartozékaival és felszerelésével együtt, a Szent Imre templomot, a Kálváriát, az összes kápolnákat, a kat. kört, az összes kat. alapítványokat. A somogyi direktórium az egyházközség eljárását tudomásul vette. (Pp. lt. Fasc. 1919 Nr. 1913.)

⁹¹ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1928 Nr. 1827. — Fasc. 1929 Nr. 3297. — L. még Kat. Ért. 1929. évf. 12. sz. 14. I. — U. i. 1930. évf. 1. sz. 15. I.

⁹² Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1923 Nr. 3261. — V. K. M. 144.235–1923. sz. — U. i. Fasc. 1923 Nr. 3250. — U. i. Fasc. 1942 Nr. 1014.

⁹³ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1928 Nr. 1562. Az egyházközség első tisztikara a következő férfiaktól állott: világi elnök Tallián Andor alispán, alelnökök dr. Hegyi Árpád ügyvéd, Czanyó László közüzemi igazgató, jogtanácsos dr. Keresztury Lajos ügyvéd, gondnok Szombathy György kereskedő, pénztáros Szilli Aladár adóhiv. főnök.

⁹⁴ Pp. lt. Acta par. Fasc. 12.

⁹⁵ Pp. lt. Acta schol. Fasc. 1861 Nr. 84, 105. — L. még Kv. v. lt. Városgazd. jzókvek: 1861. évi 17. sz. jzók. 31. ügysz. Az egyházhatóság Komcs György plébános javaslatára Puskás István hetesi kántoránót nevezte ki Kaposvárra. A város tiltakozott Puskás István kinevezése ellen. Újabb előterjesztésre történt meg Csukly Károly kinevezése.

⁹⁶ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 13.

V. FEJEZET.

A plébánia papjai.

- ¹ Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 1. Az 1733. évi összeírásban.
- ² Kv. v. lt. 170. kgy. 24.217/1933. sz. — L. még A kaposvári Nagyboldogasszony plébánia gazdasági helyzetének jogi kialakulása.
- ³ Wetzers und Weltes Kirchenlexikon. Freiburg. 1891. 7. k. 117 s. köv. l. — Pfleger Lucian: Die elsässiche Pfarrei c. könyvét.
- ⁴ Pp. lt. Circ. Tom. 2 p. 68. Nr. 22 a. 1777: «Pati enim plane nolumus, ut aliquis a nobis non missus in populo versetur et munia pastoralia exerceat.»
- ⁵ U. i. Prot. epp. 1787—93. Tom. 23 a. 1788. die 6. Oct.
- ⁶ U. i. Circ. Tom. 2. 1761—80 a. 1777 p. 75.
- ⁷ Egyházmegyei Határozatok és Törvények Veszprém. 1923. 75—84. §§., 1935. 74—83. §§.
- ⁸ Ilyen kisegítők voltak Vörös József plébános idejéből Horváth Bernát (1733), Kecskés Apollinár (1738), és egy olvashatatlan nevű pap. (L. Pl. lt. Ker. akve 1. k. több helyen.) — Rajky János plébánoskodása alatt: József nevű andocsi ferences, Csala Didacus (1739), Fr. Modestus, Rupertus (O. S. B.), P. Zakariás (1744), P. Kovácsovics István Szigetvárról (1745), Fr. Norbertus (1747), Karacsics Benjamin (1749), Szabó Simon (1750). (L. Pl. lt. Ker. akve 1. k. több helyen.)
- ⁹ Az első káplán eltartása és fizetése Kaposvárott is egészen a plébános terhe volt. Ezt a kiadást az 1815. évi egyházlátogatás alkalmával 150 frtra becsülték. (Pl. lt. Vis. 1815 p. 67.) A plébános terhén csak 1853-tól könnyítettek, mert ettől az évtől kezdve kapott a kaposvári káplán a vallásalapból évi 58 frt. 48 kr. segítséget. (Pp. lt. Conscr. prov. par. 1888. Fasc. 17.) Az említett körülményre utal az 1785. évi összeírás, amikor a kaposvári káplán jövedelméről ezt mondja: «Proventus capellani distinctus nullus.» (Sm. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 2. Nr. 14 p. 4.) A veszprémi egyházmegyében a káplánok egyébként Bajzáth József püspök rendelkezésére évi 60 frt. fizetést kaptak a plébánostól. (Pp. lt. Circ. Tom. 2 p. 75.) Némely helyen még ezen intézkedés után is csak évi 24 frtja volt a káplánnak. Az 1848. évi egyházmegyei tanácskozmány ezek tiszteletdíját is felemelte 60 frtra. (Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1848. Nr. 535.)
- ¹⁰ Kv. v. lt. 2. kgy. 524—1926. sz.
- ¹¹ Sm. lt. Prot. 123 p. 80. Nr. 91.
- ¹² U. i. Fasc. Gimn. 1814—15. Nr. 66. — L. még u. i. Kivonatok 5. sz. 2. l. Szabó Ferenc gimnáziumi igazgató levele Paintner Mihály főigazgatóhoz 1811 jan. 30, júl. 30. — Pp. lt. Acta par. Fasc. 27. Somogyvármegye levele Kurbély György veszprémi püspökhöz 1815 jan. 30. — Tulok Ferenc a várostól fát, bort és a hercegtől juttatandó föld megművelésére 100 frt. készpénzt kért. A vármegye ezt sokalta.
- ¹³ Emlékkönyv.
- ¹⁴ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1911. Nr. 5101.
- ¹⁵ U. i. Fasc. 1922. Nr. 2906.
- ¹⁶ U. i. Fasc. 1923, 3261. — L. még V. K. M. 144.235/1923.
- ¹⁷ U. i. Fasc. 1923. Nr. 3250.
- ¹⁸ U. i. Fasc. 1942. Nr. 1014.
- ¹⁹ Pp. lt. Acta dioec. 1939. Nr. 3270.
- ²⁰ Sm. lt. Fasc. Rat. 1718—21. Az 1720. évi csomó számadási mellékletekben a 12. sz. — L. még u. i. Rat. 1725. A 25. sz. mellékletet. Vörös József pecsétjéről a következő cimere olvasható le: A cimerpajzs kék mezéjében ágaskodó jobbra fordult oroszlán mellső jobb lába karmai között levágott török főt tart. A sisak fölött könyökben hajlított páncélos jobb kar, koronából kinövően, markolatán görbe kardot tart megmarkolva. Takarók: jobbról kék-arany, balról vörös-ezüst. A cimerecséi felső részén I. W. monogramm.
- ²¹ Pl. lt. Ker. akve 3. k. elején.
- ²² Pp. lt. Vis. 1748 p. 217. Quoad Eccl. Primo.
- ²³ Eh. lt. Rep. 65. A kaposvári uradalom 1732. évi keltezésű összeírása.
- ²⁴ Kápt. lt. Beke Kristóf: Historia diplomatica. Periodus 3 p. 221—222.
- ²⁵ Sm. lt. Rat. 1722—21. Az 1722. évi csomóban a 4. sz. melléklet: «Ego hic in Caposvár ex gratia Dni Plebani misericordia moti quotidianam hactenus habens panis offam.»
- ²⁶ U. i. Rat. 1726, 1728. Az 1726. évi csomóban a 139. sz. melléklet.
- ²⁷ Volt saját misekönyve, műruhái. (Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 1. A füzet címe: Acta et fragm. vis. 1726. — U. i. Conscr. 1733.) Ha magánvagyonra nem lett volna, nem építhette volna meg a saját költségén a plébániaépület bizonyos részait. L. alább a VIII. Fejezet.
- ²⁸ L. fentebb a 24. jzetet.
- ²⁹ Pp. lt. Vis. 1749 p. 77, 107, 117. Vörös József szentelte fel a mernyei templomot, a somogyvári faoratoriumot, a várdai kápolnát.

³⁰ Pp. lt. Vis. 1748 p. 219. Quoad aedificatos. Tertio. — 1. Biblia latina et ungarica. (Káldi fordítása lehet.) 2. Kalauz. (Pázmány Péter Kalauza.) 3. Centuria Homiliarum. (Hanser Bertholdus S. J.) 4. Faber dominicalis et festivalis ac funebris. (Faber Matthias S. J. [1587—1653] Igen alapos beszédek.) 5. Thesauri concionatorum. (Thomas de Trugillo. Venetiis 1586.) 6. Opera Augustini Panteti. 7. Topographia Magni Regni Hungariae. (Bonbardius Michael. Viennae 1750.) 8. Theatrum gloriae Sanctorum. (Füesslin Casimirus. Sultzbach 1712.) 9. Summa Angelica. (Szent Tamás Summája.) 10. Via Lactea. Clericatus Joannes congr. Orator. [1633—1717] Via lactea, sive institutiones iuris canonici. Venetiis 1713.) 11. Magnum speculum exemplorum (Maior Joannes. Col. Agr. 1659.) 12. Petr. Bessens: Theatrum mortuorum (de Besse Péter francia kanonok [1657—1739] kiváló szónok.) 13. Concilium Tridentinum. (Pallavicini: Historia Concilii Tridentini.) 14. Echo Trinum. 15. Topographiae pars secunda. 16. Speculum humanae naturae. 17. Flores sermonum. 18. Opera Vilhelmi Molitoris. (Ulricus Molitor? konstanzi kánonjogász.) 19. Busenbaum Diurnale. (Busenbaum Hermanus S. J. [1609—1668] kiváló moralista.) 20. Conciones P. Abraham a sancta Clara. (= Ulrich Mengerle [1614—1709] kiváló szónok.) 21. Paedagogus Christianus. (Doutremann Philippus. Aug. Trev. 1644.) 22. Virgo Zellensis. (Mária Zellről szóló füzet.) 23. Directorium Ordinandorum. 24. Ducale pastorum. 25. Quadripartitae conciones. 26. Vincentius Quirinus.

³¹ Pp. lt. Prot. epp. Tom. 1 p. 13, 23, 29. Közreműködött a Csák—Pullay jegyesek megesketésénél, bár erős gyanú-indokok forogtak fenn, hogy köztük a büntény házasságbontó akadályja van.

³² Pl. lt. Ker. akve 1. k. 39. l.

³³ Pp. lt. Vis. 1748 p. 221. Quoad parochia. Tertio.

³⁴ Jobbágy kettős keresztnevet nem használt.

³⁵ Pl. lt. Hal. akve 1. k. 16. l. Solymosy László karádi esperes-plébános 1742-ben kelt jelentése szerint négy évvel idősebb volna.

³⁶ Pp. lt. Vis. 148 p. 219—20. Quoad parochos. — Ezen kívül l. még u. i. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. A füzet címe: Visitatio domestica 1743. Quoad parochum Nr. 11. — U. i. Rel. per. Fasc. 1. A füzet címe: A. 1753 examen parochorum totius Districtus Vesprimiensis peractum. Ebben a füzetben: Specificatio status DD. parochorum Districtus Simighiensis felírású kéziratok között: Informatio de vita clericorum jelzésű irat. — U. i. l. a kaposváriak szerződését a plébániával. Acta par. Fasc. 5.

³⁷ Sm. lt. Conscr. 1733. — L. még Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 1. Az 1733. évi összeírást. Marcali község összeírásánál olvassuk a következőket: «partim... conquisita a diversis fidelibus per modernum reverendum parochum Joannem Rajky pia et zelosa elemosyna laboribusque parochianorum eorum concurrentibus restaurari coepta et actu sub tali restaurationis opere constituta habetur» sc. ecclesia.

³⁸ Pp. lt. Vis. 1748 p. 219. Quoad parochos. Quarto. — 1. Quadripartitum Breviarium. 2. Biblia latina et ungarica. (=Káldi.) 3. Concordantiae Biblicae. (Theologi Colonienses. Coloniae 1663.) 4. Corpus iuris canonici. (Nagyon sok kiadás.) 5. Tres tomi Polianteae ss. Canonum. (Paravicini Paulus Joannes Negoragae 1708.) 6. Manudictio Barsae. 7. Sboggar canonista. (Joh. Maria Sboggar. Theologia radicalis. [Prága 1698] kárhoztatott tételek jegyzéke.) 8. Raiffenstuel Moralis. (Anaclet. Raiffenstuel bajor ferences [† 1737] kiváló moralista.) 9. Josephus Mansi. Concionator festivus. 10. Currus Israel. (Antonius Ginther Aug. Vind. diversis annis.) 11. Claus Dominicalis, Festivalis. (Claus Josephus Ignatius. Venetiis.) 12. Knüttel (Casparus) dominicalis et Festivalis (Pragae 1687—1711.) 13. P. Segneri Moralis. (Segneri Paulus S. J. [† 1865] kiváló moralista.) 14. Pexenfelder Biblicus. (Pexenfelder Mich. S. J. [† 1685]: Flores Biblici.)

³⁹ Pp. lt. Conscr. 1755. — L. még u. i. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 5. Az 1778. évi egyh. jzókönyv előkészítő iratát: De statu Ecclesiae Nr. 2.

⁴⁰ Pp. lt. Rel. per. Fasc. 1. Az irat címe: Informatio parochorum districtus Kaposváriensis 1756.

⁴¹ L. előbbi jegyzetet. Jellemzésére ezt írják: «Fertur esse industrissimus.»

⁴² U. i. Képességeit illetően így jellemzik: «Talentorum et scientiae egregiae.»

⁴³ Nemesi levelük a Nemzeti Múzeum levéltárában. A családra vonatkozó feljegyzéseket a családi oklevelekből vettem. Ezeket Grubánovics József volt ötvöskónyi földbirtokos bocsátotta rendelkezésemre. — L. még Ph. r. lt. 1720—24. évi csomó, Fasc. 38. e. 15.

⁴⁴ Pp. lt. Prot. epp. 1745—48. Tom. 2 p. 128.

⁴⁵ U. i. Prot. epp. 1749—50. Tom. 5 p. 366—67.

⁴⁶ Pp. lt. Prot. mixtum ordinatorum et confirmatorum. 1745—62 p. 134.

⁴⁷ Pauer János: Historia dioecesis. p. 327.

⁴⁸ Pp. lt. Prot. epp. 1750—51 p. 76—78, 117—118.

⁴⁹ U. i. p. 463.

⁵⁰ Pp. lt. Prot. ven. cleri p. 327.

⁵¹ Pp. lt. Rel. per. Fasc. 1. Az irat címe: Informatio parochorum districtus Kaposváriensis 1756.

⁵² Pl. lt. Ker. akve 3. k. elején.

- ⁵³ Pp. lt. Prot. epp. 1757–58. Tom. 16 p. 509.
⁵⁴ Pp. lt. Prot. epp. 1757–58. Tom. 16 p. 564.
⁵⁵ U. i. Prot. epp. 1758–62. Tom. 17 p. 578.
⁵⁶ Erdélyi L. i. m. XII. B. k. 306–308. l.
⁵⁷ Pp. lt. Prot. epp. Tom. 20 p. 2.
⁵⁸ Károlyi–Nyirák: Emlékkönyv. 208 s. köv. l. Saját házát az aggypapok intézetére hagyta s így ezen intézmény alapítója lett. A székesfehérvári papnevelő intézetnek 2000, a székes-egyháznak 500, a gyurói templomnak 1000, a szegény alapnak 1000 frtot hagyományozott.
⁵⁹ Kápt. kt. Az 1764. évi kéziratos névtár.
⁶⁰ Pp. lt. Prot. epp. 1750–51. Tom. 6 p. 478. Nedeczki a nagyszombati szeminárium rectora e szavakkal ajánlja Biró Mártonnak a felvételre: «dignus esset ob suas qualitates.»
⁶¹ U. i. p. 223. «In omnibus commendationibus par repertus est. Orator praeclarus. Complexionis bonae.»
⁶² U. i. Prot. epp. 1753–54. Tom. 8 p. 321.
⁶³ U. i. 1754–56. Tom. 12 p. 360.
⁶⁴ U. i. 1756–57. Tom. 15 p. 99.
⁶⁵ U. i. 1757–58. Tom. 16 p. 108.
⁶⁶ Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 2. Az irat címe: Conscriptio status et proventuum parochialium, parochiarum districtus Kaposváriensis 1765. — L. még Pl. lt. Ker. akve 1. k. 16. l.
⁶⁷ Pp. lt. Acta par. Fasc. 5. A kaposvári esp. ker. papjai 1759-ben ezt írják Győre Istvánról püspöküknek: «debitis qualitatibus extractum... Excellentiae Vestrae solatio, nobis consolationi, districtui autem nostro renovato splendori et ornamento futurum.»
⁶⁸ Pp. lt. Prot. ven. cleri p. 331.
⁶⁹ Sm. lt. Prot. 20 p. 928. A vármegye tiszteletdíját állapít meg számára ezzel a megindokolással: «fatigiorum et servitiorum... zelose praestitorum.»
⁷⁰ Ph. r. kt. 66 b. H. 4/9 Cal. dioec. 1777 p. 5. Győre István itt mint c. kanonok szerepel. — L. még Pl. lt. Ker. akve 2. k. 133. l., 3. k. elején Galamb György feljegyzéseit.
⁷¹ Pp. lt. Acta pers. Fasc. 3. — L. még u. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 2.
⁷² Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 2. Győre István lemondó levelében a többi között ezeket írja: «Maris propterea procellis, syrtibus scopulisque horrendo indignatus respicere littus incipio, neve submergantur, qui propter me iactantur, me a navi ultra reicio, non quia causae meae periculum pertimesco, sed quia ex litis agitatione secuturam multorum infamiam et ne fors salutis dispendium perhorresco.»
⁷³ U. i. Fasc. 5. Az irat címe: Responso parochi ad obiecta parochianorum. 1806 okt. 26. Tulok Ferenc, a második utód, ezeket írja Győre Istvánról: «Hunc itidem Kaposváriensis partim acerbissimis vexationibus suis, partim repetitis apud venerabile dioecesanum officium denuntiationibus eo tandem deduxerunt, ut non modo sacerdoti, vel cuiquam laico Christiano indigna cum sorte collectatus, parilem ex hac vita exitum nactus ac denique communibus sumptibus elatus sit.»
⁷⁴ Ph. r. kt. 66 b. H. 4/3 Cal. dioec. 1780. évfolyamában Győre István neve már nem fordul elő, vagyis ekkor már nem élt. Ezzel szemben tudjuk, hogy 1777 elején még élt, mert az anyakönyvek tanúsága szerint ez év febr. 26-án Kaposvárt kis gyermeket keresztelt. (Pl. lt. Ker. akve 2. k. 146. l.) Tehát halála 1777 és 1780 között következett be. — A kaposvári plébánossal nem tévesztendő össze a másik Győre István. Ez utóbbi 1780-ban még göllei káplán. (U. i. Cal. 46. l.) A mi Győrénk ekkor már nem élt.
⁷⁵ Az egervári pl. lt. Ker. akve 1. k.
⁷⁶ Pp. lt. Seminarium. Candidati pro clericatu 1751–1800. Fasc. 1. Az irat címe: Examen candidatorum pro clericis dioecesis Vesprimiensis suscipiendorum diebus 19–21 Augusti 1766 peractum. Jankó János a budai jezsuitáktól a következő bizonyítványt hozta: Testimonium: praeclarioribus suorum adnumerari meritis est. Successus examinis: commodus. Mores: Ad vitae honestatem exemplo fuit. Dignus provide, qui aliorum benevolentiae commendetur. Modus dicendi: commodus. Cantus: commodus. Complexio: bona.
⁷⁷ Dravetz József püspöki helytartó 1769 aug. 31-én kelt leiratában bocsátja el a nagyobb rendek felvételére. Pp. lt. Prot. epp. 1760–1777. Tom. 19 p. 249.
⁷⁸ Pl. lt. Ker. akve 2. k. a 99 és 100. lapon levő kézírásából és aláírásából tudjuk.
⁷⁹ A veszprémi pl. lt. Ker. akve 5. k. (1748–74) a 480. l. 1773 okt. 6-án kelt feljegyzés ezt mondja róla: «capellanus capitularis.»
⁸⁰ Pl. lt. Ker. akve 2. k. 133. l.
⁸¹ Pp. lt. Prot. epp. 1760–1777. Tom. 19 p. 334.
⁸² Pl. lt. Ker. akve 2. k. 133. l.
⁸³ Pp. lt. Prot. ven. cleri p. 331.
⁸⁴ U. i. Praes. par. Fasc. 1. A kegyúr bemutató levele Galamb György részére. — L. még Pl. lt. Galamb György feljegyzéseit, Ker. akve 3. k. elején. — Pp. lt. Acta par. Fasc. 18.
⁸⁵ A veszprémi pl. lt. Hal. akve 8. k. (1780–1828) a 480. l.
⁸⁶ Pl. lt. Vis. 1778 p. 2.

⁸⁷ Pp. lt. Rel. per. Fasc. 1. Az irat címe: *Informatio de vita clericorum*. Itt a következő feljegyzést találjuk Jankó Jánosról: «Integer vitae scelerisque purus, potu parvus, pacificus, non violentus, sed modestus, sobrie temperans... choreas, socialitates, conversationes quasvis arcens cupidinis studiose vitat, pro custodia gregis sui cum sclopo, seu armatura fidei, domi non foris stat.»

⁸⁸ U. i. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 5, az 1778. évi egyházlátogatást előkészítő irat 5, 10. sz. — Pl. lt. Vis. 1778 p. 2—3.

⁸⁹ U. i. Prot. vic. 1789—96. 3. k. 1790 jún. 2, 1791 aug. 17.

⁹⁰ U. i. 1792 nov. 9.

⁹¹ L. fönt a 88. jzetet. — Jellemzésére szolgáló adatok találhatók még Pp. lt. Rel. per. Fasc. 1. De vita clericorum c. iratcsomóban, továbbá a Koller féle lt. Fasc. 59.

⁹² Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. — L. még u. i. Acta pers. Fasc. 24. Adorján Imre, Kaposvár város volt jegyzője a Tulok Ferenc ellen megindított eljárás folyamán 1815 jún. 27-éről a következőket írja Kurbély György veszprémi püspöknek: «bő tapasztalásom szerint igaz lélek alatt vallhatom, hogy... minden nyalakodó eskütt a plebánus udvarában fennnyen parancsolt és kénye kedve szerint a plebánust orránál fogva vezetvén, a legidétlenebb kívánságait is könnyen teljesíthette, aki azonban főbb volt a városban, szinte püspöki hatalmat tulajdonított magának. Ily boldogtalan sorsban vala tehát akkor a kaposvári plebánia helyheztetve... azt mondom kár volt neki olyan jónak és olly nagyon leereszkedőnek lenni, mivel illy formán az utána következő plebánusoknak is galibát szerzett.» — Ugyanezen peres iratokban (u. i. Acta pers. Fasc. 24. Az irat címe: *Relatio quoad cryptam, ac aram et fundationem nec non capellam Cordis Jesu in parochia Kaposvár 1806. 3. dec.*) Tulok Ferenc plebánus ezeket mondja: «novi penitus ego, qui singulari cum animi dolore in omnibus documentis parochialibus manifeste lego, praedecessorem meum non parochum suo jure utentem, et munere suo fungentem, vere subditum, nec dicam tyrannicorum Dni Vály nutum mancipium compluribus annis exstitisse.» — L. még u. i. az 1806. évi okt. 26-án és 1816 jún. 23-án felvett tanukihallgatási jegyzőkönyveket. Ezek szerint voltak olyanok, akik boros állapotukban így szólították: «Tity-toty Jankó János plebános.» — U. i. Acta par. Fasc. 27. Galamb György jelentése 1820 szept. 5-éről. — L. még u. i. Acta pers. Fasc. 24. Az irat címe: *Relatio quoad cryptam et aram ac fundationem nec non capellam Cordis Jesu in parochia Kaposvár 1806. 3-a Dec.* Itt Tulok Ferenc így festi meg elődje és Vály János viszonyát: «In omnibus nemp: factionibus patrociniū Dnus Vály in praedecessoris parochi conniventia quae rit et reperire etiam sibi videtur, quem innumeris suis vexationibus adeo in ordinem redegit imo delumbavit, ut in manifestissimis etiam sive ecclesiae, sive parochiae per Dnum Vály illatis praeiudiciis nec hiscere quidem ausus fuerit. Non esse hoc nudum adserium, verum iam sufficientibus documentis probatum...»

⁹³ Pp. lt. Test. par. Fasc. 42.

⁹⁴ Pl. lt. Ker. akve 3. k. elején Galamb György plébános feljegyzése.

⁹⁵ Pl. lt. Az 1778. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv a következő könyveit sorolja fel: 1. Scholastici theologici tractatus. 2. Biblia sacra. 3. Concordantiae Bibliorum. (Zamora Caspar.) 4. Tyrini vetus et novum commentarium. (Trinus Jacobus Antw.: Commentarius in novum et vetus Testamentum. Vindobonae.) 5. Cornelii a Lapide: in 4 evangelia et epistolae Pauli commentarius. (Commentarius in Mathaeum et Marcum, in Lucam et Joannem Aug. Vind. 1767, in epistolae s. Pauli. Venetiis 1788.) 6. Jus canonicum Pirling. (Pirling Henricus: Jus canonicum in 5 libris decr. distributum. Venetiis 1759.) 7. Theologia Moralis P. Antoen. (Antoine Paulus Gabriel: Theologia Moralis universalis [sok kiadás].) 8. Godeau, Hercsig, Engelmaer: De impedimentis matrimonii. (Gidau Antonius: Theologia Moralis Aug. Vind. 1774, Hertzog Franciscus: Manuale parochi. Agriae 1760. Jaurini, Tyrnaviae is.) 9. Khloss: Praxis fori spiritualis. (Khlos Paulus: Praxis seu formae processalis fori spiritualis. Tyrnaviae 1756, 1766.) 10. Concilium Tridentinum. (Lehet Baldassini Hieronymus, Tyrnaviae 1763, vagy Hardouin Joannes Romae, Aug. Vind. stb.) 11. Werbőczy: Articuli dietales. (Verbőczy Stephanus: Articuli dietales. Budae 1792.) 12. Series Romanorum Pontificum auctore P. Kolb. (Kolb Gregorius: Series Rom. Pontificum. Aug. Vind. Tyrnaviae 1718.) 13. Epistolae S. Cypriani. (S. Cyprianus Caecilius: Epistolae: Vagy Jaurini 1770, vagy Tyrnaviae 1775.) 14. Historia de Regno Hungariae. 15. Theologia patologica. 16. Concionatores Petrus Pázmány. (Pázmány Péter: Predikációi. Nagyszombat. Sok kiadás.) 17. Spicilegium. (Klaus [Claus] Ignatius Josephus: Spicilegium concionatorum. Talán Posonii 1773.) 18. Patris Hondri: Bibliotheca concionatoria in Tom. 4. (Hondri Vincentius: Bibliotheca concionatoria. Talán Tyrnaviae 1759.) 19. Conciones Dni Eppi Martini Bíró in 4 Evangelia. (Bíró Márton: Micae et spicae evangelico-apostolicae avagy evangéliumi kenyér morzsálékok és apostoli buzakalászok egész esztendőbeli vasárnapokra és némely jelesb ünnepekre való prédikációkban. Győr 1761.) 20. Opus Samuelis Vajda. (Vajda Sámuel: A mi Urunk Jézus Krisztus élete. Pozsony 1772.) 21. Lasalve. (Lasalve Zacharias: Annus apostolicus: Sonnt. u. Festliche Predigten, talán Köln-Frankfurt 1763.) 22. Thomas Kempensis. (Kempis Tamás: Latin. Antverpiae 1626-tól. Tyrnaviae 1701—70-ig. Magyar: Pázmány. Nagyszombat 1763.) 23. Diotalevi versus per Joannem Molnár. (Diotalevi Alexander—Molnár János: Az igazi penitenciatartó bűnösnek eleven példája. Nagyszombat 1767.)

24. Catechismus Francisci Nagy. (Nagy Ferenc: Az egy boldogító hit elemei. 1767.) 25. Canisius idiomate Hungarico et Germanico. (Canisius Péter: Oktatásai. Nagyszombat, Catechismus Germanicus.) Jaurini 1759. 26. Alique minoris momenti opera.

⁹⁶ Pp. lt. Test. par. Fasc. 42.

⁹⁷ A búcsúszentlászlói pl. lt. Ker. akve 3. k. 443. l. — Családja még IV. Bélától kapta nemességét. I. Lipót régi nemességüket megerősítette. (Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5.) Lásd 1820 nov. 20-án kelt feljegyzéseit Tulok Ferencnek családi vonatkozásairól.

⁹⁸ Pl. lt. Vis. 1815 p. 27—28.

⁹⁹ A veszprémi papnevelő lt. Tab. inform. Fasc. G. 2-3. Az 1797-98. tanevbeli információk szerint minden tantárgyból «eminens» eredménnyel végzett. Természetét illetően ezt mondják róla előljárói: «indolis vehementioris, quo fit, ut sibi aliisque in societate sat molestus sit.» — Nonnunquam quid vanitatis aliquantum amans deprehenditur. — Ob atram bilem in societate nonnunquam aliis molestus est. Szónoki képessége: «praesians.»

¹⁰⁰ A gelsei pl. lt. házi krónikájában ezeket olvassuk: «Sub cuius (scil. Fr. Tulok) erudita cura non pauca sunt respectu morali et physico in Ecclesia et parochia hac meliorata... de severitate in populum fidelem ad hodiernum memoratus.»

¹⁰¹ Pl. lt. Vis. 1815 p. 28. — L. még u. i. Ker. akve 2. k. 323. l., továbbá 1815 nov. 20-áról kelt saját összeállítású életrajzi adatait. Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5.

¹⁰² Pl. lt. 1815 p. 28—30.

¹⁰³ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. Az 1813. évi márc. 31-én felvett tanukihallgatási jegyzőkönyvben mondják a tanuk, hogy Tulok Ferenc szentbeszédei «kedvesek», «szépek», «plebánuk urhoz hasonló predikálót keveset lehet találni», beszédeinek «meghallgatására a környékből is jönnek néha», «aranyozást érdemel a szája.» — L. még u. i. az 1816 jún. 23-án felvett tanukihallgatási jegyzőkönyvet.

¹⁰⁴ U. i. Az írat címe: Responsio parochi ad obiecta parochianorum 1806 febr. 26-án. «Cuius (scil. parochi) domus nunquam orphanis vacua erat. Is qui de propria mensa... miseris derelictis aegrotis cibum potumve praeberere familiaris ad instar officii reputavit.»

¹⁰⁵ A kaposvári esp. ker. papjainak 1815 okt. 30-án kelt írásos tanuságtétele. — L. még u. i. Responsio parochi ad obiecta parochianorum címen 1806 febr. 26-án kelt íratot: «Domus mea honestis viris et praesertim consacerdotibus diversorii ad instar semper fuerat.» Ezért szerény életmódja ellenére magánvagyonából is nagyobb összeget élt már fel, mondja továbbá öngazolásában.

¹⁰⁶ Pl. lt. Vis. 1815 p. 28.

¹⁰⁷ Pl. lt. Vis. 1815 p. 64-66. 1. Biblia sacra latina vol. 1 Antverpiae. 2. Biblia sacra Graeca vol. 1 Lipsiae 1753. 3. Concordantia Bibliorum vol. 1 Coloniae 1751. 4. Joannes Chrysostomus: De sacerdotio vol. 1 Strigonii 1763. 5. S. Cypriani: Epistolae vol. 1 Tyrnaviae 1755. 6. S. Francisci Salesii: Philothea vol. 1 Tyrnaviae 1764. 7. S. Prosperi: De praedestinatione. (Pontos címe: Responsiones pro Augustino ad capitula, objectionem Gallorum calumniantium.) vol. 1 Jaurini 1760. 8. Zsivits (Mathias): Theologia dogmatica vol. 10 Pestini 1790. 9. Habert (Ludovicus): Theologia dogmatica (moralis) vol. 2 Aug. Vind. 10. Berthieri (Josephus): Theologia dogmatica (in systema redacta) vol. 2 Viennae 1785. 11. Gazzaniga (Petrus Maria): Theologia dogmatica vol. 1 Viennae 1779. 12. Gotti (Vincentius Ludovicus): De eligenda inter (dissentientes) Christianos sententia vol. 1 Tyrnaviae 1747. 13. Beckert (Clemens): Dissertationes (theologicae ad normam publicarum praelectionum accommodatae) vol. 2 Posonii 1803. 14. Hubert (Franciscus): Theologia dogmatica (in systema redacta) vol. 2 Budae 1788. 15. Collet (Petrus): Theologia moralis (universa) vol. 2 Venetiis 1776. 16. Veronius (Franciscus): Regula fidei catholicae vol. 1 Budae 1783. 17. Lohner (Tobias): Instructio (practica tertia de conversatione apostolica) vol. 1 Tyrnaviae 1743. 18. Habert (Ludovicus): Praxis poenitentiae vol. 1 Aug. Vind. 1773. 19. Hertzog (Franciscus): Manuale (controversiarum) vol. 1 Agriae 1760. 20. Lauber (Josephus): Theologia pastoralis. (Kurzgefasste Anleitung zur christl. Sittenlehre oder Moraltheologie) vol. 2 Viennae 1782. 21. Schleichert Bonifacius: Institutiones patrologicae vol. 1 Pragae 1777. 22. Szvorényi (Michael): Jus canonicum (commune et particulare Ecclesiae et Hungariae) vol. 4 Vesprii 1803. 23. Khlos (Paulus): Praxis fori spiritualis vol. 1 Tyrnaviae 1756. 24. Görts (Illés): Honny törvények 4. k. Posonii 1806. 25. Szegedi (Joannes): Tyrocinium (tripartitum juris Hungariae) vol. 1 Tyrnaviae 1753. 26. Codex Napoleonis civilis vol. 1 Pestini 1810. 27. Verbőczy: Articuli diaetales vol. 3 Posonii. Budae. Sok kiadás. 28. Benedictus XIV. De synodo dioec. vol. 1 Bassani 1767. 29. Codex criminalis vol. 1 Argenterati 1810. 30. Benedictus XIV.: De Missae sacrificio vol. 1 Ferrariae 1767. 31. Eiusdem: De Festis vol. 1 Ferrariae 1767. 32. Eiusdem: Institutiones vol. 1 Monachii 1765. 33. Dictionarium concionatorium vol. 1 Aug. Vind. 1719. 34. Bibliotheca Homiletica ad S. Hyppolitum vol. 12 1789. 35. S. Joannes Chrysostomus vol. 1 Tyrnaviae 1763. 36. Lafitau (Petrus Franciscus): Conciones. (Fastenpredikten) vol. 2 Viennae. 37. Avancini (Nicolaus): Sermones vol. 1 Coloniae 1688. 38. Institutiones concionatorium vol. 1 Sabariae 1803. 39. Vasárnapi és ünnepi beszédek 7 k. In manu scripto: exemplorum omnium sacr. bibl. vol. 1 Herbioli 1703. 40. Acta rituum Sinensium vol. 1 Viennae. 41. S. Augustinus: Confessiones vol. 1 Bassani 1774. 42. Historia Ecclesiae in

manu scripto. 44. Beuvelet Matthias: Meditationes vol. 4 Tyrnaviae 1770. Latinra fordította: Wirkovitz Joachim Bernát. 45. Thomas a Kempis. Sok kiadás. 46. (Simon Máté): Többjás élete vol. 1 Vátii 1803. 47. Horváth (Joannes): Logica et metaphysica vol. 1 Tyrnaviae 1778. 48. Philosophia Cantiana vol. 17 Annis et locis diversis. 49. Hypocratis Aphorismi vol. 1 Genevae 1736. 50. Müller: Opera medica vol. 1 Genevae 1736. 51. Zwinger Jacobus: Compendium medicum vol. 1 Basileae 1738. 52. Krantz (Joannes) Nep. Henricus: Commentarium mathematicum medicum vol. 1 Viennae 1765. 53. Huldericus: Annus medicus vol. 1 Lipsiae 1709. 54. Gassophylaceum medicum vol. 1 Lipsiae 1709. 55. Müller (Joannes Eleemos. Ferdinandus): Epitome (vicissitudinum et rerum de libera urbe Budensi acutis et chronicis) Lipsiae 1726. 56. Haiszler György: Orvosi munkája 2 k. Veszprém 1801. 57. Aurelianus (Coelius Siccensis): De morbis vol. 1 Amsterodami 1755. 58. Prileszky (Joannes Bapt.): Acta et scripta S. Cypriani vol. 1 59. Olsavszky Mihály: Szeretet kötele (a napkeleti és napnyugati anyaszentegyház között való egységről) 1. k. Pécs. 60. Rituale Vesprimiense vol. 1 Vesprimii 1801. 61. Cationale ludimagistorum in manu scripto vol. 1 — A könyvek pontos címeinek kiegészítésére szolgáló adatokat Hermann Egyed és Eberhardt Béla: A veszprémi egyházmegye papságának könyvkultúrája című könyvből vettük itt is, korábban is. Ami Tulok Ferenc irodalmi munkásságát illeti (maga hivatkozik rá Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. Az irat címe: Gravamina parochi adversus senatum Kaposvár 1815, 3-a Dec. — L. még u. i. Parochus officio suo tum in temporalibus, tum in spiritualibus cum fructu frigi semper adniscus c. iratot. Azokra a dolgozataira kell gondolnunk, amelyek jegyzékét 1815 dec. 25. kelettel állította össze. Nyomtatásban azonban sohasem jelentek meg. Ezek a dolgozatok a következők: írt énekes könyvet a kántorok számára, feldolgozta a katekizmust gyakorlati szempontból az első áldozók előkészítésére, kidolgozta az erkölcsstannak néhány fejezetét magyar nyelven, volt neki 10 kötetre való szent beszéd anyaga, saját vizsgálódásai alapján megírta az egyház történetének Luthertől a francia forradalomig terjedő időszakát. Írt költeményt is latin nyelven.

¹⁰⁸ Igy feljelentették 1806 márc. 9-én (Pp. lt. Acta pers. Fasc. 24), 1806 május 22-én. (U. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5.)

¹⁰⁹ Pp. lt. Acta pers. Fasc. 24. Vály János a templomi számadások, a plébániatemplom alatt levő sírbolt és a Jézus Szíve miséje miatt jelenti fel 1806 szept. 25-én és nov. 14-én.

¹¹⁰ Pp. lt. Acta par. Fasc. 18. Az egyházhatóság 1807 febr. 19-én kelt leiratában kioktatja a városi tanácsot eljárása helytelenségéről, Vály Jánost pedig figyelmezteti, hogy a püspöki szentszék elé állítja, ha kellemetlenkedéseit abba nem hagyja.

¹¹¹ A városi tanács újabb feljelentései időbeli sorrendben így következnek: 1807 febr. 13; 1812 jún. 1, szept. 15, nov. 12; 1813 márc. 23; 1815 május 20 és júl. 28-án. (Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5.) Vály János újabb panaszát 1807 febr. 12-én írta meg (u. i.), azután Coleta nevű apáca nővérével való bánásmódja miatt 1807 május 4-én (Pp. lt. Acta par. Fasc. 18), az ifjúsági istentiszteletek állítólagos felforgatása miatt 1814 dec. 3-án (Acta pers. Fasc. 24) tett feljelentést Tulok Ferenc ellen.

¹¹² Vizsgálatok folytak Tulok ellen 1812 okt. 12; 1813 márc. 31; 1815 okt. 30, 31, nov. 2; 1816 jún. 23.

¹¹³ A torzsalkodásokra vonatkozóan 1. Sm. lt. Fasc. Gimn. Kivonatok 6. sz. 1. l. Tulok Ferenc levele a gimn. igazgatóhoz 1812 jan. 10, aug. 31. — U. i. 3. Áts József káplán levele aug. 31. — L. még Fasc. Gimn. 1811—12. Nr. 1. Paintner főigazgató levele Tulok Ferenchez 1811 dec. 24. — U. i. Fasc. Gimn. Kivonatok 6. sz. 1. l. Tulok Ferenc levele az alispánhoz 1812 aug. 31; Vály János levele az alispánhoz 1812 aug. 25. — U. i. 2. l. Varga István megyei főorvos levele Paintner Mihály főigazgatóhoz 1812 szept. 4. — U. i. 5. sz. 4. l. Varga István főorvos és igazgató levele Paintner Mihály főigazgatóhoz 1814 dec. 18. — U. i. 5. l. Paintner Mihály főigazgató levele Kurbély György püspökhöz 1815 ápr. 8; Varga István igazgató levele Paintner Mihály főigazgatóhoz 1815 márc. 12; Szabó Ferenc gimn. igazgató levele Paintner Mihály főigazgatóhoz 1815 ápr. 9. — U. i. 6. l. Paintner Mihály főigazgató levele Kurbély György püspökhöz 1815 jan. 18. — Sm. lt. Fasc. Gimn. 1816. Nr. 4 p. 1. Tulok Ferenc vádja Galamb György gimn. hittanár ellen 1816 május 31.

¹¹⁴ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. L. a megbékélést tartalmazó megállapodást 1816 jún. 21-éről.

¹¹⁵ U. i. Acta pers. Fasc. 24.

¹¹⁶ U. i. Prot. ven. cleri p. 112 sq.

¹¹⁷ Murakereszturi pl. lt. Hal. akve 1. k.

¹¹⁸ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. Az irat címe: Inquisitio contra Rum Dnum Franc. Tulok. 1815 okt. 30 és 31-én tartott tanukihallgatások alkalmával Desewfy József ezeket vallja: «azzal az előbbenyivel (Jankó Jánossal) biz úgy bántak, mint a gyermekkel.» — Stefanovics József 1816 jún. 23-án, a másik vizsgálat alkalmával a következőket mondja: «Várady és mások is az esküdtek közül... annyira rajta hajtottak, hogy maguk hozták pincéjéből borait és elpazarolták.» — A kaposvári előjárók hatalmaskodó hajlandóságára vet világot az 1813 márc. 31-én tartott tanukihallgatás. Az egyik tanu ezt vallja: «Tsak az elől-

járók nyughatatlankodnak a plebánus ur ellen, kik még az isteni dolgokban is akarnának rendelést tenni, akik e dologban nem vigyáznak a plebánusra.»

¹¹⁹ U. i. 1816 jún. 23-án tartott vizsgálat idején a tanuk általánban Tulok Ferenc me-rev, tartózkodó viselkedésében látják az ellentét okát a plebános és a város előljárói kö-zött. Stefanovics szerint a baj forrása ott van, hogy Tulok Ferenc «az előljáróknak nem fekszik a lábuk alá.» László József így fogalmazza meg, «mert nem társalkodik az előljá-rókkal.» Privarik József szerint, mert «nem társalkodik az előljárókkal.» Domján László úgy látja, az előljárók «kevélynek tartják, mert nem adja össze magát a városbeliekkel.» Így vallanak még Seffer S., Bodarek András, Gremsperger Ignác, Vajda Márton, Dessewfy Jó-zsef, Vági Ferenc, Sós János, Szabó József. A többi tanukihallgatási jegyzőkönyvek leg-többjéből is ugyanez a gondolat világlik ki.

¹²⁰ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. Az irat címe: Inquisitio contra Rum Dnum Franciscum Tulok. Az 1815 okt. 30 és 31. napjain felvett jegyzőkönyvekből általában ez tűnik ki. — U. i. Az 1816 jún. 23-án tartott tanukihallgatás alkalmával a többi között Kertselits Rozália tanu fejezi ki legvilágosabban a helyzetet: «Panaszkodtak azért némelyek, hogy a tanításban és predikálásban erősen dorgállya a népet.»

¹²¹ U. i. Acta pers. Fasc. 24. Petheő Péter, a szent Lászlóról nevezett ferences rend-tartomány főnöke 1817 jún. 17-éről keltezett levelében ezeket írja az egyházhatóságnak Tu-lok Ferencről: «Quod saepe numeratus parochus admodum acerbum habeat calamum.» — Szabó Ferenc gimnáziumi igazgató 1813 dec. 19-én írt levelében így jellemzi Tulok Feren-cet: «Homo secus litteratur, sed ut dicitur, incomportabilis.» Sm. lt. Fasc. Gimn. 1813 Nr. 45. — Toponári pl. lt.-ban levő feljegyzések között ezeket olvassuk: «Bár szokása sze-rint (Tulok F.) ne heveskedett volna, talán nem lett volna homokra építve a szegény lel-késznek állása.» (A toponári pl. házi krónikájának címe: A toponári plebánia történetes könyvét szerzette T. Csikász Ferencz második plebánus 1840 esztendő Szent András hónap 4-ik napján. 3. l. — Paintner Mihály főigazgató 1814 dec. 1-én ezeket írja Kurbély György veszprémi püspöknek: «sed novae contra indomitae naturae hominem (t. i. Tulok F.) ad me delatae sunt querelae.» Pp. lt. Acta pers. Fasc. 24.

¹²² Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. Az irat címe: Gravamina infrascripti (t. i. Tu-lok F.) adversus Dnum Joannem Vály Dominii Kaposvár fiscalis. A 4-ik pontban ezeket mondja: «Itidem sub praedecessore meo causas matrimoniales poen. is ad se adi. axit et aliquot maritos ad simplicem uxorum delationem militiae mancipavit.» — Az 5. pont sze-rint Kaposfüreden a plebános akarata ellenére a templomnak a hívek kezén levő kölcsön-pénzét behajtotta és az uradalmi pénztárba helyezte el. — U. i. Az irat címe: Parochus officio suo tum in temporalibus, tum in spiritualibus cum fructu fungi semper adnitus. E helyen elmondja Tulok Ferenc, hogy Vály János erőszakkal elfoglalta a plebánia belső tel-kének úgynevezett temetői részét.

¹²³ Bécsy Márton és Prilisauer Adolf: A főgimnázium története, 52. l.

¹²⁴ Sm. lt. Fasc. Gimn. Kivonatok 5. sz. Sabó Ferenc gimn. igazgató levele Paintner Mi-hály főigazgatóhoz 1814 júl. 30-án. «Vály buzgalmában — írja Szabó Ferenc — sok dolgot elhamarkodik.»

¹²⁵ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. László József vallja: «hallásbul tudom azt is, hogy Vályi fiscalis ur, maga is azon volna, hogy bártak ez a plebános menne el.» — Stefa-novics József ezt mondja jegyzőkönyvbe: «Azt is hallom, hogy Vályi fiscalis ur adna nekik (a városi tanácsnak) tanácsot.» — Dolinszky András volt gimnáziumi tanár 1815 szept. 4-én kelt nyilatkozata szerint Vály János izgat a plebános ellen. — U. i. Az irat címe: Dolinszky super sufflamine plebis in Kaposvár per Joannem Vály.

¹²⁶ U. i. L. az 1806 nov. 24-én, 1812 okt. 12-én tartott tanukihallgatási jegyzőkönyve-ket s a különböző feljelentéseket főntebb a 108. és 111. jegyzetekben. Tulok Ferenc ke-resztet szentelt a Kecel-hegyen s nem vezette régi szokás szerint kormenethen a híveket, hanem kocsin ment ki. Ezt rossz néven vették tőle. Elszólta magát a Szent Antal és Szűz Mária tiszteletére kért misék körül. Némely vonatkozásban visszafejlesztette nep. Szent János tiszteletét, stb.

¹²⁷ A veszprémi papn. lt. Tab. inf. Fasc. G. 2—3. Az 1808—1809. tanévi megállapí-tás szerint: «Solitudines amans et sociorum conservationi se subtrahit.» Eleinte gyenge szó-nok volt. E tekintetben szemináriumi evői alatt fejlődést mutatott.

¹²⁸ Pp. lt. Acta par. Fasc. 27.

¹²⁹ Pp. lt. Praes. par. Fasc. 2. — A feljelentést I. u. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 6. A feljelentés stóla-ügyben történt.

¹³⁰ Sm. lt. Gimn. 1819—1820. Nr. 47. — L. még Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 6. Pongrátz József 1819 jan. 14-én jelenti az esetet az egyházhatóságnak mint esperes. Itt panaszkodik Galamb György, hogy képtelen a kaposváriakat rendben tartani és engedel-mességre bírni.

¹³¹ Sm. lt. Fasc. Gimn. 1819—1820. Nr. 47. — L. még Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 6. A ker. esp. jelentése az egyházhatóságnak 1819 jún. 17-én.

¹³² Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 6.

¹³³ Sm. lt. Fasc. Gimn. Kivonatok 4. sz. 14, 20, 26. I. Szabó Ferenc gimn. igazg. levelezése az egyházhatósággal 1819 márc. 14, maj. 27, aug. 20.

¹³⁴ Pp. lt. Acta pers. Fasc. 28. Heffling Antal 1822 jan. 27-én kelt levelében mondja, hogy Galamb György megfosztotta kenyerétől. — L. még u. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 6. a kaposváriak 1820 jan. 6-án és 27-én kelt panaszát.

¹³⁵ Feljelentették a már említett eseten kívül még 1819 febr. 8, máj. 18; 1820 jan. 27, márc. 16, okt. 21, nov. 13. Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 6.

¹³⁶ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 6. Pongrácz József ker. esp. levele 1820 febr. 1-én: «Eo iam processit altercatio Dni parochi cum suo populo, ut hi efferati cum ingenti scandalo ipsa iam sanctissima sacramenta contemptui habere incipiant.»

¹³⁷ Pl. lt. Ker. akve 3. k. elején Galamb György sajátkezű feljegyzése. — L. még Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 6. Pongrácz József esp. levelét 1820 márc. 17-ről.

¹³⁸ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 6. Pongrácz József esperes felterjesztése 1820 febr. 1-én: «Rogo, admoneo, corripio litigiosum fratrem... de indigna nempe agendi ratione de exactionibus stolaribus hucdum continuatis.»

¹³⁹ U. i. Az elmozdítást kimondó szentszéki ítélet veszekedő hajlandóságában és a hívek nagyfokú gyűlöletében látja Galamb György lelkipásztori munkájának legnagyobb akadályát: «eum spectato insuperabili ceteroquin plebis inquietae odio, nihil porro in parochia ad salutem animarum operari valentem nec sacro suo munere pro impetuosa sua agendi ratione ad amplius populi offendiculum et animarum periculum abutatur... suo beneficio simpliciter amoveri et iudicialiter amotum declarari debuit.» Egyéniségének a peres eljárás folyamán kivülöglött vonásai korábbi éveiben is megcsillannak már. Az igali ker. espere 1813-ban mint taszári káplánról küldött információjában (u. i. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 7. Az irat címe: Informatio officiosa V. A. Diaconi districtus Igaliensis de individuís animarum curatoribus districtus eiusdem) ezeket írja Galamb Györgyről: «Sobrius est ast in litigia cum parochio pronus quaestus tamen cum vino exercet...» Kifogásolja még gondolkozásmódját is: «Ratio cogitandi suspiciosa.» De így ismeri Tulok Ferenc is, aki vel négy éven át egy városban élt. Mint kerületi esperes 1815-ben ezt a jellemzést adja róla: «Mores et vita factionibus et nimia habendi cupiditate notata.» (U. i. Rel. per. Fasc. 5. Az irat címe: Relationes V. A. D. de suis districtibus.) — Személye iránt táplált közhangulatot talán Benits György vallomása fejezi ki a leghűsegebben, aki szerint a hívek Galamb Györgyöt «nem szenvedhetik, hogy kaposi fi létere ilyen.» U. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 6. L. 1820 jan. 21-én felvett jegyzőkönyvet.

¹⁴⁰⁻⁴¹ U. i. Acta pers. Fasc. 28. Mint «ex parochus» írja alá felterjesztését az egyházhatósághoz dec. 26-án. — L. még Pl. lt. Ker. akve 3. k. az elején. Galamb György feljegyzése szerint a plébániáról lemondott. De a személyes feljegyzésnek ellene mond az egyházhatóság 1821 nov. 14-én kelt átirata a kegyúrhoz, amelyben értesíti, hogy a kaposvári plébánia megüresedett, mert a püspöki szentszék a volt plébánost állásától megfosztotta.

¹⁴² Többszöri pályázatát mindig Kaposvárról keltezi.

¹⁴³ A badacsonytomaji pl. házi krónikája. Címe: A plébánia története.

¹⁴⁴ U. i. Az egyházhatóság 1826 januárjában sürgeti, hogy menjen mielőbb Badacsonytomajra.

¹⁴⁵ Pp. lt. Acta par. 1840. Nr. 205. — L. még u. i. 1841. Nr. 48.

¹⁴⁶ A veszprémi pl. lt. Hal. akve 13. k. 1829—52. I. 1842. júl. 12-ét.

¹⁴⁷ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 13. Komesz György plébános jelentése 1872 júl. 26.

¹⁴⁸ U. i. Praes. par. Fasc. 2. A plébánia betöltése azért húzódott ilyen hosszúra, mert Galamb György távozása után rendezték a plébánia gazdasági ügyeit. Lebonyolítása a kegyúr felé is, meg a város felé is időt vett igénybe. Aztán Horváth Mihály gyulakeszi plébános kapott először bemutató levelet 1822 áprilisában. Látva a kaposvári helyzetet, visszalépett. Így új utódról kellett gondoskodni. Mindehhez idő kellett.

¹⁴⁹ U. i. Rel. per. Fasc. 5. Lekovics János somogyi főesperes 1820 júliusában végzett egyházlátogatása alkalmával ezt mondja a kaposváriakról: «Hoc dolorose observavi, quod populus in spiritualibus omnino famem patiatur et derelictus sit.»

¹⁵⁰ U. i. Koller féle lt. Lad. 5. Fasc. 78.

¹⁵¹ Hosszú Márton jellemzését az idézett forrásokon kívül a 94 évet élt Kránitz Kálmán felsz. püspök elbeszéléséből merítettük. Ő viszont Hosszu Mártont személyesen ismerő öreg plébánosoktól hallotta.

¹⁵² Pp. lt. Acta pers. Fasc. 29. «Valamint tisztelendő Hosszu Márton urunkkal a mai napig mint szorgalmas lelki atyánkkal idvességes nyugalomban és egymás szeretetében megvagyunk és akarunk is maradni...»

¹⁵³ Pp. lt. Acta par. Fasc. 42. Pongrácz József így ír: «Dnum parochum communiter a fidelibus suis notari in eo, quod confamiliaritati saecularium et suis exhilarationibus plus iusto indulgeat totumque onus spirituale... solus et unicus cooperator supportet.»

¹⁵⁴ A somogyiszentpáli pl. lt. Ker. akve 2. k. 119. l.

¹⁵⁵ A veszprémi papn. lt. Tab. inf. G. 2—3. Az 1806. tanévben negyedéves kispapnak kellett volna lennie. De 1806. tanév első felében már nem találjuk a szemináriumban. — Beszélt horvátul és közepesen németül is. Szónokolni tudott horvát nyelven is. Szemináriumi

előjárói véleménye szerint szónoki készsége: praestans. Tanulmányi előmenetele: eminens. (A szemináriumi információján kívül l. még Pp. lt. Vis. can. distr. Csurgóensis 1815 p. 49. sq. A vizvári vis. can. De parochia c. fejezete.)

¹⁵⁶ A berzencei pl. lt. Ker. akve 2. k. — 1807 jan. 1-től 1807 szept. 7-ig volt berzencei káplán, mert aláírása eddig fordul elő a ker. anyakönyvében. Utolsó beírásánál magát már vizvári plébánosnak mondja.

¹⁵⁷ Pp. lt. Vis. can. Distr. Csurgóensis 1815 p. 49. sq. De parochia fejezet alatt.

¹⁵⁸ Pp. lt. Praes. par. Fasc. 2.

¹⁵⁹ U. i. Prot. ven. cleri p. 152.

¹⁶⁰ U. i. Acta dioec. Fasc. 1838. Nr. 123.

¹⁶¹ U. i. Acta dioec. 1814. Nr. 296. — Életrajzi adatait részletesebben az 1853. évi egyházmegyei névtár (156. l.) tartalmazza.

¹⁶² A veszprémi pl. lt. Hal. akve 15. k. (1852–64) 47. l. Hosszu Márton keresztnéve a kereszteleési anyakönyvben nem Márton, hanem Márk, Marcus. Lukács József ez idő szerinti somogyszentpáli plébános véleménye szerint kedves keresztfia lehetett keresztszülőinek. Keresztapja Horváth Márton. A kereszta nevének becézgették a magyar nyelven a latinhoz hasonló hangzású keresztnévvel bíró gyermeket. Ez a név elnyomta a keresztnévet. Hasonló eset ma is megtörténik ebben a faluban.

¹⁶³ A somogyszobi pl. lt. Ker. akve 1. k.

¹⁶⁴ A veszprémi papn. lt. Tab. inf. G. 3–7. Tanulmányi előmenetele: prima. Rendszertete már kispap korában feltűnt. Az 1832–33. évi információ ezt mondja róla: musaci ductor praeclarus.

¹⁶⁵ Pp. lt. Liber ss. Ordinationum.

¹⁶⁶ Schem. cleri pro a. 1835 p. 37, 1838 p. 103.

¹⁶⁷ A kegyesrendiek bpesti közp. lt. For. 0–6. Nr. 5. — L. még Pp. lt. Prot. ven. cleri p. 173.

¹⁶⁸ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1814 Nr. 295.

¹⁶⁹ Az 1848. évi szabadságharcban annyiban vett részt, hogy szónoklataival hangulatot teremtett a kaposvári nép között a nemzetőri csapat megalakítására. A nemzetőrség költségeinek fedezésére 10 pozs. mérő kétszerest adott. (O. lt. Miniszterelnök és honvédelmi bizottmány 39. sz. Festetics M. kormánybiztos jelentése 1848 dec. 31. — Sm. lt. 1848. évi május 5-én tartott közg. bizottmány ülésének jzökvében a 200. ügyszám.)

¹⁷⁰ Paál József volt somogyvári plébános és a kaposvári ker. esperese meghalt 1852 jan. végén. Utóda Tallián Lázár lett. 1852 március 15-én már mint esperes jár el a geszti templom ügyében. (Pp. lt. Acta dioec. 1852. Nr. 252.)

¹⁷¹ Erre mutat utódának, Komesz Györgynek 1872 júl. 26-áról keltezett önigazoló jelentésében Tallián Lázárról írt jellemzése: «Szigoruan és hatalmasan parancsolt és a kaposváriaknak — saját vallomásuk szerint — meg kellett hajolniok, mert — úgy mond ők — vasakarral és hatalommal legyőzött mindent, mert az előtt is, de a Bach rendszer alatt különösen a megyei főhivatalokban rokonai, barátai lévén a hivatalnokok, főnökkök stb. ment, mennie kellett mindennek miképen akarta és a kaposváriak meg se mertek szusszanni.» (Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 13.)

¹⁷² Religio 1850. évf. 2. k. 51. sz. okt. 27. 406. l. «Hiveitől hön szeretett s paptársaitól nagyrabecsült T. C. Tallián Lázár helybeli plebános ur, a rend hű barátja» — mondja a lap.

¹⁷³ Erre céloz Lencz Sándor építőmester is a plébániaépülettel kapcsolatban: «Pedig abban az 50-es években hatalmas tehetség és nagy családból származott Tallián Lázár lakott.» (Kaposvári Hírlap 1909. évf. 236. sz. dec. 25. Emlékezés Kaposvár multjáról és fejlődéséről c. alatt.)

¹⁷⁴ Cholnoky Ferenc: A veszprémi kórház története. Veszprém, 1912. 17. l.

¹⁷⁵ Somogyi Hírlap 1907. évf. 86. sz. ápr. 14. «A mi városunk» cím alatt.

¹⁷⁶ Tallián Lázár egyéniségének jellemzését a felsorolt adatokon kívül Krátitz Kálmán felsz. püspök közléséből állítottuk össze. Ő ezeket káplán korában Pollák József plébánosától hallotta, aki viszont Tallián Lázárnak volt káplánja. Tehát közvetlen megfigyelésből ismerte.

¹⁷⁷ Pp. lt. Acta dioec. 1848. Nr. 374, 375.

¹⁷⁸ Pp. lt. Acta dioec. 1859. Nr. 557. — Életfolyásának egyéb adatait l. Schem. 1893 p. 203.

¹⁷⁹ A veszprémi pl. lt. Hal. akve 21. k. (1886–1893) 397. l.

¹⁸⁰ Kápt. gazd. jzökv. 1896. évf.

¹⁸¹ Pp. lt. Acta dioec. 1896. Nr. 1917.

¹⁸² A nagykanizsai ferences pl. lt. Ker. akve 2. k. 16. l. — Az atjának vezetéki nevét nem Komesz-nek, hanem *Komis*-nak írták az anyakönyvbe. Mi a Komesz nevet használjuk, mert ő maga mindig ennek írta magát. Az összes hivatalos iratokban is ilyen alakban fordul elő.

¹⁸³ A veszprémi papn. lt. Tab. inf. Fasc. G. 3–7. Negyed éves korában információja ezeket mondja személyéről: exemplaris, in omnibus praestans, indolis bonae, gravis.

¹⁸⁴ Pp. lt. Liber ss. Ordinationum.

¹⁸⁵ U. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 13. Komesz György felterjesztése Ránolder János püspökhöz 1873 febr. 18. — L. még u. i. Acta dioec. 1872. Nr. 1589.

¹⁸⁶ A gyulakeszi pl. lt. A plébánia házi krónikája. 10. l. «Komesz György volt kaposvári káplán Gyulakeszibe mint felavatott plebános jött 1843. év július hó 15-én, ki is sok keserőségek békés eltűrésevel, miután 1848. és 1849. évben a magyar kormány általi kormánybiztostól Tapolca járás minden helységeiben és ezeken kívül még Tapolcán és Nagykánizsán is a Magyar hon ügyébeni szónoklattal megbízatván ezen az édes magyar haza érdekében szívesen végzett szolgálat tételért az augusztus 13-án 1949. ármány által szerencsétlenül megdöntött Magyarhon fényének homályba borultával... boszútelt feladásaik következtében sok más kellemetlenségek, hurcoltatások, fagztatások után, végre a kegyes alapítványi somlóvásárhelyi pénztárból évenként jární kellő segélydíjától megfosztatván cserére lépett s e plébániából Alsópáhokra elutazott június 16-án 1851.»

¹⁸⁷ A fagztatásokra vonatkozó kifejezései célzás akar lenni arra, hogy a szabadságharc után a püspöki szentszék elé idézhék s a papi viselkedése miatt eljárást indítottak ellene. A tanuk kihallgatása semmi bizonyítékot nem szolgáltatott, ezért az eljárást meg kellett szüntetni. (Pp. lt. Acta Dioec. 1849. Nr. 691, 774., u. i. 1850. Nr. 70.)

¹⁸⁸ Pp. lt. Acta dioec. 1851. Nr. 269.

¹⁸⁹ L. főttebb a 186. jzetet.

¹⁹⁰ Plébánosi kinevezése 1859 dec. 5-én kelt. (Pp. lt. Acta dioec. 1859. Nr. 730.) De a plébánia vezetését 1860 márc. 1-én vette át. (U. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 13.)

¹⁹¹ Pp. lt. Acta dioec. 1861. Nr. 131.

¹⁹² Sm. lt. Prot. 1861. Nr. 4499.

¹⁹³ Somogy 1867. évf. 22. sz. május 28.

¹⁹⁴ Pp. lt. Acta par. Fasc. 1873. Nr. 1807; 1874. Nr. 431, 512, 727.

¹⁹⁵ U. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 13. l. az 1872 aug. 4-én és szept. 12-én felvett jzökeket. — U. i. Acta dioec. Fasc. 1873. Nr. 99, 1589; Fasc. 1874. Nr. 1012, 1013, 1135; Fasc. 1875. Nr. 480, 620, 1880.

¹⁹⁶ U. i. Acta dioec. 1875. Nr. 620, 479.

¹⁹⁷ U. i. Fasc. 1881. Nr. 1007—11. — Végleges lemondásakor ezekkel az indokokkal távozik: «1872. évtől kezdve folytonos aggodalom, zaklatás, nyugtalanság, lelki fájdalom, keserűség elszomorította lehangolt lelkemet.»

¹⁹⁸ U. i. Acta dioec. Fasc. 1886. Nr. 709. A szegénységére való megjegyzést utódának, Ujváry Ferencnek 1886 dec. 15-én kelt jelentéséből vesszük. (U. i. Acta dioec. Fasc. 1888. Nr. 1818.

¹⁹⁹ U. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 13. Apa János volt kaposvári káplán levele 1873 dec. 19-éről.

²⁰⁰ U. i. Végh Sándor kaposvári káplán jelentése 1873 dec. 8-án.

²⁰¹ L. a kaposváriak különböző panaszait 1872—75 között. — Szücs Mór és Végh Sándor káplánok jelentése 1875 ápr. 22-én.

²⁰² U. i. Acta dioec. Fasc. 1863. Nr. 293. Sikertelenül pályázott a káptalani stallumra.

²⁰³ U. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 13. Szücs Mór kaposvári káplán jelentése 1875 ápr. 19-én. — L. még Somogy 1911. évf. 17. sz. ápr. 23. «Kaposvár régen» című sorozatos cikkekből. «Érdekes alak volt, bár ritkán mozdult ki házából Komesz György plébános. Soha társaságha nem járt és mi gyermekek nem tudtunk ennek nyomára akadni.» — A Somogy értesülvén Ujváry Ferenc kinevezéséről, így írja le a kaposváriak hangulatát: «Ha azt akarja, hogy szeretve legyen, hogy lelki nyugtalansága ne gyötörje folytonosan, mint boldogtalan elődjét, legyen a templomban mindenek felett pap, a templomon kívül ember, a nép tanácsadója, vigasztalója, jótevője, hiveinek pedig lelki atya. Ne különözze el magát a világtól, a remetéknek lejárt ábrándos idejük.» (Somogy 1881. évf. 47. sz. nov. 22.)

²⁰⁴ A kaposvári iring. nővérek házi krónikája. Címe: Kaposvár. A ház krónikája 1873 szept. 26 óta. 2—3. l.

²⁰⁵ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1881. Nr. 1007.

²⁰⁶ U. i. Fasc. 1881. Nr. 1499, 1632. — L. még Somogy 1881. évf. 43. sz. okt. 25.

²⁰⁷ Somogy 1881. évf. 50. sz. dec. 13.

²⁰⁸ Ujváry Ferenc életrajzi adatai ezek: Devecserben született 1843 jan. 23-án. Atyja: János, szabómester, anyja: Németh Magdolna. (A devecseri pl. lt. Ker. akve 5. k. 178. l.) Középiskolái elvégzése után 1867-ben kérte felvételét a veszprémi papnevelőbe. Itt előjárói és kispap társai jellemzésében felismerhetők jellemének később kibontakozó vonásai. Az 1867—68. tanévi információja így szól: «In officiis gravis, in confabulatione maxime hilaris et ingeniosus, facultate clara praeditus, in studiis sedulus, vocationis suae bene conscius et virtutum clericalium studiosus.» — Ugyanekkor kispap társai ezt mondják róla: «In divinis se reverenter gerit, indoles sedata cum hilaritate, mores laudabiles in studiis sollicitus. Sub tempore indifferenti socios suos iocis innocentibus laetificat, quapropter inter conscholares est acceptissimus... In studiis fragmenta temporis, quod studia non exposcunt elaboratione styli et suimetipsius conferentem transegit. In divinis pius, mitis, mo-

res laudabiles, in studiis semper occupatus.» Az 1868–69. tanév végén így jellemzik: «Concionator sat bonus, nimis patheticus et theatralis. Facultatibus animi eximius gaudens, in conversatione hilaris ingeniosusque. In studiis diligens, sat pius, in disciplinae observatione accuratus. Cultor litteraturae.» (A veszprémi papn. lt. Tab. inf. G. 7–10.) A következő két évet Budapesten az egyetemen töltötte. Pappá 1871 aug. 2-án szentelték. Első kápláni helye szülőföldjén, Devecserben volt az öreg Supka Márton mellett. Innen Pápara került.

²⁰⁹ Kaposvári Hírlap 1909. évf. 236. sz. dec. 25. Lencz Sándor cikke: Emlékezés Kaposvár multjáról és fejlődéséről. «Ezen nemesen gondolkozó plebános (t. i. Ujváry Ferenc) nevéhez fűződik Kaposvár fejlődésének igen sok mozzanata.» — L. még Kaposvár 1900. évf. 65. sz. aug. 23. «Ott volt mindenütt, ahol őszinte tanácsot, okos véleményt kellett adni, érdekelte minden, ami új alkotást jelentett, nem takarékoskodott jó tanáccsal, de nem hallgatta el a kritikát se, ahol annak szükségét látta.»

²¹⁰ Kovács Zsigmond veszprémi püspök (1877–87) 1886-ban a B. Szűz Máriáról nevezett dombói c. apáttá való kinevezésre terjeszti elő. Ebből az alkalomból a következő jellemzést írja tevékenységéről: «... a hivatalbeli elődje alatt elhanyagolt lelki és anyagi ügyeit a plebániának erőlyes buzgósággal csakhamar rendbe hozta, az elharapódzott közönyösséget tapintatossága, bölcs mérséklete, nyájas bánásmódja, példás papi viselete, türelme és buzgóságával legyőzte.» (Pp. lt. Acta dioec. 1886. Nr. 1332.) — A káptalani jzók. emlékét halála alkalmával így örökölte meg: «Szerette az őszinteséget, az igazságot és a tréfát. Kedélyes modora és jó szíve mindenkit meghódított.»

²¹¹ Jézus Szíve Hírnöke 1887. évf. 86 s. köv. I.

²¹² Pp. lt. Circ. 1900. évf. 46. és 107. I.

²¹³ U. i. 1907. évf. 55. I.

²¹⁴ A veszprémi pl. lt. Hal. akve 25. k. 304. I. — Végrendeletében is hű maradt önmagához. 65 ezer K. értékű hátrahagyott vagyonának Anna nevű huga csak haszonélvezője. Rendelgetése a Devecserben félben maradt templom befejezése lett volna, ha az első világháború a pénz értékét tönkre nem tette volna. (Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1908. Nr. 1153, 3937, 4816.) Ujváry Ferenc jellemzéséhez az adatokat részben a Somogyi Hírlap 1907. évf. 136. sz. jún. 16-án halála alkalmával megjelent cikkből; a Kaposvár 1900. évf. 65. sz. aug. 23-án megjelent közleményből, Bécsy Márton és Strausz Antal kanonokok, volt káplánjainak elbeszéléséből s Anna nevű nővérének közléséből vettük.

²¹⁵ A veszprémi papn. lt. Tab. inf. Fasc. G. 7–10. A teologia első két évfolyamát Szombathelyen végezte. Azért csak 1888–89. tanévtől kezdve van adat szemináriumi életéről. Ebben a tanévben előjárói így vélekednek róla: «Gravis et bonae indolis. Propter cultum et affabilem conversationem sociis carus fuit. Disciplinae ex animo obtemperans. Studiisque diligenter vacavit. Disputationum sine offensa amans fuit, et arte musica libenter se occupabat.» Társai ezt a jellemzést adják róla: «Vallásosságában komoly, de szórakozottnak látszik. Az asztalnál derült, tüzei beszél. Szabad idejében zongorázni szokott. Séták alatt hangosan beszél. Tíz társával is megy. Társalgási modora finom, folyékony, bizalmat keltő. Érintkezési módja barátságos, kissé kényes. Kevésbé pontos.» — Az utolsó tanévben ezt olvassuk róla: «Animo reconditus, etsi non taciturnus, non simplex animo.» Alkalmazkodó. Német irodalommal és zenével foglalkozik. Társai szerint különösen a séták alkalmával szeszélyes. Kifogásolják barátai megválasztását és német szellemét. — L. még Schem. a. 1918 p. 266.

²¹⁶ Pp. lt. Schem. 1938 p. 195.

²¹⁷ U. i. p. 201. — L. még u. i. Circ. 1937 p. 66; 1939 p. 69.

²¹⁸ Ph. r. lt. Cal. 1773 p. 28.

²¹⁹ Pp. lt. Cal. 1799 p. 80.

²²⁰ U. i. p. 64. — Pp. lt. Prot. vic. Tom. 1 p. 139.

²²¹ Pl. lt. Ker. akve 2. k. 159. I. — Ph. r. lt. Cal. 1780 p. 21. — Pp. lt. Ref. per. Fasc. 5. Az irat címe: Relationes V. A. Diaconorum de suis districtibus.

²²² Pl. lt. Ker. akve 2. k. 175. I. — Pp. lt. Prot. vic. Tom. 1. 1777–83 p. 296.

²²³ Pp. lt. Prot. Vic. Tom. 1 p. 652.

²²⁴ U. i. Tom. 2. 1784–88 p. 409.

²²⁵ U. i. Cal. 1799 p. 68.

²²⁶ Pp. lt. Cal. 1799 p. 28.

²²⁷ U. i. Cal. 1803 p. 61–69.

²²⁸ U. i. Prot. vic. Tom. 4. 1799–1802 p. 59.

²²⁹ L. fentebb életrajzi adatainál.

²³⁰ Pp. lt. Prot. vic. Tom. 4 p. 247, 371.

²³¹ U. i. Schem. 1822 p. 100.

²³² U. i. 1822 p. 101. Ker. akve 2. k. 350–356.

²³³ U. i. Schem. 1822 p. 74. — Ker. akve 2. k. 386. I.

²³⁴ U. i. Schem. 1824 p. 53

²³⁵ U. i. 1825 p. 61.

²³⁶ U. i. 1819. p. 87.

²³⁷ Pp. lt. 1835 p. 47.

²³⁸ Pl. lt. Ker. akve 2. k.

²³⁹ Pp. lt. Schem. 1837 p. 44.

²⁴⁰ Pl. lt. U. i. 1833 p. 76.

²⁴¹ Pp. lt. Schem. 1837 p. 115.

²⁴² U. i. Schem. 1859 p. 86.

²⁴³ L. fentebb életrajzi adatait.

²⁴⁴ Pp. lt. Schem. 1855 p. 102.

²⁴⁵ U. i. 1855 p. 72.

²⁴⁶ U. i. 1862 p. 57.

²⁴⁷ U. i. 1857 p. 36.

²⁴⁸ U. i. 1899 p. 163, 164.

²⁴⁹ U. i. 1865 p. 129.

²⁵⁰ U. i. 1865 p. 74.

- 251 U. i. Acta Dioec. Fasc. 1863. Nr. 226.
- 252 U. i. Fasc. 1864. Nr. 799, 974, 975.
- 253 L. alább a gimnáziumi hittanárok között.
- 254 Pp. lt. Schem. 1875 p. 32.
- 255 U. i. 1875 p. 36.
- 256 U. i. 1877 p. 30.
- 257 U. i. Acta dioec. Fasc. 1869. Nr. 559, 560.
- 258 Pp. lt. Schem. 1885 p. 114.
- 259 U. i. Acta dioec. Fasc. 1871. Nr. 1176.
- 260 U. i. Fasc. 1874. Nr. 898—899.
- 261 U. i. Schem. 1887 p. 86.
- 262 Pp. lt. Schem. 1881 p. 58.
- 263 U. i. 1887. p. 80.
- 264 U. i. 1897 p. 168.
- 265 L. alább a gimnáziumi hittanárok között.
- 266 Pp. lt. Schem. 1938 p. 180.
- 267 U. i. 1893 p. 119.
- 268 U. i. 1897 p. 167.
- 269 U. i. Circ. Tom. 15 p. 5 a. 1900.
- 270 U. i. Tom. 15 p. 61 a. 1900.
- 271 U. i. Tom. 16 p. 56 a. 1903.
- 272 U. i. Tom. 16 p. 196 a. 1904.
- 273 U. i. Schem. 1918 p. 265.
- 274 U. i. 1918 p. 261.
- 275 U. i. Circ. Tom. 17 p. 28 a. 1906.
- 276 U. i. Tom. 18 p. 62 a. 1911.
- 277 U. i. Tom. 17 p. 200 a. 1907.
- 278 U. i. Schem. 1916 p. 220.
- 279 U. i. Circ. 17 p. 10 a. 1908. — Schem. 1909 p. 197.
- 280 U. i. Tom. 17 p. 84 a. 1908. — Tom. 20 p. 48.
- 281 U. i. Schem. 1938 p. 197.
- 282 U. i. 1938 p. 180.
- 283 U. i. Circ. Tom. 17 p. 140 a. 1910. — Schem. 1916 p. 253.
- 284 U. i. Schem. 1938 p. 177.
- 285 U. i. 1931 p. 209.
- 286 U. i. 1938 p. 225.
- 287 U. i. 1938 p. 237.
- 288 U. i. 1917 p. 203—204.
- 289 U. i. 1938 p. 194.
- 290 U. i. 1938 p. 180.
- 291 U. i. 1938 p. 212.
- 292 U. i. 1938 p. 197.
- 293 U. i. 1938 p. 181.
- 294 U. i. 1938 p. 188.
- 295 U. i. 1938 p. 185.
- 296 U. i. 1938 p. 204.
- 297 U. i. 1938 p. 178.
- 298 U. i. 1938 p. 191.
- 299 U. i. 1938 p. 203.
- 300 U. i. 1938 p. 196.
- 301 U. i. 1938 p. 189.
- 302 U. i. 1938 p. 233.
- 303 U. i. Acta dioec. Fasc. 1941. Nr. 961. Circ. 1941 p. 26.
- 304 U. i. Schem. 1938 p. 191.
- 305 U. i. 1938 p. 204.
- 306 U. i. Circ. 1941 p. 11.
- 307 U. i. Schem. 1938 p. 226.
- 308 U. i. Circ. 1941 p. 26.
- 309 U. i. Acta dioec. Fasc. 1941. Nr. 3774.
- 310 Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1942. Nr. 224. Circ. 1941 p. 26.
- 311 U. i. Fasc. 1938 p. Nr. 5493.
- 312 U. i. Fasc. 1941. Nr. 925.
- 313 U. i. 1941. Nr. 925.
- 314 U. i. 1942. Nr. 3774.
- 315 U. i. 1942. Nr. 3774.
- 316 Galamb György l. főntebb ugyan-
ebben a fejezetben.
- 317 Bécsy—Priliszauer: i. m. 183. l.
- 318 U. i. 184. l.
- 319 U. i. 185. l.
- 320 U. i. 196. l.
- 321 U. i. 197. l. — L. még Pp. lt. Acta
dioec. Fasc. 1861. Nr. 211.
- 322 U. i. 198. l. — U. i. Fasc. 1864.
Nr. 977—79.
- 323 U. i. 199—200. l. — U. i. Fasc.
1865. Nr. 1038.
- 324 U. i. 200—203. l. — U. i. Fasc.
1869. Nr. 1349.
- 325 U. i. 203. l. — U. i. Fasc. 1874.
Nr. 1194—96, 1645.
- 326 U. i. 203, 205. l. — U. i. Fasc.
1876. Nr. 1913.
- 327 Pp. lt. Circ. 1884 p. 65. Nr. 1616.
— U. i. Acta dioec. Fasc. 1885. Nr. 702.
- 328 Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1888. Nr.
811, 981. l. — Bécsy—Priliszauer i. m.
206, 207. l.
- 329 Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1920. Nr.
3146; Fasc. 1921, Nr. 333, 1041, 1867.
- 330 U. i. Acta dioec. Fasc. 1922. Nr.
1041, 1867.
- 331 U. i. Acta dioec. Fasc. 1941. Nr.
4726.
- 332 Pp. lt. Fasc. 1898. Nr. 2502.
- 333 U. i. Schem. 1938 p. 224.
- 334 U. i. Acta dioec. Fasc. 1903. Nr.
2737.
- 335 U. i. Fasc. 1906. Nr. 4185. —
Schem. 1938 p. 227.
- 336 U. i. Schem. 1912 p. 198.
- 337 U. i. 1938 p. 223.
- 338 U. i. 1938 p. 190.
- 339 U. i. 1938 p. 182.
- 340 U. i. 1938 p. 222.
- 341 U. i. Acta dioec. Fasc. 1940. Nr.
9348.
- 342 U. i. Circ. 1940 p. 84.
- 343 U. i. Schem. 1938 p. 219—20.
- 344 U. i. Acta Dioec. Fasc. 1920. Nr.
5055.
- 345 U. i. Fasc. 1921. Nr. 3536.
- 346 U. i. Schem. 1938 p. 189.
- 347 U. i. 1938 p. 226.
- 348 U. i. Acta dioec. Fasc. 1938. Nr.
3166.
- 349 U. i. Fasc. 1939. Nr. 4888.,
1940. Nr. 3743.
- 350 Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1939. Nr.
4888. — Fasc. 1940. Nr. 8161.
- 351 U. i. Fasc. 1940. Nr. 8161.
- 352 U. i. Fasc. 1922. Nr. 2954.
- 353 U. i. Schem. 1938 p. 216.

- 354 U. i. Acta dioec. Fasc. 1923. Nr. 2835.
- 355 U. i. Schem. 1938 p. 212.
- 356 U. i. Circ. 1932 p. 50.
- 357 U. i. Schem. 1938 p. 182.
- 358 U. i. 1938 p. 212.
- 359 U. i. Acta dioec. Fasc. 1939. Nr. 5392.
- 360 U. i. Fasc. 1938. Nr. 4513.
- 361 U. i. Fasc. 1923. Nr. 3250.
- 362 U. i. Schem. 1938 p. 178.
- 363 U. i. 1938 p. 196. — Acta dioec. Fasc. 1938. Nr. 4808.
- 364 U. i. Schem. 1938 p. 177.
- 365 U. i. Acta dioec. Fasc. 1939. Nr. 6177. — Fasc. 1910. Nr. 109, 3743.
- 366 U. i. Fasc. 1938. Nr. 6174. — Fasc. 1939. Nr. 6177. — Fasc. 1911. Nr. 3754.
- 367 U. i. Fasc. 1911. Nr. 3754.
- 368 U. i. Fasc. 1912. Nr. 3774.
- 369 Pp. It. Acta dioec. 1936. Nr. 3270.
- 370 U. i. Fasc. 1938. Nr. 1033.
- 371 U. i. Fasc. 1910. Nr. 8161.
- 372 Pfleger Lucian: Die eissässiche Pfarrei, A templomatyáról szóló fejezet.
- 373 Pp. It. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. A kaposváriak panasza Tulok Ferenc plébános ellen, hogy a régi gyakorlatot a templomatyá megválasztásánál nem tartotta meg. — L. főkép az 1815. évi okt. 30. és 31-én felvett tanukihallgatási jzökv.
- 374 U. i. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 5. Az írat címe: Responsa ad vis. can. 1778. De statu Ecclesiae 3-io: «annuus ecclesiae proventus ... administrantur autem debite per syndicum ecclesiae, a quo rationes exiguntur quotannis per parochum coram primoribus oppidi et notario iurato.» — Még Galamb György plébános idejében is ez volt a gyakorlat. (U. i. Acta pers. Fasc. 17. Galamb György plébános jelentése az egyházhátsághoz 1819 jún. 19-én.) A 18. század első felében nem hajtották végre a gyakorlatban az elvet, mert a kaposvári templomatyá 1748-ban már 14 éve nem adott számadást, de az előírás nem ez volt. L. alább a 385. jzetet. A 19. század későbbi évtizedeiben a gyakorlat oda módosult, hogy a plébános és templomatyá közösen elkészítették a számadást és megtekintésre bemutatták a kegyúr képviselőjének és a város előljáróságának. (U. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 13. Szigethy János templomatyá jelentése 1873-ból.)
- 375 U. i. Acta par. Fasc. 5. Domaniczky János Ferenc ker. esp. 1713-ban felszólítja a kaposvári templomatyát, hogy a plébános, a hercegi tisztartó és a város jegyzője előtt számoljon el a templom pénzéről. — L. még u. i. Vis. 1748 p. 219. Quoad aedituos. Secundo.
- 376 U. i. Circ. Tom. 2 p. 68. Nr. 23 a. 1777.
- 377 Kv. v. It. Városgazd. jzökv. Az 1861. évi 23. jzökv. 58. ügysz.
- 378 Pp. It. Acta dioec. Fasc. 1882. Nr. 655. — L. még u. i. Fasc. 1898. Nr. 304, 560, 676. — U. i. Fasc. 1918. Nr. 6259. A gyakorlat az volt, hogy a polgármester összehívta a város képviselőtestületének kat. tagjait gyűlésre, de azon nem ő, hanem a plébános elnökölt.
- 379 Szabályzat és utasítás a plébániai vagyon kezeléséhez. Veszprém. 1939. 4. §.
- 380 Pp. It. Vis. 1748 p. 219. Quoad aedituos. Secundo. «Sui fatigii mercedem habet libertatem a communi servitio oppidanorum.»
- 381 Kv. v. It. Assign. jzökv. Az 1850 — 51. évi jzökv. 240. l. — L. még Városgazd. jzökv. 1869. év nov. 14-én. (A 38. sz. jzökv. 392. ügysz.) — Sm. It. Dep. Bereczk II. Nr. 55 — 68. — Pp. It. Acta dioec. Fasc. 1876. Nr. 443. «A kaposvári templom, kálvária, Szent Anna kápolna, Szent János kép, keresztek és ájtatos alapítványok tőkepénzének kezelése és az évenkénti kamatok behajtása sok fáradsággal, üdövel, írással és gonddal jár... A templomatyá maga jár a pénz után, az adósokat fizetésre többször felszólítja, sürgöli, írást, könyvet vezet és a fizetőknek nyugtával szolgál» — mondja Komcs György plébános. — Pp. It. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 13. Szigethy János templomatyá nyilatkozata, 1873: «A templomot, alapítványokat illető kamatok általam szedettek be s a helybeli plébános urnak átvételi nyugta mellett adatott át.»
- 382 Pl. It. Jézus Szíve alapítványok számadásaiban minden évben.
- 383 Pp. It. Acta dioec. Fasc. 1876. Nr. 443. — 1876-tól kezdve a plébániatemplom pénztárából kapott évi 15 frtot, a kálvária pénztárából 25 frtot.
- 384 Szabályzat és utasítás a plébániai vagyon kezelésére. Veszprém. 1897. 27. §.
- 385 U. i. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. Az 1713. évi egyhl. jzökv. — L. még u. i. Acta par. Fasc. 5. Domaniczky Ferenc 1745. évi sürgetését.
- 386 U. i. Vis. 1748 p. 219. Quoad aedituos. Secundo.
- 387 U. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 2. Györe János ügyében felvett tanukihallgatási jzökv.
- 388 U. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. Hanser János 1804 aug. 28-án halt meg. (Pl. It. Hal. akve 2. k. 121. l.)
- 389 Pl. It. Vis. 1815 p. 48 — 50. — L. még előbbi jzetet.
- 390 Pp. It. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. L. még Pl. It. Vis. 1815 p. 50.
- 391 Pp. It. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 6. — Pl. It. Vály féle Jézus Szíve misealapítvány számadásai 2. és 12. l. — Valószínűleg 1816-ban Tulok Ferenc és a város között létrejött megegyezés után s annak értelmében választották meg Horváth Györgyöt, mert a megegyezésben kimondták, hogy 1816 Mindszentek napján új templomatyát fognak választani. Írásbeli adat azonban csak 1821-ben van személyéről.

³⁹² Pl. lt. A Vály féle Jézus Szíve misealapítvány számadásai 13. és 10. l. — L. még Kv. v. lt. Városgazd. jzökv. 1861. év 23. sz. jzökv. 58. ügysz.

³⁹³ Pl. lt. Vály féle Jézus Szíve alapítványok számadása 41. l. — U. i. 1881-ből van a számadási iratok között Szigethy Jánoshoz, mint templomatyához címzett és intézett levél. Tehát ebben az évben, legalább egyik részében még ő volt a templomatyja.

³⁹⁴ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1882. Nr. 655.

³⁹⁵ U. i. Fasc. 1898. Nr. 304.

³⁹⁶ U. i. Fasc. 1918. Nr. 6259.

³⁹⁷ Pl. lt. Vis. 1778 p. 4: «Scholae rector est Michael Nemsur... caerimoniarum et rituum Ecclesiae gnarus est. Habet doctrinam competentem suo officio, quo tam in cantu... commode fungitur.» — U. i. Vis. 1815 p. 35: «In matre ludimagister est nobilis Franciscus Zsohár... pulsat organum.»

³⁹⁸ L. alább a Művelődés fejezetben a tanítók fizetésénél.

³⁹⁹ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. Tulok Ferenc plébános igazoló jelentésében a kaposváriak panaszára 1806. okt. 26-i keltezéssel ezeket olvassuk: «Cantionibus de B. M. V. et sanctis hodie dum resonat Ecclesia Kaposvár, quoad id monitus fuit Ludimagister Franciscus Zsohár, ut sub offertorio, elevatione et communione sacris mysteriis congruentes praesertim autem a pia memoriae Martino Biró avunculo meo materno praescriptas Szepcsyanas item castigationes et specificie indigitatas, item usu universali receptas normales: «Im arcunkra borulunk» et item «Jertek keresztény lelkek» ac similes pias et spiritu plenas cantiones decantet. In honorem B. M. V. per accusatum parochum inductas esse noviter lytianas: «Dicsértessél 'óh Mária» et item: «Menyországnak Királynéja.»

⁴⁰⁰ U. i. Prot. ven. cferi p. 125: Qui (ludirectores) in choro stomachum potius vel risum sua irregularitate movent, quam zelum et devotionem et plerumque suam in cantu vel ruditatem, vel otiositatem inugitu organi supplere noverunt... Universim autem ad zelum populi reducendum et acuendum, exili opinione nostra, certa experientia fundata, optandum esset, ut et in cantu in ecclesiis uniformitas a cantoribus servanda induceretur, ut cantus pii, devotionem excitare idonei partim iam existentes, cum selectu colligerentur, partim novi componerentur et a competente auctoritate ederentur.»

⁴⁰¹ O. Széchenyi kt.: Jelenkor 1832. évf. 11. sz. febr. 8.

⁴⁰² Pl. lt. Hitk. jzökv. 210. l. — L. még Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1872. Nr. 32.

⁴⁰³⁻⁰⁴ Kaposvár 1903. évf. 31. sz. ápr. 19.

⁴⁰⁵ Sm. lt. Fasc. Gimn. 1780—1810. Nr. 3.

⁴⁰⁶ U. i. Fasc. Gimn. 1817—18. Szabó Ferenc gimn. igazgató levele Fejér György főigazgatóhoz 1818 dec. 7-én: «Circa separandum forte ab organedi officio docentis si cum paupere oppido consultare potero.»

⁴⁰⁷ Pp. lt. Acta pers. Fasc. 17. Galamb György panaszos irata 1819 júl. 29. — A kaposváriak jelentése Galamb György lehetetlen helyzetéről, 1820 jan. 26.

⁴⁰⁸ Sm. lt. Einrichtungsprotokoll 1853. Nr. 1708.

⁴⁰⁹ Pp. lt. Acta schol. Fasc. 1864. Nr. 164. — L. még Kv. v. lt. Városgazd. jzökv. 1869. évi 16. sz. jzökv. 162. ügysz.

⁴¹⁰ Kv. v. lt. Városgazd. jzökv. 1869. évi 24. sz. jzökv. 230. ügysz. — L. még u. i. Tanácsülési jzökv. 1869. évi 39. sz. jzökv. 374. ügysz.

⁴¹¹ U. i. Városgazd. jzökv. 33. sz. jzökv. 329. ügysz.

⁴¹² Pl. lt. Hitk. jzökv. 200. l. — Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1873. Nr. 157. «A város és közös iskolaszék a kath. iskolavagyon és házba tetteleg belépett» — mondja Komesz György plébános 1873 jan. 26-án kelt felterjesztésében.

⁴¹³ Pp. lt. Isk. ért. Fasc. 1861—64. «A tanító fizetése 400 frt. Továbbá — mondja a jelentés —, vagyis ehhez járult a természetbeni járandóság a kántorságért.» A herceg a kántornak javítja meg javadalmát s nem a tanítónak.

⁴¹⁴ A kántori javadalom az 1869. évi pályázati hirdetmény szerint a következőkből állt: tisztességes lakás, házi kert, 84 frt. készpénz, 22 mérő buza, 22 mérő rozs, 20 akó bor, 6 öl tűzifa, 10 és fél hold szántó és 4 és fél hold rét. (Néptanítók Lapja, 1869. évf. 32. sz. aug. 12.) A szántó azért több most, mint korábban, mert 1861-ben az úrbéri örök egyezség megkötése idején a herceg a kántortanító ingatlanait kiegészítette. (Pl. lt. Hitk. jzökv. 159, 160. l.)

⁴¹⁵ Kv. v. lt. Közgy. jzökv. Az 1889. évi 24. sz. jzökv.

⁴¹⁶ U. i. Az 1901. évi 131—10009—1901. kgy. sz.

⁴¹⁷ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1912. Nr. 3666. — U. i. Fasc. 1910. Nr. 1233. — Pl. lt. Gazd. ü. i. 14, 15, 66, 68. sz.

⁴¹⁸ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 13. Bencz Márton előterjesztése a városhoz 1873.

⁴¹⁹ Pl. lt. Hitk. jzökv. 8. l. A hitközség képviselőtestületének választásához akkor az uradalom is hozzájárult.

⁴²⁰ Kv. v. lt. Kgy. jzökv. 24—1889. kgy. sz. — L. még Kaposvár 1902. évf. 29. sz. ápr. 13.

⁴²¹ Pl. lt. Vály féle misealapítvány számadásai, 45, 48. l. — L. még Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1872, Nr. 1475. Kúnszentmártonban megválasztották kántornak. Erre itt állá-

sáról lemondott. Életrajzi adatait a kúnszentmártoni plébánia közlése alapján állítottuk össze. Adatokat kaptunk még Mezey Lajos bpesti ügyvédtől, Mezey János rokonától.

⁴²² Pl. lt. Vály féle misealapítvány számadásai, 48. l. — L. még u. i. Hal. akve 4. k. 268. l. — Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1872. Nr. 1935. — Kaposvárra jövetele előtt Szentesen volt ének- és zenetanár.

⁴²³ Pl. lt. Hitk. jzók. 8, 95. l. — L. még u. i. Hal. akve 7. k. 158. l. — Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1873. Nr. 1714. Az adatok nagyobb részét Kecskés József ny. tanítótól, az elhunyt kántor fiától kaptuk.

⁴²⁴ Kaposvár 1902. évf. 29. sz. ápr. 13. — Somogy 1902. évf. 15. sz. ápr. 13. — Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1902. Nr. 1606.

⁴²⁵ Fleinig Alajos saját közléséből.

⁴²⁶ Pl. lt. Vis. 1815 p. 39.

⁴²⁷ U. i. Hitk. jzók. 256. l.

⁴²⁸ U. i. 248. l.

⁴²⁹ Kv. irg. nőv. házi krón. 4. l.

⁴³⁰ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. A kaposváriak többször panaszzolják, hogy Tulok Ferenc plébános az egyházfit megkérdezésük nélkül alkalmazta.

⁴³¹ Pl. lt. Hitk. jzók. 247. l.

⁴³² U. i. Vis. 1815 p. 40.

⁴³³ Kv. v. lt. Kgy. jzók. 24—1899. kgy. sz.

⁴³⁴ U. i. Kgy. jzók. 50—9688—1915. kgy. sz. — Pp. lt. Acta dioec. 1915. Nr. 3833. — L. még Pl. lt. Gazd. ü. i. 76, 78.

⁴³⁵ Sm. lt. Acta congr. 1728—29. Az 1729. évi csomóban Nr. 16.

⁴³⁶ Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. Vis. 1743.

⁴³⁷ U. i. Fasc. 5. Resp. ad vis. can. 1778. De parcho, eius obligatione et proven-tibus.

⁴³⁸ Pl. lt. Hal. akve 2. k. 56. l. «Ecclesiae decanus» mondja róla az anyakönyv.

⁴³⁹ U. i. Ker. akve 1. k. végén, a 61. l.

⁴⁴⁰ U. i. Vis. 1815 p. 39. Tulok Ferenc az ellene emelt vádak ellen a többi között azzal védekezik, hogy az egyházfit még elődje vette fel. Tehát Stephanovics József még 1805 előtt lett egyházfi. Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5.

⁴⁴¹ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 6. Tanukihallgatási jzók. Galamb György ügyé-ben. — 1821-ben két egyházfi működött. A másodikat Scheffer Andrásnak hívták. Egy év óta volt munkakörében (u. i.). — L. még Vály féle misealapítv. számadásait a 11. l.

⁴⁴² Pl. lt. Vály féle alapítv. számadások, 12. l.

⁴⁴³ Kv. v. lt. Assign. jzók. 84. l. 47. t.; 127. l. 156. t.; 203. l. 122. t.; 223. l. 151. t.; 243. l. 135. t.; 252. l. 115. t. Nem mondja, hogy Szokoly egyházfi, hanem a város fizeti útját Veszprémbe a szent olajokért. A szent olajok meghozása a legtöbb helyen az egyházfi kötelessége.

⁴⁴⁴ A Vály féle alapítv. számadások között nyugta van tőle az 1864. évből. Ez azon-ban nem zárja ki, hogy 1864 előtt is nem ő volt az egyházfi. — L. még Kv. v. lt. Város-gazd. jzók. az 1869. évi nov. 14-én kelt 38. sz. jzók. 400. ügysz. — Pl. lt. Hal. akve 4. k. 286. l.

⁴⁴⁵ A Vály féle alapítv. számadásokban 1876. évről nyugtája van. 1877 februárjában pedig a hitközség Fichert választja meg. (Pl. lt. Hitk. jzók. 247, 258. l.)

⁴⁴⁶ Pl. lt. Hitk. jzók. 247, 258. l.

⁴⁴⁷ U. i. Hitk. jzók. 258. l. — L. még u. i. Hal. akve 10. k. 126. l.

⁴⁴⁸⁻⁵¹ Megbízható közlések alapján.

⁴⁵² Pl. lt. Gazd. ü. i. 88. sz.

⁴⁵³ Pp. lt. Acta par. Fasc. 27.

⁴⁵⁴ Pl. lt. Er. okm. 18, 23. sz.

⁴⁵⁵⁻⁵⁶ Kv. v. lt. Városgazd. jzók. 1869. évi nov. 21-én felvett 40. sz. jzók. 411. ügysz.

⁴⁵⁷ Pl. lt. Hitk. jzók. 62. sz.

⁴⁵⁸ Kv. v. lt. Assign. jzók. 1876. év 299. t. 1877. év 139. t.

⁴⁵⁹ Pl. lt. Hitk. jzók. 258. l.

⁴⁶⁰ U. i. 183. l.

⁴⁶¹ Kv. v. lt. Kgy. jzók. 24—1889. kgy. sz. — L. még Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1915. Nr. 3833. Azonban 1915 előtt is fizette a város már a harangozót (Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1910. Nr. 2069) s fizetését a gazdasági helyzetnek megfelelően rendezte. (Pl. lt. Gazd. ü. i. 35, 83.)

⁴⁶² Sm. lt. Dep. Bereczk 2. csomó 55—68. A városi tanács 1861-ben is foglalkozott az üggyel. (Kv. v. lt. Tanácsulési jzók. 38. sz. jzók. 641, 785. ügysz.)

⁴⁶³ Pl. lt. Hitk. jzók. 246. l. Az orgonanyomó, vagy fújtató évi fizetésén kívül a múlt század hatvanas éveitől kezdve a város nagy bizottmányának rendelkezésére minden énekes mise után kapott 10 krt. (Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 13.)

⁴⁶⁴ Pp. lt. Fasc. 1915. Nr. 3833.

- ⁴⁶⁵ Kv. v. lt. Tanácsülési jzökv. 1861. évi 38. sz. jzökv. 641. ügysz.
⁴⁶⁶ U. i. 38. sz. jzökv. 785. ügysz. — L. még 29. sz. jzökv. 605. ügysz. — 1879-ben is még Emberadó József az orgonanyomó. (Pp. lt. Acta dioec. 1879. Nr. 1223.)
⁴⁶⁷ Pl. lt. Gazd. ü. i. 55, 57.

VI. FEJEZET.

A templomok.

¹ Eh. lt. Rep. 35. Fasc. Z. Nr. 867. Vörös József plébános 1719 szeptemberében a következőket írja Esterházy Mihály hgnek: «Ecclesia Kaposváriensis adeo diruta, dilacerataque sit, ut in illa tempore severae tempestatis vix Ssimum Missae sacrificium perficere possum.» — 1719 tavaszán Vörös József hasonló támogatásra kérte fel Somogyvármegyét is. (Sm. lt. Rat. Fasc. 1718—21, 2-ik csomó, 10. sz.)

² Sm. lt. Fasc. Conscripio status aedificiorum beneficiorumque ecclesiasticorum in processu Kaposváriensi existentium a. 1733.: «Oppidum Kaposvár. Maternam habet ecclesiam in statu ruinoso constitutam exque fundamento ligneis trabibus et sepibus corsum accomodatis extructam, ad longitudinem viginti septem, latitudinem vero novem occupat spatium. Sanctuarium eius cum integro Ecclesiae corpore ab intrinseco asseribus, extrinseco autem vetustate iam consumptis scandulis tectum. Sacristiam habet ligneis aequae materialibus constructam, sanctuario vicinam. Huic insunt altaria tria, maius quidem in sanctuario de recenti nonnullis sanctorum statuis accomodatum habetur, suis nondum illustratum coloribus, reliqua autem duo extra sanctuarium in corpore ecclesiae a dextra et sinistra partibus collocata sunt, nonnullis sanctorum imaginibus composita. Chorus eiusdem ligneis pariter materialibus constructus intuetur, cui positivum est illocatum.»

³ Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 1. Az irat címe: Fragm. vis. can. 1726... «Habet ecclesiam ex mero ligno aedificatam in honorem Ss. Petri et Pauli dedicatam... Habet campanas cum turri lignea 2.»

⁴ U. i. A templomnak 1726-ban a következő berendezése és felszerelése volt: 2 db. miseing, 2 db. kehelyabrosz, 2 db. karing, 3 db. oltárterítő, 1 db. misekönyv, 1 db. szentségkendő, 2 db. ezüst kehely, 1 db. réz úrmutató, 1 db. oltárkő, 1 db. főoltár, 2 db. mellékoltár, 2 db. harang, 1 db. mennyezet, 2 db. miseruha, 1 db. kis hordozható orgona. Az ilyen orgonának pedál nélkül való egyetlen játszóasztala volt, amelyen jobb kézzel játszottak, míg a játékos bal keze a fújtatót hozta működésbe. Csak ajaksípjai voltak. (Szabolcsi—Tóth: Zenei lexikon, 2. k. 354. l.)

⁵ Sm. lt. Rat. Fasc. 1718—22. 2-ik csomó, 10. sz. Vörös József 1719 tavaszán Somogyvármegyéhez ezt írja: «Inclitus comitatus sentiet... specialem benedictionem beatissimae Matris (cuius honori dicata est ecclesia).»

⁶ L. főntebb a 3. jegyzetet

⁷ Eh. lt. Rep. 65. Az 1732. évi uradalmi összeírásban ezeket olvassuk: «Ecclesia honori Sanctissimae et individuae Trinitati dicata extat.»

⁸ A Szentháromság tisztelete a 18. század kedvelt ájtatossága. Egyházmegyénkben főleg Bíró Márton püspök terjesztette. Országosan azonban már korábban is virágzott. Nincs tehát semmi feltűnő a kaposváriak viselkedésén. Nemcsak városhelyeken, hanem falvakban is meg volt a testvériület. Élénk példa rá Tóth-Szent Márton község. Ebben a zalamegyei kis faluban már 1718-ban működött a Szentháromság társulata: «Almam confraternitatem Ss. Trinitatis de doctrina Christiana — mondja az említett plébánia feljegyzése — sub patrocinio S. Joannis Baptistae in hac parochia S. Martini episcopi Tóth-Szent Mártoniensi Comitatus Szabolciensis anno 1718 inchoatam fuisse...» (Dr. Meszlényi Antal c. rk. egyet. tanár közléséből.)

⁹ Sm. lt. Fasc. Conscr. status parochiarum, apamentorumque item ecclesiasticorum. Az irat címe: Acta Domini Francisci Mérey viceiudicis nobilium 1736 tertia Novembris.: «Hae omnes ecclesiae praeter marsupialem nullum alium habent proventum, qui annuatim constitueret florenos circiter octo et hic solum in materna (scil Kaposvár) percipitur.» — Vörös József plébános 1719-ben a segélyt a vármegyétől a templom nagy szegénysége címén kéri: «Paupertas ecclesiae, carentia proventus et desperatio in aliorum hactenus ope lactentium auxilio... cum penitus ecclesia nullum habeat proventum.» (L. főntebb az 1. jegyzetet.)

¹⁰ Már 1733-ban kívülről gerendákkal kellett a templomot megtámasztani és az összedőléstől megmenteni. (Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 1. — L. az 1733. évi összeírást.)

¹¹ Az 1736. évi idézett összeírás mondja: «funditus aliam (scil, ecclesiam) oporteret extruere.»

¹² Pp. lt. Vis. 1748 p. 217—18. Quoad ecclesiam. Secundo. Decimo. Az építkezést 1748-ban fejezték be.

¹³ Pp. lt. Vis. 1748 p. 251.

¹⁴ Bereczk Sándor városi műszaki tanácsosnak 1885-ben a templom lebontása előtt meg-ejtett felmérése alapján.

¹⁵ Pp. lt. Vis. 1748 p. 219. Quoad aedituos ecclesiae. Primo. Domaniczky János Ferenc, a kaposvári esp. ker. esperese 1745-ben leszámoltatja a kaposvári templomatyát. A templomatyá akkor elismerte a községi bíró, jegyző, plébános és esperes előtt, hogy eddig 4088 frt folyt be a templom építésére. A leszámolás napjáig 2660 frt 68 $\frac{1}{2}$ dénárt fizetett ki. (U. i. Acta par. Fasc. 5.) — A harangok használatáért eleinte csak azok fizettek, akik a templom-építés alkalmával nem adakoztak. Ez az összeg 1764-ben 5 frt 15 dénárt tett ki. (Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. Az 1764. évi egyhl. jzökv. Tit. Prov. Eccl.) 'A harangozási pénz viszonylagosan alacsony végösszegéből látszik, senki nem vonta ki magát az adakozásból. Az 5 frt 15 denár úgy jött össze, hogy 1748 után több új lakos költözött a városba.

¹⁶ Pl. lt. Akvek. 1. k.: Halálózási rész, 10. l. «Die 1. Novembris mortuus est Franciscus Vidákovics annorum circiter 45 singularis patronus Ecclesiae Kaposváriensis.»

¹⁷ L. főtebb a 12. jegyzetet.

¹⁸ Pl. lt. Akvek. 1. k.: Halálózási rész, 1. l.: Die 13. Januarii defunctus est Joannes icularius ecclesiae in diuturna infirmitate annorum circiter 60. A tégláégetés a földesúr kisebb jogosítványai közé tartozott. A templomnak csak úgy lehetett téglavetője, ha a kegyúr megengedte. Ugy látszik, ilyen jogosítvány alkalmoszerű átadásával is támogatta az építés ügyét.

¹⁹ Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. Vis. 1713.

²⁰ U. i. Vis. 1748 p. 217. Quoad. Ecclesiam. Secundo.

²¹ Az 1778. évi egyhl. jzökv. szerint a templom felszentelési címe még a Szentháromság. (Pl. lt. Vis. 1778 p. 1.) Ezzel szemben az 1815. évi egyhl. jzökv. a Nagyboldogasszonyt említi a templom felszentelési címeként. (U. i. Vis. 1815 p. 3.)

²² Rendesen valami jelentősebb eseményhez kapcsolódik a templomok felszentelési címének megváltoztatása.

²³ Pp. lt. Acta pers. Fasc. 24. A Tulok féle per iratai közt l. Tulok F. 1806 dec. 3-án kelt jelentését a kriptáról, a Jézus Szíve oltáráról és kápolnáról. A nagyobbítási munkálatokkal kapcsolatban az iparosokat a templom pénztára fizette. Az egész építkezés a fán és téglán kívül 1621 frt $\frac{1}{4}$ kr-ba került. Részleteiben: ácsmunka 123 frt 42 kr., kőműves munka 502 frt 14 $\frac{3}{4}$ kr., vas, deszka, lécz 72 frt 20 $\frac{1}{2}$ kr., üveg, üveges 36 frt 35 kr., mész 47 frt 14 kr., festő 89 frt 15 kr. — L. még u. i. Acta et fragm. vis. Fasc. 11. A kaposvári 1815. évi egyházlátogatást előkészítő iratokat.

²⁴ Tomkó Márton kaposvári tisztartó már 1772-ben jelentette Esterházy Miklós hg. kegyúrnak, hogy a templom kicsi s az ide seregglő hívek alig egyharmadát tudja befogadni. Eh. lt. Rep. 80. Fasc. Nr. 189 et F. — U. i. Nr. 189 et NB, NB, NB, NB.

²⁵ Pp. lt. Acta par. Fasc. 18. A kriptát nem Vály János csináltatta, csak ő is hozott áldozatot létesítése körül. Főképen a földmunkálatok készültek költségén.

²⁶ Megbízható közlések alapján.

²⁷ Somogy 1885. évf. 17. sz. ápr. 28.

²⁸ Megbízható közlések alapján.

²⁹ Bergel József: Kaposvár, 48. l.

³⁰ Kaposvár 1886. évf. szept. 8-i ünnepi sz. A 6. és 7. sz. között.

³¹ Pl. lt. Er. okm. 43. sz. Az 1881. évi leltár a templomról ezt mondja: «A templom maga régi, erős épület, a belső felszerelés azonban silány, szű ette, régi fából van.»

³² Pp. lt. Vis. 1748 p. 218. Quoad. altaria. Primo. — Vis. 1815 p. 2, 3.

³³ Pl. lt. Er. okm. 38. sz.

³⁴ U. i. 43. sz.

³⁵ Pl. lt. Vis. 1815 p. 3. — U. i. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 11.

³⁶ Pp. lt. Vis. 1748 p. 218. Quoad. altaria. Secundo. Rajky János plébános Szűz Mária tiszteletére oltárt szándékozik felajánlani, mondja itt a jegyzőkönyv. Az 1778. évi egyházlátogatást előkészítő irat. (Acta et fragm. vis. can. Fasc. 5. De statu Ecclesiae Nr. 2.) Rajky Jánosnak a templom számára végrendeletileg tett hagyományáról beszél. Rajky János azonban csak a templom belső berendezésére hagyhatott, mert halála idején a templom már elkészült. A Szűz Mária oltára viszont megvolt a templomban. Joggal következtethetjük tehát, hogy Rajky János végső akarat valamelyik utóda megvalósította.

³⁷ Pl. lt. Vis. 1815 p. 3. — U. i. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 11.

³⁸ Sm. lt. Fasc. Gimn. 1817—18. Nr. 98. Vály János végrendelete.

³⁹ Pl. lt. Vály féle misék számadása 5. l.

⁴⁰ Ez abból a tényből következik, hogy Vály János 1804 előtt egy éven át miséztetett a Jézus Szíve oltárán. (Sm. lt. Fasc. Gimn. 1813. Nr. 23.)

⁴¹ Vály végrendeletének 4. pontja.

⁴² Pl. lt. Vis. 1815 p. 3.

⁴³ Minden valószínűség szerint azért változtatták át, mert a hajóban nem tudtak a padok miatt még két külön mellékoltárt felállítani.

⁴⁴ Megbízható közlések alapján.

⁴⁵ Az 1748. évi egyhl. jzökönyv (Pp. lt. Vis. 1748 p. 217. Quoad ecclesiam. Quarto.) a szószékről ezt mondja: «arcularii et statuarii operis cum sua corona... ast adhuc nuda.»

Még 1815-ben is festetlen volt. (Pl. lt. Vis. 1815 p. 3.) Megbízható közlések szerint 1885-ben már festett volt. Nem lehetetlen, hogy 1876-ban az orgonával egyidőben festették be a szöszéket is. (Hitk. jzökv. 230. l.)

⁴⁶ Pl. lt. Vis. 1815 p. 3. A keresztelő kutató pótló rézedény 1748-ban még nem volt meg. (Pp. lt. Vis. 1748 p. 217. Quoad. ecclesiam. Quinto. Először az 1778. évi egyhl. jegyzőkönyv említi.) 1815-ig nyitott volt. Ekkor elrendelték fedővel való lezárását.

⁴⁷ A második templom első orgonája hordozható orgona volt. (Pp. lt. Vis. 1748 p. 217. Quoad ecclesiam.) Valószínűleg még az első templomból hozták át. Helyette előttünk ismeretlen időben hétváltozatú beépített orgonát szereztek a kaposváriak. Először az 1778. évi egyhl. jzökönyv említi. (Pl. lt. Vis. 1778 p. 2. — L. még u. i. Vis. 1815 p. 3.) Ez a orgona esztendőök jártában annyira tönkrement, hogy többé nem lehetett kijavítani. Ezért Hosszu Márton plébános 1824-ben Vojt Ferenc pécsi orgonakészítővel 11 változatú új orgonát készíttetett. (Pp. lt. Acta par. Fasc. 12. Hosszu Márton jelentése 1824 március 25-éről. — L. még u. i. Hosszu Márton levelét 1828 jún. 6-áról és 1831 jún. 17-éről.) Hogy a második templom második orgonája 11 változatú volt, a harmadik templom számára 1886-ban szállított új orgona költségvetéséből állapítottuk meg. (Pl. lt. Er. okm. 58–60. sz.) A költségvetés feltünteti, hogy az új orgona mely alkatrészei újak s melyek a régi orgonából valók. A régi alkatrészek pontosan 11 változatot mutatnak.

⁴⁸ Pp. lt. Vis. 1748 p. 218. Quoad. turres. Secundo. Két harangot a régi fatemplomból hoztak át. (U. i. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1.) 1748-ban három a harangok száma. A három harang közül a Szentháromságról elnevezett öt mázsás a nagy harang, a négy evangélistáról nevezett három és fél mázsás a középső. A legkisebb nevét nem tudjuk. Súlya egy mázsa. A Szentháromság harang elnevezéséből arra következtettünk, hogy ez volt az új. Magán viseli a Szentháromság akkor már meglévő tiszteletének bélyegét.

⁴⁹ U. i. Conscr. 1755. A negyedik az ötven fontos harang, az u. n. lélekharang volt.

⁵⁰ U. i. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. (Vis. 1764 Titulus: Proventus Ecclesiae.) Az új harang súlya 8.5 mázsa.

⁵¹ Pl. lt. Vis. 1815 p. 2.

⁵² Kv. v. 1200 frtot vett fel költségvetésébe a harangok beszerzésére. (Sm. lt. Dep. Bereczk. 2. csomó, 21 b. sz.) Az árvak pénzéből 185 frt 53 kr-t vett kölcsön. (Kv. v. lt. Assign. jzökönyv 117. l. 74, 75. t.) Püspöki engedéllyel a kálvária pénztárából 800 váltó frtot használtak fel. (Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1852. Nr. 939.) Ehhez járult a hivek adománya és egyéb apróbb városi bevételek. (L. Kv. v. lt. Assign. jzökv. 89. l.: 86. t., 96. l.: 145. t., 97. l.: 147, 148. t., 100. l.: 172. t., 101. l.: 189. t., 110. l.: 1. t., 111. l.: 113, 114. t., 112. l.: 23. t., 113. l.: 31. t., 114. l.: 43. t., 115. l.: 59. t., 116. l.: 64. t., 134. l.: 217. t.) — L. Kaposvár város 1853. évi költségvetését. (L. Sm. lt. Dep. Bereczk. 2. csomó, 27. sz.) A három harangot Faiss József szekéren hozta meg Budapestről. (Kv. v. lt. Assign. jzökv. 125. l. 139. t.)

1853-tól kezdve tehát újra 5 harangja volt a templomnak. A most beszerzett három haranghoz járult a régiek közül az egy mázsás negyedik harang és az 50 fontos lélekharang.

⁵³ A haragok leírását részben közvetlen látásból, részben a plébánia levéltárában levő építészeti becsú című iratból merítettük. (Pl. lt. Er. okm. 37. sz.)

⁵⁴ Somogy 1872. évf. 6. sz. febr. 6. — A harang 2608 frt 72 kr-be került. Ez az összeg Hosszu Márton volt kaposvári plébános 500 frtos, Szukics Rozália hívó 40 frtos hagyományából, 60–70 frt harangozási pénzből, továbbá a plébániatemplomnak 2174 frtot kitevő készpénz-vagyonából tevődött össze. A város akkori vezetőinek nevét a harangon megörökítették. Szerepelt rajta: Komesz György plébános, Zuzmann József városbíró. Ezenkívül Donner János, Heindlhoffer Antal, Haidekker Pál, Menyhárt Gáspár, Kovács Imre, Topoliss József, Nöthig Károly, Malosics Károly, Hägelmann Károly. De megfelleltek Hosszu Mártonról és adományáról. A harangot Riba István és Bódis Ferenc kaposvári gazdák tengeyen szállították Nagykanizsáról Kaposvárra.

Az új harang beállításával a régi nagy harangból második lett és mivel idősebb volt az új nagy haragnál, a kaposváriak az «őcska» nevet adták neki, míg a régi másodiknak «kis második»-nak nevezték el. Hat harangot a torony akkori faállványán nem tudtak elhelyezni, azért az 1853-ban vásárolt harmadik harangot mint feleslegesét lehozták a toronyból és éveken át a templom déli ajtajában helyezték el. Újváry Ferenc plébánosi működésének első éveiben kivittette a nyugati temetőbe. Itt van most is. A régi harmadik, most a negyedik harang 1888 nyarán megrepedt. Még az ősz folyamán Pécssett újat öntöttek helyette. A régi harang árának levonása után 222 frt 56 kr-t fizettek rá. (Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1888. Nr. 1682.)

⁵⁵ Megbízható közlések alapján.

⁵⁶ Pp. lt. Vis. 1748 p. 221. Quoad. parochialia. Tertio. — L. még u. i. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1.) Az 1764. évi egyhl. jzökönyvet. — A szölv 6 kapás nagyságú volt.

⁵⁷ Pl. lt. Vis. 1815 p. 4, 5.

⁵⁸ Sm. lt. Conscr. par. 1785. Fasc. 2. Nr. 14.

⁵⁹ L. alant a 68. jegyzet.

⁶⁰ Kv. v. lt. Városgazd. jegyzőkönyvek: 1871. évi 2. sz. jzökv. 34. ügysz. — Pp. lt. Proc. ad. poen. eccl. Fasc. 13. Komész György plébános jelentése 1873-ból.

⁶¹ 1871-ben erről a kérdésről a város képviselőtestületi ülésén heves vita folyt. Az üzlet fenntartása mellett döntöttek mégis, azzal az indokolással, hogy a templomnak 40 frt bért jelentett.

⁶² Pl. lt. Vis. 1815 p. 40. — L. még kvári trvszék lt. Urbéri iratok. V. 1896. II. 1875—261. A szántó eredetét nem tudtuk megállapítani. Valószínűleg a korcsmai bérlet elmaradása címén adta a kegyúr. — A templom földjei a kápolnaalji dűlőben és a Tótok rétje dűlőben voltak.

⁶³ Pl. lt. Vis. 1815 p. 55, 56.

⁶⁴ U. i. Hitk. jzökv. 50. l.

⁶⁵ L. főntebb a 63. jegyzetet.

⁶⁶ Pp. lt. Conscr. 1755.

⁶⁷ U. i. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1.

⁶⁸ Sm. lt. Prot. 33 p. 566.

⁶⁹ Pl. lt. Vis. 1778 p. 1.

⁷⁰ U. i. Vis. 1815 p. 56. sq.

⁷¹ U. i. p. 44. sq. Biztonság kedvéért a nagyobb összegeket az Esterházy uradalomnál helyezték el s a hiveknek csak kisebb tételekben adtak kölcsönbe. (U. i. p. 5.) A hitelezésnek ez az alakja a 18. században is megvolt. 1778-ban 250 frt a templom kint levő tőkéje. (U. i. Vis. 1778 p. 1.)

⁷² Pl. lt. Er. okm. 38. sz. Részletes kimutatás a kaposvári egyházi vagyon állapotáról.

⁷³ Bereczk Sándor, Kaposvár város műszaki tanácsosának közlése, családi feljegyzéseiből. Markovics János kanonok közeli rokona volt.

⁷⁴ Maga a város is belekapcsolódott a mozgalomba. 1868 farsangján táncvigalmat rendezett a templom javára. A mulatság 915 frt 08 kr. tiszta jövedelemmel zárult. (Somogy 1868. évf. 5. sz. febr. 11., 9. sz. márc. 3., 11. sz. márc. 17. — U. i. 1873 évf. 39. sz., szept. 30.) A pénzbeli adományokhoz természetbeniek is járultak. Lauer Ferenc kaposvári téglagyáros 5 ezer drb. téglát ajánlott fel. (Pl. lt. Hitk. jzökv. 251. l.) Egyéb jelentős adomány volt még Königné Ivancsics Anna igali lakos 814 frtot kitevő hagyománya. (Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1890. Nr. 578.) — Németh József komlói plébános végrendeletében 1000 frt-ot hagyományozott. (Kv. v. lt. Városgazd. jzökv. 1871 ápr. 16. 13. sz. jzökv. 232. ügyszer.)

⁷⁵ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1873. Nr. 1637. — L. még Somogy 1873. évf. 39. sz. szept. 30.

⁷⁶ Somogy 1866. évf. 25. sz. jún. 22., 1868. évf. 3. sz. jan. 21., 16. sz. ápr. 21., 1872. évf. 46. sz. dec. 12., 1876. évf. 12. sz. febr. 29., 1882. évf. 15. sz. ápr. 11., 34. sz. aug. 22., 1883. évf. 13. sz. márc. 27. Gondolkodását ebben a kérdésben az 1868. évf. 49. sz. dec. 8-án fejezi ki leghivebben. Kifakadt a cinikus nemtörődömség ellen. Majd így folytatja: «Ha így gondolkodunk továbbra is s nem lesz minden ház egy persely, melybe a szent cél filléreit összegyűjtik, ha a lelkesek elől nem mennek, nem mozognak, akkor természetes, hogy nem lesz semmi. De mi azért nem nyugszunk, hanem minden fertály évben rendszeren építünk. Így én az újdonságok között, míg a valódi templom fel nem épül.» Igéretét meg is tartotta. Nemcsak a hírek közt, de ha mód volt rá, cikkben is szóvá tette a templom ügyét.

⁷⁷ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1876 Nr. 1618.

⁷⁸ Somogy 1876. évf. 15. sz. ápr. 11. — Pl. lt. Hitk. jzökv. 201. l.

⁷⁹ L. előbbi jegyzetet.

⁸⁰ Jézus Szíve Hirnöke 1887. évf. 86 s köv. l.

⁸¹ Somogy 1883. évf. 21. sz. május 22. — L. még Acta dioec. Fasc. 1883. év 482. sz.

⁸² L. főntebb a 80. jegyzetet.

⁸³ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1885. Nr. 2026.

⁸⁴ Somogy 1883. évf. 4. sz. ian. 23., 13. sz. márc. 27., 14. sz. ápr. 3.

⁸⁵ L. főntebb a 80. sz. jegyzetet. — L. még Somogy 1883. évf. 49. sz. dec. 4.

⁸⁶ L. főntebb a 80. sz. jegyzetet. — L. még Somogy 1884. évf. 5. sz. jan. 29.

⁸⁷ Megbízható közlések alapján. — L. még Pl. lt. Er. okm. Építési iratok. Az építő bizottság az építés ellenőrzésére Gáspár Gyula építőmestert, Bereczk S. városi mérnököt és Scholz Gyulát, az államépítészeti hivatal vezetőjét kérte fel.

⁸⁸ Husvét ebben az évben március 25-ére esett.

⁸⁹ Somogy 1885. évf. 23. sz. jún. 29. — L. még u. i. 38. sz. szept. 22. — Bécsy Márton és Gáspár Gyula úgy emlékeznek rá, hogy helybeli munkások dolgoztak a templomon, a Somogy úgy tudja, olasz kőmívesek.

⁹⁰ Somogy 1885. évf. 30. sz. júl. 28., 37. sz. szept. 15., 38. sz. szept. 22., 42. sz. okt. 20., 48. sz. dec. 1., 49. sz. dec. 8. — U. i. 1886. évf. 21. sz. május 5. — L. még Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1885. Nr. 1657. Az építés tartama alatt a szent miséket hétköznapiokon a zárda kápolnájában, vasár- és ünnepnapokon a zárda udvarán sátorban mutatták be. (Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1885. Nr. 466.) Fries Kerubina, az igralmas nővérek kaposvári

főnöknoje kőkeresztrel jelölte meg az oltár helyét. A kereszt ma is áll. A most működő irgalmas nővérek elődeiktől azt a hagyományt vették át, hogy 1885 nyarán, az építés idején Kaposvárott vasárnapon sohasem esett az eső.

⁹¹ A templomajtó Károly helybeli asztalosmester munkája. (Megbízható családi közlésből.) Régi favázás pincék anyagából állította elő. Ugyanezt kell mondanunk a szőszék és mellékoltárok faanyagáról is. A padok és a sekrestyeszekerény August János kaposvári asztalosmester műhelyéből kerültek ki. (Somogy 1886. évf. 18. sz. május 14.)

A falak festését Nagy Ignác kaposvári festőmester végezte. A festés 1800 frt-ba került. Födözésére közadakozásból 300 frt folyt be, a többit a harangok vagyonából fizették ki. Az oltárokon lévő emaillozott gyertyatartók Kacs Kovics Géza kisorsi földbirtokos adománya. (Megbízható közlés alapján.) Az összes gyertyatartókat és egyéb ötvösmunkákat a bécsi Adler Lajos cég készítette. A régi 11 változatú orgona helyett Ujváry Ferenc 1886-ban Unger M. és fia baranyamágocsi orgonaépítővel 18 változatú, csuszakarendszerű orgonát építtetett, úgy hogy a régi orgonát beépítették az újba. 2300 frt előállítási költségét a kegyúrtól kapott 3000 frt-ból fizették ki. (Pl. lt. Er. okm. Unger költségvetése.) A harangokat megtartották régi számukban és nagyságukban. Csak a haranglábakat cserélték ki 1887-ben újakkal. (Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1887. Nr. 208.)

⁹² Megbízható közlések alapján. — L. még Somogy 1885. évf. 21. sz. május 26.

⁹³ Somogy 1886. évf. 7. és 8. sz. febr. 16, 23., 10. és 11. sz. márc. 9, 16.

⁹⁴ Eme munkák költségeit a közvacsora jövedelméből fizették ki. (Megbízható közlések alapján.)

⁹⁵ Somogy 1886. évf. 12. sz. márc. 23., 18. sz. május 4., 14. sz. ápr. 6., 21. sz. május 25., 22. sz. jún. 2., 26. sz. jún. 29., 35. sz. aug. 31. — L. még Kaposvár 1886. évf. 2. sz. aug. 7. A toronyórát a régi templomból hozták át s kijavítása után szerelték fel újra. (Somogy 1886. évf. 33. sz. aug. 17.) — A templom feljáratánál a lépcső két oldalán lévő két lámpa Darnay Kajetán ajándéka. (Megbízható közlések alapján.)

⁹⁶ Somogy 1886. évf. 4. sz. jan. 26., 15. sz. ápr. 13., 37. sz. szept. 14.

⁹⁷ Kath. Ért. 1931. évf. 9. l.

⁹⁸ A villanyvilágítást 1900-ban vezették be a templomba. Ekkor szereztek be három csillárt. (Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1900. Nr. 56.) A villanyvilágítást 1923-ban (Pl. lt. házi krónikája) és 1927-ben átalakították. (Kat. Ért. 1927. évf. 6. sz. 13. l., 9. sz. 13. l.)

⁹⁹ Így 1909-ben (Somogyi Hírlap 1909. évf. 179. sz. aug. 7), utána 1924-ben. (Pl. lt. házi krón.)

¹⁰⁰ Kat. Ért. 1935. évf. 7. sz. 2. l., 8. sz. 2, 4. l., 9. sz. 3. l., 10. sz. 3. l.

¹⁰¹ A templom külsején ezek a munkálatok történtek: a tetőzetet alaposan kijavították, a tornyok sisakjainak bádoggal takaróját vörösrézrel cserélték fel. Az egész templomot a toronnyal együtt nemes vakolattal vonták be. Az ablakokat kettős üveggel látták el. A régi téglabástyákat lebontották s helyettük a plébánia kertje felől földrézsüt készítettek. A Fő utca felől pedig a homlokzati részeknek megfelelően a templom dombját kölépcsőkkel látták el s a templom terén az elkopott téglaburkolat pótlására rózsaszínű cementlapokat raktak le.

¹⁰² U. i. 1936. évf. 2. sz. 1. l., 3. sz. 1. l., 4. sz. 3. l., 5. sz. 3. l.

¹⁰³ U. i. 1936. évf. 2. sz. 3. l.

¹⁰⁴ U. i. 1936. évf. 3. sz. 3, 4. l. — L. még u. i. 7. sz. 3, 4. l., 6. sz. 2. l., 5. sz. 3. l., 8. sz. 4. l., 9. sz. 2. l., 10. sz. 3. l.

¹⁰⁵ A templom előcsarnokának jobb oldalfalán örökítették meg a templom javításának tényét a következő szöveggel: «Isten dicsőségére, Nagyboldogasszony tiszteletére épült e templom az Urnak 1885—86. esztendejében. Kaposvár városa, a templom fenntartója, 1935—36-ban újjáalakította.» A csarnok baloldalára a város címerét festették.

¹⁰⁶ Az összes ablakokat Kratzmann E. budapesti tekintélyes üvegfestő cég készítette 1886-ban. A főoltár fölött látható Nagyboldogasszony üveggép előállítási árát Trefort Ágoston akkori vall. és közokt. miniszter fizette ki. (Megbízható közlés alapján.) A Szent István kép Széchenyi Pál földm. és keresk. miniszter, Kaposvár képviselője, a Szent László ablak Talián Lázár veszprémi kanonok, volt kaposvári plébános ajándéka. A Jézus Szíve oltár fölött lévő üveggépet Ujváry Ferenc plébános csináltatta, vele szemben a déli főfalán látható Szent Péter képet id. Somssich Imre gróf, a Szent Pál képet sárdi Somssich Pál adományozta. (Az ablakokon feltüntetett felajánlás után.)

¹⁰⁷ Somogy 1886. évf. 14. sz. ápr. 7.

¹⁰⁸ A Szentháromság ábrázolását az 1936. évi átalakítás idején illesztették mai helyére. Ott korábban négyszögletű fehér márványlap volt. Az átalakítási tervek Brandczis János szobrászművészről származnak. Készítette Dauschek Géza kaposvári lakatosmester.

¹⁰⁹ Az áldoztató rácsot Leszkovszky György művész tervezte. Elkészítette Dauschek Géza kaposvári lakatos-mester.

¹¹⁰ Somogy 1886. évf. 11. sz. márc. 16. — L. még Jézus Szíve Hírnöke 1887. évf. 86 s. köv. l. — Az oltárból csak az asztal maradt meg. Hátlapja s az oltáron levő szobor 1936-ban került oda. Az oltáron állott régi Jézus Szíve szobor Froc Róbert szobrász műtermében készült Párisban. 200 frt beszerzési árát Tarányi Ferenc veszprémi kanonok fizette ki. Jelenleg a kaposzterdahelyi templomban van. A szentsírnak használt sírúregben elhe-

lyezett Krisztus szobrot 1887-ben szereztek be Grázból. (Pl. lt. Er. okm. 1887. évi templomi számadások.) — L. még Kat. Ért. 1937. évf. 7. sz. 2. l., 8. sz. 3. l.

¹¹¹ Leszkovszky György művész tervei alapján Dauschek Géza kaposvári lakatosmester munkája. (Kat. Ért. 1936. évf. 6. sz. 3. l., 7. sz. 3. l.) Mind a főoltár, mind a Jézus Szíve oltár előtt régen egyszerű kivitelű rács állott. Ezt a régi áldoztató rácsot Kopics Nep. János kaposvári kereskedő 1886-ban Maurer Ármin kaposvári lakatossal csináltatta. Egyéb-ként ő végezte annak idején a templom és templomban az összes lakatosmunkát.

¹¹² Kat. Ért. 1928. évf. 2. sz. 13. l. — A Szűz Mária oltára helyén 1936-ig Szent József fából készült oltára állott. Az oltárt 1886-ban az esztergomi káptalannak, mint somogyi birtokosnak költségén emelték. A fölötté lévő Szent József oltárképet gróf Somssich József kaposujlaki földbirtokos festette. (Somogy 1886. évf. 11. sz. márc. 16., 18. sz. május 4.) 1928-ig a főoltáron kívül másik Mária oltár nem volt. Helyette a szentély déli fülkéjében helyezték el a lourdesi Szűz Mária typus szobrát. A párisi irgalmas nővérek főnöknőjének adománya 100 frt értékben. (Pl. lt. Az 1908. évi templomi leltár.) A szobrot az irg. nővérek Lók pusztának ajándékozták. (Kiskorpad mellett.)

¹¹³ Szent József szobra 1940-ben készült 4000 P értékben a templom bérépületének jóvelméből. 1936 előtt ennek az oltárnak helyén állott a Szent Anna oltára. Egészen egyformu volt a Szent József oltarával. A régi oltár Jankovich Katalin c. célra letett hagyományából készült. A Szent Anna képének festője az említett gróf Somssich József. (L. előbbi ízetet.) A kép jelenleg a balatonfenyvesi templomban van.

¹¹⁴ 2500 P-t kivevő előállítási költségét a templompénztár, a hívek adománya és a templom bérüzletének jóvelméje fedezte. A fából készült régi egyszerű Szent Antal szobor nem a mai helyén, hanem vele szemben, észak felől a második oszlop előtt, állott. Most a Napközi Otthonban van.

¹¹⁵ Készítette Márton István kaposvári kőfaragómester. (Kat. Ért. 1936. évf. 8. sz. 4. l.)

¹¹⁶ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1885. Nr. 1741. A szószék hangvetőjét 1886-ban Károlyi József asztalos, a szószék kőfaragómunkáját Hudecz József kaposvári kőfaragómester készítette. A szószék 1936 előtt a templom hajójának baloldali második oszlopára támaszkodott.

¹¹⁷ Kat. Ért. 1936. évf. 8. sz. 3. l.

¹¹⁸ A padokat a sekrestye régi szekrényével együtt 1886-ban August János kaposvári asztalosmester készítette. (Somogy 1886. évf. 18. sz. május 4.) Az 1936. évi átalakítás alkalmával érintetlenül hagyták őket. Csak a templom színhatásának megfelelően világosabb színre átfestették.

¹¹⁹ Mind a hat gyóntatószéket (1921-ben négy drb-ot, 1925-ben kettőt) Pojtner József kaposvári asztalosmester készítette. (Pl. lt. Házikronika. — Kat. Ért. 1926. évf. 10. sz. 25. l.) 1942-ben még két zárt gyóntatószéket helyeztek el.

¹²⁰ Kat. Ért. 1936. évf. 5. sz. 2. l., 6. sz. 1. l., 9. sz. 2. l., 10. sz. 3. l. Egy-egy csillár elkészítését a következők vállalták magukra: Horváth János máv. intéző, özv. Mihályfy Antalné, Drescher György és felesége, Waller Konrád festőmester, a vármegyei tisztviselők, a központi főszolgabírói hivatal tisztviselői és altisztjei, a városi tisztviselők, a kaposvári vasuti tisztviselők és altisztjei, a Kredo egyesület tagjai, az iparosok. A csillárok elkészítője Batta Sándor budapesti ötvös.

¹²¹ A keresztlő kutat 1886-ban Haidekker Károly és felesége Hagelmann Izabella 200 frt-os adományából Hudecz József kaposvári kőfaragómester készítette. (Somogy 1886. évf. 11. sz. márc. 16.) Fődele eredetileg elmozdíthatatlan volt. Ugyancsak márványból. Mostani rézfódelét Batta István budapesti ötvös készítette 1936-ban.

¹²² Készítette Pojtner József kaposvári asztalosmester 2000 P-ért. A templom üzlethelyiségének béréből fizették ki. 1939-ben megfelelő stílusban asztal is készült.

¹²³ 1886-ban a templom megépítésekor 18 változatú orgonát állítottak a templomba. Ez az orgona hamarosan tönkrement. Ezért Zimmert József plébános 1908-ban a pécsi Angster céggel 9560 K. költségen 24 fő és 4 mellékváltozatú légnymásos új orgonát készíttetett. A költségek fedezéséhez a harangok alapja 3560 K-val járult. Esterházy Miklós hg. kegyúr 1000 K-t adományozott. A főbbit a hívek adófillérei és adományai pótolták. (Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1907. Nr. 4176., Fasc. 1908. Nr. 2068. — Somogyvármegye 1907. évf. 57. sz. márc. 19. — Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1909. Nr. 5770.) Az új orgona eőben és fényben különösen szegény volt. A túlsúlyban levő 8 lábas változatok inkább tömör hangzásúak. Az ilyen hangösszetétel azt eredményezte, hogy különösen amikor sok hívő énekelt a templomban, az éneklés mellett az orgona hangja egészen elveszett. A helyzetet úgy segítettek, hogy 1927-ben Mayer Albert pécsi orgonaépítővel 3 új változatot szereltek be s az orgonában levő s annak idején némává tett homlokzati sipokat megszólaltatták. Az orgona egyúttal teljesen új játszóasztalt, új szelládákat és részben új csövezeteket kapott. Az átalakítás 108 millió K-ba került. A templompénztár fizette ki. (Kat. Ért. 1927. évf. 9. sz. 1. l., 10. sz. 12. l., 11. sz. 13. l., 12. sz. 9. l., 1928. évf. 9. sz. 15. l.)

¹²⁴ A régi izléstelen perselyek eltávolítása után új perselyeket szereltek fel. Elkészítőjük Kittlinger Kálmán budapesti ötvös. (Kat. Ért. 1936. évf. 8. sz. 4. l.)

¹²⁵ A templom építésekor felszerelt örökmécsést ki kellett cserélni, mert az oltár közepe

előtt zsinóron csüngött s zavarta az oltárra látást. Szentséges misék alkalmával elfödte az Oltáriszentséget. Helyette stílusosabb két új örökmécsest helyeztek el a főoltár két oldalán. Iván István budapesti ötvös munkája. (Kat. Ért. 1936. évf. 7. sz. 4. l.)

¹²⁶ Mind a négy harang új, mert a régiek közül az 1872-ben szerzett nagy harangot s az 1853-ban vásárolt 5 mázsás harmadikat, vagyis a régi kis másodikat az első világháborúban elvitték honvédelmi célokra. A negyedik harang felajánlásával pedig Zimmert József plébános mentesítette az új orgonát a hadi célokra való felhasználástól. Megmaradt tehát az 1853. évi 11 mázsás és 35 fontos nagy harang és az 1891-ben újraöntött lélekharang. Ezt a kettőt viszont be kellett cserélni, mert hangjukhoz nehéz volt olyan összhangzású harangokat összeállítani, amelyek árát megbírta a hívek áldozatvállalása. Az új harangokat a budapesti Szlezák László cég öntötte 1924-ben. Előállítási költsége 910 q búza. A költségek előteremtéséhez hozzájárult az egész város közönsége, Rott Nándor veszprémi puspök (1917–1939). Esterházy Pál kegyúr. 25 millió K-t adományozott. A felszereléssel kapcsolatos kiadásokat Kaposvár város viselte. A harang vasallványait Szombathy György kereskedő, a Kat. Kór alelnöke ajándékozta. A kat. tisztviselők hónapokon keresztül adományozták nagyobb összegeket.

¹²⁷ Somogy 1885. évf. 45. sz. nov. 10.

¹²⁸ Pp. lt. Acta dioec. 1925. Nr. 4652.

¹²⁹ Pl. lt. Ugyiratok. 1927. 44. sz.

¹³⁰ U. i. Templomszámadások.

¹³¹ Igen talpraesett fejtegetést közöl erről erről a kérdésről a Kaposvári Hírlap 1909. évf. 236. sz. dec. 25. — L. még Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1896. Nr. 1766. Ujváry Ferenc előterjesztését az egyházhatalomhoz 1896. okt. 24.

¹³² A közoktatásügyi minisztérium nem hagyta jóvá a vármegye határozatát azzal az indokolással, hogy az egyik vallásfelekezet nem részesülhet külön területi kedvezményben. (Kaposvár, 1897. évf. 25. sz. márc. 29.)

¹³³ Somogyvármegye törvényhatósága világos okfejtéssel indokolja meg 1896. okt. 12-én folytatólagosan tartott évnegyedés közgyűlésén a gimnáziumi kápolna kérdésében elfoglalt álláspontját. — «Miután a kaposvári állami főgimnázium építés alatt álló új épülete a róm. kat. templomtól annyira távol esik, hogy egy külön kápolna felépítése nélkül a róm. kat. ifjúság templomba járásáról szó sem lehet, s a vallásgyakorlat eddigi menete teljesen megakad, tekintettel arra, hogy a gimnáziumi alapítványok között 52 ezer frt-ot meghaladó egyházi adomány van és mert a vármegye közönsége nem hagyhatja figyelmen kívül azon nagylelkű alapítók intencióját, kik mindenesetre az ifjúság vallásos nevelése céljából a gimnáziumra ily nagy összegeket áldoztak, teljesen méltányosnak találva Ujváry Ferenc úrnak a a gimnáziumi választmány egyhangú határozatával is pártolt kérelmét a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztérium felfogásának tiszteletben tartásával egy, az épülő új gimnáziummal valamely szomszédos telken emelendő kápolna céljára a gimnáziumi alapok tőkeiből 12.000, azaz tizenkettőezer forintot a törvényhatóság ezennel egyhangúlag a veszprémi püspökség rendelkezésére bocsát.» A Szent Imre templom lt. Ép. ir. 1. csomó, 1. sz.

¹³⁴ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1896. Nr. 2017.

¹³⁵ Szent Imre templom lt. Ép. ir. 1. csomó, 2, 4. sz.

¹³⁶ Kaposvár képviselőtestülete értesíti a plébániát, ha 1902-ben a kápolna építését meg nem kezdi, a kápolna részére adományozott telket visszaveszi. (Ép. ir. 1. csomó, 6. sz.) A város ezt a határozatát többször is megismételte. (U. i. 11, 15, 24. sz.)

¹³⁷ U. i. 7. sz.

¹³⁸ U. i. 12. sz.

¹³⁹ U. i. 14, 25. sz. — L. még Kaposvár 1902. évf. 27. sz. ápr. 6.

¹⁴⁰ U. i. 13. sz.

¹⁴¹ Megbízható közlések alapján.

¹⁴² Szent Imre templom lt. Ép. ir. 1. csomó, 24. sz.

¹⁴³ K Kaposvár 1889. évf. 25. sz. júl. 23-án pár évvel a plébánia-templom megépítése után megállapítja, «hogy egyetlen templom kicsiny nemcsak a nagy ünnepeken, de az évközi vasárnapokon is. Az utcák és terek tervezésénél kapcsolatban helyet kellene kihasítani az új számára.» Hasonló megállapításra jut 1892. évi 16. sz.-ban ápr. 17-én. Mindezek a Szent Imre templom építése előtt évekkel történtek. A templomépítő bizottság a helyzet igaz megismeréséből indult ki tehát, amikor a templomépítés idején az ifjúság mellett a felnőttekre is gondolt.

¹⁴⁴ Szent Imre templom lt. Ép. ir. 1. csomó, 8. sz.

¹⁴⁵ U. i. 9. sz.

¹⁴⁶ U. i. 5. sz. — Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1901. Nr. 1531.

¹⁴⁷⁻⁴⁸ Szent Imre templom lt. Ép. ir. 1. csomó, 17. sz.

¹⁴⁹ U. i. 38. sz. Az itt felsorolt adományokon kívül a következő nagyobb összegek folytak be a templomépítés céljaira: a veszprémi káptalan egyházi szerekre 1000 K, a V. K. Miniszter az oltár elkészítésére 2.500 K, Somssich Andor, örgróf Pallavicini és neje, Vajda

Ödön zirci apátúr 500—500 K, Márffy Emil és neje, Festetich Pál egyenként 400 K, Somssich Miklós, Márffy Béla, gróf Festetich Kálmán, Döbrössy Alajos pécsi kanonok 300—300 K, Hetey Sámuel pécsi püspök, Péller Pál veszprémi kanonok, Mellhard Gyula attalai plébános, Mezőgazdasági Ipart R. T. kaposvári cukorgyára, ifj. Somssich Andor, Kacs Kovics Kálmán, Ujváry Kamilla, Hordóssy Sarolta 200—200 K, Néger Ágoston veszprémi kanonok, az esztergomi főkapitán, a kegyes tanítórind uradalma Mernye, Krizsanich József dr., a pécsi káptalan, Haidecker Pál, Haidecker Károly, gróf Széchenyi Imre, felsőöri Pyrker Mária, a munkácsi gör. kat. egyházmegye, Tevely Béla dr., Kacs Kovics Géza, gróf Zichy János, Hankóczy János plébános, Reiner Gyula veszprémi kanonok, Szérpák Julianna, Koltay Józsefné, Bakonyi Ferenc, b. Biedermann Rezső, öz. Nagy Istvánné, Vörös Rozália egyenként 100 K. (A kaposvári m. kir. állami gimnázium Emlékkönyve. Kaposvár, 1913. 62—63. l.) Az egyházhatóság 1910. évi 2971. sz. rendeletével a Szent Imre templom építésére átengedte a régi Szent Anna kápolna 600 K-t meghaladó tőkéjét.

¹⁵⁰ U. i. 38. sz.

¹⁵¹ U. i. 21. sz.

¹⁵² U. i. 37, 41. sz.

¹⁵³ U. i. 2. csomó, 1, 13, 14. sz.

¹⁵⁴ Szent Imre templom lt. Ép. ir. 1. csomó, 42. sz. — U. i. 2. csomó, 5. sz. Domján Lajos kaposvári építési vállalkozó végezte a kőmíves munkát. Keresztury János kaposvári ácsmester az ácsmunkát. Scholcz Gyula kaposvári lakatosmester a lakatos munkát, a Königsberg kaposvári cég a templomnak eternittal fedését. A festett ablaküvegeket a budapesti Walther Gida cég szállította.

¹⁵⁵⁻⁵⁶ U. i. 2. csomó, 13. sz. — L. még: Emlékkönyv. 53. l.

¹⁵⁷ Szent Imre templom lt. Ép. ir. 4. csomó. Az 1912. évi 5, 6. sz.

¹⁵⁸ U. i. 8/a. sz. — L. még Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1912. Nr. 4236.

¹⁵⁹ U. i. 4. csomó. Az 1912. évi 8/a. sz.

¹⁶⁰ Emlékkönyv. 55. l. — Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1912. Nr. 6336.

¹⁶¹ Szent Imre templom lt. Ép. ir. 4. csomó. Az 1913. évi 20, 23, 25. sz. — L. még Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1910. Nr. 1004.

¹⁶² A vaskerítés helyén magas kőfal állott. Császik István hittanár 1925-ben a templom festésével egy időben a kőfalat elbontatta s a mai izléses vaskerítést csináltatta.

¹⁶³ A templom körül az aszfalt járda Somogyvármegye és Kaposvár város 8000 P-s költségén készült.

¹⁶⁴ Szent Imre templom lt. Ép. ir. 1. csomó, 23, 24, 25. sz. Krisztinkovics Béla építészmérnök szívességből készítette el a templom terveit.

¹⁶⁵ Rada István három harangot ajándékozott 4.453-70 K értékben. A legnagyobb (568 kg.) és a legkisebb (152 kg.) 1916-ban háborús célokra elvitték. Amannak hangja G, ezé B volt. (Ép. ir. 2. csomó, 26. sz., 3. csomó, 5. sz.)

A meghagyott harang egyik oldalán Szent Imre alakja látható dombormű formájában. A másik oldalon a következő szöveg olvasható: «Isten dicsőségére, Szent Imre tiszteletére és megboldogult édesanyja lelki üdvéért felajánlja dr. Rada István pápai prelátus, veszprémi prépost-kanonok.»

¹⁶⁶ Ezekre az ablakokra felajánltak: öz. gróf Széchenyi Imréné sz. Andrássy Mária 230 K, Németh István polgármester és neje Scholz Hermin, Siposs Géza főjegyző és neje Szuk Anna, Rappay Ignác és neje Szávay Anna 250—250 K, örgróf Pallavicini Edéné sz. Majláth Etelka 230 K, Dsida Ottó kir. főigazgató, a gimnázium róm. kat. ifjúsága 250—250 K-t. (Emlékkönyv. 62. l.)

¹⁶⁷ Saárdi Somssich Eszter grófnő, Adolf és Géza grófok 2000 K-ás adományából készültek. (U. i.)

¹⁶⁸ Gróf Hoyos Miksa és neje pallini báró Inkey Ágnes, továbbá Somssich Miklós és neje Püspöky Margit 1650 K-ás adományából. (U. i.)

¹⁶⁹ Ezekre az ablakokra Péller Pál veszprémi apátkanonok 1000 K-t, Ádám Iván veszprémi apátkanonok, Jánosi Ágoston vál. püspök, kanonok és Fejérvári József prel. kanonok 900—900 K-t adakoztak. (U. i.)

¹⁷⁰ A kaposvári Szent Olvasó Társulat költségén készült 400 K értékben. (U. i.)

¹⁷¹ A főoltár Felszeghy Béláné 4000 P-ös ajándéka elhalt Irénke leánya emlékére. Készítette Schwarcz Józsefné kaposvári kőfaragó mester 1927-ben.

¹⁷² Szűz Mária oltárt Prisztóf Józsefné emeltette 3000 P költséggel. A Szűz Mária szobrát öz. Pogácsy Józsefné készítette. A többi kisebb szobrokat, mint: Jézus Szíve szobrát dr. Hegyi Árpádné, Szent Ferenc szobrát a Szent Ferenc harmadik rendjének tagjai, Szent József, Szent Judás és Tádé, kis Szent Teréz szobrát, valamint a 14 db domborművű keresztúti állomást a hívek adományából szereztek be.

¹⁷³ A templom kifestése 30 millió K-ba került. A költséget Bécsy Márton veszprémi kanonok, volt gimnáziumi hittanár viselte. A templom akkor történt kijavítása, kiszáritása, vaskerítés elkészítése és a festés 110 millió K-ba került. — Az összeghez a magyar kat. vallás-

alap 30 milliót, a honvédelmi minisztérium 10 milliót, Somogy vármegye 3 milliót adományoztak. A még hiányzó összeget a gimnázium kat. növendékei gyűjtötték és a kaposvári lívek adták össze. (L. Kat. Ért. 1925. évf. 5. sz. 8. l., 7. sz. 14. l. — Pp. lt. Acta dioec. 1925. Nr. 1007.)

¹⁷⁴ A padokat Roják Testvérek kaposvári asztalos cég készítette. Bemutatjuk Roják költségvetését az asztalos munkáról:

1.	22 drb.	fenyőfa festett templompad f. méterenként	28 K = 1.848 K.
2.	1	« fenyőfa szószék	180 «
3.	1	« oltár zománcozva és aranyozva	150 «
4.	1	« sekrestye öltöző szekrény	300 «
5.	1	« dobogó az oltár előtt	40 «
6.	1	« kisebb dobogó	15 «
7.	1	« imazsainoly	10 «
8.	1	« 150/80 cm. méretű asztal a Szent Antálnak	15 «
9.	1	« a sekrestyében a falburkolat a kézmosáshoz	20 «

Összesen: 1.578 K.

(Ép. ir. 4. csomó, az 1912. évi 18. sz.)

¹⁷⁵ Özv. gróf Széchenyiné, Sztáray Alexandra grófnő fehér miseruhát, Huszár Aladárné, Tallián Virginia sajátkezüleg himzett miseruhát ajándékoztak a szentelés alkalmából a templomnak. Ujabban Strinovich Vilmosné és Antony Rezső gimn. tanár adományozott miseruhát a templomnak. 1912-ben a kaposvári oltáregylet, a zárda, a kórház apái és egyesek adományai segítettek a templomot a ruhaneműk beszerzésében. (Emlékkönyv.)

¹⁷⁶ Ujváry Anna úrhölgy 600 K értékű díszes kelyhet, özv. Liebenwein Károlyné 200 K értékű Szent Antal szobrot, Mészáros Anna 2 márványból készült szenteltvíztartót adományozott 200 K értékben. Döbrössy Alajos pécsi kanonok ajándékozta az összes egyházi edényeket a templom javára. (U. i. 63. l.)

¹⁷⁷ Az adatokat a megfelelő év számadásaiból vettük.

VII. FEJEZET.

Kápolnák és egyéb vallásos jellegű építmények és emlékek. A temetők.

¹⁻² Pp. lt. Prot. ven. cleri p. 330. -- L. még u. i. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 5. Responsa Dni parochi Kaposváriensis.

³ Pl. lt. Vis. 1778 p. 2.

⁴ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5.

⁵ Sm. lt. Dep. Vály Nr. 16. Az irat címe: Manuale scholaris fundi... capellae s. Joannis.

⁶ A kápolna javára adakoztak: Kaposvár városa gyűjtött 47.44 frtot, Vály János gyűjtése 263.30 frt, többen 69 frt, Jankó János pébános 20, özv. Mayerné 20, Lengyel báró 50, Kiss Ignác 5, Kozma 40, N. N. 15 frtot adományozott. Adándról 25 frtot küldtek. Régi megolvasd harangjáért 25.58 frtot adtak. Egyéb adományok: Gaál Büsséből 9 frt, Martini tábornok 300 frt, Boronkay György 600 frt, Matics Ferenc Pécsről 25 frt, Somogyi Sándor 1, Czvetkovics Mátyás 2, pécsi káptalan 10 frt, Szalay Veronika hagyománya 10, «a csorda jószágából» 50, Vály Boldizsár 10, N. N. 10 frt. «Jankovics úr» 200 frt-ért értékesített ingatlant adott. A régi harang pótlására Kőszegen két újat vettek, amelynek árát a vármegye fizette ki. Ez alkalommal a kápolnát ki is festették, mert Veszprémbe «a kép író»-nak 80 frt-ot küldöttek. Ugyanekkor harmadik harangot is rendeltek, amelynek sorsáról nem tudunk. A gyűjtés eredményéről szóló kimutatást, valamint a harangok beszerzéséről közölt tényt Vály János előbb említett (l. fentebb az 5. jzetet) feljegyzéseiből vettük.

⁷ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5.

⁸ Pl. lt. Vis. 1815 p. 21.

⁹ L. fentebb a 4. jzetet.

¹⁰ Sm. lt. Prot. 155 p. 411. Nr. 2322.

¹¹ Kv. v. lt. Assign. jzökv. 1849. év 164, 171, 269. és 283. sz. t. A 164. sz. t. Így szól: «Dravec János adószedő ur a Szent János kápolna széjjel szedésével 4000 db. falba való téglákat számadásba vegyen...»

¹² Bereczk Sándor volt városi műszaki tanácsos feljegyzéseiből. Ő adatait a régi városi jegyzőkönyvekből merítette.

¹³ Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. Vis. 1743.

- ¹⁴ U. i. Prot. ven. cleri p. 330.
¹⁵ Pl. lt. Vis. 1778 p. 2.
¹⁶ U. i. Vis. 1815 p. 21.
¹⁷ L. előbbi jzetet.
¹⁸ Pp. lt. Rat. Eccl. Fasc. 7. — L. még Rel. per. Fasc. 7.
¹⁹ U. i. Prot. ven. cleri p. 171. — Hosszu Márton plébános egyenesen megmondja, hogy az Anna kápolna az aggápolda mellett áll.
²⁰ L. előbbi jzetet.
²¹ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1872 p. 1010.
²² Pl. lt. Hitk. jzökv. 194. l. — L. még Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1876. Nr. 1653—1654.
²³ Pl. lt. Hitk. jzökv. 247. l.
²⁴ Somogy 1876. évf. 47. sz. nov. 11. — A lebontási munkáért Patkó József a város-tól 53 frtot kapott. (Kv. v. lt. Assign. jzökv. 1876. év 208, 215, 220. sz.)
²⁵ Megbízható közlések alapján.
²⁶ Kv. v. lt. 1892. évi tanácsulési jzökv. 225—7800—1892. t. ü. sz.
²⁷ Pl. lt. Er. okm. 38. sz.
^{27*} Irg. nővérek házi krónikája 5, 8, 13. l. A mai oltárt a mult század 70-en éveiben Antal gráci lazarista laikus testvér készítette. (U. i.)
²⁸ Sm. lt. Prot. 141 p. 164; 421—22; 628.
²⁹ Pp. lt. Acta par. Fasc., 42.
³⁰ Sm. lt. Prot. 145 p. 959. Nr. 2010.
³¹ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1863. Nr. 413. «Ad servanda sacra pro solatio spirituali captivorum Comitatus Simighiensis Kaposvári detentorum e tribus in parte domus Comitatus inferiori cubilibus confectum novitus sacellum plene ac ad dictum finem omni-mode prae paratum esse humillime referens...» Komesz György plébános jelentése az egy-házhatóságnak 1863-ban.
³² Somogy 1905. évf. 6. sz. febr. 5. — 1907. évf. 29. sz. júl. 21.
³³ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1898. Nr. 1272.
³⁴ Goszthony Mihályné Bpestről 244 frtot, Kovács Rozália kórházi főzőnő és a kórházi személyzet 52 frt 25 kr-t gyűjtött.
³⁵ Pp. lt.-ban l. a kápolna felszereléséről kiállított nyugtákat és a kápolna építésével kapcsolatos egy csomóban feltalálható összes iratokat.
³⁶ Pp. lt. Prot. ven. cleri p. 330.
³⁷ Személyes utánjárás alapján.
³⁸ Pl. lt. vis. 1815 p. 22.
³⁹ Pp. lt. Prot. ven. cleri p. 158. L. még u. i. 105. s köv. l. — Pp. lt. Rel. per. Fasc. 4 a. 1801—10. Az irat címe: Rationes Ecclesiarum et capellarum totius dioecesis.
⁴⁰ L. a kaposhegyi hegyközség jegyzőkönyveit a megfelelő évekből.
⁴¹ 1732-ben a királyi út mentén még látható volt a Szent Kelemen tiszteletére épült régi templom (O. lt. Dl. 18.587) alapjainak maradványa és a régi temető. Keczel u. is a középkorban plébániás község volt. (L. Hornig Károly: Monumenta ... Series I. Tom. I p. 381—82.)
⁴² L. Sm. lt. a települési okm.
⁴³ Megbízható közlések alapján.
⁴⁴ A keczelhegyi hegyközség jzökv. 1901 febr. 23.
⁴⁵ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1879. Nr. 930. A szabad ég alatt való misézésre Szabó József káplán kérését így indokolja: «A kaposi szőlőhegy Keczelnek nevezett részén levő birtokosok szent Antal tiszteletére évenként fogadott ünnepet ülnek, melyet a hegyen tartani szokott szent misével megünnepelnek, kápolnájuk azonban nem lévén, sátorban szokott mondatni...»
⁴⁶ E célból felvett hegyközségi jzökv.
⁴⁷ Maurer Kálmán kéményseprőmester, keczelhegyi szőlőbirtokos közlése.
⁴⁸ A keczelhegyi hegyközség jzökv. 1903. Simicz Flóriánné 10.95, Maurer Kálmánné 91.85, Gärtner Lászlóné 21.20, Kovács Lászlóné 38, Szigethy Károlyné 63.47, Balogh Mihály 133, Andok Istvánné 16.10, Csejder Sándor 5.20, Maurer Kálmán 796, Maurer Kálmánné 156.90, Török Lajos 11, Topolits Jánosné 77.80, Andor Istvánné 23.80, Vörös Nándor 10.20, Primon György 7.40, Borsiczky Béla 10.10, Szigethy Károlyné 9.20, Péter József 208.72, Fraszt János 70.40, Czékly Erazmusné 135 K-t gyűjtöttek. Adakoztak még: Mezőgazdasági Ipar Rt., Márffy Emil 10.10, Ujváry Ferenc 20, Kaposvár város 50, a hegyközség pénztára 200, a hegyközség lakhatási engedélyek után 118.36, hozzácsatolták még a kápolna alap 49.14 K vagyonát. A hegyközség 400 K kölcsönt vett fel. (Az adatokat a személyesen látott számadásokból és gyűjtőívekből merítettük.)
⁴⁹ Hegyközségi jzökv. 1904. év 18. sz. — A kápolna építésére vonatkozó adatokat l. még Pp. lt. Fasc. 1903. Nr. 1582; Fasc. 1904. Nr. 1988; Fasc. 1906. Nr. 4430.
⁵⁰ Megbízható közlések alapján.

⁵¹ Kecelhegyi hegyközségi 1903. és 1904. évi jzökv. — L. még Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1904. Nr. 1988; Fasc. 1906. Nr. 4430.

⁵²⁻⁵³ Sm. lt. Fasc. Dep. Bereczk Nr. 71.

⁵⁴ Pp. lt. Acta Dioec. Fasc. 1888. Nr. 1255. Ujváry Ferenc plébános jelentése 1888-ból: «Az elhordott rész az országutal egy vonalba esik s ezen a helyen a város mint szomszédos birtokos a lehordott részen származó területet eladta. Azon most öt ház van. A kálvária az eddig teljesen használhatatlan területet értékesítheti, mert a város az utat utcává tette. A domb oldala omlik.»

⁵⁵ Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 11. Az egykorú feljegyzés azt mondja a régi kálváriáról: «e statu desolatissimo...»

⁵⁶ Pp. lt. Prot. ven. cleri p. 340: «anno 1814 8-a Aprilis benedixi novam calvariam oppidi Kaposvár sumptibus communibus et eleemosynis piorum hucdum erectam. Et quidem Kaposvárienses requisiti ex sacro ambone voluntarie contribuerunt sumptus et vecturas ac labores praestiterunt.»

⁵⁷ Jézus Szíve Hirnöke 30. évf. 9. sz. 262 s. köv. lap. Ujváry Ferenc cikke: A kaposvári kálvária.

⁵⁸⁻⁵⁹ Pp. lt. Acta Dioec. Fasc. 1870. Nr. 1430.

⁶⁰ Pl. lt. Vis. 1815 p. 23. — L. még fentebb az 55. jzetet. — Pp. lt. Acta par. Fasc. 27.

⁶¹ Igy pl. Tallián Lázár 1852 dec. 21-én a harangok beszerzési költségeire a kálvária vagyonából 800 frt felhasználását kérte az egyházhatóságtól. (Pp. lt. Acta Dioec. Fasc. 1852. Nr. 939.)

⁶² U. i. Fasc. 1888. Nr. 1255; Fasc. 1891. Nr. 1378. — L. még Ujváry Ferenc i. cikkét. — Kv. v. lt. 1891. évi 21/2207 tanács jkvi sz. — L. még Kv. v. lt. az 1891. évi kgy. jzökv. 42 2207/1891. kgy. sz. — L. még az ajándékozó szerződést.

⁶³ Megbízható közlések alapján.

⁶⁴ Pl. lt. Hitk. jzökv. 194. l. 19. p.

⁶⁵ L. fentebb az 57. jzetet.

⁶⁶ Pp. lt. Acta Dioec. Fasc. 1888. Nr. 1255. — U. i. Fasc. 1891. Nr. 1378. Ujváry Ferenc ezt azért tehette meg, mert Kaposvár városa 1876 márc. 15-én hozott határozatával kimondotta, hogy a kálváriát átadja a hitközségnek. (Pl. lt. Hitk. jzökv. 200. l.)

⁶⁷ Kv. v. lt. Az 1892. évi 225/7800. sz. tanácsülési jzökv.

⁶⁸ Megbízható közlésekből tudjuk, hogy az Anna-kápolna lebontásából származó téglát az aggápolda udvarán tárolták.

⁶⁹ Pl. lt. L. a kálvária építésére vonatkozó iratokat.

⁷⁰ L. fentebb az 57. jzetet.

⁷¹ A kálvária állomásait ezek adományozták: Gyurácska László VIII. o. tan. emlékére édesapja (1. áll.), a kaposvári csizmadiai ipartestülete (2. áll.), a kaposvári főgimn. kat. ifjúsága (3. áll.), Páli szent Vince leányai és iskolájuk növendékei (4. áll.), Jánosi Gusztáv veszprémi kanonok (5. áll.), Jancsovics Gyula és László emlékére a bányászó özvegy és anyja (6. áll.), Lengyel Mariska emlékére Lengyel Alajos és neje Molnár Jozefa (7. áll.), a kaposvári Szent Olvasó Társulat tagjai (8. áll.), Drenik Antal és neje Györki Katalin (9. áll.), Kralicsok János (10. áll.), sárdi Somssich Andor (11. áll.), chernelházi Chernel Gyula (12. áll.), Makfalvay Géza (13. áll.), Kaposffy Jenő (14. áll.).

⁷² Megbízható közlések alapján. — L. még Kaposvár 1893. évf. júl. 2. sz. A kálváriára vonatkozó többi adatot l. Pp. lt. Acta Dioec. Fasc. 1891. Nr. 1378. — Fasc. 1892. Nr. 731, 918, 944, 1078. — Fasc. 1893. Nr. 628, 718, 1201.

⁷³ L. fentebb az 57. jzetet.

⁷⁴ Kat. Ért. 1926. évf. 3. sz. 13. l.

⁷⁵ U. i. 1928. évf. 6. sz. 15 l., 1930. évf. 9. sz. 4. l.

⁷⁶ Az egész javítás 5000 P-be került. Létrejöttében Tankovics János, a kálvária templomatyja buzgólkodott. Az 5000 pengőhöz kálvária pénztára 1700 pengővel járult. A közművesmunkát Szabó József kőművesmester, az asztalosmunkát Pintér Vilmos, a festést László István kaposvári iparosok végezték.

⁷⁷ Az egyházhatóság engedélyével 1923 okt. 28-án, a hónap utolsó vasárnapján kezdődött meg a szentmisék bemutatása. Itt a lelkipásztori munkát Novits István, a Sétáter-utcai elemi iskola hitoktatója látta el. A vásár- és ünnepnapok szent misék végzését azért kellett itt bevezetni, mert az iskolás gyermekeket nem lehetett a plébánia-templomban a szent miséken elhelyezni. A Donner város lakóinak száma is megnövekedett. A feltámadási kápolna üresen állt. Ha az élet zajlásától távol is esik, mégis csak segít a lelkipásztori helyzeten.

⁷⁸ A három kőkeresztet Zápori Mátyás és neje Dimitrovics Mária adományozták 300 frt értékben 1893-ban.

⁷⁹ Pl. lt. Templomi leltárak az 1924. évből.

⁸⁰ Az összes ablakokat Hornig Károly veszprémi puspók csináltatta 570 K értékben 1893-ban.

⁸¹ Kat. Ért. 1929. évf. 2. sz. 14. l., 6. sz. 6. l. — A szobor Bory Jenő bpesti szobrászművész alkotása. 600 P beszerzési összegét a hivek adták össze.

⁸² U. i. 11. sz. 15. l.

⁸³ A gyóntatószékét 1927-ben készítette Zelenik Antal kaposvári asztalosmester a donneri eleemi iskolások 1926. évi pásztorjátéka eredményéből és a hívek adományából. (Kat. Ért. 1927. évf. 2. sz. 5. l.) A 18 db. padot 1929-ben szerezték be a kálvária régi harangjának eladásából. Azonkívül adományaikkal a következők járultak hozzá: Tankovics János 300 P, Sauerwald Vilmos 75 P, pásztorjátékokból 80 P, Somogyi Takaréki donnervárosi fiókja 30 P, Lugossy Antalné 25 P, Csók József 37.50 P, Vízgy Gyuláné, Dörnyé és Rónay Istvánné 5–5 P, Bocsák Géza 2.50 P, Kovács Istvánné és N. N. 1–1 P. (Kat. Ért. 1929. évf. 3. sz. 18. l.)

⁸⁴ A kápolna felszerelésének biztosítására 1923-ban érdemes donnervárosi férfiakból kálváriai bizottság alakult. Tagjai: Tankovics János, dr. Jely Ferenc, Csók József, Dubniczky Gyula, Novits István, id. Kanizsai István, Tóth János, Schippert Mihály, Sauerwald Vilmos, Halmos Árpád, Gelencsér Ödön, Hoch János, Huber Ferenc, Bőtey János. A bizottság először gyűjtés útján biztosította a kántor tiszteletdíját. A legszükségesebb templomi felszerelést a plébánia-templom és a szt. Imre-templom adta kölcsön. De a hívek sem maradtak el és adományaikkal hamarosan elősegítették a szt. misék bemutatását. Novits István hitoktató 1926-tól pásztorjátékok s kis színi előadások rendezésével segítette a bizottságot. A kálváriai bizottság 1925-ben 12,393.674 K-t, 1926-ban 20,515.550 K-t szerzett a kápolnának. A befolyt adományokból készült a templomi ruhaszekrény és a gyóntatószék (Kat. Ért. 1926. évf. 2. sz. 5. l.), a villanyvilágítás (u. i. 4. sz. 14. l.), a gyermekek lába alá a dobogó (Pl. lt. Házi krónika). 1930-ban szerelték fel a mai oltárszekrényt (u. i. 1930. évf. 9. sz. 15. l.). 1933-ban a kápolna régi harmóniumát újjal cserélték ki. A hívek külön is adtak felszereléseket. Dubniczky Gyula a misező kelyhet, Tóth János 1345 P értékben az ezüst úrmutatót, egy-egy miseruhát adományozott a veszprémi oltáregylet, Tankovics János, dr. Simon György prelátnak Veszprémből, a donneri hívek, fehér vecsernyepalástot a kaposvári oltáregylet, Novits István misekönyvet, Gramma Blanka gyászmisekönyvet, N. N. beteglátogató készüléket, Levárdy Ferenc füstölőt. Azonkívül sok hívó apróbb adományokkal hozott áldozatot. Jólelkű asszonyok éveken át ingyen mosták a kápolna ruháit, Tankovics János a misézéshez szükséges bort adja.

⁸⁵ 1928 előtt egy 32 kg-os és egy 18 kg-os harangocska volt a toronyban. Mindkettőt a kápolna építése idején szerezték. A nagyobbik felírása ez: Isten dicsőségére felajánlja báró Hornig Károly veszprémi püspök. Öntötték Rupprecht Testvérek Pécsen 1893. A harang másik oldalán Szűz Mária képe, karján a kis Jézussal. A kisebbik harang felírása teljesen azonos a nagyobbikéval. A rajta látható kép Jézus Szívét ábrázolja. Az új harangok megvétele alkalmával a régieket eladták az osztopáni egyházközségnek Galambos pusztá részére.

⁸⁶ Az adatokat a kálvária számadásaiból vettük.

⁸⁷ Pp. lt. Acta par. Fasc. 18. «Prope limites territorii Kaposváriensis in via publica exhibit crux ab anno 36-o in cuius desolatae locum novam erexerunt duo benefactores...» írja Jankó János plébános 1805 febr. 12-én az egyházhatóságához.

⁸⁸ M. Hadilt. Térképtára B. IX. a 527. sz. térképmásolat.

⁸⁹ Pp. lt. Prot. ven. cleri p. 335.

⁹⁰ Tulok Ferenc plébános 1806-ban a Kecel hegyen a rég elkorhadtt kereszt helyett új fakeresztet áld meg. (Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. Tulok féle peres iratok.)

⁹¹ Pl. lt. Vis. 1815 p. 22–23.

⁹² U. i. Er. okm. 38. sz. — Mivel régebben a keresztek után fenntartási alapot nem mindig tettek le, többször megtörtént, hogy az egyházhatóságnak engedélye nélkül állítottak fel kereszteket. — Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 2.

⁹³ Pp. lt. Acta par. Fasc. 18. Jankó János jelentése 1805 febr. 12-én: «Prope limites territorii Kaposváriensis in via publica extitit crux ab anno 36-o in cuius iam desolatae locum novam erexerunt duo benefactores.»

⁹⁴ Eh. lt. Rep. 35. Fasc. V. Nr. 620 et N. B. N. B. Az irat, amelyben a keresztről szó esik, 1791-ben kelt. Akkor tehát már állt. Hogy mikor és ki állíttatta, nem tudjuk.

⁹⁵ Pp. lt. Prot. ven. cleri p. 335.

⁹⁶ U. i. Acta par. Fasc. 18. — Amikor Jankó János a temetőkereszt megáldására engedélyt kér, egy másik kereszt megáldásához is felhatalmazásért folyamodik, amelyet a városon kívül fogadalomból állíttatott fel egyik híve.

^{96*} U. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5.

⁹⁷⁻⁹⁸ U. i. Prot. ven. cleri p. 339.

⁹⁹ U. i. p. 340.

^{99*} U. i. p. 341.

¹⁰⁰ U. i. p. 342.

¹⁰¹ U. i. p. 158.

¹⁰²⁻¹⁰³ U. i. p. 171.

¹⁰⁴ U. i. p. 175.

¹⁰⁵⁻¹⁰⁷ A keresztek felírása. — A donnervárosi keresztben a néven és évszámon kívül a

keresztben most olvasható szöveg nyilván későbbi eredetű. — A Bernáth-féle kereszthez I. még Pl. lt. Hitk. jzökv. 52. l.

^{107*} Hitk. jzökv. 52. l.

¹⁰⁸ Hitk. jzökv. 52. l.

¹⁰⁹ A kereszt felírása.

¹¹⁰ Hitk. jzökv. 52. l.

¹¹¹ Kv. lt. Assign. jzökv. 1877. év 347, 365. sz.

^{111*-112} A kereszt felírása.

^{112*} Megbízható közlések alapján. Ennek a keresztnek helyére állíttatta 1924-ben Magyar János és felesége a kőkeresztet.

¹¹³ Megbízható közlések alapján.

¹¹⁴ Pp. lt. Acta dioec. 1892. Nr. 262.

¹¹⁵ Pl. lt. Alapítv. napló.

¹¹⁶ A kereszt felírata és a pl. alapítv. napló.

¹¹⁷ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1901. Nr. 3452.

¹¹⁸ Pl. lt. Alapítv. napló.

^{118*} Nem tudjuk, honnan hozták ide. Valószínűleg a régi nyugati temetőből.

¹¹⁹ A kereszt felírása. — L. még Pl. lt. Az alapítv. naplót.

¹²⁰ L. előbbi jzetet. Ez a kőkereszt a régi, a Keczel-hegyi fakereszt helyére került.

¹²¹ Pp. lt. Vis. 1748 p. 218. Quoad Ecclesiam. Nono. Decimo.

¹²² A szobor 1748-ban már állott. — L. az előbbi jzetet.

¹²³ Pl. lt. Vis. 1815 p. 21. Beszél a kápolnában felállított szoborról.

¹²⁴ Az adatokat Bereczk Sándor ny. városi műszaki tanácsos feljegyzéseiből vettük. Feljegyzéseit a városi jegyzőkönyvekből merítette. — L. még Kv. v. lt. Assign. jzökv. 5 1. l. 78. t., u. i. 53. l. 93. t., 20. l. 179. t.

¹²⁵ Pl. lt. Er. okm. 38. sz.

¹²⁶ Pp. lt. Prot. ven. cleri 330.

¹²⁷ Pl. lt. Vis. 1815 p. 23. «In medio oppidi.»

¹²⁸ Megbízható közlések alapján.

¹²⁹ U. i.

¹³⁰ Kat. Ért. 1933. évf. 11. sz. 4. l.

¹³¹ Pp. lt. Acta dioec. a. 1902. Nr. 3169.

¹³² Kat. Ért. 1933. évf. 9. sz. 10–11. l.

¹³³ Mihályfi Ákos: A nyilvános istentisztelet. 228. l.

¹³⁴ Pp. lt. Vis. 1748 p. 218. Quoad Ecclesiam. Decimo. — L. még Eh. lt. Rep. 35. Fasc. Q. Nr. 402 et E. — Pp. lt. Acta pers. Fasc. 24. A temető kérdésében történt tanu-kihallgatások.

¹³⁵ L. előbbi jzetet.

¹³⁶ Sm. lt. Prot. 23 p. 100, 501.

¹³⁷ Pp. lt. Prot. ven. cleri 331. l.: «Bina nova coemeteria oppidi Kaposvár benedixi», írja Halbax János ker. esperes.

¹³⁸ U. i. 171. l.: «In contiguitate prioris.»

¹³⁹ U. i.

¹⁴⁰ Kv. v. temető főkönyvét.

¹⁴¹ Megbízható közlések alapján.

¹⁴² Bereczk Sándor: i. m. 182. l.

¹⁴³ Kv. v. lt. Az I. sz. temetői főkönyv szerint 1893 júl. 3-án temettek először az új nyugati temetőbe.

¹⁴⁴ L. Bereczk Sándor i. m. 181. l.

¹⁴⁵ Kv. v. lt. Temetői főkönyv.

¹⁴⁶ Pl. lt. Vis. 1778 p. 8. — Vis. 1815 p. 23.

¹⁴⁷ Hóman–Szekfü: Magyar történet. 4. k. 519. l.

¹⁴⁸ L. II. József féle térképet. — L. még fentebb a 139. jzetet.

¹⁴⁹ Pl. lt. Vis. 1778 p. 8.

¹⁵⁰ U. i. 1815 p. 41.

¹⁵¹ U. i.

¹⁵² Somogy 1874. évf. 36. sz. okt. 8.

¹⁵³ Pl. lt. Vis. 1815 p. 23.

¹⁵⁴ Religio 1863. évf. 2. k. 11. sz. febr. 7.

¹⁵⁵ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 27.

¹⁵⁶ Somogy 1874. évf. 26. sz. jún. 30. «Sok felajdulást hallunk a temetők elhagyatottsága miatt. Egyszer egy bitang ló, másszor egy-egy megugrott állat tipródását hallani a kegyeletlőtől őrzött hamvakon.»

¹⁵⁷ Pl. lt. Hitk. jzökv. 220. l.

¹⁵⁸ Kv. v. lt. 213. kgy. 38.198/1936. sz.

¹⁵⁹ Somogy 1879. évf. 46. sz. nov. 18. A lap azt mondja, Heindlhoffer Antalnak az volt a célja, hogy a haranggal boldogra, szegényre ingyen harangozzanak. Azokra a kórházban szegényekre is, «akiket számon visznek a nyugalom helyére.»

¹⁶⁰ Pp. lt. Acta Dioec. Fasc. 1902. Nr. 2615, 3267.

VIII. FEJEZET.

A plébánia gazdasági helyzete.

¹ Sm. lt. Conscr. 1736. Habet parochus «ad hanc (domum) spectantem hortum in parvo terrae spatio constitutum».

² Pp. lt. Vis. 1748 p. 221. Quoad parochialia. Quarto. «Hortuli viridiorum domui iuncti sunt duo. Item pro phagopyrio una pars et aliquot prunetum.»

³ U. i. Conscr. prov. par. Fasc. 2. Az irat címe: Conscriptio fundorum sessionis unius colonialis... 1752: «Domus parochialis cum suo fundo domestico mediae sessionis impu-
tari potest.»

⁴ Pl. lt. Vis. 1815 p. 10. «Fundus intravillanus, quo area interior, fagopyretum, hortus culinaris, pratellum item arboribus fructiferis consitum intelligitur capax est circiter 4 metr. Pos.»

⁵ U. i. Hitk. jzók. 159. l.

⁶ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1867. Nr. 301, 904. — A cserébe kapott földek a Nagygát (3 db), Csalit (2 db) és Herman nevű dűlőben (1 db) feküdtek. (Pl. lt. Hitk. jzók. 171. l.)

⁷ Kv. járásbíróság lt. Régebbi keletű telekjegyzőkönyvek között a 62. sz. t. j. k.

⁸ Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 17.

⁹ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1892. Nr. 732. — L. még u. i. Conscr. prov. par. Fasc. 17.

¹⁰ Pp. lt. Conscr. 1733. Parochus «habet domum commodam et alias suis necessariis bene provisam una tamen camera et stabulo egentem cuius tria cubilia eorumque interna requisita ita et erecta stabula parochus propriis sumptibus comparasset.» — L. még Sm. lt. Conscr. 1736.

¹¹ U. i. Vis. 1748 p. Quoad parochialia. Quarto. Aedificium domus parochialis ex quatuor cubiculis constat camera una maior et minor cum superterraneo cellario ligneo, totum aedificium ligneum et luto plasmatum arundine tectum sed ruinae proximum ad quod reficiendum communitas obligatur. Habet a parte consimilis laboris culinam cum vili cubicello familiae. Item stabula necessaria.»

¹² Sm. lt. Conscr. 1736. Parochus «domum parochialem et stabula aequae propriis sumptibus hucusque et recenter reparare curasset».

¹³⁻¹⁴ L. a 11. j. z. t.

¹⁵ U. i. Conscr. 1755. Domus parochialis «est nova satis honesta et comoda cum duobus cubiculis parochi ex lignis et sepibus per parochianos aedificata a. 1753 in cuius medio culina sub fornice et camino ac familiae cubiculo satis comodo etiam ex lignis et sepibus, cellarium vero ex tegulis absque fornice.»

¹⁶ U. i. Vis. 1778 p. 5. «Domus parochialis ex ligneis materialibus est constructa. Continet tria cubacula, cameras 2, culinam. Omnia pluviis pervia et ruinae proxima sunt.» — L. még Sm. lt. Prot. 33 p. 566 az 1775. évi összeírást «domus parochialis nivibus est pervia, ruinaeque proxima, molesta et formidolosa.»

¹⁷ U. i. Koller féle lt. Fasc. 59. Nr. 9. Jankó J. plébános jelentése: évszám nélkül, de minden valószínűség szerint 1781-ből: «cubiculum unum parochi antiquum ex solida materia restauratum est ab oppidanis tecto tamen et parte superiori in statu priori relicto et duo praeterae ex integro nova cubacula adiecta sunt.» — U. i. Rosos Pál somogyi főesperes jelentése 1781. Az irat címe: Demissa relatio archidiaconi Simigh. de visitatione archidiaconali in subsequentibus parochiis anno hoc currente 1781: «domus parochialis a tempore peractae visitationis duobus noviter adiectis aucta est. Moniti parochiani ut cincturam quoque arcae parochialis et horrei ruinae proximi reparationem perficerent, sed homines hi difficiles sunt tractatu.» — L. még u. i. Rel. per. Fasc. 1. (Az irat címe: Visitatio districtuum diversorum 1781—89.)

¹⁸ Sm. lt. Fasc. Diarium 1785. Tom. 3 p. 494. Nr. 1272.

¹⁹ Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 11. Az 1815. évi egyházlátogatás előkészítő irata: Responsa ad visitationem canonicam. Domus parochialis «numerat pro parochio cubacula tria et camerulam, culinam item partim tegularem, partim ligneam, cubile item pro famulatio ligneum et cameram partim e ligno partim lateribus exustis vel crudi. Duo sunt cubicella pro capellano, quae ibidem partim tegulacea, partim lutea sunt.»

²⁰ U. i. Acta par. Fasc. 18. Tulok Ferenc levele 1809 nov. 15-én az egyházhatósághoz:

«Oppidani sarciunt et ut negligenter plicant fere omni anno, sed vestimentum vetus nova commissara adhuc in dies deterius redditur.»

²¹ U. i. Acta par. Fasc. 18.

²² Pl. lt. Vis. 1815 p. 10. «Domus parochialis olim ex integro lignea, pluvis pervia ac ruinae proxima sensim et sensim plicabatur per oppidaneos Kaposvárienses, ita ut nunc pars ex solidis, pars eiusdem luteis vel ligneis constet materialibus ex toto tamen pluvis et ventis pervia diversi generis insectis scatens, ruinoso in statu misero constituta.»

^{23,24} Pp. lt. Acta par. Fasc. 18.

²⁵ Megbízható közlések alapján. Az épületnek 1885-ben történt lebontása alkalmával szerzett megfigyelések szerint.

²⁶ Pl. lt. Vis. 1815 p. 10. «Domus parochialis numerat pro parcho cubicula tria et camerulam, anno 1814 ex resolutione Cel. Principis aedificata sunt cubicula pro capellanis, camera et cubiculae pro familia, sed haec nondum sunt consummata. Cellarium item ita plicatum, ut 60 circiter vini urnas capit. Omnia haec ex solidis materialibus sub tecto ex imbricibus, tota item domus reaedicatur et renovatur.» 1815-ben csak egy káplán volt. A káplánoknak szánt második szobát voltaképpen a gimn. hittanárnak építették. Mivel időközben önálló hittanári állást szerveztek, a hittanár a gimnázium épületében lakott. 1865-ben, a második kápláni állomás megszervezése idején ezért könnyen megoldották a lakás kérdését. A hittanár részére épült szobát elfoglalta a második káplán.

²⁷ Pl. lt. Vis. 1815 p. 11: «Cum domus parochialis tota renovetur... etiam quoad ed-nexa et spectantia ad domum parochialem aedificia alia...»

²⁸ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 13. — L. még Acta dioec. Fasc. 1870. Nr. 591, 592.

²⁹ Megbízható közlések alapján.

³⁰ Megbízható közlések alapján.

³¹ Kv. v. lt. Assign. jzökönyv 228. l. 13. t. — L. még u. i. 306. l. 57. t. «A pap dombja mellékéhez elkészített karókért.»

³² Pl. lt. Er. okm. 37. sz.

³³ Somogy 1880. évf. 24. sz. jún. 15.

³⁴⁻³⁵ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1870. 591, 592.

³⁶ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 13 Komesz György plébános 1874 január 17-én kelt igazoló iratában ezt mondja: «csak fél láb távolságra áll a (zárdai) nagy épülettől a plébánia pajta és istálló.» — Az irgalmas Nővérek hagyományából vettük azt az állítást, hogy a zárdának kocsí bejárója eredetileg nem volt.

³⁷ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1883. Nr. 468.

³⁸ U. i. Fasc. 1883. Nr. 1331.

³⁹ Megbízható közlések alapján.

⁴⁰ Somogy 1885. évf. 24. sz. jún. 16.

⁴¹ Kv. v. lt. Tanácsulési jegyzőkönyvek 11.657/1926. — 13.545/1926.

⁴² A feszületet a bpesti iparművészeti iskola szobrászati osztályán készítették.

⁴³ A szobrot, a máriabesnyői kegyszobor mását, a művész ajándékozta 1938-ban.

⁴⁴ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1892. Nr. 732.

⁴⁵ Timon Ákos: A párbér. 50. l.

⁴⁶ U. i. 50. és köv. lapok.

⁴⁷ U. i. Függelék 35. l.

⁴⁸ Pp. lt. Vis. 1718 p. 217. Quoad Ecclesiam. Primo.: «A sua nempe Celsitudine fundos parochiae et ecclesiae designari factos et pro novae ecclesiae constructione fr. 300 ex cassa dominali praestitisse.»

⁴⁹ Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 1. Az irat címe: Fragmentum conscriptionis parochiarum comitatus Sumegh. de a. 1726 és egy másik hasonló című irat 1726—28 között levő évekből: «Parochia beneficio prorsus catet omni.» — Eh. lt. Rep. 35. Fasc. X. Nr. 635 et N. B. — U. i. Fasc. V. Nr. 603. Az 1720. évi uradalmi összeírás: «Itt Kaposvárat plébános is vagyon, melynek mindazonáltal semmi rét vagy szántó beneficiuma az uraságtul nincs excindálva.» — U. i. Rep. 65. Az 1732. évi uradalmi összeírás: «Ad hanc parochiam agri nulli sunt.» — Sm. lt. Conscr. 1736.: «Agros ad hanc parochiam seu mater-nam absolute nullos habet parochus.» — Pp. lt. Vis. 1748 p. 220. Quoad parochialia. «Nullam habet penitus ruri excisam terram oeconomiam exercendi.» — U. i. Acta par. Fasc. 5. Az 1751. évi szerződés: «Mínthogy a mi mlgos földesurunktul még eddig a fölséges királi kegelymes resolútiok szerint bizonyos szántóföldek excindálva nincsenek a plébánia házhoz...» — U. i. Conscr. prov. par. Fasc. 1. Az irat címe: Conscriptio... 1733: «agri ad hanc parochiam spectantes nulli sunt.» — U. i. Conscr. 1755: «In agris terras arabiles annexas parochiae neque ab I. dominio, neque a parochianis excisas habet.» Ennek az erőteljes hangsúlyozásnak az a magyarázata, hogy abban az időben csak a plébániának át-engedett ingatlan jövődelmét tekintették a plébános biztos jövődelmének. A párbér csak

kiegészítés számba ment. A plébániai ingatlan alapítvány jellegével bír. A hivek szolgálata alapítványi vagyont nem hozhat létre. L. Timon i. m. 50. l. s több helyen.

⁵⁰ Eh. lt. Rep. 35. Fasc. X. Nr. 635 et N. B. Az 1720. évi uradalmi összeírás: «Itt Kaposvárat plébánus is vagyon, melynek mindazonáltal semmi rét vagy szántóföld beneficiuma az uraságtul nincsen excindálva, hanem a lakosok a maguk alkujok szerint tesznek szántást, kapálást, kaszállást, ahol magok itélik az előklime számára.» — L. még u. i. Fasc. V. Nr. 601. — U. i. Rep. 65. Az 1732. évi összeírás: «Ad hanc parochiam agri nulli sunt, verum oppidani pro libitu suo pro parte domini plebani, ubi nimirum commodius viderint, arare solent.» — Ez az utóbbi összeírás egyszerűen lemásolja az 1720. évi összeírás adatait. Az alábbiakból látni fogjuk, hogy már 1726-ban megváltották részben a munkaszolgáltatást. — L. még Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 2. Az irat címe: Conscriptio fundorum sessionis unius colonialis...

⁵¹ Ezt azt eljárást a nép nagy szegénységére vezeti vissza. Acsády Ignác: Magyarországon a török hódoltság korában. 250. l.

⁵² L. főntebb az 50. jzetet.

⁵³ Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 1. Ez irat címe: Fragmentum conscriptionis parochiarum comitatus Sumegh. de a. 1726. «Ab oppido veniunt fr. 25. In sortem vero araturae fr. 10. De frumento habentur cubulos Poson 44.» — U. i. Az irat címe: «Fragmentum conscriptionis parochiarum comitatus Sumegh. de a. 1726—28. «Oppidani communiter solvunt fr. 25. In sortem vero araturae fr. 10.» — Eh. lt. Rep. 65. Az 1732. évi uradalmi összeírás: «Parochus... tritici in natura habet ab oppidanis metr. Poson. 50. In paratis vero annuatim fr. 35.» — Sm. lt. Conscr. 1736: «Habet autem (parochus) praestando tritici cubulorum Poson. 44. In parato ab iisdem oppidanis percipit 35. fr.» — Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 1. Az irat címe: Conscr. 1733: «A saepe fatis oppidanis praestantur parochus tritici cubuli Poson. 44. In parato ab iisdem oppidanis percipit parochus fr. 35.» — U. i. Vis. can. 1748 p. Quoad parochialia. Tertio: «Dominus parochus a communitate titulo subsistentiae contractualiter habet fr. 35 et 44 cubulos Posonienses tritici.» — U. i. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. Az irat címe: Domestica Visitatio universarum comitatus Simigh. parochiarum 1743: «In fixo praestantur ab oppido hactenus in pecunia fr. 35., cubuli tritici Poson. 44.» — U. i. Acta par. Fasc. 5. Lenthly István püspöki helytartó javaslatára a kaposváriak ezt felelik: «Ami illetné az pár szám szerint való fizetést, a város arra éppen nem accedálhatt, hogy falusi módon fizessen, mivel itt semminemű ollyatin nem találthatatik.»

⁵⁴ Az 1815. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv 31. l. legvilágosabban utal erre a körülményre. Azt mondja: «mater Kaposvár per aversionem (megváltás folytán) dependit parochus annuas 100 metr. Poson... frumenti,... 100 flos titulo lecticalis (lélek pénz).»

⁵⁵ Pp. lt. Vis. 1748 p. 220. Quoad parochialia. Tertio. «Dominus parochus a communitate titulo subsistentiae contractualiter habet...» — U. i. Rel. per. Fasc. 1. Az irat címe: Specificatio status dominorum parochorum distr. Simigh. per A. R. D. Ladislaum Solmosi V. A. D. 1742: «Parochus Kaposváriensis respectu hactenus contractualis suae solutionis parochialis per se, sine adminiculo filialium non habet congruentem subsistentiam.»

⁵⁶ Eh. lt. Rep. 65. Az 1732. évi uradalmi összeírás.

⁵⁷ A Békás tó mellett fekvő rét a mai Cseri városrészben feküdt, az Iszák hegy nyugati lábánál. Körülbelül a mai János utca nyugati széle, a mai Rózsa utca eleje és a sörgyár épülete között fekvő háromszögben. (Kv. v. mérnöki hiv. Kvár úrbéri térképe.)

⁵⁸ Sm. lt. Conscr. 1736: «Habet pratum capacitatis feni curruum 5, quod ipsimet oppidani falcant et foenum convehunt.» — Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 1. Conscr. 1733. — U. i. Az irat címe: Fragmentum conscriptionis parochiarum comitatus Sumegh. de a. 1726. — Egy másik hasonló című irat 1726—28 között levő évekből. — U. i. Fasc. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. Az irat címe: Domestica visitatio 1743. — U. i. Vis. can. 1748 p. 221. Quoad parochialia. Tertio. — Eh. lt. Rep. 65. Az 1732. évi uradalmi összeírás. — Pl. lt. Vis. 1778 p. 4., Vis. 1815 p. 32. — A rét termésének betakarítását mindvégig munkában teljesítette a város.

⁵⁹ Pp. lt. Vis. 1748 p. 220. Quoad parochialia. Tertio. — L. még u. i. Conscr. 1755. — Ezt a szöveget az 1778. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv 10 kapas nagyságúnak tartja.

⁶⁰ Eh. lt. Rep. 65. Az 1732. évi uradalmi összeírás. «Pro fagopyris singulo anno unum iugerum terrae ad rationem eiusdem domini plebani arant...» Az egy hold kukorica földről az 1778. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv is említést tesz. (Pl. lt. Vis. 1778 p. 4.) Akkor azonban már ezt is a saját költségén műveltette a plébános.

⁶¹ Pp. lt. Vis. 1748 p. 220. Quoad parochialia. Secundo. Parochus «nullam habet penitus ruri excisam terram oeconomiam exercendi nisi dum precibus expetat aliquam ab officialibus.» — U. i. Fasc. Acta et fragm. Vis. can. par. Fasc. 1. Vis. 1743. Ezen jegyzőkönyv szerint a plébános 15 napi munkára való földet használt az uradalmi tisztek beleegyezésével.

⁶² L. főntebb az 50. jzetet.

⁶³ Lenthly István püspöki helynök javaslata mutatja, hogy a hivek részéről korábban

felajánlott terület 6 pozsonyi mérő mag alá eső szántó volt. Javaslatára szerint a kaposváriak «a minémű hat pozsonyi alá való földet eddig adtak a plebánusnak azt ezután... tartoznak háromszor megszántani.» (Pp. lt. Acta par. Fasc. 5.) Az 1775. évi úrbéri egyezség szerint Kaposvárott két pozsonyi mérővel számítottak egy hold földet. (Sm. lt. Fasc. Regulae urbanales K. I. 1775.) Holdakra átszámítva tehát 3 holdat művelt a plebános a közös birtokból. Megállapításunkat megerősíti az 1728. évi jobbágyösszeírás is. (Sm. lt.) Az összeírásban négy kivételével minden gazdának negyed telke volt 3 drb. földdel. A három db. földre 6 pozsonyi mérő magot számítottak. Az 1778. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv is hasonló értelemben beszél. (Pl. lt. Vis. can. 1778 p. 4. «Agros sive pro singula calcatura habet ingerum 1, quod vix in singula calcatura duas Posonienses metretas seminis recipit.» Horváth János karádi plebános kerületi esperes és Péntek Ádám igali plebános 1752-ben kelt egyházlátogatásuk alkalmával ezt írják: «Kaposváricsnes habent tres calcaturas exiguas, ad quamvis calcaturam duo tantum iugera ex misericordia oppidanorum habet parochus assignata... et haec etiam suis sumptibus propriis excolit parochus loci...» — Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 1. Az irat címe: Conscriptio fundorum sessionis unius colonialis in Inclito comitatu Sumeghiensi Districtu Kaposiensi situatum per Joannem Horváth V. A. Diaconum Karádiensem item Adamum Péntek Igaliensem parochos peracta 1752. Ebben az esetben az eljárók értesülése téves, vagy rövid ideig tartó állapotról lehet szó, mert minden többi adat a forrásként egy holdról tud.

⁶⁴ L. föntebb az 53. jzetet.

⁶⁵ L. föntebb az 53. jzetben foglalt leelő helyeket.

⁶⁶ Sm. lt. Conscr. 1736. «Pro sua congrua et necessaria subsistentia... indigeret ideo in parato florenos centum.» — 1726 előtt is összeírták a javadalmat. Akkor 139 frt 98 denárta értékelték. A hivatalosan megállapított 150 frt évi jövedelemből 10 frt 62 den. hiány zott. (Pp. lt. Conscr. prov. Fasc. I.) Az irat címe: Conscriptio prov. paroch. et defectus congruae in archidiaconatus Veszprém. Sumegh. et Budens.

⁶⁷ Pp. lt. Rel. per. Fasc. 1. Az irat címe: Specificatio status DD. parochorum distr. Simigh. per adm. Rev. Dom. Ladislaum Solmosi V. A. D. 1742: «Necesse oppidum in novam solutionis obventionem redigendum veniret.»

⁶⁸ Pp. lt. Acta par. Fasc. 5. — Gazdasági vonatkozásban a későbbi hiv. iratok is mindig erre a szerződésre hivatkoznak. Így a stólailetekek rendezése idején 1774 körül kelt összeírás pontosan hivatkozik az 1751. évi szerződésre. «Tő Lenth István az idő szerint való puspoki általános helytartó előtt 1751 nov. 25-én kötött szerződés erejénél fogva Kaposvár fizet...» (Pp. lt. Inform. de stolis et de statu Ecclesiarum 1769/70. Az irat címe: Informationes de stolis a. circiter 1774. — A továbbiakban l. még az 1755. évi (Pp. lt. Conscr. 1755), az 1765. évi (u. i. Conscr. prov. par. Fasc. 2), az 1775. évi (Sm. lt. Prot. 33 p. 566. sq.) összeírásokat; az 1770. évi (Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 2), az 1778. évi (Pl. lt. Vis. 1778 p. 4. «Parochus vigore contractus olim cum oppido initi...»), az 1815. évi (u. i. Vis. 1815 p. 31. «Mater Kaposvár... dependit parochia annuas... et quidem secundum antiquissimum contractum...») egyházi. jzökv. adatait.

⁶⁹ L. föntebb a 63. jzetet.

⁷⁰ Pp. lt. Conscr. 1755. — U. i. Conscr. prov. par. Fasc. 2., Fasc. 6. — Pl. lt. Vis. 1778 p. 4. — U. i. Vis. 1815 p. 68. A 100 frt összeg eleinte Tulok Ferenc személyére megállapított kedvezmény volt.

⁷¹ Eh. lt. Rep. 35. Fasc. Q. Nr. 402 et E. — Pp. lt. Acta par. Fasc. 18. — L. még u. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5.

⁷² Pp. lt. Koller féle lt. Fasc. 59. Nr. 9. Jankó János plebános jelentése évszám nélkül, 1781 körül.

⁷³ Sm. lt. Prot. 33 p. 567–69. Az 1775. évi hivatalos összeírás. — Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 3. Az irat címe: Conscriptio prov. paroch. in comitatu Sumegh. — A colleda évi eredménye 1775-ben 5–6 szekérre való gabonát tett ki. — 1784-ben Kvárott 12 frt, Kfüreden 1 frt 30 den., Toponáron 6 frt 35 den. és Kaposszerdahelyen 50 den. értékű gabona jött össze ilyen címen.

⁷⁴ Timon Ákos i. m. 159. l.

⁷⁵ Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 6. Az átszámításnál valamivel több szántó mutatkozik, amint az eredeti számok után várni lehetett. Oka az, hogy amint az 1815. évi egyházlátogatási jzökönyvvel való összehasonlításból kitűnik, egyik-másik darab föld nagyobb volt, mint ahogy eleinte becsülték.

⁷⁶ U. i. Acta par. Fasc. 27.

⁷⁷ U. i. Acta pers. Fasc. 24. — Tulok Ferencnek előkelő rokonsága révén sikerült az uradalomnál ezt a javadalmi javítást elérni. — L. u. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. Tulok Ferenc feljegyzése 1815. évi nov. 25-i keltezéssel.

⁷⁸ Pl. lt. Vis. 1815 p. 32.

⁷⁹ U. i. p. 67. — 1873-ban 203 frt 12 kr. volt a plebánia adóterhe. (Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 13. Komesz György plebános jelentése 1873.)

⁸⁰ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 13.

⁸¹ Pl. lt. Vis. 1815 p. 31. sq., 66—70. — Pl. lt. Er. okm. 1., pl. javadalmának 1804. évi értékelését.

⁸² Pp. lt. Acta par. Fasc. 42. «Minek ufánna a városunk szegén lakossai több esztendőök olta levő vizzátkodások miatt az üdvösségekre, istentiszteletre és az anyaszentgyházi külső és belső szokásaira nézvest is, tetemessen megkáosítottak, annak tehát a fölséges Ur Isten kegyességéből leendő megorvoslása végett e következő könyörgéseit és ajánlásait bátorodik Nagyságod kegyes atyai színe eléibe terjeszteni és ugyan 1-ször az egész várossa lakossai fiui bizodalmit helyheztetvén ftdő Szűcs István mernyei plebános urban, kinek is a város ezen mostanában pénzetlen világban jobb subsistentiájára az előbbeni fizetésén fellül önként egy szaz az az No. 100 frt-okat v. czédulában, nuszonyolcz, azaz No. 28 akó borban, tizenynolcz No. 18 p. mérő zabban megjobbitani kívánván, azon esedezven Nagyságod kegyes atyai színe előtt, hogy hathatós eszközése mellett a kinevezett lelki attyát hozzánk bot-sátani mélytőztassék... 3-szor Az első punctumban éréntett jobbitás után lészen a jöendő szeretetbéli plebános urnak (a szokott stolán kívül) egyszáz pozsonyi mérő kétszeres gabona, harmincz p. mérő sabb, negyven akó bor, fele fehér, fele pedig vörös azon egy üdei fejtetlen, két száz forint v. czédulában, ugy szinte a plebániái rétnék kétszeri kaszáltatása, gyűjtetése és haza hordattatása oly hozzá adással, hogy se a nemes urak, sem a honoratorok ezután dupla stolára ne kényszeritessenek, hanem a többi lakosokhoz mindenkben megegyezzenek... Azért az ebbéli alázatos ajánlásunknak tellyes erejére és szentül való megtartására kiadtuk a városnak nagyobb része ki tulajdon kézi írásával, ki pedig neve után tett tulajdon keze körösztt vonyásával tett és a városunk szokott élő petsétyével megerősítettett levelünket ad-ván. Költ Kaposvárott Április Holnapnak 18-ikán 1822 esztendőben. Elöttünk: Szöllősy Gáspár város bírja m. k. (p. h.) Vutskics György város eskütye... És a többi városi lakosok közönségesen. Coram me Francisco Salamon m. p. (p. h.) provisore.

⁸³ Pp. lt. Acta par. Fasc. 42. Esterházy Miklós hg. levele 1822 febr. havában.

⁸⁴ Pl. lt. Hitk. jzökv. 159. l. Az 1836. évi 5. tcikk Somogy megye szántóföldjeit minőség szempontjából három osztályba sorozta s az úrbéri telket ennek arányában 22, 21 vagy 26 holdban állapította meg. A minőség szerint megállapított földeket nevezték «osztályozott» földeknek. A kaposvári plebánia földjei első osztályúak voltak. - A réteket szintén három osztályba sorozták. A plebánia réttei szintén első osztályúak voltak. Ez annyit jelentett, hogy évenként rendszeren kaszáltak róla nemcsak öreg szénát, hanem sarjút is. Nagyságra az egész úrbéri telket megillető rétt 8 holdat tett ki.

⁸⁵ U. i. 160—161, 171. l. — L. még u. i. Gazd. ügyiratok közt az úrbéri örök szerződést.

⁸⁶ U. i. Hitk. jzökv. 172. l. — L. még Kv. v. lt. mérnöki hivatalában az 1865-ben hitelesített birtokkvben a 331. t. — L. még a kvári trvszék lt. Urbéri iratok V. 1896 és II. 1875/261. Maga az elkülönítési eljárás 1863 és 1864-ben folyt le Bernáth József táblabíró vezetésével. (Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 13.)

⁸⁷ Pl. lt. Hitk. jzökv. 171. l. A szántókat a következő dülőkben adták ki: A kápolna-alji dülőben, a Nagygátban (2 db), Meggyesalján, Tótok réttén, Papsárában, Akasztófa alatt, Iszákáljban, Giliczében. — L. még Kv. járásbíróság lt. A régebbi keletű telekjegyző-könyvek között a 62. sz. tjzökvet. Ezekből a földekből 1815-ben megváltak a kápolna-aljai, a nagygáti vagy kallói, a Tótok rétte és az akasztófán túl nevű dülőkben levő szántók és a Békástói dülőben fekvő 15 kaszás rét. V. ö. Pl. lt. Vis. can. 1815. VIII. § 23.

⁸⁸ Hitk. jzökv. 201. l. — L. még Pp. lt. Conscr. prov. par. 1888.

⁸⁹⁻⁹⁰ L. főntebb a 87. jzetet.

⁹¹ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1903. Nr. 3824. -- Fasc. 1904. Nr. 1062.

⁹² U. i. Fasc. 1911. Nr. 20.

⁹³ Sm. lt. Fasc. Conscriptio Regnicolaris Processus Kaposváriensis 1828. Nr. 22. «Inter onera huius oppidi refertur, quod parochum... salariis et deputatis oppidum provideat.» — Kaposvár városa lt. Assign. jzökv. 1849/50. év 95, 141, 143, 240. t. — 1850/51. év 34, 44, 108, 161, 167, 245, 249, t. — 1851/52. év 195, 203, 212. t. — 1852/53. év 41, 131, 165, 166, 242. t. — 1853/54. év 40, 44, 65, 168, 194. t. — 1856/57. év 153. t. — 1857/58. év 15. t. — 1858/59. év 19, 141. t. — 1859/60. év 21. 81. t. — 1860/61. év 12, 46, 117, 124. t. — 1861/62. év 35, 88, 121, 140. t. — 1862/63. év 50, 52, 90, 91, 92, 103, 196. t. — 1863/64. év 11, 28, 67, 231, 253, 370. t. — 1865. év 7, 11, 124, 165, 149. t. — 1866. év 6, 28, 72, 116. t. — 1867. év 26, 28, 72, 152, 160, 162. t. — 1868. év 32, 73. t. — 1869. év 34, 49, 67, 86, 99, 160, 184. t. — 1870. év 3, 127, 134, 135, 154, 181, 184, 185, 192, 194. t. — 1871. év 117, 128, 129, 167. t. — 1872. év 64, 96, 140. t. — 1873. év 53, 76, 103, 107, 111, 135, 157, 158, 165. t.

⁹⁴ Pl. lt. Hitk. jzökv. 99. l. 1873 nov 25-én Ranolder János püspök ezt írja a kaposvári hitközségnek: «A kaposvári róm. kath. hivek f. hó 12-én tartott gyűlésének jegyző-könyvéből... értesültem arról, hogy Kaposvárott a róm. kath. hitközség megalakult...»

⁹⁵ U. i. 279 s köv. l. «Minthogy több hitközségi tanácsos részint, mert a hitközség eddigi működésével egyáltalán nincsenek megelégedve, részint mert nem mutat életképességet s végrehajtó hatalom nélkül célszerűtlen intézmény, az határozottatott, hogy a nagy gyűlés elé a tanács azon indítvánnyal járul, hogy a kaposvári róm. kath. hitközségi intézmény be-

szüntetessék s ügyeinek ellátása, vezetése, mint a hitközségi intézmény felállítása előtt, a kaposvári városi tanácsra, illetve képviselőtestületre ruháztassék. A világi elnök kérdésére a tanács ezen indítványa a nagy gyűlés által egyhangúlag elfogadtatott.» — Fatér János Kelemen Lajos itt közölt javaslatát azzal a megokolással támogatja, hogy: «különösen végrehajtó hatalom nélkül a hitközség intézményét célszerűtlennek tartom». Raab József: «a közönség részéről tapasztalt közöny miatt» nem látja a hitközség intézményét fenntarthatónak. Kiszlinger Gergely: «a hitközséget, mint célszerűtlen intézményt» megszüntetendőnek véli.

⁹⁶ U. i. 296. l. A belügyminiszter 1879 aug. 19-én kelt 37.719. sz. leiratával vette tudomásul a hitközség megszűnését.

⁹⁷ Kv. v. lt. Közgy. jzókvek 24/1889. sz. jzók. v.

⁹⁸ Sm. lt. Közgy. jzókvek 341/1889. kg. sz.

⁹⁹ U. i. 805/1885. alisp. alapsz.

¹⁰⁰ U. i.

¹⁰¹ Somogyi Hírlap 1912. évf. 244. sz. okt. 26.

¹⁰² Kv. v. lt. 24.217/1933. közgy. sz. «Kaposvár m. város közönsége kötelezi magát arra, hogy a kaposvári plébániával szemben az egyházlátogatási jegyzőkönyv és a mintegy 200 éves gyakorlat és magánjogi szerződés alapján eddig teljesített dologi és személyi vonatkozású keret kötelezettségének érintetlenül hagyása mellett az Esterházy herceg hitbizományaival egyházhatóságtól függőleg a kegyúri teher megváltása céljából létesült szerződéssel kapcsolatban teljesíti egész terjedelmében mindazt a szolgáltatást, amelyre a volt kegyuraság az egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint mindenkor kötelezve volt.

A kaposvári Nagyboldogasszony róm. kath. Egyházközség a veszprémi megyéspüspök úr által e célból kiállított külön meghatalmazása alapján hozzájárul ahhoz, hogy a herceg Esterházy hitbizománya az ismert szerződésben a kegyúri terheit megváltsa és tudomásul veszi azt, hogy Kaposvár megyei város közönsége az egyházközség jogán a város által a herceg Esterházy hitbizománytól a szerződés szerint kapott és elfogadott ingatlan ellenértéke fejében a kaposvári plébániával szemben teljesíteni fogja egész terjedelmében mindazokat a keretkötelezettségeket, amelyek az egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint a hitbizományt, mint volt kegyuraságot terhelték.»

¹⁰³ L. Wetters und Weltes Kirchenlexikon. Freiburg in Breisgau. 1899. 11. k. 841 s. köv. l. Stohlgebühren vezérszó alatt. — Lexicon für Theologie und Kirche. Freiburg in Breisgau. 1937. 9. k. 840 s. köv. l. ugyancsak Stohlgebühren vezérszó alatt. — L. még Mihályi Ákos dr.: Az emberek megszentelése. 29 s. köv. l. — L. még Pfleger Lucian: Die elsässiche Pfarrei. A stóla kiakulásáról szóló fejtegetést. — Stólaileteket csak a házasságkötések s temetések alkalmával s némely szentelmeny használata után szoktak a hivek fizetni.

¹⁰⁴ L. fentebb a 103. jz. et.

¹⁰⁵ Timon Ákos i. m. 151. l. a jegyzetben a lt. döntése 1771-ben: «Stola enim non tam merces est, quam minima pars et subsidium honestae subsistentiae.»

¹⁰⁶ Sm. lt. Prot. 3 p. 25. A vármegye döntése a régi állapotok visszaállítását jelenti, mert a pápai esperesi kerület 1699. évi egyházlátogatásában (Pp. lt. Liber vis. distr. Pappensis) az ilyen tételek már előfordulnak. Somogy megyébe is átvették a másutt divott szokást az egyházi szervezet újjáalakítása után.

¹⁰⁷⁻¹⁰⁸ Pp. lt. Fasc. Informationes de stolis et de stafu Ecclesiarum 1769/70. Az irat címe: Conscriptio stolaris dioec. Vespri. a. 1769.

¹⁰⁹ Sm. lt. Conscr. 1736. — L. még Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. Vis. 1743. — U. i. Vis. 1748 p. 221.

¹¹⁰ Pl. lt. Vis. 1778 p. 4, 6. — U. i. Vis. 1815 p. 67. — Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 6.

¹¹¹ L. a különböző javadalmi összeírásokat.

¹¹² Pl. lt. Vis. 1815 p. 31.

¹¹³ U. i. p. 34. — L. még a. i. Er. okm. 36. sz.

IX. FEJEZET.

Istentisztelet. Valláserkölcsei élet.

¹ Sm. lt. Fasc. Cehalia. A kaposvári takácsok céhlevele (1735) 1. §. így szól: «Minden becsületes céhbeli takácsmester az római szent egyház rendi és parantsolatjának engedelmeskedjék és maga házi családjával vasárnapon és ünnepnapon a szent misén és prédikáción jelen legyen, gyermekeiket keresztény ajátosságba tartsa.» — U. i. A kaposvári vargák céhlevele (1748) 1. §. ezeket tartalmazza: «Mively az egész keresztény iskola arra tanít oktat bennünket, hogy mindenemű folyvett dolgainkban először az Ursten nevért hálaadással dicserjük, azért ezen becsületes varga céhünkbe is az istenfélelem és felebaráti szeretett öregbítették és közöttünk megtartassék mindenek felett és előtt szükséges lészen.»

² U. i. Kvi vargák céhlevele 2. §, fazekasok céhlevele (1744) 2. §, takácsok céhlevele 12. §.

³ U. i. sátorkészítők céhlevele (1715) 1. §, takácsok céhlevele 12. §.

⁴ Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. Vis. 1743: «Populus est devotissimus.» — U. i. Vis. 1748 p. 221. Quoad parochianos. Secundo.: «Diebus dominicis et festivis diligentissime ecclesiam Dei frequentant et divinis cum consolatione adsunt. Proles etiam suas eorum compellunt.» — U. i. Vis. 1778 p. 8. «Populus est devotus.» — U. i. Vis. 1815 p. 25. «Populus ceteroquin devotus diebus etiam feriatis in ecclesia frequens.»

⁵ U. i. Vis. 1748 p. 219. Quoad sacristiam. Tertio. — Pl. lt. Vis. 1815 p. 29.

⁶ Pl. lt. Vis. 1815 p. 69. — Pp. lt. Acta pers. Fasc. 17.

⁷ Pl. lt. Alapítv. napló. — A legrégibb alapítvány a herceg Esterházy családé volt a család meghalt tagjaiért. A Szűz Mária tiszteletéről valamikor híres Esterházy család minden szombatán mondott miséket erre a szándékra. Ezért használják megjelölésükre forrásaink a «sacra sabbatina» nem liturgikus kifejezést. (Pl. lt. Vis. 1748 p. 219. Quoad sacristiam. Tertio.) — L. még Pl. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1.

Az alapítványt még 1703-ban tették le. Elmondásukért a hercegi uradalmi pénztár fizetett a plébánosnak tiszteletdíjat. A hitbizományban levő alapítványokat 1923-ban egy helyre vonták össze, akkor ez a helyi alapítvány megszűnt. — Az egy Juranics-féle alapítvány leszámításával (4 hold rét volt. Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1838. Nr. 122) minden alapítványt készpénzben tettek le. Az utóbbi alapítvány is elkallódott. Legkorábban 1815 és 1818-ból ismerjük a misealapítványokat. Pl. lt. Vis. 1815 p. 69. — Pp. lt. Acta pers. Fasc. 17. — U. i. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 11. Sor szerint így következnek:

Tihanyi Justina hat mise, 300 frt, 15 frt kamat mellett önmagáért.

Szecsődy László öt mise, 400 frt, 13 frt 40 kr. kamat mellett önmagáért.

Kozarics János három mise, 100 frt, 6 frt kamat mellett önmagáért és nemzetségéért.

Takács Imre (bátaszéki plébános) egy mise, 100 frt, 1 frt 12 kr. kamat mellett önmagáért és szülőiért.

Ladányi Imre volt berkesi plébános egy mise, 100 frt, 1 frt 12 kr. kamat mellett önmagáért és szülőiért.

Paál István molnár egy mise, 70 frt, 4 frt 12 kr. kamat mellett önmagáért.

Mindszenty Ferenc volt geszti plébános három mise, 300 frt, 18 frt kamat mellett önmagáért és nemzetségéért.

Szalay Anna Kleisz özvegye egy mise, 100 frt, 6 frt kamat mellett önmagáért és uráért.

Füred község miséje Isten büntetésének elhárításaért.

⁸ Pl. lt. Vis. 1778 p. 3. — U. i. Vis. 1815 p. 7. — L. még Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 11. Praeparatoria ad vis. can. eccl. Kaposvár 1815. II. §. 5. — A kaposvári plébánosok szent beszédeiről semmiféle feljegyzés, vagy kézirat nem maradt fenn. Ezért nem tudjuk megállapítani, mennyire alkalmazkodtak híveik felfogásához. Domaniczky Ferenc szili esp. plébánosnak van utasítása a kaposvári esp. kerület papjaihoz 1742-ből. Lékö-zöljük, mert látjuk belőle, mint ítéli meg kerülete híveinek lelki igényét, köztük a kaposváriakét is. Az utasítás így szól: «Diebus dominicis et festivis noverint curatores animarum se obligari in concionibus habere magis morales, ad captum populi quam sublimi figuratas, easque de tempore occurrenti ita et cathecizando rudiores instruere.» (Pp. lt. Circ. Fasc. 1.) Ugy látszik, a plébánosok szerettek magasröptű, elvont beszédeket tartani, amelyeket a nép nem értett meg. A rendelkezésnek csak így van értelme.

⁹ Pl. lt. Vis. 1778 p. 3. — U. i. Vis. 1815 p. 8. — L. még Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 11. Praeparatoria ad visit. can. eccl. Kaposvár, II. §. 5.

¹⁰ Megbízható közlések alapján.

¹¹ Pp. lt. Circ. 1922 p. 61. Nr. 2705.

¹² U. i. Acta par. Fasc. 42. Gravamina parochiae Kaposvár.

¹³ Így volt ez a 18. században is. — L. Eh. lt. Rep. 80. Fasc. N. Nr. 189 et F. «Quatuor possessiones I. Dominio Kaposvár et parochiae Szent Balázsiensi ingremiatas a matre Szentbalázs remotas et oppido Kaposvár vicinas ex charitate et necessitate plerumque administrat parochus Kaposváriensis» jelenti Tomkó Márton tiszttartó 1772-ben.

¹⁴ Pl. lt. Vis. 1815 p. 8. — Pp. lt. Vis. 1748 p. 217. Quoad ecclesiam. Secundo.

¹⁵ Rott Nándor püspök 1921-ben még megengedte, hogy tetszés szerint mondhatták a plébánosok a szentséges miséket az újhód vasárnapon, vagy a hónap első vasárnapján. Az 1922. évi Directorium, azaz liturgikus naptár már csak a hónap első vasárnapján jelzi a szentséges miséket. (L. a két év Directoriumait.)

¹⁶ A negyven órás szentségimádást 1536-ban Milanóban vezették be a város szorongatott óráiban annak emlékére, hogy az Üdvözítő mintegy 40 óráig feküdt a sírban. Örökös szentségimádási jelleget VIII. Kelemen pápa adott neki. Elrendelte ugyanis, hogy Róma minden templomában 40 óráig tartsanak imádást úgy, hogy az egyikben akkor kezdődjék, amikor a másikban végződik, mert a pápa az egyház nagy megpróbáltatásaiban az Oltáriszentség állandó kérlelésétől várt segítséget. Az eredeti gyakorlat szerint a szentségimádást Román kívül alig lehetett megtartani. A templomok csekély számán kívül a vele járó költségek is nehézzé tették. Az ájtatosságnak viszont nagy lelki eredménye volt, úgy hogy kíváncsisággá vált szélesebb néprétegekre való kiterjesztése. E gondolat hatása alatt Outremont lüttichi püspök a Szentséktől engedelmet kért és kapott, hogy az örökös szentségimádás gondolatát falura

is kiterjeszthesse. Egyházmegyéjének minden templomában egymást követő napokon imádásra kitétték az Oltáriszentséget és erre a célra alakított egyesülettel biztosították az imádás állandóságát. Az imádást végzők óránként váltották egymást. A szentségimádás napján délelőtt a plebánus ünnepélyes szent misét mondott és hírtünk e titkáról szolt a hívekhez. Napközben folyt az imádás. Este könyörgés, ének után az Oltáriszentséget eltették. Az ájtatosságot Te Deum fejezte be. Éjjel tovább folyt az imaórák megtartása, csak hogy nem a templomban, hanem otthon. Az imaórák kezdetét ilyenkor harangszó jelezte. Másnap reggel szentséges misével zárult az ájtatosság. Mária Terézia értesülvén a jól bevált vallásos gyakorlatról, Koller Ignác veszprémi püspök előtt is ama kívánságának adott kifejezést, hogy már családi hagyományainál fogva is igen kedves volna számára, ha uralkodása alatt álló országok püspökei a szentségimádást lüttichi alakjában bevezetnék. Koller Ignác méltányolta a királyné nemes kívánságát, megvalósításában azonban korai halála megakadályozta. A tervet Dravec Zózsef káptalani helynök és Bajzáth József püspök (1777–1804) valósította meg. (Pp. lt. Misc. Fasc. 1. — U. i. Fasc. Acta in negotio introduc. schol. nat. 1775–90: Confrat. 1782–83; Erem. 1754–80. — U. i. Prot. vic. Tom. 1 p. 183–88.)

¹⁷ Pp. lt. Misc. Fasc. 1.

¹⁸ Pl. lt. Vis. 1815 p. 8.

¹⁹ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1846. Nr. 889. — Pl. lt. Prot. mandatorum reg. et epp. Tom. 3 az 1847. évnél.

²⁰ L. főntebb a 18. jzetet.

²¹ Pp. lt. Acta par. Fasc. 42.

²² Kat. Ért. 1927. évf. 4. sz. 25. l.

²³ Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. Vis. 1743.

²⁴ U. i. Fasc. 5. Responsa Domini parochi Kaposváriensis.

²⁵ Pl. lt. Vis. 1778 p. 3.

²⁶ Az 1815. évi egyházlátogatás is ezt a szokást találja és a jövődre is fenntartja. (Pl. lt. Vis. 1815 p. 7.)

²⁷ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. — L. még u. i. Vis. 1815 p. 7. II. §. 5.

²⁸ A második káplán a raboknak misézett. Az első káplán részben Kaposfüreden volt elfoglalva. Ezért addig, amíg két káplán volt, csak két biztos mise volt: a gimnázistáké és a plebánia miséje.

²⁹ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1907. Nr. 362, 605, 1139.

³⁰ Pl. lt. Házi krónika.

³¹ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1863. Nr. 226, 293.

³² Pl. lt. Házi krónika.

³³ Kat. Ért. 1930. évf. 10. sz. 6. l.

³⁴ U. i. 1933. évf. 10. sz. 12. l.

³⁵ Bíró Márton: Angyali társaságnak szövetsége 23. lapján ezt olvassuk: «Amelly helységben pedig plebánus maga vagyoni igyekezzék ugyan hétköznapi szent miséjét jó korán elvégezni, mindazonáltal, mivel sok felé terjed kötelessége, így hétköznap bizonyos órára nem köteleztetik...»

³⁶ U. i. «Ahol plebánusok mellett káplányok is vannak, minden nap, nyárban ugyan hatod fél, télben pedig heted fél órakor légyen egy szent mise.»

³⁷ Pp. lt. Proc. ad poen. Eccl. Fasc. 5.

³⁸⁻³⁹ Pl. lt. Vis. 1815 p. 9.

⁴⁰ Pp. lt. Acta schol. Fasc. 1861. Nr. 132.

⁴¹ Megbízható közlések alapján.

⁴² Pl. lt. Házi krónika.

⁴³ A kereszteleési anyakönyvek csak 1852-től kezdve tüntetik fel külön a születés és kereszteleés idejét. A hívek 1852-től 1870-ig még szigorúan megtartották az ősi kat. fel-fogást.

⁴⁴ 1873–81-ig hét olyan születés volt, amikor a kereszteleést a születéstől 8–10 nap választotta el. 1881-ben akad egy 25 napra elhalasztott kereszteleés. 1888-ban 8–10 gyermeket kereszteletek egy hetesnél idősebb korában. 1890-ben egy, sőt három hónapos korában kereszteletek 4, vagy 5 csecsemőt.

⁴⁵ 1905-től kezd szokássá lenni a kereszteleésnek a születéstől számított harmadik, negyedik napra való halasztása. 1907–08. években a kereszteleés a születés után a nyolcadik napra is kitolódik. 1911–14 közt már a szörványos esetek közé tartozik az egy napos gyermekek kereszteleése. Továbbiakban l. a ker. akvek megfelelő éveit.

⁴⁶ Pp. lt. Vis. 1718 p. 251, 259, 272, 281, 286.

⁴⁷ A közölt adatokat a püspöki levéltárban levő bérmlási anyakönyvekből jegyeztük ki. Ahol az adatok nem innen valók, külön feltüntetjük. Az egyházmegyei körlevelek szerint (Pp. lt. Circ. Tom. 5 p. 95) az 1804. évben a győri felsz. püspök bérmlált volna Kaposvárrott. Ez a bérmlálás valószínűen elmaradt, mert megtörténtének sehol semmi nyoma. Nem is valószínű, hogy 1807-ben Zsólnay Dávid veszprémi felsz. püspök bérmlált volna itt, ha 1804-ben el nem maradt volna.

⁴⁸ Religio 1850. évf. 2. k. 496. f. 62. sz. nov. 21. — Zala-Somogy 1863. évf. 14. sz. május 10.

⁴⁹ Pp. lt. Acta Dioec. Fasc. 1872. Nr. 1108—11.

⁵⁰ Somogy 1880. évf. 22. sz. jún. 1.

⁵¹ Somogy 1893. évf. jún. 4.

⁵² Pp. lt. Vis. 1748 p. 217. Quoad Ecclesiam. Quinto. — Vis. 1778 p. 2. De statu Ecclesiae.

⁵³ Pp. lt. Circ. 1920. évf. Nr. 5416 p. 96. — U. i. 1921. évf. Nr. 506 p. 7.

⁵⁴ Pp. lt. Vis. 1815 p. 4. I. §. 2. — U. i. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 5. Responsa Dni parochi Kaposváriensis.

⁵⁵ Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 5. Responsa Dni Parochi Kaposváriensis. — U. i. Vis. 1778. De parochó, eius obligatione et proventibus.

⁵⁶ Sm. lt. Prot. 33 p. 572 a. 1775. A kaposvári tanító javadalmi összeírásában a többi között ez is szerepel: «Pro hostiis annue 2 fl.» — Pp. lt. Circ. Tom. 2 p. 70. Nr. 7, az egyházmegyei tanítók számára kiadott utasítás 1777-ben. — Volt idő, amikor Kaposvár városa díjazta a kántortanítót az ostyasütésért. 1873-ban 10 frtot, 1874-ben 5 frtot adott ki ezen a címen. (Kv. lt. Assign. jzökv. 1873. évi 163. t., 1874. évi 81. t.)

⁵⁷ Pl. lt. Vis. 1815 p. 36.

⁵⁸ U. i. Htk. jzökv. 253—254. I. — Az egyházi 1879-ben 15 frtot kapott ostyasütés címén. (U. i. 298. l.)

⁵⁹ Kvári irg. növ. házi krón. 4. l.

⁶⁰ Pl. lt. Vis. 1778 p. 4. «Ad infirmos posthac, ubi tempus admiserit defert superpellico indutus.» — A feljegyzések egyebütt nem beszélnek róla, de úgy látszik, ebben az időben az Oltáriszentséget a betegekhez mennyezet alatt szokták vinni. Tomkó Márton hercegi tisztartó különben nem emelné ki ennek a felszerelésnek a hiányát: «Ecclesia Kaposváriensis umbella ad augustissimum sacramentum tam in publicis precibus; quam in visitatione infirmorum debite deportandum necessaria... indiget.» (Eh. lt. Rep. 80. Fasc. N. Nr. 189 et F.)

⁶¹ Megbízható közlések alapján.

⁶² Pl. lt. Vis. 1778 p. 8: «Annuae confessionis et paschalis communionis praecepto ab omnibus satisfactum est.» — 1748-ban 1160 hívő közül egyetlen egy nem gyónt meg husvétkor. — U. i. Vis. 1748 p. 221. Quoad parochianos. Primo.

⁶³ Pp. lt. Vis. 1748 p. 221. Quoad parochianos. Secundo.

⁶⁴ Pl. lt. Vis. 1815 p. 26: «Praecepto confessionis paschalis populus satisfacit, si qui emanent, proximo tempore post pascha ad satisfaciendum praecepto ecclesiae compelluntur.»

⁶⁵ U. i. p. 8. — Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5.

⁶⁶ U. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. 1812 okt. 12-éről kelt tanúkihallgatási jzökv.

⁶⁷ Megbízható közlések alapján. — Ma a városi lelkipásztorkodás rendszere szerint minden nap a szent misék előtt, vasárnap és ünnepek előtt való napon rendelkezésre állanak a papok a hivek gyóntatására. Karácsonykor és husvétkor pedig elmennek a betegek és öregek lakására a gyóntatás és áldozás megkönnyítése végett.

⁶⁸ Sm. lt. Prot. 13 p. 54.

⁶⁹ Somogyzili pl. lt. Csutor János szili plébános: Historia parochiae Szilliensis compilata 1836 p. 7. Ebben a házi krónikában a következőket olvassuk: «Anno 1736. 2. Junii ex Kaposvár ad Szill advenit missionarius apostolicus A. R. et Religiosus Pater Antonius Farkas S. J. missionariorumque apostolicorum per Inclitum Hungariae Regnum superior, qui s. Missionem die supralata inhoando hic per decem dies concionavit.» — Ugyanebben az évben Karádon is volt missio. (Pp. lt. Vis. 1749 p. 260. Quoad Ecclesiam. Secundo.) Rendszeres missiós körút egyik láncszeme tehát a szili missio. Ha Farkas atya Kaposvárról jött s azt a krónika kiemeli, véleményünk szerint nem egyszerű átutazási körülményt akart megemlíteni, hanem megjelöli a missiós körút másik állomását.

⁷⁰ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1909. Nr. 5734.

⁷¹ Az 1923-i missiót Müller, Omerovics, és Csák atyák, az 1933. évit Hemm, Csák és Vid atyák vezették. — L. u. i. Fasc. 1933. Nr. 1554.

⁷² Sm. lt. Fasc. Cehalia. A gombkötők céhlevele 21. §: «szükséges dolog és igen kívánatlik az is: minden mesterember az ki magánál lészen, az naptul fogva esztendeig házassága meglégyen minden föllet életnek eltávoztatásáért, ha pedig azon esztendő alatt meg nem házasodik, hanem más esztendőre halassza, első esztendőre öött forint büntetése légyen. — L. még szijgyártók céhlevele 6. §.

⁷³ Kaposvári fazekasok céhlevele 10. §. (Bpesti egyet. kt. Cehalia XXIX. 15.) — Sm. lt. kaposvári vargák céhlevele 12. §.

⁷⁴ Pp. lt. Vis. 1748 p. 222. Quoad parochianos. Nono. — Pl. lt. Vis. 1815 p. 26.

⁷⁵ Pp. lt. Koller féle lt. Fasc. 59. Jankó János plébános jelentése év nélkül. «Resolvit praeterea princeps, ut deinceps parochi pro benedictione domorum dominalium et granariorum annue 4 fl. exsolvantur.»

⁷⁶ U. i. Vis. 1748 p. 221. Quoad parochialia. Tertio.

⁷⁷ L. főntebb a plébánia gazdasági helyzetéről szóló fejezetben a stólaillétek ki-mutatását.

⁷⁸ Feljegyzés egy esetről maradt fenn. Farkas Ferencné szül. Jakab Anna két hó óta vér-folyásban szenvedett. A főoltáron levő Szűz Mária szobra előtt 1750 március havában foga-dalmat tett, hogy három misét mondat el a b. Szűz Mária tiszteletére, ha meggyógyul. Fogadalma megtétele után egyik napon hirtelenül, azonnal meggyógyult. Az eset megtör-téntét Rajky János plébános is igazolja. Farkas Ferencné két ruhadarabot ajánlott fel a gyógyulás emlékére a Szent Szűz szobrának díszítésére. «Egy fejer patyolat takarítót és egy tekete patyolat kötényt.» (Pl. lt. Ker. akve 1. k. legutolsó lapján.)

⁷⁹ Pp. lt. Rel. per. Fasc. 1. Halbax János esperes jelentése 1784. Az iratcsomó címe: Visitationes districtuum diversorum.

⁸⁰ U. i. Acta dioec. Fasc. 1883. Nr. 609. — Ezeket a litániákat eleinte csak a zárdák kápolnáiban végezték. Azért mondja Ujváry Ferenc plébános (1881–1901), hogy nem tudja, vajjon a zárdakápolnákon kívül is végzik-e? Kérdi az egyházhatalmaságtól, végezheti-e a plébániatemplomban is? Különben a májusi ájtatosság gyökerei visszanyúlnak a középkorba. Mai alakjában a 18. században fejlődött ki Rómában. Innen terjedt el az egész világra.

⁸¹ Nep. szent János a 14. század végén halt meg. (1393 márc. 20.) Sírját csak 1719-ben nyitották fel és még később, 1729-ben avatták szentté. Tisztelete igen hamar elterjedt s a 18. század legkedveltebb szentje. Innen érthető, miért állítottak tiszteletére utak, hidak, pata-kok mentén annyi szobrot. Miért tették meg személyét annyi templom felszentelési címé-nek. Személyének — mint a gyónási titoktartás és az emberi becsület hősi védelmezőjének — tiszteletét a jézusárságiak terjesztették hathatósan. A barokk idők szerették a hősiességet, következéskép a vértanúkat. Így megvolt a lélektani alap is kifejlődéséhez. Maga a Szent-szék is iparkodott búcsúik engedélyezésével a kultuszt előmozdítani. Nep. szent Jánosnak Kaposvár védőszentjévé való választása valószínűen 1736-ban történt meg, amikor a jézus-társaságiak Kaposvárt missiót tartottak.

⁸² Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 5. Responsa Dni parochi Kaposváriensis De statu Ecclesiae. Decimo.

⁸³ Pp. lt. Vis. 1748 p. 218. Quoad ecclesiam. Nono. Decimo. — U. i. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 11. Responsa ad vis. can. Ecclesiae Kaposváriensis V. §. 13. — L. még u. i. Sohár Ferenc mester díjlevelét 1808-ból. — Pl. lt. Vis. 1815 p. 21.

⁸⁴ Pl. lt. Vis. 1815 p. 9.

⁸⁵ Megbízható közlések alapján.

⁸⁶ A hagyomány szerint a sátorban való misézést a sátorral kapcsolatos visszaélés miatt szüntették meg.

⁸⁷ Kaposvár 1903. évf. 25. sz. ápr. 23. — L. még Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1902. Nr. 2329. — A kaposváriaknál a szent Antal tisztelete már korábban is megvolt. Erre mutat Tulok Ferenc plébános (1805–18) viselkedése. Kifogást emel a szent segítségül hívása ellen. (Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5.)

⁸⁸ Pp. lt. Acta par. Fasc. 18.

⁸⁹ U. i. Fasc. 1898. Nr. 1535. «A hívek tömegesen szoktak jelen lenni a Jézus Szíve miséjén, de szervezet még nincs. A buzgó hívek óhajta is az, hogy legyen szabályszerűen megalakított társulat.» Ujváry Ferenc jelentése 1898-ból.

⁹⁰ Sm. lt. Fasc. Cehalia. A kaposvári vargák céhlevele 12. §: «Ha az mesteremberek közül valamelyik az céhben, vagy kívül istentelen káromkodást tenne, attával, teremttével szitkozódni, büntetése legyen 4 frt.

⁹¹ U. i. Paizsgyártók céhlevele 3. §: «Ha az mesterember másik mestertársáról, vagy hűvöstársáról folyóválykodásból illetlen szóka, hírének, nevének kisebbitésére kigondolna totiesquoties büntetőgyék 2 foréntra.» — L. még u. i. kovácsok céhlevele 24. §; gombkötők céhlevele 2. §; takácsok céhlevele 19. §. (Bpesti egy. kt.: Céhlevelek XIX. 25.)

⁹² U. i. Sátorkészítők céhlevele 2. §. — Bpesti egy. kt. Céhlevelek XIX. 25: kaposvári takácsok céhlevele 14. §. — U. i. fazekasok céhlevele. A céhlevél végén a szabályzat a «visitator» kötelességének teljesítéséről szól az ellenőrzést illetően.

⁹³ Sm. lt. Cehalia. Kovácsok céhlevele 21, 22. §.

⁹⁴ U. i. Kovácsok céhlevele 1. §; szijgyártók céhlevele 1. §; gombkötők céhlevele 3, 17. §; vargák céhlevele 3. §.

⁹⁵ U. i. Szijgyártók céhlevele 8, 15. §; gombkötők céhlevele 23. §; kovácsok céhlevele 14. §; vargák céhlevele 14. §; bpesti egy. kt. Céhlevelek XIX. 25: kaposvári takácsok céhlevele 20. §.

⁹⁶ Sm. lt. Prot. 5 p. 445/1732–36. A ht. leirata az ünnepeket meg nem tartókra nézve: «Regia maiestas mandat... ut nobiles in aere, Ignobiles vero in corpore puniantur, quas poenas magistratus ipsi comitatenses, civitatenses et alii iurisdictionati pro prudenti iudicio reis cooperiendis... dictent et exsequantur.»

⁹⁷ Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. Vis. 1743. Quoad populum. Nr. 27. — L. még Vis. 1778 p. 8.

⁹⁸ U. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. 1806-ban a mészáros legényt a közterén deresre húzták súlyosan kifogásolható viselkedése miatt.

⁹⁹ Pl. lt. Vis. 1815 p. 25, 26. «In parochia hac praesertim inter oppidanos et famulos gregum, item pastores, haidones et similis cathogoriae homines regnant peccata: imprecatorium, maledictionum blasphemiarum.» — L. még Pp. lt. Rel. per. Fasc. 5. Az irat címe: Relationes V. A. D. de suis districtibus. Ugy látszik, a káromkodás métyele szélesebb körben elterjedt, mert az ötvenes években a hatóság lép fel ellene. Turbék Mihályt káromkodásért megbünteti. (Kv. v. lt. Assign. jzökv. 1851—52. év 52. t.)

¹⁰⁰⁻¹⁰¹ U. i. Acta par. Fasc. 27. Tulok Ferenc plébános panaszos levele 1815 május 6-áról.

¹⁰² Sm. lt. Prot. inst. 1818—20 p. 251. Nr. 2365.

¹⁰³ U. i. Fasc. Gimn. Kivonatok. 5. sz. 2. l. — U. i. Fasc. Gimn. 1815—16. Nr. 62.

¹⁰⁴ Pl. lt. Vis. 1815 p. 26.

¹⁰⁵ Pp. lt. Acta par. Fasc. 27. — L. még u. i. Prot. ven. cleri p. 122. A kaposvári esperesi kerület 1821-ben tartott értekezletén nem hizelgően jellemzi az ide vándorolt németeket. És ha a jellemzés nem is kimondottan csak a kaposváriakról szól, azok is benne vannak. Az értekezlet ezt mondja: «In quibus (scil. Germanis) libertinismus, enormis blasphemiae, irrisio omnis disciplinae ecclesiasticae, concubinatus, luxuriandi cupido fere publica, superba pastoribus spiritualibus resistantia et fere immoralitates praeregnaunt.»

¹⁰⁶ U. i. Acta par. Fasc. 27. Az irat címe: Gravamina districtus Kaposváriensis. A kaposváriak között az a jelszó járta: «... akinek én fizetek, szolgám az nekem, annak parancsolhatok.»

¹⁰⁷ Kv. lt. Tanácsülési jzökv. Az 1861. évi 12. sz. jzökv. 131. pontja. De így volt ez már a század huszas éveiben is.

¹⁰⁸ Sm. lt. Einrichtungsprotokoll 1852. Nr. 4664.

¹⁰⁹ Kaposvár város tanácsa 1857-ben a nemi bajok fertőzésének csökkentésére egészségügyi intézkedéseket tesz. (Sm. lt. Dep. Bereczk. Második csomó 44. sz.) — Vajda Pongrácz felszólalását l. Somogy 1868. évf. 3. sz. jan. 21. — 1874-ben Komesz György plébános keserűen panaszkodik a cselédeányok erkölcstelensége miatt. «Hiv cselédeket ebben a Sodomában és Gomorhában, ahol a romlottság tetőfokon büszkélkedik, kapni nem lehet. (Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 13 az 512. sz. irat.) A Pester Lloyd című német nyelvű újság 1906-ban azt a megállapítást tette, hogy az erkölcstelenség terén Kaposvár a birodalomban a harmadik helyen áll. (Somogy 1903. évf. 11. sz. márc. 15.)

¹¹⁰ Sm. lt. Einrichtungsprotokoll 1864. év 701. sz.

¹¹¹ Somogy 1883. évf. 7. sz. febr. 13.

¹¹² Pp. lt. Vis. 1748 p. 217. Quoad ecclesiam. Secundo. — Andocs már abban az időben kedvelt kegyhelye volt a Bold. Szűz Máriának. Az 1749-ben felvett egyházlátogatási jzökv. «ecclesia thaumaturga»-nak nevezi az andocsi templomot. (Pp. lt. Vis. 1749 p. 77.) — A kaposváriakon kívül a koppányiak, sziliek, a Zala-községbeliek (u. i. Vis. 1748 p. 10, 288, 331), továbbá az igaliak, kisbáriak, mernyeiek, karádiak szoktak évenként Andocsra búcsúra járni. (U. i. Vis. 1749 p. 40, 77, 280.) — A szili búcsújárás a barokk idők szellemével függ össze. Abban az időben a jelesebb ünnepeken a hívek körmenetben zárandokoltak közelebb, vagy távolabb fekvő községekbe. Így Szent István napján a koppányiak, andocsiak Szilbe (u. i. Vis. 1748 p. 288. Quoad ecclesiam. Secundo., u. i. 1749 p. 300), az attalaiak, gölleiek Kercseligetre «ad desertam ecclesiam» a romtemplomhoz. (U. i. Vis. 1748 p. 60, 83.) Hogy a kaposváriak Szent István napján miért éppen Szilbe zárandokoltak, biztosan nem tudjuk megállapítani. Lehet, hogy Szent István kultuszával van összefüggésben. Lehet, hogy a szili missió is belejátszik. 1736-ban az említett missió alkalmával Farkas atya 6000 ember jelenlétében áldotta meg az újonnan felállított szili kálváriát, amelynek látogatásához a Szentszék széles terjedelmű búcsúkat engedélyezett. (Szili pl. lt. Csutor János c. kanonok, plébános kézírata: A szili plébánia leveles tára.) Az akkori népességi viszonyok között tömémentennek mondható sok hívő ennek hírét elvitte. A missió emlékezete biztosan évekig megmaradt. A Szent István napi búcsúra szívesen jöttek a vidékről is, hogy a kálváriát meglátogatva kettős búcsúban részesülhessenek.

¹¹³ Pp. lt. Vis. 1748 p. 217. Quoad Eccl. Secundo. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. Vis. 1743. Quoad populum. Nr. 27.

¹¹⁴ Pl. lt. Vis. 1815 p. 29. — Pp. lt. Acta par. Fasc. 27. — Az Üdvözítő feltámadása után a negyvenedik napon az Olajfák hegyéről ment fel a mennybe. Ez az esemény adott indítást a hegyekbe vezetett körmenetekhez. Jelen esetben a Kaposvár határában fekvő Ivánfa nevű hegyre.

¹¹⁵ Megbízható közlések alapján.

¹¹⁶ Somogy 1867. évf. 45. sz. nov. 5. — U. i. 1883. évf. 45. sz. nov. 6. — Kaposvár 1888. évf. 45. sz. nov. 1. — Somogy 1895. évf. 44. sz. nov. 3. — Somogyvármegye 1905. évf. 128. sz. nov. 3. — U. i. 1907. évf. 250. sz. nov. 2.

¹¹⁷ Sm. lt. Fasc. Cehalia. A kaposvári kovácsok céhlevele 12. §. — U. i. Gombkötők céhlevele 21. §: «Szt. Márk napján tartoznak mind az mesterek, mind az legények az gabona szentülésen processióban jelen lenni et tempore Rogationum (azaz keresztyárókor), amidőn az emberek, avagy keresztyének valami közönséges jóért könyörgést és imádkozást tesznek.»

- ¹¹⁸ Somogy 1890. évf. 19. sz. május 13.
- ¹¹⁹ Megbízható közlések alapján.
- ¹²⁰ Somogy 1866. évf. 14. sz. jún. 5. — U. i. 1873. évf. 24. sz. jún. 17. — L. még Kaposvár 1887. évf. 24. sz. jún. 11. «A környékeliek festői viseletben, fényűző viseletben jelentek meg.» (Somogy 1908. évf. 25. sz. jún. 21.)
- ¹²¹ Sm. lt. Fasc. Cehalia. A kaposvári kovácsok céhlevele 12. §: «Minden esztendőben Ur napján... minden mester legényivel és inasával a processióban jelen legyen.» — A gombkötők céhlevele így intézkedik: «Urnapján processióban minden mesternek jelen kell lenni nagy szép csöndes és ájtatos alázatossággal a legények is aszerint amint az meglészen nekik parancsolva szövétneyekkel és egyéb készülettal. — L. még Bpesti egyet. kf. Céhlevelek. Kaposvári takácsok céhlevele 2. §. stb.
- ¹²² U. i. A kaposvári kovácsok céhlevele 12. §.
- ¹²³ Megbízható közlések alapján. — Kaposvárt 1832-ben társaság alakult azzal a rendeltetéssel, hogy a nagyobb egyházi és állami ünnepek fényét emelje. Ilyenkor egyenruhában és fegyverrel vonultak ki. A fegyvereket a vármegye adta. (Sm. lt. Kérelmek jzókve 1832. év 937. l. 1235. sz.)
- ¹²⁴ Kv. lt. Assign. jzókvek 1863—64. év 176. t. — 1866. év 87. t. — Népjog 1905. évf. 27. sz. jún. 25. — A mozsarakat a plébánia kertjében helyezték el. (Somogy 1889. évf. 26. sz. jún. 25.)
- ¹²⁵ Kaposvár 1888. évf. 23. sz. jún. 3. — Somogy 1904. évf. 26. sz. jún. 25. — Kaposvári Hirlap 1909. évf. 72. sz. jún. 10.
- ¹²⁶ Pp. lt. Fasc. Acta in negotio introduc. schol. nat. 1775—90; Erem. 1754—80; Confratern. 1782—83. Bajzáth püspök jelentése a ht-hez 1787 márc. 21-én: «In hac dioecesi Vesprimiensi confraternitates et sodalitates, congregationes praecise sub cura et directione religiosorum familiarum ante suppressionem praeexstiterant.» — L. még a püspök jelentését u. i. Kovácsics Ferenc pécsi kamarai adminisztrátorhoz 1787 szept. 4-én.
- ¹²⁷ U. i. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. Vis. 1743. — U. i. Vis. 1748 p. 218. Quoad Ecclesiam. Nono. Decimo.
- ¹²⁸ Kápt. lt. Misc. 1744. Nr. 22. Protestatio PP. Franciscanorum Prov. S. Ladislai contra Antonium Hunyady. «Primo. In comitatu Simighiense versus orientem meta harum duarum provinciarum erit fluvius Kapos, quam neutra pars in posterum transgredietur, pro ulla collectura, praeterquam quod secundo oppidum Kaposváriense quoad omnem collecturam erit commune utriusque conventus, Szigethini nempe et Andocsiensis, prouti et hactenus conventus quidem Andocsiensis vel ex eo, quia cis in ripa dicti fluvii sit, ibidem confraternitatem chordigerorum S. P. N. Francisci erexissent. Szigethini vero, quia ob croaticum illyricum idioma spiritalis incolarum confidentiae ac antiquitatis pervetustique usus et possessus fundamento nitatur.»
- ¹²⁹ Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. Vis. 1743.
- ¹³⁰ U. i. Vis. 1748 p. 218. Quoad Eccl. Nono. Decimo. — Szent Ferenc kordás testvérületének tagjai világi emberek. Szerzetesi életre nem kötelezték magukat. Csak életükkel, példájukkal buzdították embertársaikat, hogyan lehet és kell a világban igazságos, józan, jámbor életet élni. Majától szeptemberig minden újhoid vasárnap résztvettek a plébánia-templom körül tartott szentéges körmeneten. Ezt a vasárnapot követő valamelyik kedden a testvérület élő és meghalt tagjaiért szent misét mondtak. A szent misén minden tagnak jelen kellett lenni. Utána elimádkozták assisi szent Ferenc litániáját, majd az igazgató mondtott rövid imát. Az újhoid vasárnapján végzett szent gyónás és áldozáson kívül minden nagyobb unnepen gyóntak és áldoztak egyéni buzgóságuk szerint.
- Minden évben egyszer összejöttek a templom sekrestyéjében és megválasztották a dékánal együtt vezetőségüket. A dékán szokta vinni a körmenetek alkalmával szent Ferenc szobrát a templom bejáratától a közepéig. Itt magasra emelve felmutatta. A körmenetek alkalmával oltárkerülést is szoktak végezni. Ilyenkor egyesek önkéntes adományokat adtak azokért a fáklyákért, amelyeket szent Ferenc szobra előtt vittek. Az egyházi hivatalos körmeneteken közvetlenül a mennyezet előtt haladtak. Közülük hat férfi és hat nő külön ruhát viselt. A férfiak vörös színű palástot hordtak. A nők sötét színű ruhát viseltek a bűnbánat jeléül. Kezükből Jézus nevével diszített botot tartottak. Mind a férfiak, mind a nők fejüket borostyánkőszorúval ékesítették. — Az itt közölt ismertetést a nagykanizsai kordások életéből vettük. (L. főntebb a 126. jegyzet.) De amint Segesdre vonatkozóan az írások megállapítják, a kordásoknál a szokások mindenütt ugyanazok voltak. «Obligationes et devotiones etc. aequales sunt supra memoratis.» (U. i.)
- ¹³¹ U. i. főntebb a 127. jzetet. — A skapulare-társulat célja a b. Szűz tisztetének előmozdítása és mennyei oltalmának leesdése. A társulat tagjainak a skapulare állandó viselésén kívül más kötelezettségük nem volt. De ajánlották a tagoknak időnként «in honorem B. M. V. jejunare, vel preces ad Deum fundere».
- ¹³² Veszprémi pl. kt. Biró Márton: «Angyal Társaságnak szövetsége 26 s. köv. l.: «Minek előtte pedig ezekről értekezünk, szükséges tudni, hogy mindgyárast püspökségemnek kezdetétől fogva behozván és beplántálván ezen szép üdvösséges és hasznos isteni dicsíretet és ájtatosságot.»

1747-ben az egyházmegye több plébániájában már tényleg működött a társulat. (Pp. lt. Vis. distr. Veszprim. 1747 p. 74, 98.)

A szent Háromság tiszteletének nem Biró Márton a kezdeményezője. Megvolt az már korábban is Magyarországon. Hisz 1717-ben működött már a társulat a Felvidéken. (O. lt. Kincst. o. Acta Eccl. Trinitaria 8, 9. A 2483 és A 4282 rakt. sz. könyvek.) 1718-ban a zalamegyei Tótszerdahely községben találkozunk vele. (Dr. Meszlényi Antal c. rk. egyet. tanár közléséből.) A Bold. Szűz Mária és nep. szent János tisztelete mellett a szent Háromság kultusza is kedvelt áhitata volt a 18. századnak. Biró Márton bicskei plébános korában többször megfordult az 1725 óta fennállott budai Szent Háromság-társulat gyűlésein s itt beszédet is mondott. (Pehm József: Padányi Biró Márton. 143–145. l.) Innen magyarázható meleg érdeklődése a társulat iránt.

¹³³ L. főntebb a 132. jegyzetben Biró Márton i. imakönyvének 26 s. köv. l. a püspök szándékát így mondja el: «ezt az egész püspöki megyémet... szent Háromság congregációjának és gyülekezetének választottam és rendeltem; úgy hogy valamennyi lélek vagyon, és jöendőben leszen, ezen megyében, kicsintül fogva nagyig, minnyájan a szent Háromság congregációjának s társaságának tagja, hívei és ő szent fölségének különös tisztelői, dicsírói és magasztalói legyenek... Ezen congregációnak, vagyis püspöki megyebéli társaságnak könyve, mellybe tudni illik minden hív tisztelőnek és dicsíróknak nevei beíratatnak, a matricula, vagy is minden anya és fiók templomoknak könyve, a lelkeknek lajtroma, mellybe minden plébániákban a megkereszteltetteknek, béráltattaknak, házas személyeknek és minden lelkeknek nevei bé szoktak irattatni, úgy hogy ezen bé irattatással, a kisdereknek ugyan jöendőre, midőn tudni illik, jót a gonosztól különbözni, Istent ismérni és jót cselekedni alkalmatossak lesznek: a korosban pedig az idejek szerint, a szent Háromságnak gyülekezetébe, a szent angyalok társaságába beadgyák és ő szent Fölségének szolgáltyára és dicsiretlére feláldozzák s felszentelik magokat.»

¹³⁴ Vanyó Tihamér O. S. B. Püspöki jelentések. 305 s. köv. l. — L. még főntebb a 132. jegyzetben Biró Márton i. imakönyvének 18 s. köv. l. — Ma a szentes ájtatosság nincs meg a gyakorlatban. Az egész egyházmegyében csak a veszprémi székesegyházban imádkoznak vasárnaponként.

¹³⁵ Biró Márton dédelgetett társulata számára nemcsak maga írta meg az imák szövegét, hanem személyesen tanította az imák elmondási s az énekek éneklési módját. Figyelme még arra is kiterjedt, hogy a társulatnak jelvénye is legyen. Fából készült szent Háromság szobor volt ez kétféle kivitelben. A nagyobb hordozható volt, a kisebbet az elhunyt társulati tagok koporsójára helyezték a temetés idején. Meghagyta, hogy minden plébánia szerezze meg ezt a szobrot. Kaposvárott a sekrestye ajtaja felett a falba erősített tartón állott ez a szobor. (Pp. lt. Acta fragm. vis. can. Fasc. 11.) A hordozható szent Háromság szobrát újhholdkor, Urnapján, valamint minden hivatalos egyházi megnyilatkozás alkalmával négy fiatalember vitte. Számukra Biró Márton különös öltözéket készíttetett. Ezt is megvettette a plébániákkal. Az öltözék bokáig érő hosszú kék ing. Derékon háromujjnyi széles piros, sárga öv kötötte le. A mellen piros és kék kereszt díszítette. A szoborvivők a körmenetben hosszú botot tartottak kezükben. A bot felső végére háromszög alakú bádoglemez erősítettek. A lemez külső felén az isteni gondviselést jelképező szem volt látható. Mellső felén Izaiás eme mondása: «szent szent szent a seregeknek Ura Istene.» (Padányi Biró Márton naplója 353–355. l.)

¹³⁶ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 6. — U. i. Vis. 1815. §. 5.

¹³⁷ U. i. Vis. 1748 p. 218. Quoad Ecclesiam. Nono.

¹³⁸ U. i. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 11. — Ma élő öreg kaposváriak még látták ezt a szobrot a második templomban.

¹³⁹ U. i. Fasc. 5. Responsa Dni parochi Kaposváriensis. — L. még Pl. lt. Vis. 1778 p. 8.

¹⁴⁰ U. i. Circ. Tom. 2 p. 51.

¹⁴¹ U. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 6. A Galamb-féle peres iratok között.

¹⁴² U. i. Vis. 1778 p. 8. De parochianis et horum obligatione.

¹⁴³ U. i. Fasc. Acta in negotio introductionis scholarum nationalium 1775–90, Eremitarum 1754–80, Confraternitatum 1782–83. — U. i. Prot. Vic. Tom. 1 p. 183–188; Misc. Fasc. 1.

¹⁴⁴ Megbízható közlések alapján. A múlt század 80-as éveiben a domonkos-rendű atyák terjesztették nagy buzgósággal az élő rózsafüzért. Így alakult meg Kaposvárott is.

¹⁴⁵ Kvári irg. növ. házi krón. 5, 22. l.

¹⁴⁶ Pp. lt. Acta dioec. 1898. Nr. 1535.

¹⁴⁷ Tomcsányi Lajos jézustársasági atya 1897-ben megalakítja az egyetemi hallgatók Mária kongregációját. Munkáját tovább viszi Bóta Ernő. Amikor Budapesten kellőleg megerősödtek, Bus Jakab indítására szervezkedésüket az egész országra kiterjesztették. 1908 és 1910 között több vidéki városban megalakították a főiskolát végzett férfiak Mária kongregációját. (L. Petrich Antal S. J.: Jézus Szíve apostola. 65–66. l.)

¹⁴⁸ A Mária kongregáció nemek és társadalmi rétegződés szerint elkülönülő vallásos egyesülés. Tagjait a Szent Szűz tisztelete és példájának követése révén akarja megszentelni

s állapotuknak megfelelő tökéletesség felé vezetni. A 16. századbéli megalakulása óta sok kiváló egyént nevelt az egyháznak és hazának.

¹⁴⁹ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1913. Nr. 2709. — Somogyi Napló 1911. évf. 76. sz. apr. 2.

¹⁵⁰ Az oláregyletet 1848-ban Meeus Anna úrhölgy és Boonc jézustársasági atya alapította. Hazánkban 1859 óta működik. Trautwein János piarista és gróf Cziráky Jánosné szervezték meg az első oltáregyletet Budapesten. Az egyes plébániákon fiókszervezeteket létesítettek. Kanter Károly, a központi oltáregylet igazgatója 1909 óta az egyesület céljának hathatósabb megvalósítására megszervezte városokban az u. nevezett önálló oltáregyesületeket. Ezek megmaradtak a budapesti orsz. központ kötelékében, de tagjaik tagsági adományát nem küldték be a központba, hanem a maguk hatáskörében használták fel templomi felszerelések beszerzésére. A központnak csak jelentést küldtek munkásságukról. Erre a kezdeményezésre alakult meg egyházmegyénkben 1910-ben elsőnek Veszprém-ben az önálló oltáregyesület. A példát követte hamarosan Nagykanizsa, Pápa, Kaposvár. L. Utmutató a magyarországi oltáregyesületek szervezésére. Budapest, 1915.

¹⁵¹ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1912. Nr. 665, 1033.

¹⁵² L. a kongregáció jegyzőkönyvét.

¹⁵³ Credo röpiratok 21—23. sz.

¹⁵⁴ Kat. Ért. 1936. évf. 4, 5. sz.

¹⁵⁵ A kaposvári rendi tagoktól szerzett felvilágosítás alapján.

¹⁵⁶ Pp. lt. Acta dioec. 1919. Nr. 3986. — A Soc. Missio a kat. nőket vallás-erkölcsi és szociális tevékenységre egyesíti, képezi, illetve buzdítja a családban, a szociális, karitatív gazdasági, kulturális és népmozgalmi vonalon. Ezt a tevékenységet más intézményekben is, elsősorban az egyházközségi életben támogatja. A társulatnak vannak fogadalmas, szabályok szerint élő belső tagjai és vezetésük alatt működő világi külső tagjai. A kaposvári szervezet világi tagjaival látta el munkáját. Belső tagok itt nem működnek.

¹⁵⁷ Sm. lt. Cehalia. Gombkötők céhlevele (1727) 6. art. — Csizmadia céh (1699) 8. és 9. art. — Kovácsok céhe (1715) 14. art. — Egyetemi kt. Céhlevelek XXIX. 15. Fazekasok céhlevele (1747) 27. art. — Takácsok céhe (1735) 7. art.

¹⁵⁸ Takácsok céhe 7. art., fazekasok céhe 8. art. — O. lt. Múzeumi lt. Céhlevelek. A somogy megyei mészárosok céhlevele (1726) 20. art.

¹⁵⁹ Sm. lt. Cehalia. Gombkötők céhe 23 art.: «Ha valamelyik mester betegségben halálra betegeskedik, a céhmester két mesterembert rendeljen virasztásához az kiken az szerlészen... ha pedig kimulik tisztességes temetésére ott legyenek a mesterek, mind a legények.»

¹⁶⁰ Bíró Márton meghagyta, hogy minden templomban legyen háromszögű kulccsal zárható kis láda. Ujhold vasárnapon «a szent mise szokott idején kiki menjen az oltár elé — mondja a püspök — csinálja meg a keresztfeszített Krisztus képét, menjen a kincses ládácska felé, vessen bele a szt. Háromság tisztességére 3 pénzt, vagy krajcárt tehetsége és ajátosságára szerint.» Az adományokat Szent Háromság napján kellett kivenni és «a helységben levő legszegényebb és legnyomorultabbak» között szétosztani. A plébános «a pater praeses megegyezik doktorral, borbélyal, apothicariussal» a szegény betegek ellátásáért és gyógyításáért. Újévkor számot kell adni az esperesnek az adományok miként való felhasználásáról. Pehm József: Padányi Bíró Márton 149. l.

¹⁶¹ Pl. lt. Hal. akve 2. k. 58. l.

¹⁶² Mária Terézia királyné 1765-ben úgy rendelkezett, hogy minden 10 községben állítson fel szegényházat. Lehet, hogy e rendelkezés megvalósítására Kaposvárott állítottak fel szegényházat. Azonban hamarosan megszűnt.

¹⁶³ Tulok Ferenc plébános az ellene indított hajszában 1806-ban hivatkozik rá, hogy házában mindig voltak árva gyermekek. (Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. Tulok Ferenc észrevételei 1806 okt. 26.) Ebből a körülményből érthető, hogy az 1748. évi egyházlátogatás összeírásában a családoknál találunk egészen fiatal szolgálokat.

¹⁶⁴ Somogyi Közlöny 1878. évf. 3. sz. jan. 27. — Somogy 1878. évf. 5. sz. jan. 29.

¹⁶⁵ Somogyi Hírlap 1907. évf. 76. sz. «Régi dolog, ismert tény — mondja a lap —, hogy Kaposvár a munkakerülő szegény emberek Eldorádója. Talán egyik városban sincs annyi álszegény, mint nálunk. Segíteni kellene a bajon.»

¹⁶⁶ U. i. 1910. évf. 237. sz.

¹⁶⁷ Gödrei pl. lt. Prot. seu Annales parochiae Gödriensis de ortu et de progressu p. 108 sq. Winkler Mihály maga részletesen leírja az aggápolda építésének egész történetét.

Szentkirályi István pápai prel. nyug. theol. tanár közléséből ismertetjük Kaposvár «me nagy jótévéjének egyéniségét. Winkler Mihály a pécsi egyházmegye egyik sajátos pályájú, kiváló, nevezetes papja. Kőszegen született 1729 szept. 7. Tanulmányait Egerben és Pesten végezte. A teológiát Pécsen. 1754 jan. 13-án pappá szentelték. Káplán volt Magyarszákon. 1757 jan. 18-án Gödren lett lelkész. Itt meglehetősen szegénységben élt. Klimó püspök ajánlatára 1759-ben vállalja a szakadati plébánia vezetését. Tíz évi szakadati működése alatt a saját költségén a szakadati templomot kibővítette, tornyot épített hozzá, harangot szerzett

és sírboltot készíttetett. Ez alatt az idő alatt megépítette a gödrei templomot. A bonyhádiak felkérésére 1769-ben átmegy Bonyhádra. Szakadati hívei nem akarták elengedni, úgy hogy titokban kellett távoznia. Bonyhádon templomot s aggápoldát épített. Wirth János nevű tanító igaztalan vádjai miatt leköszönt Bonyhádról és eltávozott. Néhány hónapig Simon Máté kárászi plébánosnál vonta meg magát. Még ugyanezen év júniusában Esterházy gróf püspök felszólítására vállalta ismét a gödrei plébániát. Gödrei plébános korában építette fel saját költségén a bikali templomot, a kaposvári aggápoldát s a kaposvári gimnáziumra 4000 frt alapítványt tett. Meghalt 1810 márc. 2-án, élete 81. évében. A gödrei plébániatemplom szentélyének evangéliumi oldalán temették el. Végrendeletében a jótékony célra hagyott 1000 frt-on kívül két kórháznak (Bonyhád, Kaposvár) kisebb-nagyobb összegeket és értékeket hagyományozott. Anyagi erőforrásainak természetéről többféle híresztelés járta. A papság szerint egy előkelő haldokló tisztól kapta Winkler Mihály a pénzt, hogy tetszése szerint kegyes célokra fordítsa. Mások szerint a kormánytól kapta, mint magvaszakadt gazdag családok hagyatékát. Ismét mások szerint Mérey Florimund grófnak barátja (sz. Hirschfeld úrnő Hőgyészről) adta volna neki titokban a jótékony célra fordítandó pénzt. A népnek hiedelme szerint az ördöggel való cimboráskodás révén jutott a pénzhez, vagy a földben talált kincset. Winkler Mihály azonban ünnepélyesen úgy nyilatkozott Esterházy gróf püspöke előtt, hogy adakozásainak forrása kizárólag egyszerű, takarékos életmódja. Különbön buzgó, tudománykedvelő pap volt. Pénzgyűjteményét 1803-ban a budapesti egyetemnek adományozta. Ugyancsak ő adományozta a nevére, Winkler kódexnek nevezett kéziratot (Cod. Hung. 2), valamint a veszprémi kéziratot az egyetemi könyvtárnak. A vezetése alatt állott plébániákon történeti feljegyzéseket készített. Zsidó nyelvtant is írt. (Életrajzi adatait l. saját kézíratait, továbbá a bonyhádi, kárászi és gödrei plébániákon található gazdag önéletrajzot. Brüsszle: Recensio: II. 233, 317—20; 693, 700—702; IV. 480. Praesentája: pécsi pp. lt. 1761. Nr. 71. Vallomása Perczel Gábor ügyében. u. i. 1772. Nr. 30. Necrologium 1842. — Religio 1851. I. p. 482; II. p. 54.)

Végso kívánsága az volt, szívét vegyék ki testéből és külön helyezték el a kaposvári aggápolda falába. Főléje a saját szövegezése szerint ezt írják: «Krisztus monda őt létszen a szíved, ahol vagyon kincsed. Ti kaposváriak Isten után minden örömem, nyugodjon tehát köztetek szívem.»

¹⁶⁸ Zala-Somogyi Közlöny 1863. évf. 35. sz. dec. 20. Roboz István évenként beszámolt lapjában munkája eredményéről.

¹⁶⁹ Kaposvár 1904. évf. 1. sz. jan. 3. — Somogy 1904. évf. 2. sz. jan. 10.

¹⁷⁰ U. i. 1904. évf. 15. sz. febr. 21.

¹⁷¹ Somogyi Hirlap 1914. évf. 1. sz. jan. 1.

¹⁷² Kaposvár 1891. évf. 3. sz. jan. 18., 4. sz. jan. 25., 5. sz. febr. 1. Fennállásának tizedik évében 17.514 K megtakarított tőkéje volt. Pedig ebben az esztendőben is néhány K híján 2000 K segélyt osztott ki. (Kaposvár 1901. évf. 27. sz. márc. 31.)

¹⁷³ Kat. Ért. 1935. évf. 10. sz. 4. l.

¹⁷⁴ Az egyesület 1920-ban alakult. Tagjai a város és a vármegye megértő egyéneiből kerültek ki. Bölcsődét tartott fenn a Tallián Gyula-utcában levő otthonban és gondozta a bejáró anyákat. 1941-ben megszűnt társadalmi jellege, mert Somogyvármegye és Kaposvár város költségvetésében gondoskodik fenntartásáról. 1927-től 1941-ig 1018 csecsemőt és 749 anyát gondozott.

¹⁷⁵ Somogyvármegye 1887. évf. 26. sz. dec. 30. Ebben a lapban találunk először közlést az irgalmas nővérek iskolai karácsonyáról.

¹⁷⁶ Az egyik helyi ujság megemlékezik 1903-ban a Szent Antal persely jótékonyágáról. Tehát ebben az évben már megvolt. A lap valószínűleg azért tette ezt, mert egyik korábbi évfolyamában maga sürgette a Szent Antal persely felállítását.

¹⁷⁷ Kat. Ért. 1932. évf. 2. sz. 9. l.

¹⁷⁸ A Soc. Missio vezetősége 1928-ban tárgyalásokat kezdett a Schlesinger Albert-féle téglagyár vezetőségével s tulajdonosával, ténnek lehetővé, hogy a Missio-Társulat foglalkozhassék a gyár munkásainak gyermekeivel. A kezdeti nehézségek leküzdése után 1928 aug. 1-én megindult a munka a gyár területén, a fák alatt kapott kis játszó hellyel és 18—20 gyermekkel. A vezető néni óvodaszerűen foglalkozott az apróságokkal. A gyár vezetősége hamarosan felismerte a kezdeményezés életrevalóságát s októberben szobát, konyhát bocsátott a közel 50-re emelkedett munkásgyermek részére. Esztendő mulva nagyobb szobát kellett nyitni, mert a gyermekek állandóan kitartottak az otthon látogatásában. Nyáron 80—90-re emelkedett a gondozottak száma. A vezető néni a gyermekeken kívül az anyákkal is foglalkozott. Mellette időt talált a nagy lányokkal való foglalkozásra is. Az otthon hamarosan kicsi lett, mert nemcsak a téglagyár területén lakók, hanem a környék lelki és szociális központjává is fejlődött. Ezért 1931-ben el kellett hagynia a gyár területét s a város előzékenységéből a Kanizsai utca 63. számú u. n. útkapará épületbe költözött. A Missio Társulat az útkapará házat négy év alatt céljainak megfelelően átalakította és kiépítette.

Az adatokat a Szoc. Missió-Társulat jegyzőkönyvéből vettük. — L. még a Kat. Ért. megfelelő éveiben a plébános évvégi beszámolóját.

X. FEJEZET.

Népies vallásos szokások.

¹ Bálint Sándor: *Népünk ünnepei*. Budapest, 1938. — A helyi szokásokra vonatkozó régi adatokat megbízható, nagyon öreg kaposváriaktól gyűjtöttük össze. Ők még benne éltek a régi szokások gyakorlásában.

² Somogyi Hírlap 1907. évf. 297. sz. dec. 29.

³⁻⁴ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. a. 1806.

⁵ Somogyvármegye 1888. évf. 14. sz. ápr. 16. — Somogy 1897. évf. 17. sz. ápr. 25. — U. i. 1900. évf. 23. sz. jún. 10. — Kaposvár 1898. évf. 27. sz. ápr. 9.

⁶ Kaposvár 1891. évf. 13. sz. márc. 29.

⁷ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. Nemes Bakó János 2000 frtot móríngolt Bedegovits Katalinnak 1806-ban. — Sm. lt. Sedes domin. Fasc. 1807—12. Nr. 9, 23. — U. i. Sedes domin. Fasc. 1811—48. Nr. 15. — U. i. Fasc. 1821—30 a Jósza-Cholb féle per iratai.

⁸ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 6. — A megesett leány főköttő alatt esküdött (u. i.).

⁹ U. i. — L. még Somogyi Hírlap 1908. évf. 27. sz. febr. 2. «Változó szokások Kaposváros» cím alatt.

¹⁰ Sm. lt. Sedes dominales Fasc. 1841—48. Nr. 18. — L. még Pp. lt. Acta pers. Fasc. 17.

¹¹ Somogy 1872. évf. 12. sz. márc. 19.

¹² A búcsúztatásról beszél Sohár mester díjlevele 1808-ban. Pp. lt. Acta et fragm. visit. can. Fasc. 11. A kvári 1815. évi egyh. jzökv. előkészítő irataiban.

¹³ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 6.

¹⁴ L. főntebb a 10. jzetet.

¹⁵ Somogyi Hírlap 1906. évf. 30. sz. febr. 8. A kaposvári, éjjeli bakterok versének közlését a Somogyi Hírlap így vezeti be: «A régi falu számba menő Kaposvár idejéből való s az akkori kupak tanács által jóvá hagyott hivatalos éjszakai közbiztonságot támogató bakterverseket, mint az elmúlt idők kultúrjellegéhez tartozó apróságot lemásoltuk az eredeti kéziratról.»

¹⁶ Az intézmény már a hatvanas években nem felelt meg rendeltetésének. Panaszok hangzottak el felőlük. — L. Zala-Somogyi Közlöny 1862. évf. 8. sz. szept. 10., Somogy 1867. évf. 2. sz. jan. 8.

XI. FEJEZET.

Művelődés.

¹ Pp. lt. Inf. de ludim. Fasc. 1. Jankó János 1772. évi táblázatos jelentésében ezeket írja: «Annus introductionis 1715. Az iskola a templomtól keletre, közvetlenül a templom szomszédságában levő telken épült.» Ott, ahol ma is áll «a haza kis polgárainak» nevezett régi kat. iskola épülete.

² Ezt a megállapítást a feljegyzések nem teszik. Következik azonban a helyi és időbeli viszonyokból. A templom, a plébánia épülete fából készült. Velük együtt a többi lakóház is. Az iskolának is kétségtelenül fából kellett épülnie. Az első összeírások sem említik, hogy az iskola téglából épült. A későbbiek ezt kiemelik.

³ Sm. lt. Conscr. 1736.

⁴ Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. Vis. 1743. «Domus scholae etiam sat misera.»

⁵ 1715-ben, az iskola megszervezése évében összesen 17 háztartást (kb. 85 lelket) írtak össze Kaposvárott. (O. lt. ht. o. Archivum regnic. Lad. H. H. Nr. 7.) Tudjuk, ez az összeírás hézagos, mert nem mindenkit vettek fel. 1728-ban 17 örökös jobbágy családot vettek lajstromba (Sm. lt. Conscr. iobb. 1728) a szabad költözködésű telepeseken kívül. De ilyen örökös jobbágyok minden esetre már 1715-ben is laktak Kaposvárott. Néhány hercegi tiszti család költözött már ekkor ide megfelelő személyzettel. Iparosok is voltak néhányan. (A Kovácsok stb. somogyi közös céhlevele szerint két kovácsmester élt 1715-ben Kaposvárott. Sm. lt. Fasc. Cehalia.) Egy-két kereskedő családot is kell számítanunk. Ezek mind nem szerepelnek a hivatalos összeírásban. Kaposvár 1715-ben alig lehetett nagyobb 150—200 léleknel. Iskolakötelezettség hiányában talán 15—20 gyermek járhatott iskolába. Ennyi gyermeknek elég volt szűk méretű iskolaépület. Azonban a tanító lakása is igen szerény lehetett.

⁶ Sm. lt. Conscr. 1736: «ludimagister habet domum proxima ruina extantem et pluribus cubiculis ob instruendos pueros indigeret aedificio seu schola aedificanda maiori.» Sehoh nem olvassuk, vajjon volt-e külön iskola szoba, vagy a tanító lakása szolgált egyúttal tanítási célokra is.

^{6*} Pp. lt. Vis. 1748 p. 221. Quoad ludim. Secundo. «Domum scholarum pro instruendis

pueris et puellabus, item pro suo incolatu hoc anno ex tegulis habet honestam, et arundine tectam, cui et contiguum hortum possidet.» — L. még u. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. Sohár Ferenc mester írja 1813-ban: «Az iskolaház fölött való kis tornyot levették, annak helye nincs becsinálva.» — L. még Sohár Ferencnek 1812 aug. 30-áról kelt előterjesztését, ahol a többi között ezeket mondja: «a tornátnak egy darabja le is szakadt.» (Sm. lt. Fasc. Gimn. 1811—12. Nr. 22.) Az iskolaépület azonos volt az 1748-ban megépített iskolával. 1788-ban a régi épületet nem bolygatták meg. Csak egy tantermet építettek hozzá.

⁷ Pp. lt. Acta et Fragm. vis. can. Fasc. 1. Vis. 1743. — U. i. Vis. 1748 p. 221. Quoad ludim. Primo.: «Huius oppidi ludirector simul et organista et tubicen est Petrus Császár.» Pl. lt. Vis. 1778 p. 5. — Vis. 1815 p. 37.

⁸ L. alább a 47. 49. jzetet.

⁹ Pp. lt. Acta et Fragm. vis. can. Fasc. 1. Vis. 1743. — L. még u. i. Vis. 1748. — Pl. lt. 1778 p. 5. «Pulsus in quibusvis temporum circustanciis illi incumbit.» — L. még alább a 48. 49. jzetet.

¹⁰ Pl. lt. Akvek 1. k. A halotti anyakönyvi része, 33. l.

¹¹ Sm. lt. Conscr. 1736.

¹² Pp. lt. Conscr. 1755.

¹³ Sm. lt. Prot. 76. p. 70. A Ratio educationis-szal szemben a kaposváriak azt kérik a vármegyétől, állítsa vissza a régi rendszert, azáz bocsássa vissza a tanítókat szabad rendelkezésük alá.

¹⁴ Pp. lt. Vis. 1748 p. 221. Quoad ludim. Primo. — L. még Pl. lt. Vis. 1815 p. 36.

¹⁵ Pp. lt. Inf. de ludim. 1770—74. Fasc. 1. (Ludimagister) «docet teneram aetatem utriusque sexus, fidei Christianae et morum praecepta, legere, scribere, numerum inire tam latino quam ungarico idiomate ac denique latino sermone loqui.»

¹⁶ Pp. lt. Circ. Tom. 2. p. 70. Nr. 13.

¹⁷ U. i. Nr. 15.

¹⁸ U. i. Circ. Tom. 2. p. 70. Nr. 17.

¹⁹ Pl. lt. Vis. 1778 p. 3.

²⁰ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5.

²¹⁻²² Pl. lt. Vis. 1778 p. 3. — U. i. Vis. 1815 p. 7, 29.

²³ O. lt. ht. o. Lad. E. Fasc. 10—12. II. «Cum oppidani hi omnes catholici existant proles suas a potiori ad legendum et scribendum saltem instrui curant, unde ludimagister non exiguum proventum traxit fixum.»

²⁴ Pp. lt. Vis. 1748 p. 221. Quoad ludim. Secundo. «Pro quorum (scil. puerorum) instructione annue habet fr. 1. den 30.»

²⁵ L. főtebb a 15. jzetet. «Deberet ludimagister a domino terrestri, aut communitate fixam pro instructione tenerae aetatis solutionem habere, multo plures pauperum, viduarum et miserabilium personarum proles numeraret discipulos.»

²⁶ L. főtebb a 15. jzetet.

²⁷ Pp. lt. Inf. de ludim. 1770—1774. Fasc. 1. «Experientia etenim docta misera plebs frustrari se spe sua prolesque suos intra quinque annorum spatium nec exacte legere, nec accurate scribere didicisse, quemadmodum catervatim disciplinae tradere turmatim ferulae subducere cogitur, dolens potissimum stupensque imbellem suam aetatem tot annorum intervallo rudimenta fidei non imbibisse et a pueris rusticanis longo intervallo post se relinqui.»

²⁸ O. lt. ht. o. Schol. nat. Fons. 16, 17. Nr. 18 a. 1788.

²⁹ L. alább a 45—50. jzetet.

³⁰ Eh. lt. Rep. 65. Az 1732 keltezésű összeírás. — Sm. lt. Fasc. Rat. 1736. Számadási mellékletek 3. sz. Még az 1737. évi számadások szerint is ő a jegyző. Tehát még itt tanítóskodott is.

³¹ Sm. lt. Fasc. Rat. 1742. Az írat címe: Rationes ad expensas insurgentis militiae 1742.

³² Pp. lt. Acta et fragm. vis. Fasc. 1.

³³ Csukly Károly: Visszapillantások a kaposvári elemi tanügyi állapotokra. A kaposvári közs. népiskola 1879. évi értesítőjében 4—9. l. «A városi levéltárban 1815-ből Posgay Pál iskolamester nevével találkozunk.»

³⁴ Pp. lt. Vis. 1748 p. 221. Quoad ludimag. Nr. 1.

³⁵ Megállapításunkat arra alapítjuk, hogy Nemsur Mihály, Császár Péter utóda 1775-ben kérvényt írt Somogyvármegyéhez ezzel az aláírással: «ludimagister Kaposváriensis.» (Sm. lt. Prot. instanciarum cum actis, 1775. 2. csomó, 6. sz.) Tehát 1775-ben már nem Császár Péter a kaposvári mester.

³⁶ Pl. lt. Hal. akve 2. k. 39. l.

³⁷ L. főtebb a 34. jzetet.

³⁸ L. főtebb a 27. jzetet.

³⁹ Sm. lt. Fasc. Rat. 1750—52. Az 1752. évi iratok között 52. sz. «Petro Császár ex quo circa aedificium Kaposváriense fidele servitium praestitisset murariisque et architectis attendendo propria neglexisset sed et circa exustionem tegularum sollertem operam navasset eidem resoluti sunt fl. 40.»

- ⁴⁰ Pp. lt. Conscr. anim. 1771. Somogyvármegye (Kaposvár).
- ⁴¹ Pl. lt. Ker. akve 2. k. 136. l. — Itt szerepel Nemsur Mihály neve. Tehát már Kaposvárott volt.
- ⁴² Sm. lt. Diarium Simigh. 1787. Tom. 1. p. 367. Nr. 794. — U. i. Tom. 2. p. 47. Nr. 1439.
- ⁴³ Pl. lt. Ker. akve 1. k.-ben: Házassultak anyakönyve 143. l. «D. Michael Nemsur» tanuként szerepel.
- ⁴⁴ Pl. lt. Vis. 1778 p. 4. — Pp. lt. Responsa ad vis. can. Fasc. 5. De scholae rectore eius obligatione et proventibus ¹⁰.
- ⁴⁵ Eh. lt. Az 1732 keltezésű uradalmi összeírás. — Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. Az 1743. évi vis. can.
- ⁴⁶ Sm. lt. Conscr. 1736.
- ⁴⁷ Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. Vis. 1743. Ez az okmány is megállapítja: «Ludimagister sat misere subsistit.»
- ⁴⁸ U. i. Vis. 1748 p. 221. Quoad ludim. Primo.
- ⁴⁹ O. lt. ht. o. Lad. E. Fasc. 10–12. Fundationalia II.
- ⁵⁰ Pl. lt. Vis. 1778 p. 5. — A javadalmi összeírások tartalmazzák egyúttal a mester kötelességeit is. Azért külön nem foglalkozunk vele.
- ⁵¹ Péterfy Sándor: A magyar elemi iskolai népoktatás. Budapest, 1896. 72 s. köv. 1.
- ⁵² Sm. lt. Fasc. Gimn. 1780–1810. Nr. 3.
- ⁵³ U. i. Prot. 45. p. 688–89. Mitterpacher Dániel tárgyalásai e kérdés körül forogtak: «De nationalibus scholis in tres classes dividendis et inducendis ita cum Kaposváriensibus tractasse, ut iidem duos solvere obligentur, ludimagister vero tertiam classem elementa linguae latinae complectentem providere teneatur.»
- ⁵⁴ U. i. — L. még Prot. 46. p. 129 sq.
- ⁵⁵ U. i. Prot. 58. p. 692.
- ⁵⁶ U. i. Prot. 76. p. 70. «Oppidani Kaposvárienses dolorose exponunt se ad introducendas scholas normales adactos...»
- ^{57–58} U. i. Fasc. Gimn. 1780–1810. Nr. 3. «Mi alább irattak Tettes Nemes Somogy Vármegyében helyzetett Kapos mező városának Birája, Esküttvei, és az egész egyedül catholica hiten lévő község meg ismerjük, hogy minek utánna a Pécsi Oskola megyei Királi Inspector Ur által bővebben meg-értettük volna Ő Főlségednek a Nemzeti Oskolák, és a megjobbított tanítás módjának közönséges bévétése eránt való kegyes szándékát, mint hogy nevezetes városunknak Nemes Somogy Vármegyében lévő elsőse és a tanulandó gyermekek száma magával ugy hozza, hogy az oskolák nálunk három classisra terjedgyenek a beállítandó három Tanító mestereknek jobb élelmekre nézve önként tehetségükhöz képest léptünk e következő contractusra; ugymint:
- 1-mo Mint hogy a mostani Oskola házunk a számosabb gyermekek tanításához, és a tanító Mesterek lakásához képest nem elegendő, szükség képpen, hogy mind a tanulóknak, alkalmatossága, mind a Tanítóknak szabad lakása meg szereztessék újjat építtünk kölletik; mellynek mind kézi, mind szekeres munkájára, ugy utóbbi épségben való megtartására magunkat és maradékainkat kötelezzük.
- 2-do Az Oskolák fűttésére elegendő fának megszerzését magunkra vállalván, az három Tanító Mesterek számára No 18 öll kész vágott fát ígérünk: ugy mind azon által, hogy városunknak különös erdeje nem lévén, Mghos Uraságunk erdejében ki mutattván azoknak vágása megengettessék.
- 3-o Azon három Tanító Mestereknek No 337 adózó házból álló városunk szegénysége miatt nagyobbra nem terjedhetvén, öszvességgel 300 az az: egynek egynek száz forintokat resolválunk, mely mint hogy azoknak élelményekre nem elégséges, erre nyerendő segedelemért a Főlségnél és a Földes Uraságunknál alázatosan könyörgünk...
- Mellynek nagyobb valóságára nézve ezen contractust subscriptionkkal és városunk pöcséttyével erősíttyük. Signat. Kaposvár die 8-a Febr. 1787. Gölits József város birája m. p. Szijártó Antal m. p. Szároz Samu m. p. P. H. Bachmann János a pécsi oskolamegyének királyi inspectora, P. H. Coram Ladisao Szücs I. Cottus Simogh. — Supr. Judlium m. p. P. H. In praesentia mei Joannis Vály de eadem, Celsissimi Principis Fiscalis m. p. P. H.»
- ⁵⁹ U. i. Fasc. Diarium Simigh. 1788. Tom. 1. p. 446. Nr. 611. — L. még u. i. Tom. 3. p. 640. Nr. 3645. — L. még Pp. lt. Koller féle lt. Fasc. 59. Nr. 9. Jankó János plébános jelentése az egyházmegyei hatósághoz évszám nélkül. «Inducta est schola normalis trium classium et unum adhuc cubiculum exstructum in domo ludimagistri.»
- ⁶⁰ O. lt. ht. o. Schol. nat. Fons. 1617. Nr. 18. Szücs főszolgabíró jelentése 1788 júl. 19-éről: «Pro tribus professoribus iam ad oppidum Kaposvár illocatis...»
- ⁶¹ A kaposváriaknak nem sok öröme teltett az új iskolában. Nem is tudott szívükbe ferködni. Azért fennállása második évében, 1790-ben feljelentést is tesznek iskolájuk ellen a vármegyén. Keservesen elpanaszolják, hogy az iskola felállítását úgy erőszakolták rájuk. A tanítók fizetése nagy terhükre van. Gyermekeiknek semmi haszna nincs az iskolából, mert a tanítók a város rendelkezése alól ki vannak véve, tanulatlan, botrányt okozó emberek, akik az időt haszontalanul elfecsérik. Gazdasági nehézségeik felsorolása után azt kéri a várme-

gyétől, hogy a tanítókat helyezze vissza rendelkezésük alá, amelynek erejével érdemtelenőségük esetén elmozdíthatassák őket és újakat fogadhasanak helyettük. A vármegye a kaposváriak kérését annál is inkább teljesítette, mert ugyanennek a gyűlésnek elején rendeletileg megparancsolta, hogy az egész vármegyében az iskoláztatás a régi módon történjék és a gyermekeket csak magyar és latin nyelven tanítsák. Így II. József németesítő törekvését a vármegye meghiusította. (Sm. lt. Prot. 76. p. 70. sq. — U. i. p. 71: «cui petito Ss. et Oo. assensum praeberunt.» — L. még u. i. Prot. 76, 38: «Ratione scholarum per currentales divulgandum ordinatur, ut hae more antiquo tradantur et pueri non aliter instruuntur sed nativo et latino idiomate.»)

Amikor a ht. a vármegye határozatáról értesült, leiratot küldött a vármegyére. — Ekkor már II. Lipót volt az uralkodó. — Kijelentette: a vármegyének nem áll jogában, hogy tanulmányi ügyekben változtatásokat tegyen s elrendelje a tanítás régi módon való folytatását. Kifejezte egyúttal azt a reménységét, hogy a vármegye az új tanítási rendszertől nem tér el. A német nyelv tanításának bevezetésére azt a magyarázatot adta, hogy ennek nem a magyar anyanyelv elhanyagolása volt a célja, azért meghagyja a pécsi inspektorinak, hogy a magyar nyelvet különösképp tanítsák. (Sm. lt. Prot. 77. p. 559–60. sq.) A vármegye korábbi határozatát mindazonáltal továbbra is fenntartotta.

E rendelkezés értelmében a kaposvári nemzeti iskolának is meg kellett volna szűnnie. A vármegye tényleg ezt is jelentette a ht-nak. (O. lt. ht. o. Regestrum et index departamenti scholarum nationalium. 1790. Fons. [Quelle] 3. Positio 1819.)

Ámde még ugyanezen 1790. év ősz elején a ht. újabb rendeletet adott ki. Meghagyta, hogy az eddig megalakult s az időközben megszűnt nemzeti iskolák folytassák tovább a megkezdett munkát. (Sm. lt. Prot. 78. p. 922: «Pro ineunte anno scholastico iam institutae vernaculae scholae et medio tempore interruptae continuari.»)

A vármegye fönt idézett határozatából némelyek arra következtetnek, hogy a kaposvári nemzeti iskola 1790-ben megszűnt s csak 1802-ben nyílt meg.

Amint említettük, a nemzeti iskola nem szűnt meg. Ha megszűnt volna, akkor 1792-ben a ht. nem írhatta volna a vármegyének, szorítsa Kaposvár városát, engedelmessédjék a kerületi tanulmányi felügyelőnek: «Communitas (Kaposvár) ad subiciendam districtuali inspectori in gremio sui existentem vernaculam scholam efficaciter adstringatur.» (Sm. lt. Prot. 83. p. 78.) — Ugyanerről tanuskodik a ht. leirata ugyancsak 1792-ből, amikor kijelenti, hogy Kaposvár az 1787-ben kötött szerződést megtartja és a három tanítónak az elmúlt években az évi 300 forintokat pontosan megfizette. (U. i. Prot. 81. p. 614.) — Megerősíti állításunkat a kaposváriaknak 1795-ben a főszolgabíróhoz eljuttatott eme nyilatkozata is: «Tekintetes Ur, Feő Bíró Urunk! Hogy a 240 frtknak esztendőnként való fizetését örökre magunkra vállaljuk, nem tehetjük, mivel semminemű haszonvételünk nincsen, hanem alázatosan esedezünk méltóztatnék a Tettes. Nemes Vármegye Eő Hercegségénél mellettünk magát közbetevni, mert valójában ez is terhes, hogy a nemzeti iskolának 3 classisait tartjuk és fizetjük.» (U. i. Prot. 88. p. 488.) — Takó Pál, a harmadik osztály tanítója 1798-ban meghalt. Az év nov. 13-án a következő bejegyzést találjuk az anyakönyvben: «Nobilis Paulus Takó, coniugatus, scholae nationalis tertiae classis instructor Kaposvár.» (Pl. lt. Hal. akve 2. k. 102. l.) Szabó Ferenc gimn. igazgató 1819 aug. 29-én ezt írja a főigazgatónak: «Amint az actákból látom, ezen iskola mintegy 32 év óta áll fenn.» (Sm. lt. Fasc. Gimn. Kivonatok 4. sz. 20. l.) Semmi kétségünk tehát arról, hogy 1790-ben Kaposvárott nem szűnt meg az iskola.

Az 1802. év különben sem volt alkalmas az új osztály megnyitására, mert új terhekkel járt. A kaposvári nagy tűzvész ebben az évben olyan nagy szegénységet okozott, hogy a város lakói nagyobb terhet el nem viselhettek volna. 1802. évi szegénységüket 1807 március 9-én a vármegyéhez előterjesztett kérésükben így jellemzik: «Az 1802-ik esztendőben, midőn rész szerént megégtünk, rész szerént pedig oly drágaság volt, hogy a kenyérben elegendőt nem lehetett enni, a kenyér szűk volta miatt, feles lakóink kenyerért kintelenítettek birtokjokat által adni.» (Sm. lt. Fasc. Sedes dominales 1804–06.)

⁶² Sm. lt. Prot. 81. p. 614. — U. i. Prot. 83. p. 300. — Prot. 85. p. 253 Nr. 65.

⁶³ A levelezések és tárgyalások során már 1790-ben felmerül a Kaposvárott felállítandó gimnázium gondolata. 1794-ben és 1795-ben a kaposvári elemi iskola ügyének tárgyalása idején a somogyi vezető körök újra felelevenítették a somogyi gimnázium régi tervét. (Sm. lt. Prot. 89. p. 169.) Ugy látszott, hogy ezzel kapcsolatban a kaposvári elemi iskola vajdó helyzete is megoldást nyer, mert a gimnázium megnyitása előtt föltétlenül meg kellett szervezni a hivatalos rendelkezésekben előírt módon a kaposvári nemzeti iskolát. (U. i. Prot. 88. p. 105. «Ut antequam ad tractatum cum statibus de erigendo comitatus huius gimnasio descendat, declaretur, hoc non aliter fieri posse, quam si prius scholae nationales vernaculae in sede gymnasii cum tribus classibus constituentur et dotentur.»)

A gimnázium létesítésére két terv volt. Az egyik a keszthelyi gimnáziumnak Kaposvárra hozatala. (U. i. Prot. 88. p. 486.) Másik elgondolás a keszthelyi gimnáziumnak Nagyatádra telepítése. (U. i. p. 490.) Az első kérdésben Somogyvármegye eredménytelen levelezést folytatott Zalavármegyével. (U. i. Prot. 90. p. 131. sq.) A második tervvel Czindery Pál Ferenc megyei aljegyző javaslatával, Gaál László alispán elnöklete alatt külön bizottság

foglalkozott. A tervet elejtette és Kaposvárt jelölte meg a felállítandó gimnázium helyéül. (U. i. Prot. 91. p. 734.) A felsorolt sok tárgyalásnak az lett az eredménye, hogy a kaposvári gimnázium felállítását levették a napi rendről. Vele együtt elaludt a kaposvári nemzeti iskola ügye is.

⁶⁴ Sm. lt. Fasc. Gimn. 1837–38. Nr. 115. A kaposváriak jelentése a tanítók fizetése ügyében 1838-ban ezeket mondja: «A nemzeti tanítók 1813. esztendeig Kaposvár mezővárosa részéről oly fizetés mellett fogadtattak, amint fogadtathattak s közönségesen a tanítást az elemi iskolai tanítómester maga által fogadott két segédjével végezvén az huzta a fizetést is és csak akkor volt különös tanító fogadva, midőn a mester arra alkalmatlannak találtaott.»

⁶⁵ Sm. lt. Prot. 88. p. 105, 488. — U. i. Prot. 77. p. 559. — U. i. Fasc. Gimn. 1811–12. Nr. 31. — U. i. Prot. 83. p. 369. — U. i. Prot. 85. p. 253. — U. i. Prot. 81. p. 614, 616. — Némelykor schola normalisnak nevezi (u. i. Prot. 83. p. 77), azoktól a normáktól, szabályoktól, amelyek az iskoláztatás egész kérdését rendezték.

⁶⁶ «Impossibile autem sit, ut pro 100 florenorum stipendio, quod hactenus unus magistrorum habuit, praeclara ad docendum individua disponi queant» mondja helyesen a hivatalos felfogás 1792-ben. (Sm. lt. Prot. 81. p. 165.)

⁶⁷ O. lt. Regestrum et index departamenti scholarum nationalium 1799 K betű alatt.

⁶⁸ U. i. Schol. nat. Fons. 9. Nr. 7 a. 1799.

⁶⁹ U. i. Fasc. Gimn. 1780–1810. Nr. 47. Vály János kimutatásából a következő adakozók nevét ismerjük: Bedegovits 848, Szalai Veronika 40, Szecsődyne 200, Kollarits 50, Ivancsics 42, Kovács János 150, Stephanovics 32, Thomala (kőművesmester) 50, Farkas Trézi 8, Kapronczay Éva 50 frt-ot adományoztak készpénzben, Keglyné 500, Füstfaragóné 100 frt-ot adóslevelekben. (Sm. lt. Fasc. Gimn. 1780–1810. Nr. 97.)

⁷⁰ Kaposvár hajlandó lett volna már 1793-ban a herceg vendégfogadóját bérbe venni, csak hogy a gimnázium számára a helyet biztosítani tudja. (Prot. 84. p. 750 a.)

⁷¹ Sm. lt. Prot. 88. p. 105.

⁷² Sm. lt. Fasc. Gimn. 1780–1810. Nr. 33. A gyűjtés eleinte nagyon vontatottan ment. Vály János hercegi jogtanácsos erre a kaposvári templom Jézus Szíve oltárán egy egész éven át szent misét mutatott be. Vály János eme kérésének meghallgatását látta abban a tényben, hogy utána 1807-től kezdve szép eredménnyel zárult az újból megindított gyűjtés. Az imameghallgatást Kaposvár város előljárósága hivatalosan is igazolta. «Mi alább irottak Tettes Nemes Somogyvármegyében helyezettett Kaposvár mezővárosnak előljárói adjuk tudtára mindenknek, akiknek illik és hiteles bizonysgot teszünk arrul, hogy ezelőtt több esztendőkkel, midőn városunk Tettes s nemzeti Vály János kaposvári fiscalis és több vármegyebeli táblabíró urnak ösztönzéséből azon töprenkedő iparkodásokkal hoszassabb údeig szorgalmatoskodott, hogy a deákoskolák föllállítására a földesuraktól fundatiokat szerezessen és ugyan a végett több izbéli könyörgő leveleit még nyomtatásban is ki eresztvén mind addig haszontalanul dolgozott ezen városunk a fentiszteft fiscalis ural együtt, méglen a kaposvári templomban található Jézus Szíve oltáránál egy egész esztendeig szent miséket a kívánt célra szolgáltatott és annak utána azonnal 1807-ik esztendőben több ezrek-ből álló ajánlások a földes urak által történtek és továbbá ugy szaporodott, sött naprúl napra nagyobbodott is az oskolák fundusa. Mellyrül adgyuk és ha a szükség ugy hozza magával hitünkkel is készek vagyunk ezen bizonysgágtévfó levelünket megerősíteni. Költ Kaposvárott Januárus 4-én 1813-ik eszt. Kiadta Adorján Imre város hites notariusus. Virág Imre város birája. Markovits József, Perakovics Péter. (Sm. lt. Fasc. Gimn. 1813. Nr. 23.)

⁷³ U. i. Acta congreg. Az 1806. évi aug. 4-én tartott közgy. 1375. sz. irata. — L. még Prot. 115. p. 388. «Tekéntetes nemes Vármegye! Méll alázatossággal jelentyük a tettes nemes vármegyének azt: hogy a közjóra és az ifjuságnak neveltetésére télzfó igyekezetünk abban áll, hogy ezen foló 1806-ik esztendőben városunkban legalább is az principiát és grammaticat bé iktathassuk, legalább addig is méglen a fölséges rendelkezések szerént az tanítottoknak füzetésük kirendeltetik és ex fundo studiorum füzettetik, addig is mi ezen két oskolák-nak tanítottóját már megfogadtuk és a város cassájából fogjuk füzetni, minthogy már eó herczegségétül az iskolának való épületet is kiarendáltuk.» — A vármegye a gymnázium megnyitását közhírré tette.

⁷⁴ Sm. lt. Fasc. Gimn. 1813. Nr. 4. «A quo grammatica haec prima, tertia nationalium classis in seriem grammaticalium classium a tempore obtenti b. gratiosi privilegii regii relata extitit.» — L. még u. i. Fasc. Gimn. 1811–12. Nr. 65. c. «Jam vero recidit docens hic tertiae seu modo primae grammaticae classis oppidanis solvendus.»

⁷⁵ U. i. Fasc. Gimn. 1811–12. Nr. 31, 64.

⁷⁶ Sm. lt. Fasc. Gimn. 1780–1810. Nr. 100. Gruzling János megválasztásakor a vele kötött szerződés. — L. még Csukly K. i. m. 4. 9. l. A községi népiskola 1879. évi évkönyvében ezeket mondja: «Adataimat vettem a városi levéltárból, az elemi iskolában lévő régi iratokból és Körmendy Sándor «A nagy világ képekben» című folyóirat első számában megjelent Kaposvárról szóló leírásból.» Gruzlingra vonatkozó megállapításai a 7. és 8. l. találhatók.

⁷⁷ U. i. Fasc. Gimn. 1816. Nr. 15. «Antiqua nimis querela fuit curatorem paedagogii nostri simul in schola capitali classis secundae magistrum Joannem Gruzling...»

⁷⁸ Péterfy S. i. m. 117. és köv. l.

⁷⁹ U. i. Fasc. Gimn. 1846—50. Nr. 38. Fatér igazgató jelentése Deáky Zsigmond főigazgatóhoz 1847 jan. 12: «Alázatosan jelentem, hogy a harmadik osztálybeli növendékeket, akiket tanító nem létében mindezideig igazgatásom alatti első latin iskola tanítója Döbrössy Károly ur tanította, f. hó 11-én az illető elemi iskola igazgató urának kormányzata alá bocsátottam.» — L. még O. lt. ht. o. Elemi iskola 1847. Kutfő 19. Tétel 111.

⁸⁰ U. i. Einrichtungsprotokoll 1853. év 1708. és 8569. sz. — A múlt század első felében a leányok a fiúkkal együtt tanultak. A nők sajátos hivatására nem oktatták őket. Leányok számára nyitott magániskolák igyekeztek a hiányt pótolni. Ozv. Feketéné nemesasszonynak már 1815-ben volt Kaposvárt ilyen magániskolája 20 növendékkel. Az első elemi osztály anyagán kívül női kézimunkára tanították a leányokat. A másik magániskola Scherkl táncmesteré. A tánc művészetén kívül feleségével együtt a német nyelvet és női kézimunkát tanították iskolájában. (Sm. lt. Fasc. Gimn. 1816. Nr. 19. U. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. Gruzling vallomása 1815.) A század második felében is voltak még ilyen magánjellegű iskolái Kaposvárnak. Így 1862-ben Rudighiero asszonyságnak. (Zala-Somogyi Közlöny 1862. évf. 5. sz. aug. 10.) 1864 körül Perczelné Zöld Annának, Rippl Józsefnének és Chamisson Antonjának. (O. lt. ht. o. beadványi jegyzőkönyvek Kutfő 7. tétel 18, alapsz. 19, 190. — Zala-Somogyi Közlöny 1864. évf. 34. sz. dec. 1.) Perczelne távozásával Csígyó Mari kisasszony vette át iskoláját. (Somogy 1871. évf. 10. sz. márc. 7. — U. i. 1872. évf. 31. sz. júl. 30.) Mindezek a magánvállalkozások a valláserkölcsei és a munkásetikájába vágó egyéb oktatáson kívül valamennyien női kézimunka tanításával foglalkoztak. Zöldné tantervében a francia nyelv szerepelt. A tanításon kívül ellátásra intézetszerűen is felvett leányokat. Ez volt Kaposvárt az első «leánynevelde». (Somogy 1869. évf. 13. sz. okt. 26.) Az irtalmas nővérek iskolájának megnyitása után (1873) ez az intézet és a községi leányiskola kielégített minden korszerű igényt. Ezért a magán leányiskolák megszűntek.

⁸¹ Csukly K. i. cikke 9. l.

⁸² Csukly K. i. cikke 9. l. — L. még Kv. város lt. Assign. jzökv 246. l. 9. t. 1859.

⁸³ O. lt. ht. o. Offner Statthaltereit Fasc. 10. Littera B. Registraturzahl 1164. 42729 3420. 1860. sz. — L. még u. i. ht. o. 1863. év 7. kutfő, 5. tétel, 72563. alapsz. Főtanoda jellege ellenére az iskolának hivatalos pecsétje nem volt. Ezt csak 1861-ben kapott. Leírása ez: Deszkalapon nyugvó méhkasra, balra dőlve, jelmondatot tartalmazó nyitott könyv és fénysugaras latin kereszt támaszkodik. A bibliai mondásból a könyv jobboldali lapján három sorban: «A Bölcsesség kezdete», a baloldalin pedig ugyancsak három sorban: «Az Ur félelme» szavak olvashatók. A kas körül a pecsétmezőben méhek röpködnek. Koszorúval övezett körirata: «A kaposvári r. kath. elemi főtanoda pecsétje, 1861.» Átmérője 6 cm. (Képmelléklet 69. sz.)

⁸⁴ O. lt. ht. o. 1864. év 7. kutfő, 5. tétel, 26.553. alapsz. — L. még u. i. 1865. év 7. kutfő, 5. tétel, 14.373. alapsz., 72.653. ikt. sz. — L. még Somogy 1868. évf. 7. sz. febr. 18.

⁸⁵ O. lt. ht. o. Schol. nat. Fons. 9. Nr. 7 a. 1799. «Supr. studiorum director curae sibi habeat quo schola haec subsidiiis requisitis seu ex parte Dñii terrenalibus seu cum primis a communitate locali petendis ad desideratum statum eleveatur.»

⁸⁶ L. az előző jzetet. «Domum scholarem in oppido Kaposvár nec quod extensionem, nec internam instructionem et structuram honeste (sic!) similem esse.» — L. még Sm. lt. Fasc. Gimn. 1811—12. Nr. 22. Sohár Ferenc mester 1812 aug. 30-áról kelt előterjesztésében így panaszkodik: «Az épületnek egy része, mely foglalja a hátulsó szobámat, második s első klassisbéli iskolákat, oly romlandó karban állanak, hogy a szobának a padlása már be is szakadott, a tornáznak egy darabja már le is szakadt, mely ha tovább is épületlen marad, az első és második klassisnak teteje is lerohan, amint már az első klassisban a gerenda feldecslva vgyon.» — L. még Pl. lt. Vis. 1815 p. 34.

⁸⁷ Sm. lt. Fasc. Gimn. 1813. Nr. 34. A város már 1804-ben is tett hasonló ígéretet. (O. lt. ht. o. 1804. Schol. nat. Fons. 4. Positio 5.) Semmi sem történt megvalósítására.

⁸⁸ Sm. lt. Fasc. Gimn. 1819—20. Nr. 25.

⁸⁹⁻⁹⁰ Bereczk Sándor i. m. 166. l.

⁹¹ Sm. lt. Prot. 135. p. 580. Nr. 1866.

⁹² A város a vármegye utasításának vétele után arra kéri a vármegyét, támogassa Esterházy Miklós herceghez intézendő kérésében. (Sm. lt. Prot. 135. p. 706. sq. Nr. 2338.) A herceg a város segélykérését elutasította. Erre a kaposváriak 1827 tavaszán újra kérvénnyel fordulnak a vármegyéhez. Ezúttal építési anyagot szeretnének kapni. A vármegye a földesúrhoz utasítja őket. (Sm. lt. Prot. 136. p. 65. Nr. 164. — L. még u. i. Prot. instanciarum 1824—28 p. 1007. Nr. 577.) A vármegye annyira barátságtalan a várossal szemben, hogy a már korábban kölcsönadott 20 ezer téglát is visszaköveteli (Sm. lt. Prot. 136. p. 596. Nr. 1823. — U. i. Prot. 137. p. 26. Nr. 63) és az iskola építését megszünteti. — 1827 folyamán a kaposváriak új terveket készítettek s több határozatot hoztak, de ezzel az ügyet nem vitték előbbre. (Bereczk S. i. m. 107. l.) A hercegtől újra segítséget kérnek. (Kérelem-levelek jzökei 1824—28. 1007. l. 577. sz. — L. még u. i. Prot. 138. p. 24. Nr. 44.)

^{92*} Így 1827 december havában megállapodtak Gertl Gottlieb mosdósi téglásmesterrel a szükséges 300.000 téglára és 21.000 cserépszindely elkészítésére. (Bereczk S. i. m. 107. l.) A vármegyétől kérelmezik a gimnáziumi alapok között levő 1136 frt elemi iskolai vagyon visszaadását és a vármegye területén az építés céljaira gyűjtés engedélyezését. (Sm. lt. Kérelem-levelek jzókvei 1824—28. k. 1320. l. Nr. 559.) A hercegi uradalomtól megkéri az építési faanyagot. (Sm. lt. Fasc. Gimn. 1828—30. Nr. 128. — L. még Kérelem-levelek jzókvei 1829—36. k. 184. l. 1724. sz.) — Balogh István Kaposvárott időző színtársulat 1828 jan. 10-án tartott «Arany Idő» c. előadása 80 frt tisztá jövedelmét az iskolaépítésre ajánlotta fel. (M. Nemz. Múzeum kéziratára 671. sz. oktav. Hung. Balogh István naplója 1820—39.)

⁹³ Bereczk S. i. m. 107. l.

⁹⁴ U. i. Kérelem-levelek jzókvei 1829—36. k. 184. l. 1724. sz.

⁹⁵ Somogyvármegye 1829-ben megajánlott az építéshez 7000 téglát, a kézi munka elvégzésére 20 rabot (Kérelem-levelek jzókvei 184. l. 1724. sz.), engedélyezi a mult évben kért vármegyei gyűjtést. (U. i. 311. l. 2195. sz.) A kaposváriaknak az épületre befuvározására nem volt elegendő fogatuk. A vármegye a központi főszolgabíró közreműködésével a szomszédos községekkel a fát behordatja. (U. i. 273. l. 2411. sz.)

⁹⁶ Sm. lt. Prot. 138. p. 972. — Az építést Laczkó József és László Imre felügyelete alatt 1829 május 12-én kezdték el. Bár az épület tető alatt állott, a végleges befejezés még messze volt. Az építés további részletei már kevésbé ismeretesek. Annyit tudunk, hogy az eddig végzett munka 7000 frt-ba került s a város 1830 január 20-án a vármegyétől 20 ezer db. zsindelyt s a lebontandó régi megyeház fájából mennyezetre való anyagot kér ajándékba, vagy legalább mérsékelt áron. (Sm. lt. Fasc. Gimn. 1828—30. Nr. 129 a. e.) Ismeretes továbbá, hogy kérésükre 100 frt segítséget kaptak Kopácsy József veszprémi püspöktől is. (Pp. lt. Acta par. Fasc. 42.) Tudjuk meg, hogy az összes üvegezési munkát Spitzer Antal helybeli lakos hazafias buzgóságából megajánlotta. (Bereczk S. i. m. 107. l.)

Kaposvár városa, amint már említettük, az iskolaépítési célokra mindenképen szeretete volna visszakapni a gimnáziumi alapok között levő elemi iskolai vagyont. Azért 1830-ban újra előterjesztést tesz kiutalására. Hosszabb tárgyalás után abban egyeztek meg, hogy Kaposvár «a deák iskolák» pénzéből kapott 851 frt 14 kr. értékű adóslevelet. (Sm. lt. Fasc. Gimn. 1828—30. Nr. 129 a. d.) Adóslevéllel iparosokat a város nem tudott fizetni.

⁹⁷ Pp. lt. Acta par. Fasc. 42. — A kortársak a kaposvári elemi iskola megépítését tiszteletreméltó teljesítménynek tartják. A Jelenkor 1832. évf. 69. sz. 546. l. így ír: «Kaposvár csinosulásához járul, hogy az itteni lakosok nem tekintvén szűk tehetségük körét, fölös áldozatokkal egy emeletes csinos nemzeti iskolát építenek a gimnázium ellenében, melyben ezen intézet tanítója is alkalmas tágas lakáshoz jut. Az épület homlokzatán ezen felírás olvasható: «A haza kis polgárainak 1832.» Az egész mű mind építő mesterének, mind a lakosok igényeinek nem kis becsületére válik.» (O. Széchenyi kt. Hirlapok 3984.)

⁹⁸ Bereczk S. közléséből. — A tantermek padlózatára deszka nem jutott. Téglával pótolták. Somogy 1875. évf. 40. sz. okt. 15.

⁹⁹ Pl. lt. Er. okm. 14, 24, 29. sz.

¹⁰⁰ O. lt. ht. o. 1864. Kutfő 7. tétel 5. alapsz. 14.373. ikt. sz. 80.404. — L. még u. i. 59.120. ikt. sz. Bernáth József alispán jelentésében a leánytanoda, azaz az elemi iskola épületének átalakításáról és kibővítéséről beszél.

¹⁰¹ A fűtés kérdésében a régivel szemben az az eltérés, hogy a tüzelőfát nem természetben hozták a gyermekek, hanem pénzben az ellenértékét. Az összeget a tanítók szedték össze. Érthető, hogy az iskola gyengén volt ellátva tüzelővel. — L. Pp. lt. Rel. per. Fasc. 5. 1811. Inf. de schol. distr. Kv. A kaposvári iskola. «Neque lignis hyemalibus scholae providentur inde odiosa pecuniae lignalis a quovis frequentante usque 10 flor. practicata per docentes exactio.»

¹⁰² 1792-ben a ht. kifogásolja, hogy Janko János plébános mint igazgató nem alkalmazkodik az új iskolai rendhez s az iskolai jelentéseket nem küldi meg a kerületi iskolafelügyelőnek. (Sm. lt. Prot. 83. p. 77. sq.)

¹⁰³ Sm. lt. Fasc. Gimn. Kivonatok 4. sz. 7. l. Szabó Ferenc gimn. igazgató levele Fejér György főigazgatóhoz 1818 aug. 5., aug. 29. — U. i. Fasc. Gimn. Iktatók 1814—36. 87. l.

¹⁰⁴ U. i. Prot. 125. p. 307.

¹⁰⁵ U. i. Fasc. Gimn. 1811—12. Nr. 31. 65.

¹⁰⁶ Sm. lt. Fasc. Gimn. Kivonatok 4. sz. 5. l. Szabó Ferenc gimn. igazgató levele Tulok Ferenc plébánoshoz 1818 júl. 18 és nov. 8. — U. i. Fasc. Gimn. 1817—18. Nr. 54, 59, 110.

¹⁰⁷ Sm. lt. Fasc. Gimn. Iktatók. 1814—36. 87. l. — Pp. Acta pers. Fasc. 17. A kaposváriak jelentése Kurbély György püspökhöz 1820 júniusában.

¹⁰⁸ Pp. lt. Acta par. Fasc. 42.

¹⁰⁹ Sm. lt. Fasc. Gimn. 1826—27. Nr. 90.

¹¹⁰ O. lt. Schol. nat. Kutfő 4. tétel 4. Dresmitzer József tankerületi főigazgató javasolja Hosszu Márton plébános kinevezését elemi isk. igazgatóvá.

¹¹¹ O. lt. ht. o. kutfő 7. tétel 5. 14.373 a. sz., 72.653. ikt. sz.

¹¹² Pp. lt. Acta pers. Fasc. 24. Tulok Ferenc plébános jelentése Kurbély György püspökhöz 1815 szept. 18 és 20.

¹¹³ U. i. Acta schol. Fasc. 1863. Nr. 189. — L. még Somogy 1867. évf. 29. sz. júl. 16.

¹¹⁴ U. i. Isk. ért. Fasc. 1861—64. Az 1861—62. tanév. A Bach korszakban délelőtt 7—10 óráig tanították a nagyobb gyermekeket, délután 2—4-ig a kisebbeket. A délelőtti időbe beleszámították a szent mise hallgatását. — U. i. Isk. ért. 1855—59. — L. még Pl. lt. Er. okm. Iskolai jelentések. — Csorba József: Somogy megye. 114. l. — O. lt. ht. o. Kutfő 7. tétel 5. alapsz. 72.653. 1864. év. — Pp. lt. Inf. de schol. triv. Fasc. 1834—37., Fasc. 1838—39., Fasc. 1839—40. év. Bemutatjuk az 1861—62. tanév tanrendjét. (L. 287, 288, 289. old.)

¹¹⁵ U. i. Isk. ért. Fasc. 1861—64. Az 1861—62. tanév.

¹¹⁶ Pp. lt. Prot. vic. 4. k. 1797—1802. A pécsi tankerületi főigazgató sürgeti, hogy a gyermekek tanítás előtt szent misét hallgassanak. Az egyházhatóság a paphiánnyal okolja meg a való helyzetet.

¹¹⁷ U. i. Inf. de schol. triv. Fasc. Az 1838—39. tanév mindkét félévének jelentése. — L. még u. i. Fasc. 1840 első félév, Fasc. 1842 első félévi jelentés.

¹¹⁸ U. i. Fasc. 1838—39. Első félév. Második osztály anyaga: «Praeter lectionem et scripturam Hungaricam, Germanicam et Latinam cathecismum medium, Historiam biblicam V. T., arithmetica, orthographiam lingua Hungarica.» Az első osztály ezeket tanulta: «Litteras noscere, syllabas jungere, legere, scribere Hungarice et Germanice, cathecismum parvum, 4 species arithmeticae lingua Hungarica.» A meglévő jelentések majdnem szóról szóra mind ezt ismétlik. Némelykor nem részleteznek, hanem csak ennyit mondanak: «Institutiones altioribus ordinationibus, localibus item dispositionibus accomode.»

¹¹⁹ U. i. Isk. ért. Fasc. 1861—64. Bemutatjuk az 1861—62. tanév tantervét. (L. 290, 291. old.)

¹²⁰ U. i. Fasc. Inf. de schol. triv. 1834—37. Az 1835—36. tanév második felében. «Som-mája a keresztény tudománybeli tanulmánynak. Olvasók. Megtanulván a mult első részben az iskolai esztendőnek mind a két nemen levő tanítványok könyvből alkalmasan olvasgatni, melyre való nézve e mostan foló második fél esztendőben a tanítványok már nem előmondás által, hanem könyvből olvasva tanulták a keresztény tudományt ill. móddal tudni illik: azon több évektől fogva ezen osztályban járó s e második esztendőnek első hónapjaiban ezen iskolát odahagyó férfjiu és leány tanítványokon kívül a visszamaradt s folyvást iskolába járó tanítványok a nagyobb tökéletesedésnek okáért eleitül fogva kezdván a keresztény tudománynak tanulását a már előmondás által megtanultakat könyvből tanulva, több-szer ismételték és úgy annak utánna az 5-ik fő cikkelynek tanulására vezettettek fel, melyet minek utánna a tanítóknak meglegedése szerint meg is tanulták volna, a négy utolsó dolgokról szóló toldalékokat is czélul vévén, az egész kis sommájú katekizmust könyv szerént, a Tdó catecheta urnak a könyvben foglaltatott kérdések és feleletekre intézett magyarázatyával együtt alkalmatossan megtanulták.

Betűfoglalók, vagy kezdők. A kezdők is nem különben elkezdvén a tanuló esztendőnek első részében tanult keresztény tudományt eleitül fogva tanulni, ezek is a már megtanultakat a benne jobban leendő gyökeresedés végett minek utánna ugyan előmondás által többször ismételték volna, e foló második fél részében az iskolai esztendőnek a keresztény szeretetről s rövideden a szent mise áldozatról is tanultak; ugy nem különben az 5-ik fő cikkelyben a keresztény igazságnak első részében tett kérdésekre adandó feleletekre is tanítottak, melyeket is mind a két nemen levő betű foglalók meglehetősen megtanultak.»

¹²¹ Pp. lt. Acta pers. Fasc. 17. — L. még Szabó Ferenc elemi isk. igazgató levelét Kurbély György veszprémi püspökhöz. — L. még u. i. Proc. ad. poen. eccl. Fasc. 5. — Acta par. Fasc. 27.

¹²² Pl. lt. Prot. Mandatorum reg. et epp. Tom. 3. Püspöki rendelkezés 1853 nov. 11. Itt történik hivatkozás a vasárnapi iskola 1846. évi bevezetésére.

¹²³ Pl. lt. Vis. 1815 p. 39.

¹²⁴ Pp. lt. Proc. ad. poen. eccl. Fasc. 5. — Ezzel szemben a mult század kilencvenes éveiben csak kétszer gyóntak az iskolás gyermekek. (Bécsy M. közlése.)

¹²⁵ U. i. Acta pers. Fasc. 24. Tulok Ferenc plébános jelentése az egyházhatósághoz 1815 szept. 15. és 20.

¹²⁶ U. i. Acta pers. Fasc. 24. Tulok Ferenc plébános elmondja 1815 szept. 20-án kelt jelentésében, hogy amikor a nemzeti iskola vezetését átvette, a gyermekek csak szajkózták a káté kérdéseit, de nem értették. És ha 2—3 oldalt megtanultak, a tanítók meg voltak elégedve. — Az 1811 december 5-én kelt jelentés panaszkodik: hogy nincs megfelelő helyiség, amely az egész városból hitoktatásra összeseregülő gyermekeket télen befogadni tudná. Sok gyermekek állatok őrzésére használnak fel és ezzel elvonják a hitoktatástól. Az iparosok nem akarják inasait az adventi és nagybőjti hitoktatásra elengedni. Ezért nagy a vallási tudatlanság. (Pp. lt. Rel. per. Fasc. 5. Az irat címe: Informatio de schol. districtus Kaposvár. A kaposvári iskola.)

¹²⁷ Sm. lt. Fasc. Gimn. 1814—15. Nr. 62. Szabó Ferenc gimn. igazgató levele Paintner Mihály főigazgatóhoz 1814 május 14-én. — L. még Pp. lt. Proc. ad. poen. eccl. Fasc. 5. Az irat címe: Inquisitio 1816. — U. i. Fasc. Gimn. Kivonatok 5. sz. 4. l.

T a n r e n d
a kaposvári főelemi tanoda I. osztálya számára az 1861/2. tanévben.
D é l e l ő t t

Óra	Hétfő	Kedd	Szerda	Csütörtök	Péntek	Szombat	Vasárnap
8—9	Vallás és olvasás	Vallás és olvasás	Vallás és olvasás	Szünet	Vallás és olvasás	Vallás és olvasás	9-kor szent mise
9—10	Számítan és írás	Számítan és írás	Számítan és írás	Szünet	Számítan és írás	Számítan és írás	9-kor szent mise
D é l u t á n							
2—3	Számítan és írás	Szünet	Számítan és írás	Szünet	Számítan és írás	Számítan és írás	—
3—4	Olvasás	Szünet	Olvasás	Szünet	Olvasás	Olvasás	—

Jegyzés: Szemléletgyakorlatok, — minden e szakhoz tartozó tantárgyaknál együttesen közbeszóve. — Nyelvgyakorlatok és helyesírás, — olvasás és írás közt alkalmazva. — Emlékeztési gyakorlatok, — hittan, olvasás és számtannal összefoglalva.

T a n r e n d
a kaposvári főelemi tanoda II. osztálya számára az 1861/62. tanévben.
D é l e l ő t t

Óra	Hétfő	Kedd	Szerda	Csütörtök	Péntek	Szombat	Vasárnap
8—9	Katek. és Biblia	M. és n. olvasás	Biblia és katek.	Szünet	Biblia és katek.	Biblia és katek.	9-kor szent mise
9—10	Írás	Számítan	Írás és m. olvas.	Szünet	Nyelvtan és magyar olvasás	Nyelvtan és írás	9-kor szent mise
D é l u t á n							
2—3	Nyelvtan és magyar olvasás	Szünet	Számítan	Szünet	Magyar és német olvasás	Írás és német olvasás	3-kor litánia
3—4	Számítan	Szünet	Nyelvtan és német olvasás	Szünet	Számítan	Nyelvtan és magyar olvasás	3-kor litánia

T a n r e n d
a kaposvári főlelmi tanoda III. osztálya számára az 1861/2. tanévben.
D é l e l ő t t

Óra	Hétfő	Kedd	Szerda	Csütörtök	Péntek	Szombat	Vasárnap
8—9	Szántan	Magyar olvasás nyelvtannal	Magyar tárgyilagos olvasás	Szünet	Magyar tárgyilagos és gépies olvasás	Német olvasás nyelvtannal	9-kor szent misére
9—10	Német olvasás	Hittan	Szántan	Szünet	Német olvasás nyelvtannal	Hittan	9-kor szent misére
D é l u t á n							
2—3	Magyar olvasás	Szünet	Magyar olvasás nyelvtannal	Szünet	Magyar olvasás nyelvtannal	Magyar és német olvasás	3-kor litánia
3—4	Szépírá	Szünet	1/2 német olvasás 1/2 írás	Szünet	Szépírá	1/2 írás, 1/2 ének	3-kor litánia

T a n r e n d
a kaposvári főlelmi tanoda IV. osztálya számára az 1861/2. tanévben.
D é l e l ő t t

Óra	Hétfő	Kedd	Szerda	Csütörtök	Péntek	Szombat	Vasárnap
8—9	Szertartás	Kat. és Biblia	Német nyelv	Szünet	Szertartás	Német nyelv	9-kor szent mise
9—10	Magyar nyelv	Latin olvasás és írás	Szertartás	Szünet	Latin olvasás és írás	Magyar nyelv	9-kor szent mise
D é l u t á n							
2—3	Magyar és német írás	Szünet	Magyar nyelvtan	Szünet	Magyar nyelvtan	Magyar és német írás	3-kor litánia
3—4	Szántan	Szünet	Szántan	Szünet	Kat. és Biblia	Szántan	3-kor litánia

A kaposvári elemi leányiskolába járó tanulók

T A N R E N D J E

az 1861—2-ik iskolai évre.

A rendes tankönyvek ezek: a III-ik osztálynál... az «Egri elemi katekizmus», — «Roder»-kls biblia, közönséges egyházi szertartás, — «Első nyelv gyakorló és olvasókönyv» magyarul és németül. — II-ik osztálynál: az «Egri kiskatekizmus», — «ABC olvasókönyv» magyarul és németül.

I-ső osztálynál ugyanaz, mint a II-ik osztályé.

Harmadik osztály.

N a p o k	D é l e l ő t t i		D é l u t á n i	
	8 órától 9-ig	9-től 10-ig	2 órától 3-ig	3-től 4-ig
Hétfőn	Hittan	Hittan	Magyar írás	és olvasás
Kedden	Diktandó írás	Német olvasás	S z ü n	i d ő
Szerdán	Magyar olvasás	Német írás	Magyar nyelvt. gyak.	Számjegy számolás
Csütörtökön	S z ü n	i d ő	S z ü n	i d ő
Pénteken	Hittan	Hittan	Magyar olvasás	Irati föladat.
Szombaton	Magyar n. olvasás	Különféle gyak.	Fejszámolás	Számjegyekkel számolás
Vasárnap	—	Szent mise	—	Litánia

Második és első osztály.

N a p o k	D é l e l ő t t		D é l u t á n	
	8-től 9-ig	9 órától 10-ig	2-től 3-ig	3-től 4-ig
Hétfőn	Hittan	Hittan	Hangoztatás és olv.	Írás
Kedden	Olvasási gyakorlat	Írás	S z ü n	i d ő
Szerdán	Írati gyakorlat	Olv. és Hangoztatás	Írás	Számolás
Csütörtökön	S z ü n	i d ő	S z ü n	i d ő
Pénteken	Hittan	Hittan	Olvasási gyakorlat	Hangoztatás
Szombaton	Írás	Szemléltetés	Fej- és számjegy	Számolás
Vasárnap	—	Szentmise	—	Litánia

A tanoncok vasárnap és ünnepeken reggel kilencz, délután 3 órakor a templomba mennek; hétköznap pedig fél nyolczkor.

A női munka tanítás minden nap délelőtt tizetkét óráig, délután pedig: télen négy órától öt-ig; máskor pedig négy órától hat óráig.

Kaposvárott novem. 24-én 1861.

Komesz György
igazgató.

Csukly Károly
tanító.

TANTERV.

A Meltóságos s főtisztelendő kegyes püspöki rendelet folytán van szerencséje a kaposvári főelemi tanoda Igazgató s tanári testületének névszerint ft. Komcsz György esperes s iskolai felügyelő, Czompó György igazgató a 4-ik osztály tanár, Ripp! József 3-ik osztály tanár, Harray Ignác 2-ik osztály — s egyházi éneklész és Rully János 1-ik osztály tanárok november hó 13-án tartott tanácskozása egyenként minden osztály teendőit illetőleg, — vagyis, hogy mit, miből s meddig haladjon az első, második, harmadik s negyedik osztály — előterjeszteni.

I.

- Hittan: Imák — Az «Elemi katekizmus» egész kiterjedésében.
 Biblia: Amit a katekizmus magyarázata fölvilágosítása szükségel.
 M. olvasás: Az egész ABC s olvasó könyv.
 M. nyelvtan: A beszédrészek t. i. tulajdon, fő, mellék s számnév, ige, igehatározó, személyes névmás s a névszócskák közül a szokottabb kötszavak.
 N. olvasás: A «Fibel» egészen — egész kiterjedésében.
 Számtan: A Fejszámolás módszertana szerint 1-től 20-ig egy példát sem kihagyva. A táblán pedig a számok ismerete, kiírása s mondása — 100-ig.
 Írás: A magyar és német — kis és nagy betűk, egyes szók s kisebb mondatok leírása. Utcm szerint.

II.

- Hittan: A kis katekizmusból a Hitről s a parancsokról egész a Keresztény igazságig kizárólag. (Egy kérdést sem kihagyva.)
 Biblia: A kis biblia szerint az ó szövetség előrésze a királyokig kizárólag.
 M. olvasás: «Az első nyelvgyakorló s olvasó könyv»-ből végig a hanglejtésseli olvasás, lassudad, de biztos, folyó egymásutánban.
 M. nyelvtan: Minden beszédrész tágabb értelemben. A mondatanra vonatkozólag a legegyszerűbb mondatok egyes és többesszámban s ezek elemzése.
 N. olvasás: Az 1-ső félévben a «Fibel» a 2-ikban pedig az «1-tte Sprach und Lesebuch» ad anyagot az igen lassudad, de folyékony olvasásra.
 Számtan: A «Fejszámolás» módszertanából folytatólag az első osztályt — elkezdvén 20-nál egész 100-ig. A táblán pedig 6 azaz hat szám kiírása, kimondása (0)-val s anélkül, továbbá a négy számvetési művelet nevezetlen számokkal.
 Írás: Magyar s német — kis és nagy betűk csinos kiírása (elégfolyékony összefüggően) 4 vonal közt tegye teendőit a 2-ik osztálynak.

III.

- Hittan: A «kis katekizmus»-ból a «keresztény igazság»-tól elkezdvé, egész az Imákig bezárólag
 Biblia: A «kis biblia»-ból az egész ó szövetség.
 Szerartás: A veszprémi püspökségtől kiadott kézi könyv szerint. — A szentségekig kizárólag (rövidítve).
 M. olvasás: A második nyelvgyakorló s olvasó könyv»-ből mind. Azaz vezettessenek a tanoncok oda, hogy a jegyekre vigyázva, hanglejtéssel s a lehető gyors egymásutánban úgy olvassanak, hogy azt meg is értsék.
 M. nyelvtan: Minden beszédrész azok alsóbb fokú módosításai. A mondatanból az egyszerű s bővített mondatok s ezek a csak imént megpendített nyelvtani ismeretek szellemében elemzése. Az iratok föltevésére vonatkozólag — iskolai s hazai feladványokul — a többször átolvasott darabok emlékezetből leírása s kisebb köszöntő, kérés s baráti levelek.
 N. olvasás: A 2-ik Sprach und Lesubuch egészen.
 N. nyelvtan: Lonkay — n. nyelvtan szerint — meddig lehet.

Számtan: Fejben számolása gyakorlatkönyv szerint a 4 művelet. Táblán (9) számjegyek kiírása kimondása és a 4 művelet nevezetlen s nevezett számokkal.
Írás: Magyarul és németül egyvonalon.

IV.

Hittan: A kis katekizmust egészen (ismétlés).
Biblia: A kis bibliából az egész ujszövetség az apostolok cselekedeteivel.
Szerzés: A veszprémi püspökségtől kiadott kézikönyv szerint. A szentségektől végig.
M. olvasás: A 1-ik osztály számára kiadott olvasókönyv szerint oda viendők a tanoncok, hogy minden jegynek időmértékét ismerve szép hanglejtéssel s folyékonyasággal olvassanak.
M. nyelvtan: A harmadik nyelvkönyvből. — A beszédrészek legtágabb értelemben, azok mindennemű módosítása. — A mondattanra vonatkozólag pedig az egyszerű, bővített s összetett mondatok megismerése, alakítása s elemzése, — a helyesírás s pontozás lényeges részeinek alkalmazásával. — Az írástanból, — a levelek, bizonyítványok, számlák, nyugták, hirdetések s kötelezmények készítenők.
N. olvasás: «Lesebuch für die Vierte Klasse»-ből.
N. nyelvtan: Folytatása a harmadik osztálynak, szinte a Lonkay n. nyelvtana szerint.
Számtan: A törtek összeadása, kivonása, sokszorozása s elosztása — a tizedes törtek — a hármasság — szabály tegyék a 4-ik osztály teendőit, — A kisebb s könnyebb példák fejben is megfejtendők.
írás: A 4-ik osztály tanoncjai irjanak előmondattalás után — szépen — olvashatólag — magyarul, németül, s latinul.
Latin olvasás is gyakorlandó, különös figyelemmel a betűk száma — felosztása — kimondása s a szótagok elválasztására.

Kaposvárott november hó 13-án 1861.

Komesz György
igazgató.

Czompó György
4-ik fő el. oszt. tanítója.

Rippl József
3-ik főelemei oszt. tanítója.

Haray Ignác
2-ik főelemei oszt. tanítója.

Rully János
1-ső főelemei tanító.

¹²⁸ Pp. lt. Acta par. Fasc. 27. Pongrátz József ker. esp. jelentése 1819 ápr. A hitoktatást ebben az időben nem a papok, hanem a két segédtanító végezte.

¹²⁹ Csukly K. i. cikke 7, 8. l.

¹³⁰ Bergel József i. m. 21. l.

¹³¹ Pp. lt. Isk. ért. Fasc. 1855—59.

¹³² U. i. Fasc. 1866—67.

¹³³ Kv. lt. Városgazdasági jzökvék 1867. A 29. sz. jzökv. 286. sz. határozata. Tallián Lázár alapítványának összege 300 frt volt.

¹³⁴ Pl. lt. Vis. 1815 p. 39.

¹³⁵ Pp. lt. Inf. de schol. triv. Fasc. 1833—34.

¹³⁶ U. i. Inf. de schol. triv. 1834—37. Így látja a helyzetet Rajnali Pál látrányi plébános. Ugyanezt mondja Hosszu Márton kaposvári plébános is, csak diplomatikusabb megfogalmazásban. Szerinte az iskolaügyben: «si proin aliqui hiatus, defectusque esset, tribuendum venit maxima ex parte miserrimae docentium magistrorum subsistentiae, tarditati iterum parentum, qui proles suas penes omnes J. Comitatus saluberrimas etiam ordinationes ad scholas mittere renuunt.»

¹³⁷ U. i. Isk. ért. Fasc. 1855—59. — A hivatalos kimutatás szerint az 1857—58. tanévben 390 tanköteles közül 373 járt ényleg iskolába. Az 1858—59. tanévben csak 47 a beiskolázatlan a 345 iskolaköteles közül.

¹³⁸ U. i. Isk. ért. Fasc. 1864—65. — U. i. Fasc. 1866—67. Fasc. 67—68.

¹³⁹ U. i. Isk. ért. Fasc. 1866—67.

¹⁴⁰ U. i. Fasc. 1866—67.

¹⁴¹ Pl. lt. Vis. 1815 p. 39. IX. §. 28.

¹⁴² Pp. lt. Isk. ért. 1855—59.

¹⁴³ U. i. Isk. táblázatok 1864—65. — U. i. Isk. ért. 1866.

¹⁴⁴ U. i. Fasc. 1864—65.

¹⁴⁵ Oltványi Pál: A nevelési ügy Magyarországon, 13—14. l.

¹⁴⁶ O. lt. ht. o. 1864. kuttó 7, tétel 5, alapsz. 26.553, jzökv. sz. 80.494

¹⁴⁷ Pl. lt. Hal. akve 2. k. 83. l. — Ker. akve 1. k. a végén, 61. l.

¹⁴⁸ U. i. Hal. akve 2. k. 102. l. — Ker. akve 1. k. a végén, a 61. l.

¹⁴⁹ U. i. Hal. akve 2. k. 95. l.

¹⁵⁰ U. i. 104. l.

¹⁵¹ Pl. lt. Ker. akve 2. k. 294. l.

¹⁵² Pl. lt. Ker. akve 2. k. 165. l. — Hal. akve 2. k. 223. l. — L. még Sm. lt. Fasc. Gimn. 1813. Nr. 3, 4. — Bécsy-Priliszauer i. m. 182.

¹⁵³ Bécsy-Priliszauer i. m. 182. l. — Sm. lt. Fasc. Gimn. 1811—12. Nr. 24. Vály János jelentése 1812 okt. 10-éről. — U. i. Nr. 24. Dolinszky Andrásnak 1812 szept. 18-áról kelt levele Csapody Gáspár alispánhoz. Az alispántól visszahelyezését a gimnáziumi tanári székbe azzal a megindokolással kéri, hogy nyolc év előtt, amikor még deák iskolák nem voltak, a nemzeti iskolában sikerrel tanított.

¹⁵⁴ Pl. lt. Ker. akve 1. k. a végén, 44. l. — Hal. akve 2. k. 122. l.

¹⁵⁵ Pl. lt. Vis. 1815 p. 35. — Pp. lt. Prot. ven. cleri p. 256—57. Rel. per. Fasc. 5. Az irat címe: Status personalis magistrorum... — U. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5, 6.

¹⁵⁶ Pl. lt. Vis. 1815 p. 38.

¹⁵⁷ Pp. lt. Prot. ven. cleri 261. — Rel. per. Fasc. 5.

¹⁵⁸ U. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 5. — 1817-ben is még Kaposvárott tanított. (Pl. lt. Ház. akve 2. k. 167. l.)

¹⁵⁹ Pécs belvárosi pl. lt. Ker. akve 6. k. 129. l. — Csukly K. i. cikke 7, 8. l. — L. még Sm. lt. Prot. 120 p. 870. — U. i. Fasc. Gimn. 1780—1810. Nr. 101. — U. i. Fasc. Gimn. Kivonatok 1776, 1846. 4. sz. 2. l., 6. sz. 2. l. — U. i. Fasc. Gimn. 1816. Nr. 15. — Pp. lt. Fasc. Acta schol. 1859. Nr. 235. — U. i. Inf. de schol. triv. Fasc. 1834—37. Az 1836—37. tanév. «Moribus est bonis. Docet iuxta methodum praescriptam bene.»

¹⁶⁰ Pp. lt. Prot. ven. cleri p. 260—261. Hivatalba lépését Kaposvárott csak hozzávetőlegesen tudjuk megállapítani. Heffling Antal 1821-ben elmaradt járandóságát keresi. Azt mondja, Vály János hercegi ügyész temetésekor a segéd tanítóknak rendelt 2 forintot sajátjából fizette ki. (Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 6.) Kéri az előlegezett összeg visszatérítését. E szerint Heffling Antal Vály János halálakor már kaposvári mester volt. Vály János 1818 szept. 18-án halt meg. (Pl. lt. Hal. akve 2. k. 191. l.) De legalább félévvel előbb, sőt korábban kellett állását elfoglalni. Hosszabb időnek kellett ugyanis elmulnia, amíg Szabó Ferenc, a gimnázium és az elemi iskola igazgatója meggyőződött Heffling Antal teljes alkalmatosságáról, úgy annyira, hogy helyette Ortovics Imre állás nélküli okleveles tanítót, a gimnázium gondnokát ideiglenesen az első osztály tanításával kellett megbízni. (U. i. Fasc. Gimn. 1817—18. Nr. 47.) Sohár Ferencet 1816 őszén mozdították el állásából. 1817-re már választhatott a város új mestert. Sm. lt. Fasc. Gimn. Kivonatok 4. sz. 4, 6.

¹⁶¹ Pp. lt. Acta pers. Fasc. 17. — L. még u. i. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 6.

¹⁶² Pp. lt. Acta pers. Fasc. 17. A kaposváriak panaszos jelentése az egyházhathozhoz 1820 dec. 11-én.

¹⁶³ Sm. lt. Fasc. Gimn. 1821. Nr. 31, 92. — L. még u. i. Acta par. Fasc. 42.

¹⁶⁴ Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 6. Berkes János 1821-ben járandóságát keresvén, írja: «Mesteri, orgonista és kántori hivatalt viselő lévén Heffling Antal mellett és helyette...»

¹⁶⁵ Pp. lt. Ker. akve 3 k. 11. l. — L. még Csukly K. i. cikkét. — Somogy 1877. évf. 52. sz. dec. 25.

¹⁶⁶ A kaposváriak 1821 tavaszán megválasztották már Orbán Józsefet, de a kaposvári veszekedések miatt május 21-én lemondott megválasztásáról. (Pp. lt. Proc. ad poen. eccl. Fasc. 6.) A kaposváriak unszolására Galamb György plébános lemondása után (1821) az állást mégis elfogadta. — L. még Csukly K. i. cikkét 6–9. l. — Pp. lt. Inf. de schol. triv. Fasc. 1834–37: «Moribus est praeclarus. Docet iuxta methodum praescriptam bene et diligenter» mondja az 1836–37. isk. évi jelentés. E szerint beszélt németül és latinul is. — Hetesi pl. Ker. akve 1. k. — Pl. lt. Hal. akve 4. k. 58. l.

¹⁶⁷ Kaposvári áll. el. isk. értesítője 1913–14. évf. 4. l. — Pp. lt. Inf. de schol. triv. Fasc. 1839. — U. i. Isk. ért. Fasc. 1866–67. — Sm. lt. 1848. Állandó bizottmány jzökv. 1–52.

¹⁶⁸ Sm. lt. Fasc. Gimn. 1846–50. Az 1847. évi iratok között a 38. sz. — L. még O. lt. ht. o. Elemi isk. Kutfő 19, tétel 111 a, 1847. — Pl. lt. Ker. akve 3. k. 52. l. — Hal. akve 5. k. 27. l. — Pp. lt. Isk. ért. 1866–67.

¹⁶⁹ Kéthelyi pl. lt. Memoriale parochiae Kétheliensis p. 106. — Badacsonytomaji pl. lt. Ker. akve 1. k. 39. l. — Pl. lt. Hal. akve 6. k. 92. l. — Sm. lt. Bach korszakbeli iratok között Einrichtungsprotokoll Nr. 4417. — O. lt. ht. o. Kutfő 7, tétel 5, ikt. sz. 19.581. — Pl. lt. Jézus Szíve mise alapítványok számadása 45. l. — Kv. v. assignationalis jzökönyv 130. l. 183, 184. t. 170. l. 191, 192. tétel. — Pp. lt. Isk. ért. 1866–67. — U. i. Inf. de schol. triv. 1858–59.

¹⁷⁰ Kaposvári áll. el. isk. értesítője 1913–14. évf. 4–5. l. — Pp. lt. Prot. ven. cleri p. 189. — U. i. Isk. ért. Fasc. 1857–58., Fasc. 1864–65., Fasc. 1866., Fasc. 1866–67. Hivatalosan ezeket segédtanítóknak, vagy altanítóknak nem ismerték el, hanem csak a kántortanító segédkántorainak. (O. lt. ht. o. 1865. Kutfő 7, tétel 5, ikt. sz. 46.468.)

¹⁷¹ Sm. lt. Fasc. Gimn. 1846–50. Nr. 36. — U. i. Bach korszakbeli iratok között Einrichtungsprotokoll 1853. év 1708, 8569. sz. — Pp. lt. Inf. de schol. triv. Fasc. 1858–59. — O. lt. ht. o. K. K. Statthaltereien für Ungarn. Depart. VII. Prot. 42.729 a. 1860. — Pl. lt. Hal. akve 4. k. 87. l. — Pp. lt. Inf. de schol. triv. Fasc. 1858–59.

¹⁷² Csukly K. i. cikke 6–9. l. — Pp. lt. Acta schol. 1863. Nr. 241. — Pl. lt. Hal. akve 4. k. 260. l. Első urát Rodighero-nak hívták. — Pp. lt. Isk. ért. 1866–67.

¹⁷³ Csukly K. i. cikke 6–9. l. — Kv. v. assignationalis jzökönyv 198. l. 70. tétel, 201. l. 193. tétel. — Pp. lt. Isk. ért. 1866–67.

¹⁷⁴ Pp. lt. Acta schol. Fasc. 1863. Nr. 96. — Pl. lt. Hal. akve 1908. évf. 222. f. sz. — Toponári pl. lt. Ker. akve 1. k. — Egyéb személyi adatait ma is élő leszármazóitól kaptuk. — L. még Pp. lt. Isk. ért. 1866–67.

¹⁷⁵ Pp. lt. Acta schol. 1861. Nr. 15 et 105. — Kv. v. lt. Városgazdasági jzökv. 1861. jún. 9-én kelt 17. sz. jzökv. 31. ügy. sz. — O. lt. ht. o. K. K. Statthaltereien für Ungarn. Depart. VII. Fasc. X. Littera B. Reg. Zahl 1164. Protokoll 42.729 a. 1860. — Pp. lt. Acta schol. 1861. Nr. 84. — Tamási pl. lt. Ker. akve 3. k. 77. folyósz. — Pl. lt. Hal. akve 6. k. 56. l. — Leszármazóitól vett értesülés. — Pp. lt. Isk. ért. 1866–67.

¹⁷⁶ O. lt. ht. o. Elemi isk. Kutfő 7, tétel 5 a. 1864. — Pp. lt. Acta Schol. Fasc. 1864. Nr. 172. — Hetesi pl. lt. Ker. akve 1. k. — Pl. lt. Hal. akve 7. k. 223. l. 356. folyósz. — A leszármazóitól vett közlések. — Pp. lt. Isk. ért. 1866–67.

¹⁷⁷ Pp. lt. Fasc. Gimn. 1780–1810. Nr. 3.

¹⁷⁸ Sm. lt. Fasc. Gimn. Kivonatok 6. sz. 2. l. — U. i. Fasc. Gimn. 1780–1810. Nr. 100. Gruzling János ezenkívül a gimnáziumnál gondnok is volt. Ezen a címen is kapott 200 forintot.

¹⁷⁹ U. i. Fasc. Gimn. 1813. Nr. 34.

¹⁸⁰ Pl. lt. Vis. 1815 p. 36.

¹⁸¹ U. i. p. 35.

¹⁸² U. i. p. 38.

¹⁸³ Pp. lt. Inf. de schol. triv. Fasc. 1833–34.

¹⁸⁴ Pl. lt. Er. okm. 18. sz.

¹⁸⁵ U. i. 24. sz. — Az itt szereplő tanpénz, vagy iskolapénz, azaz 1 frt 30 kr-t kitevő összeg, amelyet minden szülő fizetett iskolába járó gyermeke után.

¹⁸⁶ Pp. lt. Isk. ért. Fasc. 1864–65. A segédtanító, vagy s. kántor évi fizetése 40 frt és teljes ellátás. (O. lt. ht. o. 1865. kutfő 7, tétel 5, ikt. sz. 46.468.)

¹⁸⁷ Pp. lt. Acta schol. Fasc. 1869. Nr. 164. — Kv. lt. Kaposvár város városgazdasági jzökevei 1869 jún. 6-án kelt 16. sz. jzökv 162 ügysz.

¹⁸⁸ U. i.

¹⁸⁹ Pl. lt. Hitk. jzökv. 133. I. — «A mai délután tartandó kath. hitközségi népgyűlés heliségeül a városház termét átengedtem azon kikötéssel, hogy létező törvények s a helyi községi iskola elleni erőszakos lépésre izgatni nem fognak.»

¹⁹⁰ Pp. lt. Az alapító levél a püsp. lt. asztalában.

¹⁹¹ Kv. v. lt. Városgazd. jzökv. Az 1869. évi 28. sz. jzökv. 27. ügysz. — Szinte érthetetlen a város vezetőségének eljárása. Ranolder János csak azt kérte, építse meg a város az aggápolda telkén a négy elemi osztályt, fölötté az apácák lakását, Az építés 3000 frt-ba került volna. Ezzel szemben Ranolder János átadta volna a városnak az iskola fenntartására letett 20.000 frtot. A kamatok évenként 1200 frtot tettek volna ki. Mellette megtakarították volna a két leányosztály és a női kézi-munkaosztály tanítójának évi 1388 frt-ra rugó fizetését. Tehát 2 év alatt bőségesen megtérült volna az építés költsége s akkor lett volna a városnak ingyen iskolája. A vezetőség a város anyagi helyzetére való hivatkozással utasította el Ranolder János ajánlatát. Valószínűbb oka azonban a város vezetőségének szabad-elvű gondolkozása. A fiúiskolát e tárgyalások évében községestette. Nem akart másik kat. jellegű városi iskolát.

¹⁹² Kvári járásbíróság telekkönyvi lt. A kaposvári régi 62. sz. telekjzökv.

¹⁹³ Somogy 1872. évf. 30. sz. júl. 23.

¹⁹⁴ Somogy 1873. évf. 38. sz. szept. 23., u. i. 39. sz. szept. 30., u. i. 40. sz. okt. 7. — Irgalmas nővérek házi krónikája 1. I. Ranolder János püspök előrehaladott kora miatt nem végezhetette személyesen az iskola megáldását. Képviselőtében Pribék István felszentelt püspököt küldte ki. Pribék István Kemenes (Cssecsinovics) Ferenc kanonok és Jánosi Gusztáv püspöki titkár kíséretében érkezett Kaposvárra. Szept. 28-án a püspöki misén annyi ember jelent meg, hogy a templom-téren alig fért el ember. Az ünnepi szent beszédét Kemenes Ferenc mondta. A beszédéről a Somogy c. szabadelvű lap azt írta, ha nyomtatásban megjelenne, harcot keltené a magyar állam ellen. «Minden szava méregbe mártott tű volt.» A szónok valószínűleg a hitvallásos iskolák védelméről szólott s hangsúlyozhatta az egyház iskolafenntartó jogát.

A szent mise befejezése és az iskola megáldása után Pribék István püspök bevezette a szept. 26-án megérkezett apácákat. És pedig: gróf Schaffgotsch Annát, Borbély Saroltát, Saller Vicentiát, Kartner Norbertát, Riedel Angeliát, Paál Annát, gróf Pries Kerubínát. (Irg. nőv. házi krón. 1. I.) Az ünnepség után Fatér István a város nevében megköszönte az alapító bőkezűségét. Majd 32 fehérruhás kislány alkalmi verseket mondott.

¹⁹⁵ Az itt működő legrégibb irgalmas nővérek közléséből.

¹⁹⁶ Kvári irg. nőv. házi krón. 1. I.

¹⁹⁷ U. i. 2. I.

¹⁹⁸ Kvári irg. nőv. házi krón. 2. I. — Somogy 1873. évf. 39. sz. szept. 30. — Az internátusban az évi tartásdíj 140 frt volt. Átlag 30 bentlakó növendéket vettek fel.

¹⁹⁹ Kvári irg. nőv. házi krón. 9–13. I. Az építéshez Hornig Károly püspök (1888–1917) 27.500 K-t adományozott. Ezenkívül felhasználták az alapítókéből 20.000 K-t. Az építés alkalmával kicserélték az iskola belső felszerelését is. Az apácák közlése szerint a padokat Brassóból hozatták. A többi asztalosmunkát Légár Lajos kaposvári asztalos-mester szállította. Az építés célszerűségi szempontból nem a legsikerültebb.

²⁰⁰ Somogyvármegye 1906. évf. 255. sz. nov. 8.

²⁰¹ Kvári irg. nőv. házi krón. 8. és 13. I.

²⁰² Egyhk. lt. Közgy. jzökv.

²⁰³ A Somogy 1873. évf. 45. sz. nov. 25-én írja, hogy egyik terem sem üres már: «A gyermekek ingyért tanulnak. Nagy dolog ez manapság.»

^{204–205} A kvári irg. nőv. közléséből.

²⁰⁶ Somogy 1874. évf. 31. sz. aug. 4.

²⁰⁷ Kvári irg. nőv. házi krón. 2. I.

²⁰⁸ Somogy 1883. évf. 37. sz. szept. 11.

²⁰⁹ Kvári irg. nőv. közléséből.

²¹⁰ Bécsy Márton közléséből.

^{211–212} Kvári irg. nőv. közléséből.

²¹³ Az iskolai naplókbl.

²¹⁴ Az iskolai anyakönyvek alapján.

²¹⁵ Somogy 1872. évf. 12. sz. márc. 19. A megrendezett tanfolyamra alig akadt egy-két hallgató. Még a gyorsírási tanulása iránt mutattak legtöbb érdeklődést.

²¹⁶ Somogy 1880. évf. 45. sz. nov. 9-én A kör 1880-ban már működött, alapítási évét nem sikerült megállapítanunk.

²¹⁷ U. i. 1881. évf. 3. sz. jan. 18-án. Az egyesület 1881-ben alakult.

²¹⁸ U. i. 1903. évf. 24. sz. jún. 14-én.

²¹⁹ U. i. 1892. évf. 50. sz. dec. 11-én.

²²⁰ Kaposvár 1901. évf. 8. sz. jan. 24. A liceum 1901-ben létesült.

²²¹ Somogy 1902. évf. 12. sz. márc. 23.

²²² Somogy 1907. évf. 17. sz. ápr. 28. Az ujság kiemeli, hogy a liceumnak «a szétzilált társadalom összevadásában is hatékony része van.» A liceum kiadta Szaplanczay

Manó vármegyei főorvos füzetét: Gyermekvédelmünk és a gyermek szerepe a gyermekvédelemben. (Somogy 1906. évf. 23. sz. jún. 10-én.)

²²³ Somogy 1907. évf. 17. sz. ápr. 28.

²²⁴ Népjog 1908. évf. szept. 6-i sz., Somogyi Hírlap 1908. évf. 203. sz. szept. 5. és 215. sz. szept. 20.

²²⁵ Kaposvári Hírlap 1909. évf. 171. sz. okt. 8. A hírlap közlése szerint 1909-ben 79 tanuló iratkozott be. Hetenként négyszer jöttek össze az esti órákban.

²²⁶ Somogyi Hírlap 1910. évf. 236. sz. okt. 18-án.

²²⁷ Somogyi Napló 1911. évf. 9. sz. jan. 12. — U. i. 1912. évf. 8. sz. jan. 12. Az 1911. évben az előadók a következők voltak: Buday Dezső, Kunfi Zsigmond, Szenté Pál, Madzsar József, Bokányi Dezső. Valamennyi a radikális irányzat szószólója.

²²⁸ L. a Kör jözkvét a megfelelő évből.

²²⁹ Kat. Ért. 1925. évf. 2. sz. 9. l.

²³⁰ Kat. Ért. 1925. évf. 9. sz. 16. l. — U. i. 1926. évf. 3. sz. 14. l. — 1927. évf. 2. sz. 12. l. — 13. l. — U. i. 3. sz. 13. l. — 1928. évf. 10. sz. 14. l. — U. i. 11. sz. 7. l.

²³¹ U. i. 1925. évf. 9. sz. 14. l. — U. i. 10. sz. 10. l.

²³² U. i. 1932. évf. 2. sz. 1. l. — 1933. évf. 2. sz. 12. l. — 1934. évf. 2. sz. 8. l. — 9. sz. 1. és 7. l.

²³³ U. i. 1925. évf. 4. sz. 5. l. — U. i. 5. sz. 12. l. — 1926. évf. 11. sz. 15. l. — 1928. évf. 5. sz. 14. l. — 12. sz. 14. l. — 1930. évf. 12. sz. 14. l. — 1931. évf. 2. sz. 31. l. — 1. sz. 6. l. — 10. sz. 11. l. — 1932. évf. 11. sz. 12. l. — 1933. évf. 12. sz. 2. l. — 1931. évf. 1. sz. 16. l. — 8. sz. 4. és 8. l. — 1935. évf. 9. sz. 2. l.

²³⁴ U. i. 1925. évf. 2. sz. 21. l. — 3. sz. 15. l. — 1926. évf. 2. sz. 13. l. — 1927. évf. 11. sz. 10. l., 12. sz. 12. l. — 1928. évf. 3. sz. 8. l. — 1929. évf. 6. sz. 13. l., 11. sz. 10. l., 12. sz. 9–13. l. — 1930. évf. 1. sz. 18. l., 3. sz. 15. l., 9. sz. 13. l. — U. i. 1931. évf. 1. sz. 15. l., 2. sz. 9. l., 3. sz. 16. l., 4. sz. 2. l., 5. sz. 9, 10, 16. l., 7. sz. 7. l., 11. sz. 8. l. — 1932. évf. 1. sz. 17. l., 2. sz. 12. l., 3. sz. 12. l., 5. sz. 4. l., 6. sz. 11. l. — 1933. évf. 2. sz. 12. l., 3. sz. 5, 12. l. — 1934. évf. 3. sz. 9. l. — 1935. évf. 5. sz. 4. l., 6. sz. 4. l., 7. sz. 2. l., 8. sz. 2. l.

²³⁵ U. i. 1927. évf. 3. sz. 2. l.

²³⁶ Kat. Ért. 1930. évf. 9. sz. 13. l. — a bizottság megalakulása után az első évben mindjárt rendezett 3 ingyenes kultúrdélutánt, 4 színházi- és zeneestet. Mécs-estet, oratoriumot és dalestet. (Kat. Ért. 1930. évf. 11. sz. 8, 15. l., 12. sz. 14. l. — 1931. évf. 1. sz. 22. l., 2. sz. 9, 10. l., 3. sz. 16. l., 4. sz. 6. l., 5. sz. 9. l., 6. sz. 6. l., 7–8. sz. 7. l. — További munkásságukra l. 1931. évf. 11. sz. 8. l. — 1932. évf. 1. sz. 17. l., 2. sz. 9, 12. l., 3. sz. 3. l., 7–8. sz. 2, 4. l., 11. sz. 9. l., 12. sz. 3. l. — 1933. évf. 1. sz. 20. l., 3. sz. 10. l., 7–8. sz. 3, 10. l., 9. sz. 9. l., 10. sz. 8. l., 11. sz. 11. l., 12. sz. 10. l. — 1934. évf. 3. sz. 9. l.) A kultúrbizottság elnöke dr. Molnár István főlevéltárnok, ügyvezető alelnöke dr. Májay Dezsőné úrasszony volt.

²³⁷ Az első 1932-ben. Hitvédelmi kérdésekkel foglalkozott. A sorozat előadója dr. Vértesi Frigyes pécsi teol. tanár. (Kat. Ért. 1933. évf. 1. sz. 19. l.) — A másodikat 1933-ban rendezte, az egyház belső életével foglalkozott. Főleg az isteni kegyelem körül forgó kérdésekről. (Kat. Ért. 1933. évf. 3. sz. 5. l., 4. sz. 12. l., 1934. évf. 1. sz. 8. l.)

²³⁸ U. i. 1934. évf. 12. sz. 5. l.

²³⁹ Bemutatjuk a szabadegyetem 1938. évi előadássorozatát: Okt. 19. Dr. Biczó Ferenc, a Szabadegyetem igazgatója: Megnyitó beszéd. Dr. Kis György prépost-plébános: A mai kor egyháztörténete az utódállamokban. — Okt. 26. Lendvay Ernő leánygimn. tanár, tanfelügyelő: Dalkincsünk a népballadában. — Okt. 31. Dr. Bánhegyi Jób, Ványó Tihamér bencés tanárok előadásai. — Nov. 9. Ákos István m. kir. alezredes, tábori eszperes: A világegyetem uranocentrikus szerkezete. (Vetítettképes előadás.) — Nov. 16. Dr. Hettyey József gimn. tanár: Gyermekek az irodalomban. — Nov. 23. Szenté László gimn. tanár: A mai gyermek. — Nov. 30. Gelléry Emil gimn. tanár: Schubert. — Dec. 7. Dr. Májay Dezsőné frónő: Az ismeretlen Budapest. — Dec. 14. Dr. Neubauer Ferenc ny. államtitkár, ügyvéd: Részletek a legújabb kor gazdasági történetéből. Jan. 11. Ladócsy Károly gimn. tanár: Lelki típusok. — Jan. 18. Dr. Koch Nándor egy. m. tanár, főig. helyettes: A mélytenger világa. (Vetítettképes előadás.) — Jan. 25. Dr. Endersz Frigyes egy. m. tanár, körházi főorvos: Az ideges gyermek. — Febr. 1. Pintér Lajos c. igazgató, tan. felügyelő: Aristoteles. — Febr. 8. Földi István ker. isk. tanár, tan. felügyelő: Geológiai ismeretek. — Febr. 15. Rottensteiner Richard ker. isk. tanár, tan. felügyelő: Herman Bang. Északi regények. — Február 22. Dr. Fárbás Jenő városi tiszti főorvos: A renaissance szelleme. — Márc. 8. Dr. Biczó Ferenc leánygimn. tanár, tan. felügyelő: A rokokó szelleme. Márc. 22. Szabó Alajos gimn. tanár, tan. felügyelő: Biedermeier-kor szelleme. — Márc. 29. Hámory Aladár siketnéma int. ig.: A siketnéma nevelése, oktatása, gyakorlati kiképzése. — Az előadás-sorozat két tárgykörből állt. Ismeretterjesztő előadásokból és a modern kor problémáit érintő kérdésekből.

²⁴⁰ U. i. 1935. évf. 3. sz. 3. l., 4. sz. 3. l., 7. sz. 3. l., 8. sz. 2. l., 10. sz. 3. l. — 1936. évf. 1. sz. 3. l.

XII. FEJEZET.

Kat. Kör.

¹ Kaposvár 1904. évf. 16. sz. febr. 25. A lap elmondja, hogy a városház üléstermében 600 érdeklődő részvételével értekezletet tartottak a kat. kör megalakítása céljából. Zimmert József plébános kifejtette a kör célját. Azután Darnay Béla örömmel állapította meg, hogy a kör megalakításának eszméje nem a papságtól, hanem a világi hivatoktól indult ki. Majd az értekezlet kimondta a kör megalakításának szükségét és bizottságot küldött ki az alapszabályok kidolgozására. Kimondta egyúttal a kör politikától való mentes működését.

² Kaposvár 1904. évf. 35. sz. május 1. Április 24-én vagy 2000 kaposvári polgár jött össze Isten szabad ege alatt és megalakította a katolikus kört. Elnökké megválasztotta a város polgármesterét. A kat. polgárság érzi — mondja a lap —, hogy tömörülnie kell, hogy bizonyos irányban szükség esetén eredményes működést tudjon kifejtetni.

³ Somogy 1904. évf. 19. sz. május 8. Az ujság eszmefuttatást tart az ápr. 24-én tartott gyűlésről s a többek között ezeket írja: «Minden, ami új, szokatlan, bizonyos ellenszenvet, bizonyos lekicsinylő kétkedést szokott kiváltani. Most, hogy Kaposvár katolikus közönsége tömörülni készül, most, hogy ereje tudatára felébredve, azok kifejtésére alkalmas módot keresett egy egyesület megalakításával, ugyancsak hallható volt még illetékes helyről is a sikerben való bizalmatlanságnak és aggályoskodásnak hangja.» Jellemző a korviszonyokra, hogy még a legelemibb katolikus megmozdulást is gyanakodva és nem jó indulattal nézte.

⁴ Köri jzökv. 1. k. 6. és 10. l. Az első vezetőség a következő tagokból állott: egyházi elnök Zimmert József plébános, világi elnök Perczell Ákos táblabíró, alelnökök Bécsy Márton gimn. hittanár és Horváth Imre hentesmester, jegyzők Nagy Virgil és Hajós András káplánok, továbbá Földes Lajos és Kiss Lajos, pénztáros Vörös Nándor, ügyész Pohl László ügyvéd, háznagy Döry József, könyvtáros Fenyvesi Béla könyvkereskedő. — L. még Somogyi Hirlap 1905. évf. 40. sz.

⁵ Köri jzökv. 1. k. 8, 9, 13. l.

⁶ U. i. 32, 40, 56, 153, 156, 157, 162. l.

⁷ U. i. 32. l.

⁸ U. i. 40, 41. l.

⁹ U. i. 76. l.

¹⁰ U. i. 56, 70, 84, 94. l.

¹¹ U. i. 106. l.

¹² Somogyi Hirlap 1906. évf. 60. sz. márc. 5.

¹³ Köri jzökv. 1. k. 45—49. l. — L. még Népjog 1905. évf. 17. sz. ápr. 29.

¹⁴ U. i. 50—51. l.

¹⁵ U. i. 19, 22, 25—26. l. — L. még Somogyvármegye 1906. évf. 185. sz. aug. 14., 1907. évf. 55. sz. márc. 7. — Népjog 1906. évf. 31. sz. aug. 5.

¹⁶ U. i. 39, 43—45, 68—69. l. — L. még Somogyi Hirlap 1907. évf. 52. sz. márc. 3. — Az 1907. évig a kör rendes tagjainak száma 478-ra, a pártoló tagoké 360-ra s az alapító tagoké 8-ra emelkedett a lap közlése szerint.

¹⁷ U. i. 120, 139, 145—147. l.

¹⁸ Köri jzökv. 1. k. 169—70. l. — L. még Somogyvármegye 1909. évf. 23. sz. jan. 29. A világi elnök távozása erősen befolyásolta a kör további működését, azért a jegyzőkönyv «nagy kalamitás»-nak nevezi ezt a ténnyt.

¹⁹ U. i. 187. l.

²⁰ U. i. 2. k. 8. l. — L. még Somogyi Hirlap 1910. évf. 83. sz. ápr. 13.

²¹ U. i. 4, 7, 12, 16, 18, 20. l. A kör közgyűlése 1910 május 8-án 50 ezer K kölcsön felvételét szavazta meg az építés költségeire. Május 29-én hozzájárult, hogy újabb 20 ezer K-t fordítsanak rá, miután kb. 60 köri tag kötelezettséget vállalt a 20 ezer K tőke után járó kamatok fizetésére öt éven keresztül. Az építést Scholz Gyulának, az államépítészeti hivatal kaposvári vezetőjének felügyelete mellett Lencz Sándor kaposvári építész végezte. — L. még Somogyi Hirlap 1910. évf. 160. sz. júl. 17. — U. i. 1911. évf. 9. sz. jan. 12.

²² U. i. 35, 42, 47. l. — L. még Somogyi Hirlap 1911. évf. 138. sz. jún. 20. A házavató beszédet gróf Somssich Béla mondotta, Forgách György felolvasta a kör történetét.

²³ U. i. 63, 65—67. l.

²⁴ U. i. 91, 122. l.

²⁵ U. i. 94, 100. l.

²⁶ U. i. 88, 92. l.

²⁷ U. i. 98. l. Az építési kölcsönt a veszprémi alapítványi pénztárnál vették fel. A vezetők a szorult helyzetben Hornig Károly veszprémi püspöktől (1888—1917) és a veszprémi káptalanától kértek segítséget. A püspök 1600 K-t, a káptalan 100 K-t küldött. (U. i. 101, 168. l.)

²⁸ U. i. 149. l.

²⁹ U. i. 168, 174, 183. l.

³⁰ U. i. 172. l. A kör 1913. évi számadása 1375 K hiánnyal zárult. A szükségben a kör

vezetői ismét a veszprémi püspökhöz és káptalanhoz fordultak segítségért. Megkeresték a megyebeli földbirtokosokat is. A püspök újra 2.000 K segítséget küldött s egyben ajánlotta, a kör telkének úgynevezett legényegyleti részét az adósságok törlesztésére adják el. (U. i. 162. l.) Am ez jogilag nem volt lehetséges, mert a vételi szerződés szerint a kör elidegeníthetetlen tulajdonához tartozott. (U. i. 162–163. l.) A káptalan fizetési halasztással segített. (U. i. 172. l.)

³¹ Kőri jzökv. 2. k. 185. l.

³² U. i. 207. l.

³³ U. i. 207, 223. l.

³⁴ U. i. 273. l. A háborús körülmények s a rendezetlen helyi viszonyok miatt a kör tagjainak száma állandóan fogyott s a 713 kötetből álló szép könyvtárnak 40 %-a el-kallódott. (U. i. 183, 246. l.)

³⁵ U. i. 209, 272. l.

³⁶ U. i. 278, 285. l.

³⁷ U. i. 293, 295–96, 301. l.

³⁸ U. i. 300. l. — L. még Somogyvármegye 1918. évf. 261. sz. nov. 19.

³⁹ U. i. 313. l.

⁴⁰ U. i. 313. l.

⁴¹ U. i. 311. l.

⁴² L. Somogyvármegye 1919. évf. 42. sz. febr. 20. — Somogyi Vörös Ujság 1919. évi 83. sz. ápr. 10.

⁴³ Kőri jzökv. 317. l.

⁴⁴ U. i. 317. l.

⁴⁵ Somogyi Vörös Ujság 1919. évf. 83. sz. ápr. 10. «A katolikusok socializálták a kat. kört. Akik önmagukat rekvirálták - írja a lap... A kaposvári kat. körben találták ki azt a csodabogarat, hogy önmagukat rekvirálják, miután megtudták, hogy a kat. kört socializálják.

Hogy a kat. körben nem a proletárdiktatúráért, nem a proletáralom hosszú életéért sóhajtoznak, az bizonyos. Hogy a kat. kör tagjainak nagyobb százaléka a nagy átalakulásban passzív szerepet játszott, azt bizonyítani felesleges. Csak természetes tehát, hogy ilyen zárt körű, de a haladás elől. mélyen, hermetice, elzártkörű társaságot fel kellett oszlatni. Most áztán hogyan gondolkoztak a kat. körben? Feloszlott a kör mint kör. Megalakult a hitközség, mint egy második kat. kör. Ha nem is javított, de tetemesen bővített kiadásban. Ez a kat. hitközség elsocializálta a kör épületét a körtől, és nyakába vette a nagy adósságot, ami pedig van szépecskén...»

⁴⁶ Kőri jzökv. 2. k. 322. l.

⁴⁷ Ereky Károlyt a kör világi elnökévé választották. U. i. 334. l.

⁴⁸ U. i. 392. l.

⁴⁹ L. idézett jegyzőkönyveket 1919 után.

⁵⁰ Kőri jzökv. 3. k. 12, 15, 21. l.

⁵¹ U. i. 2. k. 365. l.

⁵² U. i. 366. l.

⁵³ U. i. 397. l.

XIII. FEJEZET.

Kaposvári születésű egyházi személyek.

¹ O. lt. Budai kam. iratok. Administration. Memorialien und Anbringen. Nr. 60 a. 1702. «Plebanus in Dorf Lak.» — Az öreglaki plébániát később alapították. Úgy látszik, ebben az időben lakott ott koldulásból élő ferencs. Neve ugyanis koldulással kapcsolatban fordul elő.

² Pp. lt. Semin. Fasc. 1. Candidati pro clericatu.

³ U. i. Cal. dioec. Vespri. 1794 p. 79. A veszprémi pléb. halotti anyakönyvei szerint (8. k. 221. l.) 1799 aug. 17-én halt meg 70 éves korában. E szerint valamikor 1730 körül született. Születési adatai nem találhatók, mert az anyakönyvek első kötete elvesztett.

⁴ Kapronczay József születési adatait anyakönyveinkben nem találtuk, bár családjának neve ebben az időben előfordul az anyakönyvekben. A szemináriumba történt felvételekor az iratokba kaposvári születésűnek jegyezték fel. Lehet, hogy a szemináriumba való jelentkezése idején szülei Kaposvárott laktak, de ő máshol született. A bejegyzések alkalmával a lakóhelyet a születési hellyel egynek vették s így lett Kaposvár születési helye. Az is lehetséges azonban, hogy neve kimaradt az anyakönyvekből.

⁵ Pp. lt. Cal. dioec. Vespri. 1794 p. 77.

⁶ L. főttebb a 2. jzetet.

⁷ Pp. lt. Cal. dioec. Vespri. 1799 p. 87. — L. még u. i. Schem. 1814 p. 123. — Születési helyére vonatkozólag ugyanazt kell mondanunk, mint Kapronczay Józsefére. —

Kalló Antal, Kapronczay József és Hemeczperger János szentelési adatait dr. Pfeiffer János közléséből vettük.

- ⁸ Pl. lt. Ker. akve 2. k. 152. l.
⁹ Pp. lt. Schem. 1814. évf. 93. l. — L. még u. i. Schem. 1859 p. 151.
¹⁰ Pl. lt. Ker. akve 2. k. 196. l.
¹¹ Pp. lt. Schem. 1824. évf. 48. l. — L. még u. i. Schem. 1829. évf. 105. l. — Schem. 1859. évf. 155. l. — Külsővati pl. lt. «Régi iratok» cím alatt.
¹² Pl. lt. Ker. akve 2. k. 199. l.
¹³ Pp. lt. Schem. 1824. évf. 113. l. —
U. i. 1859. évf. 156. l.
¹⁴ U. i. 1859. évf. 10. l.
¹⁵ Pl. lt. Ker. akve 2. k. 200. l.
¹⁶ L. A plébánia papjai c. fejezetet.
¹⁷ Pl. lt. Ker. akve 2. k. 239. l.
¹⁸ Pp. lt. Schem. 1822. évf. 135. l. —
U. i. 1814. évf. 139. l.
¹⁹ Pl. lt. Ker. akve 2. k. 361. l.
²⁰ Pp. lt. Schem. 1838. évf. 115. l. —
U. i. 1869. évf. 164. l.
²¹ Pl. lt. Ker. akve 3. k. 8. l.
²² Pp. lt. Schem. 1857. évf. 48. l. —
U. i. 1883. évf. 9. l.
²³ Pl. lt. Ker. akve 3. k. 236. l.
²⁴ Pp. lt. Schem. 1879. évf. 74. l. —
U. i. 1883. évf. 17. l.
²⁵ Pl. lt. Ker. akve 3. k. 282. l.
²⁶ Pp. lt. Schem. 1883. évf. 18. és 88. l. Schem. 1938. évf. 194. l.
²⁷ Pl. lt. Ker. akve 4. k. 106. l.
²⁸ Pp. lt. Schem. 1903. évf. 106. és 195. l.
²⁹ Pl. lt. Ker. akve 4. k. 157. l.
³⁰ Pp. lt. Schem. 1901. évf. 13. és 157. l.
³¹ Pl. lt. Ker. akve 1. k. 160. l.
³² Pp. lt. Schem. 1938. évf. 237. l.
³³ Pl. lt. Ker. akve 4. k. 279. l.
³⁴ Pp. lt. Schem. 1938. évf. 195. l.
³⁵ Pl. lt. Ker. akve 5. k. 303. l.
³⁶ Pp. lt. Schem. 1938. évf. 198. l.
³⁷ Pl. lt. Ker. akve 5. k. 323. l.
³⁸ Pp. lt. Schem. 1938. évf. 191. l.
³⁹ Pl. lt. Ker. akve 5. k. 354. l.
⁴⁰ Pl. lt. Schem. 1938. évf. 206. l.
⁴¹ Pl. lt. Ker. akve 5. k. 392. l.
⁴² Pp. lt. Schem. 1938. évf. 211. l.
⁴³ Pl. lt. Ker. akve 8. k. 116. l.
⁴⁴ Pp. lt. Schem. 1938. évf. 176. l.
⁴⁵ Pl. lt. Ker. akve 9. k. 103. l.
⁴⁶ Pp. lt. Schem. 1938. évf. 181. l.
⁴⁷ Pl. lt. Ker. akve 9. k. 423. l.
⁴⁸ Pp. lt. Acta par. Fasc. 1912. Nr. 2369.
⁴⁹ Pl. lt. Ker. akve 10. k. 301. l.
⁵⁰ Pp. lt. Acta par. Fasc. 1913. Nr. 2800.

Itt még megjegyezni kívánjuk, hogy az egyházmegyei plébánosok halálozási adatait dr. Pfeiffer János közléséből vettük.

A pécsi egyházmegyében működött kaposvári születésű papok életrajzi adatait Brüstle: Recensio stb. című könyvéből merítettük. Az ott meg nem található adatok megszerzésében Szentkirályi István ny. teol. tanár, pápai prelátus volt támogatásunkra.

⁵¹ Brüstle i. m. 2. k. 80. l. Keresztelési adatokat nem közölhetünk, mert az anyakönyvek első kötete elveszett.

- ⁵² Pl. lt. 1. k. 39. l. — Brüstle i. m. 4. k. 598—99. l.
⁵³ Brüstle i. m. 1. k. 647. l., 4. k. 598—99. l.
⁵⁴ Pl. lt. Ker. akve 2. k. 45. l.
⁵⁵ Brüstle i. m. 2. k. 587—88. l.
⁵⁶ Pl. lt. Ker. akve 2. k. 39. l.
⁵⁷ Brüstle i. m. 3. k. 719. l. — U. i. 4.
k. 604. l.
⁵⁸ Pl. lt. Ker. akve.
⁵⁹ Brüstle i. m. 3. k. 90. l.
⁶⁰ Pl. lt. Ker. akve 2. k. 133. l.
⁶¹ Brüstle i. m. 2. k. 144. l.
⁶² Pl. lt. Ker. akve 2. k. 164. l.
⁶³ Brüstle i. m. 2. k. 220. l.
⁶⁴ Pl. lt. Ker. akve 2. k. 213. l.
⁶⁵ Brüstle i. m. 3. k. 397. l.
⁶⁶ Pl. lt. Ker. akve 2. k. 273. l.
⁶⁷ Brüstle i. m. 3. k. 238. l.
⁶⁸ Pl. lt. Ker. akve 2. k. 297. l.
⁶⁹ Brüstle i. m. 3. k. 391. l.
⁷⁰ Pl. lt. Ker. akve 2. k. 297. l.
⁷¹ Brüstle i. m. 3. k. 391. l.
⁷² Pl. lt. Ker. akve 2. k. 322. l.
⁷³ Brüstle i. m. 2. k. 91. l.
⁷⁴ Pl. lt. Ker. akve 3. k. 32. l.
⁷⁵ Brüstle i. m. 1. k. 235. l.
⁷⁶ Pl. lt. Ker. akve 3. k. 76. l.
⁷⁷ Brüstle i. m. 4. k. 600. l. — Pécsi Közlöny 1894. évf. 115. sz., 1904. évf. 61. sz., 1905. évf. 216. sz.
⁷⁸ Pl. lt. Ker. akve 3. k. 277. l. — Brüstle i. m. 4. k. 929. l.
⁷⁹ Pl. lt. Ker. akve 3. k. 285. l.
⁸⁰ Dunántúl 1923. évf. 225, 227. sz. — Pécsi Est 1923. évf. 225. sz. — Brüstle i. m. 4. k. 600, 925. l.
⁸¹ Pl. lt. Ker. akve 3. k. 327. l.
⁸² Brüstle i. m. 2. k. 407. l.
⁸³ Pl. lt. Ker. akve 6. k. 102. l. Az esztergomi főegyházmegye 1910. évi névtára nevét Pálnak mondja, az anyakönyvbe Lajos, Gyula néven jegyezték be.
⁸⁴ Schem. ven. clerī archidioec. Strigon. 1910. évf. 330. l.
⁸⁵ Pl. lt. Ker. akve 8. k. 292. l.
⁸⁶ Schem. ven. clerī archidioec. Strigon. 1940. évf. 48. l.
⁸⁷ Pl. lt. Ker. akve 9. k. 52. l.
⁸⁸ Schem. clerī dioec. Váciensis pro anno a Christo nato 1943 p. 21.

⁸⁹ Pl. lt. Ker. akve 3. k. 326. l. — L. még Schermann Egyed dr.: A pannonhalmi szent Benedek rend tagjai 1802–18. Budapest, 1918. 45. l. 400. sz.

⁹⁰ Pl. lt. Ker. akve 4. k. 127. l. — L. még Schermann i. m. 52. l. 417. sz.

⁹¹ Pl. lt. Ker. akve 6. k. 13. l. — Schermann i. m. 70. l. 685. sz.

⁹² Pl. lt. Ker. akve 3. k. 135. l. — L. még zirci apátsági lt.: A rendtagok rövid életrajzai.

⁹³ Pl. lt. Ker. akve 4. k. 109. l. — L. még zirci apátsági lt.: A rendtagok rövid életrajzai.

⁹⁴ Pl. lt. Ker. akve 5. k. 66. l. — L. még zirci apátság lt.: A rendtagok rövid életrajzai.

⁹⁵ Pl. lt. Ker. akve 11. k. 264. l. — L. még A ciszterci rend zirci kongregációjának névtára 1913–44. 70. l.

⁹⁶ Pl. lt. Ker. akve 4. k. 77. l. — Életrajzi adatai a csornai prem. rendi levéltárban levő s a rendi tagokat magában foglaló törzskönyvből valók. Lakos Tibor O. Prem. közlése.

⁹⁷ Pl. lt. Ker. akve 3. k. 247. l. — Életrajzi adatait Bíró Imre piarista rendfőnöki tanácsos közléséből vettük.

⁹⁸ Pl. lt. Ker. akve 9. k. 161. l. — Életrajzi adatai mint a 97. jegyzetben.

⁹⁹ Pl. lt. Ker. akve 2. k. 348. l.

¹⁰⁰ Brüstle i. m. 4. k. 385. l. Parochia Siklós cím alatt.

¹⁰¹ A nagykanizsai ferences rendházban levő Necrologium defunctorum feljegyzései 1888 aug. 10-én.

¹⁰² Pl. lt. Ker. akve 3. k. 86. l.

¹⁰³ Brüstle i. m. 4. k. 386. l. Siklós cím alatt.

¹⁰⁴ L. mint fentebb a 101. jegyzetben. 1893 jan. 14-én.

¹⁰⁵ Pl. lt. Ker. akve 9. k. 205. l.

¹⁰⁶ Schem. prov. S. Mariae in Hung. O. Fr. Min. S. Francisci 1942 p. 57. — L. még Tabula dispositionis a 1943 p. 4.

¹⁰⁷ Pl. lt. Ker. akve 4. k. 43. l.

¹¹² U. i. 273. l.

¹⁰⁸ U. i. 5. k. 67. l.

¹¹³ U. i. 216. l.

¹⁰⁹ U. i. 8. k. 169. l.

¹¹⁴ U. i. 20. l.

¹¹⁰ U. i. 9. k. 392. l.

¹¹⁵ U. i. 8. k. 79. l.

¹¹¹ U. i. 10. k. 192. l.

Az irgalmas nővérek személyi beosztásának adatai a társulat törzskönyvéből valók. Az irg. nővérek titkárságának közlése.

XIV. FEJEZET

A főkegyházak.

¹⁻² O. lt. kincst. o. Urb. et Conscr. Fasc. 46. Nr. 66. Fol. 93.

³ U. i. Fasc. 38. Nr. 20. Fol. 73.

⁴ U. i. Fasc. 29. Nr. 13. Fol. 21.

⁵ U. i. Arch. regn. Lad. H. H. Nr. 7.

⁶ U. i. Lad. K. K. Nr. 9.

⁷ Sm. lt. Conscr. indiv. Fasc. 1729–44. — L. még Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. Vis. 1713.

⁸ Pp. lt. Vis. 1748 p. 268–72.

⁹ U. i. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 2.

¹⁰ U. i. Vis. 1778. De parochianis cím alatt.

¹¹ Sm. lt. Conscr. animarum.

¹² Pp. lt. Conscr. prov. par. Cottus Simigh. Fasc. 6.

¹³ Pl. lt. Vis. 1815 p. 24.

¹⁴ Pp. lt. Conscr. animarum in parochiis totius dioecesis Fasc. 14.

¹⁵ U. i. a. 1837.

¹⁶ U. i. Acta dioec. Fasc. 1848. Nr. 15.

¹⁷⁻¹⁸ A többi adatot a közp. statisztikai hivatal közléséből vettük.

¹⁹ Hornig Károly: Monumenta. Series I. Tom. 1 p. 381–82.

²⁰ Fejér: Cod. dipl. X. vol. 6 p. 512.

²¹ O. lt. Az 1518. évi összeírások. Somogy m.

²² O. lt. (Múz. lt.) A Tallián család lt. — Turul XVII. 11. l. — Nagy Iván: Magyarország családai. Pest 1857. 1–2. l. — Kempelen Béla: Magyar nemesi családok 1. k. 232. l. — A Tallián familia leveleinck elenchusa. (Bánó Iván felsőmocsoládi földbirtokos tulajdonában.)

²³ Eh. lt. Rep. 35. Fasc. U. Nr. 577. — U. i. Nr. 577 et C. — Sm. lt. Prof. 143 p. 1094–95, 3222. sz.

²⁴ Pp. lt. Vis. 1748 p. 268. Quoad parochianos. Primo.

²⁵ U. i. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 11.

²⁶ U. i. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 2. — 1776-ban ezt a megállapítást külön szerződésbe foglalták. (Pl. lt. Er. okm. 1. sz.)

²⁷ Pp. lt. Acta regulationem parochiarum concernentia.

²⁸ Pl. lt. Vis. 1815 p. 14–15. A kiszállások alkalmával a pap misézett, gyóntatott, szentbeszédet tartott. A gyermekek hitoktatását a kántortanító végezte 1921-ig. A bárkaszentelést virágvasárnapján, valamint szt. Márk napi búzaszentelést mindig elvégezték Kaposfüreden is.

²⁹ Pp. lt. Acta par. Fasc. 27.

³⁰ U. i. Fasc. 42.

³¹ U. i. Fasc. 11.

³² U. i. Fasc. 1884. Nr. 408., Fasc. 1900. Nr. 1157., Fasc. 1901. Nr. 2102, 2492., Fasc. 1906. Nr. 4705., Fasc. 1907. Nr. 106., Fasc. 1908. Nr. 3617., Fasc. 1910. Nr. 1123.

³³ Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 1. Az irat címe: Fragmentum conscriptionis parochiarum comitatus Sümegh. de a. 1726.

³⁴ Sm. lt. Conscr. 1736.

³⁵ Pp. lt. Vis. 1748 p. 251, 268, 273. Quoad parochum.

³⁶ U. i. Acta par. Fasc. 5. — L. még u. i. Fasc. Inform. de stolis et de statu ecclesiarum 1769–70. Az irat címe: Informations de stolis circiter 1774.

³⁷ Pl. lt. Er. okm. 1. sz. Az 1776-ban kelt eredeti szerződés.

³⁸ U. i. Vis. 1815 p. 33.

³⁹ Pl. lt. Er. okm. A soproni úrbéri trvszék döntése. — Kfüredi ügyiratok. A V. K. M. döntése.

⁴⁰ Pp. lt. Acta par. Fasc. 27.

⁴¹ Pp. lt. Vis. 1815 p. 33.

⁴² Kvári trvszék lt. Urbéri iratok. A kfüredi úrbéri térkép és a hozzácsatolt hitelesített felosztási kv. III. 1856–46. A szántók holdját 1280 □-öllel számították. — L. még u. i. A kfüredi 83. sz. tjkvet. A földek a Kázméri mezőn, a szabási, a kaposi útra dülő, a kiseréti és páskuti dülőben feküdtek.

⁴³ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1905. Nr. 3775.

⁴⁴ Hornig Károly: Mon. p. 69, 81. — 1333–35 közt Kaposfürednek Péter nevű papja 40 parvos pápai tizedet fizet. — A templom és plébánia 1523-ban még fennállott. Bunyitay–Karácsonyi: Egyháztörténelmi emlékek. Első kötet 91. l. Pethry Miklós veszprémi püspöki helytartó megparancsolja Füred... Hetes... Mérő községek plébánosainak, hogy 6 zarányi jobbágyot, akik a pannonhalmi apátnak és konventnek nem akartak engedelmeskedni, nyilvánosan zárják ki az egyházból. — A Bakách-féle kápolnára vonatkozólag l. Pp. lt. Conscr. prov. paroch. Fasc. 1. Az irat címe: Conscriptio 1733: «In possessione Füred sumptibus terrestres dominae magnificae quippe dominae Evae Csoknyay domini quondam baronis Lucae Bakách relictæ viduæ... restauratur Ecclesia de novo scandulis iam tecta.» — Sm. lt. Fasc. Conscr. 1736: «In secundo quidem loco (scil. Füred) per modum capellæ ex coctis lateribus de recenti extructa, adeoque necdum in finem redacta... datur Ecclesia.» A bizottság tévesen tudja, hogy a kápolnát újabban építették. Akkor nem írhatta volna az 1748. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv, hogy falai omladozók. (Pp. lt. Vis. 1718 p. 266. Quoad Ecclesiam. Primo. Secundo. Tertio.) A kápolna eredetére az a feltevésünk, hogy a Bakách család építette a hódoltság végén.

⁴⁵ Pp. lt. Vis. 1748 p. 267. Quoad altaria

⁴⁶ U. i. p. 267. Quoad turres et campanilia.

⁴⁷ U. i. 276. Quoad aedituos.

⁴⁸ U. i. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. — Vis. 1764.

⁴⁹ Pl. lt. Vis. 1815 p. 12.

⁵⁰ U. i. p. 13. — L. még Pp. lt. Acta par. Fasc. 1837. Nr. 252.

⁵¹ L. főntebb a 48. jzetet.

⁵² Pp. lt. Acta par. Fasc. 1837. Nr. 252. Ez alkalommal javították a tetőt, a mennyezetet. Új oltárt is kellett beszerezni.

⁵³ Pl. lt. Hal. akve 2. k. az 1836. év. — Pp. lt. Acta par. Fasc. 1836. Nr. 539.

⁵⁴ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1880. Nr. 294. — U. i. Fasc. 1881. Nr. 1220, 1405. Az átalakítás terveit Deckert Ferenc kaposvári építész készítette. Ezen átalakítás előtt külsőleg 1812-ben Esterházy Miklós herceg hozatta helyre. Aztán 1875-ben is javították, mert a vihar megromgálta a tetejét. (U. i. Acta dioec. Fasc. 1875. Nr. 294.) A templom 1881-ben nagyon kopott lehetett, mert a Somogy (1881. évf. 37. sz. szept. 14) vezércikkében így emlékezik róla: «a kaposfüredi templom tornya a vándorló csókák e kedves pihenő helye a föld vonzó erejénél fogva lefelé kívánczik s időtől vert fekete kövei a máltér összekötő erejét parodizálják.»

⁵⁵ Kaposvár 1886. évf. 48. sz. nov. 25. — Somogy 1888. évf. 47. sz. nov. 20. — Somogy 1889. évf. 41. sz. okt. 8. — Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1888. Nr. 1405. — U. i. Fasc. 1889. Nr. 1346. — Ujváry Ferenc új szószéket, oltárt, padokat készíttetett. Kijavította az orgonát, új ruhaszekrényt, új templomi ruhákat szerzett be az átalakítás alkalmából.

⁵⁶ A templom tetőzetének ács munkáját Biró László kaposfüredi, a szertár és feljáróét Vörös Ferenc kaposfüredi származású, most kaposvári ácsmester, a cserepes munkát id. Pinterics Imre kaposvári cserepesmester, Pojtner József, Szarka János kaposvári, Vati Lajos kaposfüredi asztalosmesterek az asztalos munkát, a templom ideiglenes festését Goldfinger József kaposvári festőmester végezte. Időrendi sorrendben így folyt le az építés.

A kaposfürediek 1932 husvét hétfőjén kiürítették a templomot. A felszerelési tárgyaknak egyes gazdák adtak helyet. Husvét keddjén megkezdték a szentély, oratorium és sekrestye bontását. Az egyházközség előjáróságán kívül ezt a munkát azok végezték, akik 1880-ban és 1889-ben az építésben résztvettek. Apr. 2-ig az alapokat is kiásták a képviselőtestület tagjai. E napon tették le az első téglát. Május 15-re elkészültek az ácsok, július elején a cserepes is végzett. Aratás után bevakolták kívülről a templomot, megépítették az új kórust s felállították az orgonát és bevezették a villanyvilágítást. Az új sekrestyébe új szekrény került, új ruhaneműek érkeztek. Egyébként a régi berendezés került vissza, mert többre nem jutott. Az építés ideje alatt a templomtérten a kereszt előtt felállított sátorban mutatták be a szent misét.

⁵⁷ Az őrangyal üvegképét a régi szentélyből hozták át.

⁵⁸ A főoltár 1938-ban készült a kaposfüredi hívek áldozatkészségéből az áldoztató ráccsal együtt 1200 P értékben. Frank és Goszleth budapesti mérnökök tervei után készítette özv. Schwarcz Józsefné kaposvári kőfaragó cég. Az oltár elkészítésével egyidőben cementlapokkal fődtek be a szentélyt.

⁵⁹ A szószék Kappeter István tervei szerint készült a templom pénztárának költségén 750 P értékben. Készítője özv. Schwarcz Józsefné kaposvári kőfaragó cég.

⁶⁰ A mellékoltárt 1940-ben állították fel a hívek adományából 580 P költséggel.

⁶¹ Miklós József kaposfüredi születésű budapesti postaaltiszt 200 P-s ajándéka. Biró Sándor kaposfüredi asztalosmester a készítője.

⁶² A régi rozoga padok helyett 1940-ben Kappeter István mérnök és építész tervei szerint puhafából készült 44 drb. új padot állítottak be. 2.400 P előállítási árát a hívek és a templompénztár fizette ki. Készítette Biró Sándor kaposfüredi asztalosmester.

⁶³ A templomnak 1815 körül öt változatú orgonája volt. (Pl. lt. Vis. 1815 p. 12.) Tönkrement. Pótlására a hívek 1876-ban a mágocsói Unger Miklós céggel 600 frt költségen új orgonát csináltattak. (Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1876. Nr. 292.) A hozzá szükséges pénzt az uradalomban végzett aratásból szerezték. Ez is elpusztulván, 1912-ben a pécsi Angster cégtől 7 változatú új orgonát szereztek be. Az 1914. évi háború alatt honvédelmi célokra elvitt pipjait 1923-ban 9 q búzáért pótolták. A templom megnagyobbított térfogatához mérten hangereje gyenge. Ezért 1942-ben a templompénztár költségén Gamba változattal s Octáv-copulával kiegészítették.

⁶⁴ Az áldoztató rácsot Kappeter István tervei szerint Dauschek Géza kaposvári lakatosmester készítette.

⁶⁵ A Tallián-féle tempomba áthozott két harang nagyobbika 180, a kisebbik 56 font. A kisebbiket valami ok miatt 1814-ben ki kellett cserélni. (Pl. lt. Vis. 1815 p. 12.) — 1897-ben ez a harang megrepedt. Ekkor 65 kg-os új harangot öntettek Pécsen a Rupprecht testvéreknél. (Pl. lt. kfüredi i. 4. sz.) A két haranghoz 1881 után öntettek harmadikat is. Ennek történetét nem ismerjük. Az 1914-es világháborúba elvitték a két nagyobb harangot. Helyettük 1923-ban újakat szereztek be. Előállítási árukat részben a hívek adományozták, részben az uradalomban végzett aratás eredményéből fedezték.

⁶⁶ Pl. lt. Vis. 1815 p. 13. Ugyanebben az 1812. évben az új földesúr a templom pusztuló egész tetőzetét kijavíttatta és cseréppel újra fődette. (U. i. p. 12. IV. §. 11.)

⁶⁷ U. i. p. 14.

⁶⁸ U. i. p. 62. sq.

⁶⁹ A templom számadásai alapján közöljük.

⁷⁰ Pp. lt. Vis. 1815 p. 13—14, 62.

⁷¹ U. i. Vis. 1748 p. 267. Quoad aedituos

⁷² U. i. Vis. 1815. IV. 11. Dos filialis cím alatt. De már 1813-ban is ő volt a templom-
atya. (U. i. p. 62. X. §. 30.)

⁷³ Kvári trvszék lt. Kfüredi úrbéri iratok közt a kfüredi 83. sz. tjkv.

⁷⁴ Pp. lt. Conscr. prov. par. com. Simigh. 1888. — Pl. lt. Fasc. Templomszámadások: A kfüredi templom 1895. évi számadása.

⁷⁵⁻⁷⁶ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1903. Nr. 1453. — L. még Pl. lt. Templomszámadások A kfüredi templom számadásait.

⁷⁷⁻⁷⁸ U. i. Vis. 1815 p. 40.

⁷⁹ Megbízható közlések alapján.

⁸⁰ Az íráskor ezt nem mondják, de az szokott lenni általában a gyakorlat, hogy a templomok elé, amint csak lehet, keresztet állítanak. Az 1815. évi egyházlátogatási jzók (Pl. lt.

Vis. 1815 p. 23. V. §. 14) azt mondja, két kereszt van a faluban. Az írások szerint egyik a toponári-uti kereszt, a másik valószínűleg a templom előtt állt.

⁸¹⁻⁸³ Pp. lt. Prot. ven. pleri p. 339, 341, 167. Az írások azt mondják, hogy a falu déli szélén. A falu vége akkor a toponári-útnál volt.

⁸⁴ Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1905. Nr. 3534. — Pl. lt. Kfüredi iratok 26. sz.

⁸⁵ A kereszt felírásából.

⁸⁶⁻⁸⁷ Pl. lt. Alapítv. napló.

⁸⁸ Pp. lt. Vis. 1748 p. 267. Quoad turres et companilia.

⁸⁹ Pl. lt. Vis. 1815 p. 23.

⁹⁰ Pp. lt. Prot. ven. cleri p. 341.

⁹¹ U. i. Acta dioec. Fasc. 1883. Nr. 1055.

⁹² 1695-ben Vörös János, Vörös György, Tóth Bence, Kelemen Pál, Bátor Ferenc, Vörös György, Kiss Gergely, Vörös Dávid és Tóth Tamás a községben a családfők. (O. lt. Kincst. o. Urb. et Conscr. Fasc. 38. Nr. 20, fol. 73.) — 1712-ben találkozunk először a Nagy és Ambrus nevekkel. (Sm. lt. Fasc. Conscr. indiv. 1712—28. Nr. 1. a vége felé.) A község további fejlődése minden esetre lassan haladt előre, mert több mint 30 esztendő után, 1748-ban mindössze két új név jelentkezik a gazdák között: Kovács és Biró. (Vis. 1748 p. 268.) Kaposfüreden régi eredetűnek tartott Bor család az 1771. évi összeírásban (Pp. lt. Conscr. anim. distr. Kaposvár 1771) fordul elő először. Az előbb felsoroltakon kívül ebben az összeírásban szereplő többi név később mind eltűnik. A törzsökös családokhoz számító Egerszegi, Koletár és Miklós családok még később, a 19. század elején költöztek Kaposfüredre. Hogy honnan, nem tudjuk. 1807-ben 4 Kelemen, 6 Ambrus, 10 Vörös, 3 Nagy, 2 Miklós, 2 Biró, 1—1 Koletár, Tóth, Egerszegi, Bátor, Bor, Györky és Márton nevű család teszik ki a falu népességét. (Eh. lt. Rep. 35. Fasc. U. Nr. 577 et F.) Most 283 családból áll a község. Ebből 27 Kelemen, 44 Vörös, 29 Tóth, férfi ágon és 3 Pete család a leányágon (a Bátorok utján) 251 éve; 6 Nagy, 12 Ambrus család 243 éve; 15 Biró család 198 éve; 2 Bor család 175 éve; 5 Egerszegi, 5 Koletár és 15 Miklós család 139 éve lakja a községet. Tehát 163 család több mint 100 éves a faluban. A község kisebbik fele, 120 család később települt. A Maza és Gergely családok leszámításával legtöbbször egy-egy családdal szerepel. Mutatja, hogy még rövidebb ideje laktak itt.

^{92*} Pp. lt. Vis. 1748 p. 268. Quoad parochianos.

^{92**} Pp. lt. Inf. de ludim. 1770. Fasc. 1. — L. még Vis. 1748 p. 268. Quoad ludimagistrum. Primo. «Domum scholare officii sui et incolatus habet satis commodam.»

⁹³ Pl. lt. Vis. 1778 p. 6: «Domus ludimagistri e lignis constructa est, continet cubiculum, unum, culinam et camerulam, in statu satis desolato posita est, celeri indiget reparatione.»

⁹⁴ U. i. Vis. 1815 p. 35. «Domus ludimagistri more patrio e terra contusa inferius structa tectaque arundine.» — U. i. Er. okm. A kfüredi iskolára vonatkozó feljegyzések. A tanítói lakás tartozéka volt istálló és félszer.

⁹⁵ Megbízható közlése olyan kfüredi öreg férfiaknak, akik még abba az iskolába jártak.

⁹⁶ Pp. lt. Fasc. Iskolai jelentések az 1879—80. évről. Az épületben volt az iskola-termen kívül két szoba, konyha, cselédszoba, padlás, pince a tanító számára. — L. még u. i. Iskolai bevallási ívek 1881.

⁹⁷ Pl. lt. Kfüredi ügyiratok 5, 11. sz. — Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1894. Nr. 948., Fasc. 1896. Nr. 1892. — A kaposfürediek több éven át eklézsia aratást végeztek a kaposfüredi uradalomban. Ebből 646.58 frt-ot biztosítottak az építésre. Az iskolaszék határozata után az összeget más községi célra használták fel.

⁹⁸ Pp. lt. Acta dioec. 1937. Nr. 3103. Itt van az építési elszámolás.

⁹⁹ U. i. Fasc. Isk. ért. 1870—71. — U. i. Isk. jelent. 1879—1880.

¹⁰⁰ U. i. Inf. de ludim. 1770—74. Fasc. 1. — A jelentések 1771 és 1772-ben egyértelműleg ezt mondják a tanításra: «docet teneram aetatem Hungarico idiomate legere et scribere.»

¹⁰¹ U. i. Inf. de schol. triv. Fasc. 1834—37. Az 1938. tanév második felében is ebben a körben mozgott a tanítás anyaga: «Legere, scribere, catechismum medium et parvum, 4 species arithmeticae.» (U. i. Inf. de schol. triv. Fasc. 1838—39.)

¹⁰² L. főntebb a 100. jzetat.

¹⁰³ Pp. lt. Vis. 1748 p. 268. — Pl. lt. Vis. 1815 p. 37. — U. i. Er. okm. 19. sz. — Pp. lt. Inf. de schol. triv. Fasc. 1833—34.

¹⁰⁴ Pl. lt. Vis. 1815 p. 37. — Pl. lt. Er. okm. 19. sz.

¹⁰⁵ Pp. lt. Inf. de ludim. 1770—74. «Quod tam paucos numerat discipulos in causa est paupertas incolarum. Deberet proinde aliquid fixi habere vel a dominio, vel a communitate.»

¹⁰⁶ Pp. lt. Inf. de schol. triv. Fasc. 1834—37. Hosszu Márton plébános megjegyzése az évi jelentésben az 1836/37. isk. évben: «Quoad Füredienses ea est observatio, quod tempore hiemis diligenter frequentant, ingrediente autem vere vix unus aut alter salutem limina scholae consecrans se agriculturae et usibus domesticis.»

- 107 U. i. Inf. de schol. triv. Fasc. 1834—37. — U. i. Isk. ért. Fasc. 1866—67.
 108 Pp. lt. Isk. jelent. Fasc. 1879—80.
 109 U. i. Fasc. 1900—1901. — Prot. ven. cleri p. 260—261.
 110 Pl. lt. Kfüredi ügyiratok 24. sz. — Pp. lt. 2942/1905. T. sz.
 111 A padokat Kappéter István kaposvári mérnök tervezte s Biró Sándor, meg Németh József kfüredi asztalosok készítették.
 112 Pp. lt. Inf. de schol. triv. Fasc. 1840—41., Fasc. 1842. — U. i. Isk. ért. 1866—67.
 113 Ezt már 1821-ben megállapította a kaposvári esp. kerület papsága. (Pp. lt. Prot. ven. cleri p. 125.)
 114 Pp. lt. Vis. 1748 p. 267—268. Quoad ludimagistrum. Primo.
 115 Pl. lt. Vis. 1778 p. 6.
 116 Pl. lt. Vis. 1815 p. 37.
 117 U. i. Er. okm. 19. sz.
 118 Kvári trvszék lt. A kaposfüredi úrbéri iratok.
 119 L. főntebb a 97. jzetet. Az osztálytanító fizetése eleinte évi 360 frt. Az iskolai évet 9 hónapra számították. Tehát a tanítás idején havi 40 frt. (Pp. lt. Isk. ügyiratok Fasc. 1897. Nr. 1130.)
 120 Pp. lt. Vis. 1748 p. 267. Quoad ludimagistrum. Primo. — Pl. lt. Ker. akve. Házassági rész 75. l. Váczy József esketésénél tanuként szerepel.
 121 U. i. Inf. de ludim. 1770—74. Fasc. 1. — Pl. lt. Ker. akve 1. k. Házassági rész 87, 99. l.
 122 U. i. Az irat címe: Informatio de studio litterarum in parochia Kváriensi.
 123 Pl. lt. Hal. akve 2. k. 35. l.
 124 U. i. Vis. 1778 p. 6.
 125 U. i. Ker. akve 1. k. Házassági rész 118. l.
 126 U. i. Házassági rész 121, 124. l. — Ker. akve 2. k. 180, 192. l.
 127 U. i. Ker. akve 2. k. 225. l.
 128 U. i. Ker. akve 1. k. Házassági rész 141. l.
 129 U. i. Ker. akve. Házassági rész 154. l. — Hal. akve 2. k. 109. l.
 130 U. i. Hal. akve 2. k. 112, 119. l. — Ker. akve 1. k. 155. l., 2. k. 307. l.
 131 Sm. lt. Prot. inst. 1805—1810 a. 1806 p. 270 a. 1808 p. 540, 585.
 132 Pl. lt. Vis. 1815 p. 37. — U. i. Házass. akve 2. k. 26. l.
 133 U. i. Er. okm. 19. sz. — U. i. Házass. akve 2. k. 67. l.
 134 Pl. lt. Er. okm. 19. sz. — Somogy 1872. évf. 49. sz. dec. 3. — Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1872. Nr. 1879.
 135 Pp. lt. Isk. ért. Fasc. 1866—67.
 136 U. i. Acta dioec. Fasc. 1873. Nr. 109. — U. i. Isk. ügyir. Fasc. 1904, 2707. sz. — Pl. lt. Kfüredi ügyir. 16. sz. Csurgói pl. lt. Hal. akve 5. k. 176. l.
 137 Pl. lt. Kfüredi ügyir. 19. sz. — Pp. lt. Isk. ügyir. Fasc. 1904. 3241. sz. Csurgói pl. Ker. akve 4. k. 84. l. és Pleheisz S. gyermekeitől vett értesítés.
 138 Pp. lt. Isk. ügyir. Fasc. 1927, 2601. és 3009. sz.
 139 U. i. Fasc. 1939. év 7530. sz.
 140 Pl. lt. Vis. 1815 p. 38.
 141 Pp. lt. Schem. 1887. A veszprémi egyházmegye iskolái 9. l.
 142 U. i. Schem. 1897. A veszprémi egyházmegye kath. népiskolái 13. l. — 1897-ben megválasztották miki tanítónak. (U. i. Isk. ügyir. Fasc. 1897. év 718. sz.) Tehát csak az 1896—97. évet töltötte Kfüreden.
 143 Pp. lt. Isk. jelent. Fasc. 1898—99.
 144 U. i. Isk. jelent. 1897—98. — Isk. ügyir. Fasc. 1897. év 1130. sz.
 145 U. i. Isk. jelent. 1899—1900.
 146 Pl. lt. Kfüredi iratok 18. sz. — Pp. lt. Isk. ügyir. Fasc. 1904. év 3903. sz.
 147 Pp. lt. Isk. ügyir. Fasc. 1908. év. 6080. sz.
 148 U. i. Isk. ügyir. Fasc. 1911. év 4999. sz. — Pl. lt. Kfüredi ügyir. 54. sz.
 149 Pl. lt. Kfüredi ügyir. 68. sz. — Pp. lt. Isk. ügyir. Fasc. 1919. év 8. sz.
 150 U. i. 62. sz. — Pp. lt. Isk. ügyir. Fasc. 1924. év 3559. sz.
 151 Pp. lt. Isk. ügyir. Fasc. 1939. év 7530. sz.
 152 Közp. Statisztikai Hivatal közlése.
 153 Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. Vis. 1743. A pusztá igen lassú fejlődése, hogy 1764-ben is csak 17 lakósa volt. (U. i. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1.)
 154 U. i. Conscr. prov. par. Cottus Simigh. 1802. Fasc. 6.
 155 Pl. lt. Vis. 1815 p. 24.
 156 U. i. Conscr. animarum in parochiis totius dioecesis Fasc. 14.
 157 U. i. Fasc. 13.
 158 U. i. Acta dioec. Fasc. 1848. Nr. 15.
 159-67 Közp. Statisztikai Hivatal közlése.
 168 Anjoukori okm. Első oszt. 4. k. 640. l. 1346-ban Szerdahely itt mint Dersfi-bir-

tok szerepel. — L. még Csánki Dezső: Magyarország városai és vármegyéi. Budapest. Évszám nélkül. Somogy vármegye. 647. l.

¹⁶⁹ O. lt. kincst. o. Urb. et Conscr. Fasc. 69. Nr. 7 a. 1701. — U. i. Fasc. 29. Nr. 43.

¹⁷⁰ Népjog 1881. évf. 20. sz. nov. 25. A pusztá nagy része az 1876—78. években Siklósy Lajosné sz. Pataky Johanna osztopáni lakos és Nagy Ferencné sz. Katskovics Mária tulajdona volt. Később 1881-ben birtokosok lettek ifj. Csorba Ede kaposvári és Svastits Vilmos szerdahelyi lakos. 1894-ben id. Moselt Ferenc kismartonai lakosnak volt nagyobb birtokrésze. Tartozásuk révén bankoknak is volt jelentékeny érdekeltségük. Ezek 1895-ben elkezdték felosztani és apró birtokok alakjában eladni. (Megbízható közlések alapján.) — L. még Prot. ven. cleri p. 341.

¹⁷¹ Pp. lt. Isk. ért. Fasc. 1866—67., 1867—68. — L. még u. i. Fasc. 1864—65.

¹⁷² Pl. lt. Kaposszerdahelyi ügyiratok között a szerződést. — Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1924. Nr.

¹⁷³ Anjoukori okm. tár Első oszt. 4. k. 640. l.

¹⁷⁴ Pp. lt. Rel. per. Fasc. 4. Az iratsomó címe: Elenchi ecclesiarum parochialium, filialium et capellarum de a. 1801.

¹⁷⁵ Pl. lt. Kszerdahelyi u. i. 2—4. sz. A község vezetőemberei bejárták a környék falvait, különösen a Zselicséget. Itt is gyűjtöttek. A feltüntetett összeg tehát a község és a környék adománya.

¹⁷⁶ Bereknzey Mártonné, Csabay Teréz ajánlotta fel háza mögött lévő telkének kis részét. L. a pl. lt. a kszerdahelyi ügyiratok közt a szerződést. — L. még Pp. lt. Acta par. Fasc. 1923. Nr. 2907.

¹⁷⁷ Pl. lt. Kszerdahelyi ügyiratok. Az 1927. évi elszámolás iratai.

¹⁷⁸ U. i. 10. sz. — Kath. Ért. 1928. évf. 10. sz. A kaposszerdahelyieknek kutághashoz hasonló öreg haranglábuk volt. 1928-ban a harangok megszerzése idején új haranglábakat állítottak Csabay Teréz telkén «a Jó kút völgy»-be vezető út mellett. Itt fuggesztették fel a három harangot. 1940-ben a harangokat a torony megépítése után áthozták állandó helyükre.

¹⁷⁹ Pl. lt. Kszerdahelyi u. i. 15. sz. Ifj. Sovány György a templommal szemben fennálló tartozását úgy fizette meg, hogy 1933-ban egy magyar holdnál valamivel nagyobb darab földet átadott a templomnak. (U. i. 27. sz.)

¹⁸⁰ U. i. 16. sz. Az egyházközség a telket Horváth Jánostól és feleségétől Morovics Juliától vette meg. A Bereknzey-féle telek a házakon kívül fekszik a dombtetőn. Nehezen megközelíthető különösen őszi, téli időben. Ezért az egyházközség az adományt visszaadta s a mai telket vásárolta meg.

¹⁸¹ A felszerelések gyűjtése ruhaszekrény készítésével kezdődött, amelyeket a tanító lakásán állítottak fel.

¹⁸² A kőműves munkát Horváth György (sántosi) kisszennai kőművesmester, az 1921. évi templomépítő bizottság volt elnöke végezte hatod magával. Az ácsmunkát Rajz József kaposvári ácsmester vállalta. A bádgos és cserepes munkát Grábner Ede kaposvári bádgos és Dezső József kaposvári cserepesmester látta el. A templomajtókat, a padokat, a sekrestye szekrényét és általában minden asztalos munkát Pojtner József kaposvári asztalosmester készítette. A templom külső, belső vakolását Borka József és Kelemen István kaposvári kőművesek és munkavezetők végezték. Az összes kézi és szekér munkát a hívek adták. Ők vágták a tetőfát a Kecsháti erdőben, ők fuvarozták is haza. Ők adták a fogatot a víz, homok és építőanyagok helyszínre szállításához. A hívek végezték el a templom körül adódó nem kevés földmunkát. A téglát Gönye Péter kaposszerdahelyi gyárából vette az egyházközség.

¹⁸³⁻¹⁸⁴ A torony, valamint a templom építési költségeit l. a pl. lt. kaposszerdahelyi templom számadásai között. A tervek külön kötetben vannak a kaposvári templomtervekkel együtt.

¹⁸⁵ A második harangot 1928-ban ajándékozta a cég. Hangja: A. A harmadik harang nincs összhangban a többivel.

¹⁸⁶ A gyertyatartókat a Rózsafüzér-társulat szerezte. A többi felszerelést egyesek adományából és a templomalap jövedelméből gyűjtötték össze. Az úrmutató elkészítéséhez id. Sovány György járult hozzá nagyobb összeggel. Az áldoztató kehely a kaposvári templomból való. Réz kupakját hasonló stílusban ezüsttel cserélték ki.

¹⁸⁷ Az orgona 4 változatú: Subass, principal, bourdon és flauta.

¹⁸⁸ A megfelelő évek templomszámadásaiból.

¹⁸⁹ Pp. lt. Prot. ven. cleri p. 341.

¹⁹⁰ Pl. lt. Kfuredi iratok. A kfuredi templom 1881. évi leltárába jegyezték be a két szerdahelyi keresztet.

¹⁹¹ Pl. lt. Ház krónika. A kökeresztet 1926-ban Török István birtokáról elhozták. Jelenleg Bereknzey Mártonné telkén áll.

¹⁹²⁻¹⁹³ Pl. lt. Alapítványi napló.

¹⁹⁴ A kszzerdahelyiek településéről szóló kimutatás ezeket az adatokat tartalmazza:

N é v	Születési hely	Hány éve lakik Szer- dahelyen ?	N é v	Születési hely	Hány éve lakik Szer- dahelyen ?
Id. Bencz Imre	Mezőszentgyörgy	33	Somogyvári Pál	Karád	9
Hivatal Ferenc	Kaposvár	17	Özv. Major Józsefné	Látrány	30
Id. Bencz József	Zseliczklak	20	Császár József	Töröcske	1 hó
Özv. Kelemen Jánosné	Zseliczszeptpál	34	Hegyi György	Kaposszerdahely	67
Ifj. Sovány Imre	Zseliczszeptpál	20	Balogh István	Kaposvár	8
Ifj. Bencz József	Zseliczklak	20	Csörsz Ákos	Kaposvár	30
Ifj. Kelemen László	Kaposszerdahely	29	Horváth János	Kaposvár	22
Mencseli József	Szentkirály pusztá (Görgetegi pléb.)	13	Csima Vendel	Berzence	?
Özv. Pájer Jánosné	Hetes	28	Török József	Kaposvár	23
Sovány György	Zseliczszeptpál	20	Pete György	Zseliczszeptpál	21
Ferenc József	Töröcske	20	Pete János	Zseliczszeptpál	21
Özv. Sovány Józsefné			Matók Lajos	Nyires pusztá	11
(Hellmann Katalin)	Sántos	20	Kelemen József	Buzsák	32
Segesdi József	Somogyjád	11	Patczai Ferenc	Toponár	18
Nagy András	Alsóhetény	2	Özv. Tóth Jánosné		
Id. Sovány Imre	Zseliczszeptpál	20	(Varró Rozália)	Osztopán	44
Vrabecz István	Sarlókajsa (Felvidék)	12	Özv. Tóth Józsefné		
			(Vukk Anna)	Aszaló	21
Sovány István	Zseliczszeptpál		Tóth István	Szemes	35
Paulek Tamás	Alsókacskóc (Felvidék)	1	Kaponya György	Hetes	2
Visnyei József	Somogyvámos	1	Berta Ferenc	Kisasszon	11
Szabados János	Lengyeltóti	31	Antal Imre	Kaposszerdahely	26
Barócsi István	Buj	18	Benes Imre	Zseliczklak	18
Kollár Imre	Nagyatád	20	Özv. Antal Imréné		
Kiss Ferencné			(Lengyel Mária)	Kaposszerdahely	63
(Kelemen Mária)	Kaposszerdahely	25	Horváth János (szászi)	Dombóvár	33
Özv. Kiss Jánosné			Özv. Tóth Józsefné		
(Mozsi Rozália)	Töröcske	26	(Horváth Mária)	Simongát	33
Papp Sándor (Iábodi)	Kaposszerdahely	31	Ifj. Bencz Imre	Kaposszerdahely	33
Ingola Imre	Törökkoppány	28	Kurucz József	Zseliczszeptpál	17
Papp János	Lábod	35	Hegyi József	Kaposszerdahely	54
Szentpáli Gyula	Fonyód	10	Herkovics József	Öreglak	32
Papp József	Lábod	35	Özv. Szulimán Istvánné	Geszti	32
Papp István	Lábod	35	Lujbert Ferenc	Várda	24
Rózsa János	Márcadó pusztá	15	Özv. Lujbert Józsefné		
Szulimán György	Kaposszerdahely	12	(Béres Teréz)	Várda	25
Horváth Lajosné	Kaposvár	40	Kajdi Vendel	Gyalán pusztá	45
Özv. Jeli Jánosné	Mernye	50	Hellmann János	Sántos	28
Mikola Miklós	Gyékényes	12	Hellmann Sebestyén	Sántos	32
Tóth Lajos	Ólajhegy	5	Id. Hellmann Mihály	Sántos	32
Gadár József	Kisberény	10	Kiss János	Attala	35
Gadár Teréz	Slebina	10	Hoválesz Pál	Buzsák	26
Virág Pál	Körmös pusztá	17	Markó Ferenc	Dombóvár	10
Gönye István	Nagybajom	25	Szabados László	Lengyeltóti	25
Gönye Péter	Háromfa	25	Ifj. Gál Mihály	Kaposszerdahely	20
Gulyás György	Kaposszerdahely	20	Özv. Szabados Jánosné		
Palkovics József	Juta	28	(Liber Rozália)	Szöllősgyörök	25
Hornung Anna	Toponár	30	Horváth György	Kaposszerdahely	50
			Mencseli István	Kadarkut	13

A Gulyás, Hegyi, Antal, Horváth György az újratelepülés előtt itt élt úgynevezett «gyökér» családok.

¹⁹⁵ Pl. lt. Ker. akve 2. k. 371. l.

¹⁹⁶ Pp. lt. Schem. 1875 p. 17. — U. i. Misc. Fasc. 10. — U. i. Circ. 12. k. 1876. év 9. körl. 4. l. — L. még Veszprémi pl. lt. akve 20. k. 247. l.

XV. FEJEZET.

Elesatolt fiókközségek, egyházközségek.

- ¹ Hazai okm. tár. Első o. 6. k. 216. l.
² Hornig Károly: Mon. Rom. Tom. 2. p. 81.
³ O. lt. Conscr. decim. 1548.
⁴ Szabó Bálint: Emlékkönyv 374—76. l.
⁵ O. lt. kincst. o. Conscr. Fasc. 29. Nr. 43. a. 1701.
⁶ Pp. lt. Vis. 1748 p. 286.
⁷ O. lt. kincst. o. Urb. et Conscr. Fasc. 38. Nr. 20. a. 1695.
⁸ U. i. Fasc. 29. Nr. 43. a. 1701.
⁹ O. lt. ht. o. Arch. Regn. Lad. K. K. Nr. 9.
¹⁰ Pp. lt. Vis. 1748 p. 286—87. — L. még Acta par. Fasc. 5. Kiss István igali esp. jelentése 1735-ből az igali esp. ker. iratai között. — U. i. Conscr. anim. districtus Kaposvár 1757 p. 257—58.
¹¹ U. i. Acta et fragm. Vis. can. Fasc. 1. Vis. 1764. — L. még u. i. Acta par. Fasc. 7. A hetesi plébánia 1772. évi összeírása.
¹² U. i. Vis. 1748 p. 287. — L. még u. i. Acta par. Fasc. 7. Első ismert leltára a következőkből állott: oltárkö, misekönyv, vállkendő, miseing, öv, miseruha, kehelykendő, kehelyabrosz, réz kehely, fakereszt, csengő. Mindegyikből egy-egy darab. Ezt a felszerelést a hetesi Horter család 1743-ban vette. — Az 1772. évi leltárt l. Pp. lt. Acta par. Fasc. 7.
¹³ Pp. lt. Acta par. Fasc. 5.
¹⁴ U. i. — L. még Conscr. prov. par. Fasc. 2. — L. még Vis. 1748 p. 287.
¹⁵ U. i. Acta par. Fasc. 5. — Jankovics Krisztina 1767 aug. 6-án ezeket írja a veszprémi püspöknek: «Tekintetes somogyvármegyei és horvátországi jószágaimban levő fiscalisomnak Sötényi Mártonnak commitáltatik, hogy mlgos veszprémi püspök ő excellenciájával a dolgot communicálván hetesi helységemben leendő plebánosnak behelyeztetéséért installjon, kinek én most a kegyes királyi resolutio szerint egy egész helyet minden külső és belső appertinentiáival egynd örökösösen úgy most szükséges materialékat leendő plebaniaházhoz resolválok s meg is adok; az filiálisok és más egyebek eránt következő dolgokat méltóságghos püspök eo excellenciája bölcs rendelkezésére bízván. Actum Hetes 6 a. Augusti 1767. árva Jankovics Krisztina.»
 Egy év mulva a következő előterjesztést teszi Koller Ignác (1762—73) püspöknek: «Heti nemes Somogyvármegyében levő helységemben, ahol eddig szt. Serencz szerzetéből káplánt tartottam... tellyes szándékom volna, ha Excellentiádnak kegyes akarattya oda járulna plébániát rendölöm, a végre elvégzettem magamban plébaniához annyi fundust és ahoz anyi szántóföldeket s réteket kimérette'ntem, amenyit mostany ifölséghes asszonyunk urbarialis kegyes rendölése szerint egy egész helyesnek fönt irt helységemben kimértene; azon kívül az plébánia házhoz szükséges épületeknek való fákat s egyéb materialékat resolválok, csak oda rendölendő parochianusok az épittetésében segítségül legyenek. Ez eránt excellenciádnak kegyes resolutióját alázatossan ki kérvén magamat grátiáiban ajánlom s maradok Excellenciádnak Nádas 13 a. Augusti 1768 alázatos szolgálója árva Jankovics Krisztina.»
¹⁶ U. i. Vis. 1748 p. 286—87.
¹⁷ Anjoukori okm. tár 2. k. 139. l.
¹⁸ Pp. lt. Vis. 1748 p. 282.
¹⁹ U. i. Acta par. Fasc. 7.
²⁰ U. i. Vis. 1748 p. 283—86.
²¹ U. i. Conscr. prov. par. Fasc. 1. Conscr. 1752.
²² Pp. lt. Vis. 1748 p. 282. — L. még Acta par. Fasc. 7.
²³⁻²⁴ Hazai okm. tár 7. k. 191. l.
²⁵ Hornig K.: Mon. Rom. Tom. 2. p. 81.
²⁶ O. lt. Conscr. decim. 1548.
²⁷ Pp. lt. Acta et fragm. vis can. Fasc. 1.
²⁸ Prot. egyháztörténeti adattár 7. k. 146. l.
²⁹ O. lt. kincst. o. Urb. et Conscr. Fasc. 38. Nr. 20. a. 1695.
³⁰ U. i. ht. o. Archiv. Regnic. Lad. H. H. Nr. 7.
³¹ Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. Vis. 1743.
³² U. i. Vis. 1748 p. 281.
³³ U. i. p. 273. sq. — L. még Sm. lt. Conscr. 1736. — Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. Vis. 1743. — U. i. Acta par. Fasc. 7. A hetesi plébánia 1772. évi összeírásában. — A templom építési idejét nem tudjuk. 1693-ban már állott, mert Szenczy (Czencz) Román első kaposvári bencés plébánost ebben a templomban temetik el. (Erdélyi i. m. 1. k. 678. l.) A templom felszerelése szerény. 1743-ban réz kehely, egy-egy miseing, misekönyv, szertartási könyv, miseruha és a község költségén szerzett két harang szerepel a leltárban. (Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1. Vis. 1743.) 1748-ban ezekhez járul még: egy vállkendő,

két kehelytörő, egy kehelyabrosz, egy kehelyfedő, magyar evangeliumos könyv, három zászló. (Pp. lt. Vis. 1718 p. 273.)

³⁴ Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 1. Az irat címe: *Fragm. conscr. parochiarum Comitatus Sumegh. de a. 1726.*

³⁵ U. i. Vis. 1748 p. 251, 268, 273.

³⁶ U. i. Conscr. prov. par. Fasc. 2. Conscr. 1765.

³⁷ U. i. Fasc. Inf. de ludim. 1770–74. — U. i. Vis. 1748 p. 274, *Quoad ludimagistrum.*

³⁸ Hazai okm. tár 6. k. 216. l.

³⁹ O. lt. kincst. o. Fasc. 38 Nr. 20 a. 1695.

⁴⁰ Pp. lt. Acta par. Fasc. 5. Az igali esp. kerület iratai között Kiss István esperes jelentése.

⁴¹ O. lt. kincst. o. Urb. et Conscr. Fasc. 29. Nr. 43 a. 1701.

⁴² Pp. lt. Acta par. Fasc. 5. A kaposvári esp. kerület iratai között.

⁴³ U. i. Conscr. animarum in parochiis comitatus Simigh. a. 1771. Fasc. 10.

⁴⁴ Tóth Ede i. m. 172–73. l.

⁴⁵ O. lt. A családi levéltárak között a Mérey család levéltára.

⁴⁶ Hornig K.: *Mon. Rom. Tom. 2. p. 82.*

⁴⁷ O. lt. kincst. o. Urb. et Conscr. 1687. Fasc. 56. Nr. 41.

⁴⁸ U. i. Fasc. 38. Nr. 20.

⁴⁹ Prot. egyháztörténeti adattár 7. k. 146. l.

⁵⁰ O. lt. Fasc. 29. Nr. 43. a. 1701.

⁵¹ U. i. ht. o. Archiv. Regn. Lad. H. H. Nr. 7.

⁵² Pp. lt. Acta et fragm. vis. Fasc. 1. Vis. 1713.

⁵³ U. i. Vis. 1718 p. 261–64.

⁵⁴ Pp. lt. Vis. 1718 p. 261.

⁵⁵ L. előbb az 54. jzetet.

⁵⁶ Így Horváth János kaposvári ker. esperes 1752-ből származó jelentése sem. (Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 2.)

⁵⁷ U. i. Vis. 1718 p. 261.

⁵⁸ U. i. Fasc. Inf. de ludim. 1770–74.

⁵⁹ U. i. Conscr. prov. par. Fasc. 2.

⁶⁰ Hazai okm. tár 6. k. 216. l.

⁶¹ O. lt. kincst. o. Conscr. decim. 1548.

⁶² U. i. Urb. et Conscr. Fasc. 46. Nr. 66 a. 1689.

⁶³ Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 2. Conscr. 1765.

⁶⁴ Somssich László gróf közlése.

⁶⁵ O. lt. kincst. o. Urb. et Conscr. Fasc. 46. Nr. 66. a. 1689

⁶⁶ U. i. Fasc. 38. Nr. 20.

⁶⁷ U. i. ht. o. Archiv. Regnic. Lad. H. H. Nr. 7.

⁶⁸ Pp. lt. Vis. 1718 p. 264–66.

⁶⁹ L. előbb a 68. jzetet.

⁷⁰ Tóth Ede i. m. 124. l.

⁷¹ Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 2. a. 1765.

^{72–74} O. lt. kincst. o. Urb. et Conscr. Fasc. 46. Nr. 66 a. 1689. «Toponár, seu Rác Szigeth», mondja az összeírás. — Neve előfordul a XVI. századbeli összeírásokban. Így 1534-ben. (A Liber Regiusból 1693-ban írták át.) Az említett összeírásban Aszaló és Zarany között felsorolt Szigeth, Alsó Szigeth véleményünk szerint Toponárt jelzi. L. Sm. lt. a XVII. századbeli ügyiratok között. — Toponár néven nem fordult elő a XVIII. század előtt. — L. még Erdélyi L.: A pannonhalmi szt. Benedek rend története. 4. k. 816. l.

⁷⁵ U. i. Fasc. 69. Nr. 7 a. 1701. — A Festetics család egyik kiemelkedő tagja a Sopron megyében letelepült Pál. Ennek szintén Pál nevű fia 1720 körül osztotta meg birtokait József és Kristóf fiai között. Kristóf az osztozás révén Somogy megyébe kerül és Madarász után a vármegye alispánja. Kristóf két fia: Pál és Lajos részére 1765-ben megalapítja a keszthelyi és toponári hitbizományt. Toponárt Lajos, Somogy megye első másodalispánja (1760–74) kapja. Fellesége nagyjákói Farkas Krisztina. Ez utóbbi 1817-ben halt meg.

⁷⁶ O. lt. ht. o. Archiv. regn. Lad. H. H. Nr. 7.

⁷⁷ U. i. K. K. Nr. 9.

⁷⁸ Pp. lt. Acta et Fragm. vis. can. Fasc. 1. Vis. 1743.

⁷⁹ U. i. Vis. 1748 p. 259.

⁸⁰ U. i. Conscr. animarum in parochiis comit. Simigh. 1771. Fasc. 10.

⁸¹ U. i. Conscr. prov. par. com. Simigh. Fasc. 6. — L. még Pl. lt. Vis. 1815 p. 24.

⁸² Kaposvári Hírlap 1909. évf. 230. sz. Lencz Sándor cikke: Emlékezés Kaposvárról.

⁸³ Pp. lt. Vis. 1748 p. 251.

⁸⁴ Pl. lt. Vis. 1815 p. 13.

⁸⁵ Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. Conscriptio 1752. — L. még Pl. lt. Vis. 1815 p. 70. — U. i. Fasc. 2. Conscr. 1765.

- 86-87 Pp. lt. Vis. 1748 p. 251.
- 88 U. i. Acta par. Fasc. 5.
- 89 U. i. Koller-féle lt. Fasc. 59. Rosos Pál főesperesi jelentése 1751-ből. — Pp. lt. Acta par. Fasc. 10. — L. még Pl. lt. Vis. 1815 p. 15—16. A templom a Kaposvár—igali út mentén épült, a község déli szélén, észak-déli fekvéssel. Hossza 21.20, szélessége 7.80 m. A torony a templom főhomlokzata előtt, annak közepén áll. Két választó párkány három részre osztja. A középső részt körablak töri meg, a harmadik részen vannak a félkörív záródású toronyablakok. A torony sisakja harangalakú. A templom jellegzetes falusi barokk épület donga boltozattal és félkörív záródású szentéllyel. A szentély egyik oldalán van a sekrestye, a másikon a templomot építő Festetics család oratoriuma. A boltozat három szakaszra oszlik s Dorfmeister István freskói díszítik. Az első dongaközre Szűz Mária látogatását szent Erzsébetnél festette a művész, a másodikon az Ur Jézus bemutatását a templomban látjuk, a harmadikon a Bold. Szűz Mária mennybevitelét. Dorfmeister Istvántól valók még a főoltár Szent Háromság képe s a két mellékoltár képei. Közülük egyik a Szent Családot, a másik a Szent Család menekülését ábrázolja. A főoltár két oldalán Szent István és Szent László királyok freskói vannak, a szószék fölött a Jó Pásztoré. A miséző kehely és úrmutató barokk stílusú. Valószínűleg egyidősek a templommal.
- 90 Pl. lt. Vis. 1778 p. 6. — U. i. 1815 p. 18, 19.
- 91 Pp. lt. Conscr. prov. par. Fasc. 1. Az irat címe: *Fragm. conscr. parochiarum comitatus Sümegh. de a. 1726.*
- 92 Sm. lt. Conscr. 1736.
- 93 Pp. lt. Vis. 1748 p. 251.
- 94 U. i. Conscr. prov. par. Fasc. 2. Conscr. 1765. — L. még Vis. 1778 p. 6.
- 95 Pl. lt. Vis. 1815 p. 33.
- 96 Pp. lt. Schem. cleri et locorum dioec. Vesprim. Az irat címe: *Tabellaris omnium dioec. parochiarum conspectus.* — L. még u. i. conscr. prov. par. Fasc. 6.
- 97 A toponári pl. lt.: *Toponári plebánia történetes könyve... stb. című házi krónika*
3. l. — Pp. lt. Acta par. Fasc. 27.
- 98 U. i. Inf. de ludim. 1770—74.
- 99 Pl. lt. Vis. 1815 p. 35.
- 100 L. a 98. jzetet.
- 101 Pl. lt. Vis. 1815 p. 39.
- 102 Pp. lt. Vis. 1748 p. 251.
- 103 L. főntebb a 98. jzetet.
- 104 Pl. lt. Vis. 1778 p. 7.
- 105 U. i. Vis. 1815 p. 36.
- 106 L. főntebb a 102. jzetet.
- 107 U. i. Vis. 1815 p. 36—37.
- 108 A pécsi utca északi oldalán álltak a házak a Máv. vasútvonaláig. A cukorgyári épületek helyén tégláégető éktelenkedett. A gyári munkásházak tájékán gémes kút meredezett. Valamivel tovább nyugatra a régi temető következett. A gémes kút mellett pásztorház. A Mező utcában 8—10 ház volt. A Gyár utcának kb. a fele épült ki. A Tavasz, a Zöldfa utca helyén mezőség terült el. A nyugati Ivánfa, a keleti Ivánfa utcák már benépesültek. A Nádasdi és Béla király utca, egy-két ház leszámításával, üres terület volt.
- 109 Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1923. Nr. 2835.
- 110 A templomépítő bizottság tiszteletben tartotta Döbrössy Alajos alapszándékát. Ezért őt magát, valamint szüleit az új templom hajójában temette el, szemben a főoltárral. (Kat. Ért. 1927. évi 4. sz. 27. l. Jézus Szíve pl. Házi krónika 23. l.)
- 111 U. i. Acta dioec. Fasc. 1924. Nr. 1986.
- 112 A bizottság tagjai a következő férfiakkól állottak: dr. Véték György polgármester, Tallián Andor alispán, dr. Hoss József apátplebános, Tankovics János malomtulajdonos, Neubauer Ferenc ügyvéd, Bereczk Sándor v. műszaki tanácsos, Zsibrák János ügyvédkamarai elnök, Depold Béla, az államépítészeti hivatal vezetője, Kladnigg Alajos cukorgyári igazgató, Boldizsár Zoltán hitoktató, Lengyel István ny. el. isk. igazgató, Horváth Péter el. isk. igazgató, Heigl Jenő malomtulajdonos, Kovács Mihály, Kiss István, Teglovics Lajos/gazdák.
- 113 Rott Nándor veszprémi püspök 40 millió K-t adományozott. (Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1925. Nr. 2228.)
- 114 Kaposvár városa egyszer 50 millió K-t adományozott. (Kat. Ért. 1926. évf. 1. sz. 3. l. — Jézus Szíve pl. lt. Házi krónika 15. l.) Másodszor 12.000 P-t. (U. i. 1928. évf. 1. sz. 1. l. — Jézus Szíve pl. lt. Házi krónika 15. l.) Harmadszor 4000 P-t. (Kat. Ért. 1929. évf. 1. sz. 19. l. — Jézus Szíve pl. lt. Házi krónika 15. l.) A város adta ezenkívül az építéshez szükséges vizet és homokot. A homok 28 millió K-t képviselt akkor.
- 115 A kat. vallásalap adott először 100 millió K-t. (Kat. Ért. 1926. évf. 1. sz. 3. l. — Jézus Szíve pl. lt. Házi krónika 15. l. — Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1925. Nr. 1001., Fasc. 1927. Nr. 4137.) Másodszor 1927-ben 5.000 P-t. (Kat. Ért. 1928. évf. 1. sz. 4. l., Jézus Szíve plebánia házi krónikája 27. l.)

¹¹⁶ A cukorgyár három évi részletben 100 millió K-t juttatott a templomépítés céljaira. (Kat. Ért. 1925. évf. 4. sz. 12. l. — Jézus Szíve pl. lt. Házi krónika 151. l. — Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1925. Nr. 2118.)

¹¹⁷ A Döbrössy hagyaték értékesítéséből 200 millió K. (Kat. Ért. 1926. évf. 1. sz. 1. l. — Jézus Szíve pl. lt. Házi krónika) és 2960 P. (U. i. 1928. évf. 1. sz. 2. l. — Jézus Szíve pl. lt. Házi krónika 15. l.)

¹¹⁸ Az 1925. évi okt. 10-én tartott sorsjáték jövedelme 100 millió K-t tett ki. (Kat. Ért. 1926. évf. 1. sz. 2. l. — Jézus Szíve pl. lt. Házi krónika 15. l.)

¹¹⁹ Kat. Ért. 1926. évf. 1. sz. 2. l. — Jézus Szíve pl. lt. Házi krónika 15. l.

¹²⁰ A Mezőgazdasági Ipar R. T. adománya: 1469.20 q. oltott mész, 82 q. oltatlan mész, 100 q. cement, ezenkívül az alapokhoz felhasználált beton- és kötőrmelék. (Kat. Ért. 1926. évf. 1. sz. 1. l. — Jézus Szíve pl. lt. Házi krónika 15. l.)

¹²¹ A környék lakói jegyezték 250 ezer téglát és meghordtak 1400 kocsi homókot. (Kat. Ért. 1926. évf. 1. sz. 1. l. — Jézus Szíve pl. lt. Házi krónika 15. l.) A téгла 20 és fél millió K.

¹²² A hivek adományáról mindig pontosan beszámolt a Kat. Ért. Így az 1925. évf. 2. sz. 6. l., 3. sz. 8. l., 4. sz. 2. l., 5. sz. 11. l., 6. sz. 10. l., 7. sz. 9. l., 8. sz. 8. l., 10. sz. 12. l. — 1926. évf. 1. sz. 32. l., 2. sz. 20. l., 3. sz. 13. l., 4. sz. 12. l., 5. sz. 5. l., 6. sz. 17. l., 7. sz. 12. l., 8. sz. 2. l., 9. sz. 17. l., 10. sz. 28. l.; 11. sz. 14. l., 12. sz. 11. l. — 1927. évf. 1. sz. 17. l., 2. sz. 14. l., 3. sz. 10. l., 4. sz. 12. l., 5. sz. 5. l., 6. sz. 18. l., 7–8. sz. 18. l., 9. sz. 13. l. Az itt kimutatott adományok végösszege: 52,800.436 K.

¹²³ A gyári munkások részéről végzett munka értéke 9,058.500 K.

¹²⁴ Kat. Ért. 1927. évf. 1. sz. 1. l. — Jézus Szíve pl. lt. Házi krónika 15. l. — U. i. 1927. évf. 6. sz. 13. l. — Házi krónika 15. l.

¹²⁵ Kat. Ért. 1925. évf. 3. sz. 1. l. — Jézus Szíve pl. lt. Házi krónika 15. l.

¹²⁶ Július 19-én tartották az alapköv letételének szertartásait. Ekkor a falak már több méter magasan állottak. (Kat. Ért. 1925. évf. 6. sz. 6. l.)

Az alapító okmány szövege a következő: «A teljes szent Háromság nevében. Ámen! A világháborúnak szomorú befejezése, két forradalom kártékony pusztítása után, országunk megsemmisített állapotában, az Urnak egyezzerkilencszázhuszonötödik évében, július hó 5-én, Pünkösd után az ötödik vasárnapon, a XX. század második szent évében, a szent Háromság egy Isten dicsőségére, a szent hitben való megerősítésre, az Üdvözítő szentséges Szívének imáadására, a különböző harctereken elesett hősöknek emlékére tette le dr. Rott Nándor veszprémi püspök a Kaposvári Hősök Emléktemplomának alapkövét. Letette pedig XI. Pius pápa szentséges atyánk pápaságának negyedik esztendejében, Magyarország apostoli királyának távollétében, mikor vitéz Horthy Miklós Magyarország kormányzója vezetői szerencsétlen országunkat. Ugyanebben az időben a veszprémi egyházmegye püspöke dr. Rott Nándor, Somogyvármegye főispánja Sárközy György, Somogyvármegye alispánja Tallián Andor, Kaposvár rendezett tanácsú város polgármestere dr. Vérték György, Kaposvár rendezett tanácsú város apátplébánosa dr. Hoss József, a plébánia káplánjai: Futó Dezső, Kozma György, Babics Endre, Gubicza Antal, kántora Fleinig Alajos. — Megjelentek eme nevezetes ünnepségen Somogyvármegye és Kaposvár város vezetősége, a templomépítő bizottság, valamint igen nagyszámú hívő sereg.

A sorscsapások kemény súlya alatt megsanyargatott lelkek Isten után való erős vágyódásból, a nagy Magyarország feltámadásának reményében Döbrössy Alajos kaposvári születésű pécsi preláts kanonok nagylelkű hagyományából, Kaposvár r. t. város közönségének, különösen pedig a Pécsi utcai városrész lakóinak, dr. Rott Nándor veszprémi püspöknek, a magyar kir. kath. vallásalapnak, a Mezőgazdasági R. T.-nek, Kladnigg Alajos, a kaposvári cukorgyár főigazgatója, m. kir. kormányfőtanácsosnak, Heigl Jenő malomtulajdonosnak adományából, továbbá Kladnigg Alajos önfeláldozó közreműködésével a cukorgyári munkások és környékbeli hivek ingyenes munkájából Boldizsár Zoltán hitoktató buzgólkodása mellett Petrovác Gyula budapesti építész tervei szerint épült eme templom.

Aldjuk emlékéit Döbrössy Alajosnak, a szülővárosát mindhalálig melegsízzel szerető főpapnak, kinek áldozatkész kezdeményezése indította meg a templomépítés gondolatát és nagyértékű hagyománya adta magvát a templom létrejöttének.

Hirdesse ez istenháza az Ur dicsőségét, vitéz katonáink hősie önfeláldozását, Kaposvár város közönségének megértő, bőkezű áldozatkészességét. Legyen egyúttal példakép az utódok számára, miként járjanak el apáik nyomdokain inséges időkben. Rott Nándor s. k. püspök, Sárközy György s. k. főispán, dr. Hoss József s. k. apát, plébános, Tallián Andor s. k. alispán, Kladnigg Alajos s. k. M. I. R. igazgatósági tag, dr. Véték György s. k. polgármester, Boldizsár Zoltán s. k. hitoktató. A templomépítő bizottság tagjai: Bereczk Sándor s. k., Heigl Jenő s. k., Kossár Kálmán s. k., Kiss István s. k., Lengyel István s. k., Keglovits Lajos s. k., Kovács Mihály s. k.»

A templomépítés 1925-ben erős iramban haladt. Ennek köszönhető, hogy az épület és tornya ideiglenes tető alá került. (Kat. Ért. 1925. évf. 10. sz. 12. l. — Jézus Szíve pl. lt. Házi krónika 11. l.)

Az 1926-ik évben elkészült a boltozat, a templom tetőzete, valamint külső-belső vakolása. A kőművesmunkát a tervező ellenőrzése mellett Miholina József kaposvári okl. kőművesmester vezette, a vasbetonmunkát Stadtmüller János budapesti pallér készítette. Az ácsmunkát Bohár Ferenc, Lédermayer Antal, Őszi János és Stadler János kaposvári ácsok végezték. (Kat. Ért. 1926. évf. 1. sz. 1—2. l. — Jézus Szíve pl. Házi krónika 25.)

1927-ben elkészült a torony tetőzete, a főoltár, valamennyi ablak, a padozat s a templom, valamint torony tetőzetének palával való befödése. Az utóbbi munkát a hatvani palagvár végezte. A torony nagykeresztjét Szentmártoni Darnay Kajetán ajándékozta. Az egyik kisebb keresztet Csikos Lajos cukorgyári bádogos saját költségén készítette. A másik két kis keresztet az építési tőkéből fizették ki. (Kat. Ért. 1928. évf. 1. sz. 1—2. l. — Jézus Szíve pl. Házi krónika 11. l.) A torony keresztjének feltüzésénél Bohár Ferenc, Lédermayer Antal, Őszi János, Stadler György, Navrancsics Mihály és Kristbach Lajos kaposvári ácsok működtek közre. (Kat. Ért. 1927. évf. 6. sz. 17. l. — Jézus Szíve pl. Házi krónika 11. l.)

¹²⁷ Kat. Ért. 1927. évf. 7—8. sz. 18. l. — Jézus Szíve pl. Házi krónika 16. l.)

¹²⁸ A főoltárt Fürch budapesti építész-tanár terve szerint készítette a kaposvári Hudecz és Scharl kőfaragó cég vezetője Virág Sándor. A hozzá szükséges márványt a templom helyéül szolgáló temető el nem vitt sírköveiből állították össze. A munkadíj 68 millió korona. Az építési alap fizette ki. (Kat. Ért. 1926. évf. 3. sz. 12. l. — U. i. 12. sz. 14. l. — 1927. évf. 4. sz. 28. l. — Jézus Szíve pl. lt. Házi krónika 17. l.)

¹²⁹ Rendezni kellett a templom környékét, mert csupa sírhelyek voltak. Gidres, gödrös terület, az elfelejtett sírhalmokon nőtt növényekkel, helyesebben gazzal. A terület parkírozási terveit Diera Benő bajai állami kertészeti igazgató készítette szívességből. (Kat. Ért. 1927. évf. 3. sz. 6. l. — Jézus Szíve pl. lt. Házi krónika 22. l.)

¹³⁰ Kat. Ért. 1928. évf. 1. sz. 2. l. — Jézus Szíve pl. lt. Házi krónika 27. l. — Az építés sokkal többbe került mint az előirányzat gondolta.

A költségvetési előirányzat összesítését az alábbiakban mutatjuk be:

Osszesítés.

I. Üvegfestő munka összesen	1,683.000.-
II. Asztalos-lakatos-mázolómunka összesen	132,840.000.-
III. Szobrászmunka összesen	150.100.000.-
IV. Burkolómunka összesen	30,900.000.-
V. Bádogosmunka összesen	-
VI. Palaföldmunka összesen	23,000.000.-
VII. Ácsmunka összesen	103,520.000.-
VIII. Vasmunka összesen	51,610.000.-
IX. Kőfaragómunka összesen	110,180.000.-
X. Vasbetonmunka összesen	13,800.000.-
XI. Kőművesmunka összesen	63,900.000.-
XII. Földmunka összesen	135,000.000.-
	896,542.000.-

Budapest, 1926. III. 20.

Petrovácz Gyula sk.

¹³¹ Kat. Ért. 1925. évf. 1. sz. 16. l. — Jézus Szíve pl. lt. Házi krónika 10. l.

¹³² Ez ablakok egyenként 1,800.000 K-ba kerültek. Elkészítésüket vállalták: a kaposvári Oltáregyesület, Májay István és Balázs, Diera Henrik, Dittrich Béla, Littke Kálmán, Péter József, özv. Samu Józsefné. (Jézus Szíve pl. lt. Házi krónika 16. l.)

¹³³ Kaposvár város vállalt négy ablakot 24 millió K értékben. Ezenkívül készítették Kladnigg Alajos és felesége két ablakot 11 millió K, Majláth Gusztáv erdélyi püspök egy ablakot 5 és fél millió, Rott Nándor veszprémi püspök két ablakot 5 és fél millió K értékben. Ablakot ajánlottak fel még: Bárdio György, Darnay Kajetán, özv. Hoss Józsefné 3-3 millió K, Tankovics János és a negyvennégyes bajtársak 2 millió 100 ezer K, Stocker Lajos, Hivatal Mihályné, Gubicza Antal, Boldizsár Zoltán egyenként 800 ezer K, Heigl Jenő és felesége, Hamp Sándorné, áll. el. iskola tantestülete, Hegyi Marianne és Márta, Soc. Missió Társulat, Tankovics Jánosné egyenként 2 millió 100 ezer K. (Jézus Szíve pl. lt. Házi krónika 16—17. l.)

¹³⁴ A szobor Füredi Richard alkotása. 6600 P-ba került. Az összeg a hivek adományából tevődött össze. (Jézus Szíve pl. lt. Házi krónika 75. l.)

¹³⁵ Füredi Richard a mestere. Elkészítési összege 6000 P. (U. i. Házi krónika 96. l.)

¹³⁶ Ugyancsak Füredi Richard alkotása. Előállítás költsége 5000 P. (U. i. Házi krónika 112. l.)

¹³⁷ A szószéket és keresztelő kutat Árkay Aladár budapesti műépítész tervezte. Az érte járó 2240 P összeget a Jézus Szíve egyházközség a hivek adójából fizette ki. Készítőjük Virág Sándor kaposvári kőfaragó mester. (Pp. lt. Acta Dioec. Fasc. 1928. Nr. 5191. — Kat. Ért. 1930. évf. 1. sz. 15. l. — Házi krónika 41. l.)

Bemutatjuk a költségvetésnek az eredetiről készült másolatát:

HUDETZ ÉS SCHARL

utóda

Kaposvár, 1928. dec. 13.

Ozv. SCHARL JÁNOSNÉ

kőfaragóüzeme

Kaposvár, Baross-u. 3.

Tek. HŐSÖK TEMPLOMA ÉPÍTŐ BIZOTTSAGÁNAK

HELYBEN.

Szíves felszólításukra van szerencsém mellékelni a készítendő szószékekre és keresztlőkhöz egyetemes ajánlatomat megadni.

I. A szószék készül magyar-vörös márványból, a megadott rajz és méretek szerint, látható felületein csiszolva és fényezve, a feljáró lépcsőzet szintén vörös márványból, csiszolva, fényezve, de a lépcső felületein finoman szemcsézve.

II. A keresztlőkhöz szintén magyar vörösmárványból készül a fenti feltételekkel.

A szószék és keresztlőkhöz ára, a helyszínrre szállítva, elhelyezve, kőműves munka és anyag nélkül, valamint a törv. forg., fényüzési adók nélkül teljesen készen Pengő 2.240 azaz

Kettőezerkettőszáznegyven pengő.

Kiváló tisztelettel

Özv. Scharl Jánosné

Virág Sándor s. k.

Kaposvár.

¹³⁸ A templom padjait Árkay Aladár budapesti építész tervei alapján Molnár Imre kaposvári asztalosmester készítette. Előállítási árak darabonként 208 P-be, összesen 6150 P-be került. Az összeget a színházban tartott hangverseny, azonkívül népiünnepély és a Turul szálló nagytermében tartott tombolajáték tiszta jövedelméből fizették ki. (Kat. Ért. 1929. évf. 1. sz. 19. l. — Jézus Szíve Házi krónika 23. l.)

Az eredetiről készült költségvetés ezeket tartalmazza:

MOLNÁR IMRE

asztalosmester

Kaposvár, 1928. május 17.

géperőre berendezett asztalos üzeme

Kaposvár, Kisfaludy u. 13.

SZÁMLA.

Tekintetes

Hősök temploma Építő Bizottságának

Kaposvár.

30 darab templompad készítés, tölgyfából, megegyezés szerint à 200.— P 6.000.— P

4 darab sorkezdő pad térdelő számollyal gratis

Különféle templomfelszerelési cikkek és lépcsőkorlátok összesen 150.— P

Összesen: 6.150.— P

Törlesztés: 2.000.— P

Maradvány: 4.150.— P

¹³⁹ A gyóntatószéket Molnár Imre kaposvári asztalosmester készítette 800 P-ért. A hozzá szükséges anyagot Heigl Jenő malomtulajdonos adományozta. (Kat. Ért. 1928. évf. 1. sz. 2. l. — Jézus Szíve Házi krónika 27 l.)

¹⁴⁰ Részben a budapesti Oberbauer cégtől vásárolták, részben Darnay Kajetán kaposvári hívő ajándéka, részben a cukorgyári iparosok készítették. Összesen 3000 P értéket képviselnek. (Jézus Szíve pl. lt. Házi krónika 46. l.)

¹⁴¹ Jézus Szíve pl. lt. Házi krónika 23. l.

¹⁴² Döbrössy Alajos prelátnak szépen felszerelt házi kápolnája volt. Ennek teljes felszerelését a templomra hagyta. Ehhez tartozott csinos, izléses fa oltár. Az új mellékoltár elkészültéig ez volt az Oltáriszentség oltára és az úrkoporsó. Ezenfelül még ruhásszekrény és egyéb templomi felszerelés maradt utána. (Kat. Ért. 1927. évf. 9. sz. 10. l. — Jézus Szíve pl. lt. Házi krónika 7. l.)

¹⁴³ Az úrmutató Hüber Imre és felesége Böröcz Ágnes ajándéka 1929-ből. (Kat. Ért. 1930. évf. 1. sz. 17. l. — Jézus Szíve pl. lt. Házi krónika 42. l.)

¹⁴⁴ Az adatokat a megfelelő év templomi számadásaiból vettük.

^{144*} Így az asztalos munkát Tengler József, a cserepesét Kaponya József, a bádogosét Halász János végezte. A vízvezetékét Somogyi Gyula szerelte, a kályhákat Horváth János szállította.

¹⁴⁵ A hegy nevét a vármegyei számadások: «promontorium szt. Iván» Szent Iván hegynek mondják. Sm. lt. Rat. 1766—67.

¹⁴⁶ Pp. lt. Vis. 1748 p. 217. Quoad Eccl. Secundo.

¹⁴⁷ Pl. lt. Vis. 1815 p. 21. A kápolna felszentelési címe szent Donát. A IV. században élt és mint püspök szenvedett vértanuhalált. A Rajnamentén és Luxenburgban vihar és égi háború alkalmával hívják segítségül. Nyugatról jött át hozzánk is tisztelete. Somogy megyében még a somogyszili, vörsi, igali és öreglaki plébániák területén levő hegyi kápolnák épültek szent Donát tiszteletére. (Schem. 77—78, 81, 84, 122. l. — L. még Wetsers und Weltes Kirchenlexikon Freiburg 1884. 3. k. 1980. l. — L. még Lexikon für Theologie und Kirche Freiburg 1931. 3. k. 409. l.)

¹⁴⁸ Lengyel István, a hegyközség azon időbeli elnöke 1927-ben indította meg a mozgalmat a hegyközség tagjai között új torony építésére. Az adakozás csak fuvar és homok megajánlásában merült ki. A hegyközségi vezetőség ezért mulatságok rendezésével hozta össze a szükséges összeget. Gáspár Gyula építőmester tervei szerint Vámosi István kőművesmester építette meg a tornyot. Lengyel István mellett Pintér János, a későbbi hegybíró és Varga János választmányi tag tevékenykedtek nagy buzgósággal az építés körül. 1938-ban javították meg utóljára a kápolnát. Ekkor a cukorgyár és Kaposvár városa támogatta a hegyközség tagjait munkájukban.

¹⁴⁹ A kápolna időként való javításáról is csak az 1911. évből tudunk. A hegyközség ebben az évben a búcsú napján a szt. mise után búcsúvásárt rendezett. Ennek tiszta jövődelmét a kápolna helyreállítására és tornyának újból való felépítésére fordították. (Somogyi Hirlap 1911. évf. 176. sz. aug. 4.)

¹⁵⁰ Pl. lt. Vis. 1815 p. 21—22.

¹⁵¹ Pp. lt. Rel. per. Fasc. 4. Az irátsomó címe: Elenchi Ecclesiarum Parochialium, Filialium et Capellarum de anno 1801.

¹⁵² L. főntebb a 150. jzetet.

¹⁵³⁻¹⁵⁴ Megbízható közlések alapján.

¹⁵⁵ Hegyközségi jzók. az 1904. évi közgyűlésről. A kápolna építéséhez természetben adományoztak: Darnay Béla és fia 5000 téglát, Borovitz Adolf a tetőcserepet, Gáspár Gyula az alaplemezeket, Szeiler Mátyás az oltárt, Papp Mihály a lakatos-, Farkas László a mázoló-munkát. Hajkász György, Völgyi István egyenként 2000, Varga János 1000, Borovitz Adolf 3000 téglát felfuvarozását ajánlották meg. Felhasználták az építéshez a régi kápolna anyagát is. Készpénzben Kolb Kálmán 200 K-t adott. — Az 1905. évi hegyközségi jegyzőkönyv szerint a kápolna megépítéséhez 6—800 K-ra volna szükség. Borovitz Adolf 1906-ban újabb 2000 téglát ajánlott fel. Több gazda pedig ingyen fuvar.

¹⁵⁶ Pp. lt. Acta Dioec. Fasc. 1904. Nr. 3830. — L. még a kaposvári pl. lt.-ban az alapító levelet.

¹⁵⁷ Hegyközségi jzók. Az 1906. évi közgyűlés.

¹⁵⁸ Somogyvármegye 1906. évf. 206. sz. szept. 11. — L. még Somogy 1906. évf. 36. sz. szept. 16.

¹⁵⁹ Az adakozók nevét a kápolnában elhelyezett kötetes tábla őrzi.

¹⁶⁰ Megbízható közlések alapján.

¹⁶¹ Az építőmester közlése.

¹⁶² Pp. lt. Acta dioec. Fasc. 1885. Nr. 826. A hegyi búcsú megtartását tehát különválásuk után mindjárt megkezdték.

¹⁶³ Először Milánkovics István siketnéma intézeti tanár és felesége Szolovits Mária 1895-ben 36 négyzetméter területet adtak a kápolna helyéül. A terület kicsi volt, ezért a következő évben Makai Károly szításmester és felesége Dross Teréz, mint a kápolna területének szomszédai és a Milánkovics féle szőlő új birtokosai felajánlottak még 158 négyszögöl területet az építendő kápolna számára. (Pl. lt. Acta Dioec. Fasc. 1897. Nr. 1272.)

¹⁶⁴ Nagyobb pénzbeli adományok érkeztek: Makai Károly és feleségétől 200 K, Hagelman Károlytól, Morgos Józsefnek szül. Károly Mária, Károly Lajos egyenként 100 K. A bádogos munkát Székér Lajos bádogosmester végezte ingyen. Kunfi Adolf hegybirtokos adta az összes tetőfát, a Königsberg fakereskedő cég a szükséges léccanyagot.

¹⁶⁵ Pp. lt. Acta Dioec. Fasc. 1897. Nr. 2035.

¹⁶⁶ A kápolna történetére vonatkozó fönt nem jelzett adatokat Morgos József kaposvári ügyvéd szolgáltatta, aki szemtanuja volt az eseményeknek, mert atyjának szőlője volt a Lonkahegyen. Több eseményt a kápolna alapkövetéti okmányából merítettünk. (L. Kaposvár 1897. évf. 42. sz. május 21.) Hagelman Károly kaposvári könyvkereskedő volt a kápolna építésének kezdeményezője, buzgó munkása és az építés bevezetője.

Statisztikai mellékletek.

1. sz. Kimutatás a vallási mozgalmakról.

Év	Katolikus vallású hívő				Visszatért a katolikus vallásra			Meg- keresztel- kedett
	ref.	ág. ev.	egyéb	felekezet nélkülivé lett	ref.	ág. ev.	egyéb	
	vallásra tért				vallásról			
1882	2	—	—	—	—	—	—	—
1883	2	—	—	—	—	—	—	—
1884	1	—	—	—	—	—	—	—
1885	1	—	—	—	—	—	—	—
1886	2	—	—	—	—	—	—	—
1887	1	—	—	—	—	—	—	—
1888	1	—	—	—	—	—	—	—
1889	5	—	—	—	—	—	—	—
1890	—	—	—	—	—	—	—	—
1891	—	—	—	—	—	—	—	—
1892	5	—	—	—	—	—	—	—
1893	4	—	—	—	—	—	—	—
1894	1	—	—	—	1	—	—	—
1895	1	—	—	—	2	—	—	—
1896	1	—	—	—	1	—	—	—
1897	—	—	—	—	2	—	—	—
1898	—	—	—	—	3	—	—	—
1899	2	—	—	—	1	—	—	—
1900	—	—	—	—	4	—	—	—
1901	2	—	—	—	—	—	—	—
1902	1	—	—	—	5	—	—	—
1903	1	—	—	—	7	—	—	—
1904	4	—	—	—	4	—	—	—
1905	1	—	—	—	4	—	—	—
1906	1	—	—	—	10	—	—	—
1907	2	—	—	—	6	2	—	—
1908	2	—	—	—	6	2	—	—
1909	—	—	—	—	6	1	—	—
1910	—	—	—	—	6	3	—	—
1911	2	—	—	—	4	3	—	1
1912	2	—	—	—	9	4	—	—
1913	2	—	—	—	8	—	—	—
1914	4	—	—	—	4	—	—	—
1915	1	—	—	—	2	1	—	—
1916	—	—	—	—	5	—	—	—
1917	1	—	—	—	5	2	—	—
1918	3	—	—	1	8	6	—	—
1919	7	—	1	—	9	2	—	—
1920	5	1	—	—	3	1	—	—
1921	1	—	—	—	6	1	—	—
1922	3	—	—	—	2	—	—	1
1923	—	1	1	—	4	—	—	—
1924	—	—	—	—	7	3	—	—
1925	4	—	2	—	9	1	—	—
1926	5	1	—	—	4	3	—	4
1927	1	4	1	—	2	1	—	—
1928	3	—	1	—	10	4	—	3
1929	9	1	—	—	8	4	—	1
1930	4	1	—	—	9	5	—	3
1931	6	1	1	—	5	4	1	—
1932	6	2	—	—	13	2	—	4
1933	8	4	—	—	8	1	—	4
1934	6	2	—	—	9	1	—	1
1935	5	1	—	—	9	—	—	1
1936	4	2	—	—	6	1	—	2
1937	3	—	8	—	5	4	2	7
1938	3	2	—	—	5	4	1	27
1939	2	1	—	—	1	5	3	29
1940	7	3	—	—	4	2	—	25
1941	4	—	—	—	4	2	—	14
1942	—	—	2	—	9	5	—	9

2. sz. Kimutatás az elhalálozásokról. (1880—1894.)

A halál oka	1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894
Aggaszály	—	2	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Agyguta	6	7	5	5	8	7	8	7	9	5	6	3	13	5	5
Agyhártyalob	—	9	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Agylob	14	—	7	2	3	11	10	12	4	8	5	11	8	8	5
Agyrázkódás	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Angolkór	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bécsavarodás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
Bélhurut	27	19	13	14	11	10	19	15	13	12	16	21	12	43	16
Béllob	—	2	—	—	—	5	—	—	—	2	—	—	—	—	—
Bujakór	—	3	—	1	1	—	1	—	1	—	1	2	3	1	—
Csípőizületi lob	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Csontszú	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Csúz	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Derme	—	—	—	—	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Elmebaj	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Elvetélés	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Elvérzés	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Epebaj	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Eskór	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2
Evvér	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Életképtelen	17	4	16	14	25	37	35	28	30	24	21	21	30	12	11
Fehérvérűség	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—
Genyvér	2	3	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Gégebaj	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—
Gerinclob	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—
Gerincsorvadás	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gyengeség	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Golyva	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Görcs	40	39	39	33	32	45	30	47	33	37	42	35	44	28	23
Gyermekági láz	1	2	—	—	2	—	3	1	1	2	—	1	—	—	—
Gyilkosság	2	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Gyomorbad	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gyomorrák	—	—	1	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—	—	—
Hagymáz	6	13	5	5	5	6	4	—	5	5	1	5	3	6	1
Halva született	9	5	—	15	10	18	5	2	3	1	7	8	12	6	4
Hashártyalob	—	2	5	1	3	5	5	2	5	4	—	1	2	1	—
Hátgerinclob	—	—	—	—	—	—	5	3	—	—	—	—	—	—	—
Heptika	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hidegtelelés	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hímő	8	51	1	—	—	—	1	2	13	—	—	—	3	1	—
Hólyaglob	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Hörghurut	9	2	—	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—
Hurut	—	—	10	7	20	22	20	16	—	19	27	23	37	13	20
Idegbad	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	—
Idült veselob	1	2	2	2	—	1	—	—	—	—	1	6	1	—	2
Influenza	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—
Izületi csúz	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	1
Izületi lob	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kanyaró	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kolera	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Koraszülött	3	—	1	—	—	5	—	—	—	3	—	—	—	—	—
Köszvény	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Láz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—
Májbad	1	—	—	1	—	1	2	1	—	—	1	3	—	—	—
Májlob	—	2	2	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—
Mellbad	—	—	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mellfájás	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mellhártyalob	1	—	2	—	3	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—
Méhbad	—	—	—	2	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	—

A halál oka	1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894
Orbán	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Pokolvar	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Rák	8	7	9	6	7	6	4	5	6	3	9	6	10	8	5
Sárgaság	1	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Sér	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	1	—
Sorvadás	6	1	8	14	9	19	14	10	7	6	9	16	22	4	7
Szerencsétlenség	2	4	4	5	7	2	3	2	2	1	1	2	4	7	5
Szélhűdés	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szív	2	5	4	7	5	4	6	3	6	13	10	7	11	10	11
Szívelhűdés	—	—	—	—	—	—	—	—	2	4	—	—	—	—	—
Szívizomelfajulás	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szülés	—	—	1	1	1	—	2	—	4	—	1	1	2	—	—
Tályog	1	—	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Torokgyík	3	2	13	4	4	3	3	7	2	5	3	18	8	4	2
Toroklob, gyulladás	5	3	7	2	6	4	—	3	2	3	1	—	75	28	10
Tüdőgümőkór	—	—	—	—	—	—	—	—	7	20	—	—	—	—	—
Tüdődaganat	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—
Tüdőhurut	6	4	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tüdőbaj, vész	58	46	40	30	33	35	42	28	52	40	54	50	62	47	40
Tüdősorvadás	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tüdőtágulás	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Üszkösödés	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Váltóláz	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vesebaj	1	11	2	4	9	2	—	—	8	—	4	13	—	—	—
Vesegyulladás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Veszétség	—	—	—	—	—	—	—	—	1	6	—	—	—	—	—
Végelgyengülés	13	9	12	12	15	17	29	23	25	26	30	26	37	20	20
Vérhas	2	—	2	1	1	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—
Vér	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vér	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vízfejeség	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vizkór	6	12	14	10	8	9	11	10	5	2	2	2	3	3	4
Vörheny	—	6	18	4	4	6	1	1	1	3	1	43	12	2	2

3. sz. A plébánia-templom felszerelése és berendezése különböző időkben.

T á r g y	1743	1748	1755	1764	1778	1815	1859	1881
Kehely	2	2 ezüst 1 réz	1 ezüst 2 réz	1 ezüst 2 réz	4, 2 ezüst 2 réz	4, 3 ezüst 1 réz	3 ezüst 2 réz	3 ezüst 2 réz
Áldoztató kehely	1 réz	—	1 réz	—	1 réz	1 ezüst	1 ezüst	1 ezüst
Urmutató	1	1	1	1	1	1 ezüst	1 ezüst	1 ezüst
Füstölő és tömjéntartó	1	1	1	—	—	2	2	2
Kézi kereszt	—	—	—	—	1	—	2	2
Szt. olajos edények	—	1	1	1	1	—	—	—
Beteglátogatási készülék	1	1	1	1	2	2	2	2
Kancsó tálcával	—	—	—	—	—	—	4	2
Keresztelési felszerelés	—	—	—	—	—	1	1	1
Gyertyatartók	10 fából	10 db. tab. felett 2, old. 2 nagy	—	—	—	—	—	14
Oltárkö	4	—	—	—	—	—	4	—
Oltárcsengő	4	4	—	—	4	5	4, győnta- táshoz 2	3, beteg- lát.-hoz 1
Öröklámpa	—	1	—	—	—	—	—	—
Főoltár	—	—	—	—	—	1	—	1
Mellékoltárok	—	—	—	—	—	4	—	4
Szószek	—	1	—	—	—	1	—	1
Gyóntatószék	1	1	—	—	—	—	—	3
Keresztelő kút	—	—	—	—	—	1	—	1
Orgona	1	Négy vál- tozatú 1	1	—	—	1	—	1
Harangok	—	3	4	5	—	—	5	6
Toronyóra	—	—	—	—	—	—	1	1
Mennyezet	1 Tabern. nac. fölött	1	—	—	—	2, Tabern. fölött 1	2, Tabern. fölött 1	1
Lobogók	2 db., céh- zászló 4	városé 1 céh. 4	—	—	—	2 céh. 10	1—1 isk. 1 városé 1 céh	14
Koporsó takaróval	—	—	—	—	—	1	1	2
Szentsír	—	—	—	—	—	1	—	—
Ereklyetartó	—	—	—	—	—	—	2	1
Miseruhák	13 külön- böző színű	—	6	9	8 színes 3 fekete	7 színes 3 fekete	9 színes 3 fekete	2 használ- ható 2 régi
Vecsernyepalástok	1	1	1	3	2	2 színes 1 fekete	2 színes 2 fekete	2 színes 1 fekete
Templomkereszt	—	1	—	—	2	—	2	3
Miniszter ruhák	4	4 piros	—	—	4	8 színes 4 fekete	4 piros 4 kék	1 sines jó
Vállkendő	9	8	—	—	18	8	6	1 sines jó
Miseing	6	6	5	7	8	7	5	6 foltos
Öv	2	5	—	—	6	5	6	1
Kehelyabrosz	11	8	6	12	22	11	8	vászonból 1 sines
Kehelykendő	22	22	6	24	46	27	28	vászonból 1 sines
Karing	2	3	2	5	7	5	7	4
Kehelyfedő	13	10	3	—	—	—	—	—
Miniszter ing	—	—	—	—	—	12	8	5
Oltárterítők	10 felső 4 alsó	7	—	—	—	30	11	Nem volt, helyette silány csipkék
Misekönyv	3	3 egy régi	2	4	4	4	4	4
Gyászmisekönyv	3	2	2	2	3	2	3	3
Szertartáskönyv	3	2	3	2	3	4	2	1
Evangeliumos könyv	1	1	—	—	1	2	1	1
Papsapka	3	—	—	—	—	—	4	3
Husvétii gyertyatartó	—	—	—	—	—	—	1	1
Szentségkendő	3	2	—	—	3	2	4	3
Dalmatika	2	2	—	6	4	2 színes 2 fekete	4 színes 2 fekete	2 színes 1 fekete
Ciborium köpeny	5	3	—	—	—	—	—	—
Oltárvánkos	—	2	—	—	—	9	16	8
Hordozható szobrok	2, B. Szűz sz. Család	3 krisztus, sz. Mária, sz. Ferenc	—	—	—	—	Szthárság sekr. ajtó fölött	—
Szt. képek	—	—	—	—	—	10	—	—
Szenteltvíztartó	—	2	—	—	—	—	—	—

4. sz. Kimutatás a keresztnévek használatáról.

Keresztnév	1731 1800	1800 1810	1811 1820	1821 1830	1831 1840	1841 1850	1851 1860	1861 1870	1871 1880	1881 1890	1891 1900	1901 1910	1911 1920	1921 1930	1931 1940
Férfi nevek :															
Adolf	—	—	—	—	—	1	3	1	1	—	—	—	1	—	—
Adorján	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Aladár	—	—	—	—	—	—	2	1	1	4	10	7	5	—	4
Alajos	4	2	—	4	7	12	12	7	17	9	6	5	8	1	2
Albert	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	1	3	1
Albin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Alfréd	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1	—	—	—	1
Ambrus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Andor, András	126	17	27	12	14	17	11	8	15	27	31	17	21	32	25
Antal	151	34	53	41	26	26	44	44	51	41	36	40	24	25	17
Artur	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—
Attila	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	2	8
Aurél	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	—	—	2	1	—
Ádám	85	17	6	—	1	13	15	6	4	8	3	7	3	3	1
Ágoston	1	—	—	—	1	2	—	—	4	2	—	5	2	2	1
Ákos	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	2	2	1
Áron	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Árpád	—	—	—	—	—	1	—	—	1	6	10	8	17	14	10
Balázs	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2	2
Barna, Barnabás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Bálint	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	—	1	2
Benedek	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Bertalan	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Bernát	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—
Béla	1	1	2	—	—	1	11	17	12	18	34	41	39	57	52
Boldizsár	—	1	—	—	—	—	2	3	2	1	1	1	—	—	—
Csaba	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4
Dalma	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Dániel	2	—	1	—	—	1	—	—	3	—	—	—	1	1	—
Dávid	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Dezső	—	—	—	—	—	—	1	—	5	10	7	13	13	7	8
Dénes	—	—	—	—	—	1	1	1	2	2	4	1	4	3	2
Domonkos	—	—	—	—	3	—	1	—	—	—	—	—	—	2	—
Dömjén	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ede	—	1	—	1	1	1	—	3	6	2	1	3	2	4	2
Egon	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Elek	1	2	—	—	3	1	4	3	3	3	6	4	1	2	—
Elemér	—	—	—	—	—	—	—	2	1	2	3	4	8	7	5
Emil	—	—	—	—	—	1	—	—	1	2	1	5	6	4	5
Emmanuel	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Endre	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	13	14
Erik	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Ernő	—	—	—	—	—	—	—	—	5	2	3	13	11	3	6
Ervin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	3
Farkas	15	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fábián	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Felix	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Ferenc	583	78	85	45	67	77	67	87	119	129	173	277	204	222	125
Flórián	—	—	—	—	—	1	4	2	5	1	3	2	—	—	—
Frigyes	—	—	—	—	—	1	2	1	—	1	1	—	1	2	—
Fülöp	2	—	—	—	—	1	1	—	—	1	1	—	—	—	—
Gábor	11	8	10	16	5	1	4	5	10	3	3	5	9	10	8
Gáspár	8	4	6	8	6	4	3	1	2	1	—	2	1	1	1
Gergely	6	—	—	—	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—
Géza	—	—	—	—	—	2	8	9	18	17	18	24	24	25	22
Gaszton	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—
Guidó	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Gusztáv	—	1	—	1	—	3	7	8	4	—	9	7	7	—	2
György	505	64	95	79	63	87	71	80	105	124	110	128	92	123	95

Keresztnév	1731 1800	1800 1810	1811 1820	1821 1830	1831 1840	1841 1850	1851 1860	1861 1870	1871 1880	1881 1890	1891 1900	1901 1910	1911 1920	1921 1930	1931 1940
Győző	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	6	3	6
Gyula	—	—	—	—	—	5	26	48	59	70	101	124	123	135	66
Henrik	—	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—	3	2	1	—
Herbert	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Hermann	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Fluba	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Hubert	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—
Hugó	—	—	—	—	—	—	1	1	—	1	2	1	—	—	1
Ignác	16	5	10	19	24	17	13	14	12	4	1	6	—	—	1
Illés	14	1	—	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Imre	133	15	19	23	21	27	32	33	46	70	90	89	89	89	48
Ince	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—
István	496	67	105	72	67	122	90	124	164	169	251	322	247	217	176
Iván	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1	2	1	2	8
Jakab	27	2	3	3	—	1	—	—	2	—	3	—	3	4	—
János	1221	158	190	143	114	117	160	180	215	245	273	398	320	263	208
Nep. János	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Jenő	—	—	—	—	—	1	3	6	17	22	21	29	41	17	32
Jeromos	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Jónás	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
József	1394	203	237	163	195	200	185	223	260	308	387	550	467	481	294
Kálmán	—	—	—	3	3	10	14	17	25	32	41	36	28	26	13
Károly	5	1	4	17	14	11	37	66	68	53	89	87	58	65	30
Kázmér	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	4	—	1	—
Kelemen	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Kilián	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Konrád	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Kornél	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	3	1	—
Kristóf	4	3	4	1	—	1	2	—	—	—	—	—	—	1	—
Lajos	21	6	8	20	17	22	51	63	98	140	201	254	190	210	123
László	155	2	22	16	23	26	17	24	41	45	62	104	155	225	172
Lázár	—	1	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Leo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Lipót	19	3	—	—	—	1	—	—	2	—	—	1	—	1	—
Lóránt	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	4	2
Lőrinc	10	—	1	2	—	1	1	3	2	2	—	3	—	1	—
Lucián	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Lukács	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Márk	11	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Márton	113	17	19	13	16	15	10	9	8	7	7	6	4	3	—
Máte	—	—	—	—	—	2	—	1	—	—	—	1	—	—	1
Mátyás	88	11	5	6	2	3	2	1	7	2	—	—	1	3	4
Melchior	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Menyhért	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—
Mihály	668	88	78	68	52	52	43	59	58	61	53	68	41	38	11
Miklós	38	3	2	2	3	2	2	2	3	3	5	16	19	26	25
Miksa	—	1	1	1	—	—	—	1	1	1	1	—	—	—	—
Milán	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Mór	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—
Nándor	6	—	2	3	3	4	6	5	9	14	9	7	4	3	3
Olivér	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Orbán	1	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Oszkár	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2	2	3	—	—
Ottó	—	—	—	—	—	1	—	—	3	1	2	3	3	11	5
Odon	—	—	—	—	—	4	6	3	4	8	5	4	1	1	1
Pál	140	12	19	27	22	27	20	32	27	50	39	44	37	28	20
Péter	38	5	5	9	6	9	13	9	15	23	22	20	11	17	12
Pongrácz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Rezső	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	2	6	4	3
Richárd	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Román	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—
Róbert	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	2	3	1	4	5

Keresztnév	1731 1800	1800 1810	1811 1820	1821 1830	1831 1840	1841 1850	1851 1860	1861 1870	1871 1880	1881 1890	1891 1900	1901 1910	1911 1920	1921 1930	1931 1940
Dorottya	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Dóra	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Edit	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	3	20	17
Eleonora	2	—	3	8	11	1	10	4	2	1	2	2	1	—	—
Elvira	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	—	2	2	2	—
Elza	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	2	1
Emma	—	—	—	—	—	2	7	2	4	5	10	7	7	10	—
Emerencia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Emília	—	—	—	2	4	2	6	4	3	2	10	4	8	3	3
Enese	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Enikő	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Erika	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Ernesztin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	1	—
Erzsébet	662	86	127	73	82	102	83	86	134	198	207	298	290	246	177
Eszmeralda	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Eszter	—	1	—	—	—	—	—	2	—	1	2	4	1	5	3
Etel	—	—	—	2	—	7	4	3	18	22	18	17	23	21	15
Eufemia	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Eufrosina	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Eulalia	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Eugenia	—	—	—	—	—	—	1	1	1	3	1	—	—	—	—
Éva	330	26	35	19	9	23	16	13	9	10	5	8	9	27	74
Fausztina	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Flora	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	—	1	—	—
Franciska	7	1	1	3	3	8	12	11	1	2	9	4	1	1	1
Friderika	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Fruzina	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Gabriella	1	—	—	—	—	—	1	3	—	3	3	4	7	11	12
Genoveva	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Gertrud	2	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Gizella	—	—	—	1	—	7	6	18	37	39	80	95	72	78	34
Gyöngyi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	5
Györgyi	1	—	—	—	—	—	—	—	2	1	2	—	5	—	13
Hajnalka	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	2
Hedvig	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	1
Helén	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Henriette	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Hermin	—	—	—	1	8	8	8	5	12	4	3	3	—	1	—
Hilda	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—
Hildegard	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—
Ibolyka	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	11	21
Ida	—	—	—	1	4	4	2	4	2	3	5	5	2	4	5
Ildikó	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	5
Ilona	288	14	12	9	5	5	18	29	62	67	95	234	233	271	147
Irén	—	—	—	—	—	—	3	1	7	21	45	58	82	126	75
Irma	—	—	—	—	—	—	—	1	6	6	7	10	19	10	13
Izabella	—	—	—	—	—	2	2	3	3	3	—	—	2	1	1
Janka	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Johanna	—	—	—	—	—	4	6	4	9	7	2	2	7	—	2
Jolánta	—	—	—	—	—	—	1	—	2	9	20	14	12	28	21
Jozefa	1	—	6	8	1	9	8	8	11	6	5	6	4	—	—
Judit	166	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	8	12
Juliana	600	128	130	97	84	117	103	133	147	187	173	191	133	98	52
Jusztina	—	1	—	—	—	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—
Kamilla	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—
Karola, Karolina	2	2	4	4	5	11	11	8	24	11	6	15	13	3	5
Katalin	925	114	154	113	108	92	83	111	101	104	135	132	79	57	42
Klára	65	2	—	2	—	4	1	1	1	—	3	5	8	26	25
Klementina	—	—	—	2	3	2	6	8	3	1	1	2	2	—	1
Klotild	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	1	—	—	1
Konstancia	1	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kornelia	—	—	—	—	—	—	2	2	2	1	1	3	5	2	2

Keresztnév	1731	1800	1811	1821	1831	1841	1851	1861	1871	1881	1891	1901	1911	1921	1931
	1800	1810	1820	1830	1840	1850	1860	1870	1880	1890	1900	1910	1920	1930	1940
Krisztina	33	3	—	—	—	4	—	1	—	1	—	2	—	—	—
Ladislai	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Laura	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1	3	—	1	—
Lenke	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2	—	3	5	1
Leona	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Leocadia	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Leontin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Leopoldina	—	—	1	—	—	—	1	1	—	1	—	1	—	—	—
Lidia	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Lilla	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Livia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	4	1
Luca	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Ludmilla	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Ludovika	—	—	1	—	1	2	5	—	—	—	1	—	—	—	—
Lujza	—	2	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Magdolna	18	3	6	7	6	5	1	7	9	3	2	13	30	145	171
Malvin	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Marcella	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—
Margit	14	4	3	3	2	—	—	6	22	63	120	234	177	142	121
Marianna	67	14	3	1	—	—	1	—	—	2	—	2	—	3	3
Matild	—	—	—	3	9	—	10	20	21	19	16	14	6	1	—
Melinda	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—
Monika	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Mária	53	12	15	21	46	102	164	149	298	385	500	616	582	529	298
Márta	2	—	—	2	—	—	—	—	1	—	7	4	12	26	38
Natália	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Oktavia	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Olga	—	—	—	—	—	—	—	—	4	6	8	3	14	6	3
Olivia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Orsolya	—	2	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—
Ottília	—	—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	1	—	3	2
Paula	1	—	—	1	—	5	6	4	5	2	6	1	—	1	1
Pálma	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Petra	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Petronilla	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—
Piroska	—	—	—	—	—	2	—	1	—	—	6	4	16	8	19
Rebeka	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Regina	3	—	—	—	1	—	1	—	1	2	3	1	1	1	1
Rita	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Rozália	121	47	96	86	84	110	84	117	151	177	213	238	171	116	83
Rozina	55	14	—	—	—	8	3	3	13	4	3	—	—	—	—
Rózsa	78	14	—	—	—	—	2	1	—	5	4	12	9	46	14
Sára	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sarolta	2	—	—	—	1	—	1	3	9	13	15	17	13	12	7
Skolasztika	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Stefánia	—	—	—	—	—	2	—	—	—	8	5	2	3	1	—
Szeréna	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	1
Szidonia	—	—	—	—	—	—	1	2	2	1	—	1	—	—	—
Szilvia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Tekla	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Teodora	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	1	—	—
Terézia	295	102	138	99	131	88	110	113	109	115	142	123	96	70	33
Tünde	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Valeria	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	4	7	9
Vanda	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—
Veronika	—	1	1	2	3	2	9	2	3	4	5	3	6	10	—
Viktoria	1	—	1	1	—	1	6	3	—	—	4	2	2	1	—
Vilma	—	—	—	1	1	—	7	9	12	8	8	12	7	8	5
Virginia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—
Zita	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Zsófia	15	5	—	—	1	1	4	—	—	1	1	1	1	—	1
Zsuzsanna	22	—	—	—	1	1	—	—	—	1	1	2	2	22	31

5. sz. Kimutatás a bérmlások idejéről és a bérmlálkozók koráról.

Bérmlál- kozók kora	1778	1807	1815	1856	1871	1880	1893	1906	1918	1924	1928	1932	1937	1941
5	2	—	2	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—
6	25	2	3	—	—	1	1	—	—	1	—	—	—	—
7	25	2	10	—	5	1	1	—	—	—	—	—	—	—
8	31	11	22	24	57	35	44	11	4	1	5	—	—	2
9	31	5	21	49	91	92	123	140	67	5	9	3	99	68
10	50	18	35	87	118	147	180	297	217	157	92	122	226	169
11	20	8	20	80	110	153	181	312	314	300	155	253	252	264
12	35	25	51	108	120	183	271	377	387	382	161	366	300	260
13	18	10	28	111	120	125	224	364	356	384	312	247	385	219
14	13	6	31	85	123	149	236	377	323	412	260	101	292	117
15	19	10	30	77	117	111	205	333	387	290	181	51	181	95
16	14	8	11	60	124	93	224	282	396	240	85	45	109	73
17	9	10	13	61	100	46	153	241	316	123	65	31	63	58
18	14	5	15	55	115	24	173	268	274	105	57	36	33	22
19	3	3	1	44	93	22	108	187	184	56	34	23	14	32
20	13	6	8	44	88	11	56	181	158	54	31	15	16	12
21	4	—	5	16	59	6	61	136	94	31	23	8	6	11
22	7	6	4	30	57	9	40	85	43	36	16	12	12	7
23	5	5	2	32	—	5	23	67	36	36	23	12	12	5
24	8	3	1	39	52	9	19	33	17	60	14	9	5	4
25	10	7	6	45	67	5	22	32	23	56	11	6	7	1
26	2	2	4	20	31	5	26	42	11	55	19	4	5	5
27	6	3	1	21	38	13	24	20	6	34	15	7	6	6
28	5	2	51	21	37	13	25	21	18	23	25	6	3	2
29	—	—	—	8	20	10	13	22	9	7	17	10	2	—
30	18	8	3	16	25	17	15	25	13	10	9	5	5	1
31	3	—	—	10	7	5	14	12	10	11	4	1	3	—
32	—	—	2	7	9	9	22	8	7	8	5	4	1	1
33	3	1	1	5	11	9	3	17	11	4	11	6	3	1
34	2	—	1	1	4	3	4	15	6	4	1	6	4	6
35	9	2	1	4	12	7	5	12	8	9	2	1	1	3
36	6	2	—	2	12	3	2	17	6	3	3	4	3	2
37	1	—	—	1	8	—	8	2	1	1	2	3	5	3
38	2	1	1	2	11	8	3	13	4	3	—	4	7	1
39	1	—	—	6	12	2	7	7	1	8	2	—	3	4
40	9	—	3	1	12	8	7	14	3	7	5	1	3	1
41	7	—	—	—	2	—	3	5	—	6	2	—	—	1
42	—	—	1	4	7	—	2	13	—	3	5	—	2	1
43	—	—	—	1	7	—	4	7	1	2	3	—	—	2
44	—	1	1	1	7	5	4	5	1	5	1	1	2	—
45	—	1	—	—	6	—	7	6	—	1	—	2	6	—
46	—	—	—	—	12	3	6	4	—	1	2	—	—	—
47	—	—	—	—	7	3	3	3	1	2	1	—	—	—
48	—	2	—	1	11	2	1	3	1	2	—	1	1	—
49	—	—	—	—	2	1	4	2	—	—	2	1	1	—
50	—	3	—	3	13	2	4	—	1	1	—	—	1	1
51	—	—	—	—	1	—	2	2	2	2	2	—	2	—
52	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	1
53	—	—	—	—	—	2	1	1	2	—	1	1	—	—
54	—	—	—	—	1	—	—	1	1	2	—	—	2	—
55	—	—	—	—	—	2	—	1	1	4	1	1	1	—
56	—	—	—	—	1	2	—	4	—	—	—	—	1	1
57	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—
58	—	—	—	—	1	1	2	1	1	—	1	—	—	2
59	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—
60	—	1	1	—	4	—	1	1	—	—	—	—	—	—
61	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
62	—	—	—	—	1	—	1	—	2	—	—	1	2	2
63	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
64	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	1
66	—	—	—	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—

6. sz. A szentáldozások száma az 1923. évtől.

Év	Plébánia- templom	Szt. Imre templom	Zárda- kápolna	Feltámad. kápolna	Temetői kápolna	Hősök temploma	Napközi otthon
1923	42.500	7.150	3.600	200	1.250	—	—
1924	36.970	4.500	3.700	1.250	3.450	—	—
1925	45.100	4.400	3.500	1.600	4.500	—	—
1926	53.960	5.670	4.120	1.800	4.450	—	—
1927	43.400	6.350	5.400	2.150	6.050	—	—
1928	51.810	7.050	5.050	2.650	—	6.600	—
1929	51.710	7.502	5.750	3.400	—	8.440	—
1930	55.916	7.510	6.660	3.750	—	—	—
1931	54.310	7.400	6.000	3.850	—	—	—
1932	61.190	6.342	5.370	3.800	—	—	—
1933	67.700	7.952	5.500	5.650	—	—	—
1934	70.025	6.940	8.230	5.730	—	—	—
1935	73.120	7.150	3.800	3.820	—	—	850
1936	67.474	13.150	7.075	4.200	—	—	975
1937	73.024	9.320	8.400	3.850	—	—	835
1938	95.699	9.800	8.550	3.250	—	—	1.592
1939	82.600	8.310	7.020	3.200	—	—	1.033
1940	70.841	8.310	5.163	3.200	—	—	1.379
1941	85.395	10.800	5.150	3.330	—	—	1.252
1942	85.666	12.900	4.750	4.060	—	—	1.520
1943	85.850	—	3.300	4.300	—	—	2.122

7. sz. Kimutatás a szentségek nélkül elhunytakról és öngyilkosokról.

Év	Meghalt			Év	Meghalt			Év	Meghalt		
	Gyónásra kötelezett	Szentségek nélkül	Öngyilkos		Gyónásra kötelezett	Szentségek nélkül	Öngyilkos		Gyónásra kötelezett	Szentségek nélkül	Öngyilkos
1852	63	7	1	1881	106	53	—	1916	218	18	4
1853	25	4	2	1882	96	51	2	1917	266	38	2
1854	80	13	—	1883	96	50	1	1918	321	52	2
1855	123	15	—	1884	117	40	1	1919	238	27	6
1856	80	10	—	1885	111	59	3	1920	235	31	4
1857	56	4	—	1886	123	58	—	1921	227	28	2
1858	45	7	1	1887	114	32	2	1922	215	25	5
1859	65	9	1	1894	111	29	2	1923	213	12	5
1860	99	7	—	1895	83	16	4	1924	376	15	3
1861	72	9	—	1896	134	33	5	1925	257	18	5
1862	64	19	—	1897	119	27	3	1926	268	24	5
1863	60	34	5	1898	120	16	2	1927	246	23	11
1864	87	17	1	1899	125	14	5	1928	271	13	5
1865	37	15	1	1900	212	15	3	1929	311	16	10
1866	35	6	—	1901	228	18	1	1930	168	16	10
1867	55	8	1	1902	255	13	3	1931	231	7	10
1868	49	16	—	1903	271	10	1	1932	225	9	6
1869	82	8	—	1904	252	27	5	1933	214	8	4
1870	130	15	—	1905	247	49	5	1934	220	4	—
1871	109	28	2	1906	228	25	5	1935	250	16	—
1872	122	50	2	1907	218	18	7	1936	214	1	5
1873	128	87	1	1908	228	27	3	1937	253	8	4
1874	120	28	1	1909	380	22	5	1938	230	11	7
1875	81	44	1	1910	297	36	9	1939	258	14	5
1876	82	18	2	1911	180	19	3	1940	245	6	3
1877	121	31	—	1912	211	20	3	1941	248	5	7
1878	122	25	3	1913	154	4	1	1942	258	7	3
1879	87	45	4	1914	155	7	—				
1880	93	28	1	1915	236	22	5				

8. sz. Kimutatás a házasságokról.

Év	Tiszta katolikus házasságok	Katolikusok egyházi akadály hiányában csak polgári házasságot kötöttek	Vegyes házasság meg-egyeztetéssel a katolikus házastárs javára	Vegyes házasság megegyezéssel a nem katolikus házastárs javára	Vegyes házasság minden megegyezés nélkül	Elvált katolikusok tisztán polgári házasságot kötöttek	Katolikusok hány házasságát bontotta fel a polgári törvényszék?	Katolikus-zsidó házasság megegyezéssel a katolikus házastárs javára vagy anélkül
1882	68	—	—	—	5	—	—	—
1883	53	—	—	—	3	—	—	—
1884	95	—	—	—	5	—	—	—
1885	77	—	—	—	3	—	—	—
1886	89	—	—	—	5	—	—	—
1887	86	—	—	—	4	—	—	—
1888	98	—	—	—	4	—	—	—
1889	74	—	—	—	5	—	—	—
1890	91	—	—	—	8	—	—	—
1891	71	—	—	—	8	—	—	—
1892	106	—	—	—	6	—	—	—
1893	89	—	—	—	9	—	—	—
1894	100	—	—	—	9	—	—	—
1895	80	—	—	—	10	—	2	—
1896	89	2	1	—	11	—	3	1 (1—)
1897	105	5	6	2	7	—	7	1 (1*)
1898	84	6	8	2	7	1	8	1 (1—)
1899	93	1	5	1	11	2	6	3 (3—)
1900	110	8	7	—	5	1	5	1 (1†)
1901	123	11	7	3	17	5	4	2 (2—)
1902	94	13	8	1	11	4	6	3 (1†, 2—)
1903	105	8	8	11	9	4	4	4 (2†, 2—)
1904	101	5	7	2	12	4	4	1 (1—)
1905	113	4	15	4	11	3	8	4 (2†, 2—)
1906	154	2	10	4	14	5	9	4 (1†, 3—)
1907	156	8	17	5	10	6	18	7 (1†, 3*, 3—)
1908	139	6	9	5	13	9	15	4 (2†, 1*, 1—)
1909	145	8	20	7	12	8	12	3 (1†, 2—)
1910	129	10	9	6	14	11	17	1 (1—)
1911	128	9	6	4	9	8	19	1 (1—)
1912	142	6	11	7	11	10	15	2 (2—)
1913	142	7	5	5	8	7	20	4 (4—)
1914	122	16	7	3	12	9	7	—
1915	66	14	4	5	13	8	18	3 (1†, 2—)
1916	61	11	3	5	14	7	10	2 (2—)
1917	60	8	3	4	11	10	18	3 (2†, 1—)
1918	138	5	8	7	14	11	23	4 (1†, 3—)
1919	395	66	31	14	28	39	69	22 (2†, 20—)
1920	232	16	12	8	17	23	36	10 (5†, 5—)
1921	190	11	14	7	15	19	46	13 (1†, 12—)
1922	177	14	20	11	19	23	30	6 (6—)
1923	157	21	16	19	19	35	26	6 (6—)
1924	149	19	14	9	11	35	21	11 (2†, 5—, 4*)
1925	169	10	19	11	11	30	17	8 (4†, 3—, 1*)
1926	167	21	17	20	5	39	30	9 (4†, 2—, 3*)
1927	162	12	24	3	9	23	20	2 (1—, 1*)
1928	170	9	23	12	1	22	21	6 (4†, 2*)
1929	174	12	9	12	12	23	22	2 (2—)
1930	118	19	11	8	8	38	23	3 (2†, 1—)
1931	154	5	15	5	2	18	19	4 (1†, 2—, 1*)
1932	136	7	12	10	5	19	23	3 (2†, 1—)
1933	131	8	15	6	6	28	8	4 (1†, 3—)
1934	132	5	12	7	7	17	11	8 (4†, 4—)

Év	Tiszta katolikus házasságok	Katolikusok egyházi akadályok hiányában csak polgári házasságot kötöttek	Vegyes házasság meg-egyezőssel a katolikus házastárs javára	Vegyes házasság meg-egyezőssel a nem katolikus házastárs javára	Vegyes házasság minden meg-egyezős nélkül	Elvált katolikusok tisztán polgári házasságot kötöttek	Katolikusok hány házasságát bontotta fel a polgári törvényszék?	Katolikus-zsidó házasság meg-egyezőssel a katolikus házastárs javára vagy anélkül
1935	120	15	12	6	11	21	5	2 (1†, 1—)
1936	142	17	12	5	16	23	6	4 (4†)
1937	146	10	10	6	7	29	6	7 (5†, 2—)
1938	135	6	10	7	6	29	—	2 (2†)
1939	150	12	7	6	7	26	3	5 (2†, 3—)
1940	137	13	7	7	9	31	4	3 (2†, 1—)
1941	178	17	14	6	15	25	—	4 (4†)
1942	126	18	8	9	3	29	—	—

A katolikus-zsidó házasságoknál a zárójelben levő számok a házastársak meg-egyezősét mutatják. A kereszt meg-egyezősét jelent a katolikus házastárs javára, a csillag meg-egyezős jele a zsidó házastárs javára, a vonás a meg-egyezős hiányának jele.

Megjegyzés. A katolikus szempontból érvénytelen házasságok közül 1923 óta 37-et rendeztek.

9. sz. Kimutatás a törvénytelen születésekről.

Év	A		Év	A		Év	A	
	tör- vényes születések száma	törvény- telen		tör- vényes születések száma	törvény- telen		tör- vényes születések száma	törvény- telen
1732—1735	17	3	1801—1805	491	7	1871—1875	1191	248
1736—1740	144	3	1806—1810	520	3	1876—1880	1031	240
1741—1745	323	5	1811—1815	659	2	1881—1885	1051	345
1746—1750	414	6	1816—1820	687	2	1886—1890	1790	381
1751—1755	428	5	1821—1825	676	15	1891—1895	1870	379
1756—1760	413	4	1826—1830	639	32	1896—1900	2120	423
1761—1765	460	2	1831—1835	572	56	1901—1905	2416	386
1766—1770	442	1	1836—1840	672	71	1906—1910	2738	396
1771—1775	469	8	1841—1845	761	87	1911—1915	2620	370
1776—1780	476	1	1846—1850	817	105	1916—1920	1935	228
1781—1785	467	1	1851—1855	884	154	1921—1925	2529	256
1786—1790	447	2	1856—1860	631	220	1926—1930	2185	231
1791—1795	511	4	1861—1865	956	230	1931—1935	1330	178
1796—1800	509	3	1866—1870	872	218	1936—1940	1286	151

10. sz. Kimutatás a kat. elemi iskola tanulóiról.

Iskolai év	Iskolai korszak	Tényleg iskolába járt				Szorgalmas				Hanyag				A szülők társ. helyzete				Megjegyzések	Jegyzet		
		Iskolába járt				Szorgalmas				Hanyag				A szülők társ. helyzete							
		1. o.	2. o.	3. o.	4. o.	1. o.	2. o.	3. o.	4. o.	1. o.	2. o.	3. o.	4. o.	nemes	polgár	plebejus	1. o.			2. o.	3. o.
1814	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	O. lt. ht. o. scol. nat. Kútfő 4. Tétel 10.
1816	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Pp. lt. Prot ven clerici p. 260.
1824	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Sinn. lt. Fasc. Simn. Kivonatok 4. sz. 10. l.
1833—34	204	123	36	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Pp. lt. Fasc. Inf. de schol. tru 1833—34.
1836—37	—	146	45	—	—	130	45	—	—	16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	U. i. Fasc. 1836—37.
1837—38	—	130	44	—	—	99	44	—	—	31	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	U. i. Fasc. 1837—38.
I. félév	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	U. i. Fasc. 1838—39.
1838—39	—	110	40	—	—	98	40	—	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	U. i. Fasc. 1838—39.
I. félév	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	U. i.
1838—39	—	104	39	—	—	84	39	—	—	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	U. i. Fasc. 1840.
II. félév	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	U. i.
1839—40	—	110	40	—	—	98	40	—	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	U. i. Fasc. 1840.
I. félév	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	U. i.
1839—40	—	86	37	—	—	72	37	—	—	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	U. i.
II. félév	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	U. i.
1840—41	—	139	40	—	—	125	40	—	—	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	U. i. Fasc. 1840—41.
II. félév	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	U. i. Fasc. 1841—42.
1841—42	—	160	58	—	—	136	57	—	—	24	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	U. i. Fasc. 1841—42.
I. félév	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	U. i. Fasc. 1842.
1842—43	—	149	39	—	—	122	37	—	—	27	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	U. i. Fasc. 1855—59.
I. félév	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	U. i.
1857—58	373	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	U. i. lsk. ért. 1891—94.
1858—59	345	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	U. i. lsk. ért. Fasc. 86.
1863—64	457	89	56	52	37	74	47	49	35	15	9	3	2	31*	6*	8*	—	—	—	—	U. i. lsk. ért. Fasc. 86.
1864—65	386	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	U. i. lsk. ért. Fasc. 86.
1865—66	398	90	45	78	50	74	39	65	44	16	6	13	6	20*	17*	—	—	—	—	—	U. i. lsk. ért. Fasc. 86.
1866—67	421	68	56	54	48	56	49	43	44	12	7	11	4	6*	10*	—	—	—	—	—	U. i. lsk. ért. Fasc. 86.
1867—68	500	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	U. i.
1869	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	U. i.

A csillaggal jelölt számok a jelzett évek beiskolázatlan tanulóit mutatják. A zárójelben levő számok az iskolából kimaradtott gyermekeket tüntetik fel.

11. sz. Kimutatás a kaposvári egyházak. elemi iskolába járó tanulókról.

Évfolyam	I. o.	II. o.	III. o.	IV. o.	V. o.	VI. o.	Ösz- szes	Évfolyam	I. o.	II. o.	III. o.	IV. o.	V. o.	VI. o.	Ösz- szes			
1873—74	—	—	—	—	—	—	—	1908— 9	73	67	60	62	30	23	315			
1874—75	—	—	—	—	—	—	—	1909—10	87	69	63	56	44	21	340			
1875—76	92	73	66	26	—	—	257	1910—11	85	63	60	63	32	18	321			
1876—77	88	65	58	33	—	—	244	1911—12	73	61	65	57	32	20	308			
1877—78	79	62	47	39	—	—	227	1912—13	73	59	64	63	32	18	309			
1878—79	84	76	61	27	—	—	248	1913—14	82	60	57	60	44	17	320			
1879—80	83	55	50	33	—	—	221	1914—15	83	65	62	53	39	17	319			
1880—81	65	56	49	28	15	5	218	1915—16	83	63	73	65	22	18	324			
1881—82	101	46	52	40	21	10	271	1916—17	82	69	68	70	38	17	344			
1882—83	106	70	42	37	19	4	278	1917—18	83	69	69	66	45	23	355			
1883—84	103	79	68	28	26	12	316	1918—19	82	73	72	64	25	7	323			
1884—85	116	82	71	35	11	16	331	1919—20	77	66	76	72	38	9	338			
1885—86	128	84	73	35	23	11	354	1920—21	77	64	65	66	31	14	317			
1886—87	135	68	95	39	28	14	379	1921—22	73	64	62	65	31	14	309			
1887—88	105	60	56	42	45	11	319	1922—23	55	67	64	65	31	11	293			
1888—89	101	73	58	40	31	24	327	1923—24	52	48	67	62	18	12	259			
1889—90	105	82	80	40	31	24	362	1924—25	34	47	54	64	17	14	230			
1890—91	109	75	73	52	22	6	337	1925—26	55	55	43	55	15	5	228			
1891—92	89	76	76	54	22	10	327	1926—27	56	52	47	43	17	9	224			
1892—93	89	68	76	31	24	7	295	1927—28	55	53	52	49	10	10	229			
1893—94	98	74	72	40	16	12	312	1928—29	56	55	54	51	13	3	232			
1894—95	114	73	76	47	11	9	232	1929—30	55	58	56	66	15	9	259			
1895—96	100	81	63	44	17	6	311	1930—31	61	50	56	55	15	9	246			
1896—97	81	80	54	33	4	12	264	1931—32	53	54	50	58	13	10	238			
1897—98	95	78	75	45	13	2	308	1932—33	73	70	73	72	16	25	359			
1898—99	82	67	70	55	10	5	289	1933—34	71	74	74	73	47	33	372			
1899—1900	77	61	52	51	10	—	251	1934—35	64	67	69	74	34	37	345			
1900— 1	82	56	60	40	11	6	255	1935—36	69	51	68	68	32	26	314			
1901— 2	80	56	65	61	24	12	298	1936—37	68	67	55	65	35	20	310			
1902— 3	81	60	58	44	35	16	294	1937—38	59	61	64	55	35	27	301			
1903— 4	73	64	57	47	25	13	279	1937—39	58	50	60	61	33	23	285			
1904— 5	67	60	64	42	28	9	270	1939—40	44	58	53	63	21	19	258			
1905— 6	86	54	51	51	24	12	278	1940—41	50	36	55	50	21	12	221			
1906— 7	79	64	71	50	32	12	308	Összesen : 19135										
1907— 8	84	66	61	60	40	15	326											

Az iskola ható sugara a város egész területén kívül a környék néhány községére terjedt ki. Főleg vasutasok gyermekei jártak be vidékről. Távolabb eső helyekről is volt mindig néhány. Ezek az internátus növendékei voltak.

Észrevételek a 2, 3, 8, 9. sz. statisztikai kimutatásokhoz.

A 2. számú kimutatáshoz. Ennek a kimutatásnak vizsgálatánál első tekintetre szembeötlő, hogy az embereket az u. nevezett népbetegségek, főleg a tüdővész és gyermekbetegségek pusztították. Mellettük az agygyuta, vesebaj, szívbaj, végelgyengülés, rák, vízkór szerepelnek nagyobb számban. A himlő is megszédte a maga áldozatát. Somogyvármegye 1820-ban rendelte el a himlő ellen való oltást. Az emberek soká nem vették elég komolyan az intézkedést. Ebből magyarázható a himlőben elpusztultak száma. Sokan halnak meg tifuszban, hagymázban, ami a tisztaság hiányára mutat. A «morbus communis», a közönséges betegség mit akar mondani, nem sikerült megállapítanunk. Más anyakönyvben nem találtuk ezt a kifejezést.

A betegségek felismerése körül az orvos sok esetben inkább a betegséget kísérő jelenségeket említi, mint a betegség nevét. Láz, hurut, köhögés stb. nem jelöli meg a betegséget. A második kimutatásban már kevesebb az általánosságban mozgó kifejezés. Itt tehát fejlődést látunk, de még néha itt is előfordulnak általános megjelölések. A diagnózis tökéletlen.

A 3. sz. kimutatáshoz. Az adatokat az 1743, 1748, 1778, 1815. évi egyházlátogatási jegyzőkönyvekből (Pp. lt. Acta et fragm. vis. can. Fasc. 1, Vis. 1748. Quoad sacristiam. p. 218., Pl. lt. Vis. 1778. p. 1., Vis. 1815. §. 10 p. 42—43), az 1755. évi összeírásból (Pp. lt. Conscr. 1755) és a plébánia átadása alkalmával 1859-ben és 1881-ben felvett templomi leltárakból (l. Pl. lt. Er. okm. közt a leltárakat) merítettük. Az egyes összeírások nem adják a templom felszerelésének és berendezésének teljes képét. Valamennyi összeírás egybevétele után tudunk véleményt mondani róla. Nem volt külön bármely fafusi templomnál. Sem a berendezésben, sem a felszerelésben nem voltak művészi értékei. Az 1874. évi hitközségi kimutatás a leltárakkal ellentétben csak egy nagy ezüst lámpát, egy egész, és egy darab félig ezüst kelyhet említ a templom drágaságai (pretiosa) között. (Hitk. jzók. 50. l.) Volt idő, amikor a ruha és vászon félék egészen szomorú állapotban voltak.

A 8. sz. kimutatáshoz. A házassági statisztikát főbb vonásaiban a főszövegben elemeztük. Itt még csak arra akarunk rámutatni, hogy a válás lehetővé tétele egészen világosan érzékelteti, miként csökken az emberekben a felelősségérzet a társadalom alapját alkotó család-alapítás körül. A vegyes házasságok körül mutatkozó ingadozás a katolikusok hitbéli öntudatosságának hiányára utalnak. Ezeknek a házasságoknak megkötésénél sokszor nagyon érvényesülnek a földi szempontok. Az elváltak új házasságának magas arányát akkor tudjuk értékelni, ha meggondoljuk, hogy a plébánia legutóbbi megosztása (1929) után sem csökkenik észrevehetően az elváltak új házasságának száma. Egyházi akadály hiányában szentségi házasságot nem kötök le nem kicsinylendő száma a hittől való elhidegülésre utal.

A 9. sz. kimutatáshoz. Amit ez a statisztika mutat, meglehetősen sötét. A jelenség okára nehezen tudunk egészen kielégítő magyarázatot adni. A napoleoni háborúk után jelentkező gazdasági emelkedés több család számára lehetővé teszi cseléd felfogadását. A korszellem hatása alatt a munkaadó az alkalmazott munkaerejével törődik, személyiségével kevésbé. Egyéni életében magára hagyja s nem veszi fel — mint régen — családi életének kötelékébe a szülői háztól elszakadt s magára maradt leányt. Ezek után áldozatul esnek a férfiak felelőtlenségének. Sokat megmagyaráz a múlt század első évtizedeiben a németek erkölcsileg fegyelmetlen élete (l. a főszövegben a vallás-erkölcsi élet fejezetet). Később, az ötvenes évek után, az itt megtelepedett katonaságot is számításba kell vennünk. Az egykorú írások a munkásokat is emlegetik az erkölcsstelen élet terjesztői között. Itt a férfi cselédre, vagy az időleges munkásokra, napszámosokra kell gondolnunk. Sok esetben a falun megesezt leányok szegényük csökkentése végett a kaposvári kórházba jönnek szülni. Ezek is rosszabbá teszik a törvénytelenül születettek számát, mert az anyakönyvekben nyomuk van. A városi hatóság igyekezett rendszabályokkal korlátok közé szorítani a métielyt, némi szociális intézkedést is tett, de mindez nem volt kielégítő. Az egész társadalmi, erkölcsi kérdés. Arra nem gondoltak, hogy a megoldást ezen az oldalon kellene kezdeni. Az akkor élőknek nevelésüknél fogva nem volt elég érzékük a bajok meggátolására megszervezni a szükséges védő intézményeket. Az anyakönyvek legtöbbször kiemelik, hogy a leányanyák nem kaposvári származású cselédleányok. Ezek közül megállapítani, mennyi a szorosán állandó kaposvári lakos, szinte lehetetlen, mert az anyakönyvek nem nyújtanak elég támaszpontot.

Források és irodalom.

Bécsi Kriegsarchiv.
Esterházy hercegi levéltár.
Kaposvári plébánia levéltára.
Kaposvár város levéltára.
Kegyesrendiek levéltára.
Körmendi hercegi levéltár.
M. Tud. Akadémia levéltára.
Nemzeti Múzeum könyvtára (Orsz. Széchenyi könyvtár). ennek főleg hírlap osztálya, áztán levéltára.
Országos levéltár.
Pannonhalmi rendi levéltár.
Pécsi püspöki levéltár.
Somogy megye levéltára.
Több plébánia és kolostor levéltára.
Veszprémi püspöki levéltár.
Veszprémi káptalani levéltár.
Veszprémi papnevelő levéltára.

Acsády Ignác, Magyarország a török hódoltság korában. Budapest, 1886 (rövidített idézése: Acsády Ignác: Magyarország a hódoltság korában).

Armentaris Seb., Description de las plazas de ambas Ungrias; y la Croacia conquistadas per las armas cesareas desde el año 1683 hasta todo el de 1686... En la imprenta de Antonio Roman, Roma, 1686.

Bálint Sándor, Népünk ünnepei, Budapest, 1938.

Bécsy—Priliszauer, A kaposvári m. kir. állami főgimnázium története, 1805—1895, Kaposvár, 1896 (röv. idézése: A főgimnázium története).

Beke Kristóf, Historia diplomatica almae dioecesis Vespriensis. Kézirat a veszprémi káptalan levéltárában (röv. idézés: Beke Kristóf: Historia diplomatika).

Bereck Sándor, Kaposvár rendezett tanácsú város története és fejlődése, Budapest, 1925 (röv. idézése: Bereck S.: Kaposvár története).

Bergel József, Kaposvár 40 év óta, Kaposvár 1877 (röv. idézése: Kaposvár).

Beringer, Die Ablässe, ihr Wesen und Gebrauch bearbeitet von Joseph Hilgers S. J. Paderborn, 1916.

Bíró Márton, Angyalí társaságnak szövetsége, az áitatos keresztény lelkeknek segedelmekre, vigasztalásokra és boldogításokra figyelmező szent Háromság egy örök Istenségnek hármias ditsirete, 3. kiadás, Kolozsvár, 1756 (röv. idézés: Bíró Márton: Angyalí társaságnak szövetsége).

Bodnár Gy., Kaposvár, Budapest, 1936.

Brüstle József, Recensio universi cleri dioecesis Quinque Ecclesiensis I—IV., Pécs, 1874—80.

Bunyitay V. Rapaics Rajmund, Karácsonyi János, Egyháztörténelmi emlékek a magyar hitújítás korából, 1. k., Budapest, 1902.

Calendarium dioecesanum V. cleri Vespriensis anno a Christo nato cum duplici indice locorum et personarum. Az 1777. évi Győrben jelent meg, a többi Veszprémben.

- Cholnoky Ferenc*, A veszprémi kórház története, Veszprém, 1912.
- Csáky Imre gróf*, Topographia Magni Regni Hungariae, Vindobonae, 1750.
- Csánki Dezső*, Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában, Somogy vármegye, Budapest, 1897.
- Csánki Dezső*, Magyarország vármegyéi és városai, Somogy vármegye, év nélk.
- Csányi József*, Lapok Somogymegye multjából, Marcali, 1889. (?)
- Cser-Palkovits István S. J.*, Pécs városa és jezsuitáinak multjából, Budapest, 1942.
- Csorba József*, Somogy vármegye ismertetése, Pest, 1857.
- Csóka Lajos*, Sopron vármegye katolikus egyházi és tanügyi viszonyai IV. Károly korában. Pannonhalma, 1929.
- Csukly Károly*, Visszapillantások a kaposvári elemi tanügyi állapotokra. A kaposvári elemi népiskola 1879. évi értesítője.
- Erdélyi László*, A pannonhalmi szent Benedek rend története, 4., 12. B. k., Budapest, 1901 (röv. idézése: Erdélyi László: A szent Benedek rend története).
- Esterházy János gróf*, Az Esterházy család és oldalágainak leírása. Kézirat gyanánt, Budapest, 1901 (röv. idézése: Esterházy János gróf: Az Esterházy család).
- Feigius János Szilárd*, Wunderbarer Adlers-Schwung, Wien, 1693.
- Fekete Gyula*, Az ötven év előtti Kaposvár és fellendülésének korszaka, Kaposvár, 1939.
- Fekete Lajos*, A hódoltságkori törökség Magyarországra vonatkozó földrajzi ismeretei, Hadtört. közl. 30. évf. 3—4. füzet.
- Fináczy Ernő*, A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában, Budapest, 1902.
- Glaser Lajos*, Dunántúl középkori úthálózata (Századok, 1929. évf., 138. sz., 273. l.).
- Gruber József*, Morzsák a 40 éves asztalról, Kaposvár, 1913 (röv. idézése: Gruber József: Morzsák).
- Hermann Egyed és Eberhardt Béla*, A veszprémi egyházmegye papságának könyvkultúrája és könyvvállománya a 19. sz. elején, Veszprém, 1942 (A Veszprémi Egyházmegye Multjából. 8. sz., rövid idézés: Hermann Egyed és Eberhardt Béla: A veszprémi egyházmegye papságának könyvkultúrája).
- Hetyey József*, Kaposvár mint kultúrközpont, Kaposvár, 1937.
- Hóman—Szekffü*, Magyar történet, Budapest, 1935 (rövidítve: Hóman—Szekffü: Magyar történet).
- Hornig Károly*, Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis, Budapest, 1899 (röv. idézése: Hornig Károly: Mon.).
- Hornig Károly veszprémi püspök*, P. Biró Márton naplója, Veszprém, 1903 (röv. idézése: P. Biró Márton naplója).
- Istvánffy Miklós*, Regni Hungarici Historia, Köln, 1724 (röv. idézése: Istvánffy Miklós: Historia).
- Jáki Ferenc*, Szent rózsafüzér könyve, azaz 50 különféle szent rózsafüzér elmondására vezérlő útmutatások, Budapest, 1909.
- Jézus Szíve Hírnöke*, 1887. évf., Bécsy Márton cikke a kaposvári templomról, 86. s. köv. l.; 1893. évf., 262. s. köv. l., Ujváry Ferenc cikke.
- Juhász Kálmán*, A licenciatusi intézmény Magyarországon, Budapest, 1921.
- Karácsony Imre*, Evlia Cselebi törökországi világutazó magyarországi utazásai 1664—66. Fordította és jegyzetekkel ellátta Karácsony Imre. Budapest, 1908 (röv. idézése: Evlia Cselebi).
- Karácsonyi János*, Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban, Nagyvárad, 1915 (röv. idézése: Karácsonyi János: Magyarország egyháztörténete).
- Károlyi—Nyirák*, Emlékkönyv a székesfejérvári püspöki megye százados ünnepére, Székesfehérvár, 1877 (röv. idézése: Emlékkönyv).
- Kempelen Béla*, Magyar nemesi családok, Budapest, 1911.

- Kiss István (rugonfalvi)*, A magyar helytartó tanács I. Ferdinánd korában az 1549—61 leveles könyve, Budapest, 1908 (röv. idézése: Rugonfalvi Kiss István: A magyar helytartó tanács I. Ferdinánd korában).
- Kogutovicz Károly*, Dunántúl és Kisalföld írásban és képben, Szeged, 1930 (röv. idézése: Kogutovicz Károly: Dunántúl és Kisalföld).
- Kornis Gyula*, A magyar művelődés eszményei, 1777—1848, 2 k., Budapest, 1927.
- Könyöki József*, A középkori várak, Budapest, 1905 (röv. idézése: Könyöki).
- Kreckwitz György*, Richtige Beschreibung des ganzen Königreichs Ungarn, Nürnberg, 1685 (röv. idézése: Kreckwitz: Richtige Beschreibung).
- Künsztler J.*, Kaposvár földrajza Műszaki és Gazdaságtud. egyetem Gazdaság földr. Int.
- Ladócsy Károly*, Kaposvár földrajza, Budapest, 1942.
- Lukács Zsófia*, A szerződéses jobbágyság helyzete hazánkban a 18. század folyamán a Mária Terézia féle úrbér rendezéséig, Budapest, 1937. (Tanulmányok a magyar mezőgazdaság történetéhez c. sorozat, 13. k.)
- Magyar Zsidó Lexikon*, Budapest, 1929
- Manone Károly*, L'Ungheria vendicata a siamo li felici successi e gloriose vittorie riportate della arme imperiale sopra l'ottomano e ribelle nel anno 1686. In Milano 1686 (O. Széchenyi kt. Apponyi gyűjtemény).
- Melhárd Gyula*, A székesfehérvári örkanonokság története, Veszprém, 1906.
- Mihályfi Akos*, A nyilvános istentisztelet, Budapest, 1916 (rövidítve: Mihályfi Akos: A nyilvános istentisztelet).
- Mihályfi Akos*, Az emberek megszentelése, Budapest, 1921.
- Nagy Iván*, Magyarország családai, Pest, 1857.
- Nyáry József*, Kaposvár közlekedés földrajza, Műszaki és Gazdaságtudom. egyet. Gazdaságföldrajzi int.
- Oltványi Pál*, A népoktatási ügy Magyarországon a múlt és jelen időben, Szeged, 1884.
- Ortelius*, Chronologia, Nürnberg, 1620.
- Ortvay Tivadar*, Magyarország régi vízrajza a 13. század végéig, Budapest, 1882 (röv. idézése: Ortvay Tivadar: Magyarország régi vízrajza).
- Pákh Albert*, Magyar ember könyvtára, Pest, 1863.
- Pásztor Lajos*, A magyarság vallásos élete a Jagellók korában, Budapest, 1940
- Pauer János*, Historia diocesis Albaregalensis ab erecta sede episcopali 1777—1877 Albae Regiae, 1877 (röv. idézése: Pauer János: Historia diocesis).
- Pehm József*, Padányi Biró Márton veszprémi püspök élete és kora, Zalaegerszeg, 1931 (A Veszprémi Egyházmegye Múltjából, 2 sz., rov. idézése: Pehm József: Padányi Biró Márton).
- Péterfy Sándor*, A magyar elemi iskolai népoktatás, Budapest, 1896.
- Petruch Antal*, Jézus Szíve apostola, Budapest, évszám nélkül.
- Dr. Pfeiffer János*, A veszprémi egyházmegye legrégibb egyházlátogatásai (1554—1760), Veszprém, 1947. (A Veszprémi Egyházmegye Múltjából, 10 sz.)
- Pfleger Lucián*, Die elsässische Pfarrei. Ihre Entstehung und Entwicklung. Ein Beitrag zur kirchlichen Rechts und Kulturgeschichte, Strassburg, 1936 (rövidítve: Pfleger Lucián: Die elsässische Pfarrei).
- Protestáns egyháztörténeti adattár*, Budapest, 1927
- Schels Joh. Bapt.*, Oesterreichische Militärzeitschrift, Wien, 1840.
- Statisztikai Könyvek*, 1825, 1840, 1880, 1890, 1900, 1910, 1920, 1930.
- Szabó Bálint*, Püspöklátogatási emlékkönyv, Pápa, 1929.
- Szabó György Pius*, Ferencesek a magyar történelemben, Budapest, 1921 (röv. idézése: Szabó György Pius: Ferencesek).
- Szabó Károly*, Régi Magyar Könyvtár: Acta comitialia Hungarica Soproniensis anni 1681.

- Szabolcsi—Tóth*, Zenelexikon, Budapest, 1931.
- Szalay Agoston*, Négyszáz magyar levél a 16. századból, Pest, 1861 (röv. idézése: Négyszáz magyar levél).
- Szerző neve nélkül*, A kaposvári állami főgimnázium emlékkönyve 1812—1912, Kaposvár, 1913 (röv. idézése: Emlékkönyv).
- Szerző neve nélkül*, Ungarisches Stadtbüchlein, Nürnberg, 1684 (röv. idézése: Ungarisches Stadtbüchlein).
- Thaly Kálmán*, Bottyán János, Pest, 1865.
- Thirring Gusztáv*, Magyarország népeisége II. József korában
- Timon Ákos*, A párbér története Magyarországon, 2. kiadás, Budapest, 1908 (rövidítve: Timon Ákos: A párbér).
- Tóth Ede*, A belső somogyi egyházmegye Mária Terézia korában (Csurgói kt., 15. k.), Csurgó, 1940.
- Vahot Imre*, A Nagy Világ Képekben, 1855 évf., 1. füzet.
- Valentényi Gáspár*, A somogyi céhek története, Szigetvár,
- Vanyó Tihamér O. S. B.*, A plébánia-történetírás módszertana, Pannonhalma, 1941.
- Vanyó Tihamér O. S. B.*, Püspöki jelentések a magyar szent korona országainak egyházmegyéiről 1600—1850, Pannonhalma, 1933 (röv. idézés: Vanyó Tihamér: Püspöki jelentések).
- Varwasovszky Mária*, Kaposvár településföldrajza. Szegedi Tudományegyetem földrajzi intézete.
- Velics Antal*, Magyarországi török kincstári defterek, Budapest, 1886.
- Weber Joseph*, Anleitung zur Abfassung einer Pfarrgeschichte, I. Teil, Hirschhausen, 1935.
- Wetzels und Weltes*, Kirchenlexikon, Freiburg, 1891, 7. k.
- Zeiller Márton*, Neue Beschreibung des Königreichs Ungarn, Uhm, 1666 (röv. idézése: Neue Beschreibung).

Személy- és helységmutató.

- Aczél** József 57.
Acsády Ádám 4, 5, 44, 66.
Adler Károly 79.
Ajkarendek 59.
Alasz Miklós 57.
Allo Konrád 15.
Almássy Móríc 57.
Alsó Imre 93.
Alsópáhok 52.
Ambicht Emma Jozefa 164.
Ambicht Katalin 164.
Amerika 172.
Ambrus család 182.
Ambrus Imre 158, 160.
András kaposmérői plébános
Andocs 10, 32, 126, 130, 158, 183.
Androsits György 186—187.
Androsits István 171.
Antal Lajos 57.
Antal laikus testvér 86.
Anty Illés 59.
Apa János 57.
Apáti 18, 20, 128.
Ardó 175.
Attala 56, 58, 128.
Auerbach Pál 89.
Augustinus ex Kaposvár 170.
Árkus József 159.
Áts József 56.
Babarczszöllős 171.
Babics Endre 58, 59.
Babos Alajos 56, 173.
Badacsonytomaj 49, 159, 171.
Baja 173.
Bajczy György 187.
Bajzáth József 42, 60, 116, 119, 127, 148,
 151, 168.
Bakách Benedek 175.
Bakách Lúkács 175.
Bakách Orsolya 175.
Bakách Teréz 175.
Bakó László 195.
Bakónak 56.
Bakonya 172.
Bakonybél 56.
Bakonynána 57.
Balaton 1, 5.
Balatoncsicsó 56.
Balatonfüred 58.
Balatongyörök 171.
Balatonlelle 58.
Balatonkenese 59, 171.
Balatonkeresztur 59.
Balatonszemes 57.
Balatonszepezd 59.
Ballek János 57.
Balogh János 93.
Balkán 4.
Bangha Béla 167.
Baranya vármegye 151.
Baranyai Miklós 19, 20.
Baratányi 8.
Baráth Róza 164.
Barcza Károly 21.
Basal 128.
Báté 10, 20.
Batthyányi Antal József 194.
Batthyányi Kázmér 194.
Batthyányi Lajos 194.
Bácska 62.
Bánság 62.
Bánusz József 159.
Bársonyos 172.
Bárth Mária 164.
Bátaszék 172.
Bátor család 187.
Bedeg 187.
Beichel Tekla 164.
Bélső Somogy 1.
Bencz Márton 61, 62.
Bencze János 41.
Bendel Olga 164.
Beretva Mihály 56.
Bereczk Sándor 57, 61, 97.
Bergel József 68, 156.
Berked 172.
Berkenyész István 57.
Berkes János 92, 159.
Bernáth József 92.
Bertalan László 187.
Bertalan Katalin 93.
Berzencze 50, 187.
Bertsényi Márton 56.
Berzsenyi Társaság 7.
Beszédes József 2.
Bethlen Gábor 7.
Bécs 44, 54, 55, 57, 197.
Bécsy Márton 38, 57, 59, 81, 82, 162,
 164, 167.
Bél Mátyás 22.
Béla király 193.
Biczó Gyula 39, 58.
Biczó Ferenc 93, 166.
Biczó Sándor 182.
Billiczay Mihály 64.
Biró család 182.
Biró Márton 4, 5, 44, 45, 46, 61, 69, 114,
 117, 127, 132.

Bittavi Mihály 12.
 Blaski Ilona 165.
 Boday Kálmán 171.
 Bogdán Margit 50.
 Bognár János 58.
 Bognár Pál 59.
 Bohár István 159.
 Boldizsár Zoltán 59, 199, 201.
 Bolhás 50.
 Bonyhád 133.
 Bosnyák Ferenc 11.
 Bor István 182.
 Bor József 181, 182.
 Bor László 182.
 Bor család 187.
 Borbély Sarolta 164.
 Bory Jenő 78, 102.
 Borics Péter 186.
 Borka József 179.
 Boross Ferenc 187.
 Bottyán János 18.
 Bozy László 58.
 Bózsá Katalin 68.
 Bozsó Katalin 156.
 Bő 55.
 Böröcz Ágnes 93.
 Böröcz Mihály 182.
 Böröndy Pál 56.
 Böszénfa 56.
 Brandeisz János 77.
 Bubics Zsigmond 100.
 Buda 4, 10, 114.
 Budapest 54, 55, 57, 59, 63, 173, 174.
 Bugledich János (ifj.) 59.
 Bugledich János (id.) 59.
 Bujnovszky Tamás 59.
 Burkus Pál 58.
 Buzsák 56.
 Buzsáky Veronika 93.
 Celldömölk 172.
 Czapi Gyula 119.
 Czeplédy Lajos 187.
 Czékly Erazmus 93.
 Czenky Mihály 149.
 Czobor Béla 73.
 Czompó Gábor 57, 58.
 Czompó György 72, 156, 157, 159.
 Czompó János 172.
 Csantavér 62.
 Csapó András 106.
 Csák-Pullay 44.
 Csák Imre 194.
 Csák Mihály 194.
 Csák Mihályné 194.
 Csákány 57.
 Csányi Bernát 19.
 Csányi Ferenc 57.
 Császár Péter 46, 106, 148, 149, 158.
 Császár István 59.
 Csávicz Rozália 93.
 Csepel 174, 187.
 Csepinszky László 57.
 Csery Jozefa 164.
 Csertán Márton 9.
 Csértő 128.
 Csértő Antal 59.

Cséplő Pál 173.
 Cséppán József 56.
 Csigod 18, 20.
 Csillaghegy 172.
 Csizmadia Mátyás 64.
 Csoknya 194.
 Csoknyay Éva 175, 177.
 Csoknay János 13, 14.
 Csoma Antal 120.
 Csombárd 4, 31, 32, 33, 107, 114, 119, 194.
 Csököly 58.
 Csukly Károly 41, 157, 159, 160.
 Csurgó 9, 58, 63, 158, 187.
 Csutorás János 64.
 Csuzy Józsefné 175.

Dabrony 57.
 Dág 172.
 Deáki 15.
 Deáki Miklós 186.
 Dely Ferenc 187.
 Debrecen 173.
 Deckert Keresztély 93.
 Derdák Mihály 158.
 Dersffy család 9, 188.
 Dersffy Péter 194.
 Desewfy János 26.
 Devecser 53.
 Démel Teréz 174.
 Dénesfa 46.
 Dióskál 171.
 Dolinszky András 158.
 Domján Ferenc 104, 106.
 Domján István 64.
 Domján Károly 171.
 Domján Lajos 82, 88.
 Domján László 70, 71.
 Domján Péter 173.
 Donnersfeld 26.
 Dorfmeister István 197.
 Döbrössy Alajos 172.
 Dőrei József 70, 71.
 Dörnyei József 58.
 Draskovich család 195.
 Dravecz Antal 56.
 Dravecz József 46, 116.
 Dráva 1.
 Drexler János 64.
 Dubniczay István 45.
 Duna 4.

Eger 173.
 Egerszegi család 182.
 Egyesült Államok 173.
 Elek Jozefa 62.
 Előszállítás 173.
 Elzász-Lotharingia 158.
 Emberadó József 64.
 Enying 57, 58.
 Erdélyi József 64.
 Ereky Károly 168.
 Ernhoffer József 56..
 Értény 158.
 Eszék 12.
 Eszes József 187.
 Esztergom 159, 172.
 Esterházy Antal 8, 21.

Esterházy József 8.
Esterházy Mihály 8.
Esterházy Miklós 8, 22, 25, 52, 73, 82, 98, 106.
Esterházy Pál 8, 15, 16, 21, 42, 49, 55, 66, 87, 107, 151, 175, 186.
Esterházy hgi kegyuri család 9, 41, 175, 184, 188.
Esterházy Pál Antal 8, 25, 69, 104.

Farkas Fábián 57.
Farkas György 60.
Farkas Krisztina 197.
Farkas Pál 171.
Fatér Mihály 159.
Fábián tanácsos 39.
Fehérvári József 53.
Fejér megye 114.
Fekete Róza 165.
Felder Vilmos 172.
Felsőiskáz 57.
Felsőmindszent 172.
Felsőrajk 58.
Fenyő Katalin 174.
Fertig János 57.
Festeticsné Farkas Krisztina 34.
Festetics (család) Lajos 196, 197.
Festetics Pál 18, 20.
Fészertak 18, 31, 34.
Fichter Antal 64.
Fleinig Alajos 63.
Fodor István 14.
Fodor Tibor 59.
Fogl József 85.
Fonai Imre 158.
Fóni János és István 182.
Fonyód 131.
Folly József 97.
Folth Ignác 27.
Fraszt Krisztina 165.
Franz Gáspár 12.
Friedrich István 59.
Frid Martin 88.
Fries Kerubina 162, 164.
Futó Dezső 58.
Fülöp Gyula 173.
Fűzfőgyártelep 171.

Gaál család 188, 191.
Gaál György 172.
Gaál Ferenc 58.
Gaál Lajos 162.
Gál Sándor 58, 59.
Gachal Emma 165.
Gadány 59.
Galamby György 26, 58, 62, 107, 108, 127, 154, 159, 174.
Gallubich Dénes 58.
Gamas 57, 58.
Gáspár Béla 58.
Gáspár Gyula 89.
Gelencsér András 59.
Gelencsér Mária 164.
Gergely hitszónok 15.
Gergely Mihály 182.
Gelse 47, 57.
Geizler Mór 73.

Gébel József 56.
Géczy Lajos 58, 59.
Glatt Ignác 172.
Golits József 154.
Golics Mihály 106.
Golobics Pál 87, 93.
Gödre 120.
Gölle 51, 58, 170.
Gölöncsér János 93.
Göncz Coelesztin 13.
Grác 196.
Gréber Gyula 59.
Grubánovics Antal 45.
Grubánovics Zsigmond 45.
Gruzling Ferenc 152, 155, 158, 159, 160, 172.
Gubicza Antal 58.
Gulyás József 58.
Gundy György 159.
Gundy Mihály 172.
Gundl Erzsébet 165.
Gutheil Jenő 171.

Gyékényes 57.
Gyéri János 56.
Gyócsi György 64.
Győr 7, 15, 30, 172, 173.
Győri József 187.
Győry Miklós 158.
Györe István 26, 32, 41, 46, 94, 84, 85, 87.
Gyulakeszi 51, 57.
Gyurkovits Ferenc 187.
Gyurrom Antal 57.

Hadik László 186.
Hajós Endre 59.
Haláp 56.
Halvax Ferenc 45.
Hankó János 56.
Hankóczy János 57.
Hanzer János 60, 171.
Harmat Imre 58.
Harmat János 56.
Harray Ignác 64, 156, 159.
Haunolt János 16, 17.
Havassy Gizella 187.
Háromfa 59.
Hárságy 56.
Heffling Antal 49, 156, 159.
Hegedüs Ferenc 58.
Heindlhoffer Antal 72, 96, 67.
Heher János 15, 17, 19.
Hellmann Mihály 189.
Hellmann Sebestyén 192.
Hemeczperger János 170.
Henics Miklós 56.
Herbay Pál 57.
Herbord 193.
Herczegh Teréz 164.
Hetes 4, 10, 31, 32, 33, 56, 107, 114, 128, 193–94.
Hidvég 175.
Hirsch és Bachrach 73.
Hochbaum Márton 93.
Hock János 57, 59.
Hoss József 54, 180, 191.
Hornig Károly 53, 60, 82, 119.

Hortor György 194.
Horváth Anna 165.
Horváth Antal 187.
Horváth Balázs 100.
Horváth Árpád 58.
Horváth Ferenc 58, 59.
Horváth György 12, 60, 64.
Horváth Imre 93, 167.
Horváth János 11, 149.
Horváth József 58, 60, 171.
Horváth Mihály 171.
Horváth Teréz 164.
Horváth Vendel 159.
Hosszúhetény 172.
Hosszu János 50.
Hosszu Márton 41, 49, 85, 96, 100.
Hotwagner Pál 59.
Hovalesz Pál 192.
Horcsoki István 58, 59.
Husztly György 60.
Hubner Imre 93.
Igal 4, 5, 31.
Igmándy Sámuel 12.
Illava 158.
P. Illés 56.
Illés Béla 59.
Illés Ferenc 57.
Illésfalvi István 58.
Ireg 160.
Iris István 94.
István plébános 193.
Izák-hegy 2, 3, 105.
Ivánfa-hegy 2, 3, 91.
Jakab Pirooska 164.
Jakusich György 11.
Jankó György 46.
Jankó János 41, 46, 48, 106, 154, 172.
Jankovics István 193.
Jankovics Krisztina 32, 193, 194.
Jankovics László 77.
Jankovics Péter 196.
Jankovics Tihamér 57.
Jáger János 64.
Jánosi Ágoston 58.
Jánoshid 173.
Jásd 51, 54.
Jeszenszky István 19.
Józsa Árpád 58.
Józsi János 120.
II. József 2, 95, 106, 114, 116, 119, 127, 128, 159, 160, 194—95.
József ferences 15.
Juhász Donát 56.
Juhász József 181, 182.
Juhász Mária 164.
Jukk Béla 57.
Jüngling István 159.
Jüngling Zoltán 171.
Juranics Antal 172.
Juranics László 171.
Juta 4, 10, 31, 32, 33, 107, 114, 119.

Kadarkut 58.
Kacsikócs család 188.
Kajos Ludovika 173.

Kalamár Erzsébet 46.
Kalló Antal 170.
Kalocsa 62.
Kanizsa 11, 28.
Kanizsay Sándor
Kapisztrán 56.
Kaponya János 202.
Kapos berek-rét 2.
Kapos-jolyó 1, 2, 3; 4, 21, 28, 110, 112.
Kaposfüred 2, 4, 5, 10, 31, 33, 34, 55, 106, 114, 119, 120, 174—87.
Kapos-hegy 2, 3, 91, 125.
Kaposmérő 10, 31, 32, 33, 107, 195—96.
Kaposszentbenedek 33, 56, 107, 128.
Kaposszerdahely 5, 32, 33, 34, 55, 106, 187—192.
Kaposujlak 4, 10, 31, 33, 107, 196.
Kaposujvár 9.
Kaposvár 1, 2, 4, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 51, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 69, 73, 75, 81, 87, 94, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 111, 112, 114, 116, 117, 120, 122, 125, 126, 127, 128, 132, 133, 147, 150, 152, 154, 156, 158, 159, 160, 162, 165, 167, 170, 171, 187, 188, 194, 195, 196, 197, 198, 199.
Kapossváry György 79.
Kappeter István 73, 179, 190, 202.
Kapronczay András 106.
Kapronczay József 170.
Karád 45, 56.
Karlóca 13.
Karner Egyed 15.
Kasaliczky Vince 71.
Katona Erzsébet 165.
Katona Gizella 164.
Kaufmann N. 159.
Kádas Rudolf 152.
Káptalanfa 56.
Kárász 172.
III. Károly király 114.
Kecel-hegy 3, 34, 54, 87, 88.
Kecskemét 62, 173.
Kecskés József 62.
Kehid 171.
Kelemen család 182.
Kelemen Ferenc 182.
Kelemen Lajos 98.
Kelevitz N. 159.
Keller József 187.
Keller vaskereskedő 12.
Kemenes Ferenc 57.
Kenderesujfalu 69.
Kercseliget 53, 128, 171.
Keresztés József 57.
Keresztury 24.
Keszthely 56, 57, 162.
Kéry Gyula 57.
Kéthely 57, 58, 59.
Kétszerlak 20.
Kisgörbő

- Kis* György 55.
Kiss Imre 64, 93.
Kiss István 33.
Kiss József 93.
Kis Zsigmond 13, 15.
Kislak 4.
Király György 195.
Kisbárapáti 58, 160.
Kiskomárom 59.
Kismarton 20, 192.
Kisszeben 173.
Kriszt János 98.
Kladnigg Alajos 110, 204.
Klarics Miksa 11.
Kneiffel Józsa 164.
Koch Sándor 73.
Kohn Tóbiás 8.
Koller Ignác 33, 45, 114, 116.
Koller József 171.
Koletár család 182.
Koletár István 182.
Kolozsvár 63, 173.
Koltay László 58.
Komárom 172.
Komesz György 26, 41, 51, 56, 63, 89, 67, 100, 107, 114, 125, 157, 160, 161.
Kondrai Pál 149.
Kopácsy Mihály 64, 94.
Koppányi Jenő 59.
Kósa József 59.
Kordé Anna 70, 71.
Kordé József 72.
Kordé Juli 72, 180.
Korompay Ferenc 58.
Koronczay István 57.
Korotna 9.
Kopácsy József 49, 50, 86, 116, 119, 123.
Koroszecz Katalin 93.
Korponay Mihály 186.
Kótzsán Emilia 203, 204.
Kovalsovits János 106.
Kovács György 56.
Kovács Ilona 174.
Kovács Imre 58, 92.
Kovács István 64.
Kovács Istvánné 72.
Kovács József 58, 198.
Kovács Lajos 72.
Kovács Zsigmond 53, 73, 78, 100, 111, 119.
Kozma György 58.
Kozorics 56.
Köblény 172.
Kömlöd 172.
König Alajos 159.
Körmendy Béla 58.
Köröshegy 58.
Körtöneyi család 23.
Körtvéles 54.
Kőszeg 54, 172.
Kőszeghy Antal 59.
Krajcsy Matild 165.
Kramarik Dénes 159.
Krasznay Jenő 59.
Krasznai Pál 173.
Krizmanics Péter 57.
Krisztinkovics Béla 82.
Krizsán Mária 164.
Kulcsár Istvánné 182.
Kunszentmárton 62.
Kurbély György 5, 48, 119, 154, 175, 197.
Kurd 160.
Kutas 57, 171.
Kutás János 93, 95.
Kutas Julianna 173.
Kutor Árpád 62, 63.
Kutrovác György 119.
Külsővat 56, 171.
Ladányi Imre 172.
Ladányi Mihály 172.
Lajoskomárom 57.
Lakócsa 158.
Lakos Terézia 93.
Lamping A. és Fiai 82.
Lamping József 78.
Lauber 47.
Lancsics 15.
Laurich Mária 164.
Latinka városvezető 39.
Laváthy János 56.
Láber Miklós 171.
Lábodi Mária 174.
László Boldizsár 172.
László József 70.
Látrány 171.
Lekovics János 56, 108.
Lencz Sándor 100, 154, 204.
Lendvai Józsefné 72.
Lendvay Placid 14.
Lengyel István 92.
Lengyeltóti 58.
Lenthy István 105, 176.
Lepossich Ignác 61.
Lesencetomaj 59.
Leszkovszky György 74, 76, 191.
Leuch és társai 194.
Légár Hugó 173.
Léránt Antal 57.
Liebhardt Mária 165.
Limpek Agnes 165.
Lipót (császár) 10, 12, 16.
Lonka-hegy 2, 96, 204.
Lőrinczy Rozália 96.
Lucz Gellért 56.
Lüttich 116.
Lutor János 204.
Magasi József 57.
Magyar József 71.
Magyaregres 174.
Magyar József 93.
Magyarszék 172.
Mayer Albert 191.
Majsterics 24.
Mansuetus 56.
Marcali 44, 59.
Markóczy Antal 201.
Markovics János 72, 171.
Marovsek Karolin 165.
Matkovics József 60.
Matkovics Ferenc 186.
Maurer Kálmán 87.
Máj Terézia 202.

Mári Terézia 25, 34, 96.

Márton István 78.

Márton Mária 93.

Máté Erzsébet 94.

Megyesi Rozália 47.

Mehr Erzsébet 93.

Melhard Gyula 58.

Mésztegyő 171, 187.

Meretei János 64.

Mernye 58.

Mezey János 61, 62.

Mezőszilas 171.

Mérey család 188, 195.

Mérei Károly 133.

Mérey Lajos 172.

Mészáros Béla 58.

Miháld 57.

Miklós család 182.

Miklós János 182.

Miklós Rozália 182.

Miklósi 59.

Miszlai 172.

Miszöl András 196.

Mittelpacher Dániel 150.

Mitterperger István 159.

Monostorapáti 56.

Molnár György 93.

Molnár István 56, 59.

Molvány 128.

Mosdós 57, 58.

Móznér József 58.

Móznér László 59.

Murakeresztur 48, 54, 56.

Murány Mária 165.

Muzsli László 59.

Nagl György 57.

Nagyatád 63.

Nagybajom 56, 57, 171.

Nagy család 182, 196.

Nagy Ferenc 188.

Nagyanna 59.

Nagy György 159.

Nagy Ignác 186.

Nagy József 58.

Nagykanizsa 4, 51, 54, 58, 162, 171.

Nagy László 186.

Nagy Rozália 72.

Nagyrecse 56, 58.

Nagyszombat 45, 46.

Nagytevel 173.

Nagy Virgil 57.

Nák 160.

Nágoz 59.

Németh József 172, 187.

Nedeczky László 45.

Nemess Pál 158.

Nemesdéd 26, 56.

Nemesovits János 56.

Nemesvid 59.

Nemsur Mihály 149, 158.

Németh Árpád 59, 171.

Németh György 56.

Németh István 166.

Németh János 70, 71.

Németh László 58.

Németh Rozália 93.

Népešy Károly 58.

Novits István 59.

Nyers Sándor 187.

Nyitra 173.

Nyul Gábor 159, 160.

Oláh Gábor 61.

Omak 10.

Orbán Gábor 159.

Orbán József 155–56.

Ország József 158.

Osztopán 59.

Osztoics Imre 159.

Óbecse 62.

Öreg László 57, 170.

Ósi 56, 57.

Pacsek Róza 165.

Pacsa 57, 58.

Pallér József 70, 71.

Paloznak 57.

Pannonhalma 15.

Papp Anna 164.

Papp István 194.

Papp János 93.

Papp József 58.

Parecco Margit 164.

Pata 128.

Patca 33.

Patyi Antal 56.

Pál Antónia 164.

Pál Ignác 198.

Pálffy Róza 93.

Pápa 51, 53, 59, 172.

Pápakovácsi 56.

Pápateszér 171.

Pártay János 172.

Perics Ferenc 56.

Pesthy Frigyes 23.

Pestújhely 172.

Pergen László 175.

Pető László 56.

Petrovác Gyula 200.

Petrovoscéllő 62.

Pécs 4, 7, 10, 50, 52, 63, 130, 133, 158, 162, 168, 171, 172, 173, 174, 180.

Pécsvárad 58.

Péller Pál 57.

Pierer József 197.

Pincehely 160.

Pirity Mihály 56.

Pleheisz Irma 187.

Pleheisz Sándor 187.

Poklosi 128.

Polgár György 58.

Polgár János 41.

Pollák József 56.

Pongrácz György 56.

Pongrácz János 193, 196.

Pongrácz József 49.

Posgay Márton 38, 59.

Posgay Pál 119.

Posta György 186.

Pozsgay Alajos 56.

Pozsony 47.
 Prammer Péter 187.
 Prevallek Ferenc 70, 71, 180.
 Pribék László 56.
 Puskas Ferenc 59.
 Puspán Mihályné 72.
 Puskás István 159.
 Puskás György 180.
 Pusztikovácsi 187.
 Püspökszentlászló 172.

Rada István 83.
 Radax Dezső 59.
 Radics Erzsébet 173.
 Radócs József 187.
 Rajky János 31, 32, 44, 68, 105, 115, 194, 195.
 Rijnali Pál 171.
 Runoldor János 40, 52, 67, 119, 157, 162.
 Rácz Anna 164.
 Ráczsziget 196.
 Ráksi János 92.
 Rebetics János 70, 71.
 Reich Teréz 165.
 Reindl József 56.
 Réde 58.
 Rédey Gyula 82.
 Répás-puszta 34, 69, 98.
 Riedel Anna 164.
 Rigl Mária 164.
 Ringeldics N. 90.
 Rikhesin Zsuzsanna 14.
 Robelly Margit 164.
 Rohoz István 133.
 Roder Alajos 155.
 Rohonczy Rezső 56.
 Roma-hegy 2, 3, 91, 94, 203, 204.
 Rónai József 156, 159.
 Rosta Borbála 45.
 Rosty Lászlóné 175.
 Rosty Teréz 175.
 Rott Nándor 40, 116, 119, 198, 199.
 Rottkay Ferenc 24, 70, 71.
 Rozdolszky Julia 164.
 Rozgonyi György 171.
 Rozsos István 57.
 Rozsó Erzsébet 93.
 Rudnyánszky Miklós 59.
 Rully János 156, 159.
 Rumi József 171.
 Rupulujvár 9.

Sámonostor 45.
 Salamon Ferenc 49.
 Sankó Miklós 15.
 Sági József 59.
 Sárd 195.
 Sárkány István 196.
 Sármedlők 58.
 Schindl József 57.
 Schudt András 69.
 Schleichert 47.
 Schöffiné 71.
 Schermann József 59.
 Sebetics János 64.
 Seidenhoffer Frigyes 83.
 Serák József 58.

Sélley Kálmán 58, 59.
 Siklós 12.
 Simicz Ignác 64.
 Simon Teréz 165.
 Simonay István 44.
 Simonfa 116.
 Simonffy Jolán 164.
 Simon György 93.
 Simonovics Mihály 106.
 Sinkovics Nándor 59.
 Siófok 53.
 Sipos György 64.
 Sipos Sándor 60, 66.
 Solár Ferenc 156, 158, 160.
 Solymár István 58.
 Solymossy László 165.
 Solyom Sándor 172.
 Somlászöllős 56, 171.
 Somlyai Gyula 187.
 Somogyaszaló 174.
 Somogyfűjsz 57.
 Somogyhárság 59.
 Somogyi Ádám 71, 72, 180.
 Somogyi Baka Lajos 171.
 Somogyi Gyula 202.
 Somogyi József 56.
 Somogyi László 192.
 Somogyszenimiklós 58.
 Somogyszentpál 56, 57.
 Somogyszob 57.
 Somogyvár 57, 159.
 Somogyvári Teréz 93.
 Somssich Béla 167.
 Somssich Pongrác 196.
 Soós István 83.
 Soós Kénrad 59.
 Sopron 7, 172.
 Sovány Imre 192.
 Spatsek Sebestyén 158.
 Steiner Ádám 57.
 Stephaics József 154.
 Stephaics Pál 201.
 Stephaicovich György 64.
 Stephaicovich József 64.
 Stier Katalin 93.
 Strausz Izabella 164.
 Strobl Katalin 50.
 Sümeg 47.
 Sümegcsehi 58.
 Sümegi Zsigmond 186.
 Svéd Lujza 164.
 Somogy megye 1, 4, 5, 12, 13, 23, 24, 30, 43, 45, 48, 81, 82, 83, 111, 112, 114, 126, 135, 136, 151, 156, 192, 201.

Szabady János 171.
 Szabó Balázs 106.
 Szabó Ferenc 8, 48, 61, 151, 158.
 Szabó József 57, 119, 187.
 Szabó Lajos 57, 61.
 Szabó Márta 164.
 Szabó Mihály 181, 182.
 Szabó Sándor 187.
 Szalay Alajos 172.
 Szalay Józsefné 72.
 Szalay Károly 64.
 Szalay Mihály 82, 149.

Szalay Timót 194.
 Szalay Veronika 70.
 Szarvassy Elegia 164.
 Szatmáry Károly 71, 72.
 Szádvár 175.
 Száraz 24.
 Szeder Mária 164.
 Szeged 62.
 Szegedy Imre 171.
 Szegvár 44.
 Szekér Ferencné 202.
 Szekszárd 158.
 Szemerey János 57.
 Szentzy (Czencz) Román 12, 13, 14.
 Szenna 33, 196.
 Szentbalázs 56, 57, 59, 120.
 Szentbékka 57.
 Szentgotthárd 173.
 Szentgyörgyi János 175.
 Szentgyörgyvár 56.
 Szentkirályszabadja 49.
 Széchenyi István 2.
 Széchenyi Pál 11, 12, 13.
 Szék 171.
 Székely Ferenc 93, 196.
 Szekesfejérvár 7, 11, 173, 190.
 Szil 32.
 Szigethy Alajos 157, 160.
 Szigethy, Szigethváry 23.
 Szigethy János 56, 61.
 Szijjártó János 171.
 Szigetvár 9, 12, 126, 128.
 Szilvásszentmárton 31, 33, 107, 195.
 Szizman Kalliszt 56.
 Szkomár Róza 165.
 Szlezák László 95.
 Szmodits István 159.
 Szokolay Antal 64.
 Szólad 57, 170.
 Szombathely 47, 54.
 Szöcsény 63.
 Szőnyi Ottó 201.
 Szörényi János 175.
 Szukics János 93.
 Szücs György 198.
 Szücs Mór 57.
 Szvorényi 47.

Tab 171.

Takács Béla 9.
 Takács Erzsébet 165.
 Takács Imre 172.
 Takó Pál 158.
 Tallián Andor 169.
 Tallián család 195, 196.
 Tallián János 27.
 Tallián József 50, 175, 177, 180.
 Tallián Lázár 41, 50, 79, 99, 156, 179.
 Tallián Magdolna 175.
 Tallián Rozália 69.
 Tamási 160.
 Tamássy család 9.
 Tandor Ottó 73.
 Tapolca 52, 162.
 Tapsony 57, 170.
 Taschler György 56.
 Taschler Elek 57, 58.

Taszár 20, 56, 128, 187.
 Tálos Anna 93.
 Teglovics Lajos 93.
 Temesi József 171.
 Tengler József 202.
 Termes András 64.
 Tevely Elek 96.
 Thomayer András 56.
 Tollár István 58.
 Tolnai László 70, 71.
 Tombor Ferenc 159.
 Tomics cukrász 69.
 Tornai vármegye 175.
 Tornya 62.
 Toponár 4, 8, 18, 20, 31, 32, 33, 34, 56, 63, 106, 114, 119, 120, 159, 175, 196–198.
 Tóth család 182.
 Tóth Erzsébet 173.
 Tóth Ferenc 70, 71, 72.
 Tóth Mihály 56.
 Tótvázsony 56.
 Török Amália 97.
 Töröcske 116.
 Török István 191.
 Törökkoppány 45, 57, 59.
 Trient 31.
 Trombitás Péter 132.
 Tulok Ferenc 26, 27, 33, 34, 41, 43, 46, 47, 48, 56, 61, 88, 106, 107, 115, 124, 154, 155, 197.
 Tulok János 47.
 Turmező 22.
 Turopolj 22.
 Turos Miklós 196.
 Tynges János 11.

Ugod 57.

Ujlaky család 9.
 Ujlaky János 173.
 Ujnép 54.
 Ujvári Endre 57, 64.
 Ujváry Ferenc 41, 52, 63, 73, 81, 82, 87, 89, 98, 100, 111, 119, 166, 179.
 Ursprung Katalin 93.
 Uszkay család 24.
 Uzděczy-Zadravetz István 119.

Vajay József 58.

Vajda Fakundus 173.
 Vajda Gyula 173.
 Vajda Romuald 173.
 Vajda Odön 173.
 Vajda Pongrácz 125.
 Valentics József 56.
 Varaszló 187.
 Varga Ferenc 92, 182, 187.
 Varga János 93, 181.
 Variaskér 50.
 Vaskuti József 60.
 Vass János 59, 60.
 Vaszary János 72.
 Váczy József 186.
 Vály János 43, 47, 118, 123, 124, 128, 152, 154.
 Vály Teréz 122.
 Várallyay Ilona 164.
 Városlőd 59.

- Várpalota 51, 57, 171.
 Várvíze 10.
 Várvízy 23.
 Verancsics Dénes 159.
 Veszprémvármegye 151.
 Veszprém 44, 46, 47, 48, 50, 51, 53, 54,
 55, 56, 57, 58, 59, 162.
 Végh Agoston 57.
 Végh Sándor 57.
 Vida János 56.
 Vidákovics Ferenc 66.
 Víz 128.
 Vitásovics Simon 70—71.
 Vízvár 50.
 Völkre János 30, 44.
 Vókány 172.
 Vörös család 182.
 Vörös Ferenc 182.
 Vörös György 183.
 Vörös Gyula 183.
 Vörös István 182.
 Vörös János 171, 180.
 Vörös József 30, 31, 43, 66, 105, 107, 185.
 Vörös László 182.
 Vörös Mihály 181.
 Vörös Péter 182.
 Vöröstó 58.
 Vucskics György 60, 70, 72.
 Weisz György 59.
 Wellinger József 56.
 Wimmer János 159.
 Winkler Mihály 132, 133.
 Wache Ernő 58.
 Wagner Jakab 172.
 Wagner Mária 159.
 Waldstein Ferenc 56.
 Zalabér 58
 P. Zakariás 56.
 Zalatövő 46
 Zalamegye 151.
 Zalahaláp 58.
 Zalamerenye 57, 171, 187.
 Zalaszentgrót 56.
 Zalaszentlászló 158.
 Zalaszentmihály 47.
 Zarany 10, 18, 20, 34, 197.
 Zágor Pál 57.
 Zichy Domonkos 51.
 Zimmert József 39, 54, 88, 110, 125, 168.
 Zirc 173.
 Zsámboki Lajos 172.
 Zselicség 1, 2, 20.
 Zselickisföld 195.
 Zselickislak 116.
 Zselicszentpál 96, 116.
 Zsobraák József 93.
 Zsolnay Dávid 117, 119.

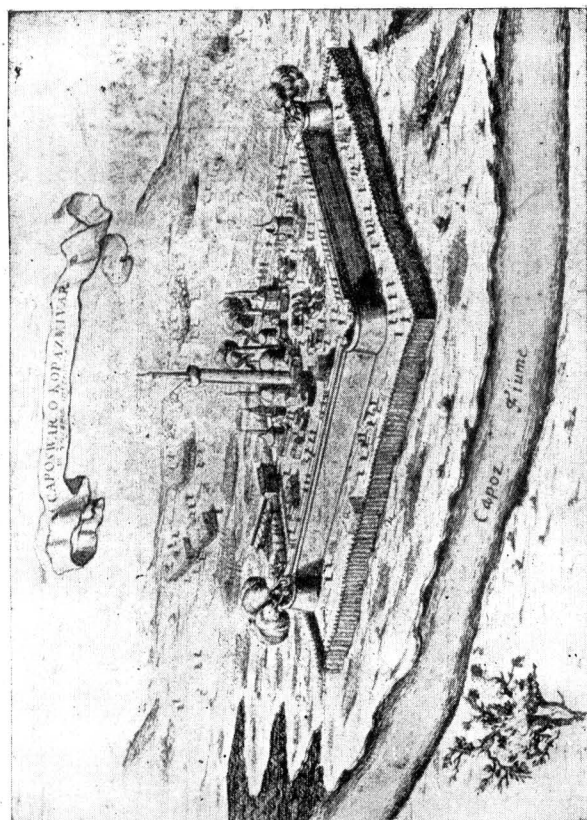
E kimutatás elkészítésében Móznér László veszprémi káplán volt segítségemre.

TARTALOMJEGYZÉK

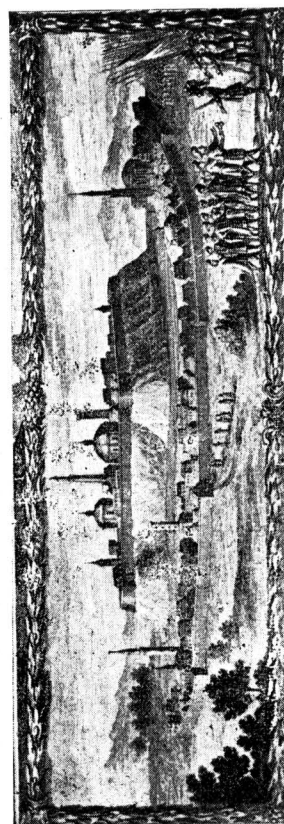
Előszó	III
Bevezetés	V
Általános jellemzés	1
A régi Kaposvár egyházi viszonyai	9
Kaposvár és a kaposvári hívek	19
A plébánia külső története	30
A plébánia papjai	41
Templomok	65
Kápolnák és egyéb vallásos jellegű építmények és emlékek. A temetők	84
A plébánia gazdasági helyzete	97
Ístentisztelet. Valláserkölcsei élet	114
Népies vallásos szokások	136
Művelődés	147
A Katolikus Kör	166
Kaposvári születésű egyházi személyek	170
A fiókegyházak	174
Elcsatolt fiókközségek, egyházközségek	193
Jegyzetek	207
Statisztikai mellékletek	313
Források. Irodalom	330
Személy- és helységmutató	334
Képmellékletek	I—XVI

1.

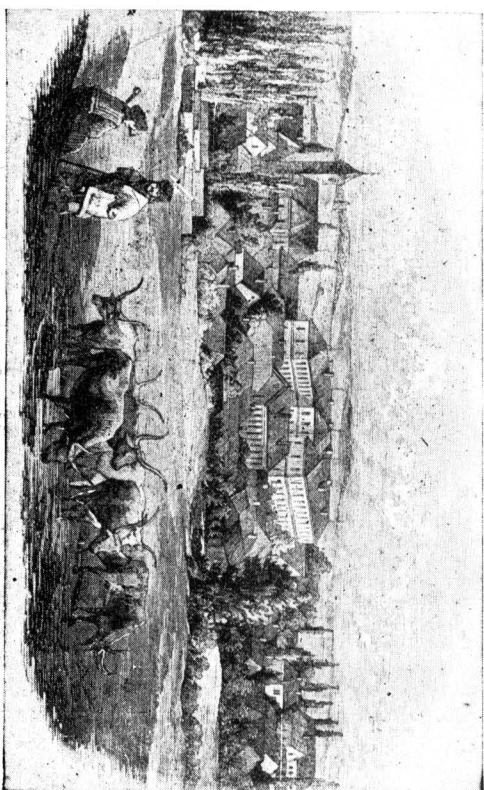

3.

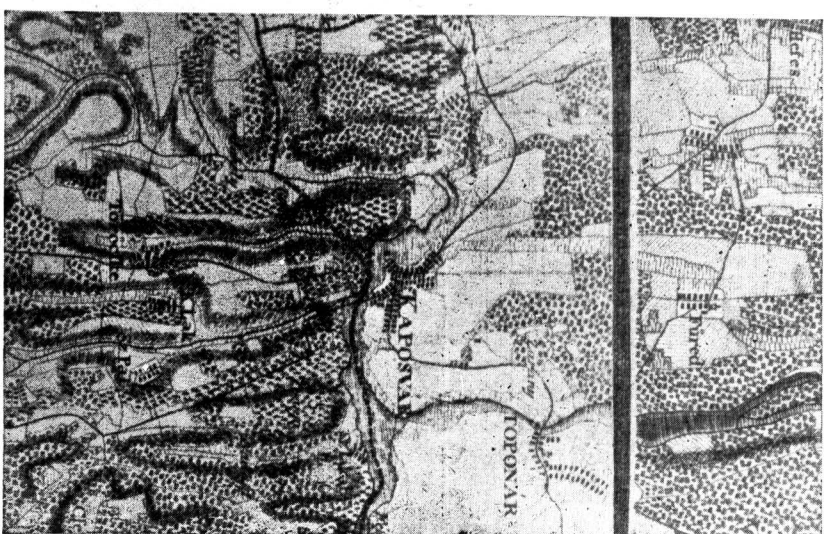

2.

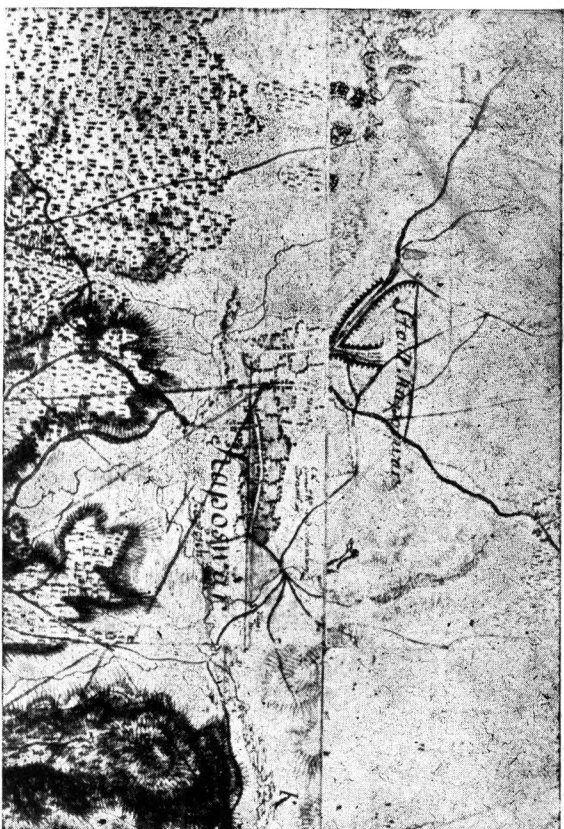
1. KAPOSVÁR VÁRA (A LEIRÁSOKNAK LEGMEGFELELŐBB KÉP)
2. A KAPOSVÁRI VÁR ÉS KÜLSŐ VÁROS ELKÉPZELÉSE
3. A KAPOSVÁRI VÁR LEGISMERTEBB KÉPE

4.

6.

5.

4. KAPOSVAR LÁTKÉPE 1856-BÓL
5. A II. JÓZSEF-FELE KATONAI TÉRKÉP KAPOSVARROL
6. KAPOSVAR 1802. ÉVI TÉRKÉPE (NAGY JÓZSEF-FELE)

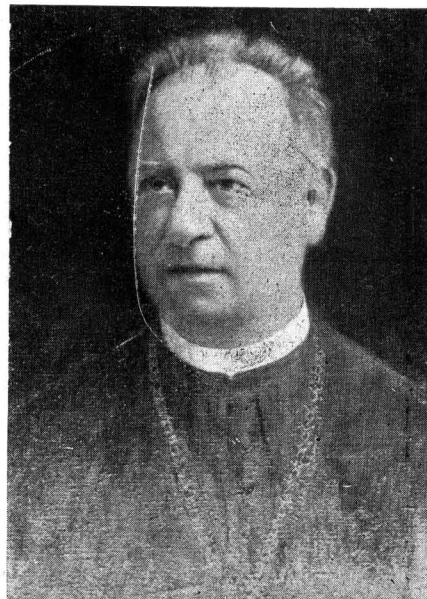
7. DR. ZIMMERT JÓZSEF

8. DR. KIS GYÖRGY

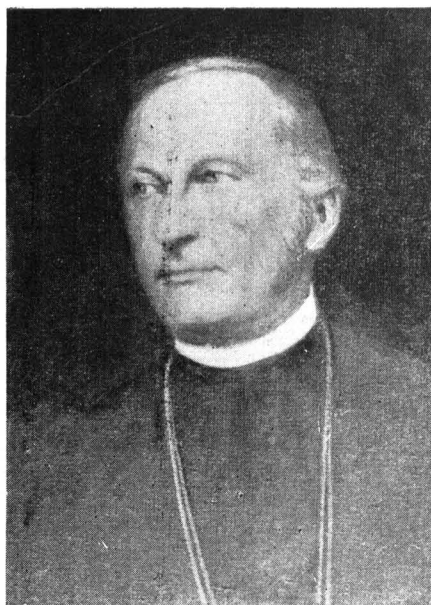
9. DR. HOSS JÓZSEF

10. UJVÁRY FERENC

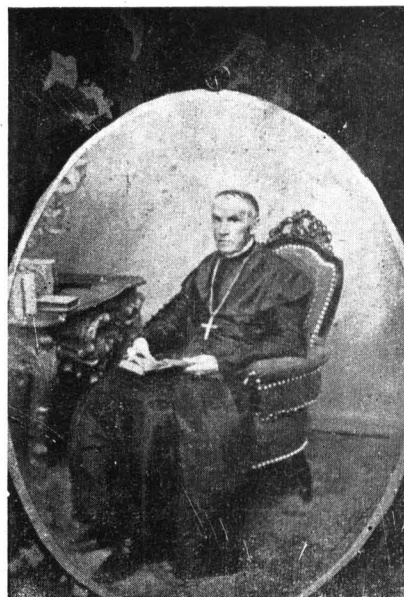
11. KOMESZ GYÖRGY

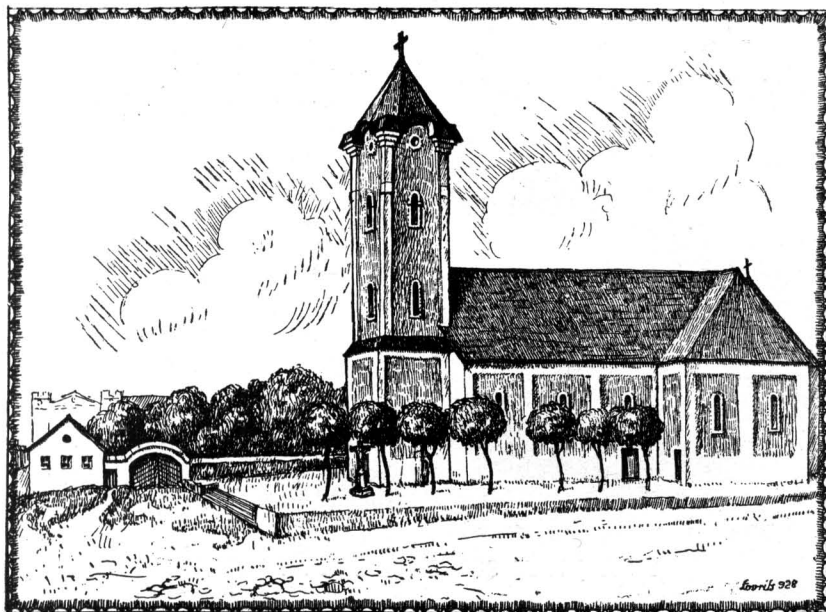
12. TALLIAN LÁZAR

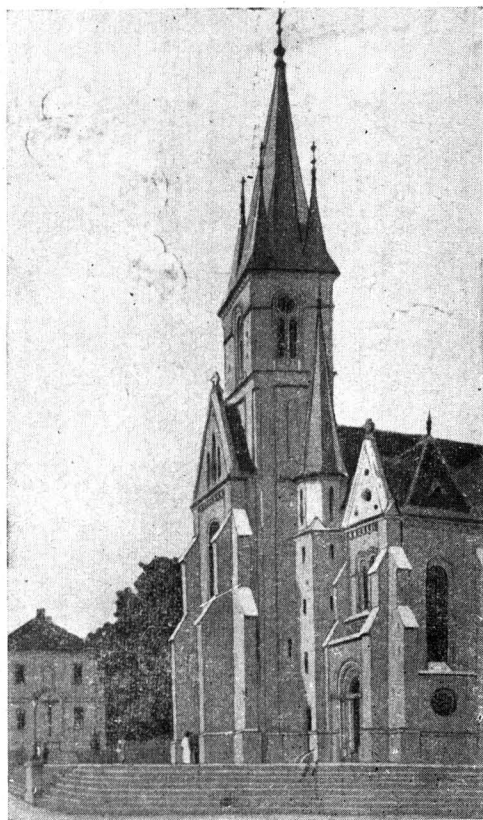
13. WINKLER MIHÁLY

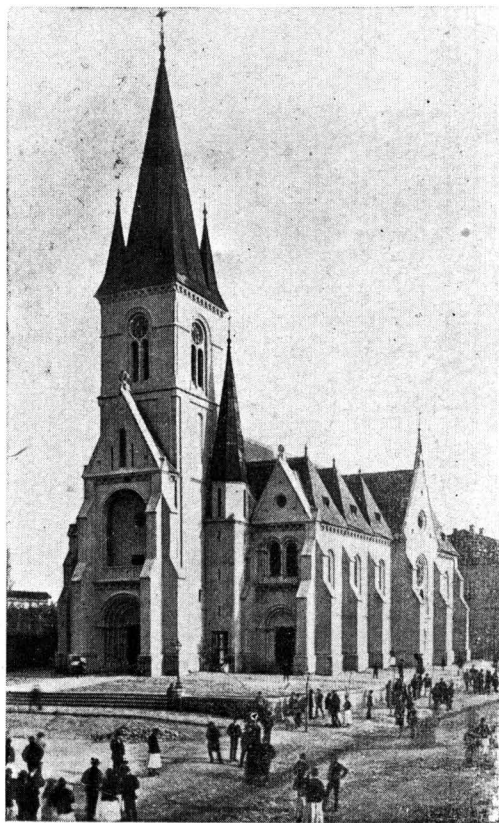
14. MARKOVICS JÁNOS

15. A MÁSODIK PLÉBÁNIAEMLŐ A RÉGI PLÉBÁNIAÉPÜLETTEL EGYÜTT
(Galimberti Alajos somogyi földbirtokos egykorú festményéről. — Androsits István dr. engedélyével)

16. A PLÉBÁNIAÉPÜLET A TEMPLOM
FŐHOMLOKZATÁVAL

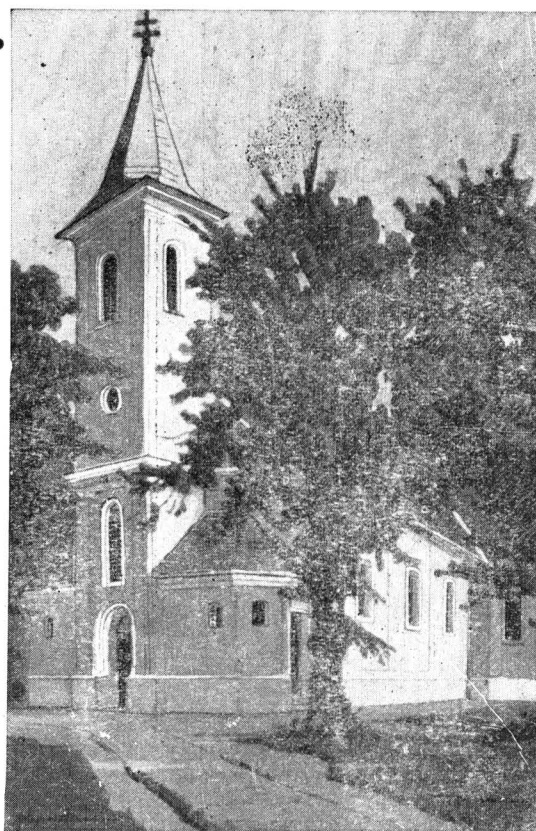
17. A PLÉBÁNIAEMLŐ 1886-BAN

18. A JÉZUS SZÍVE PLÉBANIATEMPLOM

19. A KAPOSSZERDAHELYI TEMPLOM

20. A KAPOSFÜREDI TEMPLOM

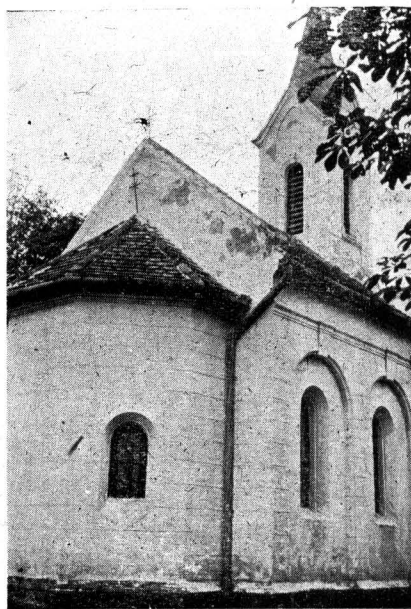
21. A KAPOS-HEGYI KÁPOLNA

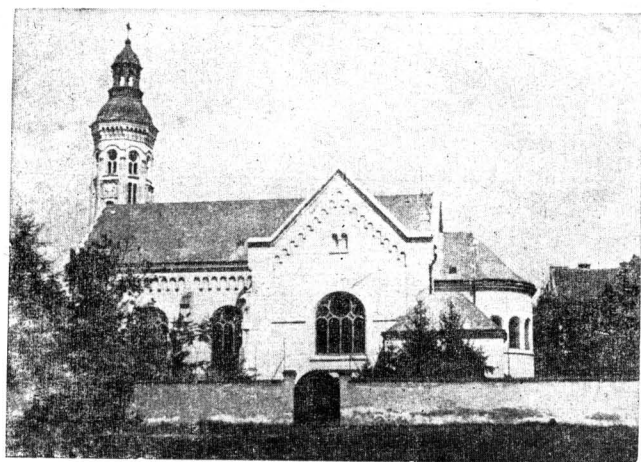
22. AZ IVÁNFA-HEGYI KÁPOLNA

23. A KECSEL-HEGYI KÁPOLNA

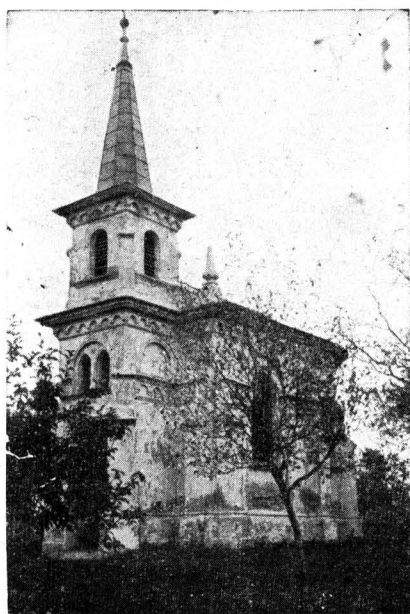
24. A ROMA-HEGYI KÁPOLNA

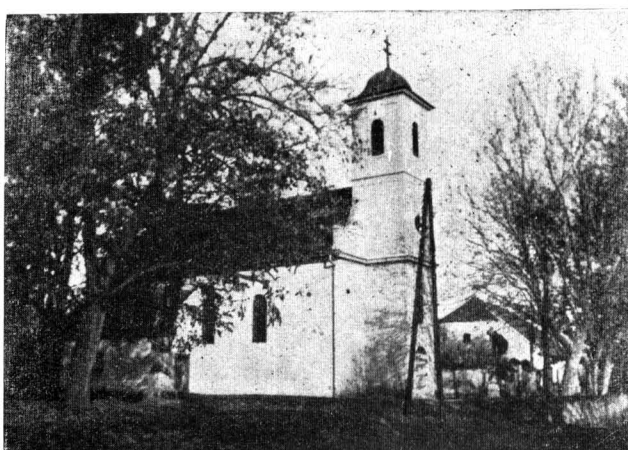
25. A SZENT IMRE-TEMPLOM

26. A HETESI PLÉBÁNIATEMPLOM

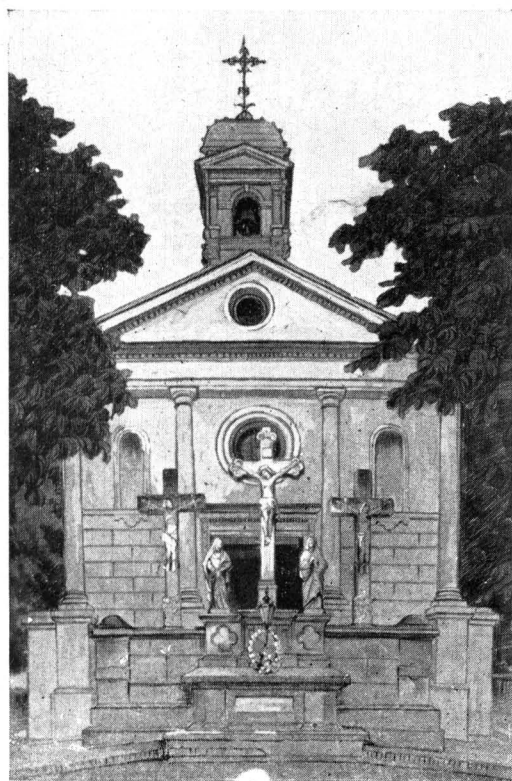
27. A LONKA-HEGYI KÁPOLNA

28. A TOPONÁRI PLÉBÁNIATEMPLOM

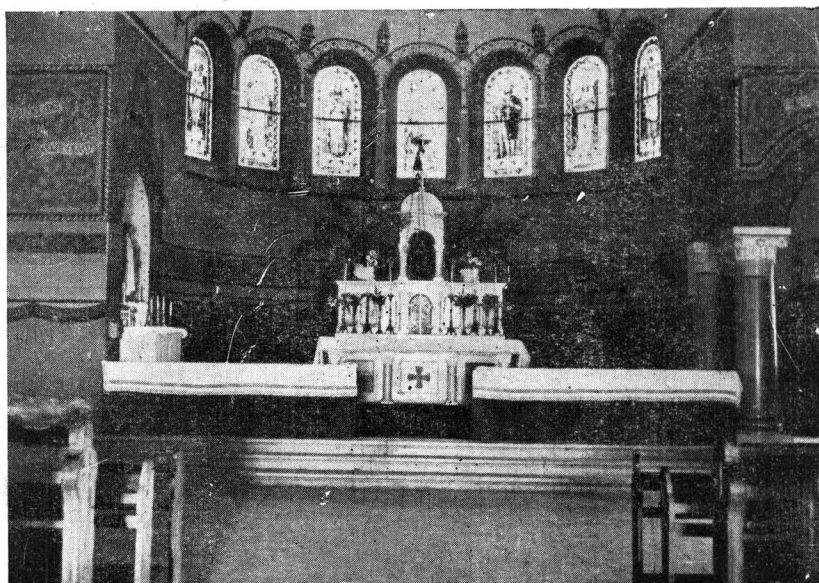
29. A FELTÁMADÁSI KÁPOLNA BELSEJE

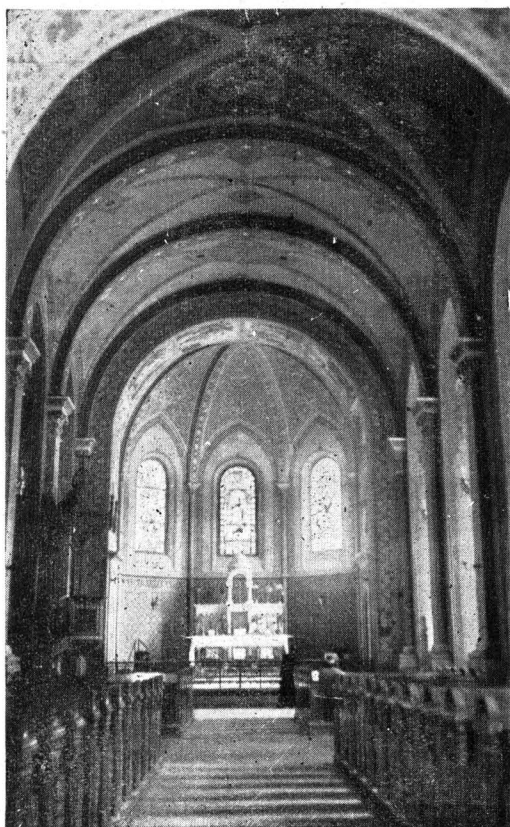
30. A FELTÁMADÁSI KÁPOLNA

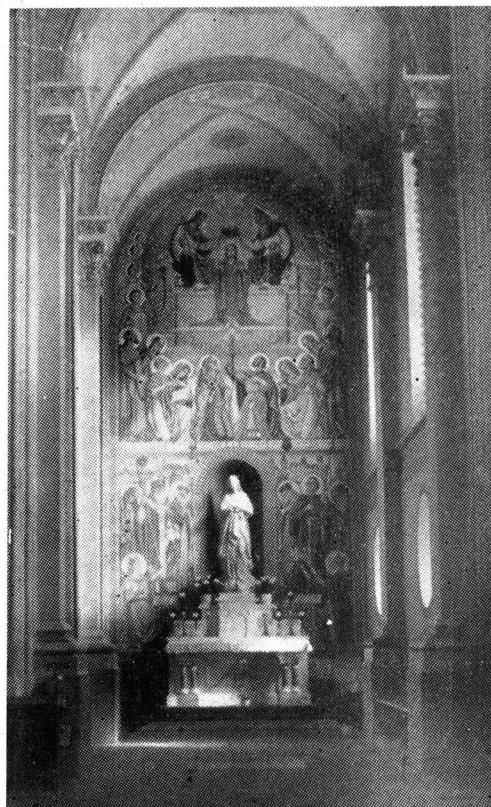
31. A PLÉBANIATEMPLOM ÉSZAKI
OLDALHAJÓJA

32. A SZENT IMRE-TEMPLOM SZENTÉLYE ÉS FŐOLTÁRA

33. A PLÉBANIATEMPLOM FŐHAJÓJA

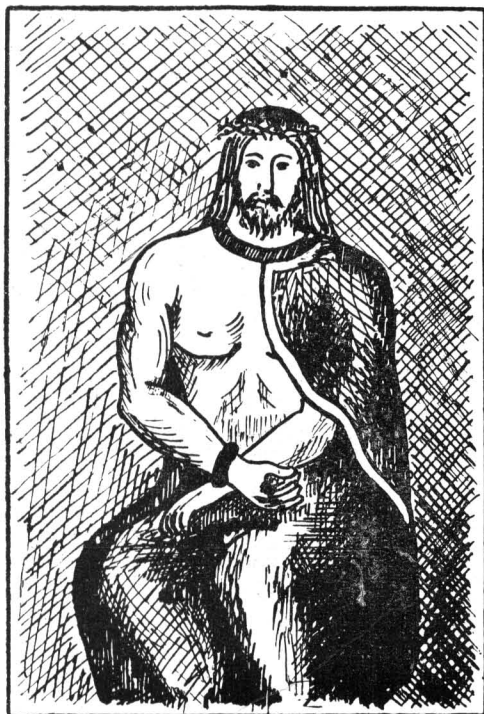
34. A PLÉBANIATEMPLOM DÉLI OLDAL-
HAJÓJA SZÜZ MARIA OLTÁRÁVAL

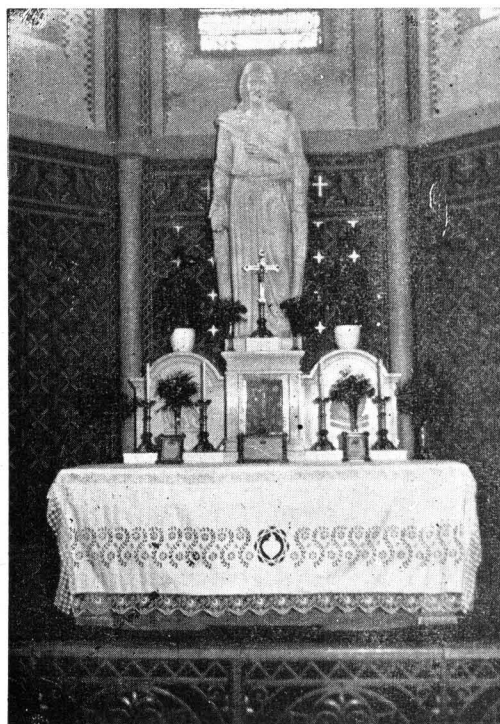
35. A PLÉBÁNIATEMPLOM SZENT
ANTAL SZOBRA

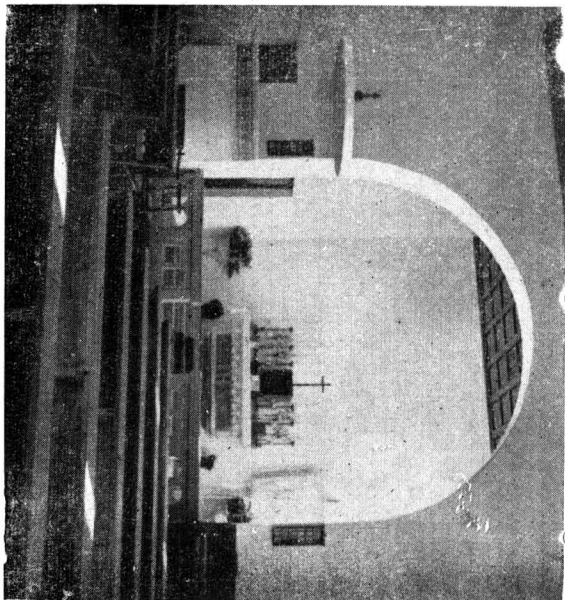
36. A MÁSODIK TEMPLOM SZÜZ MÁRIA
SZOBRA

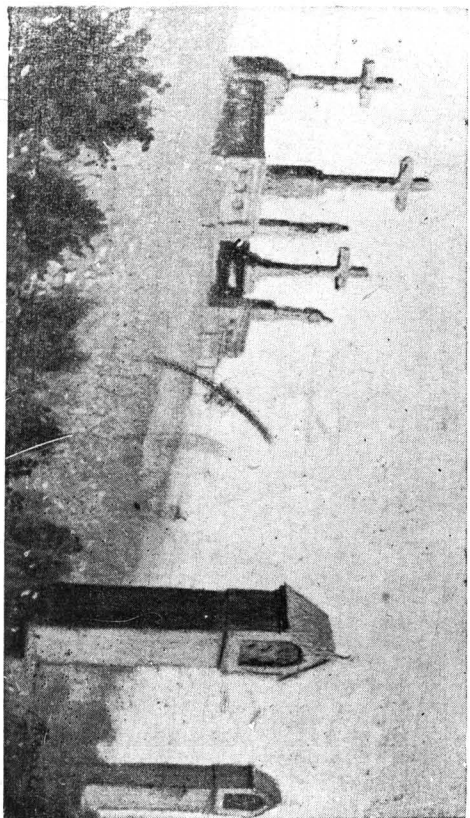
37. A ROMA-HEGY ELEJÉN LEVŐ
KRISZTUS SZOBOR

38. A PLÉBÁNIATEMPLOM JÉZUS SZIVE
OLTÁRA

39.

40.

41.

39. KAPOSSZERDHELYI TEMPLOM BELSŐ KÉPE

40. A RÉGI KALVÁRIA

41. BOLDIZSÁR ZOLTÁN JÓZSEF

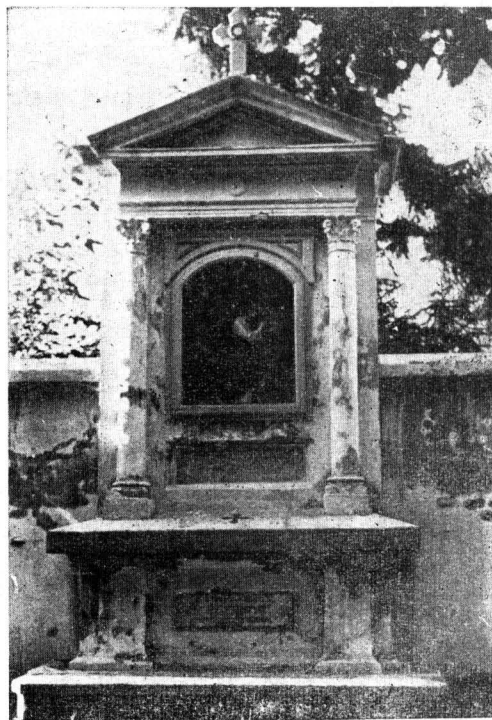
42. NEP. SZENT JÁNOS SZOBRA

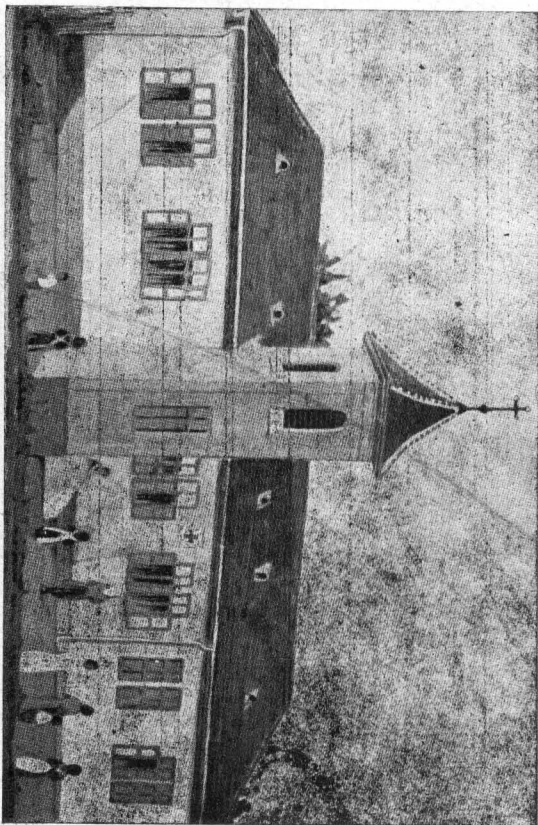
43. SZENT RÓKUS SZOBRA

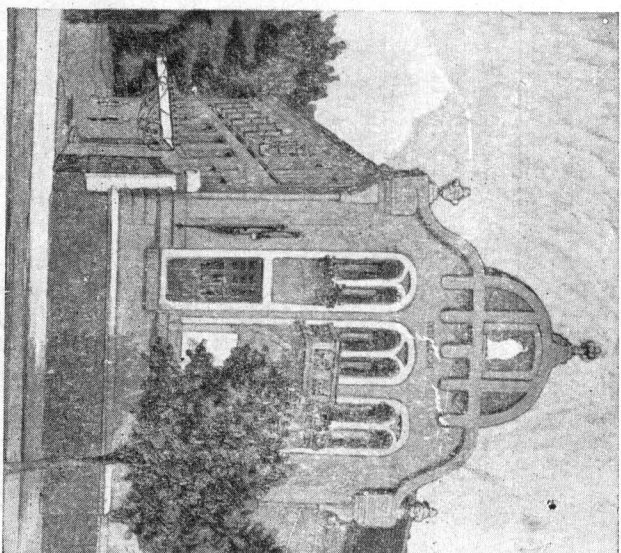
44. A PLÉBÁNIATEMPLOM SZENT ISTVÁN KÚTJA

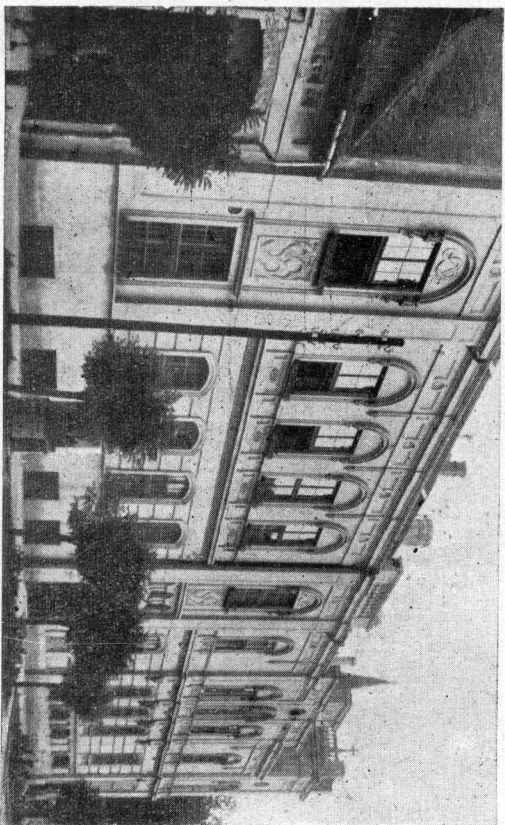
45. A KÁLVÁRIA EGYIK ÁLLOMÁSA

46. NAPKÖZI OTTHON ÉS BÖLCSEJDE

47. A KAT. KÖR

48. AZ EGYHAZKÖZSÉG SEKEHÁZA ÉS ELEMÍ ISKOLÁJA A ZÁRDÁVAL
Az épület lele az egyhk. székháza. Építette Harsányi Géza építőmester Lamping József tervei szerint 1929-ben.

49. A KAPOSVÁRI RÓM. KAT. FOTANODA PÉCSÉTJE

5.

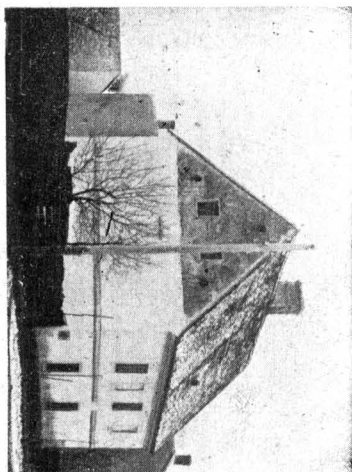

51.

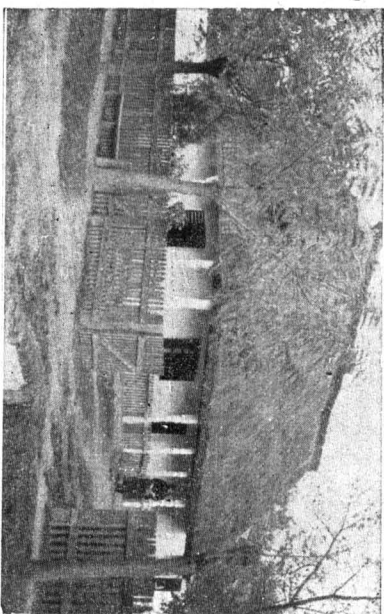

52.

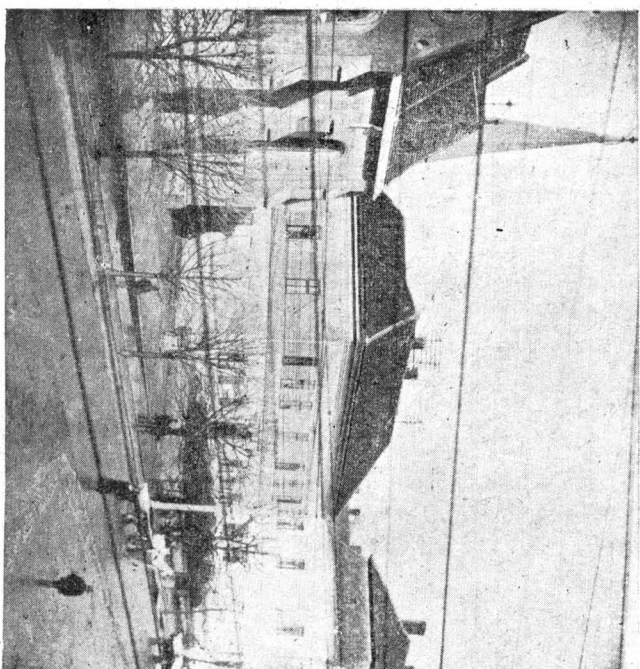
- 50. K KAPOSFÜREDI
«ÖREG» ISKOLA
- 51. A KAPOSFÜREDI
TEPLOM
SZENTÉLYE
- 52. A KAPOSFÜREDI
KIS ISKOLA

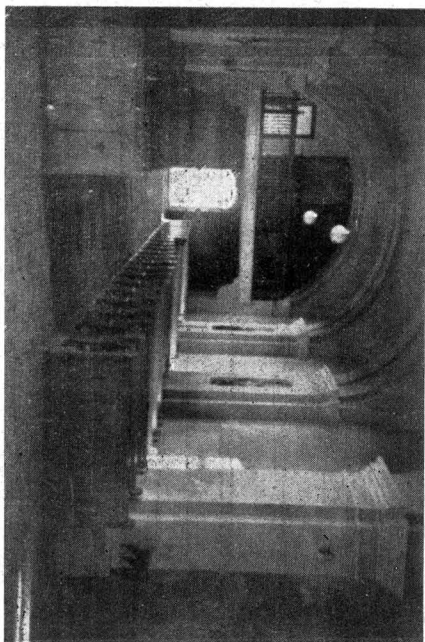
53.

54.

55.

56.

53. AZ AGG-ÁPOLDA

54. KAPOSFÜREDI JELLEGETES RÉGI HÁZ

55. «A HAZA KIS POLGÁRAI»

56. A KAPOSFÜREDI TEMPLOM BELSEJE

A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE MULTJÁBÓL

SZERKESZTI: DR. PFEIFFER JÁNOS

1. Dr. Lukcsics Pál—Dr. Pfeiffer János: A veszprémi püspöki vár a katolikus restauráció korában. Veszprém, 1933. 245 l.
2. Pehm József: Padányi Biró Márton veszprémi püspök élete és kora. Zalaegerszeg, 1934. 496 l.
3. Dr. Bedy Vince: A felsőörsi prépostság története. Veszprém, 1934. 128 l.
4. Dr. Horváth Konstantin: Az Egyházi Értekezések és Tudósítások (Az első magyar kat. teol. folyóirat) története 1820—1824. Verseghy Ferenc és Horváth János levelezése 1819—1822. Veszprém, 1937. 464 l.
5. Molnár Ernő: A nagyjenő—tüskevári páloskolostor. Veszprém, 1936. 128 l.
6. Aggházy Mária: A zirci apátság templomépítkezései a XVIII. században. Veszprém, 1937. 135 l.
7. Meszlényi Antal: Gróf Zichy Domonkos veszprémi püspök (1842—1849) egyházlátogatása 1845—1846-ban. Veszprém 1941. 160 l.
8. Dr. Hermann Egyed—Eberhardt Béla: A veszprémi egyházmegye papságának könyvkultúrája és könyvállománya a XIX. század elején. Veszprém, 1942. 376 l.
9. Dr. Pfeiffer János: A veszprémi káptalan újkori statútumai (1667—1780). Veszprém, 1943. 88 l.
10. Dr. Pfeiffer János: A veszprémi egyházmegye legrégibb egyházlátogatásai (1554—1760). Budapest, 1947. 212 l.
11. Dr. Hermann Egyed: Kurbély György veszprémi püspök (1755—1821). Veszprém, 1947. 224 l.
12. Dr. Hoss József: A kaposvári plébánia története. Veszprém, 1948. 368 l.